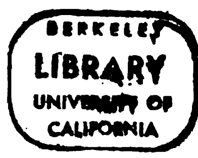
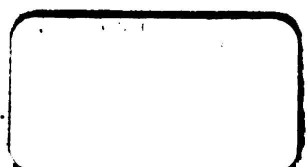

UC-NRLF
B 3 819 174

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

Jan Gebauer, Fr. Groh, Jos. Král,

Fr. Pastrnek, Jar. Vlček.

ROČNÍK DVACÁTÝ OSMÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti »Unie«.

1901.

Obsah ročníku dvacátého osmého.

Pojednání.

Strana

Úvahy.

Hlídka programů středních škol r. 1900.

Thukydides či Aristoteles?

Uvažuje **Frant. Groh.**

Malá. ale významná episoda v dějinách války peloponneské jest oligarchický převrat tak zvaných čtyř set v Athenách r. 411 př. Kr. Máme o něm dvě zprávy: Thukydidovu (VIII, 47—97) a Aristotelovu (*Ἀϑ. πολ.* 29—33). Poněvadž v lecčems od sebe se liší, nastává otázka, která z nich podává historická fakta věrněji. Při významu obou spisovatelů jest otázka ta nemalé důležitosti.

Když objevena byla Aristotelova Ústava athenská, dávána všeobecně přednost prameni novému.*) Leč nyní počíná se ozývati skepse. Již r. 1897 J u l i u s B e l o c h ve svých dějinách řeckých (II, str. 65 a 71), jakkoli se přidržoval Aristotela, uznával, že listiny úřední, zachované u Aristotela, nevztahují se k zavedení vlády čtyř set, nýbrž k vládě tak řečených pěti tisíc, jež nastoupila po jejich pádu. Lonského pak roku E d u a r d M e y e r vřadil v dílo své »Forschungen zur alten Geschichte« (II, 406—436) delší rozpravu o té věci, kdež dokazuje, že »vypravování Aristotelovo jest úlomkovité, a v čem od Thukydida se uchyluje, zcela převrácené.« Úplně odmítá svědectví Aristotelovo E v e l y n A b b o t ve svých právě vyšlých dějinách řeckých (History of Greece III, str. 403 nn.), soudě, že »živé a úchvatné vypravování Thukydidovo zasluhuje více víry než spletená zpráva Aristotelova«; ve zvláštním dodatku (str. 532—540) snaží se čtenáře o tom přesvědčiti. Na obranu Aristotela vystoupil proti Ed. Meyerovi dosud jen U l r i c h K ö h l e r (Sitzungsberichte der Berl. Akad. 1900, 803—817).

Abychom si utvořili spravedlivý soud o věci té, třeba nejprve jasně si uvědomiti, že oba prameny naše jsou povahy různé. Thukydides, jako pravý dějepisec, musil nejen zaznamenati všechny důležitější události války peloponneské, nýbrž vylí-

*) Srv. Wilamowitz-Moellendorff, Aristoteles und Athen I, str. 99 nn., II, str. 113 nn., 356 nn. — U. Köhler, Sitzungsb. d. Berl. Akad. 1895, str. 451 nn. — Schoemann-Lipsius, Griech. Alt. I⁴, str. 360 nn.

čiti též jejich příčiny i následky. Aristotelovi však v Ústavě athenské nešlo o nic jiného než podati přehled ústavních změn. Čteme-li tudíž u Thukydida, že oligarchické hnutí ono vzalo původ svůj v táboře athenském na ostrově Samu, že je podněcoval Alkibiades, chtěje se tak spíše dostati opět do své vlasti, že ze Samu vypraveno bylo vedením Peisandra poselstvo do Athen, jež zastrašováním jednotlivců vymohlo si sice přijetí některých návrhů, nikoliv však změnu ústavy, dočítáme-li se dále, že po odchodu Peisandrově připravovaly oligarchický převrat kluby politické, tak že, když se vrátil, nalezl vše již připraveno: nesmíme Aristotelovi činiti výtku, že události ty nezaznamenal. Vždyť to byly pouhé přípravy k zavedení ústavy nové, jež jediná měla pro spis jeho význam. Ostatně mohl Aristoteles u čtenářů svých znalost Thukydida zajisté předpokládati. Shrnuje-li tedy Aristoteles vše to, co vypisuje Thukydides v kap. 47—66, v jedinou větu na začátku kap. 29 (*ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ γενομένην συμφορὰν ἰσχυρότερα τὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐγένετο διὰ τὴν πρὸς βασιλέα συμμαχίαν, ἠναγκάσθησαν κινήσαντες τὴν δημοκρατίαν καταστῆσαι τὴν ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν*), nelze z toho proti hodnověrnosti jeho pranic usuzovati. A rovněž, líčí-li Thukydides podrobně (kap. 72—97), jak vojsko na Samu proti oligarchické vládě se vzbouřilo, jak Alkibiada, jenž nyní přiklonil se zase ke straně demokratické, zpět povolalo a strategem zvolilo, a jak vliv Alkibiadův a ztráta Euboie způsobily pád vlády čtyř set: bylo by chybou, kdybychom svědectví Aristotelovu proto váhy upírali, že uvádí z příběhů těch pouze poslední, totiž odpadnutí Euboie (kap. 33). A přece tak činí Abbot (na m. uv., str. 532 n., 538 n.), nepoznav, že jiný účel obou spisů vyžadoval jiného spracování téže látky!

K těm tedy událostem, které zavedení vlády čtyř set předcházely, jakož i k oněm, které způsobily její pád, přihlížeti zde nebudeme, poněvadž vypráví o nich pouze svědek jediný, Thukydides. Všimneme si pouze způsobu, jakým vláda ona byla zavedena; neboť o tom mluví oba autorové, a ne způsobem stejným.

Thukydides vypravuje v kap. 67, že Peisandros, vrátiv se, pokračoval v díle, jež stoupenci jeho připravili. V e k k l e s i i p r v n í podal jeden z druhů jeho návrh, aby zvolena byla kommisse 10členná, jež by měla plnou moc, podati lidu do určitého dne osnovu nové ústavy (*δέκα ἄνδρας ἑλέσθαι ξυγγραφέας αὐτοκράτορας, τούτους δὲ ξυγγράψαντας γνώμην ἐσενεγκεῖν ἐς τὸν δῆμον ἐς ἡμέραν ῥητὴν καθ' ὅ τι ἄριστα ἡ πόλις οἰκήσεται*). O schůzi té má Aristoteles zprávy určitější. Ví nejen, že za návrh onen mluvil Melobios a že jej formuloval Pythodoros, syn Anaflystiův, nýbrž podává dokonce doslovné jeho znění i s dodatečným návrhem Kleitofontovým. Že Thukydides nejmenuje výslovně, kdo podal nebo podporoval návrh na změnu ústavy, nýbrž že spokojuje se se všeobecným naznačením, že návrh vyšel z kruhu pří-

vrženců Peisandrových, nebude mu zajisté nikdo zazlívati; vždyť to byli lidé bezvýznamní, nastrčení nejspíše od vůdců vlastního hnutí, kteří z počátku moudře zůstávali v pozadí. Avšak rovněž tak neměl by nikdo popírati, že zpráva Aristotelova zasluhuje, pro svou určitost, přednosti. Závažnější odchylka spočívá v tom, že dle Aristotela měla býti ona kommisse 30členná (*τὸν δῆμον ἑλέσθαι μετὰ τῶν προϋπαρχόντων δέκα προβούλων ἄλλους εἴκοσι ἐκ τῶν ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη γεγονότων*), kdežto Thukydides mluví pouze o 10 členech. Že ve věci té má pravdu Aristoteles, potvrzuje se svědectvím Androtiona i Filochora. Harpokration totiž (s. v. *συγγραφεῖς*) cituje celé místo Thukydidovo a poznamenává: *ἦσαν δὲ οἱ μὲν πάντες συγγραφεῖς τριάκοντα οἱ τότε αἱρεθέντες, καθά φησιν Ἀνδροτίων τε καὶ Φιλόχορος, ἑκάτερος ἐν τῇ Ἀτθίδι· ὁ δὲ Θουκυδίδης τῶν δέκα ἐμνημόνευσε μόνων τῶν προβούλων*. Výklad, který podává Harpokration, aby vysvětlil úchylku Thukydidovu od jiných zpráv historických, že totiž Thukydides pomýšlel pouze na 10 probulů, kteří patřili též do oné kommisse, nikterak nepostačí Neboť oni probulové byli, dle svědectví Thukydida samého (VIII, 1, 3), zvoleni hned po porážce sicilské: nebylo tedy třeba voliti je nyní znova. Zde nezbývá než uznati, že Thukydides byl o počtu členů oné kommisse špatně zpraven. Že probulové patřili do kommisse, jež navrhla změnu ústavy, plyne též z řeči Lysiovy proti Eratosthenovi (XII, 65), kdež čteme, že otec Theramenův, Hagnon, jsa probulem, byl hlavním původcem oligarchie. Zpráva Aristotelova se tím v plném znění potvrzuje.

Leč mohlo by se zdáti, že Thukydides, jakkoliv je stručnější, podává přece o něco více než Aristoteles. Čteme totiž u něho, že ona kommisse dostala plnou moc k sestavení nové ústavy, a mimo to že jí byla dána lhůta, do které ji má vypracovati. V usnesení lidu, které uvádí Aristoteles, ustanovení těch však není. Leč poznámky ty nemají váhy, poněvadž rozumějí se samy sebou; každá kommisse, zvolená k tomu, aby nějaký návrh podala, měla již tím samým plné právo, předložiti lidu, co sama uzná za nejlepší, a rovněž očekávalo se, že se tak stane co nejdříve. Kdyby Thukydides skutečně jmenoval onen den, do kterého měla kommisse osnovu svou sněmu předložiti, mohli bychom se domnívati, že Aristoteles formální část návrhu vypustil, avšak ve všeobecném výrazu *ἐς ἡμέραν ῥητήν* nemůžeme viděti více než stilistický obrat. Nelze tedy ze zprávy Thukydidovy pranic vysuzovati proti Aristotelovi.

Psefisma Pythodorovo, jak je podává Aristoteles, má zřejmý ráz authentičnosti; jeť psáno úplně ve slohu starších nápisů attických. Uvádí-li Aristoteles i dodatečný návrh Kleitofontův, prozkoumati též zákony Kleisthenovy, jakkoli byl prakticky úplně bezvýznamný, měl zajisté před sebou celé usnesení lidu. Mimo to potvrzuje authentičnost psefismatu ještě jedna věc, které, pokud

vím, ještě nikdo si nepovšiml. Slova *μετὰ τῶν προϋπαρχόντων δέκα προβούλων* jsou ve spise Aristotelově naprosto nesrozumitelna, poněvadž před tím o probulech nikde řeč nebyla. Jinak ovšem bylo na sněmu athenském r. 411. Tam věděli všichni, kdo byli probulové a k jakému účelu byli zvoleni. Slova ta jsou tedy zřejmým dokladem, že Aristoteles přepisoval z úřední listiny doslovně, nehledě pranic k tomu, bude-li vše čtenářům jasno čili nic.

Než vraťme se k dalšímu průběhu událostí.

Druhá ekklesie, ve které měla zvolená kommisse podati návrh nové ústavy, byla dle Thukydida přičiněním strany oligarchické svolána na Kolonos (*ξυνέκλῄσαν τὴν ἐκκλησίαν ἐς τὸν Κολωνόν*). Výrazem *ξυνέκλῃσαν* (»sevřeli«) chce Thukydides asi naznačiti, že proto zvolen byl za shromaždiště Kolonos, že tam bylo málo místa, aby se tam vešli všichni občané. Ostatně již vzdálenost sama odvrátila mnohé od návštěvy sněmu. O prostředku tom, jehož užili oligarchové, Aristoteles se nezmiňuje, ale uvádí hned návrh kommisse. Leč to jest novým dokladem, že čerpal z dokumentů úředních. Jak totiž víme z nápisů attických, neoznačovalo se v úředních listinách doby starší místo, kam ekklesie byla svolána; první doklad máme teprve z r. 332/1 př. Kr. na nápise v CIA, II, č. 173. Jak vyplývá z pracných tabulek Larfeldových (Iw. Müller, Handbuch, I, str. 564 n.), trvalo to dosti dlouho než označení to stalo se obvyklým. Zprávě Thukydidově, čerpané zajisté z ústního podání, můžeme tedy plně důvěřovati, aniž smíme Aristotelovi činiti výtku, že něčeho opominul.

O vlastním jednání sněmu na Koloně oba prameny naše celkem souhlasí. Návrh kommisse skládal se ze dvou dílů, z části formální a z části positivní. Část první nepodává ani Thukydides ani Aristoteles v znění doslovném, nýbrž jen ve výtahu; Aristoteles však jest i tu podrobnější. Dle něho navrhla kommisse: 1. aby prytanové připustili jednání o všech návrzích, 2. aby zrušeny byly veškeré žaloby podávané proti nemilým zákonům. Thukydides o návrhu prvním vůbec mlčí a návrh druhý zaznamenává ve formě stručnější. Leč ve věci samé jest obojí zpráva stejná.

Po přijetí návrhů formálních nastalo jednání o positivních návrzích kommisse. Zde počínají již vážné odchylky. Dle Thukydida navrhl Peisandros, »aby žádný úřad ani neúřadoval již dle dosavadního řádu ani platu nedostával, ale aby se zvolilo pět předsedů (proedrů), ti aby zvolili sto mužů, a každý z oněch sto mužů aby přibral k sobě ještě tři; a ti, celkem 400, aby vejdouce do radnice vládli samostatně dle svého nejlepšího uznání a hromadu pěti tisíc aby svolávali, kdykoli uznají za dobré«. Poněvadž nikdo neodporoval, byly návrhy ty schváleny.

Aristoteles nepodává věc tak jednoduše. Dle listiny, kterou uvádí, byly návrhy kommisse tyto:

»1. důchodů obecních ať nevynakládá se jinam než na válku, a úřadové ať bezplatně úřadují vesměs, pokud bude válka, kromě devíti archontů a prytanů právě úřadujících; ti ať dostávají tři oboly denně.

2. ostatní správa obce ať se svěří těm Atheňanům, kteří jsou nejschopnější i svou osobou i penězi svými povinnosti občanské zastávati, nejméně pěti tisícům, pokud bude válka. Ti nechť mají právo i smlouvy uzavírati, s kýmkoliv budou chtíti.

3. z každé fyly ať se zvolí deset mužů přes čtyřicet let starých, kteří, vykonajíce přísahu nad obětmi dokonalými, vyberou oněch pět tisíc občanů.«

Když tyto návrhy kommisse byly schváleny a provedeny, zvolilo oněch pět tisíc občanů ze středu svého novou kommissi zákonodárnou, skládající se ze 100 členů. Tato předložila třetí ekklesii*) ke schválení dvě osnovy ústavní, jednu pro budoucnost, druhou prozatímní. Osnova první vycházela z těchto hlavních zásad: Všichni občané, kteří dosáhli věku 30 let, jsou již tím samým členy rady. Nebudou však úřadovati všichni najednou, nýbrž rozdělí se stejnoměrně na 4 oddíly (*τέτταρες βουλαί*), z nichž každý bude úřadovati rok, a to bezplatně. Všechny důležitější úřady obsadí se ze členů rady úřadující. Rada ta má právo rozhodovat o všem; v důležitějších však případech může každý člen přibrati si ještě jednoho z ostatních tří oddílů, tak že pak zasedati bude polovice občanů, starších 30 let. Radu doplňovati**) bude devět archontů. Schůze rady budou zpravidla každých pět dní; říditi je bude pětičlenné předsednictvo, jež se pokaždé vylosuje zvlášť. Kdo z členů rady zamešká bez dovolení schůzi, zaplatí drachmu pokuty.

Druhá osnova, obsahující ústavu prozatímní, měla tato hlavní ustanovení: Rada sestávati bude, jako za starodávna, ze 400 členů, z každé fyly po 40, kteří vybráni budou z většího počtu kandidátů, od příslušníků fyly navržených. Rada ustanoví nové úředníky, sestaví pro ně novou přísežní formuli a zařídí vše potřebné dle svého zdání; novou ústavou***) však nesmí hýbati. Určuje se podrobně, jak mají zvoleni býti noví strategové

---

*) Ne pouze oněm pěti tisícům; v kap. 32, 1. čteme *ἐπικυρωθέντων δὲ τούτων ὑπὸ τοῦ πλήθους*, což může znamenati pouze ode všeho lidu athenského.

**) V kap. 30, 5 dlužno čísti s Kaibelem a Wilamowitzem *πληροῦν*; to znamená, že archontové každoročně vřadí do rady ty občany, kteří právě dosáhnou ustanoveného věku 30 let. Výraz *κληροῦν* neposkytuje vhodného smyslu; nemůžeme překládati ani »rada ať zvolí losem devět archontů,« poněvadž o volbě archontů jest v 30, 2 ustanovení jiné, ani »ať losem určí archontové, která rada má úřadovati,« poněvadž to obsaženo jest již svrchu ve slovech *καὶ τούτων τὸ λαχὸν μέρος βουλεύειν* (30, 3).

***) Tak vykládám si slova *νόμοι, οἳ ἂν τεθῶσι περὶ τῶν πολιτικῶν* (31, 2); výraz ten pochází z původního návrhu, kde se ovšem mohlo mluviti o ústavě navrhované jako o něčem budoucím.

pro zbývající část roku, a jak pro rok příští. Až vejde v platnost nová ústava, mají též členové rady 400 rozděleni býti do oněch čtyř oddílů.

Tato zpráva Aristotelova liší se značně od toho, co zaznamenal Thukydides. Dle Thukydida udál se celý převrat v jediné ekklesii na Kolonu, dle Aristotela však bylo k tomu potřebí ještě jedné ekklesie, nehledě ani ke zvláštní schůzi pěti tisíc občanů. S tím ovšem souvisí, že u Thukydida vše splývá v jedno: táž kommisse, která navrhla, aby odstraněn byl plat úředníků, navrhla též zavedení rady 400. U Aristotela naproti tomu jsou obě kommisse zcela různé: první skládá se z 10 probulů a 20 od ekklesie zvolených členů, druhá jest 100členný výbor pěti tisíc občanů. Thukydides nic nepraví o tom, že podány byly dva návrhy ústavy, jeden pro budoucnost, druhý pro dobu přechodní, a způsob, kterým zvolena byla rada čtyř set, udává zcela jinak než Aristoteles.

Přihlédněme k odchylkám těm blíže.*) Nelze nikterak o tom pochybovati, že by pro přívržence strany oligarchické bylo daleko výhodnější, kdyby jim byla přiřkla vládu hned první ekklesie. Protahovati rozhodnutí lidu bylo pro ně zajisté nebezpečno; neboť v pohnutých dobách nikdo neví, co následující den může přinésti. Kdyby se věci vskutku tak byly udály, jak popisuje Thukydides, nebyli by věru oligarchové měli příčiny, zastírati pravý stav věcí fingováním nové ekklesie. Proto zdá se mi hodnověrnější zpráva toho pramene, jenž nastoupení oligarchů větší překážky staví v cestu, totiž zpráva Aristotelova. Vůbec nelze pochopiti, čeho by byli oligarchové dosáhli, kdyby byli, zmocnivše se vlády, listiny o nastoupení svém měnili a tak historickou pravdu falšovali. Či snad chtěli, aby vláda jejich zdála se potomkům zákonitější? Leč to by bylo úplně zbytečno, poněvadž i při postupu, který Thukydides popisuje, bylo formě zákona úplně učiněno zadost. Mám tedy za to, že Thukydides, nebo spíše jeho zpravodaj, spojil druhou i třetí ekklesii v jedno.

Že Thukydidův popis není přesný, toho máme i jiné známky. Záhadna jsou hned počáteční slova, aby žádný úřad neúřadoval již dle dosavadního řádu (*μήτε ἀρχὴν ἄρχειν μηδεμίαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ τρόπου*). Ustanovení to může míti pouze ten smysl, že se má změniti celý způsob, kterým úřady byly obsazovány. To jest provedeno v osnově, kterou vypracovala druhá kommisse (*οἱ ἑκατὸν ἄνδρες*) pro budoucnost; tam obsazují se všechny důležitější úřady z členů rady úřadující, a ekklesie jest vůbec odstraněna. Zpravodaj Thukydidův znal tedy onen návrh olig-

*) Nekladu pražádné váhy na to, že dle Thukydida podal v ekklesii na Kolonu návrhy na změnu ústavy Peisandros, kdežto dle Aristotela učinila tak kommisse. Peisandros zajisté postaral se o to, aby byl též v oné kommissi, a možná, že skutečně ve jménu jejím mluvil, jak Thukydidovi oznámil jeho zpravodaj

archické ústavy, ale ovšem jen nedokonale, ježto si spletl věci pozdější s dřívějšími.*)

Ve způsobu, jak zvolena byla rada čtyř set, liší se oba prameny tak nápadně, že bychom mohli býti vskutku na rozpacích, pro který se rozhodnouti máme, kdyby jiná, současná zpráva nemluvila ve prospěch — Aristotela. Je to řeč za Polystrata, jednoho ze čtyř set, zachovaná mezi řečmi Lysiovými. Zde totiž (XX,2) čteme dvakráte po sobě, že Polystratos zvolen byl do rady čtyř set od příslušníků své fyly (*ὑπὸ τῶν φυλετῶν*). To souhlasí úplně s Aristotelem a vyvrací zároveň Thukydida. Leč prosté konstatování toho fakta nepostačí; nám musí se jednati o to, vyložiti, čím Thukydides (nebo jeho zpravodaj) v omyl byl uveden.

Shledali jsme právě, že zpravodaj Thukydidův znal, ale ovšem jen částečně, návrh oligarchické ústavy pro budoucnost. Tam vyskytuje se též ustanovení o pětičlenném předsednictvu rady, a dovolení, že v důležitějších případech může každý člen rady úřadující přibrati si jednoho z ostatních tří oddílů. To jsou živly, ze kterých zpravodaj Thukydidův kombinoval, jak zvolena byla rada čtyř set: nejprve pětičlenné předsednictvo, od něho vybráno prvních 100 členů, od nich pak kooptací zbývajících 300.**)

Ještě více liší se oba prameny naše, co se týče volby oněch 5000 občanů, na které vznesena byla veškerá práva politická. Dle Aristotela byli skutečně zvoleni, ba zvolili zase ze středu svého kommissi 100člennou, která vypracovala dvě osnovy ústavní (30, 1). Jakmile ovšem rada čtyř set vlády se ujala, nesvolávala jich již, vládnouc zcela samovolně (*οἱ μὲν πεντακισχίλιοι λόγῳ μόνον ᾑρέθησαν* 32, 3). Dle Thukydida však ke zvolení jejich vůbec ani nedošlo. Kryla se sice vláda čtyř set jménem oněch 5000 občanů naproti demokratické straně na Samu (VIII, 72 a 86), avšak, jak Thukydides pěkně dí (VIII, 92, 11), »nepřála si ani, aby oněch 5000 existovalo, ani aby bylo zjevno, že neexistují.« Nechávala tedy občany úmyslně v nejistotě o tom, kdo patří mezi oněch 5000, a kdo ne. Proto opposice vydala heslo, že místo 400 má vládnouti 5000 (VIII, 92, 11), a rada, vidouc nezbytí, prohlásila, že jest ochotna je jmenovati (*τοὺς πεντακισχιλίους ἀποφαίνειν* VIII, 93, 2).

---

*) Na to vhodně upozornil Köhler v Sitzb. d. Berl. Akad., 1900, str. 809.

**) Jiný výklad podal Köhler (Sitzb. Berl. Akad. 1900, str. 811). Soudí, že to, co Thukydides vypravuje o volbě rady 400, událo se ve společném shromáždění pěti politických klubů; jejich předsedové ustanoveni předsedy nové rady, od nich určeno první sto, od těch pak ostatní. Co ustanoveno v klubu, provedeno pak ve fylách Leč má-li váhu svědectví Aristotelovo, že členové rady čtyř set byli voleni dle fyl, musila by i předchozí volba ve schůzi klubovní provedena býti dle fyl, a nikoli tak, jak vypravuje Thukydides.

Že zpráva Aristotelova jest správna, potvrzuje nám řeč za Polystrata ([Lys.] XX, 13), jíž jsme se již dříve dovolávali. Polystratos, zvolen byv do výboru, jenž měl zvoliti oněch 5000, vyjmenoval devět tisíc občanů. Z toho plyne, že s volbou oněch 5000 se skutečně počalo, a nelze udati příčiny, proč by nebyla bývala provedena. Větší číslo (9000) potvrzuje skvěle, co čteme u Aristotela (29, 5), že totiž správa obce měla býti svěřena nejméně (*μὴ ἔλαττον*) pěti tisícům. S druhé strany však nelze tvrditi, že by zpráva Thukydidova zakládala se na omylu; vždyť má oporu v dalším průběhu věcí v Athenách. Klíč k rozřešení té záhady podává nám na štěstí Thukydides sám. V kn. VIII, 86, 3 vyřizují poslové rady 400 vojsku athenskému na ostrově Samu, že veškeří občané střídavě vřaděni budou do sboru pěti tisíc (*τῶν πεντακισχιλίων ὅτι πάντες ἐν τῷ μέρει μεθέξουσιν*). Z toho poznáváme, že rada 400, když vlády se zmocnila, pojala nový, chytrý plán, který na jedné straně činil neoblíbenou oligarchii populárnější, na druhé straně však vydával veškerou moc v ruce její. Prohlášením, že všichni občané budou střídavě patřiti mezi oněch 5000, pozbyli původně zvolení funkce své; poněvadž však k novému jmenování nedošlo, nevěděl nikdo, ani existuje-li oněch 5000, ani kdo mezi ně patří. Sbor 5000 byl tedy skutečně zvolen, shromáždil se však pouze jednou k účelu zcela formálnímu, aby zvolil ze sebe kommissi ústavodárnou; od té doby nebyl svolán nikdy.

Co se týče způsobu, jak rada 400 vlády se ujala, oba prameny naše navzájem se doplňují. Thukydides (VIII, 69) vypravuje jak, Aristoteles (k. 32), kdy se to stalo. Rada stará, která měla úřadovati až do 14. skiroforiona, rozpuštěna byla již 14. thargeliona; tedy právě o měsíc dříve. Dle Thukydida dán jí plat za zbývající část roku, což jest v souhlase s mírným vystupováním, jež z počátku oligarchové na jevo dávali. Záhadným může se však zdáti, proč rada nová nastoupila teprve 22. thargeliona? Což od 15.—21. thargeliona, tedy plných sedm dní, bylo v Athenách bezvládí? Vykládám si věc takto: Poněvadž v ústavě prozatímní (*Ἀθ. πολ.* 31) není žádného ustanovení ani o předsednictvu rady, ani o době, kdy měla zasedati, mělo patrně platiti, co určovala ústava pro budoucnost: že rada má zasedati každých pět dní, a že předsednictvo její skládá se z pěti členů, losem zvolených. Spravovalo tedy věci obecní 5 proedrů, kteří měli sice svolati radu do 5 dnů, učinili však tak později; snad proto, že na 19. a 20. thargeliona připadala slavnost *Βενδίδεια*, snad z jiných příčin, nám neznámých. Nic však není v zprávě této, proč bychom směli určité svědectví Aristotelovo v pochybnost bráti.

Popis Aristotelův opírá se o authentické listiny úřední, které poznal, jak myslím, Aristoteles sám ve státním archivu athenském. Soudí-li kdo, že je převzal z Androtionovy Atthidy,

zůstává věc v podstatě táž; neboť ani Androtion nemohl jich znáti odjinud. Již tím zasluhoval by Aristoteles přednosti před Thukydidem, jenž, vzdálen jsa od své vlasti, dovídal se teprve od jiných, co v Athenách se událo. Leč byla učiněna námitka, že v dobách pohnutých listiny úřední nejsou pramenem právě nejspolehlivějším, ponévadž usurpatorové snaží se nezákonné jednání své zahaliti pláštěm forem ústavních. Ed. Meyer (na m. uv., str. 422 nn.) uvádí některé poučné toho doklady z dějin věku nového. Avšak ze všech těch příkladů nevyplývá ani stín pravděpodobnosti, že se tak stalo též v Athenách r. 411 př. Kr. Naopak svědčí spíše všechno proti té domněnce. Kdyby byla rada 400, vlády se zmocnivši, listiny týkající se nastoupení jejího falšovala, sotva by tam byla vložila zcela bezvýznamný návrh Kleitofontův, nebo návrh ústavy pro budoucnost, kterým by sama dokumentovala nezákonnost své vlády a oprávněnost svého odstranění. A s druhé strany právě to, co by nejspíše mohlo býti falšováno, potvrzuje se zprávami jinými. Každá nezákonná vláda vložila by především do aktů úředních ustanovení, že nesmí býti za činy své pokutována. To je i u Aristotela (29, 4), ale totéž má i Thukydides (67, 2). Podobně mohli bychom očekávati, že falšován jest onen zdánlivě zcela nevinný a starobylý způsob, kterým rada 400 byla zvolena (Ἀθ. πολ. 31, 1), leč ten jest právě dosvědčen současným svědectvím [Lys.] řeči za Polystrata (XX, 2).

Proto nezbývá nic jiného než uznati, že o převratu, jenž udál se v Athenách r. 411 př. Kr., lépe zpraven byl Aristoteles. Než, nepodrývá se tím autorita Thukydidova? Nemusíme i jinde pochybovati o správnosti jeho zpráv? Nikoli. Jsou to přece jen podrobnosti, ve kterých autor pozdější opravuje svědka staršího. Celkový názor o oligarchické vládě, která roku onoho na krátký čas dostala se k veslu, nabýváme jen z Thukydida; v té věci Aristoteles ani se nepokoušel předchůdci svému odporovati. Otázku, kterou v čelo článku tohoto jsme položili, zodpovíme tedy: musíme se snažiti, vyzkoumati z obou skutečný průběh historických událostí.

Může-li býti Valerius Cato pokládán za skladatele básní Dirae a Lydia?

Napsal **Otakar Jiráni.**

Prvý, jenž vyslovil domněnku, že autorem básně Dirae, v rukopisech vesměs přičítané Vergiliovi, jest Valerius Cato, známý grammatik z počátku I. stol. př. Kr., byl slavný Jos. Scaliger. Učinil tak ve spise »Publii Virgilii Maronis appendix« (Lugduni 1573), str. 169, a to z těchto důvodů:

1. Valerius Cato dle svědectví Suetoniova De gram. 11 pozbyl za bouřlivých dob Sullových otcovského statku svého; týž motiv jest obsahem Dir, kletba totiž polím, jež autor nucen byl opustiti a postoupiti nějakému vojínu, patrně za doby rozdílení pozemků veteránům (srv. v. 85).

2. Cato dle téhož místa Suetoniova napsal báseň Lydia, v níž asi dle vzorů alexandrijských opěvoval stejnojmennou milenku svou; dívka téhož jména jest milenkou skladatele Dir (srv. v. 89, 95, 107).

Oba důvody tyto zdály se Scaligerovi tak přesvědčivé, že bez rozpaku přiřkl Dirae, tehdy ovšem ještě nerozdělené, Valeriu Catonovi. Na prvý pohled hypothesa jeho arci velmi se zamlouvá, a hledíme-li k autoritě geniálního tohoto filologa, nebudeme se nikterak diviti, že po dlouhý čas byla všeobecným míněním učenců. Zůstala jím i tehdy, když Fr. Jacobs r. 1792 poprvé seznal, že báseň tato, jak nám je v rukopisech zachována, skládá se ze dvou samostatných celků. První z nich podržel i na dále jméno Dirae, druhý pak nazván od téhož učence dle jména dívky, o kteréž se tu zmínka děje, Lydia.

Uvedené důvody Scaligerovy však přec jen vzrůstajícím požadavkům vědy nestačily, nýbrž hledány a také, jak se aspoň soudilo, nalézány nové důkazy pro platnost té hypothesy. Nejdůkladněji vedle K. Putsche (Valerii Catonis poemata, Jenae 1828) probral celou otázku se stanoviska tohoto v důkladné monografii Fr. Naeke (Carmina Valerii Catonis, cura Lud. Schopeni, Bonnae 1847). Vedle nich jest řada filologů, kteří buď zcela, neb jen s nepatrnými modifikacemi souhlasí s hypothesou Scaligerovou. Jsou to zvláště tito: O. Ribbeck (Geschichte der röm. Dichtung I², str. 307—312), G. Eskuche (De Valerio Catone deque Diris et Lydia carminibus dissertatio, Marburgi 1889), R. Ellis (The American Journal of Philology, Vol. XI, 1890, str. 1—15), a konečně M. Schanz ve své známé římské literatuře. Poněvadž i v nejnovějším vydání této knihy z r. 1898, sv. I, str. 176 n., stojí na témž stanovisku, jest, jak myslím, záhodno přehlédnouti ještě jednou důvody, uváděné obyčejně pro platnost této domněnky.

Hodlám probrati důvody ty ve třech skupinách, z nichž prvá týkati se bude otázky, zda vskutku jest shoda mezi poměry života Catonova, jak je ze Suetonia známe, a poměry básníka Dir a Lydie, druhá vyšetřovati, zda řeč a básnická dikce souhlasí s dobou, v níž Cato žil; konečně třetí týkati se bude stránky metrické.*)

*) Předem vytknouti musím, že pokládám obě básně za plod téhož autora, což, jak myslím, zcela neprávem popíral K. Fr. Hermann (Gesammelte Abhandlungen, str. 112) a zvláště M. Rothstein (De Diris et Lydia carminibus. Hermes, XXIII, 1888. str. 508—524).

Jediné souhlasné body, jež by se vytknouti mohly mezi Valeriem Catonem a skladatelem Dir a Lydie vzhledem k jejich okolnostem životním, byly již uvedeny. Jsou to právě ony důvody, na nichž založil Scaliger svou domněnku. Prvá shoda jest ovšem na prvý pohled úplná. Oba, i Valerius Cato i autor Dir, pozbyli statku svého za bouřlivých dob válek občanských. Ale přihlédneme-li blíže, rozplyne se v niveč tato jistota, jak již dosti záhy poznal první R. Merkel ve vydání Ovidiovy básně Ibis r. 1837, str. 364—365. Básník Dir totiž zcela patrně utrpěl ztrátu tu za válek občanských, a to tak, že polnosti jeho přiřčeny byly od vítězného vojevůdce darem některému vojínu. To zcela jasně vyplývá z v. 84 násl: egens mea rura reliqui, miles ut accipiat funesti praemia belli. Suetonius však nikterak nepraví, že by Cato tímto způsobem statku svého byl pozbyl, nýbrž dle jeho slov byla »licentia Sullani temporis« příčinou pohromy, která Catona stihla. Víme ovšem, že již Sulla veterány své odměňoval zabranými pozemky, ale přece sotva lze vyložiti slova Suetoniova v tomto smyslu. Nejspíše pomýšleti jest tu na podobné nějaké pletichy, jakými mladý Roscius měl zbaven býti za oněch zmatených dob otcovského statku. Myslím, že Suetonius by nebyl volil výraz tak neurčitý, kdyby Cato byl nucen býval postoupiti svůj statek veteránu Sullovu. Ostatně i kdybychom uznali shodu v této věci, nelze, jak soudím, nikterak s tím uvésti v souhlas věk Catonův. V době, kdy Sulla polnosti veteránům svým rozdílel, nemohl býti Cato starší než 16 let, jak souditi lze ze Suetoniových slov (de gram. 11: ipse libello, cui est titulus ‚indignatio' ingenuum se natum ait et pupillum relictum eoque facilius licentia Sullani temporis exutum patrimonio). Rozhorlený tón a místy až vášnivá prudkost, s jakou básník kletbou stíhá statek svůj, svědčí jasně, že Dirae složeny byly v prvém návalu hněvu nad utrpenou křivdou. Možno v tak mladém věku u Valeria Catona, jenž přece byl především grammatikem, nikoli básníkem, předpokládati báseň plnou vehemence a síly? To jest zajisté málo pravděpodobno a ještě pochybnějším se stává přiznáním autora samého, že již více knih básnických složil (srv. v. 26 násl.: Ah, multum nostris cantata libellis, optima silvarum; a v. 34: Nostris potius devota libellis). Zřejmo tedy, že ani způsob ztráty statku ani věk Catonův nesvědčí hypothese Scaligerově.

Rozpor tento dobře si uvědomil Ribbeck (Gesch. der röm. Dichtung, I², str. 309 nn.), ale aby nebyl nucen vzdáti se běžného mínění, sestrojil si hypothesu novou, zajisté nesprávnou. Soudí totiž, že Cato nenapsal Dirae za doby Sullovy, nýbrž značně později, r. 41; podnětem prý mu bylo tehdejší rozdílení pozemků vojsku triumvirů. Sám praví na str. 311: »Nur die alte Stimmung wollte der Verfasser zurückrufen, wie dies besonders auch durch den Refrain und dessen Wortlaut klar genug angedeutet ist.« Ale důvody jeho jsou příliš subjektivní, a stěží

lze si představiti, že by Cato po tak dlouhé době dovedl se tak živě vmysliti v tehdejší svou náladu, že by nejprudší kletby svolával na statek, jehož pozbyl před 40 lety. Avšak domněnka Ribbeckova svědčí aspoň jasně o tom, že jest skutečně rozpor mezi básní samou a dáty života Catonova.

Podobně málo přesvědčivý jest i druhý důvod Scaligerův. Jméno milenky Lydie jest jistě smyšlené a vyskytovalo se asi často v erotických básních (srv. Hor ódu I, 8). Souditi z této shody jmen o autorství Catonově, jest tedy také velmi povážlivé. A tak patrno, že oba důkazy Scaligerovy nelze nikterak pokládati za uspokojující.

Stejnou, ba ještě menší cenu mají i důvody, čerpané z mluvy a metriky obou těchto básní, jež snažil se stanoviti zvláště Naeke v uvedeném již spise. Tak, abych jen nejdůležitější věci uvedl, poukazuje Naeke na str. 278 na to, že skladatel Dir a Lydie často opakuje táž slova a frase v krátkých přestávkách. Za příčinu toho pokládá buď opominutí básníkovo nebo domnění jeho, že věc ta není na škodu aesthetické ceně básně. Správně ovšem uvádí, že v době pozdější, hlavně Augustově, se tak nedálo, ale nemyslím, že by tato vlastnost byla přesvědčujícím důvodem pro stáří básní těchto. Prostěji a zajisté i správněji lze vyložiti věc tu nedostatkem formálního talentu básníkova, jenž nedovedl zcela překonati obtíže, které slovní výraz působí. Stejně nepodstatné jest, co uvádí Naeke o zdvojování epithet, jehož ovšem užívá básník Dir a Lydie hojněji, než v době Augustově bylo v obyčeji. Nehledě ani k tomu, že i v době Augustově se naskytuje dosti výjimek od zvyku tohoto (srv. na př. Verg. Aen. VI. 603, XII. 941, Ecl. III. 38 a j.), jest vždy důkaz takový velmi nejistý; neboť i o této věci zajisté v prvé řadě rozhoduje smysl básníkův pro vytříbenou a vkusnou formu.

Ostatních zvláštností neuvádím; jsouť ještě menší váhy než věci právě probrané, a sám Eskuche, jakkoliv s oněmi souhlasí, tyto na str. 53 uznává za zcela nepodstatné.

Konečně našly se i metrické důvody, které prý svědčí pro platnost hypothesy Scaligerovy. Ale byly-li ostatní důkazy nejisté, jsou tyto ještě nejistější. Tak, co uvádí Eskuche na str. 57 o caesuře *κατὰ τέταρτον τροχαῖον*, jež prý se u Catona proti zvyku pozdějších básníků, hlavně Vergilia, čtyřikrát vyskytuje (Dir. v. 44, 93, Lyd. v. 17, 29*), zakládá se na zcela nesprávném, ale ještě i nyní hojném domnění, že caesura jest všude tam, kde uprostřed stopy končí se slovo. Čteme-li verše ty rhythmicky

*) Dir. v. 44 Transvolet arboribus coniungat || et ardor aristas.
Dir. v. 93 Tuque resiste pater: sit prima || novissima nobis!
Lyd. v. 17 Et gelidi fontes, aviumque || silentia fient.
Lyd. v. 29 Vaccula non umquam secreta || cubilia captans.

správně, zmizí caesura tato úplně. Všecky ty verše mají caesuru πενθημιμερής.

Dále upozorňuje Eskuche na časté elise v páté stopě hexametru po prvé arsi. Příkladů takých našel osm i došel velmi pracným zkoumáním k výsledku, že básníci po Vergiliovi úzkostlivě vyhýbali se na místě tomto styku dvou vokálů, zvláště *a*. Poněvadž však v Dirách a Lydii jest osm příkladů, odporujících tomuto zákonu, soudí, že básník jich žil před Vergiliem. Ale soud tento jest zajisté ukvapený. Nehledíc ani k tomu, že v takovýchto statistických výpočtech jen nápadné difference mají cenu důkazu, vyplývá z připojené statistické tabulky, že ani jinak tento »zákon«, jak Eskuche úkaz ten nazývá, nebyl bez častých výjimek. Tak, pokud se týká věc styku samohlásek *a* v páté stopě, vidíme, že u Vergilia připadá jeden doklad na 109 veršů, kdežto v básních Ciceronových, tedy dosti značně starších, jen na 181 vv. a naopak zase v básni Copa, jejíž složení stanoví Fr. Bücheler (Rhein. Mus. 45, str. 323) příbližně na rok 16 př. Kr., jest tatáž zvláštnost v každém 19tém verši. Nelze tedy ani odtud vyvozovati závěry jen poněkud určité.

Tím vyčerpány jsou všecky závažnější důvody, které se obyčejně pro domněnku Scaligerovu uvádějí. Ale, jak patrno, ani jeden z nich nemá takové váhy, aby pro platnost hypothesy té svědčil rozhodně. K témuž výsledku dospěl ostatně již Merkel v uvedeném spise r. 1837, jenž ovšem neznal ještě důvodů Naekových a Eskuchových, a obrací se tedy hlavně proti Scaligerovi. Ale skeptické toto stanovisko nenašlo mnoho stoupenců. Patří k nim, abych aspoň význačnější uvedl, K. Fr. Hermann (Gesammelte Abhandlungen 1849, str. 112), M. Haupt (Opuscula I, str. 169), Teuffel-Schwabe (Gesch. der röm. Literatur 1890, I, str. 396), Bährens (Poetae Latini minores II, str. 28)

Nejen však, že důvody uváděné nestačí k dokázání autorství Catonova a lze je snadno vyvrátiti neb aspoň velmi seslabiti, nýbrž možno nad to nalézti i některé známky, jež mínění takému rozhodně na odpor se staví. Jsou to tyto.

1. Básník Dir a Lydie pozbyl otcovského statku svého patrně ne za doby Sullovy, nýbrž r. 41 př. Kr., kdy Octavianus a Antonius rozdělovali veteránům svým polnosti v Italii. To, jak myslím, vysvítá ze slov v. 82.: O male devoti praetorum crimine agelli. Jakkoli slovo »praetores« vzbuzuje jisté pochybnosti, ježto se ho v latině pozdější užívalo výhradně o vojevůdcích národů cizích, zvláště národa řeckého, přece neváhám je na místě tomto interpretovati ve významu původním (= vojevůdce), nikoli v pozdějším. Vede mne k tomu v. 85: Miles ut accipiat funesti praemia belli, kterážto slova zřejmě svědčí, že zabrání statku básníkova stalo se následkem bouří válečných, ne rozsudku praetorova. Plurál praetores však nelze dobře vyložiti o Sullovi, jenž přece

sám byl původcem rozdílení pozemků; naproti tomu dobře se hodí slova ta na Octaviana a Antonia.

Pro rok 41 svědčí i ta okolnost, že o Sullově rozdílení polností v Gallii — a tu byl statek Catonův dle svědectví Suetoniova — ničeho se nedovídáme. Sám Naeke jest na str. 264 nucen přiznati: Ego, Galliam quod attinet, hoc tantum invenio apud scriptores antiquos diu inimicam Sullae fuisse Galliam et sero, id est, post Carbonis Norbanique apud Faventiam cladem facinusque Albinovani, ad Metellum Sullamque transisse (srv. o tom Mommsen: Röm. Gesch. II, str. 349 n.).

2. Valerius Cato byl vynikajícím členem, ba hlavou literární školy, jež na počátku prvního století př. Kr. se utvořila, a o níž, jak známo, Cicero častěji pohrdlivě se zmiňuje, nazývaje stoupence její »cantores Euphorionis«. Vzory byli jim hlavně učení grammatikové a básníci doby alexandrijské, Kallimachos, Euforion, Parthenios a j., jejichž přednosti, ale ovšem i vady, do písemnictví římského přenášeli. K těmto vadám patřila zvláště obliba ve všem, co bylo hledané, strojené a odlehlé, blýskání se vzděláním mythologickým, astronomickým, zeměpisným atd. O Catonovi pak lze souditi zajisté již a priori, že byl horlivým následovatelem svých vzorů i po této stránce, a vyplývá to i ze slov, jež o básni jeho Lydii pronesl žák jeho Ticida: Lydia doctorum maxima cura liber (Suet. na u. m.). Přirozeně tedy bychom čekali, že stopy této učenosti budou patrny i v básních jemu přičítaných. Než marně hledali bychom tu něco podobného. Jsou tu sice, zvláště v Lydii, některé narážky mythologické, ale zcela průzračné, jinak však nejeví se tu stopy nějaké hlubší učenosti.

3. Kdyby byly skutečně básně tyto od Valeria Catona, byly by složeny kol r. 80 př. Kr.; neboť teprv po delší době stihati kletbami ztracený statek bylo by nemístno. Svědčí proti tomu, jak již uvedeno, i ráz celé básně. A tu bychom čekali, že v plodech těchto, jež byly by ještě starší než báseň Lucretiova, aspoň některé archaismy budou patrny, jichž u Lucretia jest ještě tak hojně. Ale i toto očekávání nás po přečtení jich zcela zklame. Mluva jest táž, jakou shledáváme v básnických výtvorech doby Augustovy, a nikde není ani stopy, jež by ukazovala na starší původ jich. Ba jeví se tu úkaz, jenž patrně zdá se svědčiti o pozdějším původu Dir a Lydie. Není to sice známka neklamná, poněvadž tu pracujeme s materiálem jen neúplným, ale přece povšimnutí hodná. Týká se totiž postposice předložek et, cum, enim, nam, která dle bedlivého zkoumání Hauptova (Opuscula I, str. 115) nevyskytuje se v římské literatuře před Catullem a Vergiliem. Naproti tomu v básních těchto je zjevem zcela běžným, ba zdá se, že básník si v ní velmi liboval (srv. Dir. v. 44 arboribus coniungat et ardor aristas; Lyd. v. 39 sidera per viridem

redeunt cum pallida mundum; Dir. v. 103 gaudia semper enim tua me meminisse licebit).

Všechny tyto důvody dokazují, že Scaligerova hypothesa správná není. Valerius Cato autorem básní Dirae a Lydia býti nemůže. Ale pak nastává otázka nová: kterému tedy básníku lze pravděpodobně básně ty připsati?

O tom proneseno bylo sice několik domněnek, ale zcela jistě nesprávných, ježto vesměs zakládají se na důvodech tak subjektivních, že netřeba jich ani vyvraceti. Tak Merkel v uvedeném spise na str. 365 pokládá za skladatele Cornificia, Goebel zase v recensi básní těchto r 1865 vyslovuje se o tom takto: Exercitia esse opinor hominis cuiusdam poeticae studiosi, quae ad Lucani tempora proxime accedunt. Konečně Bährens (Poetae Latini minores II, str. 28) pokládá básně tyto za imitace plodů Catonových, jež vzbuzeny prý byly událostmi r. 41.

Z domněnek těchto ani jediná nemůže nás uspokojiti v otázce, o niž jde. Ale přece lze, jak myslím, dospěti tu k výsledku, jenž sice není též úplně přesvědčivý, ale přec velmi pravděpodobný. Mezi básněmi těmito totiž a Vergiliovými Eclogami a Georgikami jest nepopíratelná souvislost. Celá řada míst těchto básní tak nápadně se shoduje, že náhoda tu jest vyloučena. Na tyto shody zvláště poukázal Eskuche na u. m. str. 63 n., ač se závěrem, jaký z nich činí, souhlasiti nemohu. Soudí totiž, že Vergilius, jako často ve svých plodech, i tu byl imitatorem, nikoliv básník Dir a Lydie. Mínění to by ovšem bylo možné, ale jen tehdy, kdyby dokázáno bylo, že básně tyto patří vskutku Valeriu Catonovi a tedy počátku prvního století př. Kr. Ale jak výše ukázáno, vše ukazuje spíše k tomu, že třeba klásti je v dobu kolem r. 41, tedy přibližně v dobu, kdy Vergilius pracoval o Bukolikách a Georgikách. A pak zajisté jest zcela pravděnepodobno, že by Vergilius byl prokázal takovou čest žijícímu ještě básníku, jenž nevyniká celkem nad prostřednost, a napodobil jej. Rozhoduji se tedy pro mínění opáčné, že totiž neznámý autor Dir a Lydie vzpomenuté básně Vergiliovy znal a je napodobil. Imitace tyto jsou dle mého soudu nepochybny. Zvláště padá na váhu počátek verše 9. v Lydii: O fortunatos nimium . . ., jenž úplně kryje se se známým počátkem verše Vergiliova v Georg. II, 458: O fortunatos nimium . . . Jiné nápadné shody jsou: Lyd. 16 n. mollia prata et gelidi fontes a Ecl. X, 42: hic gelidi fontes, hic mollia prata; Dir. 32 n.: formosaeque cadent umbrae, formosior illis ipsa . . . a Ecl. V, 44: formosi pecoris custos, formosior ipse; Dir. 38: mixtam fulva caligine nubem, Georg. II, 309: picea crassus caligine nubem; Dir. 8: montibus et silvis . . ., Ecl. II, 5: montibus et silvis . . .; Dir. 85: tuque inimica tui semper discordia civis, Ecl. I, 71 n.: en, quo discordia civis produxit miseros. Menší váhy jsou místa: Dir. 92: mollia non iterum carpetis pabula nota; Ecl. I, 77: non me pascente...

salices carpetis amaras; Dir. 91: tardius a! miserae descendite monte capellae, Ecl. I, 74: ite meae, quondam felix pecus, ite capellae.

Vedle těchto shod i celý ráz básní, zvláště Dir svědčí, že autorovi byly vzorem Vergiliovy Eclogy. Nápadno jest, že motiv, jenž dal Vergiliovi podnět k složení Ecl. I. a IX., vrací se i tu. Vůbec celá báseň tato má zcela ráz eklogy, jak dobře vytýká Rothstein v uvedeném pojednání na str. 515. Nasvědčuje tomu i refrain, tak oblíbený v písních bukolských, jenž tu ovšem není důsledně opětován, ale jest patrný zvláště ve verších, kde básník oslovuje Battara. Soudím, že autor sám chtěl básni své dodati rázu písně bukolské a že proto též přeložil dějiště na Sicilii, tuto pravlast bukolských zpěvů; srv. v. 6: Trinacriae steriliscant gaudia vobis. Ribbeck ovšem v Rhein. Mus. 50, str. 561 vykládá slova ta metaforicky o přílišné a téměř příslovečné rozmařilosti Sikulů (srv. Hor. Carm. III, 1, 18 Siculorum dapes), ale výklad ten je při prostotě a jednoduchosti dikce básníkovy velmi strojený, a asi právem odmítá ho Rothstein v uvedeném pojednání na str. 511. Též báseň druhá, Lydia, v níž autor závidí nivám, že těšiti se mohou milenkou jeho, kdežto on v dáli žíti musí, jest rázu čistě bukolského, jenž vyniká ještě více hojnými zmínkami o půvabech přírodních. Ze shodných míst oněch, jakož i z rázu básní soudím, že Dirae a Lydia prozrazují zřejmé působení prvých dvou velkých plodů Vergiliových, zvláště pak Eclog. Snad byla to obliba, s jakou Eclogy od obecenstva římského přijaty byly, jež nadchla neznámého skladatele, by na tomto poli slávy dojíti se snažil. Možno, že i podobné neštěstí ho stihlo, jako Vergilia, ač není nutno tak souditi Lze si zajisté představiti, že i tento motiv přejal z Vergilia. Poněvadž datum vydání Eclog a Georgik můžeme přesně stanoviti, lze též s dosti značnou pravděpodobností určiti dobu vzniku Dir a Lydie. Eclogy, jak známo, vydány byly r. 36 př. Kr. Brzo po tom asi vznikla v neznámém skladateli Dir a Lydie myšlenka, aby o podobné plody se pokusil. Učinil tak, ale konečná úprava, v níž nám básně dochovány jsou, musí pocházeti teprve z doby, kdy Georgika již byla známa, t. j. z doby po r. 30 př. Kr.; neboť k tomu ukazují některé imitace Georgik, výše uvedené. Stanovím tedy dobu vydání Dir a Lydie krátce po r. 30 př. Kr.

Avšak o osobě básníkově nelze pronésti nic určitého, a bezpochyby nebude tak lze ani v budoucnosti. Zpráv starověkých naprosto není, z básní samých nelze také nic určitého souditi, a tak vše, co o věci té by bylo proneseno, nepovznáší se nad pouhou hypothesu. V této příčině zůstanou asi navždy pravdou známá slova Bernhardyho o této básni: »Diese Reliquien werden also fernerhin einen Platz unter jenen hoffnungslosen Problemen behalten, an welche die Philologen ehrenhalber gute Zeit und Kraft zu verschwenden pflegen.«

Johannes Josquinus a Václav Solín.

Podává **Ladislav Dolanský.**

Mocný rozkvět duchovní poesie ve století XVI. měl v zápětí, že znalost hudební theorie šířila se ve vrstvy širší a širší. Těm, kdož chtěli užívati kancionálů, bylo potřebí seznámiti se dříve s hlavními základy soustavy hudební, s naukou o tónech církevních, o písmě mensurálním a o taktu. Tím spíše ovšem bylo potřebí této znalosti oněm mužům, kteří zabývali se skládáním nových nápěvů. Jako pak z Jednoty bratrské vyšly první, největší a nejkrásnější sbírky českých písní duchovních, tak také z lůna jejího zrodila se dvě theoretická díla obsahující základní vědomosti o tehdejších zásadách hudebních, totiž *Blahoslavova* »Musica, to jest knížka zpěvákům náležité zprávy v sobě zavírající« (1558 a 1569) a *Josquinova* »Muzyka, to jest zpráva k zpívání náležitá, všechněm zpěvům se učiti žádostivým ku požitku« (1561).

Až do nedávné doby oba tyto spisky nehrubě byly známy. O Blahoslavově »Musice« časem vznikl názor, že jest to vlastně theorie časoměrné poesie, a klamné toto mínění vyskytovalo se nejen v rozpravách a dílech věnovaných literární činnosti Blahoslavově, nýbrž i ve spisech o starší hudbě české. Obsah jednoho z Přídavků, jež Blahoslav přičinil ke druhému vydání své »Muziky«, pokládán byl za předmět celého díla, a tím význam Blahoslavova důležitého spisu zatemňován a umlčován. O Josquinově »Muzyce«, jejím poměru k výkladům Blahoslavovým a její ceně hudební a literární pak nebylo psáno pranic.

Před čtyřmi lety posléze nastal obrat. Prof. O. Hostinský vydal obě tato díla ve svém spise *Jan Blahoslav a Jan Josquin**) a vydání to opatřil nejen důkladnými výklady hudebními (str. 108—126), ale též objemnou předmluvou (o 100 str.), kterou rozdělil v pět kapitol: I. Jan Blahoslav; II. Kancionál Šamotulský; III. Blahoslavovy písně; IV. Blahoslavova »Musica«; V. Josquinova »Muzyka« a její autor.

Jak z rozvržení tohoto patrno, Hostinský neobmezil se pouze na to, aby vyložil cenu a význam obou »Muzik«, jejich účel a poměr k současným spisům latinským a aby objasnil nauky v nich uložené čtenářům starší hudby méně znalým. Hostinský pojal úkol mnohem širší a nesmírně záslužný: vylíčiti veškeru činnost Blahoslavovu v oboru písně duchovní, a to po

*) Jan Blahoslav a Jan Josquin. Příspěvek k dějinám české hudby a theorie umění XVI. věku. S novými otisky obou Muzik: Blahoslavovy (1569) a Josquinovy (1561). Str. I—C, 1—136. Nákladem České Akademie, 1896.

stránce básnické i hudební, doplniti kusý obraz, jejž o velikém tom muži posud podávala literární historie, novými objevy a fakty, konečně pak jasnými črtami nastíniti umělecké snahy a názory v Čechách za století XVI. Hostinský neprobírá toliko Blahoslavovu »Muziku«, nýbrž spojuje to, co ze spisu toho vyplývá, s činností jeho při kancionále Šamotulském a vše uvádí v harmonický celek s názory uměleckými, jež obsaženy jsou v »Grammatice«, »Vadách kazatelův« a »Filipice«. Zároveň bedlivě uvažuje, jakou účast vůbec měli Bratří při hudebním autorství kancionálů, jaké byly hlavní prameny tehdejších nápěvův a jaký pokrok pozorovati lze jednak v básnické a hudební výpravě kancionálů, jednak v uměleckém rozvoji renaissance a v stálém zdokonalování typografie.

Hostinský poprvé užil některých zajímavých pramenů, na př. Blahoslavova příručního exempláře kancionálu Šamotulského, do něhož Blahoslav zapisoval textové i hudební opravy pro vydání další. Glossami těmi nový příspěvek podán k posouzení nehrubě přátelského poměru mezi Blahoslavem i Augustou, zároveň pak jimi doplňuje se to, co z názorů Blahoslavových o hudbě a poetice jinde jest vyloženo.

Po tak důkladném prostudování prací Blahoslavových i současné literatury Hostinskému zajisté přísluší soud závěrný, který na příslušných místech vrcholí asi v těchto větách: »I na Blahoslavovi sice zjevně se osvědčuje zákon rozvoje historického, že každá doba zvláštními svými požadavky a potřebami vychovává si zároveň vhodné nástroje k splnění a ukojení jich; avšak přes tyto vlivy daných poměrů na Blahoslavovi zůstává přece tolik čistě osobního, individuálního, k tomu nevšedního a silného, že povahu jeho touž měrou a týmž právem, jako výslednicí, smíme nazývati i činitelem doby své« (str. XIV).

»Je pravda, že Blahoslav celý stojí uvnitř kruhu tehdejšího básnictví duchovního. Nepřekročil jej sice, ale vynikl v něm tou měrou, že bude povinností našich dějin literárních přihlédnouti i k básnickému významu jeho, aby nebyl výhradně pokládán za muže o jazyk a sloh pouze zasloužilého« (LVII a LVIII).

»Blahoslav byl hudebník vzdělaný, všímal si nejnovějších zjevů theoretické literatury hudební, znal důkladně a do podrobna výkonné umění pěvecké, on první vystoupil s formulovaným požadavkem shody mezi slovem a nápěvem« (str. LXI).

»Jak neobyčejně rozvit byl i Blahoslavův dar pozorovací na poli hudebním, o tom svědčí ve »Vadách kazatelův«, že při kárání nezpůsobné výslovnosti směle sáhl k notám. Toť zjev nadmíru zajímavý: nejstarší, pokud mi známo, případ, že k naznačení rhytmu a melodického spádu pouhé obyčejné mluvy užito hudebních not (LXXVI a LXXVII). Zajisté mnoho z toho (co v Blahoslavových spisech obsaženo) v XVI. věku bývalo mincí běžnou, bývalo obsahem každé tehdejší poetiky; ale již to, že

autor »Musiky« a »Grammatiky« uvedl nás hlouběji než kdokoliv před ním do těchto důležitých proudů kulturních, jest veliká, trvalá zásluha jeho. Avšak vedle toho všude narážíme také na stopy silné, zvláštní osobnosti, která nečiní se platnou pouze applikací od jinud pocházejících zásad všeobecných, nýbrž i leckterou svou vlastní myšlénkou novou a cennou zásady ty zdokonaluje a obohacuje ... Proto také v celé minulosti naší literatury málo kdo uměl psáti tak přesvědčivě jako Jan Blahoslav (LXXXIV). Vnitřní souvislost kancionálu Šamotulského s Musikou, této pak zase s Grammatikou, s Vadami kazatelův a s jinými ještě spisy jeho ukazuje nám snažení a působení Blahoslavovo na poli umění, zejména básnického a hudebního, tak široké a tak hluboké, že vzhledem i k ostatním rozsáhlým oborům jeho neunavné, plodné práce smíme o tomto obdivuhodném duchu říci bez přepínání, že je to nejvšestrannější zjev a činitel našich dějů kulturních před Komenským« (C).

O *Muzyce Josquinově* ukazuje Hostinský, že hluboce stojí pod Blahoslavovou. Rozháranost celého plánu neprospěšně se liší od soustavného postupu Blahoslavova. Úmysl spisovatelův byl dobrý, chtěl podati knihu obsahem bohatší, všestrannější, vyhovující i vyšším potřebám čtenářstva českého; ale síly jeho nikterak na to nestačily. Vůbec nestačil ani jeho sloh, jenž přes všecku rozvláčnost svou nebývá vždy dosti poučný, a zejména ani jeho jazyk, plný nesprávností a neuhlazeností. Josquin v »Muzyce« své jeví se nám vůbec jako hudebník ne právě špatný, ale jako pouhý praktik, a to více v oboru zpěvu chorálního než figurálního.

Měl jsem za svou povinnost stručně upozorniti na výtečné přednosti studie, které není rovno v naší historické literatuře hudební a která i pro historii literární obsahuje zprávy tak vzácné, než přikročím k vlastnímu předmětu této stati: ***uvažovati o tom, kdo asi jest autorem »Muzyky« »ode mne Jana Josquina« sepsané.***

Také o této otázce prof. Hostinský důkladně hovoří. Postup vývodů jeho jest asi tento:

Jméno Josquin jest pseudonym. Domněnka Jirečkova, že to byl Francouz, který do Čech se přistěhoval, není správná, poněvadž spisovatel mluví vždy jako rodilý Čech a příslušník Jednoty bratrské, a poněvadž některé současné glossy v »Muzyce« přímo českému původu tomu nasvědčují. Jest to glossa, která praví, že Josquin jest poddaným pánů Krajířů, potom jiná, která dí: »Kdo by ho neznal, myslil by, že jest něco velmi učeného v jazycích, zvlášť v latinském a českém.« Pseudonym vysvětluje se velikou úctou a nadšením, kterého jméno slavného hudebníka Josquina de Près všude, i v Čechách požívalo. Glossy v »Muzyce« jsou velmi četné, podrážděné, spisovateli »Muzyky« nepřátelské. Vyčítají mu planou pýchu i všetečnost, zdobení cizím peřím, neznalost jazyka českého. Hostinský domnívá se, že všecky tyto glossy

psány jsou jednou rukou a že autorem jejich jest Blahoslav. Na dotvrzení toho podává facsimile některých gloss a snímek latinské věty, kterou Blahoslav napsal na svůj exemplář kancionálu Šamotulského.

Nejdůležitější ze všech gloss jest zajisté kusý, po straně uříznutý připisek na titulní straně »Muzyky«:

W. Solín zepsal tú . . .
w ten čas když se . . . .
na hněwal.

Po slově *tú* následují dvě nožičky písmene, jež Hostinský považuje za *m*, i doplňuje tuto záhadnou glossu:

W. Solín sepsal tu Muzyku v ten čas,
když se na B. Jana (na ınne Jana, na Přerovina)
hněval.

Z toho by tedy vyplývalo, že autorem »Muzyky« jest bratr Václav Solín, korrektor a zástupce redaktorů při vydávání kancionálu Šamotulského. Měl s Blahoslavem časté styky a jest možno, že po r. 1660 vznikla mezi nimi neshoda právě pro vydávání kancionálu. Možnou tuto neshodu Hostinský přesvědčivě kombinuje.

Přes tyto důvtipné výwody přece se mi zdá, že V. Solína za autora »Muzyky« pokládati nelze.

Josquinova »Muzyka« psána jest jazykem chatrným. Na str. 118 praví Hostinský, že obsahuje množství chyb pravopisných i mluvnických. »Namnoze není ani možno rozhodnouti, běží-li o chybu tiskovou, aneb o pouhý autorův lapsus calami anebo konečně o nedostatečnou jeho obratnost spisovatelskou.« Podle str. LXXXVII jest »jazyk plný nesprávností a neuhlazeností«. Za tak chatrného spisovatele a znalce jazyka českého však naprosto nelze pokládati Václava Solína. Byl to muž nadaný, o němž úmrtní kniha bratrská mluví s upřímnou úctou a jehož Bratří patrně si vážili. Zemřel v mladém ještě věku, devět let po svém vysvěcení na kněžství, a přece po činnosti jeho patrné jsou stopy. R. 1559 jej Blahoslav ustanovil místo sebe, aby disputoval s Novokřtěnci v Evančicích a ve Znojmě; r. 1565 jako duchovní rádce pánů bratrských poslán do Vídně k pohřbu Ferdinanda I.; byl korrektorem a zástupcem redaktorů při tisku kancionálu Šamotulského, jeho péčí pak dne 2. prosince 1562 začal a 17. února 1564 dokonal se tisk druhého vydání v Evančicích. Blahoslav zvláštním připiskem odevzdává mu svůj glossovaný exemplář kancionálu, aby se jím řídil. Tato fakta sotva mohou se týkati člověka, který neuměl řádně česky.

O literární činnosti Solínově ovšem známo jest málo. Pochází od něho pět písní v kancionále Šamotulském, ze kterých o jeho spisovatelské činnosti nelze souditi, poněvadž písně bý-

valy redaktory někdy dosti důkladně opravovány. Spis, který J. Jireček uvádí (Rukověť II, 240) pod číslem třetím (O svátosti večeře Páně, otázky br. Jana Blahoslava a br. Václava Solína), se nezachoval.*) Zbývá tedy dvojí zápis Solínův v Archivu bratrském, a to ve fol. IX, 255—262 a ve fol. X, 135—142. Tento druhý zápis (Paměť o rozmlouvání mezi Bratřími a Novokřtěnci, jenž slovou austrličtí, po ned. Jubilate v Evančicích) otištěn jest částečně ve Světozoru Slovenských Novin z r. 1861 na str. 333 a násl. Jest to jen počátek Solínovy Paměti, necelá tisková strana malého 4°, ale i z této malé ukázky jest patrno, že Solín velmi obratně užíval jazyka českého a že slohem vyrovná se předním spisovatelům své doby.

Podle Hostinského byla by Josquinova »Muzyka« skutek jakési msty; Solín, který se prý asi tehdy na Blahoslava hněval, »chtěl jej poraziti právě tam, kde brán býval na slovo« (XCVII). To se mu nepovedlo, ale za to Blahoslava popudil tou měrou, že si ulevoval v bezohledných, přeostřených přípiscích.

Jest podivno, že po tomto sporu, který by byl býval velmi ostrý, nikde není stopy sebe menší. Blahoslav, který v Rejstříku písní přísně posuzuje i některé skladatele písní, o Solínovi se nezmiňuje. Rovněž v žádném dalším spise svém neopravuje mínění uložených v Josquinově »Muzyce«, ačkoliv Solín byl osoba vynikající. Solín pak ani ve svém Kalendáři**) nemá pražádné zprávy o hněvu s Blahoslavem, ani »Muzyka« neukazuje k tomu, že by z hněvu byla sepsána

Rovněž autorství Solínovu odporuje glossa: »bylo by se hodilo říci milostivým, *poněvadž jsi poddaný jejich*“. Josquinus se tu přímo prohlašuje za poddaného pánů Krajířů z Krajku a na Mladé Boleslavi, ale tím Solín nebyl. Hostinský se touto neshodou zabývá a hledí ji vysvětlit tím, že moravská větev Krajířů, s mladoboleslavskou spřízněná, byla sešvakřena s rodem Pernštýnů, na jichž panství Solín r. 1527 se narodil, a že tudíž glossátor vymáhá, aby Josquin i příbuzným své vrchnosti vzdával čest poddanskou Ale toto příbuzenství přece jen jest daleké a sotva bylo by svedlo glossátora ke tvrzení tak určitému.

Nebyl-li Solín autorem »Muzyky«, pak je nutno jinak vyložiti titulní přípisek:

W. Solín zepsal tú...
w ten čas když se...
na hněwal.

*) J. Jireček cituje ke spisu tomu Jungm. Příd. 169. Ale v Jungmannovi čteme na tomto místě »... otázky bratra Jana *Bohuslava* a bratra Václava Solina«. Tak také označen jest spis tento v Indexu librorum prohibitorum (vyd. z r. 1770) na str. 277 pod heslem Večeře Páně a pak na str. 29 právě pod heslem *Bohuslav*.

**) Calendarium historicum conscriptum a Paulo Ebero z r. 1569, chované v c. k. dvorní knihovně Vídeňské, obsahuje některé Solínovy zápisky. Zprávu o tomto důležitém exempláři podal p. Ferd. Menčík ve Věstníku kr. č. společnosti nauk r. 1885.

Rozhodující jest tu slovo, které následovalo za *tú*. Zbývá z něho nepatrný počátek. dvě nožičky prvního písmene, jež H. četl za malé *m*. Podle Hostinského autorem této glossy jest Blahoslav; ale u Blahoslava shledáváme, jak jsem se přesvědčil z originálu, slovo »Musica«, když znamená to spis, vždy psáno s velkým *M* (viz str. 49[b] nebo 50[a]). Mimo to dlužno uvážiti, že ony dvě nožičky mohou tvořiti také celé písmeno *n*, *u*, nebo počátek *w*. Hostinský velmi dobře praví (XCVII), že »přípisek ten, patrně později přidaný, ne současně s drtící kritikou gloss psaný, skoro vypadá, jakoby ex post vysvětloval a zdůvodňoval, ne-li dokonce před budoucností omlouval přeostřený tón oněch přípisků.« Téhož mínění jsem také já, avšak soudím, že přípisek onen přímo praví, kdo psal ony glossy, a že omlouvá je hněvem jakýmsi. Jaké slovo po *tú* následovalo, nechci rozhodovati. Naskýtá se tu variant veliké množství, tím spíše, uvážíme-li, že *tú* může býti též ukazovacím příslovcem (= *tady*), kterémužto významu nasvědčuje též zdloužení až dosud v severovýchodních Čechách a jinde obvyklé. Podle přípisku takto vyloženého tedy Václav Solín sepsal podrážděné glossy v ten čas, když se na Josquina hněval.

Soudím, že tento doplněk záhadného přípisku jest zcela přirozený, nemůžeme-li připustiti, že Solín jest autorem »Muzyky«; nicméně staral jsem se přece o důkaz přímý a našel jsem jej v podobnosti písma Solínova s písmem gloss.

Jak svrchu praveno, c. k. dvorní knihovna Vídeňská chová Eberovo Calendarium, v němž jsou poznámky psané rukou Solínovou. Pan Ferdinand Menčík mi s velikou ochotou opatřil facsimile věty:

1564 ten den sem se do Třebíče přistěhoval.
Václav Solín.

Srovnáme-li tento snímek se záhadným přípiskem (W Solín zepsal atd.), překvapí nás především patrná podoba písmen ve slově Solín. V obou rukopisech jest totéž nedbalé *S*, *o* není ani s předcházející ani s následující literou spojeno, *l* provedeno jest pouhou kolmou čárkou sesílenou a spojeno s *j* (= í), po němž zase následuje stejné, nespojené *n*. K tomu ještě podotýkám, že i v přípisku i v poznámce Solínově se kolmé, jednoduché *l* vyskytuje toliko při jméně Solín, kdežto při jiných slovech (v přípisku »zepsal«, v poznámce »přistěhowal«) užívá se obvyklého *l* se smyčkou. Stejnou podobu jeví též písmeno *W* při vlastním jméně Václav.

Též s některými jinými glossami uvnitř knihy rukopis Solínův jeví patrnou podobnost. Shledáváme tam totéž charakteristické *d* i *h* i celý ráz písma Solínova, tak že část gloss bezpečně prohlásiti smíme za dílo Solínovo.

Pravím výslovně *část*. Nesdílím totiž přesvědčení prof. Hostinského, že by všecky glossy byly psány rukou jednou. Naopak vidím v glossách písmo dvoje: jedno, jehož ráz jeví se na př. v přípisku »planý, pyšný i všetečný« pod podpisem Josquinovým; druhé, které ukazuje na př. na téže stránce věta: »An čistěs ten běh muziky vypsal, dej sobě pokoj.« Nijak také nepopírám, že by druhá část gloss nepocházela od Blahoslava. Jest zcela možno, že Blahoslav dostal výtisk Josquinovy »Muzyky« glossovaný Solínem, anebo ještě spíše naopak. Druhý majetník pak glossy první doplnil, jak ve starých tiscích zhusta se stává. S tím by souhlasilo, co prof. J. Müller odpověděl prof. Hostinskému, jenž ho požádal, aby srovnal věrnou kopii několika vybraných gloss s rukopisy Blahoslavovými v Ochranově. Müller odepsal: »... dass ich kein apodiktisches Urteil über sämmtliche vorgelegte Schriftzüge zu fällen habe. Die Worte ‚planý, pyšný i všetečný' halte ich bestimmt für Blahoslavs Schrift, die anderen Worte tragen nicht so entschieden seinen Charakter, indessen wage ich nicht zu behaupten, dass sie nicht von ihm geschrieben sein könnten.« Müller připojuje ovšem k tomu poznámku: »Bei Glossen am Rand eines Buches fehlt der Hand des Schreibenden oft die bequeme Lage, so dass er die Schrift mehr malt als schreibt, weshalb dann seine charakteristischen Schriftzüge nicht so ausgeprägt erscheinen.« Ale hned na titulním listě na témž okraji vidíme dvojí rozličnou ruku, a poloha při psaní glossy »planý atd.« a »an čistěs atd.« byla stejně pohodlná.

Není-li Josquinus pseudonym V. Solína, třeba hledati spisovatele jiného. Úplně zjistiti osobu autorovu se mi sice nepodařilo, ale na jakousi stopu jsem, tuším, přišel přec.

Pod předmluvou »Muzyky« v pravé polovici vytištěno jest tučně jméno Johannes Josquinus. Na pravé straně tohoto podpisu shledáváme glossu, kterou prof. Hostinský ve svém spise také reprodukuje. Jest to glossa dvouřádková, bohužel s části seříznutá. Na prvním zbylém řádku čteme zcela zřetelně *Jan*, na druhém *nk* a zbytek nějakého písmene, které se nám v originále objevilo jako počátek litery *a*. Facsimile u Hostinského má řez o něco málo vzdálenější, tak že rozříznutí písmene *a* není tak patrné. Jaký význam má tato glossa? Co jiného může znamenati, než pravé jméno autora, který se podle toho jmenoval asi Zelenka, Červenka, Trnka, Klenka a pod. Křestné jméno *Jan* arciť mnohem spíše se hodí ku pseudonymu *Johannes* Josquinus nežli Solínovo křestné jméno Václav. Slavný skladatel nizozemský Josquin de Près má sice přerozličné varianty svého příjmení, ale poněvadž Josquin je zdrobnělina slova Josef, nevyskýtá se u něho žádné jiné jméno křestné. Nejmenoval-li se autor »Muzyky« Jan, schází důvod, proč ke jménu Josquinus přidával by právě *Johannes*.

O tomto *Janu —nkovi* lze se domýšleti některých podrobností.

Byl poddaným pánů z Krajířů, sídlil tedy na Boleslavsku, nepochybně asi v Boleslavi samé, a učeností hrubě nevynikal. Byl to praktický hudebník, který ani v theorii nebyl zcela pevný (Hostinský XCVII a XCVIII). Proto byla to od něho planá pýcha a všetečnost, když se jal spisovati své dílko, zvláště nemaje k tomu ani dostatečné průpravy spisovatelské, ba neuměje ani náležitě česky. Patřil k Českým bratřím, čemuž nasvědčuje zmínka o »nově vydaném kancionálu« v předmluvě. Ale mezi Bratřími zvláštní úcty ani vážnosti nepožíval, jak dokazují glossy Solínovy a Blahoslavovy, jakož i ta okolnost, že ani o jeho pseudonymu ani o jeho knížce nikde zmínky nenalézáme. Jméno »Josquinus« dáváno mu nepochybně v jeho okolí přezdívkou vztahující se k jeho stavu a povolání. Přezdívky té, ostatně nijak nečestné, užívá pak, jsa povahy domýšlivé, jako spisovatelského jména. »Muzyka« byla asi jediný jeho plod veřejnosti odevzdaný; proti Blahoslavově »Musice« arciť nemohla vyniknouti a záhy asi se na ni zapomnělo. Proto se jí ani Blahoslav ve svých spisech nezabývá. Podle glossy na titulním listě se Václav Solín kdysi na Josquina hněval. Není pochyby, že Josquin s V. Solínem snadně mohl míti osobní styky. Poddanství Josquinovo ukazuje k Mladé Boleslavi, a že Solín nejednou asi v Mladé Boleslavi meškal, dokázal Hostinský na str. XCIX.

Není tedy potřebí se domýšleti, že Václav Solín byl spisovatel tak nejapný, jakým se jeví autor „Muzyky«, ani že Jan Blahoslav, který i proti Augustovi vždy šetří náležité slušnosti, dával se osobní podrážděností unášeti k urážkám, které obsahují právě ony glossy v »Muzyce« Josquinově, jež za Solínovy pokládáme.

Slov. pьjanъ a jiné tvary podobné.

Napsal **Josef Zubatý.**

1. Z kořene *pī* (»píti-napájeti, ssáti-kojiti, dojiti tučněti« a pod. byly významy jeho) nalézáme v jazycích indoevropských, zvláště v jejich skupině východní, dosti hojně starých a zajímavých odvozenin. Zde spokojíme se tím, že uvedeme z nich několik rázu participiového.

S tvarem participia pfti act. je těsně příbuzno staré adjektivum stind. *pívā* (kmen *pívan*-; v MBhár. nsg. *pīvān*), f. *pīvarī'* »tučný, tlustý« = řecké *πίων*, *πίειρα* (s porušením starého »suppletivního« střídání kmenového *-u̯en-* m., *-u̯eri̯a-* a p. f., i jinde se objevujícího, v sktě i m. *pīvaráḥ*, odkud jméno rostliny *pīvarā*; ř. *πιαρός*), těsně souvislé se jmenem ř. *πῖαρ* »tuk«;

dále stind. *pī'vas-* n. »tuk«, *pīvasáḥ* »hojný«; *pījū'šaḥ* m. *pījū'šam* n. »smetana, šťáva, nektar« a p. (délka *ī* zdá se býti nepřesnou, a *pījū'ša-* vzniklo m. **pijū'ša-* vlivem *pī'vas-* a jiných odvozenin, z nichž *ī* před souhláskou bylo na místě); dále s reduplikací, družící slova, o která běží, těsněji k tvarům slovesným, stind. *pīpivān-*, f. *pipjúšī* »oplývající, hojný« (m. j. o prsu, o dojné krávě). V Avestě je ojedinělé a proto ne nepochybné *pivas-*, snad n., asi »tuk, morek«, a f. *pipjūši* »[une femme enceinte], qui ait déjà du lait« (Darm.).*) Sem se bezprostředně druží lit. *pa-pìjusi kárvė* o dojící krávě**); *-pìjusi* kromě nedostatku reduplikace je totožno s stind. *pipjúšī* av. *pipjūši*: uvedeme v další části této stati i jiné útvary participiové, stejné až na reduplikaci, resp. její nedostatek v jazycích slovanských a v jazyce stind. — Předsl. jméno **pīvos* gsg. **pīves-es* n. vězí asi v slov. *pivo*, kteréž jméno bylo by pak totožno s uvedeným nahoře stind. *pī'vas-* n. (a snad i s av. *pivas-*); srv. Kuhn, KZ, XXXV 313 n., kde něm. *bier* se vykládá za ono psl. **pīvos-* **pīves-*, přenesené do germanštiny. I kdybychom v slově *pivo* neměli hledati starého kmene *-es*-ového, jest ovšem jméno to v nejtěsnějším příbuzenství s tvořením rozličných kmenů part. pfti act. Brugmann uvádí v Grdr. II, 129 podobný ne-*es*-ový kmen *pī'va-* z RV, ale tuším neprávem: je to buď odjinud známé neutrum *pī'vas-*, anebo slovo okkasionalné, na onom místě ad hoc vzniklé, jakých ve védech je dosti hojně a jaká přirozeně nemají váhy a významu tvarů starých a běžných.

Jiné slovo sem patřící je slov. *pьjanъ*, původně snad adjektivum »opilý, pití oddaný«, druhdy i jako substantivum: v. Miklosich Etym. wört. 246. Tak již csl. **пьꙗнъ пиꙗнъ** s odvoz. **пиꙗница** m. **пиꙗнити сѧ** a j., blh. пиянъ a p., srb. пиjан atd., slvin. *pijan*,***) *pijanec*, p. *pijanica*, *pijanie*, adv. *po pijanu*, *po pijanemu*, *po pijanku* »v opilství«, *pijany* »opilý«, hl *pijanca*

---

*) Označování délky v zachovaném textě avestském je namnoze nepřesné, a proto délce *ū* v *pipjūši* nelze příliš váhy přikládati. Ale že možna byla, dokazuje nahoře uvedené stind. *pījūša-*, lidové označení žertovné dramatické postavy *vidūšakaḥ*, *ēmūšáh* v Śat. Br. v. *ēmušáḥ* v RV (asi »divý«, o kanci), metronymikon *Ailūšaḥ* (= *Ailūši-putraḥ*), v němž vězí nedoložené jméno *Ilūšaḥ* (t. j. **iḍūšaḥ*).

**) Kurschat s. v. *pýdau pýdyti* (causale litevské kořene *pī-*): »eine Kuh zum Milchgeben reizen oder beim Melken abwarten, bis sie Milch giebt, die Milch loslässt, wobei die Melkerin auch öfters singt: *pijū karvùžė pijū̃jū*. Wenn nun die Kuh die Milch nicht mehr zurückhält, so heisst es: *kárvė papìjusi*«. Máme zde doklad interjekcionálního zvolání, jehož kořeny sáhají v prastaré doby. Srv. též u Nesselmanna 228: *pyda karwe* »die Kuh lässt zu im Milchen«, ze slovníků Rubigova a Mielkova; zde totéž *pýdyti* (*pýda* = *pýdo*) je zase causale, ale s jiného hlediště: »kráva dojí, nechává se dojiti«.

***) *pijano pivo* u Miklosiche Lex. s. v. **пиꙗнъ** z Crellovy Postilly.

»pijavka«, r. пьяный пьяница atd. Č. *pijan piján* je dosti chatrně zaručeno.*)

Také toto sl. jméno *pьjanъ* má v jazyce stind. příbuzné, shodné s ním hlásku po hlásce; v *pijānaḥ*: *ṛtásja pájasā pijānaḥ* RV I 79 3 »mit der heiligen Ordnung Milch strotzend« (Ludwig; snad by bylo lépe, urgovati etymologickou figuru, ve védech tolik oblíbenou, a překládati »oplýváním ṛta oplývající«). K tomu patří zase s reduplikací *pī'piānaḥ*, významem úplně shodné s neredu-plikovaným *píjānaḥ* (a s »aktivním« *pīpivā'n pipjúši*). Totéž *píjānaḥ*, jen s pozdějším zněním hláskovým (které snad původně zejména v kompositech vznikalo) a s jiným přízvukem (o kteréž různosti ještě promluvíme), objevuje se u grammatiků (počínajíc Pāṇiniem) jakožto *pjānáḥ*: říká se prý *pīnáḥ* nebo *pjānáḥ svḗdaḥ* »hojný pot«, *ā'pjānaś čandrámāḥ* »plný (napitý) měsíc«, též *prápjānaḥ*. V literatuře dokladů není, mimo Bhaṭṭikāvjam, báseň, která v grammatických etudách, věnovaných jednotlivým odstavcům mluvnice, vypravuje způsobem dosti nechutným příběhy Rāmovy a neplatí právem za vlastní literární pramen jazykový; ale vzhledem k védskému *píjānaḥ* a k tomu, že již dosti značné množství slov, uváděných u starých grammatiků a zprva v literatuře nedoložených, během času přece jen se objevilo i v památkách velmi cenných, nelze tvaru *pjānáḥ* prohlásiti za výmysl grammatiků indických. Nesmí nás másti, že toto *pjānáḥ* platí za t. zv. part. praet. pass., synonymní grammatickým významem s *pīnáḥ* a *pītáḥ* (toto = sl. *pitъ*, a mívá m. j. i význam »vypitý« a p.; ale též »napitý« a p., na př. »nasáklý olejem«, o látkách »na žluto barvený, βαπτός«). Se stanoviště ind. grammatiků konečně jest tento názor správný, ale již ne se stanoviště védského: kdo myslí, že každý podobný tvar musí míti grammatické jméno, přijde vůči jazyku nejstarších kusů indické literatury časem do úzkých. Někdo nazve *píjānaḥ* »participiem praes. med.«, jiný přihlédne k tomu, že praesentního kmene *pī-* není a nazve je »participiem aoristu«, ač v sanskrtě ani aoristového kmene podobného není, o významě nějakém aoristovém ani nemluvíc: faktum je, že významem se *píjānaḥ* neliší od part. pfti act. *pīpivā'n*, ani od part. pfti med. (anebo intensivi medii?) *pī'piānaḥ*, ani od part. pfti act. *pīnáḥ pītáḥ*. Leda že tu a tam již v staré době se ukazuje jakési lišení semasiologické, jevící se na hmotném obsahu významovém, nikoli na významě grammatickém

Co se týče tvarů verbi finiti při uvedených tvarech jmenných, jsou v jazyce védském dosti rozmanity. Uvedeme praes. *pájatē* (med., týž kmen v sl. *pьją* z **peįo- peįe-*); pak kmen

---

*) Srv. ještě slov. pьjavъ, na př. v csl. кръвопиіавъ, пиіавица atd., které tvořením souvisí tušim se slovy kmenem příbuznými s part. pfti act.

pīpi- pipj-, *pīpē-* atd., při kterém jako ve védech často máme na vybranou, máme-li jej nazvati »praesentním«, »perfektovým«, či »intensivným« (tvoří se z něho tvary s koncovkami perfektovými i praesentními, s významem přítomným); dále *pjā'jatē* (které grammatikům platí za praesens slušející ku *pjānáḥ*), s doklady (mimo Bhaṭṭikāvjam) jen v složeninách s *ā'*, *prá*; významy rozličné jsou na př. »máčeti, nechávati nabotnati, napájeti« i »botnati, oplývati« a p. K tomu ještě stojí blízko *pījátē* »bibitur« a dále tvary kořenné variace *pā-* (t. j. *pō-* z *pōi-*, k čemuž slabým stupněm je *pī-*) »píti«, které mineme. Petrohradský slovník má také *pījatē* »píti« z MBh. III 13611, což po našem není nic než passivum *pījátē*.*)

2. Slovo *pьjanъ* není jediným slovem slovanským s příponou *-anъ*, majícím blízké příbuzenstvo v jazyce staroindickém. Je slov podobných řada dosti značná, a co shody tyto činí tím zajímavějšími, v slovích, kterých nyní si chceme všimnouti, přípona *-anъ* je paradigmatickým prostředkem slovotvorným.

Sloveso *hánti* »bije« a pod. má tvořiti part. praes. med. dle předpisů gramm. *ghnānáḥ*. Tvar ten se vyskýtá v Atharvavēdě: *pratighnānā'* »die an sich [zum Zeichen der Trauer] Schlagende« (personifikace jakéhosi neštěstí) Ludwig Rigveda III 530, *úraḥ* nebo *úrasi aghnānā'* »do prsou se bijící«. K tomu patří z Avesty jména *γnānəm* n. (jakési abortivum) a *avaγnānō* »ubijce« (k tomu praesens *ǰainti* »bije, zabíjí«; pro semasiologickou blízkost s lit. *geniù*, též *genė'ju*, *genė'ti* »strom osekávati« budiž uvedeno *avi ǰainti* Vd. 5 2 o porážení nebo osekávání stromu); pro stáří tvaru svědčí, že slova ta jsou substantivy (*udrahe avaγnānō* »ubijce vydry« Vd. 15 14, s gen.): souvislost se slovesem, participiální jeho povaha, upadla v zapomenutí proto, že slovesné tvary sice skoro naskrze se počínají hláskou *ǰ*. S ar. praesentem **ǧhan-ti* ode dávna se srovnává sl. *žeŋ*, lit. *genù* »ženu (dobytek)«, lot *dzenu* (id.), lit. *giñti*, lot. *dzít*; nevidím, proč sl. *gъnanъ* by nemělo býti arijským **ghnānás*. Sl. *gъnanъ*

*) Ono místo není příliš zřetelně stylizováno a nepoznávám, je-li v něm *apijata* překládati aktivně či passivně. Ale i v onom případě netřeba hledati nového tvaru praesentního: tvar passivný v ind. epice častěji se objevuje s významem činným; je to zmatek, vzniklý z rozličných příčin (účastna byla při něm m. j. okolnost, že stind. passivum vždy bylo spíše slovesem významu stavového než vlastním passivem, zmatek mezi bývalým aktivem a passivem v epické mluvě, pouštění mediálních koncovek v passivě, okolnost, že některé tvary od jakživa měly význam aktivní, resp. mediální i passivný: na př. nikdy nevíme v epice, čteme-li *śuśruvē*, *dadr̥śē*, je-li překládati »slyšel, viděl«, či »byl slyšán, viděn«). Passivné tvary s významem akt. jsou na př. z Rámájaṇa (vyd. Bomb.): *pravāhjanti* II 52 43, *prāpjatē* III 9 2, *paričarjāmahē* V 36 27, *dīpjanta* nebo *udīpjanta* 58 153, *vinikīrjamānaḥ* VI 31 46, *pūrjatē* 63 54? *āsjati* VII 35 64 (Böhtlingk Zs. d. Morg. Ges. XLIII 67), *parilihjantīm* 67 139; *upalabhjatē* Böhtlingk l. l. 58.

svým jerem by se hlásilo leda za tvar plnějšího znění; snad bývalo **ghənānós* v slovese nesloženém, **-ghnānós* v slovese složeném (že by *ъ* v *gъnanъ* nebylo původním, jak někteří se domnívají, nesnadno jest věřiti): v slovanštině by byl zobecněl tvar první, v arijských jazycích druhý. Kdyby sloveso bylo v arijských jazycích přešlo ve flexi thematickou jako v jazycích baltskoslovanských (v ind. epice je dosti častý themat. novotvar *hanati* m. *hanti*), krylo by se ar. *ghánati*: *ghnānás* se slov. *ženetъ*: *gъnanъ*.*)

Naše *zovetъ* zní ve védské poesii obyčejně *hávatē* »volá (»k sobě«, proto medium), vzývá«; m. t. jsou i tvary podle ind. II, III a VI konjugace, také tvar *hvájati*.**) Participium praes. znívá *hávamānah* (*hvájamānah*) »volaje, vzývaje«, pass. *hūjámānah* »jsa volán, vzýván«. Ale vedlé toho i *huvānáh* = slov. *zъvanъ*, což může míti význam činný i trpný: »vzývaje« i »jsa vzýván«.

Vedlé stind. *piśáti* »řeže, vyřezává, zdobí« a p. (= latin. *pingit*) čteme ojedinělé partic. *piśānáh* = sl. *pьsanъ* s významem činným o Marutech: *rō'dasī* . . . *piśānā'h* RV. VII, 57, 3 »die beiden Welten schmückend« (Ludwig) Praesentní tvar sl. *pišą* se kryje s lit. *pësziu* (*peisziu*), inf. *pëszti* (srv. Leskien Ablaut 18, Arch. f. slav. Phil. XIII, 428).

Sl. *ližą lьzati* (tak na př. č. *lížu lzáti*, Gebauer, Histor. mluvn. III 2; jako m. *pьsati* záhy analogií praesenta se vyvíjí *pisati*, tak má jazyk csl. posud doklady jen nepůvodního *lizati*) zní stind. v 1. os. *rē'h-mi*, později *lē'h-mi*. K tomu part. praes. med. *rihānáh*, s významem činným, = sl. *lьzanъ*. Jako sl. *pišą* v lit. zní *pësziu peisziu*, tak *ližą* zní *lëžiù* (inf. *lëžti*).

Vůči csl. ꙁиждѫ ꙁьдати »stavěti« (Miklosich, Etym wört. 405) mimoděk se vtírá myšlénka, že vlastně by mělo zníti **dižą *dьzati*. V csl. ꙁьдарь »hrnčíř«, ꙁьдъ »hrnčířská hlína«, ꙁьдѣнъ »hliněný«, v č. *zeď* »τεῖχος« a j. shledáváme se s významy, jaké mívají odvozeniny praj. kořene *dheig'h- dhig'h-* (lat. *fingere figulus*, ř. *τεῖχος* atd.). Ovšem i v jazycích baltských nalézáme týž pořádek hlásek kořenných jako v sl. *zid- zьd-*: srv. zastaralé

---

*) Neshoda počátečného *ž* a *g* vadí druhdy i slovanštině, jako vadila v jazyku avestském. Proto v srbštině m. женем (ренем) se říká i гнам (Miklosich Vergl. gr. III² 243), Rus m жену říká гоню (t. 327), Polák *gonię*.

**) Tento tvar je pravidlem v jazyce védské prosy (a v pozdějším sanskrtě), dialekticky různém od jazyka védské poesie (srv. tyto Listy XXIII, 120 n.); do poesie mantrové býval druhdy přejímán vlastně neprávem. V Avestě je běžno *zbajeiti* = *hvájati*, jeden ze vzácných dokladů, v nichž jazyk avestský se srovnává s druhým dialektem stind. proti mantrovému. Obyčejně bývá naopak. Ovšem že má Avesta i *zavaiti*, ale jen v specifickém významě »zaříkávati, proklínati žehnati?)«, kde zase jest ukázati na semasiologickou shodu s jazyky baltskými (v. Arch. f. slav. Phil. XVI, 421 a Osthoff v BB XXIV, 177 n.).

lit. *žëdžiu žësti* »z hlíny, vosku a p formovati«, i »fantasovati«, *žëdžius* »figulus«, snad i *žë'das* »prsten (»zformovaný), lot. *zëžu zëst* »pec omazávati hlínou«, prus. *s ydis* »stěna«. K tomu se zdá, že jazyky baltskoslovanské mají i slova onoho kořene ve znění správném: srv. Arch. f. slav. Phil XVI, 389. Není však nemožno, že v době prastaré vznikla z neznámých příčin (nějakou lidovou etymologií?) »metathesis« bsl. kořene **deiž- *diž-* v **žeid- *žid-*. Asi jako místo koř. *pek-* (pův. *peq-*) má litevština *kep-*: *kepù kèpti*, lot. *cepju cept* »péci«, lit. *kẽpalas* »pecen« lot. *k'epals* »pražené těsto, kravinec«, lit. *kepù kẽpenos* »játra« = печень id.; i řečtina má *ἀρτο-κόπος* »pekař«, což už Frynichovi se zdálo chybou m. *ἀρτοπόπος* nebo *ἀρτοποιός*, a latina zase *coquō coquos*, aniž vše posud náležitě objasněno. Netvrdím, že зиждж stojí místo **диждж*, ale ani možnosti toho zatím neupírám. Pak by jazyk stind. měl zase tvary, které ke slovanským by se měly docela jako jsme viděli při slov. *ližą lьzati*: při praes. *dē'h-mi* »omazávati, zamazávati« a p. partic. *di-ānáh* (:sl. *zьdanъ?*), v RV X, 87 4 s významem poněkud odchylným: *aśánibhir dihānáh* »(šípy) o kameny otíraje (brouše)«.

Flexe csl приꙗѭ vedlé прѣѭ приꙗти a sloves podobného infinitivu (лиꙗти, зиꙗти, смиꙗти сѧ) není posud náležitě vyjasněna: záhadno jest ꙗ jejich přítomného kmene.*) Partic. praet. pass. zní v slov. *prьjanъ* (: *prьjanьje*) = avest *frjānō* (stind. by slovo to znělo **prijāṇah*) v osob. jm. *Frjānō* a v složenině s *vohu-* (stind. *vasu-*): *jazamaidē ātarəm vohufrjānəm* Jt. 17 11 »nous sacrifions au feu Vohufryâna (= l'excellent ami« Darmesteter). V jazyce stind. **prijāṇah* není, ale s reduplikací *piprijāṇáh* RV VII, 57 2, k redupl. tvarům *piprīhí* »nakloň, učiň příznivými (bohy)«, jinde »nalezni zalíbení« (na medu, gen.), *piprijē* »má zalíbení«; *vītájē sadata piprijānā'h* »zum Genuss [setzt euch] freundlichen Sinnes geworden« (Ludwig). Pokud v Rgvédě tyto reduplikované tvary jsou minulého (perfektového) významu, jako často nelze s určitostí říci; v jazyce klassickém by to byla perfekta.

Co se slovesa *zьjati* týče, kořen jeho (v lat. *hiāre, hīscō* atd.) býval srovnáván se stind. *hā-* v slovese *jíhītē* »vzdaluje se« (je-li příbuznost tato pravdiva, v tvaru *hā-*, na př. ve véd. partic. *jíhānah* by byla snad jiná možnost výkladu slov. *zějq*, která

---

*) Smíme-li v *zějq* viděti lit. *žióju* (srv. Arch. XIII, 622; srv. též Meillet, Mém. de la Soc. Lingu. XI, 14 n), *préjq*, *lějq*, *smějq sę* bychom lehko pochopili jakožto nápodobeniny *zějq*. Slovesa znění podobného ráda vyrovnávají svoje konjugace; doklady bychom našli na př. v osudech sloves kořene na *-ьr-* ve slovanských jazycích. Jiný výklad oněch přítomných kmenů má Brugmann Grundr. II, 1079; při něm zase *zějq* (i *préjq*) najisto by bylo tvarem nepůvodním, utvořeným dle *lějq*. Starší flexe m. *préjq* byla asi *prьjajq*; srv. véd. *prijājáte* »přátelí se, laskavě zachází«, got. *frijōn*.

nám se však málo podobá). Od tohoto kořene zase nesnadno jest děliti stind. kořen *hi-* s významem faktitivným. Srv. na př. lat. *hiō*, sl. *zěją*: stind. *hinō'ti* »pohání ku předu, pryč = stind. hořejší *pjā'jatē*: **pinō'ti* (v av. *-pinaoiti*), stind. (s přechodem do flexe thematické) *pínvati*. Pak by bylo srovnávati véd. *hijānáh* »ku předu se ženoucí« se slov. *zьjanъ* (*zьjanьje*). Přidáváme, k čemu snad jinde se vrátíme, že je-li správna naše domněnka, podlé níž *zěją* vzniklo ze **žjā-* změnou *jā* v *ě* (Arch. XIII, 622 nn., XV, 500 nn.), tato změna (i jinde) podle všeho nenastávala za samohláskami. Sl. *zěją* (lit. *žióju* **žjājō*) by se pak mělo k *zьjanъ* (předpokládáme-li že v koncovce *-anъ* je původní *ā*) jako stind. *pjā'jatē* ku *píjānah*.

Se slov. *stьlanъ* (: *steljǫ*) dalo by se snad srovnati avest. *starānō* pův. »rozestíraje« (*pərənəm barəsma starānō* »liant le plein Baresman« Darm., Jt. 10 138); stind. znělo by toto slovo **stirānáh*, srv. reduplikované *tistirānáh* v *barhíh* ... *tistirāṇā'* (dual, »die ihr auf das barhis euch gebreitet«, Ludwig). Ovšem, ar. kořen *star-* v Avestě i v jazyce stind. tvoří praesens nejraději podlé ind. V. a IX. konjugace — stind. *strṇō'ti strṇā'ti strṇītē'* — patří tedy k řeck. *στρώννυμι στορέννυμι*, lat. *sternō* a tudíž asi k sl. *stьrą* (: stind. *stírati*).

Slov. *danъ* (k slovesu *dati*) mohlo by býti totožno s véd. *dānáh dā'nah* m. j. snad »darovaný« i »darující, dárce«. Toto tvoření ovšem snad jest jiné než v ostatních slovích, o kterých vykládáme (srv. i lat. *dōnum*, stind. *dānám* »dar«) a proto jen mimo se ho dotýkáme.

Snad by se dalo přidati několik tvarů stind. na *-ānáh* při slovesích stind. II. konjugace, které sice pokud vidím doloženy nejsou, ale byly by docela správnými part. praes. med.: **stanānáh* (srv. *stanihi* impt.): sl. **stenanъ stenanьje stonanьje*, **ruvānáh* (srv. impt. *rudhí* AV): sl. *rъvanъ*, **takšānáh*: sl. *tesanъ*. Podobně podle av. *jās-ti* (*jō* ... *aiwjāoṅhąm nōiṭ aiwjāsti* Vd. 18 9 »kdo pásu neopáše«) mohli bychom utvořiti part. **jāoṅhānō*: sl. *po-jasanъ* (praes. *-jašą* = lit. *jů'siu*), místo něhož nalezáme *aiwjāoṅhanəm aiwjāoṅhajamnō* »pásem« (vl. »pás« akk.) »pásaný«. Ale netřeba k dokladům skutečným přidělávati výmyslů.

3. Uvedli jsme některé příklady, kde v jazycích arijských vedlé sebe byly tvary participia na *-ānás* bez reduplikace a s reduplikací, při slovanských na *-anъ* ovšem bez reduplikace. Podlé této analogie ke shodným dokladům tvoření tohoto v jazycích arijských a slovanských snad smíme spíše přidati doklady v jazycích oněch reduplikované, u nás prosté.

Tak máme od slovesa *smájatē* »usmívá se« (hlavně o milostném úsměvu žen) part. *smájamānah*, ale i *apsarā' ǧārám*

upasišmijāná RV X 123 5 »apsaras na milence se usmívajíc«; **smijānáḥ* by bylo sl. **smьjanъ* (: *smьjanьje*).

Podobně při sl. *jьmanъ* vzpomínáme stind. *jēmānáḥ* (z **ja-imānáḥ*), part pfti med.

Slov. *bьranъ**) má podobné příbuzenstvo v stind. *bíbhrāṇah*, part. praes. med. k *bíbharti bibhárti*; v RV s passivným významem *babhrāṇáḥ* (part. pfti, dle klassické grammatiky vlastně med.): *babhrāṇáḥ sūnō sahasō ví-adjāut* »wohlgenährt, o Sohn der Kraft (Agni), strahltest du auf« (Ludwig). Že mezi *bh* a *r* v sktě není seslabené samohlásky (: sl. *bьranъ*), má výklad jednak v reduplikaci (reduplikovaný kořen podobně jako složeniny mívá silnější seslabení), jednak v rázu staroindického jazyka vůbec, při nosovkách a plavných souhláskách často na rozdíl od slovanštiny nemívajícího seslabené samohlásky. Slov. praes. *berą* = stind. *bhárāmi* (mimo dial. mantrový raději *hárāmi*), s významem ovšem odchylným, »nesu« a pod.

Podobné příbuzenství tvarové má v jaz. stind. i sl. — s odpuštěním — *serą sьrati*. Praesens se shoduje s stind. *sárati* »teče«,**) vedlé kteréhož však byla i jiná formace dle ind. III. konjugace: *sísarti*, med. *sísṛtē*, s rozličnými významy: k tomu by znělo part. med. *sísrāṇah*.***) Srv. i participia *sasrāṇáḥ* (pfti, ale bez minulého významu), *sársrāṇah* (intens.) v RV.

Také vůči sl. *derą dьrati dьranъ* bylo by podobným způsobem srovnati stind. **dadrāṇáḥ* part. pfti med. při slovese *dṛṇā'ti dadā'ra* »pukati« a p. Participium *ǧaǧñānáḥ* »znající«, podlé tvaru partic. pfti med. slovesa *ǧānā'ti* »zná«, až na reduplikaci a

---

*) Či *bьranъ* jako *gьnanъ*?

**) K semasiologickému vývoji, jaký předpokládá význam slova u nás, srv. významy slovesa *kšárati*: 1. »teče« (*āpaḥ kšaranti* »voda teče«), 2. »nechává téci, vydává ze sebe« (na př. *gāvah kšīram kšaranti* »krávy dávají mléko«, *šōṇitam kšarati* »krvácí«, *mūtram kšarati* »mingit«), 3. totéž absolutně, bez předmětu, na př. *meghāḥ kšaranti* »oblaky dští«. Že významy sub 2. 3. v době védské nemají dokladů, v otázce semasiologického vývoje nic neznamená. Také *srávati* »ssi« mívá podobné významy, zvl. s předložkou *prá*. Ostatně význam týž co ve slovanštině při kořeni, o němž je řeč, objevuje se i v sktě. Srv. v petrohradském slovníce doklady z lékařských spisů o *sārjatē*, *atisārjatē* (vl. passivum slovesa kausalného, »laxari«), adj. *saraḥ* »laxativus«, *atisāraḥ* »průjem«.

***) AV I 11 1 čteme *sísratām nāri-ṛtáprağātā*; k tomu v petrohr. slovn. VII 769 n. »*sísratām* für *sísṛtām*, med in's Fliessen gerathen, vom Abgehen des Fruchtwassers vor Geburt«; Roth ve spise Über den Atharvaweda (Tübingen 1856) 15 n. navrhoval čtení *sísṛtām nāri-ṛtáprağātō*. Není tušim proč měniti text. Slovesa ind. III. konjugace nezřídka mají tvary s flexí thematickou (tak vedlé hořejšího *bíbharti* má RV i thematické partic. *bíbhramāṇaḥ*), a pro *sísratām* podobného tvoření netřeba hledati význam, jaký má petrohr. slovník. Překládati jest »ať rodí žena normalním porodem« (t. j., dle Sájanova kommentáře, »ať dítě přijde živé na svět«)

význam snad totožno se slov. *znanъ*, je doloženo již v hymnech védských. Pravíme »snad«, protože vůči lat. *gnōtus* a *gnārus* (v tomto ovšem hledávají dlouhé *n* sonans) povaha samohlásky v koncovce *-ānáḥ* je nejasnější než jinde.

Při slovese *sъpati* mohlo bývati partic. *sъpanъ*; srv. *sъpanьje*, snad č. *spánek*, slvin. *zaspanka* »Frauenspiegel (Art Glockenblume)« Miklosich Et. wört. 334, *pospan* Vgl. gramm. 124, hl. *zaspańc* »Wollgras«? kaš. *vospana* »těhotná« ib. (u Ramułta schází), doslova něm. »beschlafen«? To by se blížilo stind. *suṣupānáḥ* RV IV 19 3 »spící« (dle tvaru part. pfti med.). Praesentní flexi (csl. съплѭ съпиши съпатъ) Mohl vykládá v Mém. de la Soc. de Lingu. VIII 181 analogií denominativného slovesa podobného významu **sъnjǫ sъniti*: jest ovšem otázka, je-li toto *sъniti* dosti staré, aby mohlo vyložiti onu praslovanskou flexi slovesa *sъpati*. Původní flexe kořene *su̯ep- sup-* byla dle svědectví jazyka stind. bezpřízvaká; k této flexi patří ještě 3. os. pl. *sъpętъ*, koncovkou = stind. *svapánti* (m. **supánti*: v jaz. stind. původní kmenostup v přítomných tvarech tohoto slovesa zanikl zobecněním silného kmene; proto i přízvuk býval přenášen ze silných tvarů, a vedlé *svapánti* se říkalo i *svápanti*). Co se ostatní flexe s kmenem *sъpi-* týče, i jiná slovesa původně bezpřízvaká vyvinula kmeny podobné (na př. *veli- vidi-*). Tak vykládá flexi s kmenem *sъpi-* Horák ve spise Z konjugace souhláskové (v Praze 1896). Snad by bylo ukázati i k záhadnému kmeni *svapi-* v jaz. stind. (*svápimi svápiši svápiti*), a *svapī-* v 2. 3. impfti (podlé grammatiků *ásvapīḥ ásvapīt* vedlé thematického *ásvapaḥ ásvapat*)? Srv. i stind. kmen *brávī-* (*brávīmi* »pravím«); *brávīti*: csl. млъвитъ? ovšem jsou zde ještě obtíže v kořenných hláskách, ukazujících pro slovanštinu na *mъlv-*, kdežto skt. i jaz. avest. ukazují na pův. *mluv-*. O kmenech podobných srv. Brugmann, Grundr. II 947.

Stejnou flexi mělo podlé všeho pův. slov. *sьčǫ sьčitъ sьcati*, s participiem *sьcanъ*. Srv. Miklosich, Vrgl. gramm. III² 170 (slvin. *ščim* jako *spim*), 459 (p. *szczę szczysz*), csl. шчитъ (3. sg.) atd. Stind. tvary jsou *siñčáti* »lije«, výjimkou *séčati*, pass. *sičjátē*. Jako vedlé *hūjámānaḥ* je (starší) *huvānáḥ*, tak vedlé *sičjámānaḥ* mohlo býti **sičānáḥ* = *sьcanъ* (je aorist *ásičat*), a k perfektu *sišičē* paradigmatický tvar participia by byl **sišičānaḥ* *) Praesentní flexe slovanská je zde patrně těsně příbuzna s stind. passivní: stind. *sičjátē*, jako ar. passivum vůbec, bylo původně slo-

*) Nemusíme snad připomínati, že palatalnost kořenné souhlásky v slov. *sьc-* a stind. *sič-* není v nijaké vzájemné souvislosti. V slov. *sьcati* m. **sьkati* máme »druhou« slovanskou palatalizaci, jako v *otьcь* atd.; v stind. *sič-* máme *-č-* z části hláskoslovně opravněné (před pův. *e, i* a *j*), z části (před jinými hláskami), jako v sktě pravidlem, *-č-* zpovšechnělé působením analogie.

veso stavové, jaká v slov. mají obyčejně praes. podlé vzoru *tьrpi-* (k souvislosti passiva se slovesy stavovými srv. Delbrück, Altind. Syntax 267 n.).

Na konec přidáme participium na *-anъ* v tvaru reduplikovaném u nás i ve védském dialektě. Že sl. *čekati* *) je reduplikováno, řekl již И. Лось v РФВ XXIII 75. Partic. *čekanъ* je od hlásky k hlásce totožno s véd. *čakānáh* »přející si, nalézající zalíbení, líbící se«, participiem ku »perf.« *ā'-čakē* (s významem praesentovým); tvary praesentní k tomu v véd. *kā'jamānaḥ*, jehož starší tvar (*k* patrně přeneseno z perfekta) je v *čā'jamānaḥ*. Hirt Idg. Abl. § 71a s těmito tvary mimo sl. *čają* srovnává ř. τηρός »střehoucí« (s nímž ovšem je pak totožno skt. *čāraḥ* »vyzvědač«, třebas nemělo starých dokladů) a ř. τῑμή.

4. Stind. intensiva mají rozličnou flexi. Kmen reduplikovaný bez určitých a důsledných pravidel se časuje buď přímo, bez jakéhokoli znaku praesentního, anebo má přítomný kmen na *-ī-* (dle grammatiků jen v tvarech silných; ale v nejstarších textech toto *-ī-* se objevuje, třebas vzácnou výjimkou, i v tvarech slabých), anebo konečně má mezi kořenem a příponami osobními (resp. způsobovými) ještě znak *-já-*. Někdy — dosti zřídka — objeví se i intensivum thematické (intensivum prvního z uvedených způsobů, časované, jak se občas stává při všech bezpříznakých flexích, dle sloves příznakových). Tak na př. vedlé prostého *hán-ti* »zabíjí, bije« jest intensivum *ǧáñ-ghan-ti* »trápí, hubí« a pod.; vedlé prostého *háv-a-tē* »volá, vzývá« intensivum »*ǧō'-hav-ī-ti* »silně volá«; vedlé *láp-a-ti* »naříká si« intensivum *lā-lap-já-tē* (tento druh intensiv se časuje mediálně, jako druhdy i intensiva jiná) »silně si naříká«. Srv. o těchto tvarech v jazyce stind. a řídkých dokladech podobného tvoření v jazycích jiných (na př. ř. γαργαίρω, μορμύρω z μορμύρjω, παμφαίνω) na př. Brugmann II 846 n., 945 n.

Ve védských hymnech je intensivum tvarem velmi častým. Zvláště častá jsou participia, a z těch daleko nejčastější participia na *-ānaḥ*. Tato koncovka s oblibou se klade i místo aktivní koncovky *-at* (která ostatně není nikterak řídká), obyčejně beze všeho rozdílu významového; jen někdy tvar na *-ānaḥ* má význam passivní. Tvar participia na *-jámānaḥ*, slušející intensivům na *-játē*, je velmi vzácný (ač sluší doznati, že intensivum s *-já-* vůbec není v staré době časté); raději při intensivě takovémto v participii »suppletivně« položen tvar na *-ānaḥ*. Tak při *mā'ršṭi* »hladí, krášlí« a p. (koř. *mrǧ-*: slv. *mьlz-* v csl. млъзѫ млѣсти, lat. *mulgēre*) objevuje se participium *marmrǧjámānaḥ*, ale častěji *mármrǧānaḥ marmrǧānáh* (všecky tyto tvary mohou míti

*) Tak v č. p. s. r. i csl. vedlé *čakati* (č. *čdka*), jehož *a* patrně pochází ze starého praes. *čają*.

význam činný i trpný; tvar s činnou koncovkou, řídčeji se objevující, *mármṛgat*, má význam jen činný). Intensivum *vēvījátē*: *tvášṭa čit táva manjáva índra vēvījjátē bhijā'* I 80 14 »i Tváštā tvému hněvu (před tvým hněvem) se třese strachem« — tvoří participium *vē'vījānaḥ*; podobně *ví tartūrjatē* »silně přemáhá«, partic. *vitárturāṇaḥ*.

I v slovanštině jsou intensiva s praesentní flexí *-je*, *jo*, s (předpokládaným) participiem na *-anъ*: csl. **глаголѭ глаголѥши глаголаньѥ** (reduplikovaný kořen *gol-gol-*, srv. véd. *gárgaraḥ* »jakýsi hudební nástroj«), **плаполѭ плапоɫаньѥ, мръмърѭ мръмъраньѥ** »hryžu« (**въсѣхъ измрьмьрѫтъ чръвьѥ** Sup.) vedlé str. **мороморати** (**черви изморомраша плоть єѩ** σκωληκόβρωτον ἐγένετο ὅλον τὸ σῶμα αὐτῆς Miklosich Lex. 248), č. *krákoře krákorání*. *vrávoře vrávorání* atd. Podobná intensiva jsou csl. **потрътрати**, **бѫбнаниѥ, гѫгнати, тѫтьнати, хѫхнати**, vesměs označení rozličných zvukových představ, u Miklosiche z ruských pramenů; praesens udává Miklosich na **-лѭ**, ale nemá pro ně dokladů: ale i kdyby byly podobné doklady, starší tvar byl jistě **-ѭ**.

Mimo úkol, který tentokráte jsme si obrali, přidáváme, že snad jsou v slovanštině i stopy intensiv s praesentním znakem *-ī-*. Tak na př. csl. **глаголникъ** vedlé **глаголати**, **гѫгникъ** = **гѫгнакъ** vedlé **гѫгнати**, **тѫтьнѣти** = **тѫтьнати** (staré *-ī-* v podobných tvarech bylo v přítomném čase, a dle známých vzorů přitvořeny infinitivné formy s *-ě-*), **потръторити** = **потрътрати**, slvin. *vrvrêti* vedlé *vrvrati* »sprudeln« (Miklosich, Etym. wört., 381) a j. Nemusí ovšem každý z uvedených dokladů pocházeti z dob bůh ví jak starých: ale různost těchto formací samých má tuším staré základy.

5. V Avestě jsou podobná participia i od slovesného kmene *s*-ového (»aoristového«). A protože tvoření participií na *-āna-* v Avestě nikterak není hojné a vůbec nevykazuje známek, z nichž by se dalo souditi, že by se bylo nějak zvláště v staré íránštině rozmnožilo (ještě se o tom zmíníme v § 9.), není proč tyto doklady na ar. *-sānas -šānas* míti za novotvary pozdního původu. Tak *manhānō* »mysle«, *mərəχšānō* »gefährdend« (Bartholomae). Význam obou tvarů je asi neminulý; *manhānō* by se snad dalo vyložiti za praeteritální, ale dokonce ne s bezpečností: *aδāt fraša hąm-rāzajata ātarš mazdāo ahurahe uiti manhānō* Jt. 19 47 (pod. 49) »und es gewann einen Vorsprung im Lauf das Feuer des Ahura Mazda, dass es schon sicher glaubte: . . .« Geldner Drei Yasht (Stuttgart 1884) 28, »alors s'avança à pas réglés Atar, [fils] d'Ahura Mazda se disant: . . .« (Darmesteter); i »pomysliv« by bylo možno, ale není pravděpodobno. Toto *manhānō* by stind. znělo **masānás* a patří k *s*-ovému aoristu slovesa stind. *mánjatē* »мьнитъ«, který i v jiných tvarech je doložen v Avestě i ve védských hymnech (s kmenem *mąs-* i *mas-*, tak v opt. med.

masīja). Při *mərəχšānō* má Avesta praesens *s*-ové *marəχšaite* (k tomu participium *amərəχšjant-* »nesmrtelný«) vedlé *mərənčaiti*, véd. *marčájati* »ubližuje«; v Avestě jako častěji původně aoristový kmen přitvořil i formy přítomné (k *s*-ovému aoristu srv. véd. prekativ *ánu mṛkšīšṭa tanúam* »ať [podle svých slov] sám si ublíží«).

V jaz. stind. vůbec participia *s*-ových aoristů jsou vzácna, a participium na *-sāna-* tuším se ani nevyskýtá: (*ākšāṇē* RV. X, 22 11 není jasno, ale sotva sem patří). Ale srv. *hā'samānaḥ* »spěchaje« I, 169 2, III 33 1, předpokládající, jako thematické. tvary aoristu vůbec, athematické **hāsānáḥ**)

Snad i v slovanštině vězí stopa podobného tvaru: v csl. **ѩханьѥ** vedlé praes. **ѩдѫ**. Rozšíření kmene *jacha-* na všecky tvary nepraesentní, které skoro úplně provedeno v jazyce csl., není praslovanské; stará čeština má ještě tvary rozhodně starší *jěch*, *jěti*: vedle nich mohl býti starý tvar na *-sanъ*, *-chanъ*. Zde by mohl býti i pramen slovanských sloves odvozených na *-chati*. Připomínám, že v Rgvédě tvary *s*-ového aoristu (kmen *jās-* a *jāsiš-*) kořene *jā-* »jdu« (praes. *jā'mi* dle II. konj.) jsou dosti hojně doloženy v rodě činném i středním; mohlo i v stind. jazyce aspoň v době starší existovati partic. **jāsānáḥ*. Ale vše toto budiž považováno za poubou domněnku. (Pokračování.)

České glossy

v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

Z jara 1898 podařilo se professoru J. Beringrovi, kustodu Musejního spolku v Telči, nalézti ve sbírce rozmanitých starožitností sl. Bílkové v Telči latinský rukopis s českými glossami, a Musejní spolek zakoupil jej pro místní museum. Odkud se rukopis dostal do sbírky sl. Bílkové, není známo, neboť zařizoval ji už dávno zemřelý její otec.

Rukopis obsahuje 19 papírových listů v rozměru 22/15·5 cm. Na 28½ stránkách je latinský rukopis s českými glossami, na

*) Snad s av. *mərəχšānō* je srovnati véd. *tvakšāṇáḥ* v. (*indraḥ*) . . . *pratvakšāṇó áti víśvā sáhąsi* »überwältigend alle Siegeskraft« (Ludwig) RV. Srv. *jahmja āpō nāvajāo pərəθwiš χšaoθanha θwaχšənte* Jt. 10 14 »kde vody veliké (splavné) široké proudem se ženou«, *θwaχšəmnō* »ženoucí se«. Ale vůbec *-s*-ové odvozování slovesné (a kořenné) patří ještě k málo vysvětleným otázkám idvr. jazykozpytu.

dvou jest latinsky psaná přehledná tabulka soudců a králů israelských s udáním let, na dvou rodokmen Jakobův. Poslední částí rukopisu je česká píseň, paraphrase na slova Pozdravení andělského, známá z kancionálů pozdějších dob. Poslední 3 stránky nejsou popsány, jen rámeček pro text je pořízen. Latinské i české písmo je velmi úhledné, zdobené prostinkými červenomodrými inicialkami na počátku každé kapitoly Mimo text jsou tu a tam na okraji latinské poznámky, připsané písmem méně pěkným, na jedné též dvě české. Na každé stránce barevným písmem nadepsáno jméno proroka a číslicí označena kapitola (střídavě na dvou stránkách červeně, na dvou modře). Českých gloss je poruznu, na prvních dvou stránkách pořídku, na ostatních více, místy je až skoro úplný meziřádkový překlad.

Obsah rukopisu jest tento: Na 1 listě konec 1. kapitoly proroka Zachariáše, celá 2. a 3. kapitola a začátek 4., na ostatních je text proroka Daniele, a sice druhá polovice 2. kap. (výklad snu) a pak nepřetržité pokračování až do konce 14. Text ukončen klausulí: Explieiuntur prophete maiores.

Běží zde o stanovení, do které doby je klásti vznik tohoto glossovaného překladu Proroka. Tvar písma, pravopis poukazovaly by do polovice 15. století, avšak hojnost tvarů starších (prostá praeterita, duály, vazby participiálné a porůzné jevy hláskoslovné) nasvědčuje době starší, aspoň konci 14. století. Některé tvary citované z Proroků olomúckých v Gebauerově mluvnici shodují se s tvary našeho rukopisu. Podepsaný srovnával též glossy s analogickými místy bible Litoměřicko-třeboňské (v archivu v Třeboni) a bible Krumlovské (Č. Mus. I. A. 13.), při čemž shledal vedle podobnosti a shody v glossách leckde tvary starší, jinde ovšem mladší. Ukázkou uvádím jen několik dokladu: a wecech Z 4 (odpowiedìel ſem v ruk. třeb.), a przikazowanye a zwierzy polſké D 2 (a panſtwie a zwierzata polſká r. tř.) nemamy my z te wieczy D 3 (tř. r.: negmame), muzuom nayſylneyſym (tř. muzyem), gezto ſy na nas vwedl (tř.: nany), jinde naopak, wonye ohnowa (r. tř. wuonye ohnyeua), blýſkoty D 4 (tř. bliſkanye) Daniel kap. 13.: abieſſe genz bidleſſe (b. Kr.: Byeſe muž přebywage), neb ſtaroſty gegie pucih ſu (Kr. nebo rodiči gegí wyvčili ſu), amyegieſſe ſad gablonowy (Kr.: a bieſe geʼ ſtiepnice), gizto ſye zdachu ze biſta zprawowala lid (Kr.: kteřížto ſie zdachu žeby zprawowali lid). y zapalilaſta ſye k gegie pozadany (Kr. yzapalilaſta ſie wžadoſti gegie) kromye dwu ſtarezy ſkrytu (Kr.: kromie dwú ſtarcý ſkrytych), powol nama a ſmyes ſie (Kr.: powol nam a ſmies), azeſy wyſlala dieweczeie od ſebe (Kr. wypuſtiis diewecky od ſebe) atd.; v kapit. 14.: kdiz ſwa chodila poſadu (Kr.: když ſme ſie prochazeli), yſlozyl ſye ſny (Kr.: ſeſmilnil ẽt ſní), akdiz wa biechwa wkutie (Kr.: my když ſme byli wkutie).

Aby poměr rukopisu teleckého k ostatním překladům Písma sv. mohl býti přesně stanoven, jakož i určena doba vzniku, uveřejňujeme vedle stručného popisu pravopisu a jazyka úplný přepis všech českých gloss a latinského textu potud, pokud ho třeba k porozumění.

Pravopis

nemá nic zvláštního. Délka samohlásek se neoznačuje, leč ojediněle tenkou svislou čárkou; *y*, *ı*, *ẏ*, *i*, *í* bez rozdílu se vyskytují vedle sebe; na př.: przyneſly a przıneſena D 5, wzbudy ſye ſyla D 11, y wratyl zbudıl Z 4, wzhuoru powyſſeni D 3, ſwazaṅy (colligati) D 3, dichanye me D 10, nadpokladi D 11, kazdi duch D 3, geden ſedmletẏ ċas D 9, wprwem vſwetnutẏ D 6, y zadne lſtẏ D 14. Měkkost souhlásek je dílem označována spřežkami, leckde tečkou, zhusta zůstává neoznačena: neblu*d* (ne erres) D 14, znamo bud tobıe D 3, zapeceṫ (signa) D 12, plamen obnowy D 3, ſṅata Z 3, hoyṅegie D 6, nynye D 3, nalewacek Z 4, pocet D 6, hrncıerzowe D 2, gto wıetcı bude D 7, mnohem wıetczye D 11, nad zaklynaċı D 5, ꝑwleċe ſye D 10, obleczen Z 3, na branye tak recene D 8, wſtryc Z 2, aſhrıeſılı ſme D 3, ṙeczky D 8, kowaṙe Z 1, tṙety den D 13, pṙeſtraſowat Z 2, zwıerzata D 4, twarz D 8, chrzbet D 10, przıebıwatv Z 2, wſecka zwıerzata D 3, genz vſlıſy D 3, ſkropen budes D 4, poznas ib Ananıaṡ D 3, wzhledaṡ D 3, wſſech pocztıweyſſy D 13, chwal a powyſs D 3, przıelyſs D 11, ctyſs D 6, wzadoſtech zenſkych D 11, dceru zenſku D 11, nozne D 2, wtuz hodinu D 3, y zadne mocı nemyel D 3, muzy zadoſtywy D 10, donyz nepoznagy zyw ze panuge D 4, ty trzıe mužıe D 3, nycz D 10, nyc ib.; *j* označováno *g*, *y*, *j*; *u* = *u*, *v*; *ẽ* = *ie*. *ye*, *e*. — Zkratky se vyskytují: ⌒ za m, n v koncovkách, ꝑ = *pro*, ˜ = *ra*, ¬ = *ři*, g͡t = *jest*, g͡to = jenžto, ježto, a nadepsání poslední samohlásky místo celé slabiky: dodo^{v} D 5, pa^{v} D 9, ꝑmyene^{o} D 4, ge^{o} D 9, ge^{v} atd.

Hláskosloví.

a. Přehláska důsledně jest provedena, jotace při *ẽ* v celku dbáno, ač odchylek hojně, *aj* zůstává v imperativě a předponě nay: wzlay tobie Z 3, nepoddaway nas D 3, zehnayte D 3, zpowiedayte ſye D 3, nayſylnycyſym D 3, nayhorſſych D 3, wezdayſſẏ D 11 a též taynu ſwatoſt D 2.

e: vkladné analogií bezezdı Z 2, nadewſſeczku zemy D 3, jerové: zrziedlnycie Z 2, ſwietedlnyce Z 4, z ſweho wogſka D 3, wezrzenyo twarzy geho D 3, ſezzena obıet D 3, a ſyla bud zetrziena D 3, ſſtupıl g͡t ſem D 3, w wlaſty D 3, ſ-ſbozym D 11, 13, w wıeczne wıecznoſty D 12, 3, w lnyene rucho D 12, 6 — též: we lnyene rucho D 12, 7. Změna *e*—*o*:

před gezerom D 4, možná že jest to tvar dialektický, možná, že chyba písařská. *e—i*: lzy bilo D 6 (liceat), ale nelzie D 6.

é-ie vůbec nezúženo: drzewe rzeceny D 5 a p.

ě z velké části správně kladeno, leckde jotace neoznačena, jako ſwietedlnyce Z 4. Doklady hojné v tvarosloví.

o zdloužené: wokol Z 2; *ó* se drží: nemożem D 3, wonye ohnowa D 3, wzroſt D 4; v gen. a dat. plur. často přechází v *uo*, jakož i jinde: wzhuoru D 3, buoh D 3, naroduom D 4, od puolnoci D 11. Analogií toto *uo* též jinde: ſluhy buoha D 3, proty buohu D 11 atd.

u-i důsledně; *ú* se drží bezvýminečně: dluhoſt Z 2, rucha Z 3, priſtupiw D 3; *y* dialekticky změněno v *e*: precz D 14.

ř za *r*: trzyznil D 10; *n* přisouváno v předponě vъn, sъn ve slovese, sъn + ьd: wzende D 11, ſendu D 11; záměna *m—n*: nedwiedu D 7; *t—c* = lecíe (volans) dotekl ſie geſt mne D 9; *t* vsuto: wrutcie (in manibus) D 3; *j* odsuto: gakz ſu D 3 a vždy při tvarech jdu s předponami: podmy domow D 13.

Tvarosloví.

a) ***substantivum:***

o-kmeny: V gen. sgr. jmen neživotných vedle *u* též původní *a*: od naroda az do naroda D 4 (ib. též narodu), odpocatka D 9, pohodnutye ſna D 4, hrziecha D 6, neb ſmy nepoſluchali hlaſa D 9, ſmyſla te giſte rzeci wyprawity D 5, vwydany ſuda D 4. Nom. plur. zhusta má koncovku *owe*, vedle ní však též *i*: brawowe D 3, czaſowe D 7, duchowe a duſſie D 3, giz ſu prziſli hrziechowe twogy D 13, 3, pokolenye y yazikowe D 3, nebtowe ptaczy D 4, vkazaly ſu ſye prſtowe D 5, padly trzie rohowe D 7, ſkutkowe prawy D 4, ſudowe D 4, rozpogili ſu wazowe D 10, welrybowe D 3, cztyrzie wietrowe D 7 — *i* v těchto případech: oblaczy D 3, hory a pahorczy D 3, wſichny ſkutczi bozie (na okraji: ſkutkowe bozi) D 3. V gen. a dat. plur. ów, óm, uow, uom asi stejně často: do caſu a docaſow a dopolowicie caſuow D 12, dokrayow wſſye zemye D 4, wykladany ſnow aukazow D 5, obiety bykuw a beranow D 3, lidem a naroduom a yazikom D 3, wſſem lidem naroduom y yazikuom D 4, ſlowuom ĝto ga mluwym D 10.

Duál doložen několikrát v neutrech: a krzidle myegieſſe orlycie D 7, az ſta vyprſſale krzidle gegie D 7, dawachu dwie tiele (corpora) D 14, 3. a kolenye whromadu ſie ſluciechu D 5, ſkrzie zadnye wratcie D 13, 2. Vedle toho též plur.: pozdwizemne na kolena D 10, na ſwa kolena D 6.

io-kmeny: V gen. plur. ów, uow, v dat. óm a *uom*: kralow bude D 7, tiſic tyſicow ib. z caldeiow D 3, ſlechtycow D 3,

wladarzuow D 3, mocneyſy kraluow ponyzy D 7, ſkopczuow D 3, ſtotyſycuow D 7. Arcit též: neprzatel neprawych D 3, a bieſſe knyezi zen a diety D 14, 1. Dat.: rzekl ǧt mudrcom D 5, wilozenye neprzatelom ſtaň ſye D 4: abi neſl zenczuom D 14, 3 a muzuom przikazal D 3. V nom. plur. též konc. i-kmenů *ie* (po l-é): ty trzie mužie D 3, yhned muzye ſwazany D 3, plakachu przatele gegie D 13, 2. Pro dual tyto doklady jsou: knyezie plna nepraweho D 13, 2 ſtarcie (duo senes) ſudcemy D 13, 1, kdiz ſta mluwila ſtarcie D 13, 2 (proti tomu: biſta ſye ſtarci wnytrz ſkryla D 13, 2; gen. d.: dwu kraly ſrdcie D 11, kromye dwu ſtarczy ſkrytu D 13, 2, dat. d.: dwiema kňezoma D 13, 4.

ijo-kmeny: Příklady omezeny na vzor znamení. V nom. gen. a akk. sgr. a nom. plur. pravidelně koncovka *ie* nezúžena. Odchylky v těchto případech: kralowſtwy twe D 5, ſwiedeczſtwi D 11, rozumnoſt wykladaňy ſnow D 5, wkralowſtwy me D 4. Působením zvratné analogie doložen i lokál s *ie*: poſkonan*ye* myeſieczuow D 4

a-kmeny: Instr. sgr. vždy *ú*: przied branu D 8. ſhlynu D 2, ſhlinu a ſtrzepynu D 2, ſtogiechu przied tu ſochu D 3, ſſylu geho D 11, pod ſlywu D 13, 4, neprzieſtawachu palıti ſmolu D 3. Dual: kdiz ſta wyſle dieweccz*ie* D 13, 2, wyſlala dieweczcie odſebe D 13, 2 (puſtila pric dyeweczki D 13, 3), ſamyma dieweczkama D 13, 2, budu poddany wruku ge° (in manus). Pro vzor vladyka shledány tyto doklady: wladarzem a wewodu myſtrſkym D 3, ſtaroſty tiem pocet widawaly D 6, ſtaroſty gegie (parentes) D 13, 1, poſlal ſbierat ſluh D 3, ſluh twich D 9, ſwich ſtaroſt ſto a dwacieti D 6.

ia-kmeny: Jotace dosti přísně zachovávána: lwicíe D 7, tocenycie zlata D 5, vdielana vlicie D 9, zrziedlnycie Z 2; v gen. sgr.: dopolowicie caſuow D 12, bezkola = bez palicie (sine fuste) D 14, 2; plur. n.: duchowe a duſſie D 3, czie ſu ſlepeg*ie* (alias), ſtopiegie D 14, 2, ſtopiegie muzuow D 14, 2, kralowſke ſtolicie; vedle těchto a jiných pravidelných tvarů též pouhé *e*: burze D 11, ſtudnyce D 3, aſwietedlnyce ge° Z 4, polowice caſu D 7, doſkryſſe D 10, podle wuole D 11, dwerze ſadowe D 13, 2, ſwietedlnyce horzicie D 10, wlupeze Z 2, kwielech za trzy nediele D 10. Duál zastoupen jest jediným dokladem: dawachu dwie tiele a dwie *owci* D 14, 3.

Starý tvar akk. sgr. zachován tu v dokladě wſtryeci Z 2, 1 (nč. příslovce vstříc); původní tvar nom. ve slově: zdali toto nenye hlawnye (torris) Z 3, 2. — Pod vzor panoše řadí se tvary: ſtarſym a ſudciem D 13, 3, myſtrzy a moczny kralowy a ſudcie D 3, any ſie rozpomenula (dwa ſudcie) na ſudczy ſprawedliwe D 13, 1, ze wyſſla od ſtarſſich ſudczy D 13, 1. Tehda powſtawſſe dwa ſudcie D 13, 2, ſtarcie (duo senes) ſudcemy D 13, 1.

i-kmeny: Skloněni zcela pravidelné: wzal ſmolu a biel D 14, 2, biely dwanadſte myerzycz D 14, 1, twarz myedy ſktwucie D 10, neprzieſtawachu pality peci D 3, kraſne twarzy D 13, 2, wezrenye twarzy geho D 3, plur. ſyeny kralowſke D 5. Nepravidelný tvar konstatován jednou v lok. plur.: we wſſech wieciech D 3, vedle něho pravidelné tvary. w mocech nebeſkych D 4, newmocech D 8, wtiech wiecech D 7, u wſech wiecech D 3. Instr. nad mocmy D 3: ſmnohymy pomocemy D 11. V nom. plur. doložen tvar zwěři: ty zwierzy (hec bestie) D 7, cztyrzy zwierzy welike D 7, zwierzy polſke D 2.

Souhláskové kmeny. V gen. plur. subst. den tvary s *í* a *ów*: poſkonany dny D 4, wloſu ſwem naſkonany dny D 12. aſtary dnow D 7, ſedm tydnow D 9, a tydnow dwaaſedmdeſat D 9, plod korzenow D 4, ktyſyczy dn*u*om trzem ſtem D 12 — ad *r* instr. slova máti: ſ-otczem a ſmaterzy a ſ-ſyny y ſewſſy ſwu rodynu D 13, 2.

b) ***adiectivum.*** Ve příčině skloněni není čeho poznamenati. Tvary jsou pravidelné, a méně obvyklá nyní adiektiva jsou uvedena ve slovníčku.

c) ***pronomen:*** *osobní.* Za písařskou chybu asi jest považovati akk. me: weſly ſu przied me wieſtci D 5. Akk. plur. 1. os. jednak ny, jednak nás; v 2. os. vy, vás: ſu nawedly na ny D 9 (in nos), przywedl gy na ny D 9, nanas D 3, nanas ib. zabil wy D 13, 4, genzto zproſtil wy z pekla D 3, aſpaſil wy D 3. Duál doložen několikráte: ſylnyeyſſy nagi D 13, 3, powiediety nama D 13, 3, uczynili ſu gíma D 13, 4; *přisvojovací.* Podle sebe jsou tvary mój, tvój a muoj, tvuoj: pane moy Z 4, duom moy Z 3, pane mog D 4, lid muog D 12, ſen twoy D 4, duom twoy D 14, 2. hnyew twuoy D 9, wdiel ſwuoy Z 2, potkne ſtan ſwuoy D 11. Vedle nesklonného gegie též skloňované: k gegie pozadany D 13, 1, ranyena gegiem mylowanym D 13, 1, w gegiech D 7; jenž. Tvary pravidelné, ale též absolutivní ježto: genzto ſy poznawatel D 13, 3, genzto zroſy powiewa D 3: czlanek ruczny gezto ĝt pſal D 5. V plur. již a jenž: gizto ſu tebe nenawidiely D 4: ty genzto ſu bily wſadily D 3, genzto pozdwihli ſu Z 2, prokuow genzto ſu mluwyly D 9.

veš: doloženy hojné tvary a správné: na twarz wſſie zemye D 8, we wſſie zemy D 14, 3, D 3, nykdy nebilo podewſſyem nebem D 9, ſe wſſy rodynu D 13, 4, nawſech wiecech D 3, Z 2, D 9, nadewſſemy mudrci D 2, weſken Z 4, weſſken lid D 13, 4. *kdo*: kto: ktoz nepadne D 3, ktozby nepadl ib....

d) ***sloveso:*** V 1. sgr. praes. dochována stará koncovka ve dvou dokladech: zdwyhugi (levo manum meam) Z 2, 9, agiz ſie wraci (et nunc revertar) D 10, 10. Ostatně je usus dnešní. Tvar vědě doložen třikráte: gehozto ya wiedie D 4, newiedie

ktereᵛ genz ſnym mluwieſſe D 8 (nescio cui loquenti) newiedie D 14 Jednou *-m*: zabiemt (et interficiar) D 14. V 1. plur. je častá koncovka -my vedle -me a -m: podmy domow D 13, 1, wygdemy wen D 14, 1, ſmrti zemřemi D 14, 2, nenaleznemy tomuto zadne wyny D 6, nemamy D 3, pſymyt D 3, ſmy D 13, 2 atd. Imperat. d.: przineſta D 13, 2. Imperfectum dochováno v hojných dokladech pro 1. a 3. sgr., 3. os. plur. a pro 1. a 3. os. duálu. Za doklad stůjtež zde případy 1. os. a tvary duálové: kdiz wen gdiech D 10, kdiz geſtie mluwiech a modlech ſe a wyznawach D 9, kwielech za trzy nediele D 10, geſtie ya mluwiech D 9. leziech rozproſtrziew ſye na twarz mu D 10, znamenawach rohy D 7, patrziech ano D 7, myſlenymy mutiech ſie D 7, czynyech (faciebam) a dywiech (stupebam) sye v wydieny D 8, gehozto biech . . . (quem videram) D 9. Duál: kdiz wa biechwa wkutie D 13, 3. neb ſie ſtidyeſta powiediety D 13, 1, ti za obicey chodieſſta D 13, 1, a patrzieſta nany D 13, 2, ano yako gyna dwa ſtaſſta (stabant) D 12. Též aorist zastoupen některými rázovitými tvary, jmenovitě v 3. sgr. V 1. sgr. jen tvar wecech Z 4, D 5. V 3. sgr. nejčastěji wecie a wece D 5, D 14, 3, D 13, 3, D 13, 1, D 13, 2. Mimo to: pogide (veniebat) D 8, ſpade D 4, przide kkraly D 11, dotcie ſie mne D 5, 10, kdiz my tu rzecz powiedie D 10, gdieſſe a az k ſtarci tomu przigide D 7; duál: przibiezeſta knye D 13, 2. Hojné jsou tvary složené, z nichž uvádím duálové tvary: a geho ſwa nemohla popadnuti D 13, 3, wyſſedſſe rozeſla ſta ſye D 13, 1, kdiz ſwa chodila po ſadu D 13, 1, kdiz ſta wyſle diewecczie D 13, 2, az ſta wyprſſale krzidle gegie D 7, a wyſle gſta D 13, 2, abiſta przineſle D 13, 2, abiſta gi widiela D 13, 1 atd vesměs v D 13. V přech. praes. jotace přesně zachována: ſtogie (D 13, 3, mlcie D 4, czyny e D 14, 3, mluwye D 2, wyſywagie ſie D 3, potupugie a propuſtiegie D 13, 3, poſpiechagie a rozmahagie ſye D 11, jednou pouze *e*: przide poſpiechage D 11, fem.: ona placici (flens) popatrzi D 13, 2.

Porůzné tvary slovesné: a ktwa wſyeny me D 4, 3, ſezzena obiet D 3, 38, gako w ſezzene obiety D 3, 40, odyata D 5, 20, vzaſw ſie padl ſem D 8, 17, neuhorzal D 3, 94. gizto bidle wewſſie zemy D 4, 1, ſoſſe giz ſy wzwedl nemodle ſie D 3, 12, padnuce modlte ſye ſoſſie D 3, 5, ktobi ſye wzpieczyl rutcie geᵒ D 4, 31, neb czaka andiel bozy D 13, 59. wyſywagie ſie plamen D 3, 47, uſagicim wtie D 3, 40, ſwazane (alias ſpate) D 3, 91, ſwiezyce (ligatis manibus) D 3, 20.

Syntaxe.

Syntaktického nelze tu arciť mnoho podati, právě že jsou to glossy. Překlad je leckde otrocký (vazby akk. c. inf., pomíjení č. reflex. zájmena atd.). Jako charakteristické stránky buďtež vytknuty tyto jednotlivosti:

Grammatické číslo. Hojně případů duálu zachováno, avšak vyskytuje se i plural, kde příležitost byla klásti duál. Známý plural doložen v příkladě: Nabuchodonofor ftrachy podywyl fye geft D 3, 91. *Adiect.* v platnosti posses. gen.: zazrakowy fu Z 3, 8 (viri portendentes sunt); prfty nozne D 2, 42, dyel trzepyny hrncierzowe D 2, 41, plamen ohnowy D 3, 49, czlanek ruczny (articulus manus) D 3, 91. Adiect. ve výroku: padl nyczy D 3, 10, nyczy padl fem D 8. 18, rozetne tie napoly D 13, 55. (Gradace vznikla spojováním subst. s adi. soukmenným nebo dvou subst.: w wieczne wiecznofty D 12, 3, od naroda az donaroda D 4, 2.) *Relativní záj.* genzto, gezto absolutivně: poflawie poflal (ad gentes) genzto fu zlupili Z 2, 8, trzy muzie genz D 3, 91, wffak gt tento..., gefíto fem ya vdielal D 4, 25, czlanek ruczny gezto D 3, 91, prorokuow genzto fu mluwyly D 9. *Číslovky*: trzie muzie D 3, 23, wtyfycich beranow tucznych D 3, 40, dewietacztirydciety loket D 3, 47, po fkonany myefieczuow dwanadfty D 4, 24, dwieaffeftdefat let D 5, 30, gedenmezcietma dny D 10, 12, doyde az k tyfyczy dnuom trzem ftem a trzydciety a pieti D 12, 13. *Genitiv* po supinu: poflal fbierat fluh, miftruow a fudci a wewod a flechtycuow y wladarzuow lepffych D 3, 2. *Pády předložkové*: zproftyty z peczy D 3, 17, genzto zproftil wy z pekla D 3, 88, gehozto wyfoft dotkla geft k neby D 4, 17 (zaviněno překladem pervenit = dotkla geft, usque ad coelum = k neby), kwielech za trzy nedíele D 10, za gedun hodynu D 4, 16: y ftalo fie gt na zaytrziegffy den D 13, 27. *Sloveso*: Prostá praeterrita jsou v poměru ¹⁄₄ ku tvarům opsaným (asi 116 : 458). Dosti hojně zastoupen přechodník absolutní, na pohled skloňovaný tvar přechodníku: modlece fie (orantem) a prosiece (obsecrantem) boha D 6, ze gt widiel hlafne° fftupugice fnebe a rzkuce D 4, video: rozwazane cztyrzy chodiece D 3. 92, genz zproftuge nadiegy magice (sperantes) D 13, 4, pod kterym ftromem fy gie widiel fpolu mluwiece fobie D 13, 3, vidimus eos: fpolu leziece D 13, 3, mluwiece (os loquens) welike wieci D 7. Vedle toho i dnešní usus: awydielafta gi nawffaky den wchazegici a prochaziegici D 13, 1, patrzieffe na czlanky ruky pifagicie D 5, bogugicieho D 11, mluwiecie° D 8. Jednou též přech. absol.: admoto eo: a toho odwedffe kazal gt D 13, 8. Ze staroč. vazeb přechodníkových dlužno vytknouti: gymzto fy flybuge D 3, nalezeno gt mene magic D 5.

Příslovce. Příklonné *-ť* dosti často se vyskytuje: tot D 2, 36 a p., naručest: kteryzto naruceft prziwedeny D 3, 13, towiez: a rozhniewaw fye pozwal gt towiez belowich D 14, 7, vprziemo: vprziemo fy felhal D 13, 55, tociz D 6, 9.

Spojky: ano: patrziech ano... D 7, doniž: donyz gich towarifs wffel przied mye D 4, 5, donyz nepoznagy... D 4, 14, ale wffak: rozruffte gey ale wffak plodu korzenow ge° wzemy

nechayte D 4, 18, ale — pak: ale ktoz pak nepadne a nebude ſye modlyty D 3, 6, ne — az: a nedopadly ſu te podlahy yamy az ſu gie lwowe pochytily D 6, 24 (non — donec).

Obvyklá negace: a y zadne prziczyny nemohly ſu nalezty D 6, 4, a y zadny nemozieſſe (nemo quibat) D 8, 7.

Slovník.

azpotad (hucusque) D 7, 28.
ale wſſak (verum tamen) D 4, 12.
bezezdi (absque muro) Z 2, 4.
bidlitele (habitatores) D 4, 30, w bidlitelech D 4, 31.
blaznowy (fatui) D 13, 48.
blyſkoty (fulgura) D 3, 73.
ruky clowiecie (manus hominis) D 5, 5, clowieczym plemenem (semine humano) D 2, 43.
dceru zenſku (filiam feminarum) D 11, 17.
w diwnych ſkutciech (mirabilibus) D 3, 43.
do dobyznych myeſt (urbes uberes) D 11, 23.
donyz (donec) D 4, 5.
dwercie ſkryta (abscondita hoſtiola) D 14, 20.
hlaſny (vigil) D 4, 10.
hlawnye (torris) Z 3, 2.
trzepyny hrncierzowe (testa figuli) D 2, 41.
whromadu ſie tluciechu (invicem collidebantur) D 5, 6.
chwalene (laudabile D 3, 52.
choditele (ambulantes) Z 3, 7.
chraſtem (malleolis) D 3, 46.
chwatawie (propere) D 3, 91.
chwalitedlny (laudabilis) D 3, 26.
yablonowy ſad (pomoerium) D 13, 3.
gedyne lec (nisi) D 14, 7.
kluky (instr., naphta) D 3, 46.
koboſu hlas (sambucae) D 3, 5.
bez kola = palicie D 14, 25.
w komorze (coenaculo D 6. 10.
korab (classis) D 11, 40.
kozel kozy D 8, 5 (hircus caprarum).
podle krotkoſty (mansuetudinem) D 3, 42.
kudely (instr., stuppa) D 3, 46.
kwaſili D 5, 10.
lzy bilo (liceat) D 6, 8, nelzie (non liceat) D 6, 13.
malychny (parvulus) D 7, 8, modicus D 8, 9.
pwazek myerny (funiculus mensorum) Z 2, 1.
myloſtnyk (dilectus) D 3, 35.
zwlaſſtny mylownyk kraluow (conviva) D 14, 1.
myſtrzy (magistratus) D 3, 94.
myſtrownyci (magistratus) D 4, 32.
wewoda myſtrſky (praefectus magistratuum) D 2, 48.
mladecz (iuvenis) D 13, 21.
mlcie (tacitus) D 4, 16.
moczy (virtutes) D 3, 61, w moci ſily (in robure fortitudinis) D 4, 25, w mocznoſty (potentia) D 3, 44.
mutiech ſie (conturbabar) D 7, 28, mutiechu ho (perturbabant) D 5, 6, ſye ſmutyl (conturbatus est) D 5, 9, ſmutil ſye ĝt (contristatus est) D 6, 15, zamutyl (contristavit) D 3, 50, zamutily ſu ſie (conturbabantur) D 5, 9, nezamuczugte (ne conturbentur) D 5, 10, neſmuczugte (ne conturbet te) D 4, 16.

nacite (inclita) D 11, 16.
naylepſy (optimates) D 3, 91, D 4, 32.
naklady (impensae) D 14, 7.
nalewacek (pl. g., infusoria) Z 4, 2 (lampi = lampades).
nalyt (ecce) D 14, 39.
napoly (in medium) D 13, 55.
naruceſt (confestim) D 3, 13.
naſylnye (vehementer) D 13, 27.
nemyloſtywie cinyly (impie egimus) D 9, 5.
neprawie ſme cinili (inique egimus) D 3, 29.
nyczy padl ſem (collapsus sum) D 8, 18.
padl nyczy (prosternat se) D 3, 10.
nozne prſty (digiti pedum) D 2, 42.
nuzy przipuzen (necessitate compulsus) D 14, 29.
oblycil kratku rzeci (brevi sermone comprehendit) D 7, 1.
obradowal ſye (gavisus) D 6, 23.
ohnowa wonye (ignis) D 3, 94.
ohnowy plamen D 3, 49.
obiet poſwatna (sacrificium) D 3, 28.
w ſezzene obiety (holocausto) D 3, 40.
zapalene (ob.) (incensum) D 2, 46.
zywe obiety (hostiae) D 2, 46.
oſudie (vasa) D 11, 8.
k pacholku (ad puerum) Z 2, 4.
pacholci (servi) D 13, 27.
piſagicie ruky (scribentis) D 5, 5
piſice (scribentis) D 5, 5.
plodne wieci (germinantes) D 3, 75.
pohodnuty (edicere) D 4, 15.
pohodnutye ſna (solutio somnii) D 4, 4.
pochytily (arriperent) D 6, 24.
polſke zwierzy (bestiae agri) D 2, 38.
poſlawil (glorificavit) D 4, 29.
potkne ſtan (figet) D 11, 45.
potok ohnowy (fluvius igneus) D 7, 10.
potoka velikeho (fluvius Tigris) D 10, 4.
newpotomnye ge° (non in posteros) D 11, 4.
ſpoſpieſſenſtwym (cum festinatione) D 13, 50.
poſwiecenyna (sacrificium) D 3, 40.
poſwiecowane mieſto (locus sanctificationis) D 8. 11.
poznawatel (cognitor) D 13, 42.
prchanye (furor) D 9, 16, wprchany (in f.) D 3, 13.
w promyenna rucha (mutatoria) Z 3, 4.
wprudkoſti (in impetu) D 14, 35.
przieehwalny (superlaudabilis) D 3, 53.
przieemahaſſe gie (praevalebat eis) D 7, 21.
przeſtupnykow (praevaricatorum) D 3, 32, przieſtupnykuow D 11, 14.
přeſtraſowat (deterrere) Z 1, 21.
na przihby (super articulos) D 10, 10.
przikazanie (decretum) D 3, 12.
przikazowanye (imperium) D 2, 37.
radu ſu wzaly (consilium inierunt) D 6, 7.
rozruſſte (dissipate) D 4, 18.
rozumyeňye vwidieňy (intelligentia in visione) D 10, 1.
rozumnoſt (intelligentia) D 5, 12.
ruczny czlanek D 5, 24.
ſadowe dwerze (hostia pomerii) D 13, 17.
ſklad; wſkladie nebeſkem (alias na hwiezdnem nebi) in firmamento coeli D 3, 56.

nade wſſemy ſkutky wlaſty (opera) D 2, 49.
ſlozyl ſye ſny (concubuit)D 13,36.
ſmyes ſie (commiscere) D 13, 20.
ſpieſſe (festinus) D 6, 21.
ſpieſſnye (festinus) D 4, 15
ſpogeňye ledwi (compages renum) D 5, 6.
ſladke ſrownanye hlaſuow (symphoniae) D 3, 5.
ſpomocznyk (adiutor) D 10, 21.
ſtaroſty gegie (parentes) D 13, 2.
ſtaroſt 120 (satrapas) D 6, 1.
ſtarzeyſſy (senotores) D 6, 7.
ſtopiegie (alias ſlepegie) vestigia D 14, 18.
ſtrachy podywil ſye (obstupuit) D 3, 91.
wſelikeho ſtrogie hudebneho (universi generis musicorum) D 3, 5.
ſuda naywiſſie° (sententiae altissimi) D 4, 19.
taynu ſwatoſt (sacramentum) D 2, 47
ſwietedlnyce (lampas) Z 4, 2.
ſtyepeňye (plantatio) D 11, 7.
teſknoſt (molestia) D 6, 1.
tocenycie (torquis) D 5, 29, tocenyci zlatu (torquem) D 5, 7.
tociz (idest) D 4, 21, D 6, 9.
towariſs (collega) D 4, 5.
trochy (omnino) D 3, 50.
twarnoſt muzie (species viri) D 8, 15.
uchrzadl ſem (emarcui) D 10, 8.
ukoru (oprobrio) D 3, 33.
vprziemo (recte) D 13, 55.
na vſta yamy (super os laci) D 6, 18.
vſtawene prawo (constituta l.) D 6, 9.
vſtawil (constituisti) D 3, 12.
wprwem vſwietnuty (primo diluculo) D 6, 21.
welebenſtwie (magnificentia) D 5, 18.
wezrzenye twarzy (aspectus) D 3, 19.
wzerzenie D 4, 8, wzezřenye D 4, 17.
wchodiſſtie (introitus) D 14, 12.
wieteczy, wietci (maius) D 7, 20, 23.
wietr hladky genzto zroſy powiewa (ventus roris flans) D 3, 50.
wokol (in circitu) Z 2, 5
za wrch (in vertice) D 14, 35.
wſtryeci (in occursum) Z 2, 3.
wzhuoru powyſene (super exaltatum) D 3, 52.
ke wzchodu ſlunce (orientem) Z 3, 9.
wzchodiechu (ascendebant)D 7,2.
wzmohl (promovit) D 3, 97.
wzpieczyl ſye (resistat) D 4, 31.
zpiecity ſye (resistere) D 8, 17
wzpodku (rubter) D 8, 8.
wzwedl (erexerat) D 3, 2.
wyprawity (indicare) D 5, 15
wyrceníe (edictum) D 6, 7
wyſyewagie ſie plamen D 3, 46.
zacipuge ſie dichanye (intercluditur) D 10, 17.
zakazaňye (incensum) D 3, 38.
zaloſty (molestiae) D 3, 50.
zazrakowy (portendentes) Z 3, 8.
zewne vczyny (manifestum fecerit) D 5, 7.
zhrubielo ĝt (infectum est) D 4, 28.
zrubielo (infectum est) D 5, 21.
zgedly a ſpili (comederunt et biberunt) D 14, 14.
zproſtitel (liberator) D 14, 42.
zpuſtiela (desertum est) D 9, 17.
nezruſſug ſwiedecſtwie (ne despicias testamentum) D 3, 34.
ztroſkotaly (comminuerunt) D 6, 24.
zrziedlnycie (pupilla) Z 2, 8.
zenyny (concubinae) D 5, 2.

(Pokračování).

Úvahy.

Fr. Cumont: **Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra.** Tome premier. Introduction. Bruxelles 1899. 377 str. velk. quartu.

A. Gasquet, **Essai sur le culte et les mystères de Mithra.** Paris 1899, str. 143.

Autor prvního díla, sebrav a zpracovav během deseti let všechen přístupný materiál, týkající se kultu Mithrova, podal výsledky své práce ve dvou velkých knihách, aby ukázal s veškerou možnou přesností, jakým způsobem a proč sekta mazdejská málem by se byla stala za císařů vládnoucím náboženstvím říše římské.

Svazek druhý, obsahující vyobrazení pomníků, vyšel již r. 1896; referát přihlíží jenom ke svazku prvnímu. V první části spisovatel rozebírá kriticky staré texty a pomníky (str. 1—220). V části druhé obsaženy jsou spisovatelovy závěry v šesti kapitolách, jichž nadpisy jsou: Počátky; rozšíření mithraismu v říši římské; Mithra a moc císařská; učení mysterií; obřady, kněží, věřící; Mithra a náboženství doby císařské.

Nejužitečnější způsob referovati o knize Cumontově, nanejvýš zajímavé a cenné, bude, tuším, podám-li hlavní myšlenky ve stručném výtahu.

V kapitole první vylíčeny změny, jakých kult Mithrův zakusil na půdě asijské od nejstarších dob až do prvního století př. Kr., kdy vnikl do říše římské. Mithra byl ctěn od Peršanů již za té doby, kdy byli ještě s Indy pohromadě. Byl bohem nebeského světla a ochráncem pravdy, dárcem života, zdraví, bohatství a darů duševních. Duchům tmy a zla (devas) byl hrozným nepřítelem. Byl mocným spojencem ve válkách. Tento ráz bojovný převládá v kultu Mithrově od doby Achaimenovců. V náboženství Zoroastrově (mazdeismu) význam Mithrův snížen. Hlavou všech bohů je Ahura Mazda. Mithra odstrčen mezi četné genie nižší, jež stvořil Mazda. I tu však zůstal ochráncem boje. Za panství perského v Asii legendy íránské smísily se s chaldejskými. Mithra stotožněn se sluncem. Záhy přišli magové skrze Mesopotamii do Malé Asie. Rody vladařské v Pontu, Kappadokii, Armenii, Kommageně odvozovaly, ať právem ať neprávem, původ svůj od Achaimenovcův, a tedy musily chrániti náboženství předků. Zejména Mithra těšil se obzvláštní úctě; svědčí o tom jméno Mithridates, tak časté ve všech těch rodinách. S vyvrácením říše perské padly všechny hranice politické i náboženské. V Asii nastal synkretismus zrovna takový, jako později v říši římské. Všechny theologie východní a všechny filosofie řecké způsobily neočekávané kombinace.

Světu hellenskému Mithra zůstal vždy cizím; jehoj méno marně se hledá mezi cizími božstvy na Delu v 2. stol. př. Kr. Římané seznámili se s Mithrou, dle Plutarcha, když Pompeius zjímal piraty kilické. Ale ke konci republiky byl kult Mithrův jeden z mnohých v Římě, jichž si nevšímáno. Ke konci 1. stol. po Kr. však Statius již viděl typické sousoší Mithrovo (M. zabíjí býka) a Plutarch svědčí, že za jeho doby sekta mazdejská nabyla jisté známosti. První doklad epigrafický je dvojjazyčný nápis propuštěnce Flaviovců. Záhy na to zasvěcena mu mramorová skupina r. 102 po Kr. Z r. 172 pochází text z Nersae, města Aequů, kde se mluví o mithraeu, jež »stářím se již rozpadlo«.

Za Vespasiana zanesla legie XV. (jedna ze tří, jež trvale byly posádkou na hranici eufratské) kult Mithrův do Carnunta. Kolem r. 148 po Kr. jsou již známy obřady mezi legiemi germánskými. Za Antoninů, zejména od vlády Commodovy, doklady se množí ve všech zemích. Na konci 2. stol. v Ostii byly nejméně 4 chrámy. Hlavním šiřitelem mithraismu byla jistě armáda římská. Ačkoli počínaje od Hadriana měla každá legie své pevné sídlo a doplňovala se z okolí, přece často se děly úchylky: centurionové při povýšení bývali přesazováni jinam. Auxilia nesloužila vůbec ve vlasti. Z Kommageny zejména mnoho vojínů sloužilo v různých končinách říše. Množství záslibných darů, pocházejících od vojínů, svědčí jednak o živé víře, jednak o rozmanitosti vyznání.

Vojínové na př. asijští přišedše do Germanie shromažďovali se, aby vykonali pobožnost k bohu svému. Schůze jejich byly asi přístupny i jiným soudruhům, a tak šířila se mezi vojíny známost kultů cizích. Z dějin dáckých lze nabýti určitějšího poučení. Roku 107 po Kr. Trajanus zavedl do Dacie množství lidí z celé říše, aby ji znova zalidnil. Mnoho nápisů vztahuje se k Mithrovi. Jen kolonie Apalum měla 4 chrámy. Ve Spelaeu v Sarmisegetuse nalezeny úlomky z 50 basreliefů. — Také v Pannonii rozšířil se mithraismus podél Dunaje v Cusum, Intercise, Aquincu, Brigetiu, Carnuntu a Vindoboně. Hlavní sídla kultu byla Aquincum a Carnuntum. V prvém místě zřídil totiž Vespasianus leg. II. adiutrix k podpoře loďstva ravennského, a v té sloužili nejvíc Asiané. V Carnuntum pak ležela r. 71 nebo 72 legie XV. Apollinaris, která před tím byla posádkou na východě. Když legie tato asi po 40 letech za Trajana byla přeložena opět do Asie, byl již v městě tom kult Mithrův zakořeněn. Následující po ní leg. XIV. gem. Martia i X. a XIII. geminae mají vyznavače víry Mithrovy. V Carnuntu nalezeny 4 chrámy Mithrovy. Také ve Vídni, kde ležela leg. X., vojínové ctili Mithru. — V Noriku však vojsko mělo malou účast při rozšiřování náboženství asijského. V údolí hořejšího Dunaje je vůbec málo pomníků i nápisů. Naproti tomu v obou Germaniích byl kult Mithrův velmi rozšířen, protože v ohroženém území tomto bývalo mnoho vojska. Všechny legie zdá se, že byly nákazou dotčeny: leg. VIII. Aug.,

XXII. Primigenia, XXX. Ulpia. Začátek učinila asi leg. VIII., která kolem r. 70 po Kr. přeložena byla z Moesie do Germanie. Do Německa přišel tedy kult Mithrův asi prostřednictvím legií podunajských. V Germanii nalezeno nejvíce mithraeí a basreliefů, nejlépe zachovaných. Sev. od Frankfurtu v Heddernheimu (civitas Taunensium) vykopány 3 důležité chrámy, u Friedbergu v Hessensku 3 a v okolí 2. Po celém toku Rýnu od Augstu (Raurica) až po Xanten (Vetera) je řada pomníků (přes Strassburg, Mohuč, Neuwied, Bonn, Kolín, Dormagen). — Odtud rozšířil se kult M. i do vnitř Gallie. Jeden vojín leg. VIII. zasvětil oltář deo invicto v Ženevě, a jiné stopy nalezeny ve Švýcařích i v Juře franc.

V Pons Saravi (Sarrebourg) bylo spelaeum ze 3. století. V Treves (Treveri) naproti tomu téměř nic důležitého nenalezeno. A tam přec bývali vojenští velitelé. Ale snad právě proto za nástupců Konstantinových všecky památky pohanské tam zničeny. — Odtud pak vedou stopy do Gesoriaca a všech posádek v Britannii (Londýn, York, Caerleon, Chester) a podél náspu Hadrianova. Ale nelze určitě říci, ani které legie, ani kdy kult Mithrův tam zanesly.

Také na jihu říše, v Africe, vidíme, že byl Mithra znám, ale nejstarší nápis pochází až z doby Commodovy (180—192). Zanesli jej tam vojínové z Pannonie a Moesie, z nichž doplňovala se numidská leg. III. Augusta. Hispanie jest nejchudší na pomníky Mithrovy, ale i tu je zřejmý vztah mezi Mithrou a vojskem. V Leonu ležela dlouho leg. VII. gemina. Také snad veteráni z kohort španělských, kteří vysloužívše v auxiliích na Rýně nebo Dunaji, vrátili se domů jako vyznavači Mithrovi, pomáhali náboženství to šířiti.

V krajinách, kde nebylo vojska, třeba vysvětliti šíření se mithraismu jinak. Patrně invasí semitských národů, kdy císařství dalo mír světu a umožnilo plavbu a obchod. Množství Syřanů jezdilo za obchodem po celém moři Středozemním i podél řek do vnitř země. Delos, Řím, Puteoli, Ostia, Ravenna, Aquileja, Terst, Salona, Malaga, Sarmisegetusa, Apulum, Sirmium, Bordeaux, Lyon, Treves byly jich plny. Syřané byli nanejvýš horliví a vášniví přívrženci svých obřadů. Všude zakládali svatyně svým bohům. Odtud pronikla do Italie božstva z Heliopole, Doliche, Damašku a Palmyry. Bohatí kupci syrští ctili nejvíce Baala, vyznavači Mithrovi byli lidé chudší — otroci z Kappadokie a Pontu, do Říma prodaní. Titus po válce židovské prodal 97.000 lidí do otroctví. Lze si představiti, kolik se jich prodalo za ustavičných válek, zvláště Trajanových. Vždy veliké množství bylo jich v městech přístavních. Tak Ostia, která byvši opravena a rozšířena Claudiem a Trajanem, zdědila obchod po Puteolích, měla záhy 4 chrámy Mithrovy. Na východě italském Aquileja má mnoho nápisů. Podobně po celém pobřeží dalmatském, v Gallii v poříčí Rhony a odtud do hor Dauphinských do Savojska, na úpatích

Alp kult M. se šířil. — Tedy otroci byli druhými missionáři kultu M. a to jednak jako dělníci, jednak jako správci a úředníci v latifundiích italských. Ale v Pannonii a Noriku sama administrace říše pomáhala šířiti mysterie perské. Prokuratorové, úředníci fiskální, správcové císařských statků mívali k ruce množství výběrčích, pokladníků, dozorců. A to byla druhá armáda, která, záležejíc hlavně z národností asijských a měníc svá místa, jak kdo postupoval, rozšiřovala mithraismus.

Jsou arci ještě jiné podružné cesty, kterými kult M. vnikl do říše římské, ale těch nelze udati obecně. Jediné Řecko zůstalo ušetřeno. Tam nebylo vojska, a také hrdost národní, kult slavné minulosti, jenž v době císařské je tak význačný pro Řecko, chránil je. Za to v Římě byly všechny podmínky. Nejstarší svatyně byla asi za hradbami, jako u všech bohů cizích. Ale r. 181 po Kr. Mithra překročil hradby městské, a ač není možno sledovati šíření se jeho dopodrobna, přece lze říci všeobecně, že vlna přívalu toho byla mocná, jak o tom svědčí 100 nápisů, 65 zbytků skulpturních a řada chrámů a kaplí ve všech částech města. Nejslavnější bylo spelaeum, jež ještě za renaissance existovalo v jeskyni Capitolské. Tehdy Mithra vystoupil z přítmí a stal se oblíbeným božstvem šlechty a dvora. Zvláštní jest, že Mithra dlouho byl bohem malých lidí otroků a propuštěnců, vojínů nebo vysloužilců. Hlavně propuštěnci pomohli mu na vyšší místa. A tak již Lukianos uznal za dobré parodovati ono náboženství, a Celsus staví je proti křesťanství.

Ve vzrůstu moci císařské v Římě dlužno viděti vítězství ducha východního nad duchem římským a vítězství představy náboženské nad představou právnickou. Tato idea pocházela z Aigypta, jehož stará zřízení měla veliký vliv na císařství. Králové aigyptští odvozovali svůj původ od boha slunce Râ. Achaimenovci a po nich Ptolemaiovci přijali pocty starých králů. — Z Alexandrie rozšířila se víra theokratická po císařství. Šiřiteli byli kněží Isidini. Od 1. stol. po Kr. císařové římští dali se soukromě od služebnictva oslavovati jako *deus noster*. Někteří z caesarů, jako Nero, Caligula snili arci o tom, kterak by mohli hráti roli Achaimenovců v říši. Ale tomu vzpíral se duch římský stále. I mezi posledními pohany apotheosa žijícího vladaře potkávala se s rozhodným odporem (Amm. Marc. 15, 1, 3). Bylo třeba najíti theorii méně hrubou, a tu dal mithraismus. Peršané věřili, že dárcem moci královské je Ahura Mazda, a božský původ moci činí osobu královu posvátnou. Proto klekali před nimi, ale nepokládali jich za bohy. Moc královskou ctili jako genia králova a představovali si ji jako nadpřirozený oheň, jako zářivou aureolu, jež vychází z hlavy panovníků zákonných, ale odstupuje od bezbožných a usurpatorů. To jest idea čistě perská. Nelze stotožňovati ji s Fortunou nebo *Τύχη*. Dynastie, které přišly po Achaimenovcích a odvozovaly od nich svůj původ, zaváděly kult

této zvláštní *Τύχη*. (Častá vyobrazení na mincích Seleukovců.) Po zániku říší asijských kult panovníků tamějších přenesen na císaře římské, a jak se šířil mithraismus v Římě, stará theorie mazdejská nalézala více přívrženců mezi zástupci úředními. Od dob republiky ctěna v Římě fortuna populi Romani (f. publica, f. Urbis, f. orbis Romani). Podobně v Asii netoliko každá země, nýbrž i každé město ctilo svou *Τύχη*. Tudíž ujalo se také snadno, když císařové začali s kultem *fortunae Augusti*, jež objevuje se na mincích často od Vespasiana.

Od doby Commodovy, kdy datuje se vítězství kultů východních v Římě a obzvláště mysterií Mithrových, dávají si císařové název *pius*, *felix*, *invictus*. Zákonné autority nedostává se mu ani dědictvím, ani usnesením senátu, nýbrž od bohů, a to projevuje se vítězstvím. Přívlastek *invictus* je stálým přívlastkem slunce v Asii a proto prý také přijali jej císařové. Podobně také vypůjčili si titul »*aeternus*«, jenž od III. stol. je úřední, od slunce. Také věnec paprskový, který císařové, od Nerona počínaje, nosí, jest novým dokladem těchto tendencí politicko-náboženských. Symbol záře sluneční připodobuje panovníka bohu. Ale zdravý smysl lidu tyto určité a upřílišené výrazy odmítal a spokojoval se jen s metaforickými.

Změn, jichž kult M. v říši římské zakusil, nelze podrobně sledovati. Ale v celku lze říci, že byly jen povrchní. Proti starému pohanství řecko-římskému, jež bylo snůškou praktik a pověr bez logické souvislosti, mithraismus měl skutečnou theologii, soustavu dogmat. Stará víra perská pozměnila se, když přišla do Babylona. Ale naturalismus iranský nesloučil se dobře s astrologií semitskou. Kněží zanechávali tedy odhalení nauk mazdejských o původu a určení světa i člověka jenom vyvoleným: množství spokojovalo se zářivým a povrchním symbolismem, vymyšleným od Chaldaeů.

Jako nejmocnější z božstev hvězdných vzývány planety. Podle theorií astrologických přičítány jim různé síly a vztahy k životu. Bylo jich 7, — odtud sedm posvátné číslo — každá vládne jeden den v témdni. Často zobrazovány také jako Helios, Artemis, Ares, Hermes, Zeus, Afrodite, Kronos. Vedle těchto bohů hvězd, které mají dvojí povahu, uctívána božstva čistě siderální: znamení zvířetníku, jež zobrazena jsou ve všech mithraeích. Babylon uvedl tedy v mazdeismus hlavně tuto nauku: víru v osud, jenž spjat jest s pohybem hvězd. To jest nejvyšší bytost.

Víra v neodvratný osud, ani strach před zlými duchy nemohla přivésti lid před oltáře Mithrovy. Věřící skládal naději svou v pomoc bohů dobrodějů, kteří potírali zlo. Takovým byl Verethragma — mazd. Herakles, — a zvláště Mithra. Byl zván *μεσίτης*. To neznamená jen polohu uprostřed nebes, ale má také smysl ethický. Mithra jest prostředníkem mezi nepřístupným bohem a trpícím lidstvem. Mystové Mithrovi zůstali až příliš mlčeliví.

Nemáme žádných zpráv o učení mysterií z knih starých. Jen pomníky, a ty mluví arci řečí málo jasnou. Jen dohadem lze sestrojiti na základě basreliefů a sousoší Mithrových báj o Mithrovi.

Je nanejvýš nejisto, jaké byly předpisy morálky perské dopodrobna. Ale zdá se, že cílem pro věřící byla dokonalá čistota mravní. Ustavičné očišťování a smývání hříchů doporučováno. To byl ostatně směr doby. Přívrženci Mithrovi viděli ideál svůj v asketismu. Jako všecky sekty východní přijaly i mysterie perské nauku o potřebě vykoupení a soudě posmrtném. Duše dobrá přijde do nebe. U každé ze sedmi planet zanechá část svých hříchů a přijde do osmého nebe obnažená a čistá. Učení o nesmrtelnosti duše doplněno naukou o vzkříšení těla. Úspěch náboženství toho přes jeho slabosti metafysické visel z velké části na jeho mravouce, která podporovala činnost, osobní snahu a rozvoj energie, živila touhu po nesmrtelnosti a konečné spravedlnosti.

Rituál kněží Mithrových jest ztracen, takže máme jen nepřímé a nespolehlivé zprávy. Ze sv. Jeronyma víme, že bylo sedm stupňů zasvěcenců, jichž jména jsou corax, cryphius, miles, leo, Perses, heliodromus a pater. O tom, proč se přestrojovali a napodobovali hlasy ptáků nebo řev lví, lze pronášeti jen domněnky. Snad byly to narážky na znamení zvířetníka nebo na přetělování duše. Obřady, kterými stupeň po stupni mystovi bylo se bráti, byly dlouhé, namáhavé a původně i strašné. Ale na západě pozbyly aspoň své hrůzy. Mystes při křtu stál v jámě, pokryté prkny, a nad ním zabito zvíře obětní, jehož krev stékala pak otvory na něj. — Klerus má v mithraismu větší úlohu než v náboženství řeckém nebo římském. Ženy neměly přístupu k mysteriím.

Mithraismus snadno přizpůsoboval se prostředí, kde mu bylo žíti. Ale ústupky jeho týkaly se jen formy. Vlivy závažné, které mithraismus měnily, působily naň v Asii za doby jeho mládí. — I v Římě trvalo nepřátelství mezi Isidou a Mithrou. Ale za to s kulty syrskými snadno se spřátelil. Také s fryžským náboženstvím se sloučil. Mezi Mithrou a Anahitou, i Kybelou a Attyem byla i v Římě přátelská shoda. Ač byl rozdíl v povaze obou dvojic, ohledy politické je sbližovaly. Kult Kybelin byl uznán státem.

Od Platona a Aristotela filosofie řecká pohlíží na tělesa nebeská jako na bytosti oživené a božské. Stoicismus uvedl nové důvody pro víru tu; novopythagoreismus a novoplatonismus ukazovaly na posvátný ráz světla, jež je obrazem boha nadsmyslného. Také je učení to ve shodě s tendencemi politickými. Heliogabal žádal pro Baala z Emessy první místo mezi všemi bohy. Aurelianus posvětil slunci velikou stavbu na poli Martově. Mithraismus aspoň ve stol. IV. obmýšlel spojiti všechny bohy a všechny mythy v jednu obrovskou synthesi a založiti nové náboženství, jež mělo býti ve shodě s tehdejší filosofií i s ústavou říše. Náboženství to bylo stejně daleko starého mazdeismu jako pohanství

řecko-římského. — Skutečně mnozí dávali přednost dogmatům, které činily zadost jejich nárokům na dokonalejší čistotu a lepší svět, neukládajíce jim při tom, aby se zřekli víry otců a státu, jehož byli občany.

Avšak přes to mithraismus byl podlomen, jakmile se od něho odvrátila přízeň vládní. Constantinus svým přestoupením ke křesťanství zvrátil všechny naděje. Nástupci jeho stali se zřejmými protivníky. Julian křísil mithraismus. Za Gratiana pobořeno nejvíce mithraeí. Vítězstvím Theodosiovým r. 394 zmařeny všechny naděje přívrženců Mithrových nadobro.

Veliká zásluha Cumontova jest, že sebral všechen materiál pomníkový, že vzorným způsobem jej i texty rozebral a že došel v některých závěrech svých výsledků positivních. Tak na př. celá kapitola II., o rozšíření mithraismu v říši římské, je zpracována způsobem definitivním. Rovněž zdařile dle mého mínění ukázáno na to, jak vlivy asijské působily na přetvoření moci císařské.

Vyložiti zápas pohanství s křesťanstvím láká mnoho lidí. Zejména Francouzi mají v té příčině bohatou literaturu. Než se budou moci shrnouti poslední správné závěry o zápasu pohanství s křesťanstvím, bude třeba takového monografického spracování látky podle století a podle hlavních sekt. Cumontova kniha je znamenitou ukázkou, jak má se pracovati v tom oboru.

Spis Gasquetův vyšel náhodou skoro současně s velkým dílem Cumontovým. Spisovatel, jak dí v předmluvě, odhodlal se jen na domluvu svých přátel uveřejniti svou práci; než můžeme mu býti za to vděčni. I vedle velkolepé práce Cumontovy jeho studie může se čísti s užitkem. Gasquetovy výklady o mithraismu a jeho učení, o významu mysterií starověkých vůbec a o příčinách úpadku mithraismu dobře obstojí vedle střízlivého líčení Cumontova. V hlavních kusech dospívají oba k týmž závěrům.

E. Peroutka.

Scythica et Caucasica e veteribus scriptoribus graecis et latinis collegit et cum versione rossica edidit *Basilius Latyšev.* Vol. I. Scriptores Graeci. (Извѣстія древнихъ писателей греч. и латин. о Скиѳіи и Кавказѣ Т. I. Греческіе писатели.) С. Петербургъ 1893—1900. Stran 946. Cena 5 rublů.

Za tuto knihu, jejíž první díl právě vydaným třetím svazkem je dokončen, budou V. Latyševu nesmírně vděčni všichni, kteří se zajímají o starověkou historii a archaeologii východní Evropy a končin sousedních. Již to, že excerpta ze 300 spisovatelů od doby nejstarší až do V. stol. po Kr. leží před námi v jednom svazku, zastupujíce celou bibliothéku knih a vydání, leckdy nesnadno přístupných, činí práci Latyševovu velice užitečnou, tím více pak, máme-li před sebou sborník tak pečlivě sestavený a místy opatřený i velmi dobrým kommentářem.

Potřeba podobné knihy se na Rusi dávno cítila. Již na konci předešlého století pokusil se Stritter o podobný sborník, ale byla to práce nedokonalá, a proto se během toho století stále opakovaly návrhy na nové kritické vydání. V letech padesátých předkládal návrh takový R. Minclov carské archaeologické společnosti oděsské, ale nedošlo k jeho vyplnění. Roku 1884 nalézáme návrh podobný mezi desideráty, o nichž se usnesl archaeologický sjezd oděsský, r. 1890 čteme o téže věci při jednáních archaeol. sjezdu v Moskvě. Pokus jediný, který v novější době částečně provedl v tom směru K. Ganu, sestaviv »Извѣстія древнихъ греческихъ и римскихъ писателей о Кавказѣ« (I. 1884, II. 1889), dopadl však nešťastně; vydání je velmi nedokonalé a plné chyb. Proto se konečně odhodlal k práci té v rozměrech co možno největších prof. V. Latyšev. Cílem práce je sestavení všech starých zpráv, týkajících se východní Evropy, Kavkazu a končin černomořských, znovu kriticky přehlédnutých. Zprávy rozdělí se na dva díly: I. se zprávami řeckých spisovatelů až po století V., díl II. se zprávami excerpovanými z literatury latinské.*) Objemný díl, jenž právě vyšel, obsahuje na 946 stranách zprávy literatury řecké s parallelným překladem ruským, pořízeným z největší části od Latyševa samého, z menší od jeho žáků.

Opakuji, nejen za obsah práce, ale i za výbornou qualitu její, za spolehlivost, s jakou možno sborníku užívati, musí býti historikové zajímající se starověkem (a také slavisté!) Latyševu nad míru vděčni. Všude užíváno vydání nejlepších, a na mnohých místech setkáváme se ještě v kommentáři s opravami a vysvětlivkami autora, které práci jeho povznášejí nad pouhý, třebas správný otisk excerpt. Nedostatků mohl bych po své zkušenosti uvésti jen málo. Při prvých svazcích jsem sice shledal, že několik dosti důležitých zpráv je nedopatřením vynecháno, ale to bylo nyní na konci třetího svazku skoro všechno doplněno. Jako doklady další, které mohly nebo měly býti sem zařaděny, našel jsem při příležitosti následující:

Zprávu Herodotovu III. 115 o moři na severu Evropy, zprávu VII. 18 se zmínkou o tažení proti Massagetům a Skythům,

*) Latyšev slibuje ostatně v předmluvě, bude-li možno, i pokračování sborníku na základě literatur středověkých. Při této příležitosti zmiňuji se o tom, že na posledním archaeologickém sjezdu v Kijevě r. 1898 Dr. K. Kadlec předložil návrh na vydání všech zpráv starověkých a středověkých, týkajících se historie a kultury starých Slovanů. Návrh zajisté velmi včasný, ale po mém soudu dnes sotva samostatně uskutečnitelný. A to právě proto, že vydává se tato práce Latyševova, která zároveň z největší části bude obsahovati i žádané prameny dějin slovanských, aspoň pro větev východní. Bylo by proto snad nejlépe vznésti žádost na prof. Latyševa, aby při dalších svazcích svého sborníku přihlížel nejen k oblasti Skythie, ale i těch ostatních zemí, v nichž se později odehrávají počátky historie slovanské. Vyšlý právě I. díl by v tom směru potřeboval jen nevelikou řadu doplňků.

VII. 64 o výzbroji skythských Saků, dále vymezení Skythie u Skymna (169—181). Proč byly z téhož spisovatele vynechány verše 756—766, kde mluví se o Skythech v Thrakii? Při Strabonovi slušelo uvésti z kn. I. c. 3. i § 5. a 6., kde se nalézá kritika Strabona o zanášení Pontu náplavem severních řek. Chybí pak zmínka Strabonova II. 3. 1. o cestě Pytheově z Gadeirů do Tanaidu, zejména zajímavá stať (kn. VII. c. 3. odstavec 1.), v níž se Strabon vysmívá těm, kteří věří v Ripaje a Hyperborejce, a zamítá zprávy Pytheovy o severním pobřeží.

Při vyňatcích z Ptolemaia mohla býti uvedena i zpráva o Prutu, Seretu, Istru, o Visle, jakožto hranici Germanie a Skythie, pak zde mohl býti umístěn i počátek kap. 7. a 8. knihy III. (vymezení hranic sarmatských). Totéž platí o Markianově zprávě o ústí a pramenech Visly (II. 35—37). Z Eustathiova kommentáře k Dionysiovi Per. chybí zmínka v c. 1143 o toku řeky Hypania, vzatá z Herodota. Schází dále zpráva Polybiova IV. 38. o Pontu a obchodu pontském za oné doby, a Agatharchidova zpráva o tom, že Demetrios z Kallatidy psal dílo o severní Evropě (*περὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης* 64). Také mohlo býti uvedeno z Athenaia I, c. 10 (ed. Kaibel), jak na trhu athenském scházívalo se mnoho lidí poslouchat fantastické výklady kupců, přišlých od Borysthena a Fasidy. Jsou to však v celku jen méně důležité doplňky.

Ke kommentáři jednotlivých zpráv měl bych následující dvě poznámky: Epifanios *κατὰ αἱρέσεων* III. 10. (Scyth. I. 710) — *Δαύνεις* řeckého a *Dauni* lat. textu (str. 712), mezi kmeny skythskými jsou patrně Alauni (*ΑΛΑΥΝΟΙ—ΔΑΥΝΟΙ*). Libri de XII gemmis IV. p. 190 Dind. *Venni* jsou nejspíše *Οὖννοι*,*) Hunové, ač i emendace ve Vendi nebyla by nemožná. S *regnum Vannianum* to spojovati nelze.

K dílu připojena jest mapa Ptolemaiovy Sarmatie, velmi čistě a správně kreslená. Jest to nejlepší rekonstrukce oné mapy ze všech, jež jsem měl dosud v rukou, převyšující správností i novou rekonstrukci Jul. Kulakovského (Карта Европейской Сарматіи по Птолемею. Kijev 1898). *L. Niederle.*

Grammatik der attischen Inschriften von *K. Meisterhans*. Dritte vermehrte und verbesserte Auflage, besorgt von *Eduard Schwyzer*. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1900. XII a 288 str. Cena 9 mk.

Nového vydání této oblíbené, pro epigrafika i filologa stejně důležité knihy bylo již věru potřebí; neboť od r. 1888, kdy uspořádáno bylo vydání druhé, rozmnožil se nejen náš materiál nápisný, nýbrž i práce o něm měrou značnou. V CIA. vydán ve IV. svazku (doplňcích) 3. sešit staroattických nápisů od Kirch-

*) Srv. Migne Patr. gr. XLIII. 223. v textu c. 113 Ankyrota Epifaniova, vedle Daunů.

hoffa a 2. díl nápisů attických z doby před Augustem od Köhlera; jako zvláštní přídavek vyšly kletby attické, t. zv. *defixiones*, od Wuensche, jež obsahují cenné příspěvky k poznání řeči lidu obecného. Nápisy na vásách řeckých se stanoviska jazykového prozkoumal Kretschmer, jenž v jiném díle svém (Einleitung in die Gesch. d. gr. Sprache) vytkl nová hlediska pracím grammatickým. Rovněž grammatiky dosavadní: Kühnerova, Meyerova i Brugmannova vyšly v třetím, nově spracovaném vydání, a Dittenbergerova Sylloge, jež všímá si stejně stránky věcné jako jazykové, dočkala se vydání nového. Že i v různých časopisech vyšlo hojně cenných pojednání, sem hledících, netřeba, tuším, ani zvláště připomínati.

Tento rozsáhlý materiál spracoval po smrti Meisterhansově velmi obezřetně Ed. Schwyzer, jež svou zdařilou prací Grammatik der pergamenischen Inschriften (v Berlíně 1898) osvědčil se zvlášť způsobilým k pracím toho druhu. Plán díla, jenž ukázal se zcela praktickým, zůstal právem nedotčen; pouze dva krátké paragrafy (§ 23 Vokalschwund und Vokalentfaltung a § 42 Wortschliessendes σ) bylo nutno připojiti. I v textu celkem jen málo měněno. Za to tím větších změn doznaly poznámky. Není snad ani jediné stránky, aby tu nebylo něco připojeno nebo opraveno. Dodatky Schwyzerovy doplňují doklady, Meisterhansem sebrané, podávají pěkné výklady jazykové i věcné, odkazují k jiným dialektům řeckým, k papyrům a příslušné literatuře, datují správněji mnohé nápisy a pod. Četné poznámky jsou zcela nové, jak již z toho možno poznati, že počet jich ze 1733 vzrostl nyní na 2013. Hlavně rozmnožením poznámek se stalo, že kniha o 51 stránku vzrostla. Ref. srovnával dodatky, které si sám v různých dobách připsal do svého výtisku, se změnami, jež podnikl Schwyzer, a shledal, že pouze v jediném případě (str. 8, pozn. 59) přehlédnuto přesnější datování nápisu CIA, IV, 1, p. 137, jejž podal Wilhelm v Ath. Mitth. XXIII (1898), str. 488.

Opíraje se o toto pozorování, může ref. tuto praktickou a důležitou knihu i v nové, značně zdokonalené formě vřele doporučiti. *Frant. Groh.*

De paricidii vocis origine. Scripsit *I. Luňák*, universitatis CAESAREAE litterarum Novorossicae prof. ord. Odessae, ex officina oeconomica. MDCCCC. 18 str.

Lat. *pāricīda pāricīdium*, jak známo, bylo již Římanům etymologickou záhadou; vykládali si *pāricīda* obyčejně z *patricīda*, kterýž výklad přes hláskoslovnou nemožnost podnes se časem slýchá; obyčejně se myslívá dnes raději na souvislost s *pār*, tak že by *paricida* byl »vrah svého bližního« (srv. starobylý zákon »si qui hominem l i b e r u m dolo sciens morti duit, paricidas esto«): při kmeni *pāri-* čekali bychom ovšem v slože-

nině s ním krátké *ă*. Při slovích, jichž přesný původní význam dávno se již zapomněl, je etymologizování vždycky zlá věc, a výsledky jeho obyčejně postrádají absolutní přesvědčivosti. Luňák v onom zákoně položil si důraz největší na slova dolo sciens a jim prý odpovídá první část komposita: vidí v ní sloveso *pa-rāre*, a *pāricīda* je mu dle toho »úkladný vrah«. Výkladu tomuto vadí nejprve dlouhé *ā* v *pāricīda*: tuto překážku odklízí spisovatel tak, že básníci, jimž slovo bylo temným, dávali prý se svésti výklady starých etymologů, kteří v první části složeniny hledali zkomolené *patri- parenti-* (ač i tak spíše bychom čekali krátké *a*); před plavnými hláskami beztoho krátké samohlásky bývaly měřeny i dlouze. Druhou, tuším, velmi vážnou námitkou jest, že v latině složeniny se slovesnou první částí vůbec jsou velice vzácny, a doklady, které uvádí Luňák, k tomu ještě jsou toho způsobu, že druhá část složeniny je v nich substantivem v nejvlastnějším smysle slova, ne substantivem slovesným, jako v *paricida, paricidium*: srv. *repandirostrum pecus* (pecus, quod repandit rostrum, t. j. delfín), *Venus verticordia, exercipes, poscinummius*, pozdní *vertipedium, vincipes, petheredium, fulcipedia, laudicenus* a p. Obvyklý ráz lat. složenin vede, tuším, každého živou mocí, hledati v první části slov *paricida, paricidium* nějaké jméno. Proto i po výkladě Luňákově nám slova ta jsou záhadnými.

Stowasser v *paricidium* vidí »zjevnou vraždu« a myslí na příbuznost s *ad-pārēre*: výklad tento aspoň nemá proti sobě různosti délky samohlásky *a*. Srv. jeho recensi stati Luňákovy ve Woch. für klass. Phil. 1901, str. 150. Sloveso *pārēre* svým kořenem nevypadá jako sloveso primární (na př. *habere, tacere* a j.), ani významem jako deverbativum (na př. *monere, tondeo, torreo, noceo* a j.); mohlo by býti denominativem nějakého zaniklého jména, a toto zaniklé jméno by mohlo vězeti v *paricida, paricidium*. Ale přes pouhou možnost ani se Stowasserem se nedostaneme. *Josef Zubatý.*

Grammaire tchèque par *Henri Hantich*, Paris, Ernest Leroux. 1898. Str. VII a 254.

Pan spisovatel, jenž podjal se této právě tak obtížné jako záslužné práce, jest znám již některými díly grammatikalními. Aby nadchl francouzského studujícího, obchodníka, intelligenta, učence — neb pro ty všechny jest grammatika tato psána — pan spisovatel předesílá vřelou předmluvu pana Louis Légera, jenž v krátkosti líčí význam národa našeho a důležitost poznání řeči jeho i pro Francouze. V úvodě na to následujícím probírá pan spisovatel stručně tři periody řeči české a zakončuje jej statistikou Čechů a Slováků. V grammatice samé lze znamenati dva díly, z nichž první obsahuje tvarosloví a syntax (str. 5—162),

druhá (appendice) v 80 cvičeních versions a thèmes na tvarosloví (str. 163—251). Před tvaroslovím v Notions préliminaires učí se české abecedě, výslovnosti a pravopisu. Postup grammatiky jest theoretický, pan spisovatel vykládá tu veškeru bohatost českého substantiva, adjektiva, číslovky, zájmena, slovesa atd., podávaje nejprve nauku o tvoření jednotlivých tvarů, pak vzorce, poznámky a odchylky. Při tom zachází někdy pan spisovatel tak daleko, že uvádí i tvary, jež sám označuje jako »inusité«, na př.: znésti, vzraziti, zraziti (str. 89) aneb takové, jichž se vůbec neužívá, na př.: buda slyšeti (str. 100), buda hledán (str. 106), buda nesen (str. 109). Sem vřaditi jest i pravidlo o supinu po slovesech pohybu (str. 98), zcela smyšlené pravidlo o různém užívání jest a je (str. 102 pozn.) a pravidlo, že adjektiva čes. značící náboženství, národnost neb titul, neb jsou-li delší, kladou se za substantiva, tedy: císař římský, rok nejúrodnější, vojsko stavovské (str. 53—4). Podobně nestažené tvary: mojich, mojim, mojich, mojimi (str. 72), jichž se ve spis. jazyku ani neužívá, a tím i poznámky o nich (str. 73) uvedeny z přílišné snahy po důkladnosti. Ježto na objasnění neuvádí pan spisovatel příkladů k jednotlivým vzorcům s jich různostmi, — appendice tu nestačí — kupí se tu vzorec na vzorec, pravidlo na pravidlo a výjimka na výjimku, že se v tom žádný cizinec nevyzná. Pan spisovatel měl sice upřímnou snahu, co možno jasně vyložiti bohatost gram. tvarů českých a pozorovati je se stanoviska Francouze, ale přestal na tom, nepokoušeje se o to, aby methodicky upravil, zjednodušil, co možno, a zmenšil počet vzorců a pravidel (na př. vzor daň mohl odpadnouti, podobně sklonění máti dle r-kmenů, mnoho mohlo býti odkázáno do slovníku atd.), a aby přidal k nim s dostatek příkladů, by i samouk — neb pro jiného určena grammatika tato není — jim porozuměl. Z té příčiny měla též výslovnost býti označována tak daleko, až by učící se dovedl bezpečně samostatně čísti, k čemuž nestačí dvoustránkové Exercice de lecture.

V jednotlivostech bychom vytýkali toto: Mezi noms de femme uvádí se kočka — chat (str. 16), což správno sice se stanoviska českého, nikoli francouzského, jež tu rozhoduje. Tvary zaň, proň, oň pokládají se jen za tvary lidové (str. 70). Na str. 125 učí se: činím au lieu de čin-i-je-m, slíbím au lieu de slíb-i-je-m. Podobně nesprávně: čekám pour čeka-j-a-m, čekáš pour čeka-j-a-š (str. 128). Slov. lháti časuje se: lhu, lžeš, lhou, prý dle V 3. Slov. zráti, síti se řadí do I 7 (str. 17), mizeti do III. tř. (str. 121). Na str. 97 se tvrdí: Autrefois, le verbe avait à l'impératif les mêmes terminaisons qu' au présent. Učí se tvarům pojati, předpojati, jati, pjati, ťati, žati, přijati (str. 114) a piju (str. 95) i proti pravidlu vyslovenému na str. 96, podobně pláču, pláčou, dýšou, ořou, vážou (str. 129), hřejou (str. 132). Všecky příklady o jeho a její v Remarque str. 74 trpí nejasností tím,

že není ve frančtině uvedena osoba, k níž se vztahuje náměstka: jeho dopis — sa lettre, ale sa lettre může býti ve fr. i její dopis, a podobně i u ostatních příkladů. Na str. 77 též (= tytéž) mělo býti označeno jako neužívané. Ve výslovnosti bychom transkribovali f'chètsco m. v'...; f'chak m. v'chak, zapom'gnèly m. -mièly (str. 12), co-ous-sec m. co-ou-sec (= kousek, str. 6). V předmluvě mluví se o constitution définitive de la langue (sc. tchèque), accomplie vers la fin du XIVe siècle (str. 2) a klade se přehláska *a—e* (m. *a—ě*) až do XV. století. Výklad podán všude obratně jazykem francouzským, nicméně proklouzly p. spisov. přece některé nesprávnosti; na př.: je suis ici inconnu = neznám se zde, jsem zde neznám (str. 217) m. je suis étranger ici; je regrette que je ne puis vous aider (m. puisse neb de ne pouvoir, ib.), plusieurs milliers de soldats tomba à la bataille (str. 225, m. tombèrent), je vais trois fois la semaine (str. 231, m. par s.), kde všude pan spisovatel nepíše tak pro napodobení češtiny. Ale ani při doslovném překladu nelze psáti: Qui ne vous le croirait pas (str. 230). Podobně v češtině: Zamkni dvéře na klíč, gallicisme dle fermer à clef, jako spisek p. Hantichův Osm dní v Paříži (= Huit jours à Paris) má zníti: Týden... Z tiskových chyb uvádíme: dèsastre (str. 4), samemu (str. 78), suse (str. 140).

Úhrnem lze říci, že grammatika p. Hantichova jest vlastně obratně přeložená grammatika systematická pro Čecha psaná bez náležité znalosti grammatiky Gebauerovy a že nevyhovuje ani jako vědecká ani jako praktická. *Jar. O. Hruška.*

Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Von *Vatroslav Jagić.* Wien, 1900. 4°. Erste Hälfte. 88 str. Zweite Hälfte. 96 str. Zvl. otisk z Denkschr. d. kais. Akad. d. Wiss. in Wien, philos.-hist. Classe. Bd. XLVII.

První část této dvoudílné rozpravy Jagićovy o původu, dějinách a vlasti církevního slovanského jazyka věnována jest historickým zprávám (obou slovanských legend, listů papežských) o povolání obou bratří solunských na Moravu a o působení jejich mezi lidem československým, částečně též mezi Slovinci (okolo jezera blatenského). V části této Jagić přirozeně obrací se proti jednostrannému vylíčení, které v poslední době o celém vývoji oněch událostí podali mnichovský professor Friedrich a žák jeho Goetz, popírajíce šmahem pravost všech pramenů, jak slovanských tak latinských, které svědčí o schválení liturgického jazyka slovanského skrze kurii římskou. Právem hájí tu Jagić pravost obou v pochybnost vzatých listů papežských, Hadrianova z r. 869 a Janova z r. 880,*) neodpíraje ovšem též pravosti commonitoria

*) Srv. o těchto listech můj článek v Čes. Čas. Histor. 1901. a též rozpravu Frant. Snopka, List pap. Hadriana II. v pannonské leg. a bulla Jana VIII. Industriae tuae. V Olomouci. (Otisk ze Sborníku Velehradského sv. VI.) 8°. 131 str.

pap. Štěpána V. (VI.) z r. 885—886. Při listu téhož papeže z r. 885—886, jenž nalezen byl, jak známo, v klášteře kremsmünsterském, připouští Jagić jisté pochybnosti.

V této části (I. 1—50) pohybujeme se v IX. stol., v době, kdy položeny počátky círǩ. slovanského jazyka. Výklady Jagićovy podávají úplný obraz činnosti obou apoštolů na Moravě. A to jest ovšem přirozeno při studii o původu círk. slovanského jazyka. Neboť tento jazyk stal se ihned, jakmile vstoupil v život, osou všech událostí a předmětem urputných nábožensko-politických bojů. Úprava první slovanské abecedy (t. zv. hlaholice) a první překlady svatých knih nestaly se teprve na půdě moravské. Neníť pochybnosti, že oba mužové a doprovázející je učeníci s hotovými pracemi přicházeli na Moravu (str. 8). V těchto překladatelských pracích bylo pak na Moravě velmi usilovně pokračováno. Jsou to ihned knihy liturgické. Je patrno, že cílem obou apoštolů byla od samého počátku úprava služeb božích a celého církevního řádu jazykem slovanským. Roku 869 podařilo se Konstantinu-Kyrillovi a Methodovi vymoci u římské stolice (za pap. Hadriana II.) schválení bohoslužebného jazyka slovanského. Později (r. 873) papež Jan VIII., vysvobodiv Methoda ze zajetí německého, vyslovil zároveň zákaz slovanské liturgie; ale později, na osobní zakročení Methodovo, změnil své stanovisko a vydal památný list (r. 880), kterým užívání slovanského jazyka při bohoslužbách slavnostně se approbuje. Příznivý poměr římské stolice potrval jen do smrti Methodovy (885). Sotva veliký arcibiskup slovanský zavřel na vždy oči, již podařilo se odpůrcům jeho, s biskupem nitranským Wichingem v čele, získati papeže Štěpána V. (VI.), jenž bez prodlení přísným způsobem slovanský jazyk v církevní službě zapověděl. Tímto rozhodnutím a pomocí, kterou panovník moravský Svatopluk nepřátelům slovanské církve poskytoval, podlomen byl rozvoj její na Moravě.

Důležita jest otázka, jak daleko překladatelská práce v oné době moravské postoupila a které knihy slovanské původem svým do oněch prvních let sahají. Máme o tom, jak známo, zprávu v leg. Methodově. Překlad evangelských čtení přinesli bratři již z Cařihradu; společně přeložili dále čtení apoštolská, jakož i vybrané služby církevní. Method pak sám, s pomocníky k tomu ustanovenými, přeložil prý všechny ostatní knihy písma sv. mimo makkabejské. Zachované překlady však nedopouštějí zde doslovného výkladu. Proto pomýšlí Jagić (I. 46) buďto na t. zv. parimejník čili vybraná čtení z knih starého zákona anebo na překlad hlavních částí, ku př. pěti knih Mojžíšových a knihy Proroků. Dále uvádí legenda též nomokanon a paterik jakožto překlady Methodovy. Co se týče první z obou knih, tu mohla to býti kanonická pravidla Jana Scholastika (*ἡ τάξις τῶν κανόνων* čili *συνόδων*); o druhé knize, o pateriku, však dosud ani domněnku pronésti nelze (I. 46.).

Podle mínění Jagićova (I. 42) rozšířila se slovanská liturgie ještě za živobytí Methodova jak do Bulharska tak i do Chrvatska. Ani na Moravě ihned nezanikla (I. 52), držíc se tu tiše v některých snad klášteřích a sahajíc takto i do Čech. Zde objevuje se slovanský kněz, který po přání sv. Ludmily učí vnuka jejího, sv. Václava, jazyku slovanskému. Týž kněz byl snad i původcem obou slovanských legend o sv. Ludmile a sv. Václavu (I. 55). Pozdějším sídlem slovanské liturgie v Čechách byl klášter sázavský. Jaký ritus tu panoval, nelze prý (I. 57) rozřešiti. Na latinský ritus ukazují zlomky kijevské, na řecký zl. pražské (ač tyto vznikly asi v sousedství krajin západoruských). Avšak písmo bylo nejspíše hlaholské (I. 57). Kyrillská část evangelia remešského jest ovšem památkou ruskou, která psána byla někde na území rusínském v XII. stol. (I. 56).

Na jihu bulharském vyniká biskup veliký Kliment († 916), o jehož činnosti nejen (řecká) legenda nýbrž i zachované spisy vydávají svědectví. Jagić schvaluje (I. 61) výklad Balasčeva, že název jeho biskupství je od řeky »Velika« nedaleko Ochridy. Mínění Šafaříkova, jenž opíraje se o slova kratší (řecké) legendy (prý z XIII. stol.) Klimenta považoval za upravitele t. zv. kyrillského písma, Jagić ovšem nesdílí, připouštěje pouze, že v oné legendě se zachoval doklad o platnosti obou slovanských písem (hlah. a kyr.) v krajinách makedonských (I. 65). Neboť jisto jest, že již na začátku X. stol. byly na jihu slovanském dvě abecedy (I. 65) Ona kratší legenda Klimentova je takto zároveň nejstarzmínkou o dvojím písmě slovanském (I. 66).

Otázka vzájemného poměru obou těchto písem zaměstnávala dlouho slovanskou filologii. Dnes může považována býti za rozřešenu, třebas i někteří (jmenovitě ruští) filologové zřetelné mluvy nejstarších slovanských památek nechápou. Důkaz, že hlaholskému písmu náleží priorita, klade Jagić mezi nejskvělejší úspěchy slovanské filologie v uplynuvším právě století (I. 69). Nemalá část toho lesku padá na Jagiće samého, který po Šafaříkovi nejvíce k poznání písma hlaholského a jeho památek přispěl. I přítomná studie jeho jest toho dokladem, podávajíc (I. 66—II 56) kritický rozbor theorií, které o původě písma hlaholského a zároveň o vlasti církevního jazyka slovanského projeveny byly. Je to zajímavý kus dějin slovanské filologie. Do popředí vystupují tu hlavně Dobrovský, později Kopitar, Šafařík a Miklosich. Všeobecný zájem upoutala k sobě Kopitarova theorie pannonismu, ku které na sklonku svého života se připojil též Šafařík a které věrně vždy hájil Miklosich. Rozpravami Jagićovými (hned v I. sv. Archivu f. slav. Phil. r. 1876), Oblakovými a j. otázka objasněna tak, že na pannonskou vlast církevního jazyka slovanského nelze více pomýšleti. Názory Jagićovy jsou z Arch. (a též z těchto Lfil.) známy. Překvapující je opatrnost, s kterou v této studii onu vlast určuje. Varuje zrovna od přílišného lpění na rodišti bratří

solunských a jeho okolí a hledá ono území na jihu makedonsko-bulharském vůbec, mezi Solunem a Cařihradem (II. 56. 81), připouštěje, že snad pro pozdější ethnické změny ani blíže určiti ho více nelze. Tím končí se druhá, kritická část rozpravy Jagićovy.

V třetí části (II. 56—95) obrací Jagić největší pozornost stránce lexikalní, podávaje ve třech skupinách seznam slov a rčení, která pro nejstarší slovanské texty jsou zvláště významna. Rozbory, které dosud vykonány byly (od Jagiće, Voskresenského, Valjavce, Vondráka, Oblaka, Stojanoviće, Polívky), týkají se textů novozákonních (evang., apošt., apokalypse) a žaltáře. V těchto textech pozorovati jest, jak známo, zvláštní úkaz, že *starší vrstva slov* (Šafařík nazýval ji »hlaholskou«) zaniká, byvši poznenáhlu nahrazena *vrstvou novější* (podle Šafaříka kyrillskou). První počátky těchto důležitých lexikalních změn nastaly zajisté, jakmile církevní knihy slovanské udomácněny na půdě makedonsko-bulharské (od konce IX. stol.). Jagić je spojuje ve tři skupiny:

1. výrazy, při nichž rozdíl se jeví jen v příponách a předložkách (čís. 1.—102.), mezi nimi: **братръ**, jež záhy nahrazeno kratším **братъ**; **велии**, později **великъ**; **небесьскъ**, později **небесьнъ**; **питѣти**, později **питати**; **чловѣчьскъ**, později **чловѣчь** atd.;

2. různé překlady těchže řeckých výrazů (čís. 1.—309.), ku př. **балии**, později **врачь**; **вѣнити**, později **цѣнити**; **година**, později **часъ**; **дрьколь** — **жрѫдь**, **жьзлъ**, **посохъ**; **етеръ** — **единъ**, **нѣкыи**; **искони** — **испрьва**; **иночадъ** — **единочадъ** atd.;

3. slova řecká, která původně přeložena nebyvše teprve později slovanskými byla vystřídána (č. 1.—124.), ku př. **аеръ** — **вѣтръ**, **въздоухъ**; **афедронъ** — **проходъ**; **епендитъ** — **срачица**, **одежда**; **иереи** — **жьрьць**; **июдеи** — **жидовинъ** atd.

Pro ostatní církevní knihy lexikalních rozborů dosud nemáme. Jsou jen některé studie, z nichž Jagić též čerpal: rozbor staroslov. překladu proroka Isaiáše od I. Jevsejeva (Книга пророка Исаiи въ древне- славянскомъ переводѣ. СПбгъ 1897); rozprava, týkající se překladu knih Mojžíšových od A. V. Michajlova (Къ вопросу о текстѣ книги бытiя пророка Моисея въ толковой палеѣ) a j. Ukazuje se opět, že týž lexikalní dualismus, který pozorovati lze v překladech novozákonních a žaltářních, vyskytuje se i v ostatních knihách písma svatého, pokud do nejstarších dob sahají. Z dokladů uvedených je též patrno, kolik tu ještě vykonati třeba, aby překladatelská činnost obou apoštolů z filologické strany určena a osvětlena byla. Nejdůležitější je skupina druhá. Tu bychom očekávali jakési zřejmé stopy původu místního, ku př. moravsko-pannonského. Avšak takových stop je poskrovnu. Slova obzvláště významná, jako **балии**, **вѣнити**, **етеръ**, **жаль**, **подъпѣга**, **въслѣпати**, **хлѫпати** a j. (II. 88) není lze v žádném jazyce slovanském doložiti. Jagić otevřeně též uznává (II. 68), že v zásobě této nenacházíme takových výrazů, které by mohly považovány býti za zvláštnosti bulharské anebo macedonské.

Ovšem sluší zároveň připomenouti, že lexikalní studie slovanské jsou v počátcích a že jmenovitě nemáme nijakého vědeckého slovníku jazyka bulharského. Seznam lexikalních zvláštností doplňuje Jagić glossářem řecko-slovanským (II. 85—95).

Konečně vytčeny v této studii též hlavní grammatické vlastnosti círk. jazyka slovanského, ty které mu dodávají zvláštního rázu. To jsou:

1. skupiny *št*, *žd*, jakožto nejdůležitější známka hlásková;
2. hláska *ě*, t. j. jednotné hlaholské písmeno ⰰ pro pozdější kyrillské ѣ a ꙗ; úprava hlaholské abecedy ukazuje na totožnou anebo aspoň velice blízkou výslovnost obou hlásek;
3. rozdíl mezi *dz* a *z*, který později též zanikl;
4. zvláštní hlah. písmeno pro řeckou hlásku *γ* v slabikách *γε*, *γι* (měkké *g*, snad *j*) v slovech cizích;
5. přesné rozlišování obou jerových hlásek (ъ, ь);
6. nestažené tvary ve skloňování a v časování;
7. kondicional бимь — бѫ;
8. aorist asigmatický (ведъ, идъ) a sigmatický (chiatický) bezpříponný (нѣсъ, пасъ, рѣхъ);
9. vazba adnominalního dativu, ku př. отъданиє грѣхомъ.

Naznačil jsem tak co nejstručněji obsah studie Jagićovy. Nedostatek místa v tomto sešitě nedopouští podrobnějších výkladů a dokladů. Věc je však velmi důležita. Proto hodlám v nejbližším (dvojitém) sešitě těchto Listů »o vlasti církevního jazyka slovanského« podati výklad obšírnější.

W. Vondrák, **Altkirchenslavische Grammatik**. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1900. 8°. XI + 395.

V »úvodě« vykládá spisovatel krátce »o vlasti staré církevní slovanštiny a o památkách jejích«, zaujímaje v této otázce, jak známo, totéž stanovisko, jako V. Jagić a všichni téměř ostatní slovanští filologové, totiž že dlužno ji hledati v okolí solunského rodiště obou slovanských apoštolů Konstantina-Kyrilla a Methoda.

V uspořádání hláskoslovné a tvaroslovné látky přidržuje se spisovatel více Miklosiche, uváděje všechna potřebná data při každé jednotlivé hlásce a třídě sloveso podle známých šesti tříd. Stalo se to, jak v předmluvě podotčeno, z ohledů paedagogických, aby kniha zůstala v naší grammatické tradici. Při osvědčeném jméně spisovatelově není, tuším, ani třeba zvláště připomínati, že látka je veskrze spolehlivě podána a že i výklady vždy odpovídají nynějšímu stavu srovnávací a slovanské jazykovědy. Předností knihy jest zvláštní oddíl o skladbě, jehož, jak povědomo, v mluvnici Leskienově není. Dále jsou připojeny některé ukázky

jazykové. Není pochybnosti, že kniha všem studujícím slovanské filologie konati bude výborné služby.

Соболевскій А., **Церковно-славянскіе тексты моравскаго происхожденія.** Варшава, 1900. Zvl. otisk z Ruského filol. věstníku. 8°: 68 str.

Spisovatel vychází ze známého historického fakta, že slovanští apoštolové po výtce působili na Moravě, kde křesťanství, šířeno byvši hlavně německolatinským kněžstvem, v zápětí mělo vznik jakési církevní terminologie, zajisté prý proniknuté živly latinskými a německými. Konstantin a Methodij přinesli do krajin moravsko-pannonských novou terminologii, řecko-slovanskou, která se od oné starší nemálo lišila. »V ní byla na př. slova **литоургиꙗ, крьстъ, адъ**, kdežto v moravské terminologii užívalo se slov **мьша, крижь, пьклъ**; ona nazývala Boha **вьседрьжитель** = *παντοκράτωρ*, mezi tím co u Moravanů bylo obecným pojmenování Boha **вьсемогын** = omnipotens atd.« (str. 3). Spisovatel nepochybuje, že tato nová, bohatá terminologie působila Moravanům dosti značné obtíže. Tak se stalo, že mnohdy trvali při názvech dřívějších, které pak vnikaly i do nové církevní slovanštiny (na př. **постъ**). V překladech, které pořizovali jihoslovanští (makedonští) žáci apoštolů, nejevily se (tak soudí prof. Sobolevskij) stopy těchto moravismů; tím více však pronikaly v překladech, vykonaných a psaných od rodilých Moravanů, zvláště z předloh latinských.

S těmito všeobecnými větami prof. Sobolevského možno dobře souhlasiti. Onen dualismus církevních památek slovanských potvrzují nám zejména hlaholské zlomky mešní knihy (zl. kijevské), přeložené z latiny. Spis. uvádí též tyto zlomky (ovšem teprve na druhém místě); ale předpokládaje jejich všeobecnou známost, dotýká se jen lexikalní stránky. Jako slova zvláště významná (ve smyslu jeho výkladů jako moravismy) jmenuje spis. slova tato: **ꙁаконьникъ** sacerdos, **инокость** peregrinatio, **принось** hostia, oblatio, **оутагнѫти** promerere, **благословестити** benedicere, **вьсемогын** omnipotens, **ꙁемльскъ, тоуждь, въкоупьнъ**; dále **мьша** missa, **оплатъ** oblata, **прѣфациꙗ, въсаждъ** communis, **рокланиꙗ** munus, **рѣснотивьнъ**. Stanovisko prof. Sobolevského, když v zl. kijevských nachází zřetelné stopy moravismů, jest zajisté správné; avšak sluší dodati, že právě leksikalní povaha této památky jeví nejméně ráz moravský, jak ukázal V. Jagić (Arch. XX, 1898, 11—12).

Než o kijevské zl. spisovateli neběží, jako spíše o jiné texty, v jichž čele uvádí překlad »besěd« (čili slov = výkladů čtení evangelských) pap. Řehoře Velikého, zachovaný v několika rukopisech ruských (XIII., XV. a XVII. stol.). Spis. použil nejstaršího, jenž psán byl v XIII. stol. někde na jihozápadní Rusi a chová se nyní ve veřej. knih. petrohradské (Pogod. č. 70, in fol.,

325 listů, bezmála úplný). Církevní slovanský jazyk (ruské redakce) této památky ukazuje prý mnoho archaismů a též stopy středobulharské záměny jusů: sg. gen. соудню 3. 52; překlad prý je učiněn z předlohy latinské (Migne, sv. 76) a blíží se velmi originálu, ba jest prý velmi často i bez potřeby doslovný, vůbec málo podařený. Mínění, že tyto »besědy« Řehořovy přeloženy byly z latinského originalu, vyslovili již popisovatelé synodalní knihovny moskevské, Gorskij a Nevostrujev, a prof. Sobolevskij je přejímá; nicméně dovoluji si vysloviti o tom pochybnosti. Papež Řehoř Veliký (590—604) byl z malého počtu církevních otců latinských, jichž spisy do řečtiny přeloženy byly. V literatuře řecké nosí, jak známo, příjmení *ὁ Διάλογος* (slov. двоюсловъ), podle oblíbeného spisu svého, jenž papež Zachariáš (741—752) do řečtiny přeložil (Krumbacher, Gesch. d. byz. Lit. 2. vyd., str. 193). Slovanský překlad těchto dialogů (»římského pateriku«) je hojně v rukopisech zastoupen (z rukop. vídeňské dvorní knihovny, red. bulh., XVI. stol., čerpal na př. Miklosich, srv. Lex. palaeosl.; jiný rkp., též bulh. redakce, z XV. stol., nachází se, z pozůstalosti Šafaříkovy, v knihovně Musea král. českého, srv. Speranskij, str. 8; a mnoho jiných rukopisů). Podobně i jiný spis pap. Řehoře, De cura pastorali čili Regula pastoralis, jenž do řečtiny přeložil Anastasios II., patriarch antiochijský (599—602) (srv. Krumbacher, str. 144, s pozn., že řecký překlad dosud není objeven), je zastoupen ve slovanské literatuře, jako Св. Григоріа Двоесловa книга о пастырьскомь попеченіи, na př. ve třech rukop. synod. knih. moskevské (srv. Gorskij a Nevostrujev, II, 2, č. 150, 151, 152). A proto bych nepochyboval, že také překlad Бесѣдъ на Єваггеліиа učiněn z předlohy řecké (dosud neznámé). Než jaká jest jeho povaha jazyková? Nějakých hláskoslovných anebo tvaroslovných stop moravských ani prof. Sobolevskij neuvádí; jeho důvody pro moravský původ překladu jsou pouze lexikalní. Co pak se této stránky týče, tu potvrzuje předně sám, že větší část slovní zásoby neodchyluje se nikterak od známých výrazů slovanského evangelia, apoštola a žaltáře. Jen menší část jest zcela zvláštní povahy, a to takové, která ukazuje prý zřetelně na západoslovanský jich původ. Není mi lze (pro nedostatek místa) rozebrati zde všechna uvedená slova; promluvím jen o některých. První (po abecedě) slovo je: »вароватн сѧ, варовьнъ — srv. čes. v a r o v a t i, v a r o v n ý«. Je těžko říci, proč by toto slovo mělo býti pouze západo-slovanským. V Etym. slovníku Miklosichově (str. 375) jest dosti dokladů bezmála ze všech slovanských jazyků, obzvláště ze slovinštiny; též v círk.-slov. památkách je вароватн сѧ dosti doloženo (Lex. palaeoslov. p. 56), srv. zvláště оварa custodia, оваровати custodire v Mon. serb. Druhé slovo, které prof. Sobolevskij uvádí, jest: велѣтн v e l l e — srv. čes. v e l e t i«. Podivná věc! Slova v e l ě t i (velle) v o l j a (voluntas) jsou praslovanská; též v staré církevní

slověnštině dobře doložená (велѣти βούλεσθαι velle: Supr., Šiš. atd. Lex. palaeoslov. 60—61); v češtině má sloveso veleti velmi záhy (již ve XIV. stol.) význam »kázati, befehlen«: jest za takových okolností možno, považovati sloveso велѣти velle za známku původu moravského? K témuž kořenu náleží sloveso, které prof. Sobolevskij dále uvádí: »изволити eligere — srv. čes. zvoliti«, ač najíti lze v Miklosichově Lex palaeoslov. hojnost dokladů pro изволити, изволение atd. Některá slova jsou ovšem pozoruhodna, na př. законьникъ sacerdos, законьничьство sacerdotium: v tomto významu slovo odjinud doloženo dosud není (doklad v Lex. palaeoslov. op. 2. 2. 239 je z těchže »Besěd« Řehořových). Ale české slovo zákonník neznamená »kněze«, nýbrž, jako v staré círk. slovanštině, »člověka v zákonech zběhlého« V tomto rozboru mohl bych pokračovati a ukázati, že všechna (tuším) slova, která prof. Sobolevskij jako zvláštnosti »moravské« uvádí, v památkách jihoslovanských doložena jsou, na př. též понеблже (srv. понекаре Mon. serb.). Věc není tak snadná a nelze ji několika parallelami odbyti. Jedinou cestou, která k cíli vede, jest pečlivé srovnání s nejstaršími slovanskými překlady, jaké zahájil P. J. Šafařík a dále s úspěchem provádí V. Jagić a jeho škola, jmenovitě v poslední studii »Zur Entstehungsgesch. d. kslav. Spr.« Prof. Sobolevskij k této společné práci, mnohem více než oněmi málo významnými parallelami, přispěl »slovníkem« z Beseđ Řehořových, který ku konci své rozpravy (str. 31—56) připojil. Starobylá řeč této památky vystupuje tu zřetelně na jevo. Čteme tu slova jako благодѣть (vedle — дать), земьскъ (vedle — земльнъ), небесьскъ (vedle — сьнъ), хлокѣчьскъ, проинатие, проинатъ (a žádné рос-), вынноу plerumque, година hora, грядыи venturus, иноуядыи сынъ, иносрьдьнъ concors, искрь juxta, мыто a мытарь, непъщевати, етеръ, постити сѧ, сънмъ, животъ atd., zvláště pak předložku вы-: выгнати, вылѣсти, вылазити, выходити; dále оу пеклънѣхъ apud inferos, пеклъныими огньми inferni ignibus (srv. o tomto slově poznámku Jagićovu, Glagol. I. p. 30); dále вьсемогыи omnipotens (tento výraz ani u Miklosiche není doložen, než z chrv-hlah missálu benátského r. 1528, Jerem. XVII. 10); рѣчь res (často), též роумьскаѩ рѣчь romana respublica, (srv. slovinsky rêč Wort, Ding, Miklosich EW 274) a j. Taková slova ukazují skutečně na západní vliv, avšak nenutí nás ještě, pomýšleti na Moravu, nýbrž mohou velmi snadno vysvětlena býti též na půdě jihoslovanské (na př. srbské). A podobně se to má i s jinými rukopisy, které prof. Sobolevskij dále uvádí. Chci je zde aspoň jmenovati. Život sv. Benedikta (vlastně druhá kniha »Dialogů« čili římského pateriku papeže Řehoře, ale překlad jiný, podle rkp XIV. stol.. red. srbské); Nikodemovo evang. (apokryf, podle rkp. XIV. stol., red. ruské). Tyto dvě památky přeloženy prý byly též z předloh latinských. Seznam významných slov obou

připojen na str. 56—68. Dále uvádějí se překlady z řečtiny, prý též z doby moravské: I. a II. kniha královská (star. zákona), podle bulh. rukopisu XIV. stol.; krátký výklad zjevení sv. Jana, rkp. XIV. stol, rus.; život sv. Jana Milostivého, bulhar. rukopis r. 1348; výklad liturgie, podle rus. rkp. XIII. stol.; **законъ соудныи людемъ**, podle rus. rkp. XIV. stol.; **заповѣдь святыхъ отецъ**, podle rus. rkp. XIII. stol.; několik léčebných modliteb, které jsou obsaženy v Sinajském euchologiu čili trěbniku (54—94). Též několik »původních« spisů počítá prof. Sobolevskij mezi moravské texty. Oba životopisy (t. zv. pannonské) slovanských apoštolů; pravoslavné služby jejich; dvě katolické služby jejich (otištěné u Voronova); **написаніе о правѣи вѣрѣ**; dvě poučení. Konečně připomenuty: zl. Frisinské, se stopami vlivu moravského; slovanská legenda svatováclavská, původu českého (X. století), a služba na přenesení ostatků téhož svatého ve všech staroruských rukopisech zářijové mineje (mezi jinými též v mineji z r. 1095). Z textů jihoslovanských zvláště prý bohaty na západo-slovanská slova jsou: srbské evang Miroslavovo (XII století) a Žaltář Sinajský (bulh.-hlah.). Řada »církevních slovanských textů moravského původu« je tudíž podle prof. Sobolevského dosti značná. Než uvedené lexikální důvody (druhdy jen některá slova) daleko nestačí, aby nás o podstatnosti jeho názoru přesvědčily. Tu jest zapotřebí bedlivého rozboru každé jednotlivé památky zvláště.

Milan Rešetar, **Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten**. Wien, 1900. 4°. 214 sloupců. (Kais. Akad. d. Wiss. Schriften der Balkancommission. Linguistische Abtheilung. I. Südslavische Dialektstudien. Heft I.)

Vuk Stef. Karadžić byl první, jenž ustanovil štokavský přízvuk. Učinil to ve svém Srbském slovníku (Srpski rječnik), vydaném ve Vídni r. 1818, dokonaleji pak v druhém vydání r. 1852. Akcentuace Vukova stala se základem a pravidlem spisovného jazyka srbského, ačkoliv původ její hledati dlužno v užší vlasti Vukově, v jihozápadním Srbsku s Hercegovinou. Pro odchylný přízvuk jiných srbskochrvatských nářečí neprojevil Vuk ve svých spisech žádného zájmu. Že by tyto různosti přízvukové byly unikly jeho pozornosti, toho předpokládati nijak nelze. Spíše podobá se, že bez příčiny připomínati nechtěl, že jeho přízvučný system neplatí všeobecně, nýbrž že v severovýchodních krajinách srbských je přízvuk »bulharský«, v jihozápadních (v Boce kotorské a na Černé hoře) »chrvatský« (čakavský). Pozdější studie dialektologické vynesly pravý stav na jevo. Ukázalo se, že akcentuace Vukova představuje vývoj pozdější, kdežto původní všeobecný srbsko-chrvatský přízvuk, jenž v celku se shoduje s přízvukem ruským, částečně i slovinským a bulharským, nejvěrněji zachován v nářečích čakavských a (poněkud též) kajkavských (slovinštině blízkých). V poslední době věnovali velikou pozornost

chrvatsko-srbskému přízvuku *A. A. Šachmatov*, jehož rozpravy o tomto předmětě otištěny byly ve Varš. Rus. filol. věst. (sv. XIX — XXIV), dále v Izvěst. 2. otděl. rus. jaz. (sv. III, 1898), a *Milan Rešetar* (srv. Archiv f. sl. Phil. XIX a XX), jenž v přítomné knize podává výsledky svých akcentologických studií, konaných (s podporou Vídeňské akademie, z fondu Treitlova) na místě samém. Ve vývoji štokavského přízvuku rozeznává tu Rešetar tyto hlavní stupně: *a*) starý přízvuk zachován ve všech slabikách bez rozdílu: svīlä, sesträ, lopäta, jezȉk, neprâvda, vodê; *b*) starý přízvuk zachován ve všech slabikách mimo krátké otevřené na konci slova: lopäta, jezȉk, neprâvda, vodê, ale žádné svīlä, sesträ, nýbrž svíla, sèstra; *c*) starý přízvuk je zachován jen v dlouhých slabikách: neprâvda, vodê, ale žádné lopäta, jezȉk, ani svīlä, sesträ, nýbrž lòpata, jèzik, svíla, sèstra; *d*) přízvuk je všeobecně posunut o jednu slabiku (přízvuk Vukův): nèprāvda, vòdē, lòpata, jèzik, svíla, sèstra. V nářečích srbsko-chrvatských tyto čtyři rozvojové stupně jeví se takto: 1. Nový přízvuk (Vukův) platí v Hercegovině (částečně), jihozápadním a středním Srbsku, v jižních Uhrách; 2. starší přízvuk zachoval se pouze na dlouhých slabikách (v různém rozsahu) na území bosenském a hercegovském, dále v okrese dubrovnickém, nejlépe v obyvatelstvu mohamedanském a katolickém, nikoliv u pravoslavných; 3. v údolí posávském posunut je starý přízvuk jen v krátkých otevřených slabikách na konci slov; na tomto stupni vývoje nacházejí se snad i východní části království srbského, snad i někdejšího Banátu (v Uhrách), dále jižní krajiny, od Boky kotorské přes Černou horu do starého Srbska; všude jest přízvuk starý celkem zachován, až na některé odchylky, které v různých krajinách různé jsou; 4. území původního přízvuku zaujímá nářečí chrvatsko-dalmatské, sahající v nepřetržitém řetězi až do Boky kotorské a do Černé hory, ač ovšem i zde mezi starým štokavským a čakavským přízvukem jsou některé důležité rozdíly. V přítomné studii, která je první vědeckou rozpravou o štokavském přízvuku, od Vukova odchylného, podává prof. Rešetar popis akcentuace tří nářečí: *a*) nářečí katolíků prčaňských (Prčań, Perzagno v Boce kotorské), v kterém starší přízvuk zachován na všech slabikách; *b*) nářečí černohorského kmene Ozrinićů (hlavně podle výslovnosti ve vsi Velestovo), v němž částečně novější přízvuk je proveden; *c*) nářečí dubrovnického, jež má již úplně (až na některé výjimky v kvalitě přízvuku) akcentuaci novou. Popis obsahuje celou morfologii, skloňování jmen podstatných a přídavných, zájmen a číslovek, jakož i celého časování, též přízvuk slov enklitických a proklitických. *Fr. Pastrnek.*

Hlídka programů středních škol r. 1900.

Vladislav Kalousek: *Kterak vykládati o Homerovi a jeho básních v V. a VI. třídě našich gymnasií?* (Program gymnasia v Praze, v Křemencově ulici 1900.) Str. 17.

Pan spisovatel rozbírá otázku, kterak upraviti v uvedených třídách výklad literárně-historický a aesthetický, aby tvořil s četbou básníka organický celek a podává k tomu vzor, čte-li se II. zpěv I., III. a VI., XVI., XIX., XXII. a XXIV. Do četby uvádí souborem nejnutnějších dat o Homerovi a pak v pořadí básně upozorňuje u jednotlivých veršů, co kde asi a jak lze vytěžiti pro tento účel. Kvintu končí závěrečným výkladem synthetickým, zatím ještě se omezujícím hlavně jen na hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti epického dialektu. Na počátku VI. opakuje lonský úvod a rozšiřuje jej výkladem o podstatě Homerské otázky. Při četbě samé zase analytickým postupem, jak opět ukázáno u příslušných veršů, vyvozuje s žáky poznatky nové a doplňuje i urovnává je se starými, až z toho na konec vyplývá mu pro Iliadu synthesa konečná; počíná obsahem a osnovou Iliady a končí soustavným přehledem učiněných pozorování o charakteristických vlastnostech lidového eposu bohatýrského, s připojením hlavních míst, a o důležitých zjevech syntaktických a metrických.

Pojednání je cenné zvláště svou methodou; po stránce praktické je šťastným pokusem provésti to, co ukládají četbě homerské naše »Instrukce«. Zkušený praktik podává tu pracný a pilný svod odborného vědění z koleje školské — a reformuje si tu pro sebe, kam sám dosáhne, kus školy; že touto cestou pracuje i se zvýšenou účastí a hlubším porozuměním žactva, dosvědčí mu všichni, kdo toho mají zkušenost. Ostatně mnohé kommentované sbírky, na př. německé, jsou tímto způsobem vůbec upraveny.

Že pan spisovatel dbá bedlivě styku s vyučováním ostatním, je podstatou methody samé: nejen že poznatky nové vetkává v osnovu žákova vědění dosavadního (na př. o epice z češtiny), nýbrž upravuje půdu a staví, mnohde se zřejmým ukázáním, i pro vědění jeho budoucí. Psychologie, dodávám, bude často dovolávati se Homera jak pro jednotlivé kusy konkretně psychologické, tak celkového jeho názoru světového (na př. při výkladě příčinnosti).

Z těchto důvodů pojednání toto vřele vítám a doporučuji je bedlivé pozornosti. Plyne ovšem z věci samé, že v praxi objeví se individuální různosti, a kromě toho pan spisovatel podává jen kostru výkladu, kterou má vyplniti a zživotniti teprve živé slovo učitelovo. Než tím nejsme s četbou homerskou ještě u konce. Napadá mě z G. le Bona: »Modernímu čtenáři jest četba Homera nepopíratelně nesmírně nudnou«; zde vidíme úkol svůj vytčen.

Nepostačí jen vyčerpati a roztříditi všechno, čím dovedeme obohatiti žákovo poznání rozumové, ale jde také o požitek aesthetický, o to, abychom pomohli básníku rozechvěti žákův cit oním kouzlem, které vane z jeho poesie, abychom vsuggerovali mu ten určitý citový vznět, aby žák také svého Homera trochu procítil, pokud ho již procítiti dovede, — než otázka ta spadá zase dále: otázka to o poměru ideové podstaty školní četby k ideové vyspělosti žákově. *J. Brant.*

Dr. Edv. Štolovský: *Ukázka přízvučného překladu Homerovy Odysseje.* (Zpěv šestý.) (Program gymnasia v Domažlicích, 1900.) Str. 12.

Po Horatiovi p. překladatel sáhl k Homerovi. Začal Odyssejí a tuto podává z ní ukázku na posouzenou. Vznik nového překladu k dosavadním je dán přízvučnou jeho formou. Pokud jde o překlad básně vůbec, těžký úkol usnadňovala panu překladateli úspěšná neunavná praxe vlastní; pokud jde o básně Homerovy, máme již svou tradici, arci v překládání časoměrném. K obému nový překlad druží se důstojně: hexametry jen zvoní svým jasným rhythmem, a práce předchůdců zde onde zdokonalena. Překlad je mnohem volnější než Niederlův a Škodův a snaží se z nich nejvíce blížiti se dnešnímu čtenáři; přízvučný verš má o to zásluhu rovněž. Přirozeno, že měnící se vnímající subjekt bude si tu vždy vynucovati poměrnou úpravu objektu, majícího vzbuzovati určitý aesthetický cit. Meze tomu ovšem staví řada podstatných znaků, za něž změna činitele vnějšího nesmí pokročiti —, to je to tajemné homerské, co vždy prochvívá nás z těchto výtvorů; nehledě k tomu, že v poesii té zrcadlí se i určitý stupeň vývoje myšlenkového, který bude musiti obrážeti se i v překladě.

Vytýkám-li co překladu po této stránce, jsou to podrobnosti, kterých čtenář, originálu neznající, většinou ani necítí. Zdá se mi, že pan překladatel básníka, mnohde tak charakteristicky stručného, až úsečného, příliš rozvléká; tak na př. v místním a časovém určování děje Homeros praví: *οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεα ἰοχέαιρα ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον* . . . (102 n.), v překladu čteme: Jako si Artemis kráčí t a m po horách, oštěpometná, na hřbetu Taygeta k d e s . . . Docela nakupeny jsou tyto lokalisující výrazy ve v. 202 n.: který by dostal se k n á m, s e m do země Faiackých mužů, válku a vraždu s e m nesa; v originále jich vůbec není. To je typ myšlení n a š e h o, pokud to není jen výplň z důvodů metrických.

Básníkovi homerskému stačí prostě (69): *ἔρχευ, ἀτάρ τοι δμῶες ἐφοπλίσσουσιν ἀπήνην*; ale úzkostlivým neklidem dneška zní: Jdi jen, a sluhové h n e d, v t u c h v í l i ti připraví vozík . . . Starý epik vyznává s upřímnou pravdivostí (167): *οὔ πω τοῖον ἀνήλυθεν ἐκ δόρυ γαίης*, dnešní člověk je opatrný: neboť se takový

kmen snad ze země nevypjal(!) ještě.... — Jinde básník klidně klade děj za dějem a dodává (78): κούρη δ' ἐπεβήσετ' ἀπήνης; ale dnešní čtenář již nedočkavě chvátá: tu dívka již vstoupila na vůz. A hned za tím básník prostě řadí: δῶκεν δὲ.. ὑγρὸν ἔλαιον... ἡ δ' ἔλαβε..., ale pojetí dnešní svazuje oba děje: Když pak i oleje tuk(?).. skytla.., Nausikaa se... chopila... — Pod. 127 n. ὣς εἰπὼν θάμνων ὑπεδύσετο δῖος Ὀδυσσεύς, ἐκ πυκινῆς δ' ὕλης πτόρθον κλάσε..... Děl tak a z houštiny ven se již vynořil Odyseus jasný, z hustých ulomiv křovin dřív listnatou větvici.... Klidný epický vypravovatel nestará se tolik o pravý časový sled; snad vskutku byl i jiný. — Takovouto zevrubnější charakteristiku děje (rychle, zatím již, tu již, prozatím; opravdu, náhle, klidně, maličko, bujně 163, velmi často: všichni) p. překladatel vkládá do vypravování častěji, ale myslím, že proti duchu vypravovatele homerského.

Některé doplňky i grammaticky působí rušivě: tu spanilou dívku 113, těch zpupných a násilných mužů 5, z těch lidí ostatních 176, tam si ty sedni 295 a j. v.

Nelíčená upřímnost a jasný klid homerského ducha, zdá se mi, je setřen i těmito přídavky: k Artemidě bych, věř, já nejspíše přirovnal tebe 151, třikrát šťastni a víc jsou otec a ctná tvoje máti 154, nezřel jsem po dnešní den já takého člověka věru, muže ni ženy, jak ty's 160 n. Myslím, že vůbec celkový tón tohoto oslovení není úplně vystižen. — Podobně: já pak, kteroužto zříš, věz, Alkinoa jsem dcera 196, služky, jak chtěl, šly dále 223, blíž cesty, jíž půjdeme 291 — všechny tyto dodatky, zdá se mi, neodpovídají homerské rázné určitosti a naivní jednoduchosti výrazu i myšlenek.

Toho druhu jest i homerská parataxe; pan překladatel ji někde nad potřebu ruší: srv. v. 92 kdež je zdupaly v jamách, 107 neboť vyniká... nad všechny družky; básník všude má jen řadící δέ. Překlad v přirovnání 131, myslím, nevystihuje zase epické šířky a prostého myšlení v menších celcích: ἐν δέ οἱ ὄσσε δαίεται — s planoucím zrakem. Dokladů podobných je více.

Konkretní názornost, s jakou postřehuje i vyjadřuje se básník tohoto prostředí, má se zračiti i v překladě. Místo toho přeloženo výrazné a plnozvuké: ἐπεὶ πλῦνάν τε κάθηράν τε ῥύπα πάντα.. — otřelým obratem: když byly hotovy s vším(!) a kdy všecku již vypraly špínu, prostřely v pořádku 93; pod.: bys s prádlem co nejdříve byla hotova 32; ἔνθα δὲ πατρὸς ἐμοῖο θρόνος ποτικέκλιται αὐτῇ 308 — tam též otcovo křeslo je umístěno hned vedle. Konkretní plnost výrazu i názoru rovněž se stírá, vynechává-li pan překladatel některé plastické výrazy: ἴδον ὀφθαλμοῖσι 160 — nezřel jsem, μή οἱ χολώσαιτο φρένα κούρη 147 — dívku by nepojal hněv. Proto zdá se mi také málo výrazný překlad epithet: sladký (μελιηδής 90 — medosladký

Šk.), statný (*μεγαλήτωρ* 14 — velkoduchý N. Š.), božský 7 (*θεοειδής* — bohorovný N. Š.).

Zdá se mi, že pan překladatel někde sploštil plastičnost homerské kresby dějové. Básník praví: *στεῖβον δ' ἐν βόθροισι* 92, překlad: kdež je zdupaly v jamách (zdupávaly pak v jamách, Nied.); *σφαίρῃ ταὶ δ' ἄρ' ἔπαιζον . . . τῇσι δὲ Ναυσικάα λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς* 100 n. (míčem jaly se hrát — Nausikaa ten rej jim běloramenná počla [!]; do hry se dávaly — rej hry zavádí, Nied.); *οἴη δ' Ἀλκινόου θυγάτηρ μένε* 139 (vyčkala). Básník praví (212): *κὰδ δ' ἄρ' Ὀδυσσῆ' εἷσαν ἐπὶ σκέπας*, ale v překladě: k řece pak v ukrytý kout . . . hned Odysea již vedly (zavedly Šk.); *ἐπότρυνον* 36 (přiměti hleď); *γάμον ἐξονομῆναι* 66 (aby o sňatku mluvila; jmenovat, Nied.); *καναχὴ δ' ἦν ἡμιόνοιιν* 82 (a hned s dupotem vyjeli mezci; dusáním jich zněla půda, Nied.).

Pan překladatel někde, myslím, příliš parafrasuje a mění tím přirozenou prostotu homerské mluvy. Srv 199 *στῆτέ μοι, ἀμφίπολοι· πόσε φεύγετε φῶτα ἰδοῦσαι*; — Stůjte mi, služky! Nač strach? Proč prcháte, zočivše muže? — Nausikaa ‚ve spánku ležela' (*κοιμᾶτο* 16), ale překlad doplňuje: při ní tam služebnic dvé ‚dříme' 18, ač básník patrně měl na mysli týž děj. — Srv. chtíc zjednati návrat 18 (*νόστον μητιόωσα*), v úvaze té 145 (*ὣς φρονέοντι*), k smrtelným patříš-li jen 150 (*εἰ δέ τίς ἐσσι βροτῶν*); spěšíce (?) Odysea hned opatřit jídlem a pitím 248 (*πὰρ β' ἄρ' Ὀδυσσῆι ἔθεσαν βρῶσίν τε πόσιν τε*).

Odysseus hned poví, co slyší: *ὥς τέ με κουράων ἀμφήλυθε θῆλυς ἀυτή* 122, ale v překladu: Zdá se mi, jakoby křik byl k sluchu mi zaletl dívčí. — Srv. vichřice dech 43 (*ἄνεμοι*). Oblíbený náš pohádkový rys: když dojely šťastně 85 (*ὅτε ἵκοντο*), šťastného návratu den 312 (*νόστιμον ἦμαρ*).

Někde tím uniká p. překladateli slovo i význačné: zásobu rouch 59 (*κλυτὰ εἵματα*; srv. 269); přemnohá strast 165 (*κακὰ κήδεα*), vln příboj a vichry 171 (*κῦμα κραιπναί τε θύελλαι*), vděk kol vábné (?) rozlila hlavy 235 (*κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις*).

Nepřeloženo kromě toho celkem jen málo slov: *φασὶ* 42 (smysl tím posunut), *ἄφαρ* 49 (důležité pro názor dějový), *εὐώπιδα* 142 (p. překladatel přikreslil naopak tento rys družce Nausikaině 22), *δήν* 167 (výrazné na tom místě), *γύναι* 168, *πολλὰ* 184, *ἔμπης* 190, *πάντων* 240 (důrazné), *τότε* 298.

Přidána naopak epitheta: podobou sličnou 16, sladkého vína 77, vírnaté řeky 97 a 124, silný a smělý 130 (*ἀλκὶ πεποιθώς*), bázlivé ovce 132, drobný brav 133, Odyseus ctný 135, vlasy krásné, kadeřavé 231 (*οὔλας κόμας*), žlutavým zlatem 232, vesla hladká 269.

Epitheta, příznačná pro poesii homerskou, mají celkem ustálené již znění v našich překladech. Nový, zvučný překlad

zavádí Štolovský: vírnatá řeka 89, zdobný 15 (*πολυδαίδαλος*): srv.: jiskrnooká 13 a j., jasnosídlá 48 (*εὔθρονος* — výraznější: lepostolná N. Š.). Málo rozlišeno: rychloběžný 58 a 70 (*εὔκυκλος* — věrnější: krásnokolý N. Š.) a rychloběhutý 72 (*εὔτροχος*); proudné moře 204 (*πολύκλυστος* — rozvlněné Š.), jak pověděno i o řece: řeka proudná 317 (*ποταμοῖο ῥέεθρα*); tmavé moře 170 (*οἴνοπα πόντον* — brunatné N. Š.). Nejasné jest: o jarém sňatku 66 (*θαλερὸν γάμον* — mladistvý N. Š.). Některá epitheta p. překladatel rozvádí: oděnou lepě 48 (*εὔπεπλον*), kdes na horách 130 (*ὀρεσίτροφος*), jiná nepřekládá stejně, na př. *εὐπλόκαμος* 135 a 198 krásnovlasá, 222 lepokadeřná, 238 krásnokadeřná. Tato neshoda jeví se v překladu někdy i tam, kde básník výslovně opakuje verš nebo část verše.

Nesprávně ztlumočeno: *ὑόμενος καὶ ἀήμενος* 131 (v dešti a sněhu); *πολλά* 174 (víc); *πρὸς Διός εἰσιν* 207 (od Dia poslán je každý — Zeus v svou ochranu béře N. Š.).

Technika veršová je bezvadná.

Pan překladatel uvěří, doufám, že četl jsem jeho překlad se zálibou; přiložil-li jsem k němu přísnější měřítko, učinil jsem tak proto, že překlad jeho je snese; postačí pro kontrast ukázati jen ku překladu některého uměleckého díla nového. Naopak, uhlazenost překladu a plynulý tok i lahoda jeho verše přímo mne svváděly, abych ponořil se až na dno a upozornil, kde jaký nedostatek; neboť osvědčená zručnost p. překladatelova je nám zárukou, že — pokud uzná i pro ostatek díla poznámky mé za správné a pokud jim bude lze vyhověti, což je veliká otázka praxe, které sám nemám —, z mistrné jeho ruky vyjde po bok nesmrtelnému originálu i přízvučný překlad celého Homera dokonalý. *J. Brant.*

Sborové a střídavé zpěvy Sofokleovy Antigony. Pro hudbu Mendelssohnovu dle překladu Králova upravil V. Kočvara. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Pelhřimově za školní rok 1899 1900).

Dolanského přízvučný překlad lyrických částí Sofokleovy Antigony, pořízený před lety pro provozování »Antigony« v Národním divadle, byl sice, jak se pamatuji, divadlem asi na půlarchu velkého formátu pro obecenstvo vydán, ale je velmi nepřístupný. Prof. Kočvara, hledě k tomu, aby učinil možným provozovati »Antigonu« v akademiích žákovských, upravil můj časoměrný překlad přízvučně, a to tak, aby hodil se k hudbě Mendelssohnově, kteráž, jsouc komponována k německému překladu Donnerovu, ne všude přiléhá k rhythmům originálu. Úkol svůj vykonal Kočvara, jako vždy, s velikou pečlivostí a s plným úspěchem Kdo dosud myslí, že nelze lyrická metra překládati

přízvučně, má tu opět makavý důkaz, že tato víra tkví v pouhých předsudcích.

Výtek mám málo. Slova »kráčí král (země)« na str. 5 neradno, tuším, měřiti jako — ∪∪. Je to i přes větný přízvuk následujícího »země« daktyl příliš těžký; spíše je to kretikus (— ∪ —). Ve strofě a antistrofě v. 806 n. (strofy ty nejsou Mendelssohnem komponovány) užívá Kočvara někde na konci kol místo ⊔ plného tvaru taktu —∪; ale jsou tu verše glykonské, a ty třeba zachovati beze změny jakožto metrum zvlášť typické. V. 810 (= 827) musí míti tedy i v přízvučném překladě schema — ∪ — ∪ — ∪ ∪ — (ne — ∪ — ∪ — ∪∪ — ∪); podobně i verše jiné. V rozdělení period je v antistrofě (mimochodem řečeno) tiskový omyl. Dochmius sotva je co jiného než paionská dipodie s druhým taktem katalektickým:

∪ — — ∪ — Λ nebo ∪ — — ∪ ⊔

Dva dochmie za sebou jdoucí, v nichž přechází slovo z prvního dochmia do druhého, mají tedy schema:

∪ — — ∪ ⊔ ∪ — — ∪ — Λ

a nemohou býti překládány tvarem: ∪ — — ∪ — ∪ — — ∪ —, jak Kočvara na str. 11 n. několikrát činí (na př. »jenž plod vlastní krve sám zavraždil«). Třeba tu užiti tvaru

∪ — — ∪ — ‖ ∪ — — ∪ —,

třeba byl tento tvar pro větší potřebu jednoslabičných slov obtížnější. Ve v. 1338 počíná se jambický trimetr nesprávně trojslabičným slovem. »Z všech« (str. 7) m. »ze všech« je naprosto nepřípustná česká chyba.

Přeji Kočvarovi k dalšímu překládání mnoho vytrvalosti i úspěchu. Dobrých překladatelů máme málo, chválených, ba i do nebe vynášených špatných překladatelů měli jsme dost. Snad se jednou každý přesvědčí, že jsem takové nepovolané překladatele potíral právem, až z lepších překladů pozná, jak chatrným zbožím jsme se často dali klamati.*) *Josef Král.*

Jaroslav Kracík: *O pravosti Platonova dialogu Hippias maior.* (Třetí roční zpráva českého reálného gymnasia cís. a krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1899—1900). Stran 20.

O dialogu »Hippias větší«, označovaném za nepravý již od dob Schleiermacherových, ozývaly se opět a opět hlasy, upírající

*) Skoro současně s prof. Kočvarou překládal jsem i já pro jistou publikaci lyrické části »Antigony« znova, arci přízvučně, a přesně dle rhythmu originálu, ne se zřením k hudbě Mendelssohnově. Při té příležitosti opravil jsem i co do jazyka i co do metra také ostatní část tohoto překladu. Snad tento překlad záhy vyjde.

jej Platonovi z důvodů zajisté vážných. Ač nalezli se pokaždé někteří, kdo snažili se dokazovati autorství Platonovo — z novějších badatelů by referent uvedl na př. O. Apelta —, přece jest více těch, kdo aspoň kloní se k athetesi. Také p. spisovatel přidává se k jejich mínění, ač obezřetně nepřijímá šmahem všecky výtky. dialogu tomu učiněné.

Nejprve probírá p. Kracík svědectví vnější. Již to, že máme Platonovým jménem dochovány dvě rozmluvy, stejně označené »Hippias«, vrhá na dialog »Hippias větší«, jehož Aristoteles necituje, podezření, ač tento argument »ex silentio« ovšem by nestačil pro athetesi. Avšak vnitřní důvody vedou nutně k uznání podvrženosti. Dialog nedospívá, pokud se tkne předmětu uvažovaného, k nijakému positivnímu výsledku; účelem jeho jest, jak již Ast poznal, jedině to, aby byl učiněn směšným sofista Hippias, a předmět rozhovoru, τὸ καλόν, jest jen »vehiculum, na němž autor zahanbuje sofistu« (Socher). Charakteristika osob dialogu jest vadná: Hippias nejen jest přílišně karikován — to konečně by nebylo na závadu —, ale jest kreslen nedůsledně, a charakteristika Sokrata nijak neodpovídá představě tohoto muže, jakou máme z Platonových pravých dialogů. Avšak všecky tyto a jiné menší nedostatky bylo by lze omluviti aneb aspoň vysvětliti jednak přílišným pachtěním se po pokořujícím vylíčení neprozíravosti sofistovy, jednak nevyspělostí Platona v té době — kdyby bylo lze prostě uznati, že dialog ten pochází z první doby spisovatelské činnosti Platonovy. Tak vskutku také nesnáze hledí odstraniti jeho obhájci, a tomu také by nasvědčovala i statistická pozorování o mluvě v tomto dialogu, jak je vykonal na př. Const. Ritter. Ale jak podle Zellera p. Kracík ukazuje, v dialogu »Hippias větší« jsou některá místa, prozrazující zřetelně, že autor jeho znal nauku Platonovu o ideách, a touto stránkou zase hlásí se dialog k rozmluvám Platonovým z doby mnohem pozdější. Spor tento nelze odčiniti jinak leč athetesí autorství Platonova, a ovšem pak, jakmile přijmeme mínění o neplatonském původu rozmluvy, ještě leckterá věc jiná prozradí falsátora. Autor této rozmluvy znal a užil Platonova Hippia menšího, Gorgia, Protagory a j.

S athetováním dialogu Hippia většího referent souhlasí, rovněž s důvody a způsobem, jak je p. Kracík probírá. Ovšem nových důvodů pro athetesi není tu podáno; co sluší jako spisovateli vlastní vytknouti, jest zdrželivé přijímání námítek a výtek proti dialogu. Arci v té věci jde p. Kracík dle mínění referentova snad až příliš daleko. Když na př. snaží se (str. 11 až 13) obhájiti nechutnou fikci se »třetí« osobou dialogu, jistě zachází v omlouvání autora přes pravou míru. Neboť, ač sám uznává, kterak »nelze upříti, že bychom očekávali toto prohlášení Sokratovo (totiž že ona »třetí« osoba jest on sám) spíše na konci rozmluvy, a že by tam daleko effektněji působilo«, přece do-

mnívá se, že lze omluviti tuto chybu takto: »Hippias jest neodbytný, chce věděti, kdo jest onen muž a nutí Sokrata, aby to vyjevil. Sokrates tak učiní.« Avšak tu v horlivosti zapomněl p. spisovatel, že přece právě na autorovi dialogu záleželo, zdali vylíčí Hippia jakožto tak neodbytného čili nic, a že když ho tak vylíčil, když dal Sokratovi odhaliti uprostřed rozmluvy celý nejapný žert, spadá na něho, na autora dialogu, výtka nejapnosti, kterou zasloužil si tím více, že dává Sokratovi v oné nechutné »fikci« pokračovati — i po »odhalení« jejím. Podobně, tuším, nelze omluviti historický omyl o Pittakovi, Biantovi, Thaletovi p. 281 C.

Význam celé kontroversy o Hippiu většího p. spisovatel nepřeceňuje. »Celý spor nenabyl nikdy větších rozměrů, poněvadž otázka pravosti tohoto dialogu celkem velmi málo zasahá do nerozluštěných záhad Platonských« (str. 3; srv. i konečná slova str. 18). O autoru dialogu celkem soudí p. Kracík, jako z novějších na př. E. Horneffer (jehož v literatuře uváděné referent postrádal), jenž pokládá rozmluvu za dílo pisatele »cuius nihil intersit, quid tandem scribat, sed tantum aliquid scribere« (De Hippia maiore qui fertur Platonis. Diss. Göttingen 1895). Ba p. Kracík soudí, že »netřeba se Steinhartem míti starost o to, komu bychom skvostný humor rozmluvy přiřknouti měli.« To dle mínění referentova jest mylné; nemáme dnes při otázce o pravosti Platonových dialogů přestávati stále ještě jen na pouhé negaci (když jde o podvrh), nýbrž snažiti se, třebas hypotheticky, o něco positivního: není-li možno určiti (pravděpodobněji alespoň), v jaký okruh spisovatelů řeckých autor podvrženého nějakého dialogu náležel, snažiti se (dle rozličných známek, dle slohu a pod.) určiti přibližně dobu, kdy asi byl sepsán. Ovšem tato práce není nikdy snadná a zřídka povznáší se výsledek její nad hypothetičnost, ale nesmí býti odmítána, nemají-li se neustále jen rozmnožovati řady »zastanců« a »protivníků« jisté rozmluvy, aniž bádání samo pokročí. *František Čáda.*

Drobné zprávy.

Nedaleko ostrova Kythery našli potápěči náhodou čtyři sochy na dně mořském. Jedna z nich, bronzová, představuje Apollona nebo Herma, druhá, mramorová, klečícího zápolníka, jenž očekává výpad soka svého; ostatní sochy jsou torsa jinocha a kněžky. Jsou to vesměs výtvory klassického umění řeckého. Zdá se, že pocházejí z kořisti, kterou Sulla r. 84 vezl z Řecka do Italie; neboť, jak Lukianos (Zeuxis 3) svědčí, zastihla ho, když kolem Maleie se plavil, bouře, a část nákladu se ztroskotala. Řecká vláda v dalším zkoumání pokračuje.

V Aigině, v okolí chrámu Athenina, bude ještě letos kopati mnichovský professor Ad. Furtwängler. Doufá, že nalezne další zbytky skulptur ze štítu, jehož sochy tvoří hlavní ozdobu glyptotheky mni-

chovské. Najde-li se podstavec, na kterém sochy stály, bude možno otázku o uspořádání jich šťastně rozluštiti.

Na foru římském objeveny nedaleko chrámu Saturnova základy vítězného oblouku Tiberiova, právě na tom místě, kam jej kladl Hülsen. Na komitiu, vedle Graecostase, nalezeny zbytky řečniště (rostra) z doby republikánské.

V Pompejích v t. zv. »pagus Augustus felix suburbanus« nalezena bronzová, 1·19 *m* vysoká socha, představující efeba. Levá ruka visí dolů, pravá lehce se zvedá. Vlasy jsou kučeravé, oči ze skelné massy. Obličej vyznačuje se něžným půvabem. Soudí se, že jest to kopie nějaké sochy řecké z V. stol. př. Kr.

V »Národních Listech« dne 29. prosince 1900 (č. 358) jakýsi pan Dixi (podle povrchního nazírání na věc, slohu a jednou vpletené laciné francouzské floskule málem by člověk mohl uhodnouti, kdo to je) rozpovídal se o »úpadku klassicismu«. Obírati se šíře tím článečkem není nutno; třeba tu pouze opraviti tvrzení neznámého spisovatele, že v ústředním spolku českých professorů, kde nedávno »přední zástupce klassické vědy« u nás odsoudil jisté články, namířené proti klassicismu na středních školách, vznikla fronda, tak že »odsouzení« ono »nešlo hladce«. Toto tvrzení jest naprosto nesprávné. Tato »fronda« sestávala toliko z jediné, ovšem závažné osoby — p Dr. V. Flajšhanse. Jinak v četném tom shromáždění nebyl nikým s články těmi projeven souhlas, pokud týkaly se pěstování latiny a řečtiny na středních školách, ve shromáždění pak druhém povstali mnozí (a mezi nimi i nefilologové) na obranu studií klassických. Pan Dixi tedy »Národní Listy« špatně zpravuje, snad proto, aby pomohl p. Dr. Flajšhansovi v jeho osamělosti. — Něco pravdy ovšem i v tomto článku jest. Jakýs úpadek klassických studií u nás (jinde nalézají se nyní právě ve velkém rozkvětu) vskutku lze pozorovati. Pan Dixi zná dle svého článku jednu redakci časopisu pro klassickou filologii, která nepoznala ani veršů Vergiliových, a táže se patheticky, není-li to úžasné a hrozné testimonium senilitatis? Takové argumentum je ovšem velmi nebezpečné. Jiný Dixi mohl by souditi zase z toho, že u nás kdosi nerozeznal od sebe text Wyclifův a Husův, o úpadku studií českých. Pan Dixi mohl však vskutku pro úpadek klassických studií u nás uvésti hojnost dokladů; u nás na př. uveřejněn byl nedávno článek kohosi, jenž, nerozuměje Horatiovým slovům »stans pede in uno«, soudil, že Lucilius básnil stoje na jedné noze, jiný spisovatel, učitel, napsal, že sám Tacitus v Agricolovi v kap. 30 odsuzuje Římany, ač slova ta vložil Tacitus do úst Britanna Calgaka a sám zajisté se svého stanoviska římského měl mínění opáčné, a došel za to ještě pochvaly z místa velmi váženého (viz Obzor literární 1900, str. 265), jiný, klassický filolog, nacházel a nachází dosud ve spisech Husových pěti- a sedmistopé šestiměry atd. atd. Příkladů mohli bychom uvésti (a snad co nejdříve také uvedeme) ještě více. Úpadek jakýsi v studiích klassické filologie tedy u nás vskutku jest, jen že ho nezaviňují ti, kdo klassickými filology jsou vskutku, nýbrž ti, kteří jimi jsou jen dle jména a pletou se do věcí, do nichž by se plésti neměli.

»Národní Listy« v článečku »Drobnost z literárního trhu« dne 18. ledna t. r. (č. 18) tvrdí, že forma Erbenovy Kytice »poskytla by i dnes přes značný rozkvět českého verše, dokonale rozebrána, mnoho nového a pěkného«. Každý čtenář mohl by z toho souditi, že o verši Erbenovy Kytice buď v naší literatuře vůbec nebylo psáno anebo velmi »nedokonale«. Upozorňuji na to, že o věci té bylo již nejednou jed-

náno; jednal o ní na př. Vrchlický, Lev Šolc a také já v rozpravě »O prosodii české« (Listy fil. 1894, str. 425 n.). Myslí-li kdo, že, co jsem na př. já o té věci napsal, je nesprávné, ať se pokusí o jiný výklad Erbenova verše. Pochybuji však, že se komu podaří v té věci pronésti něco nového a zároveň správného, a zvláště pochybuji, že by Erbenův volný verš, jenž vznikl napodobením veršů zpívaných písní prostonárodních, mohl přispěti něčím k zdokonalení našeho verše přízvučného v básnictví umělém; leda k zdokonalení tak zvaného »volného rhythmu«, který mnohým novějším našim básníkům zdá se rhythmem, ač je vlastně holou prosaickou arrhythmií. Nad takové arrhythmické »verše«, velmi sice pohodlné, ale velmi neumělé, prostonárodní verš Erbenův ovšem znamenitě vyniká. *Josef Král.*

Shledal jsem v hovorech s několika známými, že pokládají za správný výrok »Času« (učiněný v č. 58 dne 13. května 1900), dle něhož prý jsem v jisté své recensi pokládal všeobecné vzdělání bez řečtiny za možné. V onom článku »Času« vykládalo se mezi jiným o jedné mé recensi, otištěné v Listech fil. XIX, 1892, str. 155 n. Ale právě z této recense zcela jasně vysvítá, že mi »Čas« ve svých výkladech přičítá výrok, kterého jsem nikdy neučinil a který se mému přesvědčení příčí; nebo právě v této recensi na str. 155 jsem napsal: »Z těch důvodů jest studium latiny ještě na dlouho zajištěno. Bez latiny dosud žádný vzdělanec se neobejde. Ale, ježto právě kultura římská tkví do velké míry v řecké, pokládám i studium starověku řeckého za nezbytné. Vymyťme z gymnasií studium řečtiny, a úkolu vlastnímu studií humanistických vyhovíme jen částečně.« Četl jsem o sobě v novinách již často leccos, co se s pravdou nesrovnávalo, a nebránil jsem se tomu, nemaje ani času ani chuti opravovati všelijaká nesprávná tvrzení o sobě, jejichž tendence bývá někdy až příliš patrna. Ale tuto nepravdu, která se o mně rozhlašuje, pokládám za nutno důrazně vyvrátiti, poněvadž se jí činí útok na mé přesvědčení; a svého přesvědčení neměnívám bez podstatných důvodů, dokonce ne pro nějaký prospěch nebo proto, abych se jiným zalíbil. *Josef Král.*

Kustos Jos. Truhlář oznamuje nám, že v budoucím sešitě Listů filologických odpoví na nepravdy a potupné poznámky, jež o něm a jeho práci úřední v 6. čís. VI. ročn. ČMF složil p. dr. V. Flajšhans. Dr. V. Novotný hodlal odpověděti již v tomto sešitě, leč pro nedostatek místa stane se tak v sešitě příštím.

Články z oboru klassické filologie v listech slovanských.

Eos, czasopismo filologiczne, organ Towarzystwa filologicznego pod redakcyą Ludwika Ćwiklińskiego. Ročník VI. 1900. Ve Lvově.

Prvá část ročníku tohoto obsahuje překlady básníků antických, a sice: 1. Iliady zpěv VI. (Přel. Jan Czubek.) 2. Chor z Aischylovy tragoedie »Choeforoi« (Jan Kasprowicz). 3. Aristofanových Žab v. 316—415 (František Konarski). 4. Dvě selanky Theokritovy (Tyrsys, Amaryllis; přel. Kazimír Kaszewski). 5. Z Herondových »Mimiambů«: »Ženy v svatyni Asklepiově« (Josef Winkowski). 6. Výbor epigramů z Martialovy knihy I. (Jan Czubek.)

Část druhá obsahuje tyto rozpravy z oboru klassické filologie. Leo Sternbach: »Appendix Christophorea«. Jedná o několika epigramech a básničkách, jež i otiskuje a jež náleží Christoforovi Mytilenskému, básníku byzantskému. — Stanislav Schneider:

»Představy orfické a evolucionism«. Části z většího celku. Mythy Orfiků a jejich názory o bozích, posmrtném životě, duši atd. působily nejen na básníky řecké a latinské, ale i na filosofy, jako Empedoklea a Parmenida. Časem se ovšem měnily; vývoj ten sleduje autor v tomto článku. — Antonín Danysz: »Sv. Jeronym, sv. Augustin a literatura světská«. Křesťanství, ač vzpouzelo se plnou mocí, vlivu literatury starých neodolalo a musilo užiti jí k svým účelům. Vliv literatur starých jeví se zvláště na sv. Jeronymovi a Augustinovi, odchovancích ještě názorů starých a škol jejich. Pisatel uvádí mínění obou těchto mužů o autorech pohanských a líčí zevrubně vliv jejich na ně. — Stefan Waszyński: »O authentičnosti korrespondence Pausaniovy s Xerxem dle Thuk. I. 128 a 129«. Dopis Xerxův u Thukydida je vlastním dopisem Xerxovým, podobně i Pausaniův. Thukydides asi oba četl v archivu spartském. — Wiktor Hahn: »O Menandrově komoedii Γεωργός«. Rozprava týká se nedávno objeveného, dosti velikého zlomku z počátku Menandrovy kom. Γεωργός. Pojednává o vydáních (srv. recensi Fr. Groha v L. fil. XXV, 280—3), rukopise a obsahu kusu, jak ho kombinují různí vydavatelé. Literatura uvedena úplně. — Wincenty Lutosławski: »Bádání platonská«. Historie a trest výzkumů Lutosławského. Líčí i obtíže, jež měl s vydáním děl svých s krakovskou Akademií a podává výsledek prací svých. Psáti o Platonovi již nemíní. — Michal Jezienicki: »O škole platonské čili o akademii a její organisaci, a o rozdělení věd«. Líčen vznik platonské školy, její zařízení, nástin věd, jež byly přednášeny, a způsob vyučování dle skoupých svědectví starých a děl novověkých. Vedle filosofie přednášena tam i mathematika, přírodopis, medicina, vedle věd historicko-filosofických a literárně-aesthetických pěstovány i obory sociálně-politické. V Akademii byly sbírky a knihovna S Wilamowitzem soudí, že měla velké museum, jakož i že měla v rukou vydávání a prodej spisů, psaných členy jejími. Akademie jeví se nám jako spolek na počest Mus, jenž pod vedením mistra oddává se společně práci vědecké. Jest školou i spolkem vědeckým. — Kazimír Janowski: »De Parrhasii pictoris apud Propertium memoria«. Hájí oprávněnost zmínky o Parrhasiovi u Propertia v kn. III. 9. — Karel Hadaczek: »Hrob Neoptolemův v Delfách«. Pausanias v popise Delf zmiňuje se o hrobě Neoptolemově, ale ten dosud není výkopy zjištěn. Výkopy našly se zbytky pohřebiště mykenského okolo svatého háje Apollonova. Hadaczek myslí, že osada z doby mykenské existovala na místě háje onoho. Okáže-li se to pravdivým, bude hrob Neoptolemův jasným svědkem tradice o době mykenské v Delfách. — A. Fraczkiewicz: »Otázka etruská v světle nejnovějších bádání«. Podává pokusy objasniti původ Etrusků od Dempstera až po Pauliho a Deeckeho, jež nevedly vesměs k jasným výsledkům. Nový rozruch způsobil r. 1885 objevený nápis na Lemnu jenž nyní uznává se za blízký etruskému, a který vznikl buďto za námořské nějaké výpravy, nebo jsou Etruskové příbuzni s Tyrrheny a pocházejí z východu. Naše vědomosti rozšířeny dále tím, že na látce obalu jedné mumie v Záhřebu objeven roku 1892 prof. Krallem text etruský. Otázka o původu jich však dosud nerozřešena. Dále jedná o umění etruském a srovnává ho s řeckým a východním. — Joannes Jędrzejowski: »De anticipationis, quae vocatur, apud Xenophontem usu«. Pojednává o proleptickém užívání akkusativu a genitivu.

V třetí části jsou rozpravy z oboru humanismu polského, a sice tyto. Wilhelm Bruchnalski: »Pojetí a význam poesie u básníků polských XVI. věku«. -- Ignacy Chrzanowski: »Příspěvky ke kritice textu autorů novolatinských«. (Kritika a přídavky k dílu T. Wierzbowského »Materiál dějin písem-

nictví polského«. Varšava 1900.) — Thaddaeus Sinko: »De Gregorii Sanocei studiis humanioribus«. — Zachariáš Dembitzer: »De tribus Cricii locis«. — Konstanty Wojciechowski: »Vliv žaltáře Davidova na·threny Jana Kochanowského«. —Korneli Heck: »Szymonowiciana«. — Ludwik Ćwikliński: »Dva drobné verše Klementa Janického«. Ke konci přidána bibliografie klassické filologie a literatury humanistické v Polsku r. 1896—98 od Wiktora Hahna.

Гимназіа. Журналъ филологіи и педагогики. Ročník XI, 1898. Č. 4. K. Nägelsbach: Homerova věrouka (Homerische Theologie). Přeložil S. Nikolajev (Pokrač.). — M. Kraševinnikov: Morálka v řecké literatuře — G. Jančevskij: Úlohy z Homera XI. Apollon a Musy na hodě bohů. II. I, 603—609. (Pokrač.). — A. Semenov: O dvou úryvcích Sofokleových. — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů. I, 8—11. (Pokrač.) — Platon: Zákony. Přeložil G. Jančevskij, II, 7—14. (Pokrač.)

Sešit 5. M. Znamenskij: Náboženský živel při učení řečtině (Paměti Xenofontovy I, 4). — A. Neufeld: O čtení starých spisovatelů na gymnasiích. — Th. Jareš: O Bakchylidovi a jeho nově nalezených poetických dílech. — P. Černjajev: Hlad v klassickém světě. — Jules Janet: Komoedie v Athenách, přeložil J. Uvodskij. — Platon: Zákony. (Kniha třetí.) Přeložil G. Jančevskij. — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů. Kniha druhá. (Pokrač.) — G. Jančevskij: Úlohy z Homera XII. Eos. Kritika a bibliografie.

Sešit 6. M. Kraševinnikov: Morálka v řecké literatuře. (Pokrač.) — K. Nägelsbach: Homerova věrouka (Homerische Theologie). Přeložil S. Nikolajev. (Pokrač.) — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů. Kniha druhá. Sokrates — Platon: Zákony. Kn. čtvrtá. Přeložil G. Jančevskij. Kritika.

XII. 1899. Seš. 1. M. Znamenskij: K otázce o klassickém vzdělání a křesťanském vychování — N. Uvodskij: Z Martiala. — A. Semenov: K Herodotovi. — P. Černjajev: Materiál k historii rozkvětu klassické filologie v Rusku. — A. Solonikov: Nástin římské mythologie III. Božstva příbuzná s Jovem — E. Schm. v. d. Launitz Diogenes Laertský. Život filosofů. (Pokrač.) — G. Jančevskij: Jak překládati Homera. — Týž: Ukázky nového překladu Homera. Odyssea XXIV. Ilias II.

Sešit 2. F. Valentin: Krátký nástin dějin životopisu u starých národů a v středověku. Přeložil J. Uvodskij. — Cicero: Řeč za Milona. Přeložil J. Cvětkov. — Cicero: O přirozenosti bohů. Přeložil S. Blaževskij. — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů II. — Platon: Zákony. Přeložil G. Jančevskij. (Pokrač.) — K. Kotělnikov: Miscellanea poetica. Σκόλια ab Athenaeo servata.

Sešit 3. G. Jančevskij: Úlohy z Homera XIII. Antilochos při dostihách. — P. Černjajev: Puškin a antický svět. — M. Kraševinnikov: Morálka v řecké literatuře. (Pokrač.) — Cicero: O přirozenosti bohů. Přeložil S. Blaževskij. (Pokrač.) — J. Cvětkov: Řeč Ciceronova za Milona. (Pokrač.) — Kritika.

Филологическое обозрѣніе. Журналъ классической филологіи и педагогики. Москва. Sv. XVII (1900). Kniha I — J. V. Netušil: »Dea Dia, bohyně mateřského práva«. Dea Dia zaujímala mezi božstvy, ctěnými kollegiem arvalským, totéž místo, které Juppiter v mythologii všeřímské. Kollegium arvalské pak, jehož kult týkal se především semene jak lidského tak i přírodního, poklá-

dalo za pramáteř svou Akku Larentii, pěstounku Romula a Rema. Z toho, že v čele božstev arvalských stojí bohyně, a že kollegium arvalské odvozuje svůj původ od ženy a nikoliv od muže, jde na jevo, že kult ten chová v sobě zbytky mythologie kmenů, u kterých první místo zaujímala žena, jakž to bylo za starodávna u Lyků a Etrusků, a jak tomu dosud u Malajů. Jsou to patrně zbytky z obyčejů kmene, který sídlel v Europě před příchodem kmene indoeuropského. A toho původu byli římští plebejové, kteří vůči patriciům, uznávajícím patriam potestatem, zváni byli incerta proles (Liv. 4, 2, 6), ježto nemohli vykázati se svým oteckým původem. – B. V. Warnecke: »K otázce o inscenování římské komoedie«. Některé scény dle své povahy a dle textu nemohou se odehrávati uvnitř domu, i byla tudíž na snadě domněnka, že odehrávaly se na ulici před domem. Z Mostellarie v 817 však vysvítá, že na jevišti před domem bylo ještě vestibulum = ř. πρόθυρον. To dotvrzuje i Varro de l. l. VII, 81, a i v domě, zvaném Vettiově, vykopaném v Pompejích, vyobrazena jest scéna komoedie, kdež při dveřích domu jsou zvláštní přístavky. — Th. E. Korsch· »Ad Anthologiam Palatinam«. — K. G. Miščenko: »Neshody ve zprávách Herodotových o prvém vystoupení Sarmatů a Skythů v Europě« Neshody ty jeví se předně v určení sídel skythských, jež klade Herodotos jednou v sousedství řeky Tanaidy, jindy v sousedství Araxa, a pak v tom, že tento Araxes je na různých místech různě určován, tak že zjevno, že tu máme činiti s několika řekami. Pod jménem Araxa tají se tři řeky: armenský Araxes, Jaxartes a Oxus. Neshody ty vysvětlují se změtením různých zpráv a nedostatečnou znalostí topografie. Další neshody jeví se v určení doby, kdy Skythové a Sauromati přišli do Europy. Příchod Skythů klade Herodotos po roce 606 př. Kr., ač je známo, že Skythové sídlili v Europě již dávno před tím. Původ pak Sauromatův odvozuje Herodotos ze sňatků europských Skythů s Amazonkami. Příchod Amazonek spadá do doby mythické, klade-li pak Herodotos příchod Skythů do Europy do 2. pol. VII. st., jest mezi oběma vypravováními zřejmá neshoda. — S. Ždanov: »Prosodické a kritické poznámky«. Seznam slov Iliady (kromě Ψ a Ω), v nichž muta cum liquida (vyjma med. + λ, μ, ν) činí posici. — A. J. Malein: »Nástin činnosti spolku pro klass. filologii a paedagogiku.« — J. V. Cvětajev: »Professor Vasilij Ivanovič Moděstov«. — Kritika a bibliografie.

Knihy redakci zaslané.

Petri Royzii Maurei Alcagnicensis carmina. I. II. Ed. Dr. Bronislavus Kruczkiewicz. Cracoviae 1900.

Ludwik Ćwikliński, Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza poznańskiego wieku XVI. Lwów. Nakladem autora. 1900.

ΚΥΝΕΩ.

Napsal Josef Zubatý.

Sloveso ř. *κυνέω* »líbati« bylo již opětovně etymologicky vykládáno, aniž který z výkladů se těší obecnějšímu uznání. Na základě řeckých fakt jazykových samých nejprve *κυνέω* bývalo vykládáno z **κυσνέω*, t. j. z kořene hledaného v aor. hom. *ἔκυσσε* (*κύσεν*), att. *ἔκυσα* (s krátkým *υ*); srv. na př. Vaníček I 180. Tento výklad uznán za nemožný Solmsenem KZ XXIX 90 z příčin hláskoslovných proto, že i praes. *κυνέω* má krátké *υ*: z **κυσν-* muselo by s t. zv. náhradným dloužením vzniknouti v ion. a dor. dialektech **κῡν-*. Tuto obtíž hleděli odčiniti Kretschmer KZ XXXI 470 a Schulze Quaestiones Homer. 15[42], Quaest. epicae 79[1] tak, že v ř. *κυνέω* hledali evropský odlesk stind. VII. konjugace. Z kořene *bhid-* se zde tvoří praes. kmen *bhi-na-d-* (pův. **bhi-ne-d-*) v tvarech silných, *bhi-n-d-* v tvarech slabých, infixem *-na-* (**-ne-*), *-n-*: na př. 1. sg. *bhinádmi*, 3. pl. *bhindánti*; i v jazycích staroarijských tato flexe již přechází k flexím thematickým (stind. i *bhindā'mi* m. *bhinádmi*, pod. i v Avestě), v jazycích evropských je tak pravidlem (tak lat. *findo* = stind. *bhindā'*[*mi*]). A totéž dle Schulze a Kretschmera se stalo i v řečtině s kořenem *κυσ-*, jen že východištěm byl silný kmen **κυνεσ-*: místo původní flexe **κυνεσ-μι* **κυνεσ-τι* vznikla thematická flexe **κυνεσ-ω* = *κυνέω*. Výklad ten je Brugmannovi Grundriss II 971 jen »vage Vermutung«; a právem. Předně jsou nosovkové konjugace indoevropské s infixy a suffixy, obsahujícími nosovky (obojí jsou patrně mezi sebou příbuzny: srv. lat. *jungo* skt. *ju-ná--gmi*, ř. *ζεύγνυμι*) rozhodně flexe archaické: nehledíme-li ku případům, kde na obmezeném území jazykovém některá nosovková konjugace se stala oblíbeným prostředkem k vystižení jisté kategorie významové (tak se stalo v jazycích slovanských a baltských), jsou slovesa nosovková prastará a lze je pravidlem sledovati v několika jazycích indoevropských, ne-li ve všech, čehož, jak povíme, u domnělého kořene *κυσ-* není. Kromě toho, kde s bezpečností lze konstatovati přechod infixové

flexe athematické v thematickou, východištěm bývá kmen slabý (tak *bhind-*), nikoli silný (ne **bhined-*; srv. ovšem Brugmann l. l., kde domněnkou se uvádějí ojedinělé příklady i tohoto způsobu). Ještě méně podobnosti mají posavadní pokusy, pro ř. κυνέω ἔκυσσα nalézti příbuzenství v jiných jazycích indoevropských. Pojívali je s skt. *kusjāti kuśjāti*, znamenajícím prý »objímá« (tak již Bopp v Glossáři; srv. LF XIX 133); jenže sloveso toto není doloženo, a »kořen« *kus- kuś-* patří patrně k oněm, jež vyráběli grammatikové indičtí na výklad slov, kterým po boku nestojí sloveso příbuzné (tento jejich předsudek, že každé jméno musí pocházeti z kořene slovesného a musí míti příslušný »původní význam«, strašívá v etymologii podnes); patrně byl kořen *kus- kuś-* vyroben na výklad slova *kō'śaḥ* »káď, nádoba, bedna« a p. (snad i *kukšiḥ* »břich«), a významu indických lexikografů není asi rozuměti »objímati z lásky«, nýbrž »objímati v sobě, pojímati« (srv. petrohradský slovník s. v.). Sice by asi byli užili také výrazu poněkud určitějšího, asi *pariṡvajanē* místo *saṃślēšanē*. S německým *kuss*, *küssen* (stisl. *koss*, ags. *coss*) nelze také mnoho pořiditi: kdyby ř. κυσ- bylo původem příbuzno, musela by se germanská slova počínati hláskou *h*-. Keltská slova podobného znění (stcorn. *cussin*, střcorn. *cussan*; srv. Meyer Griech. Gramm.[2] 282) zdají se pocházeti z germanštiny (Schrader Reallexikon 312). A kdyby etymologie germ. *kus*-, s pochybnostmi uvedená u Brugmanna I[2] 607, byla správna, zase by v řečtině bylo čekati *γυσ- (anebo leda *βυσ-), nikoli κυσ-. Fickův slovník etymologický v 3. vydání I 543 (a Vaníček I 180) mnoho vypravuje o příbuzenstvě ř. κυνέω: vidí v něm pův. kořen *kvas- kus-* »ssáti, vříti«, který prý vězí i v lat. *cāseus*, »stind. *kvāsa-*« (po tomto není ani ve velkém ani v menším slovníce petrohradském stopy; patrně je tu jedna z nesprávností, u Ficka na poli jazyků arijských dosti častých), sl. *kysnąti*, *kyselъ*, *kvasъ*, *sъsъ*, *sъšą*, *sъsti* (recte *sъsą sъsati*) »für *skus-*«, skt. *ćūšati* »ssaje« atd. I s básnickým odůvodněním z Göthe (»nicht zu liebeln leis' mit Augen, sondern fest uns anzusaugen an geliebte Lippen«). Ve vydání 4. z toho ničeho nenalézám, a netřeba tudíž výkladem, jehož Fick sám se vzdal, se déle obírati.

V podobných záhadách etymologických nebývá na škodu hledati poučení v historii slov ne sice etymologicky příbuzných, ale významem shodných anebo aspoň podobných. Tu padá především na váhu, že pro »líbání« není ani jediného slova, které v tomto významě by se dalo stopovati jakožto původně srodné aspoň ve dvou skupinách indoevropských. Srv. Schrader Reallexikon s. v. »Gruss«, str. 312 n. »Jakož ethnografie učí, že mnozí národové líbání neznají (v starověku vypravuje to na př. Valerius Maximus II 6 17 o Numidech), nemusí býti toto mlčení etymologie ani nahodilé«, přidává Schrader. O Homerově κυνεῖν ještě se zmíníme; zde několik slov o Indii.

Pozdější Indové znají polibek velmi dobře; indická Ars amatoria, Vātsjājanovo Kāmasūtram, vyčítá rozličné jeho druhy a popisuje je se vším, co k nim patří, s důkladností, po jaké jinde těžko nalézti stopu, a ještě důkladněji domácí kommentář vyplňuje kde jakou citelnou mezeru originálu (německý, dle potřeby místy latinský překlad vydal 1897 v Lipsku Rich. Schmidt; obálkové vydání 1900); ale stará Indie hrubě o něm neví. V hymnech védských objevuje se tak říkajíc jen instinktivní líbání (vl. do slova »lízání«: koř. *rih- lih-*) mateřské. »On, býk, zplodil z nich zárodek« (t. j. »Agni, oheň, sám se zrodil z vod«), »on, dítě, z nich ssaje, [ony] jej líbají« RV II 35 13; mateřské líbání (»lízání«) je dosti častým přirovnáním, na př. o písních kněžských, líbajících Indra nebo lisovaný sóm, jako matka mládě. Zejména tu vystupuje v před obraz, jak kráva líže své mládě, anebo i kráva krávu (VIII 20 21). Ojedinělé je X 5 4 »[Agni] líbá dívku jsa hospodářem« (bůh Agni je mužem ženy, než se vdá: Ludwig, Rigveda IV 399); a i zde jest pomýšleti na povahu Agniovu, jenž plameny svými »stále líže« (I 140 9), »líže nebe i zemi« (X 45 4), nehledíc k tomu, že X 5 4 »dívka« může býti i metaforickým obrazem obětní libace. V jazyce pozdějším tvary a odvozeniny kořene *lih- (rih-)* takovýmto způsobem se neobjevují. Jiné sloveso, jehož užívání ve smysle »líbati« zdá se býti rovněž zvířecího původu, jest *ğighrati*, zvl. v některých složeninách: znamená vlastně »čichati, očichávati«.*) I zde je patrně východištěm laskání matky s mládětem: srv. TS VI 4 11 4 »tele zrozené kráva očichává« (*abhí ğighrati*). Podobného něco v nejasném místě RV 185 5, kde nebe a země se dotýkají (líbají) nějakého místa země; »nebe zemi deštěm svlažuje, líbá« Ait. Br. I 7, »slunce pozemské tvory líbá« ŚBr. VII 3 2 12 a p. (všude je vlastně překlad »líbati« proti originalu příliš speciálně moderní). Od súter počínaje je běžno *áva ğighrati* »líbati« o pozdravném políbení zvl. hlavy (*mūrdhání*); později i s předložkami jinými, i bez předložky, ale stále větším dílem o laskavém polibku (zvl. na hlavu) mezi otcem a dítětem, mezi přátely, manžely a p. Slovesa *ni̧stē* užívají hymny védské podobným způsobem, že vlastně překlad »líbati« není na místě: zde však již nevystupuje v počátcích užívání toho tak ráz animální, jako u obou sloves předešlých: zdá se, že vlastní význam tohoto slova jest »klaněti se, pozdravovati«; vždyť se zdá býti i desiderativním tvořením slovesa *námati, námatē* »klaní se někomu, sklání se k někomu«. Tak pozdravují obětní lžice

*) Ostatně původní významový rozdíl mezi stind koř. *lih- rih-* a *ghrā-* zdá se býti menší, než by se jevilo na první pohled: *ğighrati* pův. asi znamenalo »těsně se dotýkati« (částí těla). Srv. Ludwig, Rigveda IV 173 Proto může obojí kořen znamenati též »srkati, lízati« o tekuté potravě.

Agniovu moc I 144 1; Agniův paprslek »líbá« ústa (otvor) obětní lžice VIII 43 10; pěvci »líbají«, t. j. velebí pána světa (Sóma) IX 85 3; volání (zápasníků?) dostihlo nebe, »slávychtivou myslí dotkli se země« X 74 2 (Ludwig myslí na možnost »políbení země«, upadnutí, ale sotva dobře); bohové i lidé »líbají« (uctívají) Agnie X 92 2; kameny, lisující sómovou šťávu, »líbají« (? patrně »uctívají«) Indrovy koně. Teprv z Bhaṭṭikāvja, tedy z památky jak jinde jsem řekl (str. 26), jazykově nehrubě cenné, uvádí toto sloveso slovník petrohradský s určitým významem »líbati« (na rty); z téže památky i *parini̥sakaḥ* (*phalānām* »ochutnavač ovoce«). K tomu menší jeho vydání III 199 ještě *nētra-ni̥sin-* »oči líbající, na oči se sklánějící« (o spánku) z pozdního Daśakumáračarita.

Teprv pozdější sanskrt má vlastní sloveso s významem »líbati« (v první řadě na ústa, též na tvář a j.): *čúmbati*; tohoto slovesa a jeho odvozenin užívá se také hlavně o polibku lásky. Pozdní původ těchto slov je z nejedné příčiny patrný: v literatuře vystupují teprv počínaje epikou, přízvuk na kořeni je neobvyklý (podle starých slov *limpáti muñčáti* a p. čekali bychom *čumbáti*) a ukazuje na vznik v době, kdy staré přízvukování indické ustoupilo již pozdějšímu; divné je *č* před *u* (vyjímajíc tvary, v nichž jde o nějaké působení analogie, *č* před *u* v starých slovích je, tuším, možno jen jako pozdější střídnice za *čj*; zvl. *ścu-* se tak objevuje místo *ścju-*); divný je celý kořen (*m* není praesentním infixem, nýbrž zůstává i mimo praesens: pft. *čučumba*, pass. *čumbjatē*, part. *čumbitaḥ* atd.). K tomu nemá sloveso toto nikde nijakého příbuzenství, ani v sanskrtě (mimo nejprůzračnější odvozeniny) ani v jazycích příbuzných. Patří patrně k slovům, jaká vznikají v každém jazyce jaksi sama sebou, bez starých základů (»bez historie«, jak říkával Miklosich), k slovům rázu původně spíše interjekcionálního, často onomatopoického*) (říkávají podobným slovům i »okkasionální«). Smíme-li věřiti jazykovému a literárnímu svědectví, »líbání« v našem smysle slova je u Indů dosti pozdní; zejména líbání z lásky pohlavní. Mlčení staré literatury je v této příčině tím významnější, že hymny Rgvédu sice bez ostychu se zmiňují o pohlavním životě muže a ženy (srv. Ludwig, Rigveda VI 220), nýbrž berou z něho i metafory a podobenství k rozličným částem náboženského rituálu. A na př. říkadla k získání lásky ženské, dosti četně zastoupená v Atharvavédě, ač nešetřívají místy živých barev, o touze po polibcích také nemluví.

---

*) Snad svědčí o onomatopoickém původě místo MBh. VIII 4954 (v petrohr. slovn. II 1044): »*čučumbatuḥ*, »k ústům přiložili (? mlaskli?) výtečné mušle oba mezi muži výteční, a výtečnými ústy najednou zatroubili« (Indům v době staré sloužily veliké mušle k troubení).

Nehodláme otázkami podobnými se obírati podrobně vůči jiným jazykům a národům. Jednak není k tomu dosti starého a podrobného materiálu literárního, jednak bychom zabředli ve zbytečných podrobnostech. Ale našli bychom podobné věci, jako u vývoji stručně vylíčeném v jazyce stind. Našli bychom slova, která významu »líbati« nabyla semasiologickým vývojem z významů jiných (tak ř. *φιλεῖν*, naše »líbati, políbiti, polibek« při *ljubъ*, *ljuby*, frc. *embrasser*), a zase slova původu pozdního, ad hoc vzniklá. Tak zase slova patrně interjekcionální povahy, charakterisovaná zvláště sykavkami a hláskami podnebnými: něm. *schmatz*, *busserl*, lat. *basium*, *savium*, snad i got. *kukjan*, sthň. *kus* atd. Mimo ně také denominativa slov, znamenajících »ústa«: lat. *osculari* a p. Přihlédneme jen na jedno slovo, se semasiologickým vývojem zvláště zajímavým (srv. o něm m. j. Miklosich, Etym. Wört. 28, Brugmann, Die Ausdrücke für den Begriff der Totalität in den idg. Sprachen, SA. a. d. Renuntiationsprogr. der phil. Fac. der Univ. Leipzig für 1893—94, 41 n., Uhlenbeck, Kurzgef. Etym. Wört. der got. Spr. s. v. *hails*, Schrader l. l. 313). Je to slv. *cělovati* (k tomu divná slova csl. цѣловъ, цѣлъвъ m. »polibek«).

Sl. *cělovati* je denominativum adjektiva *cělъ* »celý«, pův. asi »integer, sanus« a p. (srv. na př. csl. быстъ роука єѥ цѣла a p. v Miklosichově Lex., цѣлити »léčiti«, цѣлило »lék«, цѣлѣти »zdravěti«, č. *jitrocel* = *runocel*, srv. Suda v programu písecké reálky 1900 11, a j.; srv. Miklosich Et. W. l. l.); z příbuzných slov v jiných jazycích idvr. u Brugmanna a Uhlenbecka (m. j. snad i Hesychiova glossa *κοῖλυ· τὸ καλόν*) srv. zejména got. *hails* »heil« a prus. *kailūstiskun* akk. »zdraví«. U Germanů toto adj. bylo od pradávna běžným pozdravem. Tak překládá jím již Ulfila ř. *χαῖρε*: *hails þiudan Iudaie χαῖρε βασιλεῦ τῶν Ἰουδαίων* Mk 15 18, s nominativem *hails þiudans Iudaie χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων* J. 19 3. Pod. na př. ags. *wes þú Hróðgár hál* Beow. 407 »buď ty Hródgáre zdráv!« Odsud denominativa sthň. *heillazzen* ags. *hálettan* stisl. *heilsa* »pozdravovati«, t. j. »provolávati ‚zdráv'!« Jest proto pochopitelno, že slova příbuzná nabývala i významu »dobré omen« (pak i »omen vůbec«, nebo i »omen zlé«, jako na př. ar. *ā-prīnāmi* »žehnám« v Avestě znamená i »klnu«); srv. u Brugmanna stisl. *heill*, ags. *hǽel* »omen«, stir. *cél* »augurium« a jiná slova keltská tam uvedená.

Podobně patří k lit. *sveĩkas* »zdráv« denom. *'svéikinu* »zdravím« (»weil man beim Grüssen, indem man die Hand giebt, gewöhnlich *sveĩkas* sagt,« Kurschat s. v.), k lotyš. *sveiks* »zdráv« (»eine Begrüssungsformel, die indess im gewöhnlichen Leben weniger zu hören ist als *vesels* [id.] beim Abschiede«, Ulmann s. v.; s pozdravem *sveiks*, v jedn. čísle, se přichází i do společnosti několika osob) patří sloveso *sveicināt* »zdraviti«, právě jako i naše *zdraviti*, *pozdravovati* je podobného původu. Také lat.

salutare je podobným denominativem (snad ze *salve?** srv. *salutem alicui imprecari*). I Slované patrně se zdravívali podobným způsobem, slovem *cělъ* na př.; proto v csl. starých textech цѣловати znamená i »pozdravovati«. Význam »líbati« teprv odtud dále se vyvinul. Srv. na př. i, že ř. φιλέω znamená i »líbati« (v starší době obyčejně s přídavkem στόματι). Toto φιλέω ovšem je totožno se slovesem φιλέω »miluji«, ale ve významě »líbati« asi těsně souvisí s pozdravným ὦ φίλε. Podobně lit. *svéikinu* znamená »pozdravuji« na základě onoho pozdravu, ale i »uzdravuji« jakožto obyčejné denominativum; tak i č. »pozdravuji« : »uzdravuji«.

Ř. κυνέω je slovo staré, již u Homera běžné — v pozdější době bylo dokonce vytlačeno uvedeným právě φιλέω —, nemá po svém boku nic, co by znamenalo »ústa« nebo pod., nemá ani rázu onomatopoického (leda bychom se snad drželi aoristu ἔκυσσα). A co po našem v otázce celé nejvíce váží, význam jeho starý není »líbati« v našem smysle slova na ústa, zejména neužívalo se ho patrně původně o polibku erotickém. Srv. o podrobnostech Sittl, Die Gebärden der Griechen u. Römer, Leipzig 1890, 31 nn. U Homera platí κυνεῖν hlavně o líbání pozdravném, na hlavu, na oči a p.; později ovšem se význam mění, ale, jak jsme řekli, κυνέω ustupuje slovesu φιλέω. Významno je, že κυνέω může míti i význam, který s líbáním jakýmkoli vůbec nemá nic společného. Neklademe významu na Hesychiovu glossu παρακοινᾶν (ο by mohlo býti, jako časem bývá, označením krátkého *u* = att. *υ*)· τὸ ἐν τῷ ἀσπάζεσθαι παρατρίβειν τὸ γένειον καὶ τὰς παρειάς. Ale důležito je προσκυνέω. Vykladatelé tohoto slova ovšem často urgují v něm základní význam »líbati«, mluvíce o líbání země před někým, nebo o posílání polibku rukou a p. (Římané překládali προσκυνέω slovy *venerari, adulari, adorare*, též otrocky *adosculari*: Sittl l. l. 157[4]): ale nic z toho není podstatnou součástí významu προσκυνέω. V starší době Řekům προσκύνησις bylo označením projevů zbožné úcty bohům, při nichž nějaké líbání při nejmenším nebylo ničím obligátním, ba spíše ho obyčejně ani nebylo; srv. Sittl 174 nn. Teprv když seznali Řekové zvyky perské a místy k nim i byli nuceni, προσκύνησις nabylo významu otrockého koření se před lidmi, při kterém rovněž líbání na př. země ani není nutnou součástí výkonu (Sittl 157 nn). Ani ve známém místě u Herodota, I 134 (ἐντυγχάνοντες δ' ἀλλήλοισι [Πέρσαι] ἐν τῇσι ὁδοῖσι, τῷδε ἄν τις διαγνοίη εἰ ὅμοιοί εἰσι οἱ συντυγχάνοντες · ἀντὶ γὰρ τοῦ προσαγορεύειν ἀλλήλους φιλέουσι τοῖσι στόμασι, ἢν δὲ ᾖ οὕτερος ὑποδε-

*) Srv. k tomu domněnku, že *salve* je pův. pozdravným vokativem *salve*, který teprv přichýlením významovým k *avē* a p. nabyl povahy imperativné Toto *salve* bylo by totožno s ř. pozdravným vokativem οὖλε (οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε, θεοὶ δέ τοι ὄλβια δοῖεν ω 402); srv o tom Thurneysen KZ XXVIII 160[1], Schulze Quaestiones epicae 104[3], Schrader Reallexikon 313.

έστερος ὀλίγῳ, τὰς παρειὰς φιλέονται, ἢν δὲ πολλῷ ᾖ οὕτερος ἀγεννέστερος, *π ρ ο σ π ί π τ ω ν* προσκυνέει τὸν ἕτερον) není nutno pomýšleti na nějaké líbání. A týž význam, co προσκυνέω, mívá i prosté κυνέω. Srv. Hesychiovo κυνεῖ · φιλεῖ, προσκυνεῖ, a Hybriovo Skolion u Athen XV 696 A: πάντες γόνυ πεπτηῶτες ἐμοὶ (? srv. Hiller, Anthol. lyr.[4] 275) κυνέοντι δεσπόταν καὶ μέγαν βασιλέα φωνέοντι. To jsou věci, které dovolují, nýbrž vyzývají, hledati původ ř. κυνέω někde, kde původně nijakého líbání ani nebylo.

V hymnech a průpovědech védských opětovně objevuje se slovo *śunám*: znamená asi »zdar«, nebo »na zdar, ke zdaru«. Na př. RV IV 57 3 (v modlitbě na požehnání orání): »ke zdaru tahouni, ke zdaru mužové, ke zdaru ať oře pluh, ke zdaru oprati ať jsou uvázány, ke zdaru osten povznášej«; t. 8: »ke zdaru naše radlice rozorávejte zemi, ke zdaru oráči [na pole] jděte s tahouny, ke zdaru Pardžanja (bůh deštů) s medem (t. j. rosou), vláhou; Zdare a Pluhu (? personifikovaní geniové orby), zdar na nás vložte.« III 30 22: »ke zdaru kéž zavoláme bohatýra Indra v této bitvě . . .« (Ludwig překládá »wir wollen rufen den g l ü c k s e l i g e n, den Maghavan Indra . . .«, tuším ne správně; strofa opakuje se na konci několika hymnů). IV 3 11: »ke zdaru (»als ihr Heil« Ludwig) mužové obsedli Ušasu (Jitřenku)«; a p. j. Přidáváme, že jednak význam tohoto slova nelze přesně vymeziti (mohlo by znamenati »hojnost, požehnání« a p.), jednak že ze ztrnulého jeho užívání lze souditi o jeho stáří a jakémsi význačném jeho užívání. Mimo védské hymny a průpovědi úplně zaniká.

Toto slovo pak zdá se že patří k dosti zajímavé skupině slov, která mají vztah jednak ke kultu božstva, jednak k hojnosti. V řečtině samé mohlo by sem patřiti Hesychiovo κοναρόν · εὐτραφῆ, πίονα, δραστήριον (Fick I[4] 428), předpokládajíc zase, že *o* je označením dialektického *u* = att. *υ*. Sem patří snad i keltské **kunos* »vysoký«, ve významě hmotném i přeneseném (cymr. *gogoned* »gloriosus«): v. Fick II[4] (Stokes) 84. Též stlit. *paszune* »síla« Bezzenberger, Beitr. z. Gesch. der lit. Spr. 11, předpokládajíc, že *u* je krátké. Jiný stupeň téhož kmene-kořene vězí asi v lot. *svinét* »slaviti, světiti (nějakou slavnost)«, a asi i v prus. *swints* »svatý«; sem by zase patřiti mohlo i ř. πάνυ (παν- = lot. pr. *svin-*, t. j. pův. **k'vən-*), πανία · πλησμονή, πάνια · πλήσμια (jinak Brugmann, Die Ausdrücke d. Begr. der Totalität 64); týž stupeň by mohl býti i v got. *hunsl* n. »oběť« (ags. *húsel*, stisl. *húsl*), t. j. pův. **kvən-slom* (germ. *hvun-sla-*), není-li snad stupeň týž co v *śunám*, t. j. **k'un-slom* (germ. **hun-sla-*). Dalším stupněm téže »base« bylo by pak **k'ven-* v avest. *spəntō**), sl. *svętъ*, lit. *szveñtas* »svatý«. Měli bychom tedy

*) Avest. (a vůbec írán.) *sp* je známá střídnice pův. *k'v*, stind. *śv*, sl. *sv*, lit. *szv* (ř. ππ, π).

vedle sebe stupně **k'un- *k'vən- *k'ven-* s významem jednak »hojnosti, plnosti« a p., jednak asi »uctívání vzývání«: obojí význam dal by se srovnati, hledáme-li ve významě druhém dle hořejších analogií vlastně »přání hojnosti« (uctívané bytosti), anebo snad i »udílení hojnosti«. Jak těsně obojí význam spolu souvisí, viděti je nejlépe v Avestě, kde v *spəntō* (komparativ s absolutním významem *spanjao*, superlativ *spəništō*) vlastně je pojem, složený ze »svatosti« a »blahodárnosti, udílení hojnosti a zdaru«.*) Ovšem že v slovech zde uvedených vývoj významový ani tvarový nelze v podrobnostech jasně rekonstruovati, leda nejistým domyslem: máme, tuším, před sebou výsledky vývoje vyšlého sice dle naší domněnky z počátků stejných, ale dospěvšího různými cestami k výsledkům tak disparátním, že na první pohled ani je nelze dobře sloučiti. K těmto výsledkům patří nějak, tuším, i ř. *πᾶς*, km. *παντ-*, a *ἅπας*, *ἁπαντ-*. Toto dávno srovnávají s véd. *śáśvān* km. *śáśvant-* (m. *sáśvant-* znamou assimilací), asi »úplný, nepřetržitý« (celostí, počtem, místem i časem): bývalo-li ukazováno na to, že podlé *ἵππος*: stind. *áśvaḥ* av. *aspō* bychom čekali **ἅππαντ-*, jest ukázati k tomu, že *ἅπαντ-* vedle *πάντ- σύμπαντ- πρόπαντ-* bylo cítěno za kompositum a tudíž *π* jediné se objevuje dle zákonů o začátku slova, anebo ještě spíše, že původ jeho sahá v doby, kdy začátek ještě zněl asi **səmkv-* nebo *sm̥kv-* a tudíž již z příčin hláskových *kv* se změnilo jinak než v *ἵππος*, kde již původně stávalo za samohláskou. Brugmann l. l. 62 n. vykládá *παντ-* způsobem, který by je odloučil ze souvislosti se *śáśvant-*: čeká za původní **k'vn̥t* (**k'vənt-*) dle výkladů Streitbergových o »přízvučném *n̥* sonans« IF I 82 nn. asi **πέντ-* m. *πάντ-*, ale po mém zbytkem. Tvar *πάντ-* lehko se pochopí jako tvar kontaminovaný z **πέντ-* a **πατ-* (v pův. g. d. sg. **πατός*, **πατί* vedle akk. **πέντα*, srv. véd. *śá-śvataḥ -śvati* akk. *-śvantam*); snad pomáhala i okolnost, že v starém kmeni *ἅπαντ-* kmenová samohláska již dávno neměla aspoň plného přízvuku. Možná, že při *πάντ-*, *śáśvant-* nemáme mluviti o nějaké, odvozenině **k'ven-t-* souvislé přímo s hořejším kmenem-kořenem **k'ven-* atd. (a snad i prus. *swints* atd. by mohlo býti pův. souhláskovým kmenem na *-nt-*, přešlým ve flexi samohláskovou), nýbrž o nějaké odvozenině **k'v-ent-* z kořene, o kterém se hned zmíníme. V té věci nevíme ještě mnoho o odvozeninách *-n*-ových a *-nt*-ových: ale jsou některé věci, které zdají se ukazovati na jistou starou souvislost mezi obojími. (Též stisl. *hund-víss* »hojný« ovšem je příbuzno s ř. *πᾶς* atd.) — O véd. jmenech *śvāntáḥ śvātráḥ*, uváděných časem v souvislost se slovy, o nichž mluvíme a ještě

---

*) K tomu ještě neutr. *spānah-* asi »pomoc, zdar« s pův. *o* (**k'vonos-*)? Ovšem že původní *s*-ové kmeny mívají spíše v kořeni *e*.

promluvíme, raději tenkráte pomlčíme: význam jejich je posud nedosti jasný.

Podle toho, co jsme vyložili, domníváme se, že *κυνέω* je denominativem jakéhosi jména **k'uno-* (snad *k'unóm* = védské *śunám*) a že původně znamenalo »přáti zdaru, hojnosti« a p.*), a sice »s jistými pozdravnými posuňky«. Z toho — jako v sl. *cělovati* — mohl se vyvinouti význam »líbati«. Při tom se pochopí i *προσκυνέω* lépe, než vychází-li se při *κυνέω* z pův. významu »líbám«: *προσ-κυνέω* je totéž, co asi by bylo *πρός τινα κυνέω*, ne »vůči někomu, k někomu líbám, posílám polibek«, nýbrž »k někomu činím pozdravný projev«. Takovéto spojení by bylo i slavnostnější, než pouhé *κυνέω*, což se dobře srovnává s rozdílem mezi *κυνέω* a *προσκυνέω*. Srv. na př. Demosthenovo (32 26) *εἰρήσεται πᾶσα πρὸς ὑμᾶς ἡ ἀλήθεια*, což se citelně významem liší od *εἰρήσεται ὑμῖν* (srv. Krüger 1 § 68 39 2). Komposit podobného rázu jako *προσκυνέω* je v řečtině hojně; srv. *προσαγορεύω προσηγορέω* = *ἀσπάζομαι*, *ποταείδω* u Theokrita 2, 11 (*ἀλλὰ Σελάνα φαῖνε καλόν· τὶν γὰρ ποταείσομαι ἄσυχε δαῖμον*), *προσαυδάω*, *προσειπεῖν*, *προσερεῖν*, *προσεύχομαι*, *προσαιτέω*, *προσβωμολοχεύομαι*, *προσβλέπω*, *προσδέρκομαι*, *προσγελάω*, *προσμειδιάω*, *προσσαίνω*, *προσκνύζομαι* a m. j. Srv. též lat. *adorare*, důraznější než pouhé *orare* a j.

Tvar **k'un-* **k'vən-* **k'ven-* není nejprostším základem, který nám poskytuje jazykový materiál indoevropský. Tyto tvary nosovkové jsou již odvozeny; ovšem že pocházejí, jsou-li naše domněnky správny, již z doby prastaré. Vedle nich jsou i patrně příbuzné tvary s kořenem *k'u* a pod. bez nosovkové části odvozovací. Srv. o nich na př. Fick I[4] 46, 48, 213, 424, Brugmann, Ausdr. f. d. Begriff der Totalität 60 nn., Hirt, Ablaut § 315, 386. V jazycích arijských je hojně slov sem slušejících: stind. *śvájati* »otéká (na př. o oku, o mrtvém těle)«, v starší době v rozličných tvarech (na př. pft. *śūśuvuḥ* a j.) s významem »zdaru, síly, moci a p. nabývati« (praes. *śvájati* tvořeno docela jako *hvájati* »volá« str. 38; k tomu aor. *áśvat* jako *áhvat*); pod. *śūjatē* (: av. partic. *sujamnō*); dále jména *śávaḥ* *śávam* »mrtvola« (srv. nahoře *śvájati*), *śávas* n. »moc, síla« (av. *savō* n.; v Avestě slovo toto a jiná sem slušející mají odstín významový směrem ku pojmům »pomoc udílená, užitek« a p.), *śūraḥ* »udatný« (av. *sūrō*) se superl. *śáviṣṭhaḥ* a j.; v lit. by sem snad mohlo patřiti *szúdas* »excrementum« (? lot. *sūds*, *sūdi* znamená i »hnis«, což by mohlo ukazovati k významu stind. *śvájati*; i v dalším průběhu najdeme věci, které se zdají ukazovati k nadýmání těla),

*) Srv. na př. *αὐξάνω* ve významě »zdraviti, slaviti« a p., na př. *ὦ Κιθαιρών, οὐκ ἔσει τὰν αὔρι πανσέληνον, μὴ οὐ σέ γε καὶ πατριώταν Οἰδίπουν καὶ τροφὸν καὶ ματέρ' αὔξειν* Sof. Oid. Tyr. 1092, *δεῖ γὰρ . . . Διόνυσον . . . ὅσον καθ' ἡμᾶς δυνατὸν αὔξεσθαι μέγαν* Eur. Bakch. 183.

snad *szaũnas* »statný« (i *szaunùs*); ze slovanštiny sem počítají *sytъ*, *sytъ*. Z řečtiny sem patří *κῦρος*, *κύριος*, pak slova *κύω κνέω κῦμα ἐγκύμων* (srv. v příčině významu redúplikované *κῖκυς* »síla« a stind. *śíśuḥ* »dítě, mládě«, *sú-śiśviḥ*); semasiologicky je zajímavo *κῦμα* »dmoucí se vlna«, »zárodek v mateřském lůně«, »mladý, bujný výhonek zelí«. Dále lat. *inciens*, snad ir. *caur* »hrdina« Fick (Stokes) II[4] 84 (srv. 89 s. *kounos?*) a j. Brugmann l. l. 61 n. počítá sem i řadu ř. slov, počínajících se *πᾶ-*, *πη-* (z **k̑ū-*, t. j. pův. **k̑'u-ā-*), tak *ἔμπης* »docela«, dor. *πᾶμα* »majetek«, *πάμωχος ὁ κύριος* Hes., *πάσασθαι* »dostati v moc«, *πέπαμαι* »*κέκτημαι*«, att. *παμπησία* »celý majetek« a j. (sem dle jeho mínění by patřilo i *πάντ-* z **k̑'vānt-*, se zkrácením v řečtině hláskoslovně nutným).

Co se týče aoristu *κύσσαι* att. *κύσαι*, není o nic divnější než *μύσαι πτύσαι ξύσσαι ἐρύσσαι ἐρύσσασθαι* a p. vedle *δῦσαι φῦσαι θῦσαι λῦσαι ῥύσασθαι* a p. s dlouhým *υ*.*) Při tom nesejde na otázce, jeli *σσ* u samohláskových kmenů v aoristech původní (za dlouhými samohláskami by se bylo zjednodušilo již v prařecké době), jak myslí Bezzenberger BB III 159[1], Fick Göttg. Anz. 1881 1429, Hoffmann t. 1889 880, Griech. Dial. I 207, II 469 nn., III 568 nn. BB XXVI 30 nn., anebo vzniklo-li napodobením tvarů kmenů *σ*-ových (nu př. *καλέσσαι* podlé *τελέσσαι*), jak obyčejně se mínívá (tak Brugmann, Morphol. Unters. III 83, Schulze KZ XXXIII 126 nn.). Aktivní aorist *ἔκυσσα* při *κυνέω* je ovšem dosti divný (čekali bychom spíše *ἐκύνησα*, jak se říkalo v pozdější době, zvl. v *προσεκύνησα*), a lze jej pochopiti jen tak, že pochází z doby velmi staré, ve které patrně ještě původní význam slovesa *κυνέω* byl u vědomí mluvících: patrně je aor. *ἔκυσσα* tvarem rovněž starým jako *κυνέω*, pocházeje snad dokonce ještě z doby, kdy slovesa odvozená netvořila tvarů nepraesentních z kmene odvozeného vůbec nebo leda výjimkou (na tomto stanovišti stojí, jak známo, z veliké míry ještě jazyky staroarijské). Významem sice *ἔκυσσα* se velice oddálilo od media *ἐκυσσάμην* (*κυσσαμένη* u Homera a Hesioda »obtěžkavši«), ale jsou-li naše domněnky o původním významě *ἔκυσσα* správny, není mezi *ἔκυσσα* a *ἐκυσσάμην* rozdílu jiného než mezi *παύω*: *παύομαι*, *ἵστημι*: *ἵσταμαι*, *γεύω*: *γεύομαι* a j. Ani med. aorist *κυσσαμένη* při akt. *κύω* není divný; vždyť beztoho se raději říká *κυέω κυέομαι* (kmen *κυη-* zde jest původně podobného rázu, jako neutrální slovesné kmeny na *-ē-*, na př. v slov. a lit. slovesech III. třídy, nebo v passivních

---

*) V tvarech podobných s dlouhým *υ* by mohl býti podobný výsledek kontaminace dvojhlásky, kterou v akt. aoristě očekáváme, s praesentním *υ* (které ostatně, jak známo, bývá i dlouhé), jako v praes. formaci *-νῦμι*: *-νυμεν* místo očekávaného **neumi*: *-num-* (srv. stind. *-nōmi*: *-numáḥ*). Aoristy jako *ἔκυσσα* by se mohly vůbec anebo aspoň svým vokalismem zakládati na původních aoristech medialných anebo i na původních aoristech nesigmatických.

řeckých aoristech »silných«). Vím sice, že za *κυσσαμενη* dnes někteří raději čtou *κῡσαμένη* (srv. na př. Schulze, Quaest. ep. 331), proto že Aischylos (ve fragmentě u Athen. XIII 600 B) má aor. *ἔκῡσε* »oplodnil«; ale zdá se mi, že toto *κῡσαμένη* patří v onu nepřehlednou řadu »oprav« epického textu, o kterých se po čase zase poznává, že jich vlastně netřeba. Patrně *ἔκῡσε* vzniklo dle *ἔλῡσε*, tím spíše, že neužívaný onen tvar asi sám Aischylos ad hoc si utvořil.

Podle staré etymologie by souviselo ř. *κύων* (stind. *śvā'*, av. *spā*, med. *σπάκα* u Herodota, lit. *szů*, let. *sùns*, ir. *cú*, got. *hunds*) snad jakožto »plodné zvíře« s *κύω*. Je-li tato etymologie správna, byli by měli Řekové vlastně pravdu, viděli-li v nedůstojné *προσκύνησις*, lidem vzdávané, cosi psího. Ovšem že by pak semasiologická souvislost obojích slov byla podstatně jiná, než se jevila jejich citu.

Poznámky k Sofokleově Elektře.

Napsal **Josef Král.**

Za nedlouho vyjde podruhé mé vydání Sofokleovy Elektry, které poprvé vyšlo r. 1889. Přehlížeje znova text a probíraje se hojnou literaturou, která od r. 1889 vyšla a Sofokleovy Elektry se týká (jednotlivými vydáními, monografiemi i články, jednajícími o úpravě a výkladu textu), shledal jsem, že nové vydání mé musí se na místech dosti hojných odchýliti od vydání prvního. Ne proto, že snad učiněny byly k některým zkaženým místům přesvědčivé opravné návrhy, jejichž přijetím by text získal; naopak: z konjektur, uveřejněných za posledních dvanácti let, počtem hojných, přijal jsem do textu j e d i n o u, ačkoli jsem je všecky shledal, pokud jsem je shledati mohl, a ačkoli pro holou nepřístupnost některých prací jen maličko konjektur mi ušlo. Veliká většina těchto konjektur jsou samé plevy a hojí nesprávně právě ta místa, která při střízlivé úvaze ani hojení nepotřebují. Místa, skutečně a někdy těžce porušená, netěší se té pozornosti kritiků z jasné příčiny: na nich bývá skutečné hojení nesnadnější.

Příčina, proč mé nové vydání bude se na dosti hojných místech lišiti od vydání prvního, jest dvojí: jednak jsem já sám r. 1889 snad proto, že mi před tím dva němečtí kritikové, posuzujíce má vydání některých dialogů Platonových, vytýkali přílišnou konservativnost, přijal v text a v přídavku kritickém uveřejnil leckteré návrhy cizí i svoje, které nebyly nutné, jednak právě v poslední době vyšla některá vydání, která na mnohých místech rukopisný text dobře obhájila; jsou to hlavně vydání

R. C. Jebba (Sophocles. The plays and fragments. With critical notes, commentary, and translation in english prose ... Part VI. The Electra. Cambridge 1894) a G. Kaibela (Sophokles Elektra, erklärt ... Leipzig 1896). Vydání ta mají sice také své vady (zvláště po stránce metrické; kritické vydání Jebbovo má dosti vad i ve svém kommentáři kritickém), ale té zásluhy jim upříti nelze, že dobrým výkladem odstranili leckterou obtíž, Kaibel často po příkladu Jebbově, třeba by to z kommentáře jeho nebylo všude patrno. Oba jdou ovšem ve své konservativnosti někdy až za dovolené hranice, bráníce někdy i takových čtení rukopisných, která po mém soudu věru obrany nezasluhují.

Kaibel v předmluvě na str. V praví dobře: »Das Conjecturenmachen hat freilich mit dem Interpretiren meist wenig zu thun und ist auch weder löblich noch schwer, die Emendation aber ist eine seltene Blume, die wenn irgendwo auf dem Felsen der Interpretation wächst, und je länger einer dieser Blume nachgeht, desto besser weiss er, wie schwer sie zu finden oder zu pflücken ist. Dass insbesondre der Sophoklestext durch die Fluth der Conjecturen schwer geschädigt und sehr wenig gefördert worden ist, braucht heutzutage niemandem gesagt zu werden. Die Reaktion ist da ...«. Kaibel dle této své zásady konjektury přijímá do textu zřídka, ještě méně dělá konjektur svých, které (mimochodem řečeno) jsou dle mého soudu až na jedinou výjimku zrovna tak málo přesvědčivé, jako konjektury jiných. Hledíme-li k tomu, jak nesnadné jest leckdy i pouhé určité rozhodnutí, je-li které místo porušeno či ne, poněvadž nemáme a nemůžeme míti dosti jemného citu pro řeč cizí, kterou se psalo a mluvilo před 2000 lety, a nemůžeme určitě říci, co spisovatel (a zvláště básník) mohl připustiti, co nikoli; hledíme-li dále k tomu, že z uvedené příčiny leckdy totéž místo i témuž filologu zdá se jednou vysvětlitelné, jindy opět nevysvětlitelné, a že oprava i čtení určitě zkaženého zakládá se skoro vždycky jen na nejistých domněnkách, nepodivíme se zajisté, proč se jednotlivá vydání tak textem svým liší, mají-li vydavatelé snahu každé místo, buď vskutku nebo snad porušené, také opravovati. Proto po mém soudu dobře činí ti vydavatelé kritických vydání, kteří otiskují text, jak jej lze na základě dochovaných rukopisů nejlépe stanoviti, kteří tedy spokojují se pouhou recensí textu, opravujíce jen chyby zcela makavé a snadno odstranitelné, všecky pak konjektury cizí i své kladouce do poznámek, ať již pod text nebo za něj. Ale pro vydání, určené k potřebě praktické (školní), takové vydavatelské zásady platiti nemohou. Pro školu musí býti upraven text tak, aby žáku neposkytoval obtíží, kterých ani on ani učitel ve škole řešiti nemůže. Nutno tedy místa, která smyslu nepodávají, upraviti tak, aby smysl podávala; a to nelze učiniti jinak než konjekturou. Řídil jsem se však při tomto vydání zásadou, neměniti textu nikde, kde neklamné známky nenasvědčují poru-

šení, a konjektury do textu přijímati jen tehdy, kdy místo jistě zkažené musí upraveno býti tak, aby žákům podávalo ten smysl, jaký asi původně mělo. A těchto do textu přijatých konjektur může býti nyní méně než před dvanácti lety, ježto zásluhou hlavně Jebbovou a Kaibelovou leccos vysvětleno způsobem uspokojujícím, co dříve bylo měněno.*)

Kdybych byl mohl při tomto vydání znova upraviti kommentář, byl bych mohl změny druhého vydání v poznámkách vysvětliti a tím odůvodniti. Ale vydání kommentované není dosud rozprodáno; vydání, které se tiskne, bude obsahovati pouhý text mimo úvod, schemata metrická a stručný přídavek kritický. Proto pokládám za nutné odůvodniti závažnější změny, které jsem učinil, ve zvláštním článku, aby ti učitelé, kteří mého vydání snad užívati budou ve škole, mohli poznati, z jakých důvodů jsem text prvního vydání měnil a jak si jej vykládám. Tento článek můj má tedy účel r y z e p r a k t i c k ý, jsa jaksi doplňkem mého vydání. Proto nikdo v něm nečekej mnoho věcí nových; podávář většinou jen posouzení některých mínění kritiků cizích a takové jich výklady, kterými se text zachovaný po mém soudu platně obhajuje. Mého je v něm málo. Vydávám jej jen z nutnosti. Ostatně mnozí kritikové vydávají i obšírné kritické práce, které se od této liší jen tím, že sem tam vpletena jest v nich některá vlastní konjektura, obyčejně ne lepší, ne horší předešlých. Na vydání textovém, které bylo pracováno svědomitě, nikdy není znáti, kolik práce stálo, ježto vydavatel musí o každém obtížnějším místě i po pracném shledání příslušné literatury často dlouho u sebe uvažovati, než se pro určité čtení nebo návrh rozhodne. Kdybych tato svá soliloquia sepsal a vydal, byla by z nich obšírná kniha. Já však vydávání všech svých kritických soliloquií nepokládám za potřebné a uveřejňuji z nich tuto jenom ta, která k poznání a posouzení mého textu jsou nutna.

Předem připomínám, že některá místa, jistě porušená, nejsou a nebudou snad nikdy nějak pravděpodobně opravena. Dosadil jsem na takových místech nějaké čtení, vyhovující vůbec nebo do jisté míry s m y s l u; jsou to tato místa: v. *21 βεβήκαμεν* (m. *ἐνταῦθ' ἐμέν*); *163 σήματι* (m. *βήματι*); *363 τούς με χρή* (m. *τοῦ με μή*, nebo *τοὐμὲ μή*); *451 τήνδε λιπαρῆ* (S; *τήνδ' ἀλιπαρῆ* codd.); *534 πατὴρ* (m. *τίνων* nebo *τίνος*); *691* vymýtěn, ač není nemožno, že je pouze těžce porušen; *692 ἄθλων* (m. *τούτων*); *818 μενῶ ξύνοικος* (m. *ξύνοικος ἔσομ'* nebo *ἔσσομ'* nebo *ἔσομαι*); *1070 σφὶν ἤδη τὰ μὲν ἐκ δόμων νοσεῖ* (m. *σφίσιν* . . .;

*) Dobré služby v té příčině koná i č t v r t é vydání W o l f f o v o a B e l l e r m a n n o v o z r. 1893, částečně i vydání J. R a p p o l d o v o (Wien 1893); i d e v á t é vydání A. N a u c k a z r. 1893, ačkoli nestřízlivé, bral jsem arci vedle jiných v poradu.

celé místo není ještě v pořádku); *1075* *ἁ παῖς* (m. *Ἠλέκτρα*); *οἶτον* (m. *τὸν*); *1086* *ἀπολακτίσασα* (m. *καθοπλίσασα*); *1394* *νεακῆ μάχαιραν χειροῖν ἔχων* (m. *νεακόνητον αἷμα χειροῖν* n. *χεροῖν ἔχων*).

Někde dosadil jsem čtení rukopisné místo konjektury, aniž o tom činím v článku tomto zmínky, ježto čtení ta byla dříve měněna z příčin nepodstatných. Stručně připomínám toto. Dle nynější úpravy verše *105* n. *ἔστ' ἂν παμφεγγεῖς ἄστρων ῥιπάς, λεύσσω δὲ τόδ' ἦμαρ* třeba doplniti ovšem *λεύσσω* i v první větě (srv. Ant. 1105 *μόλις μέν, καρδίας δ' ἐξίσταμαι τὸ δρᾶν*); ve v. *314* *δ ἂ ν* (= *δὴ ἂν*) má krasi touž, jaká je obvyklá v *ἐπειδάν*; ve v. *480* čtu s rukopisy menší váhy *κλυούσᾳ* (*κλύουσα* P) m. *κλύουσαν* (L), ježto tím mizí nejen nesrovnalost vazby (*ὕπεστί μ ο ι θάρσος* — *κλύου σ α ν*), ale také slabika volná na konci kola místo slabiky trojdobé, která na tom místě přec bývá jen výjimkou; ve v. *515* čtu s rukopisy *πολύπονος* (m. konjektury *πολυπάμονας*), což je i z metrických příčin lepší; ve v. *742* ponechávám rukopisné čtení *ὠρθοῦθ'* (m. konjektury *ὡρμᾶθ'*), ježto *ὀρθοῦσθαι δρόμον* »zdařile, s úspěchem konati běh« lze dobře vyložiti, a hromadění týchž slov (*ὠρθοῦθ'* — *ὀρθὸς* — *ἐξ ὀρθῶν*) není u tragiků nic neobvyklého.

O následujících místech pokládám za nutné proml uviti obšírněji.

V. *122*. Ponechávám rukopisné čtení *τ ί ν' ἀεὶ τ ά κ ε ι ς ὧδ' ἀκόρεστ'* (*ἀκόρεστον* L, *ἀκόρετον* P) *οἰμωγὰν* a držím se starého výkladu, jejž právem schvaluje i Jebb a Kaibel (str. 91). Poslední překládá zcela vhodně výraz *οἰμωγὴν τήκειν* slovy »den Jammer (in Thränen) zerschmelzen lassen, auflösen«, tak že se rovná výrazu *οἰμώζοντα δακρύειν*. Výraz takový »rozpouštěti nářek svůj v slzách«, jest sice smělý, ale m o ž n ý, třeba nebyl jinde doložen. Dobře praví při výkladu toho místa Kaibel: »Für dichterische Wagnisse darf niemand Belegstellen verlangen«. Mohl-li na př. Euripides v Hekabě v. 434 užiti dosti smělé vazby *τῆνδε ἐκτήκω γόοις* (»tuto rozpouštím nářkem«, t. j. nutím k slzám) vedle obvyklejší vazby ve v. 433 *ἐκτέτηκα καρδίαν θρήνοισι*, mohl se zajisté i Sofokles odvážiti vazby *τήκειν οἰμωγήν*. I nářek lze zajisté »rozpustiti« v slzy a tím mu uleviti. Měním toliko *ἀκόρεστον* s Meklerem v *ἀκόρεστα* (adv.; srv. 164 *ἀκάματα* a j. p.), a to z příčin metrických. Celá ta kommatická parodos složena je převahou z řad daktylských a iambických; zvláště pak strofa první složena jest ze samých takových řad. Jen tento verš 123 činil by výjimku a byl by logaoedický Chybně zajisté měří na př. Wolff-Bellermann první periodu té strofy logaoedicky. Spondeje, jež ovšem by v těch řadách stály *παρὰ τάξιν* místo trochejů, kdyby řady ty byly vskutku logaoedické, ukazují zřejmě, že, jako v jiných strofách této parody, třeba i tu uznávati daktyly. Čteme-li ve v. 123

τάκεις ὧδ' ἀκόρεστ' οἰμωγάν,

dostaneme akatalektickou tetrapodii daktylskou

— — — ∪ ∪ — — — —,

jíž velmi vhodně končí se první perioda. Ve shodném verši antistrofy (v. 139), jenž v rukopisném podání (-στάσεις οὔτε γόοις οὔτε λιταῖσιν L — λιταῖς P) s veršem strofy se neshoduje, třeba chybu opraviti tak, aby vznikla rovněž akatalektická tetrapodie daktylská. Proto čtu s Hermannem οὔτ' ἄνταις, ač konjektura ta nikterak nemůže býti pokládána za jistou.

V. **170**. I tu ponechávám čtení rukopisné τί γὰρ οὐκ ἐμοὶ ἔρχεται ἀ γ γ ε λ ί α ς ἀ π α τ ώ μ ε ν ο ν (v prvním vydání přijal jsem konjekturu Reiskovu a Nauckovu τί γὰρ οὐκ ἐμοὶ ἔρχεται, ἀγγελίαις ἀπατῶν μόνον, kterou arci text stává se rázem velmi průhledným). Výraz ἀγγελίαν ἀπατᾶν zajisté může znamenati »klamnou zprávu podávati« (= ἀπάτην ἀγγελίας ἀπατᾶν), ἀγγελία ἀπατωμένη jest tedy »zpráva klamně podávaná, vylhaná«, jak vykládá na př. Wolff a Rappold. Vazba τί ἀγγελίας (m. τίς ἀγγελία) nepůsobí obtíží. Srv. příklady, uvedené u Kaibela na str. 98: OT 1174 πρὸς τί χρείας, Fil. 174 ἐπὶ παντί τῳ χρείας a j. v. Smysl místa by tedy byl: »všecky zprávy o Orestovi, které mne docházejí, jsou klamné«. Jinak pohlíží na místo to Jebb a Kaibel. Jebb vykládá: »zpráva, které dostává se zklamání, zklamaná výsledkem, tím, že se nestane, co hlásala«, a soudí, že se tu poselství stotožňuje s nadějí, kterou vzbuzuje. Podobně vykládá Kaibel (str. 97 n.): ἡ ἀγγελία ἀπατᾶται mohl básník říci jen tehdy, jestliže obsahem poselství jest n a d ě j e, jež právě bývá zklamána. Ale nevztahuje slova ta na poselství Orestova k Elektře, nýbrž Elektřina k Orestovi: »Které poselství o d e m n e nevychází, m n o u není posíláno, aby nebylo zklamáno? Všecka poselství má k Orestovi míjejí se s účinkem«. Výklad ten zajisté je možný, ač je strojený. Kaibel drží se ho právě proto, že v slově ἀγγελία shledává utajený pojem »naděje«, a naději (v Oresta) chová právě Elektra. Myslím však, že tento pojem naděje můžeme vkládati s Jebbem do slova ἀγγελία, i když pomýšlíme na poselství Orestova k Elektře: »které poselství Orestovo, ke mně přicházející a naději vzbuzující, nedochází zklamání?« Orestes svými zprávami, že brzo přijde, budí v Elektře naděje, které však záhy se troskotají.

V. **192**. Čtení κεναῖς δ' ἀμφίσταμαι (tak některé rukopisy menší váhy a Eustathios; ἀφίσταμαι L, ἐφίσταμαι PL[2]) τραπέζαις lze dobře hájiti, a netřeba tu změn. Elektra není připouštěna k plnému stolu, nýbrž musí obcházeti stoly po hostině členů rodiny a živiti se jídlem, na stole po hostině zbylým. Tak dobře vykládá nyní Wolff-Bellermann, Jebb i Kaibel. Co Nauck proti tomu

místu namítá, jsou samá sofismata: »Elektra kann sich nur a n, nicht u m einen Tisch stellen. Niemand aber stellt sich, um zu speisen, an einen l e e r e n Tisch. Auch kann El. seit dem Tode ihres Vaters zwar kärglich gelebt (vrgl. 361 f.), nicht aber mit *κεναὶ τράπεζαι* ihr Dasein gefristet haben.« »P r á z d n ý m« nazývá se tu stůl, jak je očividno, hyperbolicky; *ἀ μ φ ί σταμαι* vyložil pak dobře Kaibel (str. 100): »Sie tritt an die Tische (in antikem Sinne) heran, bald vom dieser bald von jener Seite, das *ἀμφί* schildert gut das unsichere, oft vergebliche Suchen nach essbaren Überbleibseln«. Plurál *τράπεζαι* lze vyložiti dvojím způsobem. Kaibel představuje si, že dle Sofoklea v domě Agamemnonově předkládán byl po způsobu doby herojské každému hostu zvláštní stůl. Jebb soudí, že plurálu užil tu Sofokles vzhledem k tomu, že Elektra musila stůl obcházeti každý den. Zajisté i tento druhý výklad je přípustný.

V. ***197***. Slova *δόλος ἦν ὁ φράσας, ἔρος ὁ κτείνας* měnívají se dle domněnky Wakefieldovy přestavením slov *δόλος* a *ἔρος*. Domněnka ta zdá se na první pohled přesvědčující, ale je zbytečná. Dobře praví Jebb, že toto přestavení činí místo krotším a prosaičtějším, a že v původním čtení je více tragické síly. »Der Mord wurde aus L u s t mit L i s t vollbracht« (Rappold). Kaibel (str. 102) vykládá místo to podobně, přidávaje správně, že láska, jsouc *ἀφραδία*, nerozvažuje, nýbrž jedná i bez rozvahy, kdežto *φράζειν* právem náleží lsti. Proto vrátil se jsem k čtení rukopisnému.

V. ***201—206***.

ὦ πασᾶν κείνα πλέον ἀμέρα
ἐλθοῦσ' ἐχθίστα δή μοι·
ὦ νύξ, ὦ δείπνων ἀρρήτων
ἔκπαγλ' ἄχθη·
τοὺς ἐμὸς ἴδε πατὴρ
θανάτους αἰκεῖς διδύμαιν χειροῖν

Slova v. 201—2 neposkytují až na vazbu *πλέον ἐχθίστα*, kterou by však bylo možno jakž takž vysvětliti, co do smyslu obtíží. Ale jsou povážlivá v příčině metrické. Shodný verš antistrofy (221)

ἐν δεινοῖς ἠναγκάσθην ἐν δεινοῖς

jest sice porušen (podle skladu strofy byla i tu zcela jistě tetrapodie anapaestická), ale lze jej vypuštěním obojího *ἐν* dle návrhu Brunckova snadno opraviti. Verš strofy možno ovšem měřiti též jako tetrapodii anapaestickou, ale v obou posledních taktech byl by v ní zdánlivý daktyl (— ◡́ ◡) místo anapaestu, mimo to pak bylo by třeba koncový dlouhý vokál v *ἀμέρᾱ* zkrátiti. To vše bylo by lze připustiti, ježto v tak zvaných volných anapaestických systémech a strofách takové volnosti vskutku se vyskytají. Hle-

díme-li však k tomu, že Sofokles v Elektře i volné anapaesty Elektřiny (v. 86 n.) skládal velmi přísně, a že i v této parodě stavba anapaestických period na jiných místech není příliš volná, jest tato trojí licence, ve dvou taktech po sobě následující a působící proti strofě změnu tvaru taktu, velmi nápadná. Hledíme-li pak dále k tomu, že vazba *πλέον ἐχθίστα*, jakkoli lze ji vysvětliti, přece působí jisté obtíže: nemůžeme tak snadno nevěřiti tvrzení Gleditschovu (Die Cantica der Sophokleischen Tragoedien, Wien 1883, str. 235), že místo to je sotva neporušeno. Proto přijal jsem již v prvním vydání, a podržel jsem i nyní, jeho konjekturu *ὦ πασᾶν κεῖνα πλεῖστ' αὐδᾶν*, kterýmiž slovy Elektra vhodně odpovídá na slova sboru v. 193 n. *οἰκτρὰ μὲν νόστοις αὐδά* atd. Není to změna snadná, a nemůže dokonce býti pokládána za definitivní opravu toho místa, ale neznám lepšího návrhu. V archetypu byla na tomto místě asi jen některá písmena zřetelna (snad jen *πλ . . . α . . . ν*), kteráž někým podle následujících slov (v. 203) *ὦ ν ύ ξ, ὦ δείπνων* . . . doplněna byla v slova, metricky povážlivá, *πλέον ἀμέρα*.

Ve v. *205* n. slova *τοὺς ἐμὸς ἴδε πατὴρ θανάτους αἰκεῖς* také působí obtíže a byla měněna. Lze sice slova ta, arci ne nestrojeně, vyložiti způsobem Jebbovým nebo Kaibelovým (str. 103), ale že tu chyba, ukazuje zase zřejmě metrum celé strofy. Strofa skládá se ze samých tetrapodií (anapaestických, iambických a jedné daktylské), jenom první perioda by se dle rukopisného čtení končila anapaestickou dipodií (v. 204 *ἔκπαγλ' ἄχθη* = v. 224 *ταύτας ἄτας*), a následovala by za ní logaoedická nebo iambická tripodie (v. 205 *τοὺς ἐμὸς ἴδε πατὴρ* = v. 225 *ὄφρα με βίος ἔχῃ* — ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ⌞—), ačkoli v celé strofické části této parody vyskytují se jen hexapodie a tetrapodie a ani jedna řada logaoedická.*)

Proto právem Gleditsch (Cantica, str. 236) pokládá verše ty za metricky vadné a soudí, že strofa upraviti se musí tak, aby vznikla na tom místě tetrapodie anapaestická, pro první periodu strofy velmi vhodná; v antistrofě vskutku taková tetrapodie jest, spojí-li se dosavadní dvě kola *ταύτας ἄτας*, | *ὄφρα με βίος ἔχῃ* v jedno kolon tetrapodické (— — — — ◡◡◡◡ ◡◡ —) s proceleusmatikem místo anapaestu v třetím taktu. Ve strofě třeba však místo *τοὺς* čísti nějaké slovo o slabice krátké; Froehlich a W. Hoffmann navrhli *ὅτ'*, Gleditsch, a podle něho i já, čte *τότ'*, ač ani ta konjektura nikterak není jistá. Ale ani tu neznám návrhu lepšího. Proceleusmatikus místo anapaestu vyskýtá se u Aischyla, Euripida i Aristofana často v anapaestech volných

*) Kaibel na str. 101 se svého nesprávného metrického stanoviska shledává arci ve v. 205 = 225 dochmie, ale zcela chybně. Kde by se tu vzaly dochmie!

(Rossbach, Gr. Metrik[3], str. 156). U Sofoklea dosvědčen není, jak praví Gleditsch Ale připouštěl-li ho již Aischylos, mohl ho zajisté připustiti i Sofokles.

V. *219* n. Slova *τὰ δὲ τοῖς δυνατοῖς οὐκ ἐριστὰ πλάθειν* činí nemalé obtíže. Přijal jsem v prvním vydání konjekturu Froehlichovu *τῷ τοῖς δυνατοῖς οὐκ ἀρεστὰ πράσσειν*, jakkoli je velmi málo pravděpodobna a vnáší do textu myšlenku sice vhodnou, ale dost prostě a nebásnicky pronesenou. Není tu konjektury, která by vůbec aspoň částečně uspokojovala. Ani Gleditschova konjektura *τὸ δὲ* (nebo *τὰ δὲ*) *'τοῖς δυνατοῖς οὐκ ἐριστά' λάθει* (zapomínáš na pravidlo: ‚s mocnými nesmí se vésti spor') není pravděpodobna, jakkoli změna sama (*λάθει* za *πλάθει*) je snadná. Jaká myšlenka na tom místě byla vyjádřena, není však sporno, a postřehla ji celkem již scholia: »s mocnými, s vladaři nemá býti veden boj, spor«. Nevím, zdali tuto myšlenku nelze přece shledávati v zachovaném textu, a nemění-li se tu neprávem. Wolff - Bellermann a Jebb vykládají místo to skoro stejně, spojujíce slova takto: *τὰ δὲ οὐκ ἐριστὰ τοῖς δυνατοῖς* »takové spory nesmí se vésti s mocnými« (*τὰ δὲ* byl by tedy akk. tak zv. vnitřního předmětu, *τήνδε τὴν ἔριν*). Na celé té vazbě visí dle Wolffa infinitiv »vztahu«, dle Jebba infinitiv epexegetický *πλάθειν* (t. *αὐτοῖς*): »tak že by člověk přišel s nimi do sporu« (‚so that one should come into conflict with them'; Jebb). Každý zajisté přizná, že by to byla vazba strojená a nejasná; a tuto strojenost a nejasnost zaviňovalo by zbytečné *πλάθειν*. Analogie podobné vazby vykladatelé ti uvésti nemohou. Příklady, jimi uváděné (Hom. Il. 1, 589 *ἀργαλέος γὰρ Ὀλύμπιος ἀντιφέρεσθαι*, Il. 21, 482 *χαλεπή τοι ἐγὼ μένος ἀντιφέρεσθαι* nebo Pind. Nem. 10, 72 *χαλεπὰ δ' ἔρις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν κρεσσόνων*), jsou jiného rázu. Všude tu jsou infinitivy nutným doplňkem nějakého jména, kdežto na uvedeném místě Elektry takový doplněk je zbytečný a vadný. Přidal-li básník *πλάθειν* (»totiž k nim se nepřátelsky blížiti«), tedy právě tím doplňkem myšlenku a vazbu učinil jen neprůhlednější.

Lepší je výklad Kaibelův (str. 104), jenž spojuje *τὰ δὲ* s *πλάθειν* (= *τὸν δὲ τοιοῦτον πλησιασμὸν πλάθειν*). Infinitiv ten visí na *οὐκ ἐριστόν ἐστι*, jako u Hom. Od. 18, 38 *ἐρίζετον ἀλλήλοιιν χερσὶ μαχέσασθαι*. Místo *οὐκ ἐριστόν ἐστι πλάθειν* užil básník vazby *τὰ δὲ οὐκ ἐριστά ἐστι πλάθειν* zrovna tak, jako se často místo vazby *οὐ δυνατόν ἐστι ταῦτα διαπράξασθαι* říká *ταῦτα* (nom.) *οὐ δυνατά ἐστι διαπράξασθαι*. Překládá pak Kaibel slova ta: »man darf seinen Ehrgeiz nicht darein setzen, mit Machthabern in dieserweise zusammen zu gerathen.« Výklad ten je po mém soudu možný, jakkoli ani při tomto výkladu není myšlenka pronesena dosti jasně. Snad lze však tento výklad, abych tak řekl, poněkud zjednodušiti. Netřeba tu, myslím, s Kaibelem uzná-

vati vazbu osobnou (τὰ δὲ — nom. — οὐκ ἐριστά ἐστι πλάθειν), nýbrž lze spojovati οὐκ ἐριστά ἐστι (= ἐριστόν ἐστι) . . . πλάθειν. Užívání plurálu u adjektiv verbálních místo singuláru v podobných vazbách je právě velmi obyčejné; srv. Hom. Od. 11, 456 οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν, Her. 1, 91 τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγεῖν καὶ θεῷ a j. velmi často (hojně dokladů z Herodota uvádí Stein k tomuto místu), také u Sofoklea (srv. Ai. 887, 1126, Ant. 677 a j.). Sloveso ἐρίζειν znamená tu »závoditi« (jako v uvedeném výše příkladu z Od. 18, 38), »ctižádostivě o něco usilovati«, jak dobře vykládá Kaibel, aniž jsou tu osoby, s nimiž Elektra závodí, uvedeny, jako i jinde často. Jsou to všichni ostatní protivníci Klytaimestřiny a Aigisthovi, kteří však chovají se při svém nepřátelství opatrněji. Elektra závodí s nimi v tomto nepřátelství, jež dává ovšem na jevo nejostřeji.

Vyložíme-li místo takto, není, tuším, třeba změn, a proto jsem se v novém vydání vrátil i na tomto nesnadném místě k původnímu čtení. Dodatkem připomínám, že ani ἄτας ve v. 224 netřeba měniti. Dobře vykládá Kaibel (str. 105): »denn ich kann, da ich ἐν δεινοῖς bin, das Unheil (ταύτας ἄτας, dieselben wie 215) nicht aufhalten, so lange mich das Leben ἐν δεινοῖς festhält«.

V. **253**. Slova ἑψόμεσθ' ἅμα změnil Morstadt v ἑψόμεσθ' ἀεί patrně z jediné té příčiny, že v. 251 končí se rovněž slovem ἅμα. Nebo ἅμ' ἕπεσθαι jest obvyklé spojení nejen u Homera, nýbrž i u tragiků (srv. Sof. Aias 814 ἅμ' ἕψεται, OT 471 ἅμ' ἕπονται a j.). Ale opakování týchž slov brzo za sebou, a to neúmyslné, není právě u tragiků neobvyklé, a třeba by bylo někdy nelibé, nesmíme je konjekturami bez podstatné příčiny odstraňovati; srv. Ai. 275 κακῇ — 277 κακά; 455 θεῶν — 457 θεοῖς; 732 λόγον — 734 λόγον; El. 1185 κακῶν — 1188 κακῶν; 1220 λέγω — 1223 λέγω; 1331 ἐγὼ — 1334 ἐγώ; OT. 101 πόλιν — 104 πόλιν; 237 νέμω — 240 νέμειν; 517 φέρον — 520 φέρει; 548 κακός — 551 κακῶς; 924 ὅπου — 926 ὅπου; 1053 λέγοι — 1055 λέγει; 1444 ὅπερ — 1448 ὅπερ; OK 386 ποτε — 389 ποτέ; 451 ποτὲ — 454 ποτε; 478 τάδε — 480 τόδε; 782 κακά — 783 κακόν; 807 λέγει — 809 λέγεις; 902 ἐγὼ — 904 ἐγώ; 924 χθονὸς — 926 χθονός; 1000 καλὸν — 1003 καλόν, 1004 καλῶς; 1191 κακῶς — 1192 κακαὶ; Ant. 70 μέτα — 73 μέτα; 447 τάδε — 450 τάδε; 639 ἔχειν — 642 ἔχειν; 706 ἔχειν — 708 ἔχειν; 1054 λέγων — 1057 λέγων; Trach. 482 λόγοις — 484 λόγον, 486 λόγους; 933 τόδε — 935 τάδε; Fil. 36 τάδε — 37 τόδε; 941 ἄγει — 945 ἄγει; 1237 λόγον — 1240 λόγον a j. v.

Všecky ty příklady vzaty jsou z konce iambických trimetrů, a bylo by možno je rozmnožiti. Slova táž opakují se v těchto příkladech po dvou, nejvýše třech verších, někdy i po jediném. Vidíme zřejmě, že básníci řečtí (a také Sofokles), ačkoli

se stejnému konci veršů patrně vyhýbali, přece jej leckde připustili, a že nemáme práva je v tom opravovati. Proto také čtení *ἑψόμεσθ' ἅμα* lze klidně ponechati, ačkoli téměř bezprostředně předchází na konci trimetru *ἅμα*. Skoro zcela shodný příklad (hledíme-li k nelibosti, vzniklé opakováním téhož slova) je v OT v. 924 n.

ἆρ' ἂν παρ' ὑμῶν, ὦ ξένοι, μάθοιμ' ὅ π ο υ
τὰ τοῦ τυράννου δώματ' ἐστὶν Οἰδίπου;
μάλιστα δ' αὐτὸν εἴπατ', εἰ κάτισθ' ὅ π ο υ.

Stejně nelibé je opakování slova *χθονὸς* po mezeře jediného verše v OK 924 n. a j. v.

V. 277.

ἀλλ' ὥσπερ ἐγγελῶσα τοῖς ποιουμένοις
ε ὑ ρ ο ῦ σ' ἐκείνην ἡμέραν, ἐν ᾗ τότε
πατέρα τὸν ἀμὸν ἐκ δόλου κατέκτανεν,
ταύτῃ χοροὺς ἵστησι καὶ μηλοσφαγεῖ
θεοῖσιν ἔμμην' ἱερὰ τοῖς σωτηρίοις.

Sloveso *εὑροῦσα* pokládají mnozí za nevhodné a mění je (*τηροῦσ'* Reiske, *φρουροῦσ'* Nauck, *μένουσ'* Rappold a j. v.). Přijal jsem v prvním vydání do textu konjekturu Nauckovu. Ale není tu, myslím, třeba změny. Kdo čtení to nechávají, vykládají je různě; Wolff-Bellermann: »so oft sie den Tag findet (d. h. jedesmal, wenn er eingetreten ist)«, Jebb »když byla den zjistila« (‚having ascertained'). Jebb soudí, že mezi vraždou a ustanovením slavností v úmrtní den Agamemnonův dle představy básníkovy uplynula nějaká doba, ježto Klytaimestra mohla teprve tehdy slavnosti ty zaříditi, když jí nehrozilo již nebezpečenství, kdy již myslila, že je jista; proto, když později slavnost zřizovala, musila teprve pečlivě toho hleděti, aby slavnost ustanovila právě na den vraždy, musila teprve přemítáním zjistiti, kterého dne Agamemnona zabila. Skoro stejně vykládá Kaibel (str. 112): »Der Tag war dem Gedächtniss entschwunden und mit Mühe muss sie ihn zuvor berechnen, da sie keinen Kalender hat.« Ale je s považením souditi, že si Klytaimestra, třeba neměla psaného kalendáře, dne, pro ni tak významného, nepamatovala a že po nějakém čase musila teprve počítati, kdy se vražda stala. I bez kalendáře mohla zajisté podle doby roční, měsíce a slavností dobře si den ten zapamatovati. Tyto výklady jsou zajisté chybné, a jimi čtení rukopisného hájiti nelze.

Podle mého mínění starší výklad (na př. Wolffův Bellermannův) je lepší. Smysl vyžaduje tu asi pojmu »když d o č k á se toho dne, na němž před lety Agamemnona zabila« a vyžaduje v řeckém textu part. a o r i s t u, jak dobře poznal Wolff-Bellermann a jiní, a ne part. p r a e s e n t i s, jak myslí Nauck, třeba

se děj tento opakoval. Proto jsou také konjektury φρουροῦσα, τηροῦσα, μένουσα a j. vadné.

Jde jen o to, může-li εὑρίσκω (nalézati) míti tento význam; myslím, že může. Sloveso to neznamená pouze »nalézati něco po předchozím hledání«, nýbrž — právě jako naše nalézati, lat. invenire a j. — »na něco padnouti bez hledání a čekání«, »dočkati se«, tak že málo se smyslem liší od pouhého τυγχάνειν (lat. nancisci), jak dobře připomíná Wolff-Bellermann: »když na ten den padne, když ho dojde, když se ho dočká«. Wolff-Bellermann ukazuje vhodně na v. 1061 ἀφ' ὧν ὄνασιν εὕρωσι (dojdou), na Trach. 284 ἐξ ὀλβίων ἄζηλον εὑροῦσαι βίον; srv. i OK 1078 δεινὰ δ' εὑρουσᾶν πρὸς αὐθαίμων πάθη, OT 1213 ἐφηῦρέ σ' ἄκονθ' ὁ πάνθ' ὁρῶν χρόνος (kde zbytečně Gleditsch navrhuje a Nauck přijímá čtení ἔφηνέ σ') a j. v. Je to význam velmi obyčejný; doklady proň lze v hojném počtu sebrati z každého slovníku. Myslím, že s tímto významem lze vyjíti i na tomto místě.

V. *286* ὅσον μοι θυμὸς ἡδονὴν φέρει. Zbytečna je tu, myslím, Nauckova konjektura ἔχει. I φέρει lze dobře vyložiti. Dobře praví Kaibel (str. 114): »Während bei Pherekrates (fr. 145 K) σοί τε γὰρ κλύειν ἐμοί τε λέξαι θυμὸς ἡδονὴν ἔχει der θυμός, wie sonst φρήν καρδία ψυχή, nur Umschreibung der Person ist, insofern sie denkt und empfindet, ist es bei Soph. die Seelenstimmung (die ὀργή), die es der Person erwünscht macht zu klagen, ihr also ἡδονὴν προσφέρει oder φέρει.« Jebb podobným výkladem překládá: ‚as much as my inclination makes it pleasant (to weep)'. Výraz θυμὸς φέρει (μοι) ἡδονὴν κλαῦσαι »moje duševní nálada přináší, působí mi rozkoš plakati, nutí mne k pláči, jenž je pro mne rozkoší«, je zajisté možný smyslem i vazbou. Inf. (ὅσον) κλαῦσαι visí ovšem na ἡδονὴν, jako častěji v prose i u básníků infinitiv visívá na substantivech; srv. Hom. Il. 13, 98: νῦν δὴ εἴδεται ἦμαρ ὑπὸ Τρώεσσι δαμῆναι a j. v. Bylo by tedy třeba překládati: »Nemohu se ani tolik vyplakati, kolika pláčem rozechvěná duše má mi působí rozkoš, kolik pláče srdci mému jest milé.«

Nelze popříti, že návrhem Nauckovým ἔχει (za φέρει) táž myšlenka stává se jasnější: »nemohu ani tolik se vyplakati, kolik plakati srdci mému je k rozkoši, milé,« ač vazba je tu táž, jako při čtení rukopisném. Ale to není dostatečný důvod k měnění textu.

V. *307* n.

ἐν οὖν τοιούτοις οὔτε σωφρονεῖν, φίλαι,
οὔτ' εὐσεβεῖν πάρεστι·

Zbytečná je konjektura Morstadtova εὐστομεῖν (m. εὐσεβεῖν), ba vlastně místo kazí. Čtení rukopisné lze dobře vyložiti, at již je vykládáme způsobem, jakým je vyložil Wolff-Bellermann a Kaibel,

nebo Rappold a Jebb. Tito poslední míní, že Elektra slovem tím naráží na chování své ke Klytaimestře, dceři se neslušící, na které si Klytaimestra stěžuje (srv. v. 596 n.) a kterého Elektra sama lituje (v. 616 n.); naproti tomu Wolff-Bellermann a Kaibel vztahují se scholiemi slovo to k porušování povinné úcty k bohům, jehož se Elektra chováním svým dopouští. Kaibel na př. na str. 117 vykládá: »Dem Vater bin ich Ehrfurcht schuldig, aber man hindert mich sie ihm zu bezeugen und die Götter dulden das: das kann ich unmöglich in Gleichmuth ertragen (*σωφρονεῖν*) und kann nicht zu den Göttern Vertrauen haben (*εὐσεβεῖν*)... Dass 308 nicht die *εὐσέβεια* gegen die Mutter gemeint ist, scheint sicher: die hat niemand von ihr verlangt«. Obojí tento výklad jest však vskutku možný; Elektra může slovem *εὐσέβεια* narážeti na své nedětinské chování k matce, třeba jí je sbor nebyl vytýkal, ježto bezprostředně před tím mluvila o ní velmi ostře a nelaskavě, může však míti na mysli i *εὐσέβεια* vzhledem k bohům. Že však má tuto úctu k bohům na mysli, pro to svědčí, jak dobře ukázali Wolff-Bellermann, v. 250, konec kommatické parody, kde Elektra pronesla myšlenku podobnou a užila v ní slov *αἰδώς* a *εὐσέβεια*, kteréžto poslední slovo na onom místě jistě značí zbožnou úctu před bohy. Tak dobře vykládá Jebb. Sotva správně vztahuje Kaibel (str. 109 a 116) oba tyto výrazy k pietě, kterou povinna byla Elektra k Orestovi, zdánlivě zemřelému. Na konci této své řeči Elektra v podobné myšlence slovo *αἰδώς* nahrazuje slovem *σωφρονεῖν*, slovo pak *εὐσεβεῖν* značí jistě totéž, co *εὐσέβεια* na místě prvním. Nemožno není, že Elektra slova toho užívá tuto i v širším smyslu, zahrnujíc jím vedle úcty k bohům i úctu k matce. Změny nějaké však tu třeba není.

Ve v. ***308*** lze ponechati rukopisné *ἀλλ' ἐν τοῖς* (Hermann *τοι*) *κακοῖς*. Elektra nemluví tu všeobecně, míní určitá *κακά*, jimiž sama je stíhána (Kaibel str. 117).

V. ***328.***

τίν' αὖ σὺ τήνδε πρὸς θυρῶνος ἐξόδοις
ἐλθοῦσα φωνεῖς, ὦ κασιγνήτη, φάτιν

Místo *ἐλθοῦσα*, za něž bychom čekali aspoň *ἐξελθοῦσα*, navrhl Nauck *ἑστῶσα*, což jsem v prvním vydání přijal do textu, jiní čtli jinak (Seebeck *ἀλγοῦσα*, F. W. Schmidt *οἰχνοῦσα*, *θρηνοῦσα* nebo *κλαίουσα* Blaydes, *λήθουσα* »tajně před matkou a sestrami« Rappold a t. d.). Žádný z těchto návrhů nemá hrubě pravděpodobnosti; největší měl by ještě návrh Rappoldův, ač *λήθουσα*, stojíc tak samo o sobě, nebylo by právě jasné. Jiní vydavatelé, mezi nimi i Jebb a Kaibel, rukopisné čtení ponechávají, asi právem; k *ἐλθοῦσα* možno a třeba si domysliti z předešlého *πρὸς θυρῶνος*

ἐξόδοις (*φωνεῖς*) slova *πρὸς θυρῶνος ἐξόδους*: »Jaké opět řeči vedeš tu u východu z předsíně, přišedši k němu z domu?« Myslím, že tak místo to vyložiti lze, a že tu není třeba změn. Že sestra slovy těmi Elektru kárá, poněvadž proti zvyku žen chodí s nářky svými na veřejnost, připomínají vykladatelé svorně (srv. v. 518 a Ant. v. 1246 n.).

Bylo by lze také čísti: *πρὸς θυρῶνος ἐξό δ ο υ ς ἐλθοῦσα*; *ἐξόδους στείχουσα* chtěl čísti již Herwerden. Ale part. p r a e s. *στείχουσα* se tu naprosto nehodí. Elektra nenaříká j d o u c ke dveřím, nýbrž v y š e d š i z n i c h. Místo z Ant. 1183 n. *τῶν λόγων ἐπῃσθόμην πρὸς ἔξοδον στείχουσα* je podstatně jiné. Eurydika zaslechla smutnou zprávu vskutku, když š l a ke dveřím a n e ž z nich vyšla (srv. v. 1186 n.). S vazbou slovesa *ἔρχεσθαι* srv. Ant. 849 *π ρ ὸ ς ἔργμα . . . ἔρχομαι τάφου.*

Také ve v. *345* ponechal jsem čtení rukopisné *ἔπειθ' ἑλοῦ γε* (*ἐπεὶ 'ξελοῦ γε* Blaydes), podobně ve v. 352 *ἐπεὶ δίδαξον* (*ἔπειτα δεῖξον* Blaydes). Slovo *ἔπειτα* ve v. 345, jež zdá se Nauckovi nesmyslné, lze dobře vyložiti. Toto *ἔπειτα* »po tom, co jsem řekla, když se věc tak má, jak jsem řekla, t e d y«, je obvyklé již od dob Homerových, jak dobře uvádějí vykladatelé; srv. Il. 5, 812 *ἤ νύ σέ που δέος ἴσχει ἀκήριον · οὐ σύ γ' ἔπειτα Τυδέος ἔκγονός ἐσσι.* Rukopisné čtení *ἐπεὶ δ ί δ α ξ ο ν* jest vedle *ἢ μάθ' ἐξ ἐμοῦ*, jež hned následuje, jistě lepší než Blaydesovo *ἔπειτα δεῖξον*. Netřeba tyto věci snad ani šíře vykládati.

Ve v. *387* ve slovech *τοῦδέ γ' οὕνεκ'* a všude jinde čtu zase dle rukopisů *οὕνεκα* m. *εἵνεκα*. Jest docela špatné mínění těch, kteří soudí, že tvar *οὕνεκα* místo žádaného přesného tvaru *ἕνεκα* vznikl chybou nebo teprve v době pozdní. Na nápisech attických (ovšem jen veršovaných) vyskýtá se již v V. stol. před Kr. (Meisterhans, Grammatik der att. Inschriften[3], str. 216), vznik pak toho tvaru vyložil dobře Wackernagel. Vznikl tvar ten špatným dělením skupin, na př. *ἐκεινούνεκα* (*ἐκείνου ἕνεκα*), jako i tvary jiné (srv. Brugmann, Griech. Gramm.[3], str. 140). Podobně na př. i naše u ž m. j u ž vzniklo asi špatným dělením skupin »teď již, přijď již, čiň již« a pod.

Rovněž tak není příčiny tvar *προσωτάτω* (v. 391 *ὡς προσώτατ' ἐκφύγω*) měniti s L Dindorfem v *προσωτάτω* (*φύγω*). L. Dindorf soudil, že tvar na -ω jest v attičině jedině správným tvarem superlativu adverbií. Mohl-li však Herodotos užívati tvarů *προσώτατα, κατώτατα, ἀνώτατα* a Thukydides a Platon tvaru *ἐγγύτατα*, mohl tvaru takého zajisté užiti i Sofokles (Kaibel, str. 131 a Jebb).

Podobně neprávem měnil se tvar *λελείμμεθον*, zachovaný ve v. 950, v *λελείμμεθα* dle jednoho rukopisu menší váhy. Tato koncovka *-μεθον* pro první osobu duálu med. dosvědčena jest v starší

řecké literatuře sice jen třikrát a jest jistě přetvořena z -*μεθα* analogicky podle koncovky -*σθον*, ale vymýťuje se z textů neprávem (srv. Brugmann, Griech. Gramm.[3], str. 358).

V. **432** *οὐ γάρ σοι θέμις οὐδ' ὅσιον ἐ χ θ ρ ᾶ ς ἀ π ὸ γ υ ν α ι κ ὸ ς ἱ σ τ ά ν α ι κτερίσματ'* ... bývá měněn, jednak proto, že první ruka L *ἀπὸ* vynechává (jistě omylem; přidává je L[2] a P), jednak pro vazbu *κτερίσματα ἀ π ὸ γυναικός*. Ale že vazba ta se vyskytá (*ἀπό*, podobně jako *παρά*, značí místo neb osobu, od které co vychází), ukázal Jebb a Kaibel (str. 138). Srv. Sof. OK 1289 n. *καὶ ταῦτ' ἀ φ' ὑμῶν ... βουλήσομαι .... κυρεῖν ἐμοί* a zvlášť Thuk. 1, 69 *τῇ ἀφ' ὑμῶν τιμωρίᾳ*. Blaydes (Adversaria critica in Sophoclem, Halis Saxonum 1899, str. 246) navrhuje nyní *οὐδ' ὅσιόν ἐστ' ἐχθρᾶς γυναικὸς* ..., soudě, že *ἐστ'* vypadlo pro podobnost následující slabiky *ἐχ*. Není tu však zajisté třeba změny.

V. **435**. Ve slovech *ἢ π ν ο α ῖ σ ι ν ἢ βαθυσκαφεῖ κόνει κρύψον νιν* mění se zpravidla s Heathem *πνοαῖσιν* v *ῥοαῖσιν*, což arci k výroku *κρύψον* spíše se hodí. Ale ani tu netřeba měniti. Zeugmat podobných a ještě smělejších je hojně (srv. Aisch. Prom. 21 *ἵν' οὔτε φωνὴν οὔτε του μ ο ρ φ ὴ ν βροτῶν ὄ ψ ε ι*, Pind. Pyth. 4, 104 n. *οὔτε ἔ ρ γ ο ν οὔτ' ἔπος ... ε ἰ π ώ ν* a j.; v. Jebbovu poznámku k tomuto místu a výklad Kaibelův, str. 139). Jestliže pak neurážíme se tímto násilným dle našeho citu zeugmatem, není ve slovech těch závady. Nebo, co se mělo důkladně odstraniti, to se v starém Řecku buď zakopalo nebo hodilo do moře nebo spálilo nebo nechalo roznésti větrem; srv. Eur. Troad. 418 *Ἀργεῖ' ὀνείδη καὶ Φρυγῶν ἐπαινέσεις ἀνέμοις φέρεσθαι παραδίδωμ'*, Apoll. Rhod. 1, 1334 n. *ἀλλ' ἀνέμοισιν δώομεν ἀμπλακίην*, Theokr. 22, 167 *τὰ δ' ἐς ὑγρὸν ᾤχετο κῦμα πνοιὴ ἔχουσ' ἀνέμοιο*, Verg. Aen. 11. 795 (voti) partem volucris dispersit in auras. Srv. ještě více příkladů u Jebba a Kaibela, str. 139.

V. **472** n.

εἰ μὴ 'γὼ παράφρων μάντις ἔφυν
καὶ γνώμας λειπομένα σοφᾶς,
εἶσιν ἁ πρόμαντις ...

Kdo shledávají tuto logaoedy — a to se děje dosud povšechně —, musí v. 472 n. (= 488 n.) pokládati za pentapodii — — — ⏑ ⏑ ⊔ — ⏑ ⏑ ⊔—), která vedle ostatních tetrapodií jest nápadná, nebo musí s Gleditschem *ἐγὼ* po *μὴ* ve v. 472 a *καὶ* po *ἥξει* ve v. 488 vymýťovati. Ale verše ty jsou asi ionské, jak poznal Wilamowitz i Kaibel (str. 146), jen že oba špatně naznačují takty, uznávajíce na př. takt ⏑ ⏑ — ⏑ a — — ⏑ (uprostřed kola) za takt šestidobý. Myslím, že míra těch veršů je tato:

⏗ ⏗́ | — ⏑ ⏑ –́ | — ⏑ ⏑ –́
⏗ ⏗́ | — –́ ⏑ ⏑ | ⏗ ⏑ –́
⏗ ⏑ –́ | ⏑ — ⏗́

Měříme-li takto, netřeba *ἐγὼ* a *καὶ* vylučovati z textu, a dostaneme v celé strofě míru jednotnou, iambickou, po případě ionskou. Nebo ionikos (a choriamb) je jen jiným tvarem diiambu; ⏑ — ⏑ –́ může býti, jak je nyní nepochybno, zastoupen tvarem — ⏑ ⏑ –́, po případě ⏑ ⏑ –́ — nebo jinými tvary ionika; tonami vznikají i zástupné tvary ⏑ — ⏗, ⏗ ⏑ — a ⏗ ⏗ (zvláště na konci řad). O všech těchto otázkách t. zv. nového směru v metrice (vskutku je to směr v podstatě starý), promluvím co nejdříve v samostatném článku.*)

Také poslední v. 486 (= 502) jest ionský:

— –́ ⏑ ⏑ | ⏗ ⏑ –́
— –́ ⏑ — | ⏗ ⏗́

a skládá se z dvou kol.

V. *492*. Slova

ἄλεκτρ', ἄνυμφα γὰρ ἐ π έ β α μιαιφόνων
γάμων ἁ μ ι λ λ ή μ α θ' οἷσιν οὐ θέμις

netřeba násilnými konjekturami měniti. Vyložil je dobře Wolff-Bellermann, Jebb a zvláště Kaibel na str. 150 n. (srv. i Nauckovo deváté vydání k tomuto místu). *Ἁμιλλήματα γάμων* značí vzájemnou touhu Aigisthovu a Klytaimestřinu po sňatku; ježto sňatku mohou dosíci jen vraždou Agamemnona, nazývají se *γάμοι* jejich *μιαίφονοι*. Touha ta napadla jako nějaký nepřítel ty, kteří jí neměli býti napadeni (*ἐπέβα τούτοις, οἷσιν οὐ θέμις*). Tento správný výklad Kaibelův, shodný ovšem s výklady staršími, jež neprávem byly dříve zamítány, třeba, tuším, opraviti jen v jedné věci. Kaibel soudí na str. 150 že v *ἁμιλλήματα γάμων* sotva prý již znáti jest pojem závodění; naznačena prý těmi slovy jen prudká touha Klytaimestřina a Aigisthova. Ukazuje na Eur. Or. 456 *γέροντι δεῦρ' ἁμιλλᾶται ποδί*. Ale i tu i v jiných podobných příkladech přece jest pojem závodění naznačen. Na uvedeném místě Euripidově lze vystihnouti tento pojem asi překladem: »staré nohy jeho závodí spolu, on kráčí rychle, pokud mu stáří dovoluje«. Srv. Sof. Ant. 1064 *κάτισθι μὴ πολλοὺς ἔτι τρόχους ἁμιλλητῆρας ἡλίου τελεῖν*; Aisch. Prom. 129 n. *ἅδε τάξις πτερύγων θοαῖς ἁμίλλαις προσέβα τόνδε πάγον* a j. v., kde všude pojem závodění ve slovech *ἅμιλλα, ἁμιλλᾶσθαι* je ještě patrný, jakkoli jest utlumen.

---

*) Upozorňuji tu zatím na článek H. Jurenkův »Die neuen Theorien der griechischen Metrik« v ZÖG 1901, str. 1 n. V jeho výkladu o tak zv. logaoedech a daktyloepitritech je však leccos, v čem tato »nová« theorie překračuje pravou míru.

Ve v. *495* upravuji text dle Hamachera a Jebba: *πρὸ τῶνδε θάρσος ἴσχει με μήποθ' ἡμῖν* atd., jsa si dobře vědom, že tím není dosažen ještě původní tvar textu. Ježto tu však není návrhu pravděpodobného, volím návrhy co nejméně násilné. Smysl místa by byl: »Důvěru mám, že znamení nám tu přichází, které nezůstane bez hany těch, kdo čin vykonali, i jich pomocníků (t. Klytaimestry a Aigistha«.) Výklad Kaibelův o tomto místě (str. 151 n.) jest jistě nesprávný.

V. *688.*

χὤπως μὲν ἐν πολλοῖσι παῦρά σοι λέγω
οὐκ οἶδα τοιοῦδ' ἀνδρὸς ἔργα καὶ κράτη.
ἓν δ' ἴσθ'·

Slova ta často se mění; i já přijal jsem v prvním vydání svůdnou konjekturu Bergkovu *ἐν παυροῖσι πολλά* (»nevím, jak bych ti málo slovy vypověděl hojné slavné činy toho muže«). Ale slova ta lze dobře vyložiti způsobem Jebbovým, s nímž se shodl i Kaibel (strana 178); třeba pouze po *λέγω* interpungovati: »Abych při tak hojném množství jeho činů málo ti pověděl, mluvil zkrátka, pravím, že neznám (= neviděl jsem) činů takového muže, neznám muže. jenž by se činy svými s ním měřiti mohl; ale jedno věz.« Podobnou myšlenku pronesl — ukázal k tomu Jebb -- Pindaros Pyth. 9, 76 n. *ἀρεταὶ δ' αἰεὶ μεγάλαι πολύμυθοι· βαιὰ δ' ἐν μακροῖσι ποικίλλειν ἀκοὰ σοφοῖς* (»o velkých cnostech se mnoho mluví; ale při hojných činech jen málo oslavovati, jest poslech pro moudré, to moudří rádi poslouchají«).

V. *696* n.

ὅταν δέ τις θεῶν
βλάπτῃ, δύναιτ' ἂν οὐδ' ἂν ἰσχύων φυγεῖν.

Ježto ve větě *δύναιτ' ἂν* . . . schází podmět (*τὶς*), čte se častěji s Meinekem *δύναι' ἂν* nebo s Heimsoethem *ὁ σθένων* m. *ἰσχύων*, i jinak. Změny ty jsou zbytečné. Z každé větší grammatiky lze nasbírati příkladů dost, kde *τὶς* je vynecháno, ačkoli určeno jest participiem. Několik příkladů takových uvedl Jebb i Kaibel na str. 179. Srv. Hom. Od. 5, 400 *ὅτε τόσσον ἀπῆν, ὅσσον τε γέγωνε βοήσας*; Hes. Erga 12 *τὴν μέν* (t. *τῶν Ἐρίδων*) *κεν ἐπαινέσσειε νοήσας*; Eur. Or. 908 *ὅταν γὰρ ἡδὺς τοῖς λόγοις φρονῶν κακῶς πείθῃ τὸ πλῆθος, τῇ πόλει κακὸν μέγα* a j. v., kde všude k participiu třeba doplniti podmět *τὶς*. V uvedené větě z Euripidova Oresta navrhl také Musgrave m. *τοῖς* čísti *τὶς*, a tak čte v nejnovějším vydání z r. 1900 i Wecklein, myslím zcela zbytečně.

V. *698* n.

ὅθ' ἱππικῶν
ἦν ἡλίου τέλλοντος ὠκύπους ἀγών.

V prvním vydání přijal jsem opravu Blaydesovu *ἱππικὸς* (m. *ἱππικῶν*), jíž ovšem celé místo stává se rázem jasným. Ale lze

vyložiti i čtení rukopisné; sotva ovšem způsobem Kaibelovým, jenž na str. 179 tvrdí, že snadno lze k ἱππικῶν doplniti ὀχημάτων (podobně doplňuje také Rappold) nebo δρόμων. Doplnění takové vskutku nebylo by tak snadné. Lepší jest výklad Jebbův, jenž ukazuje ke Xenofontovi Hell. 7, 4, 29 καὶ τὴν μὲν ἱπποδρομίαν ἤδη ἐπεποιήκεσαν καὶ τ ὰ δ ρ ο μ ι κ ὰ τοῦ πεντάθλου. Tak jako τὰ δρομικὰ znamená tu jednotlivé b ě h y závodní, tak může zajisté τὰ ἱππικὰ znamenati jednotlivé z á v o d y j í z d n é.

V. 709 n.

στάντες δ' ὅθ' αὐτοὺς οἱ τεταγμένοι βραβῆς
κ λ ή ρ ο ι ς ἔπηλαν καὶ κατέστησαν δίφρους

Místo κλήροις ἔπηλαν čte se často dle opravy Wunderovy κλήρους ἔπηλαν, kterýž návrh přijal jsem i ve vydání prvním. I Jebb přijímá tento návrh. Ale dobře, tuším, připomíná Kaibel na str. 181, že κλήρους v κλήρους πάλλειν (= κληροῦν) není akk. v n i t ř n í h o předmětu, jako na př. γραφὴν ve vazbě γραφὴν γράφεσθαί τινα, nýbrž předmětu v n ě j š í h o, a že proto také vazba κλήρους πάλλειν τινὰ (= κληροῦν τινα) je podivná. Zavdala také příčinu k další změně slova αὐτοὺς v αὐτοῖς. Sám — tuším právem — vrací se k výkladům starším; κλήρῳ παλάσσεσθαι (= κληροῦσθαι) jest vazba homerská; srv. Hom. Il. 7, 171 κλήρῳ νῦν πεπάλασθε διαμπερές (dejte se losovati jeden po druhém); Od. 9, 331 αὐτὰρ τοὺς ἄλλους κλήρῳ πεπαλάσθαι ἄνωγον (kázal jsem ostatním, aby se dali vylosovati, kdo by se mnou měl kůl vraziti do oka Kyklopova). Mohl-li užiti Homeros passivné vazby κλήρῳ παλάσσεσθαι (= κληροῦσθαι), mohl zajisté (asi dle jeho vzoru) užiti Sofokles i vazby aktivné κλήρῳ πάλλειν τινά (= κληροῦν). Vydavatelé ukazují právem i na jiné podobné smělé vazby; v. 122 n. τίν' ἀεὶ τάκεις . . . οἰμωγὰν (= οἰμώζεις) τὸν Ἀγαμέμνονα a 556 εἰ δέ μ' ὧδ' ἀεὶ λόγους ἐξῆρχες, kde λόγους ἐξάρχειν rovněž vázáno jest s acc. με jako nějaké sloveso přechodné.

Místo ὅθ' (ὅθι) ve v. 709 čte se s Nauckem obyčejně ἵν'. I Jebb se kloní k tomu čtení; v tragoedii prý — praví dle Wolffa — tvar ὅθι vyskytuje se jen v lyrických partiích a ι se v něm neeliduje. Elise vyskýtá se ovšem u Homera, ale není prý attická. Ale dobře připomíná Kaibel (str. 181), že v epickém vypravování užívá i Sofokles rád epických tvarů (srv. praeterita bez augmentu); nelze také tvrditi, že elise u ὅθι není attická, poněvadě slovo to vůbec jest attičině cizí. Také nelze se domysliti, p r o č nějaké ἵνα nebo ὅπου, psal-li tak Sofokles, změnilo se v ὅθι. Ani mně nezdá se dokázáno, že ὅθ' jest porušeno; je-li však tu vskutku jaké porušení, nepřestává na jediném slově ὅθι. Zda se mi střízlivější, slova toho zatím neměniti.

V. 739.

τότ' ἄλλος, ἄλλοθ' ἅτερος
κάρα προβάλλων ἱππικῶν ὀχημάτων

Ježto dle vypravování pěstounova závodí již pouze dva, Atheňan a Orestes, zdálo se mnohým ἄλλος nevhodné a měnili je obyčejně s Nauckem v αὐτός, ač tu navrhovány i změny jiné. Zcela zbytečně; ἄλλος — ἕτερος užívá se častěji místo ἕτερος — ἕτερος. Srovnati lze místa uvedená Wolffem-Bellermannem, Jebbem a Kaibelem na str. 187. Proti místům, jako Hom. Il. 9, 313 ὅς κ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπῃ nebo Her. 1, 32 ἄλλο μὲν ἔχει, ἑτέρου δὲ ἐπιδέεται mohlo by se ovšem uvésti, že na nich ἄλλος — ἕτερος má význam povšechný (něco jiného — něco jiného), kdežto na tomto místě Elektry míní se určité dvě osoby (Atheňan a Orestes). Zcela obdobný však je příklad, uvedený Kaibelem z Theokr. 7, 36 βωκολιασδώμεσθα· τάχ' ὥτερος ἄλλον ὀνασεῖ, kde se míní rovněž dvě určité osoby, Simichidas a Lykidas.

V. 781. Výraz ὁ προστατῶν χρόνος, který často se mění v ὁ προσστατῶν χρόνος dle návrhu Meinekova, lze, tuším, dobře vyložiti způsobem Kaibelovým (str. 193). K participiu προστατῶν doplniti jest ze slov διῆγέ μ' předmět ἐμοῦ. »Die Zeit als Person steht vor ihr, sie an der Hand führend, immer vorwärts; wohin, das weiss Klyt. nicht, aber sie fürchtet (ὡς), zum Tode.«

V. 827.

Strofa první tohoto kommu není iambicko-daktylsko-anapaestická, jak označena v prvním vydání, nýbrž zcela jistě ionská, jak poznal Wilamowitz a po něm uznává Kaibel (str. 199). Ale jeho rozdělení v kola jest nesprávné, jako často. Také to nejsou sestupné, nýbrž většinou jistě vzestupné ioniky, a v prvním taktu (ποῦ ποτε κεραυνοὶ) není tvar ioniku — ◡ ◡ ◡ m. — ◡ ◡ ◡ ◡, rhythmicky nevysvětlitelný, nýbrž místo ionika klade se tu, jako často jinde, dipodie iambická (◡ — ◡ —) tvaru — ◡́ ◡ ◡ —, t. j. první její takt jest irrationální, podoby zdánlivého daktylu (— ◡́ ◡ m. — ◡́). I jinak vznikají takové domnělé tvary ionika — ◡ ◡ ◡ jen nesprávným měřením té tak zv. »nové školy« metrické, jejímž vůdcem jest nyní Wilamowitz, která však vlastně opakuje, nehledíc pranic skoro k Aristoxenovi, jen theorie starověkých metriků.

V této strofě velká část ioniků má tvar choriambu — ◡ ◡ —́, což je rhytmicky přípustno. To bylo právě příčinou, že se tu shledávaly daktyly a anapaesty, ovšem s tonami, které se opakovaly nápadně na týchž místech kol, ježto choriamb — ◡ ◡ — měřil se — ◡ ◡ ⊔

Ale měříme-li tuto strofu správně ionsky, není třeba, abychom ve v. 827 a shodném s ním 840 vynechávali s Gleditschem ἔ ἔ. Naopak toto ἔ ἔ jest v ionském metru nutné, a jen nepoznání metra zavinilo jeho vypouštění; v. 827 n. mají míru:

◡ ◡ ⊔, — — —, ◡ ◡ — —

— — —, ◡ ◡ — —, ◡ ◡ — —.

Jen ve v. 843 (v antistrofě) v taktu druhém máme nesprávný tvar ionika ◡ ◡ — ◡ (*ὀλοὰ γὰρ*); správného tvaru dosáhneme snadno starou konjekturou Wolffovou *τἄρ'* (= *τοι ἄρα*) m. *γὰρ*, velmi snadnou se stanoviska palaeografického a také pro smysl vhodnou. I jiní tu měnili, chtíce pro přesnou shodu se strofou dosíci slabiky dlouhé, ale měnili násilněji. (Dokončení.)

České glossy
v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

(Pokračování.)

Zachariae.

Hlava 1.*)

roztrhaly rozwaly
19. haec sunt cornua, quae ventilaventur Judam et Jerusalem.
kowaře przıſly on wece powſech mużıech
20. fabros. 21. venerunt? Qui ait dicens: per singulos viros, et nemo
znych nepozdwıhl přeſtraſowat ſwrhli naroduow
illorum levavit. Et venerunt isti deterrere ea, ut deiiciant cornua gentium,
genzto pozdwıhli ſu aby zatratıely
quae levaverunt cornua, ut dispergerent eam.

Hlava 2.

ꝓwazek myerny myerzyl dluhoſt akterak ſy-
1. funiculus mensorum. 2. ut metiar latitudo eius et quanta longi-
rokoſt wychazıeſe wſtryecı kpacholku bezezdı przıebı-
tudo. 3. egrediebatur in occursum eius. 4. ad puerum: Absque muro habita-
waty adobytka zazed aohen wokol
bitur et iumentorum. 5. Et ait: ero ei murus et ignis in circuitu. 6. O
vteczte odpulnocı wecztırech wıetrzıech rozpraſıl po-
fugite de terra aquilonis, in quatuor ventis coeli dispersi vos. 8. post
ſlawıe poſlal genzto ſu zlupılı dotkne dotkne ſıe zrzıedlnycie
gloriam misit, quae spoliaverunt vos: tetigerit vos, tanget pupillam oculi
zdwyhugı wlupeze chwal aweſel ſıe gdu
mei. 9. ego levo, et erunt praedae. 10. Lauda et laetare, ego venio. 11.

---

*) Zkratky textu latinského jsou veskěs transkribovány.

aprziwynu ſie ktobie kupanu toho dne vpſtřed
Et applicabuntur gentes ad dominum in die illa, in medio tui. 12. Et
awlaſty wdiel ſwuoy poſwiecene azwoli vmlkny wſſe-
possidebit in partem suam in terra sanctificata et eliget. 13. Sileat omnis
like ſtworenie nebt ĝt powſtal z bydlyſte
caro, quia consurrexit de habitaculo.

Hlava 3.

prawici protiwil wzlay tobie ſatane
1. a dextris eius, ut adversaretur ei. 2. Increpat in te dominus, sathan,
wywolil zdali toto nenye hlawnye ſńata z ohnye obleczen
qui elegit: numquid non iste torris est erutus de igne? 3. erat indutus
wſmrduta rucha przedńym ſegmyete rucha ſmrduta ſnyeho ſńal
vestibus sordidis. ante 4. Aufferte vestimenta sordida ab eo. abstuli
ſtebe wpromyenna rucha wſtawte korunu biſkupſku ciſtu a ſwie-
a te indui te mutatoriis. 5. ponite cidarim mundam. 6. et conte-
dectwie dawaſſe geziſowi ti take duom moy ſyeny mych
stabatur Jesum: 7. tu quoque domum et custodies atria mea, et dabo
choditele gizto nynye przitolne ſu zazrakowy ſu
tibi ambulantes de his, qui nunc assistunt hic. 8. quia viri portendentes
ke wzchodu ſlunce na kameny gednom
sunt. adducam servum meum orientem. 9. super lapidem unum. Et
rytynu pozowe pod ſwu wynnyci
sculpturam. 10. vocabit subter vineam suam.

Hlava 4.

y wratyl zbudil zbuzen bywa zeſna ſſwie-
1. Et reversus et suscitavit, qui suscitatur de somno suo 2. ecce
cen zlaty weſken aſwietedlnyce ge° aſedm ſwietedlnycz nanyem
candelabrum aureum totum et lampas eius VII que lucernae super illud
nalewacek w ſwietedlnyciech lampi awecech co ſu tito
et VII infusoria lucernis. 3. a dextris lampadis. 4. et aio ad: Quid sunt
wieci pane moy newiediel newiediel ſem
haec, domine mi? 5. Numquid nescisti, non, domine mi.

Daniel.

Hlava 2. (konec 35. verše a dále).

tot atake wylozenye Ty ſy kral nad kraly
36. Hoc est sompnium: Interpretationem. 37. Tu rex regum es: et
nebeſky yprzikazowanye zwierzy polſke pod twym poſluſſenſtwym
deus coeli et imperium. 38. bestiae agri, et sub ditione tua universa con-
vſtawil powſtane gine menſſie ĝto bude panowati
stituit. 39. Et post te consurget regnum aliud minus, quod imperabit uni-
nadewſſi zemy Ayakozto potiera a zkroczuge ztroſkota
versae terrae. 40. velut ferrum, comminuit et domat, sic comminuet et
azetrze Ale noh aprſtuow dyel trzepyny hrncier-
conteret. 41. Porro que pedum et digitorum partem testeam figuli et
zowe a diel zelezne kralowſtwie rozdielene bude ĝto wſſak zchodydla
partem ferream: regnum divisum erit, quod tamen de plantario

zelezneho yakozſy ſmyeſſene ſhlynu a ſtrzepynu
ferri orietur, secundum quod vidisti, ferrum mixtum testae ex luto. 42.
nozne odpuolu zelezne a odpuolu hlynyene odpuolu kralowſtwie
Et digitos pedum ex parte ferreos et ex parte fictiles, ex parte regnum
bude twrde aodpuolu zetrzene przimyeſſeno trzieninye z blata
erit solidum et ex parte contritum. 43. ferrum mixtum testae ex luto,
ſmyeſſeny budu zagiſte ſclowieczym plemenem ale nebudu ſie
commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt
k nyemu przidrziety nemoz ſmyeſeno bity ſhlynu nebude zruſſeno
sibi, sicut ferrum non potest misceri testae. 44. non dissipabitur, et
gynemu lydu nebude dano a ztroſkoce a zahlady
regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem et consumet
a ſamo Apodle toho ze ſhuory odlomyl ſie ğt
et ipsum stabit. 45. Secundum quod vidisti, quod de monte abscisus est
kamē aztroſkotal trzepynu ty wieci ğto magi przigiti potom po-
lapis et comminuit testam et, quae futura sunt postea. 46. Danielem ado-
modlil a zywe obiety a zapalene obietowali A tak mluwye
ravit et hostias et incensum praecepit, ut sacrificarent ei. 47. Loquens po-
zgewiti taynu ſwatoſt tuto wyſoko powyſil wlaſtmy
tuisti operire sacramentum hoc. 48. in sublime extulit et super omnes provin-
ſkymy a wladarzem a wewodu myſtrſkym nadewſſemy mudrci
cias babilonis et praefectum magistratuum super cunctos sapientes. 49.
a uſtawil nade wſſemy ſkutky wlaſty ſke a a
et constituit super opera provinciae babilonis Sidrach, Misach et Abde-
a Aſam pak bywal v radach kralowych
nago. Ipse autem Daniel erat in foribus regis

Hlava 3.

wzwyſſy wſſyrzy ypoſtawil Atak poſlal ſbierat
1. altitudine, latitudine et statuit. 2. Itaque rex misit ad congre-
awewod aſlechtycow
ſluh myſtruow aſudci ywladarzuow lepſich
gandos sastrapas, magistratus, iudices, duces et tyrannos, optimates et
ywſſech knyezat zewſſech wlaſty abi ſye ſeſly k poſwieceny
praefectos, omnesque principes regionum, ut convenirent, ad dedicationem
gizto bieſſe wzwedl ſluhy . . ut supra
statuae, quam Nabuchodonosor rex errexetat. 3. satrapae, magistratus
genzto biechu nadmocmy vſtaweny zewſech wlaſti y ſtogiechu
optimates, qui erant in potestatibus constituti regionum, stabant autem
przied tu ſochu poſtawil abyrzicz ſilnye
in conspectu statuae, quam posuerat 4 Et praeco clamabat valenter·
wam ſye prawy lidem anaroduom ayazikom wtu hodynu wkteruz vſli-
Vobis dicitur populis, tribubus et linguis: 5. In hora, qua audi-
ſſyte zwuk truby a pyſtaly a huſly a koboſu a zaltarze
eritis sonitum tubae et fistulae et citharae, sambucae et psalterii
a ſladke ſrownanye y wſelyke°
hlaſuow hudby ſtrogie hudebneho padnuce modlte ſye ſoſſie
et symphoniae et universi generis musicorum, cadentes odorate statuam
Ale ktoz pak
poſtawil nepadne a nebude ſe modlyty wtuz
auream, quam constituit. 6. Siquis autem non prostratus adoraverit eadem

hodynu wrzen wpec ohnye horzicieho Tehda potom yhned yakz ſu
hora, mittetur in fornacem ignis ardentis. 7. Post haec igitur statim ut

padagice wſſichny
vſliſiely zwuk truby lide y narodowe y yazikowe
audierunt sonitum tubae, cadentes omnes populi, tribus et linguae.

Ayhned wtom čaſſie prziſtupywſſe muzie -ſty zalowály ſu na zydy
8. Statimque in ipso tempore accedentes viri caldei accusaverunt iudeos.
a rzkuce vlozil ſy vſtawenye genz vſlyſſy.. padl nyczy Aktoz-
9. Dixeruntque 10. posuisti decretum, qui audierit, prosternat se. 11. Siquis.
by nepadl a nemodlil ſye aby bil wſazen gezs vſtawil nade
autem non procidens adoraverit, mittatur. 12. iudaei, quos constituisti super
wſſemy dieli potupili przikaza^e nectie aſſoſſe
opera regionis: contempserunt, rex, decretum tuum: non colunt et statuam
giz ſy wzwedl nemodle ſie wprchany awhnyewie prziwedeny
quam erexisti, non adorant. 13. in furore et in ira praecepit, ut adduce-
bili kterzyzto naruceſt przwedeny ypropowiediew prowdaly gt v
rentur, qui confectim adducti sunt. 14. Pronuntiansque: Verene Sydrach,
v ze protoz nynye giz budte padnyete wy pakli
Misach et Abdenago? 15. Nunc ergo sitis parati, prosternite vos: quod si
wſazeny nemamy my zte wieczy gehoz zproſtyty
non mittemini. 16. Non oportet nos de hac re. 17. quam colimus, redimere
zpeczy Apakly nebude chtiety znamo bud tobie a ſſoſſe
de camino ignis. 18. Quod si noluerit, notum tibi sit, rex, et statuam,
wezrzenye twarzy geho pmyenilo ſie geſt a
non adoramus. 19. aspectus faciei illius immutatus est super Sydrach,

ſedmkrat nez myela obicey pa-
a zapalena pec wiece lena bity
Misach et, ut succenderetur fornax septuplum, quam succendi consueverat
A muzuom nayſylnyeyſym zſwe° woyſka przikazal aby ſwiezyce
20. Et viris fortissimis de exercitu suo iussit, ut ligatis manibus et pedibus
owy a wrhly gie Ayhned muzie ty
Sydrach, Misach et Abdenago, mitterent eos. 21. Et confestim viri illi
ſwazany wbielich ruſſiech y wruſſye y wobuwy y wodyewu wrzeny ſu
vincti in bracis suis et thiaris et calciamentis et vestibus missi sunt in

neb przikaza^e kralovo
proſtrzed peczi ohnye horzicie° nutieſſe gie przielyſs
medium ignis fornacis ardentis. 22. Nam iussio regis urgebat: erat nimis.

genzto ſu
Ale ty bily wſadily a a zahubil gt
Porro viros illos, qui miserant Sidrach, Misach et Abdenago, interfecit
plamen Ale ty trzie mužie peczy ſwazany y
flamma ignis. 23. Viri autem hi tres in medio camino colligati. 24. Et
chodiechu plamene adiekugice Tehda achwali-
ambulabant in medio flamine et benedicentes. 25. Stans ait: 26. et lauda-
tedlny y ſlawne nawſech wiecech gezto ſy nam vczinyl
bile et gloriosum nomen. 27. iustus es in omnibus, quae fecisti nobis.

podle toho wſſeho gezto ſy
nanas vwedl aneprawie ſme cinili odſtupugice
28. iuxta omnia, quae induxisti super. 29. et inique egimus recedentes a te

odtebe afhrefili fme
uwfech wiecech chowaly cinyli yakoz fy nam
et deliquimus in omnibus. 30 nec observavimus, nec fecimus, sicut prae-
byl przikazal wffecki vwedl nanas apod-
ceperas nobis. 31. Omnia ergo, quae induxisti super nos, 32. Et tradi-
dal fy wrutcie neprzatel neprawych a nayhorffich przeftupny-
disti nos in manibus inimicorum iniquorum et pessimorum praevaricator-
kow neprawemu nadewffeczku zemy Anyñye gyz
umque et regi iniusto et pessimo ultra omnem terram. 33. Et nunc non
nemozem otewrzieti hanbu a ukoru vcinyeny fmy
possumus aperire os: confusio et oppiobrium facti sumus servis tuis
atyem gizto fu tie cztily ꝓfymyt nepoddaway nas Anezruffug
et his, qui colebant te. 34. Ne, quaesumus, tradas nos despicias testa-
fwiedecftwie twe° myloftnyka a e gymzto fy
mentum tuum. 35 dilectum tuum et Isaac Israel. 36. Quibus locutus est
flybuge ze rozmnozyfs plemye genzto g̅t nabrzehu morfkem
pollicens, quod multiplicares semen arenam, quae est in litore maris.
vmenffeny fme afmy ponyzeny we wffye zemy dnes w-
37. imminuti sumus, sumusque humiles in universa terra hodie. 38. in
tomto cafu knyezete a wevody
a proroka fezzena obiet po-
tempore hoc princeps et propheta et dux, neque holocaustum, neque
fwatna obiet ofiera zakazañye myefto prwnych wod
sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum. 39.
wduffi fkruffene awduchu pokory przíyaty budme od tebe yako w
in anima contrita et in spiritu humilitatis suscipiamur. 40. Sicut in
fezzene obiety fkopczuow abykuow wtyfycich beranow tucznych
holocausto arietum et taurorum et sicut et milibus agnorum pinguium:
pofwiecenyna naffie pohanienie vfagicim wtie Agiz naf le-
sic fiat sacrificium nostrum, confusio confidentibus in te. 41. Et nunc se-
dugem tebe wcelem
frdci twem nezahubug podle krotkofty
quimur in toto corde. 42. Ne confundas nos, sed iuxta mansuetudinem.
awyproft wdiwnych fkutciech twich Azahanbeny budte
43. Et erue nos in mirabilibus tuis. 44. Et confundantur omnes,
gizto wmocznofty afyla bud zetrziena fam
qui ostendunt, in omni potentia tua et robur eorum conteratur. 45. solus
a flawny naokrflku wffech zemy Aneprzieftawachu ty fluhi gizto
et gloriosus super orbem terrarum. 46. Et non cessabant, qui miserant
fu gie bili wrhli fluzebnyci kralowy pality peci kluky a kudely
a fmolu a
eos, ministri regis succendere fornacem, naphta et stuppa et pice et
chraftem y wyfywagie fie plamen nadpecz dewietacztirydciety loket
malleolis. 47. Et effundebatur flamma super fornacem cubitorur xlix
a wyfunuw fye y fpalyl g̅t kterez g̅t nalezl podle peczy -ow
48. Et erupit et incendit, quos raperit iuxta formacem de Caldeis. 49.
f-ftupil g̅t fem a ftowaryffy ge° dopeczi y wyrazil g̅t plamen ohno wy
descendit cum et sociis eius in fornacem et excussit flammam ignis de
zpeci y ucinyl proftrzied peci yakozto wietr hladky genzto zro fy
fornace. 50. Et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et
powiewa y nedo-
tekl fye gich trochy ohen zamutyl any czo zalofty
non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quidquam molestiae

vczynyl ty trzie zgednech vſt chwalechu aſlawiechu
intulit. 51. Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant deum et glorifica,
adiekowachu wpeci pozehnany achwaleny aſla-
bant et benedicebant in fornace: 52. Benedictus es, et laudabilis et glo-
weny awzhuoru powyſſeny ſwate achwalene a wzhuoru powyſene we
riosus et super exaltatus, sanctum et laudabile et superexaltatum in
wſſech wieciech wchramie aprziechwalny aprzieſlawny
omnibus saeculis. 53. in templo, et superlaudabilis et supergloriosus
naſtoliczy wzhledaš napropaſty pekelne na achwaleni a
54. in throno. 55. qui intueris abissos et sedes super et laudabilis et
wſkladie (na hwiezdnem nebi) nebeſkem
wzhuoru powyſſeni chwaleny y ſlawny
superexaltatus. 56. in firmamento coeli et laudabilis et gloriosus. 57.
zehnayte (dobrorzeczte) wſſichny ſkutczi
bozie (ſkutkowe bozi) panu chwalte a powyſte ge°
Benedicite omnia opera domini domino, laudate et superexaltate eum
nawieky nebeſa naneby ho moczy
in saecula. 59. coeli. 60. super coelos, eum in saecula. 61. virtutes. 63.
nebeſke prziewal aroſa kazdi duch awedro
stellae coeli domino. 64. imber et ros. 65. omnes spiritus. 66. et aestus
zyma a leto roſy agyňye mraz a zyma
domino. 67. frigus et estas. 68. rores et pruina. 69. gelu et frigus. 70.
ledowe a ſnyehowe noczy a dnowe atmy blyſkoty a oblaczy
glacies et nives. 71. noctes et dies. 72. tenebrae 73. fulgura et nubes . . .
pozehnay panu chwal a powyſs hory a
74. Benedicat dominum, laudet et superexaltet. 75. montes et
wſelike plodne wieci na
pahorczy zemy pa^{v} ſtudnyce morze
colles . . . 76. universa germinantia in terra . . . 77. fontes . . . 78. maria
welrybowe awſecki wieci ĝto
a rzeki ſye hibagy ptaczy ne-
et flumina . . . 79. cete et omnia, quae moventur . . . 80. volucres
beſti wſecka zwierzata abrawowe ſynowe lidſty ze-
coeli . . . 81. omnes bestiae et pecora . . . 82. filii hominum . . . 83. Be-
hnay pana knyezye bozie ſluhy duchowe a
nedicat dominum .. 84. sacerdotes domini. 85. servi . . . 86. spiritus et
duſſie ſp̄we-^{wich} apokorny ſrdcem ś ś
animae iustorum domino . . . 87. et humiles corde 88. Anania, Azaria,
genzto zproſtil wy zpekla a ſpaſil wy z ruky ſmrti awyſwobodil
quia eruit vos de inferno et salvos vos fecit de manu mortis et liberavit
zproſtrzed horzicieho plamene zpowiedayte ſye neb ĝt zakonnyczy
vos de medio ardentis flammae. 89. Confitemini, quoniam 90. religiosi
ſtrachy podywil
nadbohy awyznawayte ſye ge^{v} neb po wſſecky ſye ĝt a
deo deorum, et confitemini ei, quia in omnia. 91. rex obstupuit et
chwatawie wſtal naylepſym wſſak trzy muzie vſadyly ſme
surrexit propere et ait optimatibus suis: Nonne tres viros misimus in
wiernye tak
ſwazane (als: ſpate) genz odpowiediechu ĝt kraly
medio ignis compeditos? Qui respondentes regi dixerunt: Vere rex.

y zadneho poruſſenye
rozwazane cztyrzy chodiece nenye nanych a
92 viros solutos quatuor ambulantes, et nihil corruptionis in eis est, et
twarz cztwrta podobna przyſtupyw ke dwerzyem peci ohnye
species quarti similis est. 93. Tunc accessit ad ostium fornacis ignis ar-
ſluhy buoha wyſokeho
rzekl ẜt v v wygdiete
dentis et ait: Sidrach, Misach et Abdenago, servi dii excelsi, egredimini
a podte Ayhned ſu wyſſly Azebraly ſu ſie ſluzebnyci a my-
et venite. Statimque egressi sunt. 94. Et congregati satrapae et magi-
ſtrzy a moczny kralowy a ſudcie y ohledachu muzie ty ze y
stratus et potentes regis et iudices contemplabantur viros illos, quoniam
zadne moci nemyel ẜt na tielech gich awlas hlawy
nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, et capillus capitis
neuhorzal abyela rucha gich nepromyenyla ſu ſie a
eorum non esset adustus et saraballa eorum non fuissent immutata, et
wonye ohnowa neproſla gich propowiedyew pozehnany
odor ignis non transisset per eos. 95. Tunc erumpens ait: Benedictus
buoh ow totiz ow now genzto ẜt poſlal
deus eorum, Sidrach videlicet, Misach et Abdenago, qui misit angelum
azproſtil genzto ſu vwierzili wnyeho ꝓmyenyly a-
suum et eruit servos suos, qui crediderunt in eum immutaverunt et
daly ſu tiela ſwa aby neſluzily anemodlyly ſye wſelikemu buohu
tradiderunt corpora sua, ne servirent et ne adorarent omnem deum ex-
wyňymagicz boha
ſwe° ſame° ꝓtoz ode mne ẜt polozeno to vſtaweňye
cepto deo suo solo. 96. A me ergo propositum est hoc decretum, ut
wſeliky lid pokolenye y yazikowe ktozbykoly mluwil ruhawu rzecz
omnis populus, tribus et linguae quicumque locutus fuerit blasphemiam
ꝓty owu aby zahynul puſt bil anyz zagiſte ẜt
contra deum Sidrach, dispereat et domus eius vastetur, neque enim est
gyny buoh genz by mohl tak ſpaſity wzmohl a a
deus alius, qui possit ita salvare. 97. promovit Sidrach, Misach et Abde-
w wlaſty ſke
nago in provincia Babylonis. (Pokračování.)

Slov. pьjanъ a jiné tvary podobné.

Napsal **Josef Zubatý.**

(Pokračování).

6. Přidáme tři jména podobného (dle našeho soudu) tvoření, která nemají ve slovanštině po boku příbuzných sloves.

Sl. *čьbanъ* »džbán« Miklosich Etym. wört. 37 se objevuje již v csl., též v staré češtině, i v ruštině, a jest patrně starým slovem slovanským. Přeložíme-li si slovo hláskoslovně do litevštiny, znělo by **kibonas*: a to ovšem by každý spojil s lit. *kibù kibė́ti* (u Kurschata: »sich regen oder bewegen; *wos kìba,* von

einem Sterbenden, er regt sich kaum«), s kořenem *kib- k'b- kab-* (Leskien Ablaut 68), znamenajícím nejčastěji »viseti, věšeti«, pak »klátiti se« atd.*) Na př. inchoativum *k'mbù kìbti* »uvisnouti, váznouti« atd. (Srv. srb. копца [t. j. кобца] »sponka«, chrv. *prikopčati* »attacare con bottoni« a Jagić v Arch. f. slav. Phil. II. 397). Podlé toho *čьbanъ* by byla (»nádoba) visutá«, nebo »(nádoba), mající něco k zavěšení«. K slovu *čьbanъ* těsně patří slovo *čьbьrъ* Miklosich l. l. »džber«. Snad jest i etymologicky příbuzno se »džbánem«; pakli je pravda, že csl. чьбръ atd. je vydlužené německé *Zuber* (nejblíže by leželo sthněm. *zwibar* vl. »nádoba se dvěma uchy«), bylo by nastalo aspoň přichýlení (lidovou etymologií) k starému slovanskému *čьbanъ*. Nikterak ovšem není nemožno, že i *čьbьrъ* je slovo domácí (čemu by nasvědčovalo lit. *kìbiras* svým *k*, které při slově cizím těžko jest pochopiti) a naopak něm. *Zuber* (stněm. *zwibar* bylo by zase výsledkem lidové etymologie) že pochází ze slovanštiny.**)

Toto slovo *čьbanъ* se (lidovou etymologií) plete s družinou slov, počínajících se *čьv-*. Tak Miklosich Lex. s. v. uvádí i znění чьванъ z pramenů csl. a v Etym. wört. s. v. i mr. чванець. Toto znění odchylné má původ v csl. чьванъ »κεκερασμένος« (o víně; prameny ruského původu píší чеванъ). Na př. Apok. 14 10: отъ вина чевана нерастворена въ чаши гнѣва его τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. Toto slovo mám za příbuzno s stind. slovesem *čjávatē*. Nejstarší význam jeho patrně je ve védských některých dokladech (v. lexica), kde znamená pohyb, chvění a p. těles, při tomto pohybu nevzdalujících se z původního místa: na př. praví-li se, že při bouřlivé jízdě Marutů »jsou v pohybu (*čjavantē*) nehybné (*áčjutā*) [věci], pevné«, anebo užívá-li se kausalního tvaru *čjāvájati* u významě »uváděti v pohyb« na př. hory, stromy. To by se srovnávalo s významem чьванъ »κεκερασμένος«, neméně, že sloves oněch užívá se rádo o pohybu tekutin. Další vývoj semasiologický rozvádí ovšem obojí slova: v stind. jazyce od nejstarších dob počínají odvozeniny kořene *čju-* nabývati významu »vzdalovati (se), odchylovati (se)« a p. (podobné významy v av. *šavaite, šāvajeiti*). Sl. *čьvanъ* by znělo v jaz. stind. **čjuvānáh*; tohoto znění není, ale jak ukazují věci, o nichž promluvíme v odstavci 8., bylo by docela organické. Co se týče str. znění, *čevanъ*, snad by se dalo vyložiti prostě změnou *ь* v *e*; ačkoli sklad slova by žádal spíše zaniknutí jeřiku. Je-li str. *e* staré, muselo by — předpokládajíc, že naše etymologizování je správno — v jaz. stind. zníti *čjavānaḥ*:

*) Příbuzno etymologicky je snad něm. *heben* got. *hafjan*, kteréž ovšem ukazuje na formu kořene končící se *-p*.

**) Tvary s *c-*, které udádí Miklosich l. l. z mr. (цебер), br. (цеберъ), str. (цебръ) a vr. (цебаръ, цебарка), pocházeti mohou z dialektů »cokajících«.

a opravdu objevuje se v RV slovo *čjávānaḥ* (jedno z méně jasných po významě slov védských; místy je jmenem vlastním). Možno ovšem, že *čjávāṇaḥ* vzniklo z očekávaného **čjuvānáḥ* kontaminací s adjektivem slovesným *čjávanaḥ* (které také nejčastěji je jmenem vlastním) *) —

K csl. **чьванъ** snad jest přidati r. **чванъ** »chlouba«, **чвáниться**, mr. **чванний, начванити ся** Miklosich Etym. wört. l. l.; původnější význam slov těch by byl »žvaniti, plésti páté přes deváté«. Ovšem by mohla tato slova býti i tvořením samostatným, bez etymologické minulosti (jako naše *žvaniti, čvaňhati* a p.) — Ještě jedno slovo by mohlo býti příbuzno: sloveso sl. **ščьvą ščьvati* | *ščuti* (v č. *štvu*, p. *szczuję szczwam szczwać szczuć* atd., Miklosich l. l. 344 s. v. *štŭ-*). Jsou dosti hojné odvozeniny v sktě ukazující ku kořeni *ščju-* (obyčejně známým způsobem rozšířenému v *ščjut-*), ovšem skoro vždy psanému *šču-* (nedostatek *j* je asi jen grafický). Významy by se daly lehko srovnati.

K slovu *panъ* (patrně jen západně-slovanskému) připsal Miklosich l. l. 231: »man denkt an ai. *pā-* »tueri«. Mohlo by býti přímo totožno s véd. partic. *pānáḥ*: *vratāni pānó amr'tasja čāruṇaḥ* RV IX 70 4 »bewachend die Pfade des schönen Amrta« (Ludwig); ovšem platí při tom reservatio táž, jako při sl. *znanъ, danъ*, totiž, že povaha samohlásky stind. *-ā-* je zde zvláště záhadna. Mimo nominativ, který aspoň v starém jazyce (i v pozdějším) nerad bývá tvořen od participií na *-ānt-*, užívá se místo medialného kmene *pāná-* raději činného, ovšem že bez rozdílu významového.

Naopak jmenem přípony podobné bez příslušného slovesa se zdá býti skt. *krpāṇaḥ* »meč«: patří k lit. *kerpù* »střihám«, sl. *kъrpati* »látati«. Mikl. l. l. 143. Srv. sl. *kъrpanъ (kъrpanьje)*, které by se lišilo od slova skt. vlastně jen trpným rodem.

Přidáme zase domněnku, která snad se bude zdáti smělou, ale nemožnou snad není. — Co má býti původním významem slov. *vъdati?* zejména čím jest oprávněna předložka *vъ* v kompositě *vъ-dati?* Tato předložka v kompositech srovnává se sice přirozeně s ř. *ἐν- εἰς-*: na př. csl. **вънити** *ἐγχρούειν*, **въвести** *εἰςάγειν*, **въвоинити** militibus adnumerare, **въврѣщи** *ἐμβάλλειν* atd. Jaký význam má ve **въдати**? (na místě ovšem je **въ** v csl. **въневѣстити сѧ**). Proto také na rozličných místech lidová etymologie staré *vъdati* opravila ve *vydati*. Jest ovšem v csl. doloženo **въдати, въдаıати** i u významě »dáti« vůbec (na př. **уесо ради законно повелѣнıе имъ бѣ въдано пасхѫ ѣсти** *νόμον γὰρ ἐπίταγμα αὐτοῖς ἦν ἡ τοῦ πάσχα ἑορτή* Cloz. a p.): ale tento význam

*) Téhož kořene je ř. *σεύω* (*ἔσσευον ἔσσυτο* atd.), s významem vyvinutým směrem ku prudkosti pohybu. Co jsem vykládal před lety o příbuzenství ř. *σεύω* ve Sborníku prací filol. (1884) str. 194 n., je nesprávno.

může býti sekundární, může býti výsledkem lidové etymologie; specifický význam slovanský »vdáti« nesnadno pochopiti za obměnu významu před tím tak obecného.

V jazyce stind. kořene *vid-*, obyčejně v tvaru med. *vindátē* (»medium dativum«, vl. »nalézti, získati si«), užívá se u významě »pojmouti za ženu (muže), oženiti se (vdáti se)«. Na př. *tē'na ǰāǰā'm ánv avindad bṛhaspátiḥ* RV X 109 5 »tím ženu nalezl B.«, *sō'maḥ prathamō' vividē, gandharvō vivida úttaraḥ,* | *tṛtī́yo agníš ṭē pátis, turī́jas tē manušjaǰā́ḥ* X 85 40 »Sóm [tě] první pojal, Gandharva pojal druhý, třetí (jest) Agni tvůj muž, čtvrtý ti lidský tvor« (říká se nevěstě při sňatku). O dívce na př. *brahmačárjēṇa kaníā júvānam vindatē pátim* AV XIV 2 22 »cností dívka mladého nalézá si muže«. Atd.; je to význam v celé literatuře docela běžný. Nemám dokladu, aby participia *vidānáḥ, vidānā'* bylo užito u významě »ženatý« nebo »ženící se«, »vdaná« nebo »vdávající se«, ač tvary tyto jsou velice časty ve védských hymnech: ale aspoň v pozdějším jazyce jiný tvar participialný, *vinnā*, znamená »vdaná«. Není proto pro vše nemožno, -- zejména při příbuznosti jazykové mezi jazyky baltsko-slovanskými a arijskými, ku které jsem ukázal mimochodem v pojednání Über gewisse Genitivendungen, Věstn. Kr. Č. Spol. N. 1896 XVII 27, a k níž laskavý čtenář vyčítá si zajisté doklady i mezi řádky tohoto pokusu — že bylo i ve slovanštině part. *vidānā vьdana* u významě »vdaná« (medialně, »provdavší se«, nebo passivně, »provdaná«); mohlo býti tím spíše, že ve slovanštině význam tvarů na *-anъ* se vyvíjel skoro důsledně směrem k významu perfektovému. A toto ojedinělé *vьdana* lehko se mohlo lidovou etymologií dostati do vleku složenin slovesa *dati*, tak že jazyk v první slabice slova počal viděti předložku *vъ*, a druhou část konjugoval jako sloveso *dati* (*vъdamь* atd.). Mohlo se to státi tím spíše, že *ь* zde bylo v posici, ve které nemělo tendence vyvinouti se v samostatnou samohlásku, ve které snad jako druhdy v jazyce csl. (дъва: дьвѣ, бъръти: мьрѣти a p.) již v dosti starých dobách vlivem široké samohlásky slabiky následující mohlo se měniti i hláskoslovně směrem k *ъ*. Že podobné věci na zmatení etymologům příštích věků v jazyce často se přiházívají, je známo. Doklad velmi blízký budiž uveden aspoň jeden. Miklosich s. v. въдавати »dare« (— въдавати) uvádí, že sloveso toto v kronice Manassově se objevuje s významem »κενοῦν, evacuare«. Odkud tento význam? Odtud, že toto въдавати etymologickým původem nemá ničeho společného s давати, nýbrž teprv lidovou etymologií s ním bylo spojeno: vězí v něm něco, co bylo příbuzno se slovem *vьdova* a lat. *viduāre* (z **vidovāre*, jako *vidua* z **vidovā*. Srv. též véd. *vindhátē* »pozbývá*) nemá

*) Infix *n* i jinde v jaz. stind. dodává slovesu významu inchoativného (jako v litevštině, z části i v slovanštině); tak *vindáti* „nalézá" k *vē'da* „ví".

něčeho (instr.)«, kteréž sloveso prof. Ludwig tuším neprávem má za totožno s *vindátē* (v souhlase ovšem se Sājanem).

7. V litevštině zdá se podobného tvoření jako slov. *pьjanъ* atd. býti *lavónas* »mrtvola«, vl. »umrlý«, srv. Leskien Bildung der Nomina im L. 249 (Abh. d. K. Sächs. Ges. d. W. XII 391) n., při slovese *liáuti* (: č. **lěviti*); koř. jest *lēu-* (srv. Berneker IF X 159), v *lavónas* asi se seslabeným stupněm *lav-* (»Schwundstufe 1 a.« Hirt Ablaut § 98); významem je bližší prus. *au-lāut* »zemříti« (*ā* chybně tištěno m. *a*, srv. třikráte doložený akk. verb. subst. *aulausennien*). Snad by se sem dalo počítati i *ligónis* m. (kmen na *-i-*) »nemocný« (*ligà* »nemoc«; *ləgh-*, slabý stupeň sl. kořene *leg-*): podle toho, že v lit. kmenům konsonantovým jiných jazyků odpovídají kmeny na *-i-*, snad by mohl v *ligónis* vězeti tvar jako véd. *stavān*, av. *azān* (v §§ 8. 9.)? — Také slova na *-õnas*, f. *-onė* (Leskien l. l.) mají snad původ svůj zde, přes odchylnou intonaci taženou: *dilbõnas* »Gluper« (*delbiù -ti*), *drykonė* »vyčouhlá ženská« (*drýkti*), *valdõnas* »vládce« (*valdýti*) atd. Slova tato mají skoro naskrze ráz tvoření s příchutí žertovnou nebo posměšnou, a metatonie by zde měla pak asi podobný nehláskoslovný původ, jako v hypokoristikách *Dõvas*, *Jõbas*, *Merczius* a p. (z *Dóvidas Dóvydas*, *Jókūbas*, *Mértynas*: Kurschat § 372, 499), nebo jako cirkumflex v ř. *πελεκᾶς φαγᾶς χεσᾶς* a p., ve vl. jm. jako *Μαρικᾶς* atd. (podobného cosi je hypokoristické dvojení konsonantů, LF XXIII 134). Ovšem právě tato zvláštní příchuť jmen na *-õnas* (srv. zvl. žertovná jména jako *gegõnas gargidõnas* u Schleichera, Leskien l. l.) činí nepochybným, že je-li vůbec nějaká souvislost tvoření mezi nimi a *ligónas*, leda jen nějaký starý vzor těchto jmen byl pojítkem. Není nemožno ani, že přípona *-õnas* je původu slovanského (ze sekundárního sl. *-anъ*, Miklosich Vgl. gr. II 124 n.); *valdõnas* snad tvořeno dle *põnas* (= slov. *pán*)?

8. Participia s příponou *-āná-* jsou v jazyce staroindickém velice hojna. V jazyce pozdějším tvoření jejich je poněkud obmezeno proti jazyku védských hymnů (zejména starších): jest možno jen u bezpříznakých konjugac praesentních (konjugace II., III., V., VII., IX, bezpříznaké intensivum) jakožto partic. praes. med., a v perfektě jakožto part. pfti med. Že *pjānáḥ*, původně tvar podobného rázu, platí grammatikům ind. za part. praet. pass. (tvoření významem shodné s partic. na *-tá-*), jsme již řekli; snad by se dalo z podobných participií shledati ještě některé jiné, tvořené příponou nikoli *-náḥ*, nýbrž *-ānáḥ* (tak snad *śjānáḥ**) *mlānáḥ śrāṇáḥ* a j.): ale nesejde nám na nich

*) S tímto *śjānáḥ* (vedlé něho *śītáḥ* »chladný«, *śīnáḥ* »ztuhlý, zhoustlý«, jako *pītáḥ pīnáḥ* vedlé *pjānáḥ*) »uschlý« (k slovesu *śjājati* »tuhnouti«) srovnávají sl. *sěno*; srv. též sl. *stěna*, počítané k stind. *stjājatē* »houstnouti«, *stjānaḥ* (srv. Hirt. Idg Ablaut § 353 a 378). Při slov. *sěno* jest ovšem povážiti, že lit. má *szënas*, ne **szjónas*

tentokráte. V sanskrtě pozdním (v epice) objevuje se pojednou participium na *-ānaḥ* místo *-amānaḥ* hojnou měrou, zvl. u sloves na *-ajati* (vlastně tvary ty nejsou sanskrtské, nýbrž pocházejí z jazyků prákrtských; srv. pro páli na př. Минаевъ Очеркъ фонетики и морфологіи яз. пали 83, Kuhn 119); srv. Holtzmann Grammatisches aus dem Mahâbhârata (Bibl. Idg. Gramm. II, Anhang I, Leipzig 1884) § 1043 5, Böhtlingk, Ber. d. k. Sächs. Ges. d. Wiss. Phil.-hist. Cl. 1887 224, Ludwig Věstn. kr. Č. Sp. N. 1896 VI 23. Ač není nemožno, aby v prákrtě se bylo uchovalo něco, co v sanskrtě zaniklo (upomínám na *sē* ř. *οἱ*, sl. *si*, které v prákrtě je, ač sanskrt nemá po něm ani stopy), přece — zejména vůči tvarům mluvnickým — nesmíme býti lehkověrnými: rozdíly mezi prákrtem a sanskrtem jsou v tvarosloví snad všude takové, že tvar prákrtský vůči sanskrtskému je novotvarem. Novotvarem je také prákrtské (a epické) *kāmajānō* za sanskrtské *kāmájamānaḥ*: tvar starší byl délkou slova nepohodlný a nahrazen dle analogie konjugac athematických kratším. Podobný — výjimečný — vliv konjugac athematických na thematické jeví se v sanskrtě občas i jinde, ale není nám zde po něm; co se koncovky *-ajānaḥ* týče, mohl býti vzorem pro ni tvar *śájānaḥ* »ležící«. Doklady tvarů na *-ajānaḥ* uvedené na citovaných místech mohli bychom velice rozmnožiti, ale není toho třeba (za to položíme tuto něco dokladů s *-ajamāna-*, kteréž koncovky Holtzmann dle výslovného přiznání v MBh. nenašel: *čintajamāna-* MBh. III 1715, IX 3512, *abhivādajamāna-* III 11935, *kāmajamāna-* XIII 4443 *mṛgajamāna-* XIV 1663, *pātajamāna-* XIV 1711). Tvary s *-āna-* m. *-amāna-* u sloves neodvozených jsou řídké, ale vyskytají se přece (snad jich vzniku pomáhala neodvozená slovesa I. třídy na *-ajati*): na př. *āhvajāna-* MBh. V 5150, 7133, *avismajāna-* Rām. (Bomb.) VI 59 95; *śikšāṇa-* MBh. III 12048, *muñčāna-* 11115, *saṃspṛśāna-* VIII 316, *pibāna-* XIII 3694, *pariśvaǧāna-* Rām. II 83 10, *āmnājāna-* V 15 38.

Nám ovšem jest nejdůležitější stav nejstarší, bez obmezení, jakého se mu dostalo v sanskrtě klassickém (počínaje od bráhmaṇ) a bez rozhojnění v jazyce epickém. A tento stav není bez zajímavosti ani pro mluvnici slovanskou. Jazyk védských hymnů jeví se nám rozhodně na cestě ke stavu jazyka bráhmaṇ: má hojně dokladů přípony *-āna-* pro všechny konjugace athematické, i pro athematické konjugace se zvláštními affixy praesentními, v nichž affix zůstává i v part. na *-āna-* (na př. *kṛṇvāná- ǧānanátanvāná- prīṇāná- mināná- -vṛṇāná-* a m. j.), hojně dokladů pro mediální perf., pro med. intensivum; význam tvarů těch je z větší části činný (t. j. mediální). Ale nalézáme při tom i některé zvláštnosti, které dalším průběhem jazykového vývoje indického zanikají, a které ve védských hymnech samých činí dojem archaismů.

Tyto tvary totiž mají velmi často význam passivný. Na některé doklady upozornili jsme mimochodem v §§ 2. a 3. Zde nemíníme věc tuto probírati podrobně: komu by šlo o všecky doklady, lehko by je shledal pomocí Grassmannova Wörterbuch zum Rig-veda (srv. též Delbrück Altind. Syntax 264). Zde jenom přidáváme, že i taková participia na *-āná-*, v nichž objevuje se i zvláštní znak praesentní, občas mívají význam passivní. Tak na př. *punānáḥ* (: *punāti punītē* dle IX. konjugace) znamená obyčejně »čistící se« (Sóm), někdy také však, přímo passivně, »čištěný« (praes.), pro kterýž význam už i v hymnech RV objevuje se specificky passivní *pūyámānaḥ*, později ve významě passivním jedině možné. Podobně *prīṇānáḥ* znamená »naklońující sobě« i »nakloňovaný« (: *prīṇāti*), *śrīṇānáḥ* jenom »vařený« (praes.), *sunvānáḥ* »lisující« i »lisovaný« a j. I perfektová participia mívají význam passivný, někdy i participia intensivní na *-āna-*, ač těchto, jak jsme naznačili v § 4., s oblibou se užívá v rodě činném. Tak na př. *jō'huvānaḥ* znamená »vroucně vzývající« i »vroucně vzývaný«. (Pokračování.)

Úvahy.

Bertold Maurenbrecher: **Hiatus und Verschleifung im alten Latein** (Forschungen zur lateinischen Sprachgeschichte und Metrik). I. Heft. Leipzig 1899, B. G. Teubner. VIII a 269 str. Cena 7 mk.

Otázka o přípustnosti hiatu v poesii římské jest z hlavních otázek kritiky textu Plautova. Protivníci hiatu (Ritschl, Fleckeisen, Spengel, Bergk, Müller) uváděli pro jeho odstraňování tyto důvody: 1. Poesie pozdější nezná hiatu. Ale správně poukazují jiní k tomu, že na př. Terentius není normou pro techniku Plautovu, a současná poesie dramatická i epická že hiat vykazuje. 2. Synaloefy vylučují prý hiat svou hojností. Proti tomu lze namítnouti, že hiat může státi vedle synaloefy. 3. Hiat lze prý snadno odstraniti zaváděním tvarů archaistických. Ale v tom případě nastává úkol, dokázati existenci tvarů těch a oprávněnost jich v textu.

Proti správnosti důvodů těch filologů, kteří hiat odstraňují, svědčí však: 1. Text Plautův, který hiat vykazuje. Chyby tak četné nemohly vzniknouti rukou vydavatelů ani opisovačů, kteří hiatu již neznali. 2. Snahy po odstranění hiatů (laciné přesmykování, vkládání slůvek, archaismů nedokázaných pro Plauta) přivádějí se samy ad absurdum.

Viděti z toho, že nějakou všeobecnou argumentací (jak učinil Leo v praefaci k vydání z r. 1885) věc odbýti nelze. Proto

přihlíželi jiní k povaze hiatů, a to jednak srovnáváním podmínek, za jakých připouští se synaloefa a hiat (cestu k tomu okázal Lachmann ve vydání Lucretia; synaloefa má své zákony, má je tedy i hiat), jednak pozorováním qualitativního a quantitativního rozdílu vokálů, v hiatu postavených; konečně rozlišováním hiatů dle postavení ve verši (v arsi, thesi, před caesurou).

Maurenbrecher, vycházeje od srovnání synaloefy s hiatem, hledí k povaze dosloví, qualitativné i quantitativné; při tom nezanedbává ani postavení ve verši (arse, these). Jak z přehledu svrchu podaného vidno, spojuje methody jednotlivých badatelů. Všechny předchůdce zastiňuje úplným vyčerpáním látky, nevyjímajíc ani C. F. Müllera (Plautinische Prosodie). V krátkém úvodu probírá Maurenbrecher dosavadní práce. Vedle Guyeta, jenž hiatu nepřál, slušelo tu uvésti také předchůdce jeho Lambina (vyd. z r. 1577).

V hlavě první (str. 16—106) jedná M. samostatně o »*m* a *s*« v dosloví. Z nápisů možno prý souditi, že již v třetím století doslovné *m* ve vulgární latině zmizelo; začíná se process ten v století čtvrtém. Proto se také *m* v poesii eliduje. V komoediích Plautových pokládal již Camerarius hiat po *m* za zdánlivý, ježto *m* podržuje svou povahu jako konsonant. Leo (v Plautinische Forschungen) stejným výkladem vyložil řadu domnělých hiatů. Maurenbrecher podává dle Schuchardta výklad fonetický, to jest vykládá hiat nasalisací, vzniklou odsutím *m*; poukazuje na tvary *con* a pod., jakož i na to, že hiatu při doslovném *m* rychle ubývá, synaloefy pak přibývá. Výklad ten jest možný, jistý ovšem není.

Maurenbrecher užívá na str. 19 jako dokladu i nápisu na Columna rostrata, který zachovává *m* i před vokály. Doklad ten není však jistý, ježto zachovávání *m* je jistě dílem restauratora nápisu na oné kolumně; tomu nasvědčuje právě důsledné psaní koncového *m*. Rovněž pochybuji, že by tvary Taurasia Cisauna, Samnio (citované na str. 19) z elogií Scipionů byly vesměs akkusativy. Nutno to aspoň není

Druhá kapitola rovněž samostatně pojednává o tvarech ablativu na *d*. V literatuře pohřešuji jen článek Buechelerův v Jahns Jahrb. 1869, str. 485 a M. Muellerův tamtéž, 1876, str. 689. Pojednání Zielerovo, citované na str. 190, týká se jen historie ablativu latinského. Stran otázky ablativu na *d* u Plauta cituje Zieler pouze Buechelera.

Od dob Guyetových užíváno tvarů na *d* jako universálního léku proti hiatu (Catulled, miserod a j.). Buecheler navrhoval ablativy na *od*, *ad*, *id*. Ritschl je chtěl vedle tvarů *med*, *sed*, *ted* a adverbií na *d* uvésti do textu (Plautinische Excurse). Na stanovisku Ritschlově stojí Brix, Ribbeck, Leo, Goetz. Schoell drží se dřívějšího mínění Ritschlova (v praefaci k Trinummu), dle něhož Plautus užíval jen tvarů *med*, *ted*. Nápisy

mluví tu jasně. Ablativy jmen ztrácejí své *d* v polovině třetího století; po r. 200 není tvarů s *d* v řeči živé.

Že začalo odpadání *d* na půdě sabellské, je dle mého mínění, hledíc k malému množství dokladů, neodůvodněno; stejně zůstane neobjasněno — z téže příčiny —, u kterých kmenů nejdříve začal tento process. Literatura se s řečí mluvenou shodovati může, ale nemusí. Maurenbrecher opominul však náležitý důraz klásti na rozdíl mezi řečí tragoedie a komoedie. V tragoedii snese se archaismus, v komoedii nikoli. Rovněž podivno, že nečiní rozdílu mezi formami nominálními a pronominálními.

Vyložil bych věc takto. Zákon svrchu uvedený o odpadávání *d* v ablativu platí jen pro jména. O pronominech nemůžeme se na základě nápisů vyjádřiti, ježto máme tvary pronominálné bez *d* doloženy teprve z doby pozdější. Proč *d* na konci slova mizelo, Maurenbrecher nevykládá. Zajisté tu působil jednak přízvuk slova, jednak délka slova, jednak bezpřízvučnost konce slova, a také asi postavení slova ve větě. Čím dále koncovka od přízvuku, tím snáze se ztrácí. Tedy pronomina dle aprioristického soudu toho mohla podržeti *d* déle než nomina. A tomu nasvědčuje text Plautův. Proti tomu soudí Maurenbrecher (str. 113), že »pronomina měla v řeči týž osud, jako nomina«.

Tvary *med*, *ted* jsou doloženy rukopisy Plautovými. Maurenbrecher podceňuje však podání; a přec okolnost ta, že obě recense textu Plautova hiaty, po případě tvary na *d* vykazují, dodává tvarům těm relativní autority. Z toho jde dále poučení, že, jsou-li tvary *med*, *ted* zachovány v arsi i thesi, můžeme je též po různu restituovati s větší oprávněností, než někdy připouštěti hiat, někdy ablativy jmen na *d*. Maurenbrecher jest v té příčině na rozpacích. Rovněž tak bych činil v diaeresi a analogicky při změně osob.

Tvaru *sed* u Plauta není. Maurenbrecher uvádí jediný, zcela pochybný doklad Miles 1275. Přidávám rovněž patrnou chybou dochované *sed* v Men. 909. Příčiny toho zjevu Maurenbrecher nevykládá. Myslím, že tvar *sed*, jenž zamezoval hiat, nahrazen as tvarem *sese*.

Na str. 141 pokouší se Maurenbrecher z rozdělení hiatů, po případě z většího nebo menšího množství tvarů na *d* souditi o chronologii komoedií. Myšlenka sama je nešťastna; provedení její též. V jednotlivostech lze vytknouti toto. Asinaria patří dle Maurenbrechera do doby druhé války punské, kdy Plautus ještě vystupoval jako maccus (srv. prolog Asinarie v. 11). Nemohl však Plautus o sobě i p o z d ě j i říci v prologu Asinarie: maccus (t. j. b ý v a l ý maccus) vortit barbare? Rovněž problematické je datování Menaechmův na základě v. 411 (z narážky o Hieronovi). Narážka v Merc. 525 nemusí se týkati Flaminina. Rovněž narážky na nádheru, které se činí v jednotlivých komoediích, nelze vztahovati na určité zákony. Ostatně chronologie tato, na základě podobných

narážek stanovená, neshoduje se Maurenbrecherovi s chronologií, jaké by vyžadovaly archaistické tvary na *d*, kterých prý Plautus v první době své činnosti užíval; proto soudí Maurenbrecher, že se Plautus v pozdějším věku k užívání těchto starých tvarů vrátil (str. 145).

Teprve třetí hlava (str. 147—238) pojednává vlastně o otázce, týkající se hiatů u Plauta. Zvláště probírá Maurenbrecher hiat při jednoslabičných slovech a interjekcích, v diaeresi a při změně osob. Tyto hiaty omlouvá. Ostatní hiaty dělí dle vokálů; stanoví stupnici vokálů, které snáze či méně snadno se stahují, jeví tedy větší či menší odpor k hiatu. Stupnice ta jest: e, a, ē, || ae, i, o, u (poslední vokál je nejčastěji v hiatu). Hiat po ae vykládá Maurenbrecher (dle Lea) foneticky (ae ve výslovnosti ai mění se v aį). Dělí hiaty dle quality vokálu, dbá však pouze vokálu prvého. Zajisté však měla vliv i qualita vokálu druhého na synaloefu, po případě hiat.

V odstavci »Hiat u Plauta a v národní poesii« poukazuje Maurenbrecher na to, že hiat je charakteristikem národní poesie. Technika Plautova, držíc se vzoru poesie národní, jest v odporu s technikou Terentiovou. Přál bych si, aby v otázce hiatové byl stanoven také poměr Terentiův k literatuře řecké. V odstavci tom, jako jinde, vadí uvádění saturniů jako veršů časoměrných; vývody spisovatelovy tím pozbývají přesvědčivosti.

Prací Maurenbrecherovou nedostalo se otázce o hiatu konečného rozhodnutí. Avšak ohromný materiál, který je tu snesen (na str. 235 mluví se o 30.008 ellisích u Plauta), umožní zajisté práci nástupcům. Pokud mohu souditi, nedbal také Maurenbrecher měrou náležitou rukopisů; rovněž tak měl si všímati i kritiky textové. *Ferdinand Hoffmeistr.*

Výklad k Homerově Iliadě. Napsal *Vilém Steinmann.* Díl první. Zpěv I.—XII. V Praze, 1901, A. Storch syn. Str. 196, s 8 obrázky. Cena 2 K 40, váz. 2 K 90.

R. 1884 vydal Vil. Steinmann pro školu ve výboru, nelišícím se v celku od jiných školních vydání, I. díl Homerovy Iliady, opatřený poznámkami, a r. 1886 díl II. R. 1895 vyšel od něho pouhý text Iliady, totožný s textem vydání poznámkového, jemuž předeslán úvod s obsahem básně a stručným přehledem literárně historickým. Ježto však poznámkové vydání jest již úplně rozebráno, vydány po způsobu nyní i jinde běžném poznámky samostatně k textu z r. 1895. Máme tedy před sebou nové, zdokonalené a rozhojněné vydání poznámek z r. 1884.

Studium básní Homerových od let osmdesátých ovšem valně pokročilo hojným badáním jak na poli grammatickém, tak aesthetickém, a hlavně kulturně historickém. Podáno hojně nových výkladů, doložených památkami archaeologickými, pokud svědčí

o životních poměrech Řeků doby homerské, potvrzených i bádáním filologickým. A tu třeba již z předu říci, že Steinmann užil svědomitě a ve prospěch školy obrátil vše, co důležitějšího na poli literatury homerské v poslední době se objevilo.

V uspořádání svých poznámek a výkladů podržel Steinmann úplně formu dřívější; ježto však, snad více než dříve, bylo snahou jeho, aby porozumění a pochopení básně usnadnil a času při přípravě žáku ušetřil, rozhojnil své poznámky značnou měrou ve všech směrech. Tak ve směru grammatickém, k němuž i tentokrát hlavní zřetel obrátil, nahrazuje některé starší výklady novějšími aneb jiné nově uvádí. Na př. *εἰ* ve rčení *εἰ δ'ἄγε* (*A* 297) = *εἶ* 2. os. sg. imperat. slovesa *εἶμι*, jež jest vlastně pouhý kmen silný jako *ἵστη* a p.; v *ὑπείρεχον* (*B* 367) povstalo *ει* náhradným dloužením z **ὑπερ-σεχον**), *μῶνυξ* (*E* 467) = jednokopytný (z **σμ-ωνυξ*, koř. *σεμ* = lat. sem-el, jenž se ostatně objevuje i v řec. *μία* ze **σμία*), a p. Při tom neopomine, hlavně v prvních zpěvech, téměř jediného tvaru homerského, lišícího se od attičiny, aby ho buď na místě nevyložil neb neodkázal k svému vydání Niederlovy mluvnice. Rovněž nenechává nikde zvláštností metrických bez náležitého vysvětlení neb aspoň upozornění. Tu se sice stalo, že na několika místech se uchyluje čtení v textu od tvarů v grammatice uvedených, jako *A* 26 *κιχείω* (=*κιχήω*), 79 *χέρηι* (=*χερει*) a p., avšak v poznámce se pak očekávaný tvar uvádí; docela se i opravuje *A* 49 *ἐνὶ* v *ἐπὶ*. Jen *B* 288 se čte v textu *τοί κεν*, ve výkladu *οἵ κεν*. Na několika místech uvádí Steinmann v poznámkách čtení z rukopisů třeba menší ceny, ale pro výklad vhodnější, j. *I* 412 *ἤ κεν σόοι* místo obecného *σόῳ*, 612 *σόοις* m. *σόῳς*, *K* 43 *εἴ τις* m. *ἤ τις*, 220 *εἴ πέρ τι* m. *εἴ πέρ τε* a j. To, myslím, mohlo pro školu odpadnouti. Také výkladu po stránce aesthetické mnoho pozornosti věnováno, aby žák návodem knihy přicházel k vystižení předních vlastností homerské epiky. Platí to hlavně o podobenstvích, při nichž se vždy přesně vytýká tak zv. tertium comparationis, jehož nalezení, jak známo, žákům veliké obtíže působívá. Sem patří též nové a správnější pojímání některých míst, j. *Θ* 118 *ὑποδύντε* — vzavše v náručí, *I* 97 *σέο δ' ἕξεται* — tobě vyjde na prospěch, *K* 163 *ἀμήχανός ἐσσι* — jsi neunavný (nedáš si pokoje), jakož i rozhojnění výkladu věcného.

Především však dostalo se dílem nových, dílem změněných výkladů těm místům, kde se mluví o částech zbroje neb oděvu hrdin Homerových. Tak mimo jiné při výkladu o *ἀσπὶς ἀμφιβρότη* (*B* 330), *ἐπισφύρια* (= nákotníky *Γ* 327), *αὐλῶπις τρυφάλεια* (*E* 113), *κέραϊ ἀγλαέ* (*A* 338) a p. Děje se tak dle studií dílem Helbigových (Das homerische Epos aus den Denkmälern erläutert, 2. vyd. v Lipsku, 1887), dílem Reichlových (Über homerische Waffen, ve Vídni, 1894). Z děl obou těchto badatelů přijal také Steinmann na konec své knihy několik vyobrazení, mezi nimi též

*) To je jistě výklad mylný. J. K.

v obr. 8. bronzovou čepel dýky, nalezenou v Mykenách, na níž zobrazena jest honba na lvy. Tato čepel byla Reichlovi hlavním základem domněnky, že rekové doby epické užívali veskrze velkého štítu, sáhajícího od krku ke kotníkům a kryjícího celé tělo (*ἀσπὶς ποδηνεκής, ἀμφιβρότη*) a že neměli krunýře (*θώρηξ*) a holení (*κνημῖδες*). Steinmann nesdílí úplně mínění toho, nýbrž soudí, že asi pravidelně hrdinové Homerovi užívali velkých štítů. Ale hledíme-li k přečetným místům u Homera, kde pohyby a způsob poranění reků nepřipouštějí štítu velkého, a uznáme-li pro dobu homerskou užívání krunýře a holení (k čemuž se asi sám Steinmann kloní pozn. k *Γ* 328), jež při velkém štítu nemají smyslu, spíše se přidáme k mínění, že pravidelně se užívalo štítů malých a jen ojediněle i štítů velkých. Velký štít mykenský má na př. dle *N* 361 nn. Idomeneus, vládce kretský; a právě Kreta platí za středisko kultury t. zv. mykenské. Otázka jest ovšem těžká, ježto souvisí s různým stářím jednotlivých částí básně. Avšak přes to nelze říci, že by se jen v mladších částech básně měl uznávati malý (kulatý) štít, jak asi činí Steinmann dle pozn. ke *K* 145. Tak na př. dle *Z* 96 n., části to, která sotva patří k nejstarším Iliady, lze u Hektora pomýšleti pouze na štít velký, ale při souboji Hektorově s Achilleem v *X*, části náležející jistě k nejstarším, nemožno si mysliti zase běh Hektorův a pohyby při vzájemných útocích leč při štítě malém. Obr. 4. (u Reichla 55, napínání luku) mohl se vypustiti, poněvadž se nehodí pro místo *Δ* 111 nn., jak i Steinmann sám připomíná.

Jestliže původní poznámkové vydání Iliady bylo škole ku prospěchu, možno tvrditi, že s daleko větším ještě zdarem užíváno bude tohoto nového kommentáře, jenž nejen přispěje žáku k pochopení básně, nýbrž i zkrátí potřebný čas pro přípravu.

Při výkladu tvarů užívá Steinmann srovnávání s latinou a češtinou, při obratech básnických s písněmi srbskými a ruskými v míře hojnější než dříve; srovnávání s RK ovšem odpadlo.

Konečně si dovolíme některé poznámky k jednotlivostem, třeba při nich často subjektivní mínění čtenářovo padalo na váhu. *A* 5 při *οἰωνοῖσι* stůj poznámka uvedená 44 při *ὤμοισιν*. — 10 při *νοῦσος* budiž odkázáno na mluvnici N. 276. — 11 uvedeno nevhodně za doklad pro význam subst. *ἀρητήρ* *Z* 260 nn., neboť ve v. 256 se praví, že Trojští učinili Theano *ἱέρειαν*. — 12 a jinde místo »přímětek« užil bych běžného názvu epitheton, jako užito 248 názvu hysteron — proteron, *Γ* 100 hendiadys a p. — 37. *τε ἶφι ἀνάσσεις* bylo vyložiti dvojí průzev odkazem k v. 4 neb k N. 410. — 41 *βέλεσσιν* srv. N. 306. — 74 *ἑκατηβελέταο* srv. 297 b. — 67. (*κατ' ἄρ'*) *ἕζετο* srv. N. 375. — 112. Správný tvar jest: Klytaimestra (nikoli Klytaimnestra). — 147 oslovením *κερδαλεόφρον* vytýká Achilleus Agamemnonovi spíše zištnost než úkladnost. — 188. O opt. *ἀναστήσειεν* atd. řekl bych souhlasně

s mluvnicí, že to opt. střídný za konj. rozvažovací po hist. čase (N. 655). — 418. κατὰ o účelu = k, zde správněji = na. — B 49 dodej: ἐρέουσα part. fut. km. ϝερ- = aby ohlásila, ohlásit N. 608 b. — 106. ὡς ὅτε (κινήσῃ) a těm podobné výrazy obecného významu v podobenstvích stačí překládati když, nikoli kdykoli, což značí případ opakovací.

Γ 166 a 191. κεφαλῇ pokládám za dat. vztahu j. 192 ὤμοισιν a στέρνοισιν; neběží se zde o určitou míru velikosti; Agamemnon jest krásný a velký, co se velikosti týče, jsou jiní sice ještě větší, v kráse však nemá rovna; na druhém místě se zase nemluví o absolutní velikosti Odysseově: co do velikosti jest sice menší atd.; velikost pak ovšem jest patrna především vynikáním hlavy; srv. Pl. Faid. 100 E a 101 A. (Viz i Kühnerovu Ausf. Gramm. II, 1, str. 440, 3. vyd.). — 177 akk. vztahu ἀμφότερον budiž zde vyložen, kamž odkazuje i *Δ* 143, ač vyložen teprve při *Δ* 58. — 178 αὖτε = jinak (zase). — 180 jistě slova úmyslně seřaděna, aby se stupňováním dodalo váhy povzdechu Priamovu. — 356 poznámka k ἐκλίνθη není dosti jasna: Paris, dostav ránu, sklonil se bolestí (ἐκλίνθη) a ušel smrti (ἀλεύατο κῆρα), t. j. nebyl zabit, nikoli však tím, že se sklonil, neboť by se tak bylo musilo státi dříve, než dostal ránu. — *Δ* 3 při ἐοινοχόει srv. N. 336 b. — 250 přidej poznámku o Idomeneovi. — 390 poznámka k ἀνα-ερχομένῳ slušela již k *Α* 227 ἀπο-αιρεῖσθαι. — 398 ἀγορῇ δέ τ' ἀμείνω není asi pověděno na úkor Diomeda, spíše se tím mírní předešlá slova χέρεια μάχῃ; vždyť jest ἀγορή κυδιάνειρα (*Α* 478.)

Ε 107 γούνατ' ἔλυσεν a podobné obraty buďte dříve vyloženy a pak teprve přeloženy, jako zde = života zbavil. — 154 upozorniti jest na ráz verše. — 295 ἐν γούνασι πῖπτε = do klína m. do lůna. — 363 upozorniti jest na souvislost oslovení Ἕκτορ s ἔξεμεν v. 364. — 395 netřeba tvar ἐπέπληγον vykládati jako plusqpf. s koncovkou imperf., hledíc k jiným četným tvarům aor. redupl. téhož slovesa a k časovému významu na tomto místě. — 619 slovem αὐτός ve větě ἐπεὶ αὐτὸς ἐγείναο παῖδ' ἀίδηλον, jež praví Ares k Diovi o Atheně, sotva se naráží na báji, že měla Athena pouze otce; αὐτός vytýká důrazně, že jest vlastní Diovou dcerou: srv. *Χ* 309, kde praví Achilleus o Hektorově matce ὅν τέκεν αὐτή. — *Ζ* 152 výklad tvaru πεφνέμεν slušel již k v. 8 ἔπεφνε. — 350 n. upozorniti jest na epanalepsi Ἠετίωνος —Ἠετίων, ὅς, kde opakované slovo stojí v pádě vztažné náměstky.

Η 22 Proč tvar συναντέσθην pokládati za nějaký nepravidelný aor. k slov. συναντάω a ne za imperf. slov. συνάντομαι, když toho význam místa připouští, právě jako při part. ἀντομένη *Θ* 198 a *Δ* 205. význam part. praes? — 231 v textu se čte τό μοι ἔστι ταλαύρινον πολεμίζειν, ale vykládá se τό μοί ἐστι; význam arci rozdílný. — 292. ἠμὲν -ἠδέ = jak — tak. — *Θ* 177 τοῖσίν τε κοτέσσεται upozorniti jest na způsob slov. — 184. Místo: na tomto

místě jediném, stůj: v tomto jediném případě; neboť týž verš se opakuje *Δ* 153—320 *ἀνὰ πτολέμοιο γεφύρας*; srv. *Δ* 369. — *I* 31 odkázati jest k *Δ* 368 nn. — 175 vyložiti jest duál *τὼ δὲ βάτην*, ježto přece se jmenují ve v. 161 n. poslové tři. — 314 *ἐπεί κε* s konj. stojí o ději obecném, nikoli opakovacím. — *Δ* 64 *ὄγμον ἐλαύνωσιν* = řádky kladou, překlad doslovnější než »pokos činí«. — 118 místo = *Γ* 204 stůj: srv. *Γ* 204. — 120 *τοῦ πατρὸς* = jeho otce není jasno; stůj: jeho — otce. — 218. *κασιγν. πεσόντος* jest gen. předmět., dodej: a sice příčinný *N*. 525. — 449 poznámka zni: *ἔφεπε πεδίον κλονέων* (*Τρῶας*). — 466 m. »kapky s šínů« přece snad lépe »kapky s obručí«? — *M* 57 *εἰ τελέουσιν* upozorniti jest na indikt. v nepřímé otázce po praeteritu.

Úprava knihy jest velice pečlivá, tisk velký, čitelný a jasný. Z chyb tiskových uvádím: Str. 17 ř. 12 zdola čti N. 345 b. místo N. 383 — str. 32 ř. 3 shora »tě« m. »ho« — str. 34 ř. 5 zdola N. 477 m. N. 476 — str. 36 ř. 14 shora zkouší m. zkoušel — str. 43 ř. 2 shora N. 300 m. 369 — str. 47. ř. 14 zdola od lodí m. od lodi — str. 96. ř. 4. sdola *σπουδῇ* m. *σπουδή*.

Doporučujeme knihu Steinmannovu co nejvřeleji.

Jos. Němec.

Vom suppletivwesen der indogermanischen sprachen. Erweiterte akademische rede von *Hermann Osthoff*. Heidelberg 1900. Kommissionsverlag von Alfred Wolff. 95 str. 4°. 4 m.

»Suppletivností« jmenuje Osthoff známý úkaz, že v jistých případech rozdíly, které jazyk pravidlem vystihuje odvozeninami téhož kmene nebo aspoň kořene, rozlišují se mezi sebou slovy, po kořeni nepříbuznými. Jako na př. *jest, byl, bude; jde, šel; dobrý, lepší; muž, žena; já, my*. Ukazuje na okolnost jistě ne nahodilou, že tato suppletivnost v rozličných jazycích indoevropských se jeví hlavně na označeních jistých určitých pojmů; dále k tomu, že dosti často vývojem jazykovým suppletivnost zaniká, buď, že slovo staré vytvoří i tvar, který původně byl tvořen z jiného kořene (tak za staré lat. *frater*: *soror* má provençalština v nářečí estaingském v Pyreneích *fray: fráya*, stará lombardština *frate*: *frata*), anebo, že stará suppletivní skupina se nahradí nesuppletivní skupinou v obou částech novou (ř. *ἀδελφός*: *ἀδελφή*); ale vedle toho vznikávají i suppletivní skupiny etymologicky úplně nové, ale ve významových oborech, které i sice bývají vyjadřovány skupinami suppletivními (tak za lat. *ire* má frančtina a vlaština jednak etymologicky záhadné *aller*, *andare*, jednak *je vais*, vl. *vo*, slušející k lat. *vadere*, k tomu ze starého *ire* frančtina ještě *j'irai*, *j'irais*). Doklady suppletivního tvoření sestavil O. takto: 1. V s l o v e s e, a sice v slovesech s významy »jísti; dávati; jíti; běžeti; bráti, nésti, vésti; mluviti; bíti; viděti;

býti, stávati se.« 2. V tvoření feminin (*lev*: *lvice*, ale *býk*: *kráva*, *muž*: *žena* atd.). 3. V stupňování přídavných jmen (pojmy »dobrý; špatný; velký, mnoho; malý, málo« a j.); v míře skrovné též v tvoření adverbií (ř. *ἀγαθός*: *εὖ*). 4. V číslovce v kořenné různosti tvarů základních a řadových (*jeden*: *první*, *dva*: *druhý*) i násobných adverbií (lat. *unus*: *semel*); zde ruší se stanoviště přísně logického i úplná samostatnost ve vyjadřování desetinných stupňů: *jeden*: *deset*. 5. V zájmeně sem patří případy jako něm *er*: *sie*, zvláště pak *já*: *mne*: *my*: *nás* a p. Jednotlivé tyto kategorie významové sledují se podrobně rozličnými jazyky indoeuropskými.

Ke konci hledá O. psychologický základ celého úkazu. Právem ukazuje, že suppletivnost jevívá se ve významových oborech, nejbližších pozorování a duševnímu interessu mluvícího: představy pojímají se tím ostřeji a individuálněji, čím jsou bližší jeho cítění a myšlení, proto pojmy, které se nám dnes zdají významem jednotnými, vyjadřují se jako skupiny pojmů různých a individuálních. Při slovese působily zejména různosti vidové; tak zvláště praesens a aorist slovesa našemu cítění téhož (na př. ř. *ἐσθίω ἔφαγον*) původně mohly býti významu v podrobnostech tak rozličného, že jazyk tuto rozličnost i hláskově vystihl. Pojem »já« jakožto původce děje se podstatně různí od pojmu »já« jakožto předmětu jeho, a zase od hromadného pojmu »my«; atd. Přiznáváme se, že tato část pojednání Osthoffova činí do jisté míry dojem jakési nehotovosti nebo aspoň nepropracovanosti: ovšem že také by předpokládala větší průpravu v studiích zejména i jazyků neindoeuropských a psychologie jazykové, než jakou smíme žádati od Osthoffa, jehož bohatá činnost vědecká přece jen se pohybuje na jiných polích. Skoro polovici knihy vyplňují doklady podrobnější, prameny, a rozličné výklady, zvyšující znamenitě její vědeckou cenu, kterým pro ráz akademické řeči nedostalo se místa v ní samé; z těchto věcí zvláště jsou zajímavy Bezoldovy výklady o suppletivnosti jazyků semitských, jevící se zvláště hojně v tvoření feminin označení živých tvorů.

Kniha jest psána velmi poutavě a nepředpokládá při čtenáři tak říkajíc nijakého zvláštního vzdělání jazykozpytného, mimo smysl pro jazykové úkazy vůbec; při vědeckém významě Osthoffově rozumí se samo sebou, že čtenáři přináší hojnost rozmanitého poučení. *Josef Zubatý.*

Die Wortfolge in den slavischen Sprachen von Dr. Erich *Berneker*, Privatdocenten an der Universität Berlin. Berlin 1900. B. Behr's Verlag (E. Bock.) XI a 161 str. 8°. 6 mk.

Kniha, za kterou musíme býti spisovateli vděčni už proto, že obrací pozornost ku předmětu, kterého tak málo kdo si blíže všímá. Přáli bychom si, aby výklady Bernekerovy byly zkoušeny,

aby se obracela pozornost i k jiným stránkám pořádku slov ve větě, kterých Berneker v knize této nedbá. Přáli bychom si, aby práce takové zejména i u nás se děly. Ne jen z potřeby vědecké, nýbrž i z potřeby našeho spisovného jazyka. Je svrchovaný čas, studovati a popisovati správný pořádek v české větě, než anarchie mnohých literátů, dle okamžité chuti a potřeby tak často mrzačící náš jazyk, otráví v nás smysl a cit pro něj. Vždyť dokonce bývá i slýchati, jakoby čeština (prý na svůj prospěch) se lišila od jiných jazyků svrchovanou svobodou v příčině pořádku slov; ký div, smí-li pak věty skládati jeden s latinským pořádkem slov, druhý s německým, třetí, jak se mu líbí? O látku k studiím podobným chvála Bohu není zle; máme dosti památek jazyka z dob, kdy nebylo sice ještě grammatik ani slovníků, kdy ale nikomu ani ve snách se ještě nezdálo, že by mohl říci nebo napsati *ve oku, zcel* m. *zcela* a co vše přes tu chvíli dnes čteme, máme dosti textů z tvoření lidového, z části velmi dobře zapsaných, a máme lid, jenž přes úsilí umělého písemnictví, novin, úředních listin atd. dovedl si více méně zachovati starý jadrný způsob myšlení a mluvení.

Berneker čerpá ze všech jazyků slovanských (leda mimo polabský), a sice z památek starých i nových. Mimo ně přihlíží k litevštině (lotyština jakoby vůbec jazykozpytcům neexistovala) a na konec k ostatním jazykům indoeuropským. Prameny má dobré; vybíral takové, v nichž nejspíše smíme hledati pořádek slov v duchu jazyka. V době starší vyhýbá se pokud možno překladům, v době nové hledí k textům lidovým a leda ke spisovatelům, u kterých nejspíše ještě lze očekávati správnost jazyka (Karamzin, Puškin, Gogol, Turgeněv, Tolstoj; Sienkiewicz, Prus). Snad by se dalo vytýkati, že prameny a tudíž i látka nejsou pro všechny slovanské jazyky stejně hojny, snad, že leckterý pramen mohl býti nahrazen jiným. Pro češtinu na př. užil Výboru, pohádek Kuldových a jiných, pak sbírky přísloví ctihodného stáří: Českých příslowí zbírka. Po wydání Mistra J. Srnca a F. O. Hornýho wnowě rozmnožená, w Praze 1804. Ale to snad jsou věci menší váhy.

Spis má 6 hlav. Hlava I. vykládá o místě slovesa ve větě. Rozeznává pak B. trojí polohu slovesa: začátkovou, kde slovesem se počíná věta a podmět stojí za ním, středovou, kde věta se počíná podmětem a sloveso následuje hned za ním, a koncovou, kde věta se počíná podmětem, za ním stojí ostatní části věty, sloveso pak na konec. Před slovesem v poloze začátkové, před podmětem při ostatních polohách slovesa ovšem mohou státi i jiné části věty, mimo podmět, resp. mimo sloveso (začátkovou polohu slovesa, kde před ním nic jiného nestojí, zove B. »absolutní«). B. zkouší, které poloze slovesa který jazyk za kterých podmínek dává přednost a dospívá následujícího poznání:

»Tradicionální« polohou slovesa (t. j. polohou v případech, kde nebylo zvláštních okolností žádajících zvláštního pořádku slov) byla původně ve slovanštině poloha začátková a koncová. »Ihre dereinstige ursprüngliche Verteilung scheint mir noch durchzuschimmern: die Anfangsstellung herrscht in der Erzählung bei fortschreitender Handlung, die Endstellung aber bei stillstehender Darstellung, bei Schilderungen, Urteilen, Betrachtungen. In Sätzen mit einleitender Bestimmung herrscht die Anfangsstellung.« Starý pořádek slov byl by na př. v češtině *poslal mne sem váš strýc, chudoba cti netratí, tomuť jest učil starý Dobeš svého syna* (doklady, jako skoro veskrze i dále, Bernekerovy). Poloha středová je původně »okkasionální«: »vzniká, leží-li na podmětu důraz a vystoupil-li podmět proti obyčejnému pořádku slov před sloveso; na př. *tož ten čert šel se ševcem, a švec mu ukázal toho medvěda* (»betont ist das Subj. am häufigsten infolge Gegensatzes zu einem oder mehreren andern, oder wenn es die Anknüpfung an den vorgehenden Satz vermittelt«). Ovšem že se dalším vývojem ve všech slovanských jazycích vzmáhá právě poloha středová na újmu obou ostatních: snad vývojem přirozeným (B. jeho východiště naznačuje), snad i vlivem cizím.

Jsem si velmi dobře vědom, že právě v takovýchto otázkách filolog nesmí spoléhati na subjektivní cit, nýbrž na podrobné pozorování. Já podrobných prací o pořádku slov jsem nikdy nekonal, a jsem odkázán na sbírky Bernekerovy. Není proč pochybovati, že by nebyly svědomitě pořízeny; také věty Bernekerovy z nich nepochybně a správně plynou. Ale snad časem přece se dají ještě prohloubiti. Čtu-li na př. větu *okolo rybníčka tekl potok* a přeměním-li pořádek slov: *potok tekl okolo rybníčka* (anebo s pořádkem dle Bernekera starším, ale nám již cizím: *potok okolo rybníčka tekl*), cítím rozdíl, kterého se B. nedotýká (vlastně se ho dotýká, kde mimochodem připomíná, že n a z a č á t k u v y p r á v o v á n í s oblibou bývá poloha začátková: ale nejde o začátek, nýbrž o něco jiného). Anebo: *byl muž v zemi Uz, jmenem Job, a muž ten byl sprostný a upřímný* (Job I 1 v překl. Kralickém). Anebo: *byl jednou jeden král a ten král měl tři dcery*. Poloha začátková je běžna, vypravuje-li se o osobě nebo věci neznámé, poloha druhá, je-li řeč o někom nebo o něčem známém. *Okolo rybníčka tekl potok* »um den Teich floss e i n Bach«, *potok tekl okolo rybníka* »d e r Bach floss um den (einen) Teich«. Proto v našich pořekadlech, pokud nevyslovují stálou pravdu, bývá tak ráda poloha začátková: *čije kosa kámen* (B. nepřekládá tušim správně »die Sense f ü h l t den Stein«, jakož — ovšem zřídka — i sice časem není jeho překlad docela přesný), *trefila kosa na kámen*. Jde o věty, které Němec po případě by řekl také v poloze začátkové, počínaje za známých okolností zájmenem *es*. Vím dobře, že pravidlo toto není dokonce v přesném souhlase se všemi doklady Berne-

kerovými (zejmena v dokladech jeho z ruských letopisců je síla takových, v nichž při docela individuálním podmětu je poloha začátková): ale snad by zde bylo přece místo hledati další rozdíly významové mezi rozličnými polohami slovesa, snad silnější v dobách dřívějších než dnes.

Z jazyků příbuzných všímá si B. litevštiny, která — mimochodem řečeno — při podmětě neznámém přednost dává v pohádkách rovněž poloze začátkové. V hlavě VI. srovnává s obsahem celého spisu pořádek slov jiných jazykův indoevropských. Hlavní část připadla právě poloze slovesa. Bohužel jako pro jazyky slovanské tak pro jazyky jiné o soustavné poznání pravidel o pořádku slov je málo postaráno. Nejlépe asi pro jazyk brāhmaṇ 3. svazkem Delbrückových Syntaktische Forschungen. Z fakt známých soudí B., že již prajazyk měl — asi dle určitých pravidel — polohu začátkovou nebo koncovou jakožto tradicionální, středovou jakožto okkasionální. Jazyk staroindický prý ztrnule provedl — s dosti hojnými výjimkami rázu hlavně okkasionálního — polohu koncovou. To platí tuším v plné síle asi pro védskou prosu; pro možnost polohy začátkové v mluvě bylo by ukázati k tomu, že grammatikové indičtí větové příklady, tvořené ke znázornění podávaných pravidel syntaktických, neobyčejně často počínají slovesem. Ve vypravování patrně byl hojnou měrou v obyčeji začátek jako naše *byl jednou jeden král*; jenže s praesentem: z toho vyvinul se způsob, že pohádkové vypravování počíná se slovem *asti* »jest«, za kterým beze vší grammatické souvislosti následuje vlastní začátek (v poloze koncové), srv. petrohr. slovn. I 535*). — V staré irštině naproti tomu ustálila se (ve vypravování) vůbec poloha začátková. Že němčina často má polohu začátkovou (a zvláště při podmětu posud neznámém: *sah ein Knab' ein Röslein stehn*), je známo, a také jsme se toho nahoře dotkli. B. uvádí o věci té dosti značnou literaturu (str. 157 n.). Pro jazyky klassické se ví rovněž o častých »inversích« obvyklého pořádku slov, aniž jest věc posud soustavněji zpracována. Že by bylo psychologicky docela pochopitelno, aby při podmětu ještě neznámém mělo přednost sloveso, při podmětu již známém podmět, leží na dlani. Onde má vypravující v první řadě na mysli, co se stalo, a podmětem se vypravování jaksi doplňuje; zde vypravuje o podmětu. A při slově »podmět« bude míti na mysli podmět psychologický, nikoli grammatický. Pověděl-li mi kdo o rybníčku a pokračuje: *okolo rybníčka tekl potok* vypravuje mi o rybníčku nyní již známém, ne o potoce. V této příčině bude ještě i z této stránky přihlédnouti k rozličným »pří-

*) V pohádkách, bájkách a p. jsou začátky jako: »jest v jednom jezeře Kambugrív jmenem želva. A její dva přátelé . . .« (Paňčat. I 13). A podle toho též: „jest v jednom lese dva čátakové (párek čátaků) učinivše si hnízdo na stromě tamálovém bydleli. A těm časem vylíhla se mláďata . . .“ (I 15).

slovečným určením« (Berneker si jich vůbec málo všímá). A vůbec by bylo v podobných otázkách nutno, emancipovati se co možná od školských pojmů o podmětě atd. Berneker ukazuje na př., že v str. letopisech bývá při podmětě Богъ poloha středová proti pravidlu, i když na tomto podmětě není důrazu. Tak: се же Богъ яви силу крестьную »a tak Bůh zjevil moc kříže«; и се Богъ попусти казнь на ны »a hle, Bůh dopustil trest na nás«. »Die Erklärung wird wohl die sein, dass für den frommen Chronisten ein besonderer Nachdruck auf dem Subjekt lag, wenn er Gott selbst in die irdischen Geschicke eingreifen liess«, praví B. na str. 7. Zdá se mi, že výklad bude hledati jinde. Letopisec tu nevypravuje o Bohu: Bůh je zde podmětem ve smyslu spíše ryze mluvnickém než psychologickém. Jsou to perifrase myšlének »ukázala se moc kříže«, »přišel trest na nás«; ovšem že perifrase zbožné. Skoro jako když Řek místo ὕει řekne ὕει Ζεύς, anebo Ind místo *váršati* »prší« *Parǰánjō varšati*. Při vší zbožnosti vypravěčově není mu Bůh v popředí celé představy, není mu podmětem psychologickým: »Bůh dopustil« d o h r o m a d y je výrokem, ve smysle psychologickém slovesem, jedním slovem. Proto není u ruských letopisců zde obvyklé sice polohy koncové. Podobně se snad má věc, kde při slovese stojí podmět vyjádřený osobním zájmenem, ač není příčiny podmětu zvláště vytýkati (9).

Hlava I. by snesla ještě leckteré doplnění. Berneker hledí skoro výhradně k vypravování. Vedle vět vypravujících skrovnější měrou zastoupeny jsou věty soudové (z přísloví), ač snad u nich lecco by stálo za bližší zkoumání. O větách jiných, na př. tázacích a rozkazovacích, vůbec nevykládá zvláště: rovněž nehledí k otázce ne nedůležité, shodují-li se pravidla o pořádku slov ve větě hlavní s pravidly věty vedlejší. A. j. Ale spis Bernekerův vůbec není úplným zpracováním všeho, nýbrž jen řadou příspěvků jednotlivých. Úplný popis pořádku slov nesměl by se na př. omezovati na jedinou větu, nýbrž podrobně vypsati rozdíly rozličných druhů souvětí, i pořádek vět v nich atd.

Hlava II. je věnována slovům enklitickým. Vyčítá je, ukazuje i, kterak ze slov enklitických druhdy se stávají i samostatná, ze samostatných enklitická (zejména o enklisi sloves by se dalo ještě lecco dodati), a hlavně hledí k místu, na kterém stojí ve větě. I v slovanských jazycích hledí se slovo enklitické dostati co možná k začátku věty, na druhé místo; na př. *já se nebudu vdávat'*. Podobně hledá Berneker pravidla, dle kterých se staví slova enklitická, je-li jich ve větě více. Ostatní jazyky indoevropské v celku se srovnávají se slovanskými.

V hlavě III. je řeč o místě jednotlivých pádů ve větě; vlastně o tom, jaké místo má dativ při předmětovém akkusativě (stojí jako v příbuzných jazycích tradicionálně před ním), a jaké genitiv při jméně, ke kterému patří. Genitiv possessivný na jisto v jazycích indoevropských stál původně před svým jmenem, a v jednotlivých

z nich pravidlo to platí do dob historických. V jazycích slovanských pravidlem je nepůvodní pořádek opačný, ale jsou zbytky staršího pravidla. Genitivy *jeho*, *jejich* a j. stávají přede jmenem (sem i str. по сего съмерти 101 a p.); genitivy jmenné podobně zvláště ve ztrnulejších frasích (str. пмѣти тя хощю въ отьца мѣсто 101). My posud říkáme *mého bratra syn*, *před slunce východem* a p. Genitiv partitivní stojí za jmenem, gen. jakosti před ním (r. удивительной красоты дѣвица). Litevština se srovnává se slovanštinou až na to, že gen. poss. stojí skoro vždy dle původního pravidla před svým jmenem. Berneker hledá původ zvyku slovanského, klásti jej za jméno, v analogii enklitických possessivných zájmen *mi ti**.) Snad by bylo lépe hledati jej v analogii gen. partitivného (už proto, že enklitické *mi ti* nebylo vždy za svým jmenem). Čeština na př touto cestou pokročila dále a má i gen. jakosti častěji za jmenem než před ním.

O attributě a apposici vykládá hlava IV. Zde neviděti ještě určitého pravidla. »Man wird wohl oder übel annehmen müssen, dass im Urslav. beide Stellungsarten des Attributs üblich waren (přede jmenem i za jmenem); dass im Russ. die Nachstellung verallgemeinert wurde, in den übrigen slav. Sprachen die Voranstellung; das Poln. ist auf der Stufe des Schwankens stehen geblieben« (146). »Die Apposition steht in den slav. Sprachen, wie im Altind., Griech., Lat., im allgemeinen nach dem Substantiv; Abweichungen sind selten« (147). V hlavě V. konečně je řeč o místě infinitivu a supina. Snad byl pořádek původní dle Bernekera: verb. fin. — objekt — infinitiv, ale verb. fin. — supinum — objekt. Hlava VI., jak už řečeno, přihlíží ku pořádku slov v jazycích příbuzných (mimo litevštinu); týká se hlavně místa slovesa. Při nedostatku prací o pořádku slov v jazycích jiných ovšem zvláště tato hlava přirozeně má ráz silné prozatímnosti a neúplnosti.

Josef Zubatý.

Odpověď p. dru V. Flajšhansovi.

V Odpovědi, kterou na úvahu pana dra Václava Novotného Listům Filologickým dává pan dr. Václav Flajšhans, přidané k 6. sešitu VI. ročníku časopisu Kvíčalova, nakupeno jest tolik nepravd a křivých výkladů na potupu mou a na zlehčení práce mé úřední, že nucen jsem nejen brániti se, nýbrž i poněkud opět posvítiti na kvalitu tohoto útočníka, jenž

---

*) Při tvarech **moi *toi *soi* u významě possessivném nesmí se mluviti o dativě possessivním. Nebyly to původně dativy, nýbrž tvary, které původně mohly míti nejrozmanitější význam syntaktický, mimo jiné i possessivný. Srv. Delbrück, Grundriss III, 462 nn. Na tom stupni udrželo se *mē tē* v jazyce staroindickém a avestském. V jazyce řeckém a slovanském vývojem zájmene osobného i vývojem pádů a jejich významu isolováno **moi *toi* na funkci dativnou a jenom jako archaismus udrželo se *moi* toi** atd. possessivné. I tento archaismus během času zaniká v řečtině a větším dílem i v slovanštině; v slovanštině z části však (v srbštině) nejen se udržel, ale i pomáhal, aby se vyvinul dat. poss. jmenný.

nyní pod ochranu »objektivného« Musea filologického se uchýlil. Nepravdy ty a křivé výklady nacházejí se ve znění téměř stejném, snad aby spíše došly víry, hned na dvou místech »Přídavku« Flajšhansova, a sice na str. 6 a 10: já musím je zde shrnouti a přibiti do třetice.

A (str. 6) »Za třicet let, co byl v knihovně, objevil skutečně jeden nový rukopis Husův; je to zajisté výsledek úctyhodný. (str. 10) »Za třicet let jich zajisté pan kustos neobjevil ani tolik, kolik já za rok«.

B (str. 6) »Od r. 1897 bylo mu uloženo katalogisovati rukopisy«. (str. 10) »Zabývá-li se nyní rukopisy podrobněji, není to věru jeho zásluha«.

C (str. 6) »Když nyní z povinnosti se tou prací zabýval, musil najíti nezbytně — ačkoli mnoho nenašel — ty rukopisy, které nalezl. Hledal jsem a hledám zároveň s ním; našel jsem mnoho, čeho on nenašel anebo až později«. (str. 10) »Dost toho, že jsem jich (roz. rukopisů Husovských) objevil v téže knihovně asi tolik jako pan kustos, ačkoli jest to jeho jediným zaměstnáním«.

D (str. 6 a 10) »Proklouzl mu rkp. III. C. 7 (výklad na všechny čtyry knihy Lombardovy) nepoznán mezi prsty — Totéž jest s rkp. I. C. 12, že je v něm Husova Postilla sváteční, poznal asi teprve z mého spisu. — Při lekcionáři letním (III. B. 3) zapomněl v rukopise I. C. 27 celou zimní polovici — a o betlemských kázaních (III. B. 20) pověděl málem více nežli nic«.

E (str. 7) »Není správné přičítati mu snad zásluhu nového směru v pracích Husovských«. O tomto »novém směru« mluví dále p. dr. Flajšhans velmi nejasně; nejprv poukazuje k své třístránkové úvaze »o filosofické činnosti Husově« v programmu Minervině r. 1899 (v příčině té musí prý si jakous »prioritu« — snad tohoto nového směru — »hájiti«), avšak z dalšího povídání vysvítá, že tímto novým směrem míněno shledání rukopisů Husovských co nejhojnější.

Než počnu k těmto nepravdám a křivým výkladům páně Flajšhansovým odpovídati, vytýkám důrazně své stanovisko naproti stanovisku jeho. Nejprve popírám, že bych byl někdy o Husovi zvláštní badání konal, a popírám, že je konám nyní. Zabýval jsem se po 40 let své spisovatelské činnosti rozmanitými studiemi, zejména literárně-historickými, jak svědčí mé spisy a články, ale o Husovi jsem nekonal podrobná studia žádná, a nekonám jich dosud. Při práci mé nynější neznamená mi Hus nic více než na př. sv. Bonaventura, Bernard, Tomáš Akvinský, Johannes de Sacrobosco a jiní auktorové středověcí, jejichž spisy nacházejí se v rukopisech Klementinských. Mohu-li přes to velmi často na nesprávnosti a nedostatky v pracích Flajšhansových poukázati, tím hůře pro něho, který se od tří let pokládá za ba-

datele Husovského κατ' ἐξοχήν a za předurčeného vydavatele spisů jeho v 30 svazcích. Já k tomu účelu žádných zvláštních studií nekonám, nýbrž chyby a nedostatky jeho v tomto oboru — mělť jsem již přes 80 rukopisů Husovských za příčinou katalogisace v rukou — objevují se mi jaksi samy. Tenť jest podstatný rozdíl mezi mnou, pouhým bibliografem, který spisů Husových po kodexích nehledá, nýbrž bera ve sbírce Klementinské kodex za kodexem díla rukopisná v nich obsažená zaznamenává, a mezi badatelem Husovským p. dr. Flajšhansem, který ad hoc rukopisy rozličných bibliothek prohlíží.

A nyní odpovídám:

ad *A*) Po 32 let, která jsem v universitní bibliothece Pražské jako úředník rozličnými pracemi zaměstnaný až do r. 1897 ztrávil, neobjevil jsem žádného rukopisu Husovského, nýbrž toliko o jednom kodexu, od někoho jiného mezi starými archivaliemi nalezeném, v němž se vedle jiných spisů náhodou také některé spisy Husovy nacházejí, v Listech filolog. 1878 krátkou zprávu podal. Neobjevil jsem spisů Husových, poněvadž jsem jich nehledal, ale objevil jsem četné zlomky staročeské, v tomto časopise a musejníku vydané, po kterých jsem úmyslně pátral. Jest tudíž nemístné povídání Flajšhansovo, že jsem za 30 let jeden nový rukopis Husův objevil, i s tím ironickým přídavkem o úctyhodném výsledku mého pátrání Neobjevil-li jsem však za 32 let žádného kodexu Husovského, může lacino p. dr. Flajšhans chlubiti se, že *hledaje* objevil za rok více.

ad *B*) Již několikrát, naposled ve Věstníku Č. A. 1900 čís. 1, prohlásil jsem, že jsem se ku katalogisování rukopisů Klementinských *přihlásil sám* a že práci tu podle plánu vlastního, c. k. ministerstvem schváleného, konám. Nemluví tudíž p. dr. Flajšhans pravdu řka, že mi bylo katalogisování rukopisů uloženo, jako by takováto více vědecká než administrační práce mohla býti ledakomus ukládána. Získávám-li prací tou nějakých zásluh, o tom zajisté není oprávněn souditi p. dr. Flajšhans.

ad *C*) Kolik Husovských kodexů v bibliothece Klementinské objevil Flajšhans a kolik já, lze ciferně vyjádřiti; i jest bilance našich objevů (*počítaje až do kodexu XI. C. 4, ku kterému jsem v práci své dospěl*) tato.

Flajšhans uvádí v knize své napřed na str. 17 a 18 pod záhlavím »Seznam rukopisů«	39 kodexů,*)
v opravách a doplňcích uvádí	7 »
Sneseno	46 kodexů

*) Z těch jeden (X. G. 7) má vlastně odpadnouti, neboť v něm jest pouze z Husa citát, žádný samostatný Husův spis.

	Přeneseno	46	kodexů
mezi tiskem poznal ode mne (I. C. 27)	. . . .	1	»
» » » sám neúplně (X. C. 3)	. . .	1	»
» » » sám úplně (X. C. 23)	. . .	1	»
znal tudíž tenkrát úplně nebo neúplně	. , . .	49	kodexů
z těchto kodexů našel v starém katalogu	. . .	14	»
já jsem vypsal r. 1878	. . . .	1	»
ve Věstníku Č. A. (1897 str. 472, 1898 str. 48, 271, 1899 str. 180, 356) a v »Čase (1899 str. 517, 551) upozornil jsem jej na	. . . .	10	»
zná tudíž odjinud	. . . . .	25	kodexů
a objevil sám	. . . .	24	»
Od té doby, co vyšla jeho kniha, upozornil jsem jej ve Věstníku Č. A. 1900 str. 471 na	. . . .	20	»
a ve Věstníku 1901 v čís. 2 na	. . . . . .	6	»
on sám nově našel (Věstník 1900 str. 560—563)		4	» *)
poznal tedy znova	. . . . .	30	kodexů
z těch pak objevil sám	. . . . . .	4	»
k nimž přičteme-li v knize objevené	. .	24	»
obdržíme počet	. . . , ...	28	kodexů

t. j. *dvacet osm kodexů od Flšhsě v Klementinské knihovně* (*až po kodex XI. C. 4*) *objevených.*

Můj katalog (až k témuž kodexu XI. C. 4 ku kterému jsem dospěl) vykazuje husik	. . . . . .	81
z těch vykázáno bylo v starém katalogu	 14	
r. 1878 jsem zkatalogisoval	 1	
z knihy Flajšhansovy přijal (I. C. 11)**)	 1	
dohromady	. . . , ... 16.	

Odečteme-li těchto 16 kodexů od summy mých husik (81), obdržíme 65 rukopisů Husovských, jež objevil jsem já sám. Z těch upozornil jsem jej na 36, jak svrchu doloženo, tudíž 29 poznal bez mé pomoci, t. j. 28 objevil skutečně a 1 (X. G. 7) domněle. Tak vyhlíží bilance objevů Husovských kodexů Klementinských, *pokud katalogisační práce má dospěla*, mezi mnou a Flajšhansem. Za správnost cifer těch ručí zápisy mé úřední, v něž každému, kdo by pochyboval, volno kdykoli nahlédnouti. On tedy objevil 28, já 65. Jakou cenu vůči této bilanci má jeho

*) Kodex X. G. 11 nepočítám, poněvadž spisek »de quatuor sensibus s. scripturae« nemám za Husův, našed jej v starších rukopisech, než Hus působil, a jednou dokonce s německým výkladem

**) Tento jediný kodex přijal jsem z knihy Flajšhansovy, poněvadž kázání v něm obsažená jsou tak pomíchána, že jsem — nejsa badatelem, nýbrž jen katalogisatorem — auktora nepoznal.

pótupné pokřikování: »ačkoli mnoho nenašel!« — »našel jsem mnoho, čeho on nenašel!« — »objevil jsem v téže knihovně asi tolik jako p. kustos!« (t. j. 28 = 65!), snad i objektivná redakce »Českého Musea filologického« nyní nahlédne. Že pak by objevování Husovských rukopisů v universitní knihovně bylo mým jediným zaměstnáním, tuto hrubou nepravdu, podezřívající mou úřední činnost rozhodně odmítám a poukazuji k tomu, co jsem o poměru svém k Husovi pověděl.

ad *D*) Když jsem v květnu r. 1897 počal katalogisovati latinské rukopisy Klementinské, o latinských kázaních Husových vědělo se velmi málo, toliko o jedné sbírce dvorní knihovny Vídeňské (»Puncta M. Johannis Hus«) podal pan kustos F. Menčík zprávu. Bude jich v téže knihovně asi více, ale poněvadž tak jako v naší Klementinské obyčejně nemívají nápisů a explicitů, zapsány jsou mezi přečetnými sbírkami homiletickými anonymně. Také já jsem, poukazuje ve Věstníku Č. A. 1897 str. 472 k českým glossám lekcionářů I. C. 11, I. C. 12 a I. C. 27, neměl tušení, že by to byly postilly Husovy. Teprv když mi do rukou se dostala postilla jeho sváteční I. E. 45, rubrikatorem Husovi určitě připsaná, a ještě více když jsem mohl kodexy III. B. 3 a III. B. 20 bezpečně připsati Husovi (VČA 1898, 48 a 271), prohlížel jsem, jakož občas dělávám, práci svou starší, i poznal jsem zejména brzy, že také glossované kodexy I. C. 12 a I. C. 27 obsahují postilly Husovy (o I. C. 11, poněvadž má materiál přeházený, poznal jsem to teprv z knihy Flajšhansovy, jak svrchu loyálně doznávám). Jest tudíž vědomá nepravda, kterou Flajšhans v Přídavek »Musea filologického« položil, vyčítaje mi, že jsem postillu I. C. 12 poznal asi teprv z jeho knihy a že jsem zapomněl na lekcionář zimní I. C. 27, když o obou těchto postillách jakožto Husových již v »Čase« 26. srpna 1899 na str. 551 — při příležitosti polemiky s Flajšhansem! — tudíž dávno před vyjitím jeho knihy děje se zmínka. »Že prý jsem o kázaních III. B. 20 pověděl málem více nežli nic« — co o nich povídá Flajšhans, má ode mne a Novotného, ze svého přidal pramálo, zejména že jsou to kázaní Betlemská — quod erit demonstrandum. S výkladem Husovým na všechny čtyři knihy Lombardovy mají se věci podobně. Když po jaru r. 1897 Flajšhans, vrátiv se z cesty po Švédsku a Rusku, podával zprávu o výsledcích (Knihy české etc. str. 49), poznamenal ukvapeně o jednom rukopise Petrohradském, obsahujícím Husův výklad »super quatuor libros sententiarum«, že jest to »*výklad známý*«. Já nalézaje s týmž počátkem »Si quis vestrum indiget« pořád jen výklad na čtvrtou knihu pod jménem Husovým a věda, že Hus vykládal na universitě dílo Lombardovo celé, vytkl jsem, že nesprávně nazývá úplný výklad takový v rukopise Petrohradském výkladem známým, že to není kodex vulgární, nýbrž, drží-li

kodex ten výklad Husův úplný, že nám o něm měl pověděti více. Touto výtkou anebo někým jiným upozorněn na důležitost kodexu Flajšhans dal si jej poslati z Petrohradu do musea a rozebral šíře v »Osvětě«. Nyní teprv, když se vyskytl rukopis Husovi určitě připsaný, mohlo býti konstatováno, že anonymní výklad náš IX. B. 3 jest Husův (Flajšhans ho v hlavním seznamu rukopisů na str. 18 díla svého ani ještě nemá, nýbrž uvádí teprv na str. 89 a v doplňcích), nyní teprv mohl jsem já ve svém katalogu konstatovati, o čemž Flajšhans dop·av svou knihu ještě nevěděl, že také kodex náš III. C. 7 anonymní obsahuje výklad Husův na všechny čtyři knihy Lombardovy, a to v zápise ze všech nejstarším. Tak vypadá to potupné »proklouznutí mezi prsty« ve světle pravdy.

ad *E*) Toto oddělení útoků Flajšhansových, jak svrchu napověděno, jest velmi nejasné za příčinou nedostatečného výkladu toho »nového směru v pracích Husovských«. Že by mně byl někdo přičítal zásluhu tohoto nového směru, o tom mi není nic povědomo, já aspoň si jí nikde nepřičítám, aby musil Flajšhans mi ji upírati. Avšak má-li — podle jeho nejasného a, rozumím-li dobře, spolu nesprávného výkladu dalšího — tento nový směr jeviti se shledáním hojného materiálu rukopisného, aspoň pokud o nejhojnější skladiště tohoto materiálu jde, vykonal jsem beze všeho zvláštního úmyslu, jak svrchu doloženo, více než p. dr. Flajšhans (65 :28). Než míní-li tímto novým směrem onu pověstnou »vyšší kritiku« (v. Radikální Listy 1899 čís. 219), kterou zejména osvědčil v třístránkové úvaze »o filosofické činnosti Husově« programmu Minervina z r. 1899, a jejíž »prioritu musí si prý hájiti«, o té promluvím níže. Útočí-li pak na mne p. dr. Flajšhans, aby se zbavil konkurrenta v příčině budoucího vydávání spisů Husových, věziž předně, že já mu v příčině té žádné konkurrence dělati nemíním, nýbrž toliko »cotis vice fungar«, věziž za druhé, že největší konkurrenci v příčině té dělá p. dru Flašhansovi — p. dr. Flajšhans sám.

A tak dostal jsem se konečně k druhé části tohoto článku, v níž opět poněkud posvítím na intellektuální kvalitu tohoto chráněnce »Českého Musea filologického«. P. dr. Flajšhans jedva r. 1898 malinko přičichl k Husovi, již jal se velkopansky mentorovati své předchůdce v studiích Husovských (v »Osvětě«). Mne vylíčil téměř jako analfabeta, který latinskou postillu sváteční (I. E. 45) ani neobjevil, ba ani kázaní v ní obsažená spočísti nedovede. Facit pak byl, jak jsem mu v »Čase« dokázal, že nedovedl on, Husovský badatel, spočísti je sám. Povážlivější bylo, že v článku o této postille v ČČM. neuměl ani správně podati incipity a explicity výkladů těch a zejména 14krát pochybil v transskripci tak obyčejného slova, jako jest latinské »praesens«.

Vytkl jsem mu to, jak náleželo. — V létě r. 1899 snad na okušenou budoucího vydání spisů Husových v 30 svazcích(!) otiskl v programmu střední školy Minerviny »diplomaticky věrně« malou kvestii Husovu »de felicitate«, i nadělal v tomto kratičkém textu čtyřstránkovém tolik čtenářských a hrubě latinských chyb (na př. congretus a congrecio místo cognitus a cognicio, bezvýroká věta a pod.) a opatřil text svůj interpunkcí tak nesmyslnou, že jsem mohl v »Čase« str. 518 směle tvrditi, že nikdo na světě, hledě k interpunkci té a k textu od pana dra Flajšhansa upravenému, kvestie Husovy rozumně nevyloží, ani p. dr. Flajšhans sám. Nyní doporučuji tento parádní text latinský k bedlivému prozkoumání redakci Musea filologického.

V létě r. 1900 po těžkém porodu vyšla konečně jeho »Literární činnost M. Jana Husi«, dílo, jak Flajšhans v »Radikálních Listech« 1900 čís. 219 se chlubí, jež »dobře na padesát let zůstane základem dalšího zkoumání; a všichni ti povykovači (slyšte! povykovači!)*) jako kustos Truhlář, V. Novotný, J. Král atd. budou se z něho ještě dlouho učiti a poučovati«. Já neučil jsem se z něho dlouho a nezískal než jediného husika (I. C. 11) pro svůj katalog. Za to shledal jsem v knize té plno nesprávností a jedno veliké monstrum, nový totiž spis Husův »de utilibus«, který Flajšhans z palaeografické neumělosti a báječné lehkomyslnosti vybásnil; začež dostalo se mu v »Čase« 1900 čís. 91 a 103 náležitého pokárání. Vyšlo totiž zároveň na jevo, že při této nepatrné kvestii Flajšhans špatně udal titul, špatně otiskl thema, špatně udal incipit, špatně explicit a přičinil špatnou signaturu! Dále shledal jsem, pokud Klementinské knihovny se týče, že materiál Flajšhansův jest velice neúplný, ačkoli auktor v doslovu hlásá, že tento soupis rukopisů »chce býti úplný«, a sestavil ve Věstníku Č. A. 1900 (v čísle říjnovém) celou řadu (30) rukopisů, jichž Flajšhans buď nezná vůbec, nebo jež nedostatečně prohlédl. K tomuto seznamu přičiňuji nyní v témž Věstníku 1901 (v čís. únor.) druhou serii vynechaných nebo nedostatečně prozkoumaných kodexů, i soudím, touto zkušeností jsa poučen, že pokračování budou následovati. Že k takovému smutnému výsledku dojde knihou svou, která jest po výtce bibliografie, tudíž úplnost co nejvyšší hlavním při ní požadavkem, mohl Flajšhans snadno tušiti,**) a nepotřeboval tak ukvapeně házeti na trh knihkupecký dílo, jež nikoli nebude teprv za 50 let, jak on čtenářům »Radi-

---

*) Pan dr. Flajšhans sbírává na počátku svých polemik kytice ostřejších výrazů ve spisech svých protivníků, aby takto dobrácké duše pro sebe získal: já takovými anthologiemi pohrdám, poněvadž mi nejde o výraz, nýbrž o pravdu, ačkoli bych také mohl svázati pěknou kytici z Flajšhansových květin zejména v »Radikálních Listech«.

**) Tu neplatí chlácholení: »to snad zatím postačí« a srovnávání zvláštní publikace akademické z roku 1900 s časopisným článkem z r. 1889(!).

kálních Listů« namlouvá, nýbrž jest již nyní pro mnohé a za krátko bude vůbec nepotřebnou makulaturou.*) K témuž skoro výsledku na základě rukopisů kapitulních a hledě i k jiným stránkám spisu dospěl p. dr. Novotný. Však i p. dr. Flajšhans pravdu tu nepřímo potvrzuje, nucen byv napřed mezi tiskem látku svou neustále opravovati a doplňovati, tak že na př. seznam jeho rukopisný napřed nekryje se leckde s daty rukopisnými při jednotlivých kusech, a nucen jsa ihned po vyjití podávati ve Věstníku Č. A. místo obvyklého obsahu nové akademické publikace četné doplňky a omluvy. Jest to zkrátka práce ukvapená a plod nezralý;**) a žádná křivda neděje se p. dru Flajšhansovi, jak informator p. redaktora Č. M. F. míní, odsouzením této akademické publikace.

Aby slovutný redaktor ten o Flajšhansovi nemusil vyhledávati informací cizích, nechť přečte si laskavě Flajšhansův text kvestie »de vera felicitate«, na který jsem již svrchu upozornil, potom nech posoudí — a k tomu jest zajisté kompetentní sám — tento bravurní kousek kritické činnosti Flajšhansovy. Na str. 81 svého spisu uvádí jednu Husovu kvestii takto: »XVII. De effectu. Název volil jsem tento pro stručnost, ačkoli kvestie má název obšírnější: »Utrum possibile est produci effectum in desinibile, ad cuius produccionem queritur causa de per se contingens ad utrumque«. (Aby nikdo nemyslil, že jsou tu chyby tiskové, připomínám, že v témž znění kvestii tu uvádí Flajšhans v programmu školy Minerviny 1899). Co jest to? Dává-liž tato řada latinských slov nějaký smysl? Obyčejnému latináři nedává, ale Flajšhansovi asi dává, neboť maje podle disposice spisu svého podati kvestie té obsah dekretuje zkrátka: »*Obsah podává širší název.*« To jest: Flajšhans tomu, co z rukopisu špatně vyčetl a vytiskl, také nerozumí, jako tomu nerozumí žádný normální mozek, ale před čtenářstvem staví se, jako by rozuměl, a nevěda si rady, odbývá věc právě po kouzelnicku. Rukopisy však thema to správně podávají takto: »Utrum possibile est produci effectum *indesinibilem*, ad cuius produccionem *concurrit* causa de per se contingens ad *utrumlibet*.« (Při této příležitosti opravuji zároveň explicit, jenž správně zní takto: »igitur nihil incepit *esse*«.) Jak slabý latinář a špatný čtenář latinských textů

*) Jakou cenu bude míti asi za dvě leta jeho bibliografie Husovských kodexů Klementinských, jichž napočítal toliko 61, možná posouditi podle toho, že počet všech husik Klementinských, jak nyní mohu tvrditi, číslo 100 vysoko převýší

**) Jako ukvapeně vydal tento »prodromus«, tak zdá se, že hodlá takřka z rukávu sypati texty budoucího vydání Husových spisů, nic na to nedbaje, že nutno dříve řešiti přečetné a obtížné otázky o pravosti jednotlivých kusů, Husovi připisovaných, o míře původnosti dochovaných textů, o poměru textů českých k latinským atd., a že rukopisný materiál třeba netoliko mnohem úplněji bibliograficky t. j. podle incipitů a explicitů znáti, nýbrž i důkladně prostudovati.

jest p. dr. Flajšhans, dokazuje na př. též výpisek z rkp. III. E. 7 na str. 115 téhož spisu: »denique ut mea a venerabilibus magistris instruatur *ignominia* ipsorumque assit *excitario*«, kde, jak každý ihned se dovtípí a v rukopise také opravdu stojí, čísti se musí »ignorancia« a »exercitacio«.

P. dr. Flajšhans ovšem na tyto rány palaeografické a latinářské vynašel nejnověji (v Přídavku) hojivou náplast, že prý škole Gebauerově špatný text jest milejší než dobrá konjektura, i počítaje sebe k téže škole, myslí, že smí vydávati špatné texty i proti dobrým čtením rukopisným; loni pak v »Radikálních Listech« čís. 219 dokonce vykládal, kterak »v lepším čtení není vyšší intelligence ani věda, nanejvýše obratnost, zručnost, cvik« (tudíž na př. tisknouti »ignominia instruatur« jest věda, ale tisknouti, jak rukopis podává, »ignorancia instruatur« to není věda, nýbrž toliko obratnost atd.). Důkazem toho jest mu Höfler, »o jehož čítacích chybách prý sestavil Palacký celou knížku, a jenž přes to nicméně náležel k nejbystřejším německým historikům«. Flajšhans ovšem chce býti nejbystřejším literárním historikem českým!

19¹/₃01. *Jos. Truhlář.*

Poznámky k „Odpovědi Václava Flajšhansa" (Praha 1900; přídavek k ČMF. VI)«.

Herr ... hat die schlechte Gewohnheit, wenn er in seinen Arbeiten einen groben Fehler gemacht hat, und das ist leider nur zu oft der Fall, nicht auf sich selbst, sondern auf diejenigen, welche diesen Fehler rügen, böse zu sein ... Diesen entgegenzutreten, ist er in seinen Mitteln nicht wählerisch.

H. Bresslau v jedné polemice.

Na mou recensi knihy »Literární činnost M. Jana Husi« (srv. LFil. XXVII str. 457—504) uznal její autor za dobré odpověděti v ČMF. VI, 6. Odpovídá svým způsobem. Kdybych tuto Odpověď beze všech poznámek dal otisknouti v LFil., nepochybuji, že by každý čtenář okamžitě si dovedl utvořiti úsudek o celém sporu. Ale LFil. bohužel nejsou tak situovány, aby tolik místa mohly věnovati na otištění věcí bezcenných, nejsou také orgánem, který by shromažďoval materiál pro budoucí publikaci »Jak se kdy v Čechách neslušně psalo« ... Musil jsem se tedy — třeba se značným sebezapřením — odhodlati k několika poznámkám.

Působí to neodolatně komicky, když Fl.*) zahajuje svoji Odpověď kapitolou — o slušnosti, týž Fl., který do naší vědecké lite-

*) Zkracuji tak jméno Flajšhansovo, v těchto poznámkách přirozeně často se opakující; jeho knihu »Lit. činnost« označuji znamením, jakým Palacký ve své polemice označil práci Höflerovu, totiž O s udáním stran; jinde udání stran vztahuje se k Odpovědi.

ratury vnesl a v praxi dosud až do neuvěřitelnosti stupňuje onen nenapodobitelný, nad pomyšlení neslušný ton, týž Fl., o němž jest vůbec známo, že nikdy nedovede odpověděti jinak než překrucováním, zapíráním, vytáčkami, ba i tupením těch, jichž práce nejbezohledněji vykořistil, týž Fl., který se neostýchal napsati svou Odpověď, nejneslušnější odpověď, jaká kdy byla napsána.

Nelze říci, že by uvedené právě vlastnosti Fl.-ových polemik vystupovaly v ní ve svém celku nějak zvýšenější měrou; ale to, jak si Fl. svou Odpověď usnadnil, jest vrchol vědecké neslušnosti. Fl. chopil se vedle několika věcí důležitějších hlavně celé řady maličkostí, při nichž ukazuje mou nevědomost, neznalost, ano i mé nepravdy, a namlouvá svým čtenářům, že tím moje recense jest odbyta! Připustím mu níže všecko to, v čem má pravdu, třebas nic z toho neopravňovalo těch silných výrazů, jakých Fl. užívá ovšem i tam, kde ví, že pravdy nemá. Ale i kdyby ve všech těch případech, jež si vybral, měl pravdu, na vývodech mé recense se tím pranic nemění. Fl vybral si právě jenom maličkosti (dokonce i zřejmé chyby tiskové!). Zachází i s nimi svým způsobem, ale ani slovem se nezmiňuje, že jsem posuzoval knihu se stanoviska mnohem mírnějšího, poněvadž s toho, na jaké ji Fl. vynášel, byl by musil posudek vyzněti mnohem ostřeji, nezmiňuje se ani slovem o výtkách, na nichž záleží (až na několik málo, jichž ovšem vyvrátiti nedovedl). Že jsem podal důkaz, jak Fl. Husovi přičítá spisy cizí a spisy pravděpodobně jeho mu upírá, jak v nesčetných případech uvádí nemožná data (buď odjinud přejatá — a v tom nic neomluví toho, kdo »začíná zkoumání od základu« — nebo řidčeji vlastní vinou »objevená«), jak pracuje chvatně, bez plánu, nekriticky, nemethodicky a nesvědomitě, o tom všem čtenář z jeho Odpovědi nedoví se nic, nebo tolik jako nic (mám na mysli všelijaké narážky, jež Fl. míní ironicky, jež však o jeho práci bohužel platí vážně). Tomu se i ve vědecké polemice nemůže říci jinak, než že to znamená házeti lidem písek do očí.

Fl. se při tom staví až dětsky nevinným, přetvařuje se, jako by nevěděl, co mu ve své recensi vytýkám, jako by teprve z výtahu, který jsem z ní uveřejnil v Českém knihovnictví, byl mohl poznati, oč se jedná. Kdykoli jindy byl bych mu ochoten věřiti, třeba z toho nevyhnutelně plynul závěr, že autor Odpovědi nemá tolik soudnosti, aby bez cizí pomoci pochopil, oč běží. Ale v tomto případě nemohu při nejlepší vůli uvěřiti, věc je příliš jasna. Fl. dobře ví, že onen výtah z mé recense, poněvadž byl uveřejněn v časopise pro širší vrstvy určeném, musil se spokojiti vytčením takových chyb, z nichž by každý mohl poznati nevědecký způsob práce Fl.-ovy. Fl. dobře ví, že v podrobnostech odkazuji čtenáře výslovně na recensi v LFil., kde výtky čistě odborné byly předneseny. Předstíraná nechápavost tedy Fl.-ovi nepomůže, každý soudný člověk pozná, že jest to pouhá vytáčka.

Ale dejme tomu, že se Fl. skutečně domnívá, že onen výtah opravdu »vybírá hlavní výtky«. Proč se tedy dle toho nechová, proč k nim neodpovídá? Fl. (str. 3—4) sice tvrdí: »Musím učiniti výběr, při němž mne vede jednak důraz autorův, jednak obšírnost výtek, jednak jeho výtah v Českém knihovnictví,« ale kdo mu to má věřiti? Či pokládá Fl. českou literární společnost opravdu za tak omezenou, aby nepoznala, že z výtek, na něž kladu důraz, všímá si Odpověď sotva dvou, a to velmi nešťastně, že výtky obšírnější pomíjí téměř všecky, a že proti tomu, co vytčeno v Českém knihovnictví, nebrání se nikterak?! A co říci tedy o tom, když Fl. bez ostychu dovolí si napsati: »Tyto hlavní výtky jsou tu probrány všechny«?! Není tomu tak, Fl. neodpovídá ani na výtky, kteréž sám obratnou machinací neznalému čtenáři označil za hlavní, nýbrž vybírá i potom jen věci méně důležité, zakrývá a zatajuje, na čem záleží.

Tento neslušný způsob Fl.-ův vystupuje v celé své odporné nahotě hned na začátku Odpovědi. Fl. v první kapitole sestavuje seznam mých výroků o posuzované knize. Bedlivost, s jakou jest seznam pracován, zasluhuje všeho uznání, již proto, že podobná mechanická práce jest vždy únavná. Měl jsem již ve své recensi příležitost pochváliti jednu podobnou partii Fl.-ovy knihy (srv. str. 462). Fl. má patrně nadání k podobným mechanickým výpočtům, ale nadání ho opouští, jakmile jich má prakticky užiti. Tu přestává býti bedlivým filologem, který slovíčka počítá, a stává se neslušným člověkem, který slov neváží. Tak se stalo i zde. Fl. opominul poznamenati, že většiny z těch výroků neužívám nikde tak absolutně, jako on je reprodukuje. Účel je patrný, čtenář má nabýti dojmu, že moje recense nebyla psána slušně*) a Fl. to str. 11 praví výslovně! Ale může mi konečně býti lhostejno, domnívá-li se Fl., že všech těch výroků lze o jeho knize užiti také absolutně a bez výhrad. Ale na jednu věc neměl při tom Fl. zapomínati, na tu, že jsem všecky výroky své v tom smyslu, v jakém jsem jich užil, také úplně dokázal.

A ještě jedna věc ostře karakterisuje způsob polemiky Fl.-ovy. Aby odvrátil pozornost od svého, tak nejapně motivovaného usnadnění odpovědi, obviňuje mne z něčeho podobného. Moje odůvodněné odsouzení jeho knihy je prý založeno na probrání »pouze čtvrtiny látky« jeho díla, nebo — o několik řádek níže — dokonce jen »necelé čtvrtiny«; (jak viděti, tato »pravda« má velmi krátké nohy, klopýtne již po několika řádcích). Omezil prý jsem se »skoro výhradně na kategorii první« (spisy bezpečně připisované), ale ani tu prý neprobírám práce celé, a nad to vynechávám (nepochybně zase skoro úplně) oddíly o spisech ztracených, nejistých a mylně

*) Velmi nechutně působí, když Fl. tvrdí, že moje recense není benevolentní; každý kdo ji četl, ví, že Fl. nemá pravdu. Ale i kdyby pravdu měl — dobrá kniha nepotřebuje žebrati o benevolenci.

připisovaných. Musím Fl.-a upozorniti na str. 475—476 a zase 501—504 své recense; tam najde, co, jak tvrdí, v mé recensi není. Více o těchto partiích jeho knihy říci nelze, a je tam udáno proč: tyto partie nutno nově a docela od začátku zpracovati. Fl. tedy vědomě nemluví pravdu, tvrdí-li, že si všímám jen »čtvrtiny jeho látky«.

Ale tento slohový obrat jest při tom velmi nepěkný, zase vypočítaný na klamání čtenářů. Fl. připouští sám, že jeho první kategorii jest v jeho knize »největší část místa věnována«, ale potom přece mluví o »necelé čtvrtině látky.« Není v tom, po tom, co Fl. předeslal, přímá nepravda, ale místo je stilisováno tak, aby čtenář měl dojem, že probírám pouze čtvrtinu jeho knihy.*) Fl. jinde (str. 4 a 28) viní mne z »dvojjazyčnosti« (jak významné!) — ukáži níže, jakým právem — bude snad nyní tak laskav, že také toto své jednání případně označí...

Fl. miluje mathematické výpočty; v tom jest jeho síla, již někdy až směšně staví na odiv.**) Posloužím mu také suchými čísly. Jeho kniha čítá 159 stran, od toho nutno odečísti 22 str. úvodu, jichž Fl. na uv. m. patrně do pojmu »látka« nepočítá (ačkoliv o nich též se zmiňuji); zbývá 137. Z nich probírám (svědomitě a raději k mé škodě počítáno) 82, v čemž však není zahrnuto 33 str., na nichž Fl. mluví o listech Husových, přidržuje se skoro ve všem mých názorů, tak že se mohl uvarovati chyb. Tu a tam však přece touha zablesknouti se kritickým důvtipem svedla ho k některým nepředloženostem, jež jsem byl nucen pokárati, tak že v každém případě musím i tyto strany počítati za probrané; to tedy činí 115 str. (ze 137); o ostatních pak pravím vše, co o nich říci lze, že totiž Fl. tu skoro nic nevykonal a skoro všecku práci přenechal jiným... Jděme dále. Fl. uvádí celkem 234 čísel (jest to počítání moje; Fl. počítá každou chvíli jinak a možná, že mne co nejdříve obviní z nepravdy). Z těch zmiňuji se ve své recensi o 87 podrobně, u ostatních (z větší části) konstatuji, že práci nutno teprve vykonati, poněvadž se jí Fl. vyhnul — jak smí tedy Fl. mluviti o necelé čtvrtině látky?

Podobný ošklivý zjev vystupuje také jinde. Fl. na několika místech viní mne, že si proti němu pomáhám nepravdami, a užívá tohoto silného slova — uvidíme později, jaké má k němu právo — bez rozpaků, ano neostýchá se ani rozkřikovati toto obviňování

*) Fl. si vůbec libuje v podobných neurčitých výrazech; str. 32 hájí se proti mé oprávněné výtce, že č. XXV kladl do té doby jako č. XL (což jest nemožné). Vykládá nyní, že prý ho neklade do téhož roku (což mu nevytýkám) a že slovem »doba« nemíní to, co jiný člověk, nýbrž svoje periody Husovy činnosti, tak nechutnými jmény označené. Formálně je to možné, ale věcně není to nic jiného než vykrucování.

**) Srv. lednový Věstník Akademie. str. 40 (nalezeno nových 9 řádek!)

v denním tisku. Nezajímá mne v tomto případě, co Fl. dělá, ale proč to dělá. Účel není jiný, než aby obviňováním mne odvrátil pozornost od svého nekalého jednání. Celá Odpověď je toho dokladem a jenom nadbytečně uvádím za mnohé ještě jeden příklad, při čemž musím zajíti do detailů.

Fl. (str. 6) zmiňuje se o mých »Listech Husových«. Jest to již po třetí, co jim otevřeně věnuje pozornost. Poprvé mou práci odsoudil, podruhé celkem pochválil, nyní ji zase zavrhuje. Vedle nesčetných menších má prý moje práce dvě hlavní vady. »První je její nefilologická smělost.« To by u historika nebylo konečně tak zlé; Fl. dobře ví, že jsem se za filologa nikdy nevydával a »nehistorické« smělosti mi nevytýká. Zajímavější jest odůvodnění této výtky: »Český filolog dívá se s hrůzou na Ného, jak trhá a slepuje listy Husovy z rkpů, jež jsou někdy dvacet a někdy dvě léta vzdáleny původního napsání.« To potřebuje vysvětlení. V mé práci celkem na čtyři místa*) může se toto tvrzení vztahovati. 1) Kde spojuji listy Doc. 28 a 29. Oba tyto listy jsou zachovány v jediném rkpe, při němž jsem dokázal, že nadpisy jednotlivých listů jsou libovolné a ne původní. 2) Spojuji Doc. č. 57 s č. 52. Oba tyto listy rukopisně dochovány nejsou, jsou známy jen z Op., o nichž přece nikdo nebude tvrditi, že jsou prací kritickou, leda by to chtěl tvrditi Fl. Konečně rozděluji č. 66 na dva a spojuji č. 89 a 90. Tyto tři listy jsou známy z několika rkpů, o nichž však vesměs jest dokázáno, že jsou opisy, nesrovnané, přeházené, ať jsou událostem blízky či vzdáleny. Zde tedy přicházejí k platnosti důvody věcné, jež ve své práci uvádím. Spor může býti jen o to, zda se mi důkaz podařil. Podaří-li se důkaz se stanoviska historického, všecky rozpaky (ku př. filologické) musí odpadnouti, zrovna jako by musily odpadnouti rozpaky historické, kdyby se podařil důkaz filologický. O tom mezi soudnými lidmi nebude sporu. Fl. ovšem, jak níže uvidíme, má o historii vědomosti velmi nedostatečné, nemůže tedy překvapiti, že také tento poměr mu zůstal utajen. Místo aby zkoumal, podařil-li se můj důkaz, dává se uchvacovati hrůzou nad mým počínáním, jež prý jest »značně nepravděpodobné a škole Gebauerově jest špatný text milejší nežli dobrá konjektura« ...

Pravdymilovnému Fl.-ovi nelze nevěřiti, že zděšení jeho jest opravdové. Na štěstí netrvá u něho tento stav ještě tak dlouho, aby mohl míti vážnější následky. Zděšení zmocnilo se Fl.-a teprve, když psal svou Odpověď (či snad když ji četl?); když psal svoji knihu, byl ještě v tomto ohledu zcela normální, což dosvědčuje sám. O prvém z mých případů praví (O str. 127) s odkazem k mé práci: »tam také důkaz, že oba tyto v rkpp. (!) oddělené listy (Doc. č. 28 a 29) činí list jediný.« O druhém se

*) Nepočítám č. 68, poněvadž nemůže býti sporu.

vyslovuje (O str. 134) »že obě ta čísla jsou jeden list, ukázal N.«. O třetím (rozdělení č. 66) čteme (O str. 136), »že nutno rozděliti na dva listy, ukázal N.« (O str. 142, druhá část listu uvedena s mým datováním), a konečně ve čtvrtém případě (O 144) přijímá mé datování a odkazuje na str. 55, kde o mém spojení těch listů se zmiňuje bez jakýchkoli příznaků hrůzy. Tedy ještě v době, kdy psal svou knihu, mé důkazy Fl.-a nerozčilovaly, tak že jim, přidržev se jich, neváhal pojistiti budoucnost aspoň na 50 let, ano můj příklad byl pro něho tak lákavý, že se dal svésti k podobným — jenže velmi nešťastným — »konjekturám« (O str. 142, srv. LFil. str. 500). Či se to vše stalo jen proto, aby byl podán důkaz, že Fl. škole Gebauerově již dávno nenáleží?

Druhý nedostatek mé práce je starý materiál. Höfler, Palacký, Nedoma objevili listy nové: »kdyby byl Novotný tolik času, co ho věnuje planému mluvení, věnoval opravdovému studiu rkpů, mohl jich nejméně deset již najíti.« Biji se v prsa, zářící vzor Fl.-ův mne poráží. Fl. dosud nenalezl ani jediného nového listu Husova. Na jediném místě domníval se učiniti »objev«, ale dokázal jsem mu, že to není možné, a co Fl. proti tomu (str. 32) namítá, je prostě směšné... Či snad také jeho studium rkpů není opravdové, či snad také on věnuje svůj čas »planému mluvení«?

Že materiál listů Husových někdy se ještě rozmnoží, jest možné. Řekli to jiní přede mnou, pravím to také já ve svých »Listech«. Ale tam se také výslovně omezuji na materiál známý, pravím výslovně, že uvádím rkpy jenom, pokud toho třeba pro můj účel, pro zjištění chronologie listů Husových. Fl. to vědomě zamlčuje, ale při tom neváhá na hranici, jež má význam mé práce pohltiti, přiložiti ještě polínko: »Materiál potom zpracovati dovede každý...« Jsem poněkud jiného názoru. Myslím, že toho každý přece nedovede, a Fl. svojí knihou podal o tom nejpádnější důkaz.

Ale co potom následuje, karakterisuje Fl.-a nejvíce. Tvrdí: »(Novotného) práce stojí úplně na stanovisku a materiálu Palackého; ani z ní nemohl jsem čerpati ono rozšíření svého materiálu, které by Novotný rád oddisputoval.« Málo slov, ale také málo pravdy v nich! Předně není pravda, že bych Fl.-ovi »rozšíření jeho materiálu rád oddisputoval«. Uznávám přece, že jeho práce jest vlastně rozšířené vydání článku Novákova*) — že to Fl.-a zlobí, není mou vinou, spíše Novák mohl být uražen tímto přirovnáním*) — uznávám přece, že má materiálu více, uznávám, že

*) Na str. 27 Fl. užívá vojenských terminů; dle mého tvrzení Fl.-ova práce jsou prý »kadry Novákovy doplněné mužstvem reservním«. Taková přirovnání jsou dobrá, jestliže vystihují věc. Aby přirovnání Fl-ovo věc vystihlo, musilo by se k němu dodati, že »reservní mužstvo« Fl-ovo je většinou samý invalida.

užil svědomitě objevů Truhlářových, a není-li v mé recensi »objevná« činnost Fl.-ova tak vyvýšena, jak ji vyvyšuje on sám, je prostě příčina v tom, že jeho vyvyšování není oprávněno. — Dále není pravda, že by moje práce stála úplně na stanovisku (!) a materiálu Palackého. Fl. sám před tím uvádí, že materiál Palackého rozšířil Nedoma, jehož práce jsem užil; Fl. ještě lépe ví (a sám to v kritice uznal), že uvádím některé rkpy kapitulní, jichž Palacký neznal, a jichž jsem po upozornění Gollovu užil. A zde jsme u největší nepravdy Fl.-ovy; dokázal jsem mu, že z těchto rkpů kapitulních zná jenom tolik, nač upozornil Goll, anebo co jsem po jeho upozornění uvedl já. A poněvadž jsem z nich uvedl, třeba ne o mnoho, přece více než Goll, není nejmenší pochybnosti, že Fl. rozšíření svého materiálu má také z mé práce, a nezáleží v tomto případě na tom, že Fl. mého sdělení prostě užil, na rkpy se nepodívav... Nepochybuji ovšem, že také nyní bude Fl. svým »věcným mluvením« odbývati mé »plané mluvení«, ale nepochybuji také, že každý slušný člověk dovede si pomysliti, jakým právem smí tento Fl. obviňovati mne z nepravdy.

Ale přes to vše, nechci mu ubližovati, aspoň někde Fl. přece se tváří, jako by chtěl odpovídati na výtky, které po svém usnadnění práce uznává za hlavní. Tak ku př. na str. 5. Ale jeho dobrý úmysl nemá dlouhého trvání, upadá hned v staré chyby. Ve své křečovité snaze dokázati, že mu bylo ublíženo, hned zabočuje na jiné pole, »povídá« (toho výrazu užívá Odpověď pravidelně o mně) všecko možné ku své chvále, zrovna jako jinde zase vykládá a vymýšlí sobě moje skutečné i domnělé starší chyby, vtahuje do polemiky, koho jen trochu může, Vlčka, Groha, pětičlennou redakci LFil., J. Truhláře... Do cizích sporů nebudu se vměšovati. Fl.-a beztoho povážlivě rozčililo již to, že jsem se zmínil o K. Novákovi. Bylo to snad zbytečné. K. Novák velmi dobře ukázal, že se dovede obhájiti sám. Ale právě proto, že Fl. K. Nováka, jehož práce přes všecko zapírání pořád ještě vykořisťuje, tak mimořádně a neobyčejně příkře napadl, zdálo se mi vhodným, mimořádně bojovati za něho. A nemohu ani dnes — třeba zase bez legitimace — Fl.-ovi nového rozčilení uspořiti.

Fl. neostýchá se zatahovati do polemiky také Golla a Gebauera! Goll prý udělal několik chyb (»udáno mylně třikrát označení stran«), Gebauer prý neexcerpoval některé rkpy... Necítí Fl., jak jest urážlivé pro Golla i Gebauera, odváží-li se on přirovnávati k jejich dílu tu práci svou, o níž jsem již pouze já při všem zmírnění kritického měřítka byl nucen na základě dokladů prohlásiti, že není dostatečná?! Ostatně ubezpečuji Fl.-a, kdyby jeho práce měla jen takové vady, jaké on nalezl u Golla a Gebauera (snad mi bude prominuto, že na chvíli podržuji to neslušné přirovnání), že bych ji byl prohlásil za zdařilou. Dokázal jsem

však, že vady jeho díla leží hlouběji, a proto Fl.-ovi jeho vykrucování a schovávání za jiné nic nepomůže.

Co bych vedle vytčených vlastností k všeobecné karakteristice Odpovědi mohl ještě uvésti, jsou také jen věci ze všech jiných prací Fl.-ových známé: vědecká nesvědomitost, nekritičnost, ukvapenost úsudku. K jich vysvětlení vedle literární přirozenosti Fl.-ovy přispívá i ta okolnost, že Odpověď psána jest v podráždění až do nejvyššího bodu vyvrcholeném. Vše, co jsem dosud uvedl, o tom svědčí, ale nejvíce jedna věta, kteráž ukazuje, že Fl.-a jeho rozdráždění zbavilo vší logické soudnosti. Zní (str. 11): »Pozbývám povinnosti proti ní [mé kritice] se brániti dle týchž Listů [Fil.] a ukazuji proto v následujícím, jak nepravdivé a z neznalosti věci vyplývající jsou mnohé výtky Novotného.« Fl. připouští, že se nebrání, co tedy jest jeho Odpověď?

* * *

Mám-li nyní přistoupiti k podrobné odpovědi, přiznávám se, že jest mi tato práce velmi odporna. Ne proto, že bych odpověděti nemohl, ale poněvadž jest mi líto času. Úkolem vědecké polemiky přece nemůže býti, aby doplňovala kusé vědomosti protivníkovy při věcech tak elementárních, jako jest to v tomto případě. Vytkl jsem Fl.-ovi, že neví, co je to pramen, že nedovede dělati rozdílu mezi pojmy pramen a pomůcka (literatura). Fl. místo aby se k nevědomosti přiznal, cituje proti mně staré vydání Bernheima, z něhož však přečetl pouze dvě řádky a vše ostatní vynechal. Měl raději čísti dále, byl by se dověděl, že nezná dosud ani základní terminologie historické. Dokud aspoň tolik nebude věděti, není s ním polemika možná. Ostatně, jestliže opravdu teprve pomocí slovníku dověděl se, co je to »Quelle«, bude lépe, dá-li se raději zapsati do historických přednášek na naší universitě. U nás každý historik z prvního ročníku zná rozdíl mezi pojmem pramen a pomůcka (literatura), u nás jsou tyto vědomosti skutečně podmínkou přijetí do hist. semináře.*)

Fl. často mi vytýká, že prý si libuji v neurčitých výrazech, že nechávám otázky nerozřešeny, že často se opakuje u mne »non liquet«. Smí-li mi Fl. to vytýkati, dává tím jen špatné vysvědčení svým vědomostem. Fl patrně nemá ani tušení, že v tom právě tkví kus pokroku moderní historie, že není tak odvážná, jako bývala starší, že si počíná kriticky a že právě proto nesmí se velmi často odvážiti k určitému tvrzení. To vše patří do katechismu vědy historické, o tom všem může se Fl. poučiti z Bernheima. Ovšem nesmí se spokojiti čtením prvních dvou řádek, a bude také lépe, vezme-li si novější vydání.

) Fl prohlašuje mne (str. 2) za kompetentního k tomuto úsudku; těšilo by mne, kdyby se tedy aspoň nyní snažil, svoje kusé vědomosti doplniti.

Fl. sice odvažuje se Bernheima citovati, ale v jeho studiu, jak patrno, dosud daleko nepokročil. Nejlépe je to viděti také tam, kde se namáhá dokázati, že článek Novákův byl mi pramenem (!!!). Fl. v potu tváří vyhledal, že v mém článku v OSN. vyskytují se tři slova, jichž užil také K. Novák. Namáhání to bylo zbytečné; že jsem prací K. Nováka užil, pověděl jsem i v OSN., i zase v recensi; Fl. toho obyčejně nedělá, ač jich užívá také; že si prací Novákových vážím, nezapírám ani dnes, ale i kdyby byl Fl. našel shody ještě větší, proto přece článek K. Novákův nikdy nemohl býti mým pramenem (!!!), a dokonce ne mým jediným pramenem. Fl. nyní popírá, že by tohoto spojení byl užil. Výslovně to ovšem řečeno v jeho knize není, ale žádá toho výkladu celá souvislost. Když však se nyní Fl. zapřisahá, že to tak nemyslil, nemám proč mu nevěřiti a prohlašuji, že Fl. skutečně neužil spojení, proti němuž jsem se bránil.

A při této příležitosti připustím mu také vše ostatní, v čem má pravdu. Poznáme i v tom celého Fl.-a zase. Fl. má pravdu (str. 23—24), že při knížkách proti knězi kuchmistrovi dovolával se data udaného na konci, a ne, jak jsem já se domníval, narážky v textu. Ale svědčí to jistě o jeho ukvapenosti v úsudku, tvrdí-li, že jsem »vzal všecko« z Jungmanna. Mohu ho ubezpečiti, že jsem při psaní recense Jungmanna vůbec nevzal do ruky (Fl. má příležitost k nové výtce).

Vykládati oba ty autory, jichž se dle Fl-a (O str. 153) Tomek zříká, musil bez vysvětlení Fl.-ova každý normálně myslící člověk tak jako já. A lichým »povídáním« Fl-ovým se ovšem nic nemění na výtce, že Fl. spis, o který běží a o němž ve své knize ještě pochyboval, je-li Husův, současně vydal jakožto bezpečně Husův v českém překladě! Také to nemusí Fl.-ovi dělat starosti, že K. Novák a já o tomto spise se nezmiňujeme. Neměli jsme příčiny, poněvadž Husův není.

Při »Jádru«, mohl jsem ovšem, jak Fl. (str. 23) nyní chce, proti němu uvésti rkp. křižovnický. Kdyby se skutečně jednalo o přehlédnutí, byla by to chyba (ale ne nepoctivost), a měl bych jen tu útěchu, že to přede mnou přehlédli Erben, Palacký, Polívka. Ale budu mít snad dosti brzo příležitost upozorniti Fl.-a na chyby jeho edice i na to, že tím, co on »povídá«. otázka vyřízena není. — Při této příležitosti zmiňuji se také o směšné výtce (str. 19), v níž Fl. chce namluviti svým čtenářům, že neznám Gollova článku v ČČM. 1881. To mu nikdo neuvěří. Jest pravda, že jsem ho opominul uvésti ve své recensi, ale což pak je povinností recense, upozorňovati na všecky špatné vlastnosti knížky posuzované? Ostatně opominutí vždy snáze lze prominouti tomu, kdo na úplnost nereflektuje, než tomu, jehož spis »chce býti úplný«.

Fl. dále vyvrací mé pochybnosti o jeho udáních o rkpe IX. B. 3, ale při tom zase docela bezdůvodně tvrdí, že jsem jeho dat »s rkpem nesrovnával«. Měl jsem rkpis před napsáním své recense v rukou, srovnával jsem jeho data, ale patrně jsem špatně počítal — označení folií jest novějšího data, nevím, bylo-li již tenkrát provedeno. Na tom nezáleží, hlavní věc jest, že Fl. má pravdu. Ale ve svém vlastním zájmu ať nechce, abych mu věřil, že jeho konstatování zakládá se »na více než dvouměsíční namáhavé práci«. Bylo by to strašlivé vysvědčení pro jeho vědomosti. Ke konstatování toho není totiž potřebí namáhavé práce, nýbrž jest jen potřebí umět číst, neboť staré přípisky v rkpse upozorňují ve většině případů samy, že je text popleten, a kde není poznámky, lze to velmi snadno konstatovati. Tím ovšem moje přehlédnutí není omluveno; nepochopuji jenom, proč si Fl. svoji situaci, v tomto případě tak snadnou, sám stěžuje nejapnými výmluvami. Nebo mám přece jemu »pravdomluvnému« věřiti, že ho to stálo takové namáhání?... Že by f 225′ bylo psáno od jiné ruky, nemohu uznati ani dnes, ačkoliv jsem mu namáhavou práci nevěnoval.

Fl. také tvrdí (str. 26), že to, co podotýkám o jeho odbytí oněch poznámek, jež Erben připojil k rukopisným přípiskům za traktátem o Manželství, není přesné. Ano. Má výtka měla zníti, ne že se o tom nezmiňuje, nýbrž takto: »Fl. se o tom zmiňuje na str. 67, ale zcela nedostatečně.« A konečně jsem skutečně neporozuměl jeho »mluvení« o traktátu »De corpore Christi«. Po tom co nyní vyložil, věřím úplně, že stojí na témže stanovisku co já, ale z jeho knihy není to možno bez výkladu poznati. Připouštím také po tomto výkladu, že v knize Fl. není kolísání, ale jinak se tou věcí na mých vývodech nic nemění, poněvadž vlastně teprve já shrnuji všecky důvody, při tom některé, o nichž Fl. vůbec nevěděl. A jestliže nyní po výkladu Fl.-ově jeho slova znějí určitěji, přece tím ještě chronologie spisu De corpore Christi není bezpečná, poněvadž Fl. přijímá r. 1408, udaný v jednom rukopise, ale tomuto udání nelze věřiti doslova, poněvadž týž rkp. označuje traktát ten za »sermo,« jímž není, jak i Fl. dobře ví. Rovněž tak není pořád rozřešena otázka o vzniku traktátu »De corpore Christi in sacramento altaris«. Uvedl jsem v recensi, že Fl. proti názoru Novákovu, který jsem z dobrých důvodů přejal, přednesl vážné námitky. Ale co proti nim uvádím, Fl. vyvrací zase nedostatečně; nemluvím o rozdílných incipitech a explicitech, nýbrž o přípisku v jednom rkpse.

Neupírám tedy, že jsem při traktátu De corpore Christi Fl-ovi neporozuměl (měl tudíž velmi snadný boj, a nepochopuji, proč si jej tak zbytečně znesnadnil, jak níže uvedu), ale tím je vinen on sám, vlastně jeho nejasná stilisace, již mu beztoho častěji vytýkám. Fl. tuto výtku také připouští, ale velmi opatrně.

Fl. v celé Odpovědi staví se do posy mučeníka mlčelivosti (nebo aspoň nedomluvnosti), žaluje celému světu, že jsem neporozuměl jeho brachylogiím... Ode kdy brachylogie a nesmysl jsou synonyma? A jen takovým »brachylogiím« Fl-ovým jsem nerozuměl, jež jsou pouhými nesmysly. Ale Fl. i takových »brachylogií« hájí! Tak znesnadnil si sám výhodnou posici při traktátu De corpore Christi, kde se diví, proč jsem po čtvrté nepochopil, ža zkratka Op. = De sacramento corporis et sanguinis, když jsem jí třikrát rozuměl. Vysvětlení je prosté, třikrát je zkratka Op. srozumitelná (totiž = Norb. vydání), po čtvrté je jí užito nad míru nejapně! A ještě trapnější jest, když Fl. (str. 12) hájí své věty »incipit poněkud sice změněné, jest.. totožné...«

Fl. zamítá můj jedině možný (a pro něho příznivý) výklad a hájí mnohými slovy větu v tom znění, jak ji napsal! U toho, kdo měl odvahu hájiti i tak vyložené ignorance, jako jest, připíše-li někdo Husovi práci dávno jakožto Wyclifovu známou, mne to nepřekvapuje... Ale ze všech těch mnohých slov Fl-ových čtenář se nedoví, oč běží. Vytkl jsem, že Katechismus nesmí býti uváděn mezi spisy bezpečně Husovými, že Palacký ho tak určitě za Husův neprohlásil, že i proti tomu ozvaly se námitky, o nichž Fl. neví, a že z pravděpodobného svědectví starého seznamu nic neplyne. Toho všeho Fl. si nevšímá, hájí jenom (ač již opatrněji) starého seznamu, jehož svědectví nic nemůže dokázati. Moje výtka není oslabena nikterak.

A rovněž tak všecko jiné, co při této příležitosti Fl. široce vykládá, jest nesprávné a nesvědomité. Fl. připouští pravdivost mého důkazu, že citoval Müllera a opisoval Pateru. Ale vykrucuje se velmi. neslušně. Müller prý mu nebyl dostupný (což není pravda) a v opisování Patery »závadného nenalézal nic«. Myslí-li to vážně, není s ním vědecká polemika možna.

Ale Fl. se také vykrucuje z výtky, že Paterovi nerozuměl. Nesprávně prý tvrdím, že o existenci katechismu Roudnického z jeho knihy se nedovídáme. Tvrdím to docela správně a znovu. Právě tím, nač se dovolává (že rkp. Roudnický cituje jako katechismus Husův »s pozd. přípiskem«), dokazuje, že o existenci katechismu Roudnického před vydáním mé recense neměl ani zdání, ač u Patery, kterého opisoval nerozuměje, věc je dobře vylíčena; a tím, jak se hájí ukazuje, že ani nyní ještě nevzal si práci, aby se o věci poučil! A přirozeně tedy výtka, že Novák ani já katechismu neuvádíme, je směšná: děje se tak proto, že Katechismus pravděpodobně není Husův.

Jiná »brachylogie«, jíž jsem nerozuměl, jest má pochybnost, co myslí Fl. poznámkou, že v rkpném označení traktátu Contra occ. adversarium jest narážka na Wyclifa. Fl. to nyní vykládá, (str. 29—30) že některé rkpy mají titul podobný titulu jednoho

traktátu Wyclifova. To mi ovšem bylo známo, jsou o tom přece zmínky i v literatuře. Ale smí-li tato okolnost býti označována za narážku na Wyclifa, o to se s Fl-em příti nebudu. Fl-ovi při tom ohled na ústav, jehož jsem členem, zakazuje domnívati se, že bych Wyclifa neznal. Fl. dobře činí, že nepochybuje o mé znalosti. Ovšem tak daleko jsem to dosud nepřivedl, abych spisy zřejmě Wyclifovy přičítal Husovi, ale co potřebuji, vím.

O Postille Fl. zase (21—22) mnoho mluví, aby čtenáře zmátl. Nezmiňuje se o mé poznámce, že Fl. uvádí jistě právem mezi prameny Postilly také starší kázání Husova, a po tomto zamlčení tvrdí, že prý u něho pohřešuji, co v jeho knize obsaženo jest, ano tvrdí dokonce: »Myslím, že výsledek je stejný, týž jako u mne.« Myslím naopak, že ne, jak každý z mé recense pozná, a nevidí-li Fl., že se mi jedná o rozbor jednotlivých kázání, není to mojí vinou.

A zde také zmíním se o tom, jak Fl. (str. 27—28) se brání, že nepřesný citát »Post. II., 428« není převzat z Nováka, nýbrž jest jeho vlastní chyba, z níž se ovšem Fl. vykrucuje tím, že prý zkratkou »Post. II.« míní toliko II. díl vydání Erbenova a vše, co je v něm, nejenom Postillu. Je zajímavo, že Fl. jinde tento II. díl cituje jinak; tak na př., když udává, že kázání na 13. neděli po sv. Trojici je v tomto díle obsaženo, nepraví (O srv. 43), že by bylo vydáno v »Post. II.«, nýbrž že je u »E. II.« Jen jedenkrát uvádí citát s nepřesným označením Post. II. a právě týž citát také tak nepřesně uvedl K. Novák! Kdo může Fl-ovi věřiti, že tato shoda nepřesností jest nahodilá?

Mé výtce o pseudoučeném výkladu Gregorius—Georgius (str. 30) snaží se uniknouti tvrzením, že jeho slovům rozumí každý. U Fl-a, již sice i to je předností, když jest mu rozumět, ale já jsem mu nevytýkal, že mu není rozuměti; jeho obrana je tedy zbytečná a moje pokárání není seslabeno. Podobně není mých výtek nic vyvráceno tím, co Fl. uvádí na obranu svých slov o Dcerce (str. 30), rovněž jako tím, co vykládá (str. 31) Fl. o rkpe III, B. 20 není věc vyřízena a rovněž jako moje doplňky vnějších svědectvích Super IV Sentenciarum nedají se umlčeti poukázáním, že jsem já se o tomto spise nezmínil ve svém článku v OSN.

Tento článek prý vůbec působí Fl.-ovi velké starosti. Vytýká mi, že mám nyní leckde jiné mínění, než jsem vyslovil tam, a soudí na existenci dvou Novotných (str. 25). Jestliže Fl-a opravdu překvapuje tento přirozený zjev, že dalším studiem bývalé vědomosti se doplňují a opravují, bylo by to pro budoucnost velmi povážlivé. Musili bychom se obávati, že Fl. i v budoucnosti zůstane jakým byl dříve a jest dosud. A to by bylo při jeho psavosti pro naši literaturu velmi smutné.

Fl. zmíněnou moji vlastnost, v níž spatřuje velikou chybu, domnívá se — zase mylně — nalézati v mém výkladu O šesti bludích v OSN a nyní v recensi. Ono místo v OSN jest ovšem

stylisováno nepřesně, ale ne tak, aby z toho plynul jen ten výklad, jak chce Fl. Mohl bych se dialektikou Fl-ovou velmi dobře obhájiti, ale není toho třeba. Nemohu dnes určitě dokázati, že jsem měl tenkrát totéž mínění, jako dnes, ačkoli se mi to zdá pravděpodobným, poněvadž již Novák věc správně vyložil. Co Fl. nyní vkládá do slov mé recense (že bych nikdy jindy nebyl měl jiného mínění), neplyne z nich nikterak; na str. 17. zlobil se Fl., že prý vkládám do jeho slov, co v nich není; ať si laskavě přečte, co tam napsal a bude mít odpověď, jaká mnohem větším právem hodí se nyní jemu. Všecko »mluvení«, kterým se Fl. v afféře O šesti bludích »rozpovídal«, jest zbytečné a má jen účel odvésti čtenářovu pozornost od věci, o niž běží, že totiž Fl. učinil nový objev. Fl. se sice na oko o tom zmiňuje, ale na čem záleží, zase zatajuje. Ale tím nic nedokáže; moje výtka jest úplně správná, neboť Fl. byl první, který nalezl doklad, že traktát byl napsán v Betlémě po česku, a já jsem mu jej vyvrátil. Poukazování na to, že Novákovi v tisku jedno slovo vypadlo, nic nepomůže, poněvadž se každý nahlédnutím do E. III. může přesvědčiti, a tak výtka moje trvá, zrovna tak jako jest správna moje poznámka, že odpadají všelijaké hypothesy o dvojí redakci.

Ale nejzajímavější z celé odpovědi je str. 22., kde Fl. hájí svých »objevů« o notářském instrumentu, na němž jest Hus podepsán (!), poznamenávaje, že prý Mareš »subscripti« překládá »podepsaní«. Nevěděl jsem ovšem, že Fl. musí užívati překladu Marešova, aby porozuměl latinskému textu, ale omyl Marešův Fl-a nijak neomlouvá. Fl při tom má i tu odvahu tvrditi, že jsem tohoto dokumentu »vůbec nečetl«. Z úst seriosního badatele mohla by to býti urážka, u Fl-a je to jenom důkaz jeho ukvapeného úsudku; a ke všemu má se věc právě naopak. Ne já, nýbrž Fl. je to, který se na onu listinu vůbec nepodíval; neboť — když mu odpustíme nevědomost, že Hus na not. instrumentu podepsán býti nemůže — jediný pohled na listinu tu byl by ho přesvědčil, že Mareš překládá chybně a že Hus tam podepsán není. Na tomto místě také upozorňuji na str. 32—33, kde znovu Fl., aby se vykroutil, tváří se nechápavým, jako by nevěděl, že nejde o to, vyskytuje-li se v jeho knize slovo notářský instrument, nýbrž o jeho svrchovaně komickou definici.

A konečně ještě k výtce »dvojjazyčnosti« (jak významné!). Fl. (str. 28) namlouvá svým čtenářům, že jemu vytýkám něco, co Truhlářovi promíjím. Na označení tohoto způsobu Fl-ova slovo nepravda jest slabé (jako také velmi často jinde k jeho karakteristice nestačí.). Věc má se takto: Pokáral jsem nekritické tvrzení Fl., jenž tvrdí o spise Gesta Christi, že autorství Husovo potvrzuje rkp. a tisk. Právem, neboť tisk nepotvrzuje nic, rkp. rovněž ne, poněvadž dle udání Fl-ova (O str. 21) obsahuje jen tento domnělý, ale žádný bezpečný spis Husův. Mezitím Truhlář upozornil na tři jiné rkpy Fl-ovi neznámé, kde spis Gesta Ch.

se vyskytuje v sousedství jiných spisů Husových. Tím se ovšem autorství Husovo stává pravděpodobnějším, jak jsem také v poznámce prohlásil. Za bezpečné je nepokládám ani dnes, což každý z mé kritiky vidí. Spatřovati v tom dvojjazyčnost může — vyloučíme-li zlou vůli — leda něčí bezmyšlenkovitost.

K »chybám«, které mi Fl. (st. 33) vytýká při citování rkpů kapitulních, nemusím se vůbec vraceti. Fl. neštítí se počítati mezi ně zřejmé omyly tiskové*) a všecky ostatní jsou takové, že by se dříve musilo zjistiti, zmýlil-li se v počítání Fl. nebo já. Že jsem se mohl zmýliti, připouštím, o Fl-ovi bylo již jinde konstatováno, že počítat umí.

* * *

Musím na konec vrátiti se k jedné věci, kterou jsme poznali již svrchu. Fl., aby zakryl svou neomluvitelnou lehkomyslnost, s kterouž neostýchal se svoji úžasně povrchní práci zakončovati pretensemi na úplnost, vytýká mně, že některých rkpů neznám. Kdy jsem já o sobě tvrdil, že všecky rkpy znám? A omluví se tím, že něco nevím já, který o sobě prohlašuji, že dlouho ještě nebudu s prací hotov, omluví se tím ta okolnost, že se Fl. odvážil svoje nekritické poznámky vydávati za úplné? Ostatně také s výtkou neúplnosti Fl. provozuje zase neslušnou hru. Řekl jsem několikrát, že mu neúplnost nevytýkám, ačkoli by jeho vychlubný ton k tomu opravňoval. Jestliže mu vytýkám, že pěti rkpů kapitulních neužil, nejedná se tu o pouhou neúplnost, nýbrž o literární hřích. Kdyby byl Fl. v úvodě řekl, že mu jde o sestavení dat až potud známých, nikdo na světě nebyl by mu mohl vytknouti, že některých rkpů neměl v ruce a každý by jeho práci, kdyby jinak byla svědomitá, uznal za záslužnou. Ale Fl. toho nikde neučinil, nikde se nepřiznává zejména k tomu, že o rkpech kapitulních ví jenom tolik, co o nich pověděli jiní. A to není poctivé, kniha jeho chce vzbuditi dojem, že všude přihlíží k originálům, a proto neodvolatelně platí o jeho knize, že bude másti, místo aby ukazovala cestu! A tento Fl. má ještě odvahu stále a stále jenom tvrditi, že ničeho nepřejal z druhé ruky, že všude pracuje s originály. Nestačí-li mu doklady, jež jsem uvedl, jak vysvětlí, že ani při kázání »Vos testimonium perhibebitis« nevzal do rukou jediný do té doby známý rkp., který je připisuje Stanislavovi ze Znojma, o čemž Fl. ani teď ještě bez mé kritiky by nic nevěděl, ačkoli psal »základní« článek o ká-

*) O str. dříve Fl. připomíná, že také já opravuji jeho tiskové chyby. Ano, ale jen tam, kde by z nich mohl vzniknouti omyl a nečiním proto Fl-ovi výtek. Ovšem Fl. musí proti mně užívati i tiskových chyb, jinak by mohl vytýkati velmi málo.

záních Husových v listopadovém Věstníku ČAk?!*) atd. atd., o jiných nesčetných dokladech nemluvě!

Ale ani tato velmi odporná věc nepříčí se mi ještě tak, jako onen lehkovážný způsob, jímž Flajšhans svého počínání hájí. Na str. 19. připouští, že rkpů kapitulních před vydáním své knihy v ruce neměl, těmito neuvěřitelnými slovy: »Proč? Neměl jsem na to ještě kdy«!! Kdo nutil Fl-a, aby svou knihu vydával, než tuto nevyhnutelnou práci vykonal? Kdo ho může omluviti, že prohlašoval svou práci za úplnou, ačkoli si byl této vady vědom? A kdo mu konečně, když již se k jejímu vydání bez této znalosti odhodlal, dal právo, aby zapíral, že tyto kapitulní a četné jiné rkpy zná jenom prostřednictvím jiných?!

Fl. na str. 7. vykládá celkem správné zásady, dle nichž při svém studiu by se říditi měl. Při tom nedovede si (str. 10.) odepříti poznámku, že já se této práce vůbec nesúčastním. Z úst Fl-ových mne to nemůže uraziti, pokládám to zase jenom za důkaz ukvapeného soudu, k němuž svedla Fl-a ta okolnost, že já v našich malých poměrech mám za škodlivé mrhání peněz, chvástati se s každým »objevem«, dokud nemohu podati něco úplného, kdežto Fl. těchto ohledů nemá. A zde jsme u jádra věci. Prohlásil jsem na konci své recense, že nikdo nemá práva otiskovati své (třeba pilné) poznámky, tak jak jsou. Fl. naproti tomu představuje si práci jinak, a z toho, jak si ji představuje, jest patrno, že můj závěr úplně platí o jeho práci . . .**)

Fl. praví také (str. 33. a 34.), že jsem měl čekati, až vyjde jeho autoreferát ve VČA, abych věděl, co on o své práci soudí. V tom je omyl. V autoreferátě Fl. o své práci soudí zcela jinak, než se pronáší v knize samé, a proto také nemusím jednotlivě odpovídati na to, co kde nyní Fl. omlouvá přibliživ se mému stanovisku mnohem mírnějšímu, s něhož jsem knihu posuzoval a na základě důvodů nemohl pochváliti.

* * *

Vlastně bych měl býti s Odpovědí Fl-ovou — nehledě k úmyslným pokusům urážek — spokojen. Fl. v ní moje nejvážnější výtky mlčky uznal, nebo nedovedl vyvrátiti. Ale při tom Flajšhans přece odvážil se tvrditi (str. 5.), že můj referát je »tendenční, čistě osobní a naprosto ne-

---

*) Poněvadž Fl. neustále se dovolává své priority, že jeho doplňky z kapituly vyšly dříve než má recense, již v listopadovém Věstníku, připomínám nezasvěceným, že sami členové Akademie dostali listopadový Věstník teprve dne 30. prosince; číslo prosincové dostali ovšem až 31. ledna 1901. Listopadová priorita se tedy redukuje na týden (nehledě k tomu, že má recense byla hotova již v říjnu).

**) Podobně lze také jinde poznati, že moje karakteristika jeho knihy byla úplně správna; ku př.: Fl. 11 se přiznává, že po vytištění prvního archu nebylo mu možno práce měniti — a já jsem pouze tvrdil, že přistoupil k práci bez programu.

objektivní«. Že jest objektivní a slušný ví Fl. sám velmi dobře, ale komu chce namluviti, že je čistě osobní? Fl. dobře ví, že jsem s ním jakživ nemluvil, že jenom náhodě děkuji za štěstí zevnějšího poznání! Ale co se tkne tendence, možná, že jsem měl vedle vyzkoumání pravdy ještě jednu. Fl. od delší doby propaguje potřebu — jistě nutnou — nového vydání děl Husových. Dobrá myšlenka nestává se špatnou, když její hlasatelé nejsou právě dobří. Ale v našich poměrech jest vždy možno, že by toto vydání svěřeno bylo Fl-ovi anebo že by se v ně podskočně dovedl uvázati. To by bylo velmi osudné, poněvadž tím vydáním znemožnilo by se na déle sta let vydání dobré. Měl-li jsem tedy tendenci, byla to jenom ta, abych při tomto eventuálním podniku upozornil Fl-a, že bude kontrolován, abych ho tím donutil k poctivé práci, pokud jeho fond na to stačí, neboť jinak dle jeho dosavadní činnosti jí od něho očekávati nelze. Tvrdí-li tedy Fl., že můj referát je tendenční, — tuto tendenci mu s dobrým svědomím mohu přiznati. Při vydání památek naší reformace nesmí pracovati auri sacra fames...

Kdo měl s Fl-em jednou co dělat, může prorokovati co se stane nyní. Fl. bude denním tiskem rozhlašovati, že jsem byl nucen svoje nepravdy odvolati. Ať si Fl. počíná, jak chce. Jeho počínání nedovede mne odstrašiti, abych jeho nevědeckou vychloubavost atd. nepokáral, kdykoliv bude nutno a kdykoli uznám za dobré.

* * *

Vedle Fl-a vystupuje do boje také redakce ČMF., vykládajíc, jak se Odpověď do jejího rámce dostala. Že redakce uznala za dobré omluviti se, proč takovou Odpověď uveřejňuje, chápu. Svědčí to jistě o její vzácné nestrannosti, že se tázala odborníka, nepokládajíc se sama za kompetentní v této otázce. Na pohled mohlo by se zdáti, že s touto úzkostlivou nestranností se neshoduje, když potom o činnosti Fl-ově pronáší sama některé názory. Ale nedůslednost jest jen zdánlivá, neboť patrně i zde redakce stojí pod vlivem onoho odborníka. Že tímto anonymním odborníkem byla mystifikována, není jistě vinou redakce. Ale chybu tu lze napraviti. Stačí přečísti moji recensi a Fl. Odpověď, aby každý poznal, kde je pravda; zvláště však může to poznati redakce ČMF. Redakce totiž vyslovuje mínění, že polemiky obyčejně bývají plodem osobní nevraživosti a p. Odborníka se při tom nedovolává, mluví tedy z vlastní zkušenosti... Nebude jí tedy těžké, poznati pravý stav věci, a nepochybuji, že ve své osvědčené nestrannosti dá svému poznání také výraz.

V. Novotný.

Drobné zprávy.

V nejnovějším sešitě časopisu »Archaeolog. Anzeiger« (1901, str. 1—11) podává G. Körte, professor v Rostocku, spolu s A. Körtem, professorem v Greifswaldě, zprávu o výkopech, které vykonali u vesnice Pebi ve Frygii. Tam totiž, právě na místě, kde železnice anatolská přechází přes řeku Sangarios, zjistil A. Körte r. 1893 stopy starověkého města a soudil již tehdáž, že leželo tam hlavní město fryžské, starobylé Gordion. Poněvadž však dosud kladlo se Gordion jinam, podnikl r. 1894 cestu do této krajiny, aby vyzkoumal, kudy táhl r. 189 př. Kr. konsul Cn. Manlius Volso proti Galatům; neboť o Liviův popis této výpravy (XXXVIII, 12—17) opíralo se mínění dosavadní. Tu zjistil, že podrobná zpráva Liviova vyhovuje pouze tehdy, leželo-li Gordion u nynější vesnice Pebi (srv. Ath. Mitth. XXII, 1897, str. 14 nn. s tab. I.). Po těchto přípravách podnikli oba Körtové v létě r. m. výkopy. Objevili část antického města s chrámem malých poměrně rozměrů (11 × 20 *m*), jejž pokládají za starobylý chrám, ve kterém byl chován onen známý uzel. Věc není ovšem úplně zjištěna, poněvadž nebyly nalezeny nápisy; možná též, že svatyně ta ležela v jiné, dosud neznámé části města. Zajímavo však jest, že svatyně nově objevená byla na vnějších stěnách pokryta deskami z pálené hlíny, jež měly okrasy buď geometrické nebo figurální. Tím vysvětlena jest façada skalních hrobů fryžských, o níž již Ramsay soudil, že napodobuje budovy, ozdobené kachly. Vznik oné svatyně kladou Körtové do VI. stol. př. Kr. — Krom toho vykopáno pět mohyl, východně od města ležících. Všechny určeny byly pro jednoho nebožtíka; ve třech bylo tělo pochováno, ve dvou spáleno. V největší mohyle, kterou lze klásti do VIII. stol. př. Kr., nalezeny v rakvi 43 bronzové sponky a 2 železná závaží, kolem rakve pak množství nádob bronzových i hliněných. Zvlášť pozoruhodné jsou malé, baňaté nádobky hliněné, velkým uchem opatřené; v levém boku mají dlouhou, rourovitou, částečně otevřenou výlivku, jejíž počátek opatřen jest sítkem. Objevitelé soudí, že do nich nabíráno z velkých kotlů pivo (*βρῦτον* u Archilocha fr. 32), národní to nápoj krajin těch. Zde zbavilo se pivo ječných zrnek a očištěné nalévalo se do pohárů. V mohyle nejmladší nejcennějším nálezem jsou zbytky attické vásy s nápisem *'Εργότ*[*ιμος* ⁝ *μ' ἐποί*]*εσεν* [*Κλιτ*]*ίας* ⁝ *μ' ἔγραφσεν*, jež svědčí o živých obchodních stycích mezi Athenami a Frygií v VI. stol.

V universitních přednáškách lidových, konaných v Berlíně v listopadu a prosinci roku minulého, pořádán byl též kurs z latinské grammatiky. Úvodní přednášku měl prof. Herm. Diels, cvičení řídil docent Rud. Helm. Kursu účastnilo se 349 osob. Probrány základy latinské grammatiky v deseti, zvlášť k účelu tomu sestavených článcích (De Roma Veturiae cura et opera servata De Persarum apud Thermopylas pugna. De vita rustica et de aevo aureo Quo modo Graeci Troiam expugnaverint, narratur. De Ulixis erroribus I. II De Theseo. De Caesaris cum Germanis pugna. De Hannibale. De Pelei et Thetidis nuptiis), z nichž jeden vždy v přednášce podrobně vyložen, druhý k domácí přípravě uložen. K nacvičení tvarů utvořily se menší kroužky opakovací, vedené posluchači universitními. Učebnice onoho kursu vydána právě u Teubnera v Lipsku (Volkslatein. Lateinisches Übungsbuch zur ersten Einführung Erwachsener, insbesondere für volkstümliche Vortragskurse. Zusammengestellt von Dr. R. Helm. 41 str. a 3 tab. Cena 80 pf.). V lednu a únoru t. r. pořádán byl druhý kurs, ve kterém se četla IV. kniha Caesarových Zápisků o válce gallské.

Bratří Croisetové, ukončivše svoje velké, pětidílné Dějiny řecké literatury, vydali menší rukovět pro školy (Manuel d' histoire de la littérature grecque à l' usage des lycées et collèges Paříž [1901], Fontemoing. IV a 844 str. Váz. v plátně za 6 fr.). Možno-li na francouzských školách středních probrati literaturu řeckou v takovém rozsahu, jako zde podána, můžeme jim věru záviděti. — Podobnou rukovět literatury římské chystá Filip Fabia, professor na universitě v Lyonu.

Nové slovníky. Že dosavadní slovníky řecké nevyhovují úplně, neobsahujíce potřebných dokladů, ani ze všech autorů doby klassické (zejména z lyriků), ani z řečtiny pozdější, o nápisech a papyrech ani nemluvě, bylo dávno pociťováno. Proto vítáme s povděkem nový řecký slovník (*Μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*), který pomocí jiných učenců řeckých vydává A. Konstantinides nákladem Karla Becka v Athenách. Budou celkem 4 velké kvartové svazky, z nichž první vyjíti má již v dubnu t. r., ostatní pak v lhůtách šestiměsíčních. Celé dílo bude státi 80 fr., v subskripci 60 fr. Z prvního archu, na ukázku nám zaslaného (*'Α-ἀγαθός*), seznáváme, že bude nový slovník sice podrobnější než na př. Papův, avšak že v příčině materiálu epigrafického nikterak neuspokojí. — Snad bude lepší v příčině té nové (6.) vydání slovníku Passowova, jež uspořádati hodlá Vilém Crönert; první sešit má vyjíti r. 1905 nákladem Vandenhoecka & Ruprechta v Gottingách. — Monumentálního Thesauru linguae Latinae vyšly dosud u Teubnera v Lipsku 2 sešity (po 7 mk. 20 pf.), z nichž jeden (I, 1) jde od a — absurdus, druhý (II, 1) od an — apluda. Při vší podrobnosti jest spořádán velmi prakticky; poukazuji na př. na heslo apis, jež jest vlastně kulturně historické pojednání o včelách. Nakladatelství vydalo k uchovávání vycházejících sešitů vkusné, pevné desky (po 2 mk. 50 pf.), v nichž možno jednoduchým mechanismem upevniti sešity tak, jako ve vazbě. — A. R. Rhusopulos vydal pěkný slovník novořecký (Wörterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache. V Athenách, Sakellarios [V Lipsku, Haberland] 1900. VIII. a 1080 str. Cena 10 mk., váz. 11 mk. 50 pf.). Přihlíženo tu nejen k řeči spisovné, nýbrž i k řeči lidu.

Praktickou rukovět dějin římských, jež hodí se velmi dobře klass. filologům, vydal právě Willy Strehl (Grundriss der alten Geschichte und Quellenkunde. Zweiter Band, Römische Geschichte. Breslau, M. & H. Marcus, 1901. X a 372 str. Váz. v měkké, plátěné vazbě 5 mk. 60 pf.). Pracována jest dle nejnovějších pomůcek a prací monografických; pěkným slohem svým hodí se ke studiu lépe než rukovět Niesova v Müllerově Handbuchu. — Méně lze doporučiti rukovět dějin řeckých od téhož autora, jež vyšla současně v 2. vydání (tamtéž 1901, XX. a 261 str. Cena 4 mk. 40 pf.). Má ráz příliš chronologický. Mimo to jest to vlastně 1. vydání z r. 1892; pouze v úvodě (str. VII—XIX) doplněna nejnutnější literatura novější.

Dlouho očekávaný III. svazek Dějin starověku od Eduarda Meyera konečně vyšel (Geschichte des Alterthums von Eduard Meyer. Dritter Band. Das Perserreich und die Griechen Erste Hälfte: Bis zu den Friedensschlüssen von 448 und 446 v. Chr. Stuttgart 1901, Cotta'sche Buchh. Nachf. XIV a 691 str. s mapou starého světa r 480 př. Kr. Cena 13 mk.), neobsahuje však dějiny až do polovice IV. stol., jak bylo slibováno, nýbrž pouze války řeckoperské. Podrobnější referát v této důležité knize přineseme v sešitě příštím.

»Naše doba« (VIII, 1901, str. 418 n.) v článku »Staré gymnasium a nová doba« jedná o spisku Ph. Dr Alberta Fischera, v němž studium starověku posuzuje se nepříznivě. Autor tento probírá mimo jiné

jednotlivé klassiky řecké a římské a soudí o nich takto: Xenofon je suchopárný, unavující, jako filosof prospěchář. Platonovy některé dialogy přeplněny jsou sofistickým žvastem; Platon jeví se přítelem paederastie (!), Thukydides má »Feldwebelstil«, Demosthenes je »ein schön rednerischer Schwätzer,« ideálem Sofokleovým je »stoický indifferentismus« atd. Pseudonymní referent o tom článku »Nemicus« soudí, že vývody toho spisovatele jsou z největší části správny a že sotva který filolog s dobrým svědomím to může popříti. K žalosti p Nemikově musí to bohužel každý opravdový filolog popříti: nebo charakteristika starých autorů, podaná Fischerem, svědčí o tom, že spisovatelů těchto nepochopil, že jim nerozumí anebo rozuměti nechce, a že povídá o nich (na př. o Platonovi) holé nepravdy. Jak by jinak mohl sloh stilisty, jakým je Thukydides, nazývati slohem šikovatelským, ač nejsou-li němečtí šikovatelé nějakými obzvláštními mistry v slohu? Nyní je modou táhnouti do pole proti všemu antickému; ale vážný list měl by býti opatrný a nepřijímati šmahem vše, co tendencí svou se mu líbí, není-li to také správné. Prof. Masaryk, redaktor »Naší doby«, řecké klassiky také zná. Táži se přímo jeho: pokládá on vskutku tyto Fischerovy charakteristiky řeckých auktorů (zvláště Platona) za správné? *Josef Král.*

Články z oboru klassické filologie v listech slovanských.

Филологическое обозрѣніе. Журналъ классической филологіи и педагогики. Ročník XVIII. Kniha 1. S. P. Šestakov, Homer v scholiích. Sbírka pozorování a poznámek starých kritiků, čerpaných ze scholií a týkajících se techniky homerských básní a jich vnitřního obsahu. — A. U. Malein, Ke Columellovi. Poznámky k vydání Columelly od Lundströma (Upsala, 1897). — J. A. Lezins, K řeči pro Flacco. Spisovatel vyvrací tvrzení du Mesnilovo (ve vydání z r. 1883), že by řeč pro Flacco byla pronesena při actio secunda. — G. E. Zenger, Poznámky k Propertiovi II. Výklad k I, 1, 1—8. — Th. E. Korsch, Ad Horatii artem poeticam (v. 48—53). — Týž, De εἰ particula cum futuro indicativi coniuncta. — Týž Ad Aeschylum (Eum. 155—159). — S. N. Ždanov, Prosodické a kritické poznámky. O vlivu délky poslední slabiky na slovní přízvuk v řečtině. — Th E. Korsch, Ad Anthologiam Palatinam (VII. 223). — J. V. Netušil, Nynější Kapitolská vlčice. (Dodatečná poznámka k stati o »Ruminalském fíku a vlčici). O bronzové soše vlčice bez ssajících nemluvňat, chované nyní na Kapitolu. — V. J. Moděstov, O Římu jakožto centru archaeologického, historického a filologického vzdělání a o mých pracích v něm. Zpráva přednesená v petrohradském Spolku pro klassickou filologii a paedagogiku 20. září r. 1900. — Kritika a bibliografie.

Kniha 2. Th. G. Miščenko, Slepí otroci u Skythů. Spisovatel dovozuje, že Skythové neoslepovali všechny otroky, nýbrž pouze ty, kteří přistiženi byli v nezákonitých stycích se skythskými ženami. — Th. E. Korsch, Ad Horatium. (C. IV, 5, 5. 37). — S. P. Šestakov, Homer v scholiích. — A. A. Hruška, Minutiae grammaticae. Doklady o parenthesi verba opinor u Terentia. — G. E. Zenger, Poznámky k Propertiovi IV. (Dokončení). — G. J. Kazarov, K Aristotelovi. (*Ἀθην. πολ.* c. 30. § 2.) — Kronika. — Kritika a bibliografie.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

úprava jich pravděpodobna. Smrtí slavného tohoto tragika nezmizely kusy jeho s jeviště athenského, naopak těšily se i později přízni obecenstva, tak že byly i připouštěny opět k závodům divadelním. Všechna svědectví starověká o tom sestavil Kramer v pojednání »Prometheum vinctum esse fabulam correctam«, diss. Friburgensis, 1878, str. 27 n.*) Uvádím z nich pro příklad jen scholion k Aristofanovým Acharnským 10: *τιμῆς δὲ μεγίστης ἔτυχε παρ' Ἀθηναίοις ὁ Αἰσχύλος, καὶ μόνου αὐτοῦ τὰ δράματα ψηφίσματι κοινῷ καὶ μετὰ θάνατον ἐδιδάσκετο.* Jak si při tom počínali ti, kteří s tragoediemi Aischylovými odvažovali se zápasu s produkcí současnou, o tom řecké prameny mlčí, a teprve u Quintiliana máme zajímavé svědectví, svědčící přímo pro přepracování. Quintilianus Instit. orat. X, 1, 66 praví: »tragoedias primus in lucem Aeschylus protulit, sublimis et gravis et grandiloquus saepe usque ad vitium, sed rudis in plerisque et incompositus, propter quod correctas eius fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses permiserunt, suntque eo modo multi coronati.« Nevíme ovšem, z jakého pramene Quintilianus tu čerpal, ale proto netřeba přece zprávu jeho zcela zavrhovati, jako to činí Haigh (str. 98); neboť jest v ní asi něco pravdy, jak průběhem práce vysvitne.

I.

Domnělé neshody vnitřní. Partie dialogické po stránce metrické i grammatické.

Pojednávám nejprve o domnělých neshodách vnitřních, t j. obsahových, které by nasvědčovaly dvojí úpravě této tragoedie. Většinou uvádějí se jen neshody nepatrné a ojedinělé. Nejsoustavněji podal takové námitky Kolisch v pojednání »Der Prometheus des Aischylos nur zu verstehen aus der Eigenthümlichkeit seiner Entstehungsweise« (Berlin, 1876), který však, což výslovně budiž podotknuto, nevysvětloval neshod těch pozdějším přepracováním, nýbrž připisoval je dvojímu zpracování, jež podnikl Aischylos sám. Kolisch shrnuje (str. 63) výsledky svých úvah takto Aischylos sepsal nejdříve tragoedii tak, že Prometheus neznal budoucnosti, kromě tajemství, týkajícího se jeho osudu, jež svěřila mu matka jeho Themis (vrstva prvá, starší); později teprve vložil episodu s Ioí a v. 101—103, 367—372, 507—525, 1040, kde upoutaný Titan jeví se jako znatel budoucnosti vůbec, věště na př. ve v. 367—372 výbuch Aitny a j.

Bylo důležito přesvědčiti se o pravdivosti výwodů Kolischových; neboť, jsou-li skutečně v tragoedii neshody jím uvedené, přikli bychom je ne Aischylovi, nýbrž spíše neznámému přepracovateli.

---

*) Srovnej též spis Haighův »The attic theatre«, Oxford, 1898, str. 95 n. § 7: Reproduction of old plays.

Úkol ten vzal na sebe Röhlecke, sám zastance přepracování, který v pojednání »Septem adversus Thebas et Prometheum vinctum esse fabulas post Aeschylum correctas« (Berlin, dissert. inauguralis, 1882) podrobným rozborem a lepším výkladem sporných míst dokázal nesprávnost tvrzení Kolischových. Bylo by tedy zbytečno znovu se obírati prací Kolischovou, která dnes v otázce Prometheovské má jen význam historický. Jen abych ukázal, jak dospěl Kolisch k rozlišování uvedených dvou vrstev, uvádím jeden doklad, který s dostatek charakterisuje jeho methodu.

Po odchodu Ioině Prometheus ve v. 907 n. (verše citovány jsou dle vydání Weilova, Aeschyli tragoediae, Lipsiae, 1898) vypukne v hrozby: »Však pýcha Diova bude jednou pokořena! Sňatek, ve který vejde, zbaví ho vlády To nemůže nikdo odvrátiti než já.« Sbor praví pak nedůvěřivě: *σύ θην, ἃ χρῄζεις, ταῦτ' ἐπιγλωσσᾷ Διός* (v. 928). Místo to zařadil Kolisch do vrstvy prvé a vytýká tu, že Prometheus neví nic o svém osvobození, a Okeanovny že pochybují o pravdivosti jeho slov, ač nedávno slyšely tolik důkazů jeho věšteckého ducha. Avšak můžeme si místo to vysvětliti asi takto. Prometheus, vida na Ioi nový doklad Diovy zpupnosti, rozhorlí se tak, že mu předpovídá v rozčilení úplnou záhubu, která ovšem nikdy nenastane; vždyť Prometheus sám připomíná ve v. 913 *τοιῶνδε μόχθων ἐκτροπὴν οὐδεὶς θεῶν δύναιτ' ἂν αὐτῷ πλὴν ἐμοῦ δεῖξαι σαφῶς*. Také odpověď Okeanoven jest psychologicky vysvětlitelná, ba správná. Pozoruji, že Prometheus dal se unésti hněvem, a že slova jeho odporují předešlým výrokům, a odtud jich nedůvěra

Zmiňuji se ještě o jiných domnělých neshodách, které porůznu uvedli někteří badatelé. Frey (Aeschylus-Studien, Schaffhausen, 1875, str. 10) praví, že v. 737 odporuje v. 592 a 601. Jednou prý se říká, že strasti Ioiny pocházejí od Dia (v. 737), po druhé, že od Hery (v. 592). I tu jest přirozený výklad na snadě. Hera seslala všechny strasti na Iou ze žárlivosti, nicméně možno i Dia nazvati původcem těch útrap, ovšem nepřímým, proto, že láskou svou k Ioi vzbudil žárlivost a hněv Heřin.

Todt (»Die Tragoedien des Aeschylus übersetzt«, Wien, 1891, str. 37) pronesl domněnku, že prý na geografickém líčení cesty Ioiny jeví se vliv díla Herodotova. Nehledíc k tomu, že Todt k vypočítání jedné neznámé přibírá novou neznámou, ježto chronologie sepsání a vydání díla Herodotova jest dosud problém, sám o sobě nerozřešený, nesouhlasí líčení Aischylovo s Herodotovým ani v jednotlivostech. Herodotos zmiňuje se na př. o Chalybech jen jednou (I, 28) klada je na severní pobřeží Malé Asie, kdežto Aischylos představuje si sídla jejich kdesi v severní Skythii. Dle Herodota (IV, 110) přestěhovaly se Amazonky z Themiskyry k moři Azovskému, u Aischyla je tomu právě naopak; srv. v. 724 *αἳ Θεμίσκυράν ποτε κατοικιοῦσιν* (fut.!). Vůbec jest popis bloudění Ioiných geograficky velmi nejasný a nesouvislý, tak že mnozí uznávají tu mezery

v textu.*) To není však nutno; můžeme si vysvětliti neshody ty takto. Aischylovi nešlo o nějaké geograficky přesné vylíčení cesty Ioiny, které by byl dle tehdejších vědomostí ani nemohl podati, nýbrž pouze o effektní líčení. Proto, maje na mysli celkový směr cesty (Skythie — Pontos — Arabie — Nil), kterého v líčení jeho nelze neviděti, vyplnil podrobnosti dle svých vědomostí; nemůžeme tedy na popis jeho pohlížeti se stanoviska pozdější nebo dokonce moderní geografie. Každý pokus stopovati bloudění Ioino na mapě na základě líčení Aischylova jest nesprávný a nepovede k cíli, jako se nezdařil Forchhammerovi (»Die Wanderungen der Inachostochter Io....« Kiel, 1881).**)

Bethe (str. 161) uvádí tuto neshodu. Ve v. 780 dává Prometheus Ioi na vůli, chce-li slyšeti o zbývajícím svém bloudění, či o jeho vykupiteli. Sbor prosí, aby ono učinil po vůli Ioi, toto jemu. Prometheus slíbí, a když ve v. 786—815 vylíčil další bloudění Ioino, přejí si Okeanovny, aby vyplnil nyní i jejich přání. On však, aby přesvědčil Ioi o pravdivosti svých předešlých proroctví, popisuje cestu, kterou Io již vykonala, než dostala se k němu do Skythie. Jest ovšem jakási rozvláčnost v osnově této scény, kterou by někdo mohl pokládati zase za aischylovskou, ale není tu neshody. Vždyť sbor, když Titan vylíčil cestu Ioinu až k Nilu (786—815), sám praví ve v. 819 n.:

εἰ μέν τι τῇδε λοιπὸν ἢ παρειμένον
ἔχεις γεγωνεῖν τῆς πολυφθόρου πλάνης,
λέγ'· εἰ δὲ πάντ' εἴρηκας, ἡμῖν αὖ χάριν
δὸς ἥνπερ αἰτούμεσθα, μέμνησαι δέ που.

A na to odpovídá Prometheus ve v. 823 n.:

τὸ πᾶν πορείας ἥδε τέρμ' ἀκήκοεν·
ὅπως δ' ἂν εἰδῇ μὴ μάτην κλύουσά μου,
ἃ πρὶν μολεῖν δεῦρ' ἐκμεμόχθηκεν φράσω.

Konečně ve v. 844 n. vyplní i přání sboru a odhaluje, co je mu známo o svém vysvobození. Není tu tedy neshody. Prometheus sice přání sboru hned nevyhovuje, ale motivuje svůj odklad a konečně přece učiní sboru po vůli.

Že netřeba uznávati přepracování v partiích dialogických, o tom svědčí i podrobný jich rozbor metrický. Kussmahly ve spise »Beobachtungen zum Prometheus des Aeschylus«

*) Viz na př. Wecklein ovu poznámku k v. 714 na str. 94. Bergk (III, str. 316, pozn. 105) míní dokonce, že opisovatel rukopisu přeskočil celou stránku.

**) Proti němu dobře polemisoval Wecklein, Phil. Rundschau I, 1222. Velmi střízlivě a správně pojednává o cestě Ioině Sikes ve zvláštním přídavku (Appendix II. Io's wanderings, str. 180—183) svého vydání (The Prometheus vinctus of Aeschylus, by Sikes-Willson, London, 1898).

(Berlin, 1888) podává na str. 5 přehlednou statistickou tabulku všech licencí, vyskytujících se v iambických trimetrech zachovaných tragoedií Aischylových, kterou otiskuji.

Tribrachys místo iambu:

	Prom.	Supp.	Sept.	Pers.	Agam.	Choe	Eum.
1. stopa	3	3	1	1	4	7	2
2. »	0	0	2	4	1	2	0
3. »	6	4	7	9	4	5	4
4. »	3	3	7	8	5	3	6
5. »	1	2	0	3	0	0	3
	13	12	17	25	14	17	15
			Daktyl místo iambu:				
1. stopa	0	0	1	0	1	1	0
3. »	15	9	28	18	18	14	14
	15	9	29	18	19	15	14
			Anapaest místo iambu:				
1. stopa	12	2	3	2	6	1	3
Úhrnem	40	23	49	45	39	33	32

Z přehledu toho vyplývá, že počet licencí sám o sobě v tomto případě nemůže býti brán v úvahu ani při stanovení stáří tragoedie, ani v otázce přepracování. Jsou to čísla v jednotlivých případech malá a zajisté náhodná; neboť jedna tragoedie má více jedněch licencí, jiná jiných. Prometheus pak vykazuje celkem stavbu trimetrů velmi přesnou, zvláště uvážíme-li, že vyskytuje se v něm více trimetrů než v ostatních tragoediích. Má totiž Prometheus 776 trimetrů, Agamemnon 848, Eumenidy 649, Choeforoi 622, Hepta 545, Peršané 543, Hiketidy 456 (Kussmahly, str. 4)

Nápadné jest v Prometheovi jen to, že v něm častěji než v ostatních tragoediích užito bylo anapaestu v první stopě (celkem dvanáctkráte: v. 6, 64, 89, 353, 366, 368, 721, 722, 796, 811, 849, 994).*)

Ale ani to není snad důkazem pro přepracování, poněvadž všude zachován jest obyčej Aischylův, tvořiti anapaest jediným slovem (Rossbach, Specielle griech. Metrik, Leipzig, 1889, str. 226), kdežto u Sofoklea a Euripida často tvoří anapaest slova dvě. Heidler v první části své dissertace »De compositione metrica Promethei fabulae Aeschyleae capita IV« (Vratislaviae, 1884) vytýká i jiné nápadnosti, jež však nemíním probírati, poněvadž z uvedeného příkladu vysvitne, na jak ne-

*) Upozornil na to již Hermann, Elem. doctr. metr., str. 784, po něm Westphal (úvod 1. vydání, str. XVII), Heidler (str. 8) a j.

správném základě jest to vše zbudováno. Heidler (str. 6) pochybuje na př., že v. 52 *οὔκουν ἐπείξει τῷδε δεσμὰ περιβαλεῖν* s tribrachyem v páté stopě pochází od Aischyla, poněvadž prý tu thesis páté stopy vytvořena jest předložkou, čehož nejsou doklady u Aischyla a Sofoklea, kdežto u Euripida jest jich šestnáct. Podobných zákonů stanoví nejen Heidler, nýbrž i Wecklein v poznámkách (na př. k v. 2, 18) tolik, že by básnění, kdyby mělo vskutku hleděti takových zákonů, stalo se věru nemožným. Který pravý básník mohl by dbáti všech těch předpisů, které mu pro každou téměř stopu nařizují podrobně mnozí filologové? Ve věcech těchto nutno zachovati náležitou míru. Jestliže na př. Aischylos ve všech 29 případech tvoří anapaest slovem jediným, můžeme z toho s jistou pravděpodobností souditi, že činil tak vědomě. Co vyplývá však z toho, jestliže mezi devíti případy, kdy v páté stopě položen tribrachys místo iambu, vyskytne se jediný, kde thesis vytvořena je předložkou, a to ve slovese složeném, v němž předložka se slovesem splývá v jediné slovo? Po stránce metrické nemůžeme tedy v partiích dialogických shledávati nic nápadného.

Po stránce grammatické a lexikální nejvýznačnější byla námitka Oberdickova (Woch. f. klass. Phil. 1890, str. 446), že prý slova *σοφιστής* ve v. 62 a 944 užito bylo v pohrdlivém významu »chytrák, sofista« (Schlaukopf, Rabulist), jehož nabylo na počátku války peloponneské. Todt (ib. 1890, str. 931), vyvraceje toto tvrzení Oberdickovo, správně vykládá *σοφιστής* »chytrý člověk« beze vší příhany, podobně jako subst. *σόφισμα* (v. 459, 470, 1011) značí »chytrý nápad«. V témž smyslu nazývá na př. i Herodotos sedm mudrců *σοφισταί* (I, 29).

Není tedy v tragoedii této skutečných neshod vnitřních, ani zvláštností metrických a grammatických v partiích dialogických, z nichž by nutně plynul soud, že je přepracována.

II.

Prolog a zakončení tragoedie.

Prolog jest zajímavý tím, že v něm vystupují tři herci současně na scénu. Přichází totiž Hefaistos, následován jsa dvěma pomocníky (Kratos a Bia), kteří vlekou spoutaného Promethea. Poněvadž Bia jest *κωφὸν πρόσωπον*, jsou na scéně tři herci: Hefaistos a Kratos, kteří spolu rozmlouvají od v. 1—81, a Prometheus, který počíná mluviti až po odchodu svých nepřátel. Mnohým badatelům zdálo se nápadné, že by již Aischylos byl měl tři herce, když zavedení tritagonisty připisuje se Sofokleovi (Aristoteles, Poetica 4). Kdy se to stalo, určitě nevíme, ale zajisté hned z počátku jeho činnosti (Sofokles vystoupil poprvé r. 467); neboť v Aiantu, jedné z nejstarších jeho prací, má již tři herce. Je přirozeno, že i ostatní básníci přijali tuto výhodnou novotu.

Aischylos sám v Oresteii, provozované r. 458, má rovněž tři herce (viz Choef. v. 668 n.).

Lze tedy bez závady připustiti třetího herce i v prologu Promethea*), a není třeba ani uznávati tu přepracování ani uchylovati se k násilné domněnce Welckerově. Welcker totiž (Trilogie, str. 30), trvaje na nesprávné myšlence, že Aischylos mohl míti jen dva herce, vyslovil mínění, že místo živé osoby Prometheovy přivlečena a připoutána dřevěná postava (nazývá ji »Holzpuppe«), a dělí úlohy takto: protagonistes hrál Hefaista a Promethea, deuteragonistes Kratos, Okeana, Ioi, Herma. Nelze popříti, že by se takto vystačilo se dvěma herci Protagonistes by vskutku mohl hráti obě mu přidělené úlohy; neboť Hefaistos odchází po v. 81, a měl by tedy herec ten čas, aby mezi tím, co Kratos ve v. 82—87 posmívá se Prometheovi, postavil se za figuru a hrál Promethea, který počíná mluviti teprve ve v. 88. Tedy theoreticky byla by tato myšlenka možná, ale jest úplně zbytečná.

Nicméně našel Welcker dosti stoupenců,**) z nichž někteří pokoušeli se hypothesu jeho odůvodniti. Všechny důvody, až do r. 1878 podané, probírá a dobře vyvrací Kramer (str. 18 n.). Po roce tom nebylo proneseno skoro nic nového a závažného na obranu této myšlenky. To, co podává na př. Robert »Die Scenerie des Aias, der Eirene und des Prometheus« (Hermes, 31, 1896, str. 530 n.), nepotřebuje ani vyvracení. Robert (str. 563) ptá se: »Možno věřiti, že by byl Aischylos na vylíčení této operace (t. připoutání Promethea) věnoval třicet veršů, kdyby vše bylo bývalo jen napodobeno?« Ze všeho, co bylo uvedeno, vyplývá, jednak že myšlenka Welckerova jest zbytečná, jednak že ani užití tří herců nemůže býti uváděno za důkaz přepracování, ježto Aischylos po příkladu Sofokleově vskutku užíval již tří herců.

Jako na jedné straně přílišný konservatismus vedl až k hypothese Welckerově, tak na druhé straně přehnaný radikalismus svedl Oberdicka (Woch. f. kl. Phil. 1888, str. 1310), horlivého zastance přepracování, k tvrzení, že v prologu jsou čtyři herci mluvící, a že přepracovatel (Euforion) pokusil prý se překonati Sofoklea zavedením čtvrtého herce. Důkazů Oberdick pro svoje tvrzení neuvádí i vysvětluje jen jeho možnost; sed a posse ad esse non valet conclusio. To, co pronesl Oberdick o Euforionovi, lze větším právem říci o něm samém, že totiž chtěl uznáním čtvrtého herce překonati všechny své předchůdce. Myšlenka jeho byla právem odmítnuta Todtem (ib. 1890, str. 932).

*) Pěkně pojednal o tom Kramer na str. 5 n.

**) I v nejnovější době souhlasí s ním na př. Wecklein v úvodu svého vydání, str. 2., G. Haupt, Commentationes archaeologicae in Aeschylum, diss. Halenses, 1897, str. 124, Robert v níže uvedeném článku v Hermu.

Na konci tragoedie v té podobě, jak ji máme zachovánu, Prometheus se propadne. Ne tak jasný jest nám osud sboru, i byl různě vykládán. Todt na př. vyslovil domněnku, že Okeanovny při hřmění a blýskání rozprchly se do skalin. Ačkoli text sám není dosti zřetelný, přece, vykládáme-li ho správně, musíme dojíti k přesvědčení, že sbor stihl týž osud, jako Promethea. Hermes důraznými slovy vybízí Okeanovny, aby se vzdálily, ony však odmítají s rozhořčením (v. 1063—1070) a končí:

μετὰ τοῦδ' ὅ τι χρὴ πάσχειν ἐθέλω·
τοὺς προδότας γὰρ μισεῖν ἔμαθον,
κοὐκ ἔστι νόσος
τῆσδ' ἥντιν' ἀπέπτυσα μᾶλλον.

Můžeme po tak rozhodných slovech připustiti, že sbor se rozutekl? Nikoli, zajisté i sbor zmizel v hlubině.*) Tím tragoedie se končí.

Bethe pronesl zajímavou myšlenku (str. 176 n.), že Aischylův kus tak nekončil, ba ani končiti nemohl z těchto důvodů. Druhý kus trilogie o Prometheovi, nám nezachovaný, *Προμηθεὺς λυόμενος* počínal se dle výslovného svědectví Prokopiova (Histor. Goth. IV, 6 *ἀλλὰ καὶ ὁ τραγῳδοποιὸς Αἰσχύλος ἐν Προμηθεῖ τῷ λυομένῳ εὐθὺς ἀρχόμενος τῆς τραγῳδίας τὸν ποταμὸν Φᾶσιν τέρμονα καλεῖ γῆς τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης*) anapaestickou parodou Titanů, kterou částečně můžeme doplniti z Arriana (Peripl. Pont. Eux. p. 99, 22 ed. Herch.). Titani nacházejí Promethea připoutaného. Kdyby se byl v předchozím kuse propadl, byl by se musil v přestávce i se skalou opět vynořiti; neboť za dob Aischylových nemělo divadlo řecké opony, aby za ní mohla býti scéna upravena.

Bethe podává pro to též důvod metrický. Prometheus končí se anapaesty (v. 1040—1093), rozdělenými mezi Promethea, Herma a sbor. Příklady podobného exodika**) jsou vesměs mladšího původu až na Aianta, což Bethe vysvětluje tím, že jsou tuto (v Aiantu) anapaesty jen v skrovné míře (v. 1402—1416). Tento důvod nezdá se mi dosti jistý, poněvadž větší nebo menší počet anapaestů není zajisté spolehlivým kriteriem v té věci. Souhlasím

*) Tak mimo jiné v nové době soudil Richter »Zur Dramaturgie des Aeschylus« (Leipzig, 1892), str. 80 a E. Capps »The stage in the Greek theatre« (Berlin, 1893), str. 19. Wecklein v pozn. k v. 1071—1079 dobře poukazuje k tomu, že i slova Hermova v. 1071—1079 motivují tento osud choru.

**) Gleditsch (Metrik der Griechen und Römer. 3. Aufl. München, 1901, str. 233, pozn. 2) uvádí tyto: Aias 1402 n. (Teukros, sbor), Trachiňanky 1259—1279 (Herakles, sbor), Filoktetes 1445—1471 (Filoktetes, Neoptolemos, sbor, Oidipus na Koloně 1760 n. (Theseus, Antigone, sbor), Medeia 1389 n. (Iason, Medeia, sbor), Elektra Euripidova 1292—1359 (Orestes, Elektra, sbor), Orestes 1682—1693 (Apollo, sbor), Bakchy 1377 (Agaue, Kadmos, sbor).

však přece s myšlenkou Bethovou, že Prometheus v originálu Aischylově se nepropadl. Svědčí pro ni rozhodně to, že v obšírném fragmentu z Promethea osvobozeného, přeloženém od Cicerona v Tusc. disp. II. 10, Prometheus, patrně hned po parodě, oslovuje Titany a vykládá jim zevrubně o svých strastech, řka, že byl upoután Hefaistem a že nyní každého třetího dne přilétá orel a ujídá jeho játra. O svržení do propasti se však nezmiňuje ani slovem.

Robert zavrhuje domněnku Bethovu z toho důvodu, že prý *Προμηθεὺς λυόμενος* hraje se na jiném místě než *δεσμώτης*, totiž na Kavkaze. Svědectví Ciceronovo, jehož se dovolává, v uvedeném právě fragmentu »adfixus ad Caucasum (Prometheus apud Aeschylum) dicit haec« ... nemá však tak veliké váhy, poněvadž Cicero snadno mohl Kavkaz jmenovati omylem

Bethe pokusil se též rekonstruovati dosti pravděpodobně konec originálu Aischylova, v němž prý se nepropadl ani Prometheus ani Okeanovny. Pro onoho by beztoho propadnutí nebylo ani trestem, nýbrž ulehčením, kteréhož si sám přál (v. 152 n). Okeanovny dle mínění Bethova po hrozbách Hermových Promethea opustily, marně se pokusivše obměkčiti mysl hrdého Titana. Stopy jich smířlivého chování máme na př. ve v. 928 n., kde stále napomínají Promethea k poddajnosti (srv. v. 936 *οἱ προσκυνοῦντες τὴν Ἀδράστειαν σοφοί*). Ba ještě před anapaestickým koncem praví rozvážně ve v. 1036:

ἡμῖν μὲν Ἑρμῆς οὐκ ἄκαιρα φαίνεται
λέγειν· ἄνωγε γάρ σε τὴν αὐθαδίαν
μεθέντ' ἐρευνᾶν τὴν σοφὴν εὐβουλίαν.
πιθοῦ· σοφῷ γὰρ αἰσχρὸν ἐξαμαρτάνειν

a teprve v exodiku hlásají rozhodně: *μετὰ τοῦδ' ὅ τι χρὴ πάσχειν ἐθέλω.* Myslím, že konec upraven byl tak, jak naznačil Bethe, a to i z důvodu, o němž zmíním se v doslovu této práce.

III.

Užití létacího stroje.

S novým a zajímavým důkazem pro přepracování této tragoedie vystoupil Bethe: v tragoedii té užito bylo, jak ve dvou případech zjištěno, létacího stroje, jenž prý byl vynalezen teprve v letech dvacátých pátého století. Jsou toho tyto dva doklady: *a)* Okeanos přijíždí na jakémsi čtyřnohém ptáku (v. 286 *τὸν πτερυγωκῆ τόνδ' οἰωνὸν γνώμῃ στομίων ἄτερ εὐθύνων*; v. 395 *τετρασκελὴς οἰωνός*), a nesestoupiv s něho vůbec po celé epeisodion, odjíždí vzduchem zpět (v. 394 *λευρὸν γὰρ οἶμον αἰθέρος ψαίρει πτεροῖς οἰωνός*). Zde jest užití stroje z textu tak zřejmé, že nikdo o tom nepochyboval.

b) Jinak při parodě sboru, kde technická obtíž, jak umístiti a udržeti celý sbor ve výši, budila u některých badatelů pochybnosti. Z textu samého však vyplývá nutně, že také Okeanovny objeví se ve výši na stroji. Praví totiž samy výslovně:

v. 132 *κραιπνοφόροι δέ μ' ἔπεμψαν αὖραι*
v. 135 *σύθην δ' ἀπέδιλος ὄχῳ πτερωτῷ.*

Na voze setrvají po celou parodos; neboť ve v. 272 vybízí je Prometheus, aby sestoupily (*πέδοι δὲ βᾶσαι τὰς προσερπούσας τύχας ἀκούσαθ'*) a ony odpovídají ve v. 279 n.:

καὶ νῦν ἐλαφρῷ ποδὶ κραιπνόσυτον
θᾶκον προλιποῦσ'
αἰθέρα θ' ἁγνὸν πόρον οἰωνῶν
ὀκριοέσσῃ χθονὶ τῇδε πελῶ.

Po tolika zřetelných svědectvích nemůžeme si představiti vstup Okeanoven jinak než na voze, jak uznávají nyní skoro všichni badatelé. Jediný Haigh (str. 239) pochybuje, že by stroj byl unesl celý sbor ve výši po dobu sto a padesáti veršů. Nemůžeme ovšem říci, jak starověké strojnictví tento dosti obtížný úkol rozřešilo, ale po svědectvích dříve uvedených nesmíme pochybovati, že attický strojník i toho se odvážil. Jest tedy dokázáno, že v těchto dvou případech užito bylo v Prometheovi létacího stroje. Soudilo se také, že i Hermes objeví se na stroji*), ale zcela bezdůvodně; neboť text nepodává pro to důkazu. Hermes jest již na scéně, když ho Prometheus zahlédne, a praví ve v. 941 n.:

ἀλλ' εἰσορῶ γὰρ τόνδε τὸν Διὸς τρόχιν·
πάντως τι καινὸν ἀγγελῶν ἐλήλυθε.

Z těchto slov nemůžeme s jistotou nic určitého tvrditi. Snad Hermes vešel nebo objevil se na theologeiu což zdá se mi dosti pravděpodobné.

Těžší jest otázka, můžeme-li již u Aischyla připustiti užití létacího stroje. Otázce té věnoval Bethe tři kapitoly své knihy. Nelze popříti, že vede si tu methodicky zcela správně. On zavrhuje všechna svědectví přímá (scholia, zprávy Pollukovy a j.), která jsou nespolehlivá, a za jediný pramen pokládá dramata sama, zkoumaje, co z jich textu vyplývá pro otázku, jak a kde objevují se bozi. Bethe dospívá k výsledku, že v starších tragoediích (Eumenidy, Aias. Hippolytos, Alkestis) bozi vystupují na též ploše jako lidé, kdežto v Herakleovi, Ionu, Elektře a Orestu objevují se ve vzduchu. Poněvadž pak obecenstvu předváděla se

*) Mínění to pronesli již Droysen a Donner, Wecklein, pozn. k v. 941, a nejnověji Robert (str. 565).

tu novota, bylo potřebí upozorniti je na tento neobvyklý zjev, což vskutku se děje v dramatech uvedených, kdežto později, když věc již sevšedněla, bylo takové upozorňování zbytečné a proto se od něho upouštělo. Tvrdí tedy Bethe, že létací stroj vynalezen byl teprve mezi r. 430—420. Vývody Bethovy setkaly se však s odporem, částečně ne bez důvodu. Nelze popříti, že vedle vskutku cenných a pravdivých pozorování vyskytují se v knize jeho leckterá tvrzení, která spočívají na velmi slabých základech a jen obratnou stilisací Bethovou nabývají pravděpodobnosti. Leč není tu místa zmiňovati se o všem; bylo o tom již jednáno v četných recensích díla Bethova.

Nás zajímá hlavně tvrzení, že létací stroj vynalezen byl mezi r. 430—420. Výsledek ten není však tak jistý, jak by se po přečtení Bethovy knihy zdálo: neboť již před r. 430 ve třech tragoediích (v Medeii, v Aischylových Eumenidách a nezachované Psychostasii) uznává se od některých učenců užití stroje. Zvláště při objevení Medeie na konci stejnojmenné tragoedie, provedené r. 431, jest užití stroje mnohem pravděpodobnější, než užití ekkyklematu, jak soudil Bethe.*) To by však pro otázku přepracování nemělo tak velkého významu; neboť doba vynalezení stroje pošinula by se sice o několik let zpět, ale proto přece mohl by to býti vynález mladší tragoedie. Není třeba vázati se tak na r. 428, jak to činí Bethe; neboť myšlenka jeho, že kolem roku toho v divadle athenském provedena pronikavá změna zřízením vyvýšeného jeviště i zavedením opony a létacího stroje, není pravděpodobná. Důležitější pro nás jest ovšem, jak tomu bylo v obou uvedených tragoediích Aischylových, a tu, myslím, má Bethe pravdu, popíraje v nich užití stroje.

První případ týká se nezachované tragoedie *Ψυχοστασία*, o níž praví Pollux IV, 130 . . . *ἡ δὲ γέρανος μηχάνημά ἐστιν ἐκ μετεώρου καταφερόμενον ἐφ' ἁρπαγῇ σώματος, ᾧ κέχρηται 'Ηὼς ἁρπάζουσα τὸ σῶμα τοῦ Μέμνονος*. Těžko tu věru rozhodnouti. Pollux mluví zcela určitě, a to dostačí Robertovi (str. 569 n.) i Haighovi (str. 238) k uznání stroje v této tragoedii. Naproti tomu však namítá Bethe, že odvolávati se na svědectví Polluka, který ve věcech těch není příliš spolehlivý, jest prohřešení proti všeobecně přijaté zásadě, že základem zkoumání mají býti dramata sama. Psychostasie se nám však nezachovala, a možno, že zpráva Pollukova týká se pozdějšího nějakého upravení a provedení jmenované tragoedie.

Druhý případ jest tento. V Eumenidách v. 403—405 praví Athena, přikvapivši od Sigeia.

---

*) V. Robert, str. 567 n., Körting v recensi díla Bethova (Neue phil. Rundschau 1896, str. 262 n.), Weishäupl v recensi v ZÖG 1897, 313 n.

ἔνθεν διώκουσ' ἦλθον ἄτρυτον πόδα
πτερῶν ἄτερ ῥοιβδοῦσα κόλπον αἰγίδος,
πώλοις ἀκμαίοις τόνδ' ἐπιζεύξασ' ὄχον.

Všeobecně se uznává, že slova ta jsou nejasná. Již Hermann upozornil na to, že Athena dle slov těch šla, letěla a jela. Proto navrhovány různé opravy; Wilamowitz na př. vymýtá v. 405, Bethe uznává mezeru a j. Již proto nemůžeme na místo to klásti velikou váhu.*) Bethe dobře, myslím, vycítil, že ve slovech těch není jistého důkazu pro užití stroje. On představuje si celý výstup takto. Athena spouští se za scénou na zemi, dokončivši svou vzdušnou pout, a vystupuje pak obyčejným způsobem. Tento výklad není asi zcela správný, jak poznamenal Robert (str. 569), polemisuje proti Bethovi a dovozuje, že Athena nevešla, nýbrž že objevila se na stroji. V tom má Robert sice pravdu, že Athena nevešla, ale z toho ještě neplyne, že přijela na stroji. Můžeme si věc mysliti takto. Athena, dokončivši za scénou cestu vzduchem, vyjíždí na scénu na voze taženém koňmi (v. 405 *πώλοις ἀκμαίοις ἐπιζεύξασ'*); neboť že na scéně bylo viděti vůz, o tom svědčí zájmeno ukazovací *τόνδ'* (*ὄχον*). Byl to vstup u Aischyla oblíbený; na voze přijíždí na př. Atossa v Peršanech, Agamemnon v Oresteii.

Chceme-li býti střízlivi, nemůžeme o vynalezení létacího stroje souditi více než toto. Jest jisto, že v zachovaných tragoediích vyskytuje se teprve kolem r. 430, nejdříve asi v Medeii; neboť u Aischyla kromě podezřívaného Promethea dokázán není. Můžeme však z toho vyvozovati, že byl vynalezen teprve kolem r. 430? Myslím, že s jistotou nikoli. Byl by to soud ex silentio, při tak malém počtu zachovaných dramat nepřesný. Možno, že vskutku teprve Euripides stroj ten vynalezl, ježto v Sofokleových tragoediích také není ani jediného dokladu,**) ale jest to jen možnost.

Bethe pokusil se podrobně na základě svých vývodů o nalezení létacího stroje stanoviti, jak si přepracovatel Promethea počínal. Z v. 128—134 soudí Bethe, že v úpravě Aischylově Okeanovny, dokončivše za scénou vzdušnou pout, vešly na orchestru. Avšak ve v. 135 mluví se o tom, že objevuje se sbor na voze. Bethe pokládá tedy verš tento (jakož i shodný verš 151 v antistrofě) za přídavek přepracovatele, jenž nevšiml si odporu jeho s v. 129 *πτερύγων θοαῖς ἁμίλλαις προσέβα*, který nepřipouští prý jiného výkladu, než jaký byl svrchu podán (totiž že Okeanovny přiletěly). Výklad Bethův jest zajímavý a dosti pravdě-

*) Haigh (str. 238) pokládá je za tak porušené, že z něho nemůžeme nic souditi.

**) Ostatně právě mlčení Sofokleovo jest svědectvím pro nepřesnost podobných soudů ex silentio. U Sofoklea nemáme dokladu, ač stroj za doby jeho existoval.

podobný. Verše 135 a 151 vskutku činí dojem přílepku, a mohli bychom je bez násilí vyloučiti.*) Jsou to samostatné věty, spojené s předchozími velmi volně smyslem, ale přímého odporu tu není. Robert (str. 575) dobře ukázal, že *πτερύγων ἁμίλλαις* mohlo býti řečeno též o křídlech vozu, a také slova Prometheova v. 124—126

φεῦ φεῦ, τί ποτ' αὖ κινάθισμα κλύω
πέλας οἰωνῶν; αἰθὴρ δ' ἐλαφραῖς
πτερύγων ῥιπαῖς ὑποσυρίζει

nijak nepodporují domněnky Bethovy. Prometheus slyší šustot křídel, a nevida původce jeho připadá ovšem na myšlenku, že jsou to ptáci. Přes to však přece mohl sbor objeviti se na voze. Spíše bych připustil, že v anapaestické části v. 277 n. jest jakési přerušení osnovy příchodem Okeanovým. Sbor, sestupuje s vozu na zemi, praví: *τοὺς σοὺς δὲ πόνους χρῄζω διὰ παντὸς ἀκοῦσαι.* Místo očekávaného vypravování Prometheova však objeví se Okeanos, a po jeho odchodu mluví Titan o svém vykupiteli. Ale ani tato věc nemůže rozhodovati. Při vstupu Okeanově přepracovatel, jak myslí Bethe, prozradil se anapaesty v. 284—297. U Aischyla vskutku nikde herec, vcházející na orchestru, nerecituje anapaestů sám, a vůbec jsou případy takové velmi vzácné. Rossbach (str. 145) uvádí tyto doklady: anapaesty recitují Dioskurové v Elektře Euripidově, Herakles ve Filoktetu, Artemis v Hippolytu a Thanatos v Alkestidě, což jsou ovšem doklady vesměs mladší.

V tomto případě jest však situace poněkud jiná. Tu anapaesty Okeanovy provázejí sestup sboru do orchestry, podobně jako před tím anapaesty sboru provázely vstup Okeanův.**) Hypothesa Bethova, že teprve přepracovatel umístil Okeana a sbor na stroji, jest po všem, co bylo uvedeno, sice možná, ale není jistá. (Dokončení.)

Datování Platonova Faidra.

Napsal **Fr. Čáda.**

Ke správnému pochopení a ocenění filosofie Platonovy dvou věcí především jest potřebí: jednak abychom věděli, kde filosofická učení Platonova jest hledati, t. j. abychom znali, které dialogy vskutku od Platona pocházejí, jednak abychom věděli, v jakém postupu jednotlivá učení u Platona vznikala a se vyvíjela, t. j. abychom měli co možná zjištěn chronologický pořad spisů jeho. První věc, otázka pravosti dialogů Platonských, dnes čím dále,

*) O verši 151 viz Bethův výklad na str. 171, pozn. 20.
**) Viz Wecklei novy pozn. k v. 277 a 284.

tím více spěje k jakémus takémus uklidnění. Vyskytují se napořád sice pokusy, brzy ten, brzy onen dialog Platonův athetovati, aneb i obecně athetovaný »zachrániti«, ale jednak přece těchto následovníků Asta, Schaarschmidta a j. jest proti dřívějšku dnes málo, jednak pravidelně jde již jen o dialogy podružného významu, jejichž athetováním Platon jako filosofický myslitel nic neztratí ani obhájením nic nezíská, ježto učení a názory tu obsažené také v jiných, větších rozmluvách Platonových nalézáme (a obyčejně lépe i jasněji), a celá kontroversa proto může míti leda theoretický, literárně historický význam a zájem. Naproti tomu druhá otázka o pořadu, v jakém dialogy své Platon sepsal, resp. uveřejnil, ačkoli pro náležité pojetí nauky Platonovy a pochopení jejího vývoje, tedy s hlediska dějin filosofie, jest neméně důležitá, ani dnes není posunuta ke konečnému anebo aspoň přibližnému řešení. Ba různosti v míněních o chronologickém pořadu všech dialogů i o datování jednotlivých rozmluv spíše přibylo, než aby se bylo docílilo aspoň hrubší nějaké shody. Vždyť ani dnes ještě není obecnější souhlas badatelů dosažen o tom, kdy Platon počal spisovatelsky býti činný, zdali již za života Sokratova či teprve po jeho smrti (a kdy?), tím méně pak o tom, které oddíly v literární práci jeho sluší uznávati a které dialogy do kterého z nich spadají. Nad to pak otázka jednotného složení anebo pozdějšího (po případě několikerého) spracování Politeie otázku chronologickou ovšem ještě ztížila.

Hlavní příčina kontrovers v této věci a nynějšího stavu nehotovosti v problému tomto arci jest na jevě: ještě méně než při otázce pravosti dialogů můžeme se při datování opírati o zprávy nebo pokyny Platona samého aneb aspoň o zprávy starověké, a jsouce nuceni z obsahu spisů Platonových čerpati kriteria pro určení doby buď absolutní (t. j. kterého roku byl dialog sepsán) neb relativní (t. j. po kterém dialogu nebo před kterým byl složen), snadno odkázáni jsme na pouhé subjektivní odhady, ne-li dokonce domněnky, tak že výsledek takovéhoto zkoumání jest pak ovšem problematický.

K dialogům, jejichž datování jest snad nejspornější, náleží Platonův Faidros. Od nejstarších dob, kdy vůbec počala se přetřásati otázka chronologického pořadu dialogů Platonových, až po dnešní studia filologů i filosofů vyslovována o tomto spisu mínění nejrůznější. Brzy posunut na počátek činnosti Platonovy, brzy kladen do prostřední periody, brzy pak řaděn k dialogům nejpozdějším. Skoro všecky možnosti chronologického určení jsou již dnes vyčerpány, ale spor dosud neutuchá aniž vítězství na některou stranu rozhodněji se kloní. Nežli pokusíme se proto přispěti k objasnění celé kontroversy a nežli naznačíme, co se nám v této příčině zdá pravděpodobné — a o víc než o pravděpodobnost nemůžeme se tu ani pokoušeti —, doporučuje se, zejména u nás, nastíniti aspoň zhruba a na hlavních zá-

stupcích rozličných mínění, jak se v postupu badání Platonského otázka ta do dneška rozvinula a jaké důvody především uvedli badatelé na podporu svého datování. Tím také zároveň vysvitne, s čím vším otázka datování Faidra souvisí a co ji tak nesnadnou činí.

I.

Rozhlédneme-li se po nejstarších a obecně známých dílech, obírajících se Platonovými spisy a filosofií, staneme nejprve u Schleiermachera; neboť Kantovec Tennemann *), jenž jest jinak v této literatuře Platonské »princeps« co do času, otázkou o době složení a pořadu dialogů Platonových pramálo ještě se obíral, ač naznačuje, že by Faidra kladl do pozdější doby činnosti Platonovy. Schleiermacher **), hledě k tomu, kterak prý ve Faidru jsou nastíněny všecky hlavní rysy Platonovy filosofie, a vycházeje z nedokázané věty, že Platon snažil se podle rozvrhu předem promyšleného podati postupně jednotlivými většími dialogy celek své filosofie, připojuje k nim (jako dodatky) rozmluvy menší, položil ovšem Faidra dobou sepsání na první místo mezi dialogy Platonovými vůbec. Náleží prý tato rozmluva mezi »elementární dialogy«, jejichž pořad jest tento: Faidros, Protagoras, Parmenides, a jejichž dodatky jsou: Lysis, Laches, Charmides, Euthyfron.

Mínění Schleiermacherovo, jakkoli na první poslechnutí zní divně, není přece tak absurdní a beze všech opor, jak by se zdálo, i není divu, že se k němu opět a opět vracejí někteří badatelé novější. Dnes arci snad nikdo již netvrdí, že by Faidros byl býval ze spisů Platonových vůbec první uveřejněn, ale není málo těch, kdo z rozmanitých, namnoze již Schleiermacherem uvedených důvodů, kladou Faidra do nejprvnější doby činnosti Platonovy. Avšak u Schleiermachera jest datování jeho v nerozlučné souvislosti se základním jeho stanoviskem, a stanovisko to žádá vysvětlení bližšího, nemá-li nespravedlivě býti posuzováno.

Schleiermacher a po něm jeho stoupenci domnívali se, že Platon nepřistoupil k uveřejňování své filosofické soustavy, až když měl ji aspoň v hlavních bodech hotovou, vypracovanou; pak že dle určitého rozvrhu počal Atheňany s ní seznamovati. Proto dialogy jeho chronologicky určiti znamená nalézti jednotlivé body tohoto plánu. Mezi jednotlivými dialogy co do obsahu nebo hloubky filosofické není nějakých valných rozdílů, v té příčině všecky pravé dialogy jsou si celkem rovny. Co přirozeně za tak

---

*) W. G. Tennemann, System der platonischen Philosophie. V Lipsku 1792—1795, 4 svazky. O badatelích starších, ze 16. století, kteří jakýs takýs pořad dialogů stanovili (Serranus, Patritius), srv. na př. W. Lutosławski, Origin and growth of Plato's logic, str. 35.

**) Friedr. Schleiermacher, Platon's Werke I, 1. Berlín, 1804 (úvod k překladu Faidra, v 3. vyd. str. 39—47).

dlouhou řadu let, v níž byly uveřejňovány, je navzájem odlišuje, co charakterisuje dialogy z mládí proti dialogům z pozdějších let věku Platonova, jsou rozdíly formy: dialogy, pocházející z mládí Platonova, vynikají bohatostí, živostí a jakousi nadobyčejnou plností výrazů, líčení, scenerie atd., oplývají básnickými obrazy, metaforami, allegoriemi, kdežto dialogy z doby pozdější vynikají nad ně zase rozvážným omezením v užívání prostředků dikce, ucelenější komposicí, jasností výkladu a ladnou oekonomií.

Toto stanovisko či, jak Steinhart*) je nazval, »princip methodický« v chronologické klassifikaci Platonových dialogů není nijak samo sebou absurdní**), ale zakládá se na apriorním, nedokázaném předpokladu, že Platon počal uveřejňovati dialogy až potom, když dovršil filosofii svou »v hlavě«, a vedlo ovšem k deduktivnímu řešení otázky chronologické i ke kladení Faidra za první spis Platonův. Jiné důvody pro tuto prioritu shledávány — teprve ex post.

Jak pověděno již, nabyl Schleiermacher záhy i později stoupenců. Tak Ast klade sepsání Faidra »s dosti velkou jistotou« do r. 407.***) Více méně s důvody Schleiermacherovými pro časné složení Faidra souhlasí Krische†), dále známí historikové filosofie H. Ritter††), H. Brandis†††), a před nimi již van

*) K. Steinhart, Aphorismen über den gegenwärtigen Stand der Platonischen Forschungen (Verhandlungen der 25. Vers. d. deutsch. Philologen u. Schulmänner in Halle 1867), Lipsko, 1868, str. 64.

**) Že není nemožno, aby geniální člověk měl filosofický názor v hlavních rysech vypracován již záhy v mladém poměrně věku, toho dokladů by bylo lze najíti i z novéké filosofie dosti: Schelling. Nietzsche, Pascal, Comte a j. Jen že arci jest pravda, že takoví v mládí »hotoví« filosofové obyčejně pak došli postupem let k jinému, často různému názoru filosofickému; ale to arci rovněž by bylo lze u Platona do jisté aspoň míry doložiti

***) Platons Leben und Schriften, Lipsko 1816, str. 82—111. Ast pojednal o Faidrovi také monograficky (De Platonis Phaedro. Inclutae societatis Latinae Jenensis auctoritate scripsit eius sodalis Fridericus Astius. Jenae 1801), ale monografie ta má obsah daleko širší, než ukazuje její nadpis; hlavním cílem jejím jest, ukázati na shodu v pojímání otázek rhetoriky mezi Platonovým Faidrem a — Horatiovým listem de arte poetica. Otázky, o kterou nám tuto jde, Ast se tam nedotýká. Nicméně při stanovisku o hodnotě obsahu Faidra (srv. zvl. 5. kapitolu: »Plato in iis, quae de pulchro et amore in Phaedro dicit, divinando quasi summa philosophiae sublimioris capita attigit) těžko si pomysliti, kterak by byl mohl tehdáž Ast klásti Faidra do prvních let činnosti Platonovy.

†) Aug. Bernh. Krische, Über Platons Phädros, Göttingen 1847 (původně uveřejněn v Götting. Studien II, 2, str. 930—1065).

††) H. Ritter, Geschichte der Philosophie alter Zeit, Hamburg 1836 nn II, str. 159 nn.

†††) H. Brandis, Handbuch d. Geschichte der griechisch-römischen Philosophie. Berlín 1835 nn. II. str. 103 nn.

Heusde*), z počátku také Susemihl, Bonitz, Zeller, ale ti později změnili své mínění, Susemihl dokonce několikrát. Také Ed. Munk v podstatě schválil stanovisko Schleiermacherovo a zprvu**) nakloněn byl datovati dialog náš podobně asi jako Schleiermacher, ale v této věci (nikoli v základní myšlence!) ve známém spise svém***) uchýlil se od prvotního mínění a Faidra chtěl dáti na počátek druhé skupiny dialogů, v nichž »Sokrates učí pravé moudrosti«, skupiny, jejíž sepsání klade v léta 383—370 př. Kr. Za to zase Volquardsen†), poněvadž prý obsah Faidra jest »zcela Sokratický«, ochotně hájil prvenství spisu v řadě všech dialogů Platonových; ale ani ti, kdo podobně později soudili, důkazů jeho téměř vůbec se nedovolávají.

Za to dostalo se časnému datování Faidra již před Volquardsenem podpory se zcela jiné strany a, jak se zdálo, naprosto nezvratného důkazu pojednáním L. Spengela††). V něm ukázáno, že chvalné »proroctví o Isokratovi« na konci dialogu bylo by v pozdějších letech, kdy Platon se znepřátelil se slavným rhetorem, vida, že naprosto nesplnil nadějí do něho skládaných, ba proti filosofům Sokratovským se postavil, zcela nemyslitelné, a že tu tedy dán dialogem samým poukaz k počátku spisovatelské dráhy Platonovy. Než o té věci později budeme nuceni obšírněji vyložiti; jestiť poměr Platona k Isokratovi věcí velice spornou a má bohatou literaturu.

Pokračujíce ve výčtu těch, kdo kladou Faidra mezi nejprvnější publikace Platonovy, přecházíme k pojednání Useerovu†††), které pro nejednu zajímavou a důmyslnou poznámku, jakož i pro objev podobnosti mezi Faidrem a Isokratovou řečí *κατὰ σοφιστῶν* dosud jest z nejdůležitějších. Usener míní, že Faidros vznikl snad již r. 403, sotva však později než r. 402 byl uveřejněn. K námitce, že tedy by dle toho pocházel od

---

*) Phil. Guil. van Heusde, Initia philosophiae Platonicae, Trajecti ad Rh. 1827—1836. I, str. 137: »Scilicet scripsit hunc dialogum Plato non, ut Symposium, provectiore aetate, sed ipso iuventutis vigore ... Et hinc sublimitas illa, hinc sensus illi excelsi de pulcro et vero quales hic unice expressos reperimus ... Nec vero diffiteor vitia hinc etiam contraxisse dialogum. Qui enim ordo in Symposio, in Phaedone, in aliis philosophi scriptis perfectus est fere, desideratur ille in Phaedro .... Sed vitia haec iuvenilis luxuriantisque ingenii quis est adeo severus, quin huic aetati ignoscat?

**) Jahrb. f. kl. Philol. 79, str. 791.

***) Ed. Munk, Die natürliche Ordnung der plat. Schriften, Berlín 1856.

†) C. R. Volquardsen, Platons Phaedros, erste Schrift Platons, Kiel 1862.

††) Leonh. Spengel, Isokrates und Platon (Abhandl. der Münchener Akad. d. W. 1855, VII, str. 729—769) s dodatkem ve Philologu 19, str. 593 nn.

†††) Herm. Usener, Abfassungszeit des Platonischen Phaidros (Rh. Mus. 35, 1880, str. 131—151).

25letého Platona, což přece jest, jak se zdá, divné, hledíme-li k tomu, jaký význam má dialog ten pro nauku o ideách, odpovídá Usener (str. 151) mnoha slovy, jichž smysl celkem jest známá sentence (na př. velice určitě Sofií Germainovou pronesená), že nejlepší a originální myšlenky kořen mají v mládí člověka, jinak řečeno, že není nemyslitelno, aby byl Platon pojal velkolepou koncepci nauky své o ideách ve věku třebas tak mladistvém*) Ostatně přes veškeru významnost dialogu nelze prý popříti, že tu jsou patrné nedostatky v provedení základní myšlenky. Celý první díl není v náležitém poměru k druhé části. a spojení obou jest jen vnější (str. 135). Nejnápadnější jest nepoměr palinodie Sokratovy k celku. Ráz dialogu i jednotlivé stránky jeho prozrazují zřetelně mládí spisovatelovo. Žák Sokratův, jenž později s patra dívá se na poesii, zde všude jeví zálibu v obratné formě, v ozdobách řečnických i poetických; scenerie dialogu bohatá, dialog živý — aspoň v první části, ale nikoli v druhé, přece jen technické části —, ba i polohádanky (p. 261 B) jsou tu vtroušeny, krátce: zřetelně se jeví tu »poetická jarost mladická« (str. 136). Mimo to rozhodující jest, co praví se o Isokratovi; neboť od té doby, co Isokrates a Platon založili si školy, rozcházeli se rok od roku víc a více. Poněvadž programem Isokratovy školy jest řeč proti sofistům, v níž dle Usenera jest zřetelný vztah k Faidrovi p. 269 D, řeč pak tu nelze datovati později než na rok 390, plyne z toho Usenerovi s jistotou, že Faidros složen byl před odchodem Platonovým z Athen, tedy ještě za života Sokratova (str. 139). A hledíme-li k srážce Isokratově s Lysiem ve při Euthynově (brzy po r. 403), v níž Isokrates proti Lysiovi podlehl, hledíme-li dále k tomu, že dialog Platonův padá do »krise Lysiovy«, t. j. do doby, kdy Lysias zřekl se spisování řečí epideiktických a obrátil se plně k logografii, jsme vedeni k tomu, abychom narážku na při Lysiovu (p. 257 C) jakožto »nedávnou« (*ἔναγχος*) vztahovali ke skutečnému sepsání dialogu (nikoli snad k fingované jeho době), a uveřejnění dialogu nekladli mnoho let po r. 403 (str. 150), nýbrž, jak řečeno, asi do r. 402 př. Kr.

Usener výslovně přiznává se (str. 133), že v podstatě toto mínění naznačil již v prvním svém díle (dissertaci)**) a že důkladněji již před tím odůvodnil je Reinhardt.***) Avšak souhlasu

*) Auch Platon bestätigt, was uns ... die Bildungsgeschichte aller bedeutenden Männer lehrt ... Wem nicht in empfänglicher begeisterter Jugendzeit das Ewige sich ins Herz gesenkt und die Empfängnis lebendiger, Leben fordernder und gebender Gedanken hinterlassen hat, der hat hienieden nichts zu verarbeiten als überkommenes.

**) Naráží tu na své Quaestiones Anaximeneae, Göttingen 1856.

***) C. Reinhardt, De Isocratis aemulis, Bonn, 1873; v hlavních věcech shrnuto v úvodu vydání Isokratova Panegyrika (Rauchenstein-Reinhardt v Berlíně u Weidmannů, zvl. srv. str. 10, pozn. 1, str. 14, pozn. 2).

nalezl tehdá u jediného snad U. v. Wilamowitz-Moellendorffa*); než i ten později soud svůj změnil a výslovně odvolal**). Naproti tomu uplynula dlouhá doba, a nikdo z vážnějších badatelů Platonských neodvážil se přijímati Usenerovo, resp. Schleiermacherovo mínění***), až zase Ferdinand Horn†) k němu se vrátil.

U Horna souvisí datování dialogu toho úzce s pojímáním hlavního problému a účelu jeho; a tím dle něho (str. 235 n.) jest — osobnost Sokratova, jako jím jest (jen ještě ve větší a hojnější míře) v dialogu Symposiu. Budiž dovoleno hned tuto připomenouti, že Horn tedy hájí mínění, které dávno před ním u nás zvláště podrobně a pěkně rozváděl Karel Neudörfl††), jen že Horn z tohoto pojímání dialogu soudí i o době, kdy složen byl Faidros. »Ať klademe Faidra do kteréhokoli oddílu spisovatelské činnosti Platonovy — nechceme-li jej právě pokládati za poslední dílo filosofovo —, pokaždé zdá se podivno, kterak ten, jenž hodnotu spisovatelství proti ústnímu učení kladl tak nízko, mohl býti nadále činný jako spisovatel, a nesnáz ta stává se téměř nepřekonatelnou, jestliže s velkou částí badatelů pokládáme Faidra za spis, vydaný při zahájení učení v Akademii. Neboť pak by mohlo toto dílo jedině znamenati, že Platon slavnostně se zříká činnosti spisovatelské a oznamuje nastoupení svého úřadu učitelského. Jak mohl však potom pokračovati v činnosti spisovatelské, jest po té naprosto nepochopitelno. Tento nepoměr však zmizí, jestliže uznáme, že Faidros vedle obecné platnosti svých vývodů určen byl především přece ocenění a oslavení působení Sokratova. Neboť jestliže Platon ve Faidru neměl na mysli svou činnost, nýbrž činnost svého mistra, k níž s nadšením učenníka vzhlížel jako k nedostižnému ideálu, není nám nijak nápadno, že pak pokračoval v činnosti své spisova-

---

*) Aus Kydathen (Philologische Untersuchungen I, str. 213 nn.).

**) Hermes XXXI, 1896, str. 102. Také Ivo Bruns (Das literarische Porträt der Griechen im fünften und vierten Jahrhundert v. Chr Geburt, Berlín 1896, str. 228) výslovně Usenerovo datování zamítá.

***) Snad jediný Fr. Rausch zasluhoval by tu zmínky; neboť v pojednání svém, s nadpisem středověky sáhodlouhým: »Quaeritur quid ex vaticinio de Isocrate a Socrate in extrema parte Phaedri Platonici facto, si cum ambagibus quibusdam Euthydemi item Platonici contendatur, elici possit ad definiendum tempus, quo dialogus, quem priore loco diximus, exaratus esse existimandus sit« (Progr. něm. gymnasia v Budějovicích r. 1875), kráčeje v šlépějích Spengelových, s pečlivostí uvažuje o poměru Platona a Isokrata dle vztahů Platonova Faidra a Euthydema k řečem Isokratovým, v příčině pak datování Faidra dochází výsledku (str. 16, 17), že sepsán byl nedlouho po roce 406, tedy asi v 24. nebo 25. roce věku Platonova.

†) Dr. Ferdinand Horn, Platonstudien, ve Vídni 1893, str. 189-236.

††) O Erotu Platonově, Listy filologické V, 1878, str. 94—108 a VI, 1879, str. 81—107.

telské tak dlouho, až jí mohl po bok postaviti ústní vyučování jakožto činnost ušlechtilejší. Se všech tedy stran druží se důvody, aby byl Faidros pokládán za nejrannější dílo Platonovo.«

Bylo-li ideálem Platonovým vskutku, jak dí Horn, nepsati. nýbrž po způsobu Sokratově jen ústně působiti, jest podivno. proč Platon vůbec činnosti té nezanechal (v tom přece ideál tento nijak nebyl »nedosažitelný«), ne li záhy, aspoň od té doby, kdy založil Akademii a měl žáků nadaných i oddaných hojnost. Posunutím Faidra do předu, třeba na první místo mezi dialogy se přece nesnáz připomenutá nijak neodčiňuje (to by vskutku jedině bylo lze posunutím Faidra na konec veškeré spisovatelské činnosti Platonovy), i kdyby vskutku známé místo o ceně psaných pojednání bylo vykládati tak, jak činí Horn. Ale o té věci později.

A zase po Hornovi dlouhou dobu nikdo neodvážil se důrazněji hájiti oné domněnky, až Immisch*) rozhodně se přizna k výsledkům studie Usenerovy — Horn Usenerem se nedokláda — a soudil, že Faidros sepsán byl a uveřejněn ještě za života Sokratova asi r. 403. Vedle důvodů Usenerových přináší i nové: ukazuje k narážkám p. 257 C a 244 D, dále sedmému listu (p. 324 B n.) a konečně k politickému a historickému pozadí za let 403 a následujících, jakož i ke vztahu tohoto roku k životu Platonovu. Proroctví o Isokratovi se při tomto datování dobře pochopuje; ostatně přes veškeru chválu, kterou v něm Isokratovi vzdává Sokrates-Platon, celý dialog vlastně upírá Isokratovi vůbec právo existence jako učiteli rhetoriky. Námitky, čerpané z pozorování o slohu, zejména ze statistických šetření jistých zvláštností slohových, nic neznamenají; stilometrie v této otázce vůbec nemůže nijak rozhodovati, jsouc na př. dokonce bezmocná proti hypothese druhého vydání, čili přepracování Faidra. Jediná by se ozvati mohla námitka vážnější, totiž, že při kladení dialogu do 403 př. Kr. octne se tento bohatý a originální dialog v sousedství obou Hippiů, Iona, Protagory; neboť ty klade Immisch všecky do první, »Sokratické« periody Platonovy činnosti spisovatelské. Ale oba Hippiové i Ion spadají zajisté do počátečních styků Platonových se Sokratem. Protagoras vskutku v nejedné věci jest příbuzný s Faidrem; bohatost obsahu, mladická přeplněnost a »ostentace«, jakož i do jisté míry vadná oekonomie řadí jej dobou sepsání nedlouho po Faidrovi. A tak tedy, myslí Immisch, nic nevadí určovati takto dobu složení Faidra.

Uvedená část úvah Immischových čelí výslovně výkladům Natorpovým**). Podrobněji ji rozbírati nemusíme; neboť Natorp

*) O. Immisch v článcích v N. Jahrb. f. d. kl. Altertum III, 1899, str. 440—465, 549—561 a 612—628. Srv. o nich náš referát v těchto Listech XXVI, 1899, str. 475—477.

**) Ve Philologu L, 1891, str. 583—591.

nezůstal Immischovi odpověď dlužen*); o některých jednotlivostech zmíníme se v jiné souvislosti.

Proti Schleiermacherovu stanovisku a základní myšlence o uveřejňování dialogů Platonových dle rozvrhu předem promyšleného záhy postavil myšlenku protivnou Josef Socher, Gottfried Stallbaum a zvláště Karel F. Hermann. Badatelé tito a jejich stoupenci vycházejí z these, že Platon nečekal s uveřejňováním myšlenek svých až do vytvoření hotového, uceleného systému filosofického, nýbrž že v jeho dialozích obráží se postup a vývoj tohoto systému, že můžeme v nich sledovati, kterak Platon vyšel z učení mistra svého, ale na něm nepřestal, nýbrž vlastní spekulací, zkušenostmi a styky na cestách v cizině a vlivem filosofií jiných svůj názor filosofický si vypracovával, měnil, doplňoval a zdokonaloval, a že v obsahové i formální rozdílnosti dialogů jeho a v menší neb větší dokonalosti nauk hlásaných máme poukaz na pořad jich složení. Při tomto stanovisku — »genetický princip« mu říká Steinhart (na m. uv.) — jest arci pochopitelno, že datování Faidra vypadne jinak, že nelze jej klásti do počáteční doby Platonova spisování, nýbrž že posune se složení jeho mnohem níže, po případě i do pozdních let věku Platonova. Arci pamatovati sluší, že i při tomto stanovisku, zajisté přirozenějším v pojímání spisovatelské činnosti Platonovy a v řešení otázky o chronologickém postupu dialogů, pokud bychom jen stanoviskem tím se řídili, vedli bychom si deduktivně právě tak, jako při hledisku Schleiermacherově; jen zásada, ze které by se dedukovalo, byla by jiná, nikoli postup. Ale ovšem pravda jest, že při tomto hledisku spíše přejdeme k postupu jedině oprávněnému, o němž se zmíníme při pokusu Überwegově.

Pokud se týče starších badatelů v Platonské otázce, kteří tímto »principem« genetickým se řídili, na prvém místě by slušelo se zmíniti o Socherovi a Stallbaumovi. Jos. Socher**) však neobíral se valně otázkou o chronologické posloupnosti rozmluv Platonových; celkem (srv. str. 301, 307 n.) v příčině Faidra vrátil se k mínění Tennemannovu a soudil, že Platon sepsal Faidra po návratu z první cesty krátce před založením Akademie, tedy kol. r. 387. Právě tak Stallbaum v četných svých pojednáních, která od r. 1848 do 1853 ročně uveřejňoval***), i v úvodě k svému vydání kladl sepsání Faidra na po-

*) Hermes XXXV, 1900, str. 289 n. pozn.

**) Jos. Socher, Über Platons Schriften, Mnichov, 1820.

***) Gottfr. Stallbaum, De primordiis Phaedri Platonis, Lipsiae 1848. Examen testimoniorum de Phaedri Platonici tempore natali antiquitus proditorum, tamtéž 1849. Isocratea ad illustrandas Phaedri Plat. origines, 1850. Lysiaca ad illustrandas Phaedri Plat. origines, 1851. Artis rhetoricae in Phaedri Platonis expromptae iudicium, 1852. De artis dialecticae in Phaedri Plat. doctrina et usu, 1853. Prolegomena k vyd. Phaedra, 2. vyd. v Gothě a Erfurtu 1857, str. XCIX nn.

čátek olympiady 98 (kolem r. 387). K nim přidal se G. Nitsche*) a Kar. F. Hermann**). Hermannovou autoritou vésti se dali Alb. Schwegler***), K. Steinhart†), F. Michelis††) a Zeller, který zprvu držel se Schleiermachera, ale brzy přešel na stranu opáčnou†††), z novějších W. Christ[1]) a E. Pfleiderer.[2])

Podobnou změnu, jako Zeller, či lépe změny v mínění o datování Faidra zažil nedávno zesnulý slavný filolog a literární historik František Susemihl. V nejstarším svém spise o Platonovi[3]) souhlasil se Schleiermacherem, že sepsán byl Faidros od Platona v časném mládí, jedině kolísal, zdali před smrtí Sokratovou či po ní. Později ve velkém a záslužném svém díle[4]) zase přidal se k Socherovu a Hermannovu mínění o souvislosti Faidra se založením Akademie.[5]) V dalších článcích svých[6])

*) G. W. Nitsche, De Platonis Phaedro commentatio I—III. (Kiel 1833, str. 7—10) uchyluje se od mínění Schleiermacherova a přidává se k těm »qui Phaedrum editum putant a Platone, cum redux ex itineribus primis, quae in Aegyptum et Italiam fecerat, docere in Academia coepit. Quod tempus cum etiam propter Lysiae famam commodissimum videatur, a consilio quo scriptus est dialogus magnam habet probabilitatis commendationem.«

**) K. F. Hermann, Geschichte und System der Platonischen Philosophie, I. Theil (více nevyšlo), Heidelberg 1839, str. 514 klade Faidra na počátek »konstruktivních« dialogů Platonových.

***) Gesch. d. griech. Philosophie, Tübingen 1859 (3. vyd. 1882).

†) Na uv. místě klade Faidra do trilogie, sepsané v prvním desítiletí po založení Akademie Faidros, Faidon, Symposion); rovněž tak v úvodu k překladu Hieronyma Müllera IV, str. 24, 26.

††) Die Philosophie Platons in ihrer inneren Beziehung zur geoffenbarten Wahrheit, Münster 1859 n.

†††) Naopak zase Sigurd Ribbing, Genetische Darstellung der platonischen Ideenlehre nebst beigefügten Untersuchungen über die Echtheit und den Zusammenhang der Platonischen Schriften (německy: Lipsko 1864) vychází sice z genetického pojímání Platonovy činnosti filosofické, avšak ve výsledcích kloní se spíše k Schleiermacherovcům.

[1]) Platonische Studien (Abhandlungen d. bayer. Akad. d. Wiss. 1885. str. 453—512 a Griech. Litteraturgeschichte, 3. vyd., str. 438 n

[2]) E. Pfleiderer, Sokrates, Plato und ihre Schüler, Tübingen, 1896, str. 282 nn. řadí Faidra do druhé periody, do Platonovy »Sturm- und Drangperiode«, a to v tomto pořadí (str. 290): Gorgias, Menon, Faidros, Republica X, Theaitetos, Sofistes, Euthydemos, Politikos, Parmenides a Republica V, 471—VII (= »Φιλόσοφος«). V dějinách nauky o ideách jest Faidros prý »der mythisch aufleuchtende Anfang« (str. 296)

[3]) Fr. Susemihl Prodromus platonischer Forschungen, Greifswald, 1852, str. 68—104.

[4]) Fr. Susemihl, Die genetische Entwickelung der plat. Philosophie, Lipsko, 1855 nn. I, str. 211—286.

[5]) »Es ist gewiss nicht unwahrscheinlich, den Phädros als das Programm Platon's beim Antritt seiner Lehrthätigkeit in der Akademie im Jahre 389 oder 388 zu betrachten. Aber auch so hindert nichts daran, denselben unmittelbar hinter den Theaitetos zu versetzen, von welchem wir mit Sicherheit nur wissen, dass er nach, aber nicht, wie lange nach 394 geschrieben ist; zumal da es sehr erklärlich sein würde, wenn Platon während seiner Reisen weniger Gelegenheit und Zeit zur schriftstellerischen Thätigkeit fand.« (Gen Entwick., str. 286.)

[6]) Fr. Susemihl: Die Abfassungszeit des platonischen Phädros. Jahrb. f. klass Phil. 1880, str. 707—724 a 1881, str. 657—670.

polemisoval určitě proti Usenerovi (a Wilamowitzovi), kteří chtěli klásti Faidra do r. 403, ale sám zase připouštěl, že nemohl Faidros složen býti později než r. 396. Ještě v pozdější monografii*) a článku nejnovějším**) usiloval o vyjasnění poměru Faidra k řečem Isokratovým, při čemž došel opět k jinému mínění, vyslovenému nejurčitěji v příloze k seznamu přednášek university Greifswaldské***), že Faidra jest klásti do doby kolem roku 394/393, nejpozději do r. 391†) před sepsání Theaiteta (r. 390 nebo brzy po tom). Snad výmluvněji než co jiného mluví toto kolísání a měnění soudu u tak znamenitého filologa, jakým bez odporu byl Susemihl, jak tato otázka jest svrchovaně nesnadná.

Avšak tím nevyčetli jsme ještě všecky, kdo kladou sepsání Faidra do doby kolem r. 387, t. j. kolem počátku vyučování v Akademii. Úmyslně ponechali jsme zatím stranou ty, kdo formulují a zároveň odůvodňují mínění toto tak, že spatřují ve Faidru ohlášení přednášek v Akademii a vyzvání k jich účastnění.

Za »program« přednášek v nově otevřené Akademii pokládán Faidros již dávno. Již starověké zprávy, dle nichž byl prý dialog tento prvním dílem Platonovým, měly asi příčinu svého vzniku v tom, že dle celkového obsahu svého jevil se Faidros jakýmsi »úvodem« do filosofie Platonovy. A také v novověku opět a opět vyslovováno mínění, že Platon Faidrem ohlásil jaksi zahájení přednášek svých v Akademii. Takto soudili: Socher (str. 291 nn.), Stallbaum (na m. uv.), K. F. Hermann (I, str. 514), F. Susemihl (na př. De Plat. Phaedro, str. 12), F. Vonneilich††), Windelband†††); z nejnovějších badatelů

---

*) De Platonis Phaedro et Isocratis contra sophistas oratione, Greifswald 1887.

**) Über Isokrates XIII, 9—13 und X, 8—13 (Rhein. Museum LV, 1900, 574—603.)

***) Fr. Susemihl, Neue platonische Forschungen. Erstes Stück, Greifswald 1898 Pokračování této studie, vyšlé v Rhein. Museum LIII, 1898, str. 448—459 a 526—540, týče se Theaiteta.

†) K podobnému výsledku, totiž ke kladení Faidra mezi r. 395—390, dle vztahů k řečem Isokratovým dospěl již před tím Ferdinand Dümmler, Chronologische Beiträge zu einigen platonischen Dialogen aus den Reden des Isokrates, Progr. zur Rektoratsfeier der Universität Basel, v Basileji 1890, str. 46 nn.

††) Ferdinand Vonneilich, De Phaedri Platonici aetate argumentoque, dissert. Rostocká (Malchin 1872), str. 8 n.

†††) W. Windelband, Platon (Stuttgart 1900) klade Faidra na první místo třetího období spisovatelské činnosti Platonovy (»Schriften der Blütezeit«) a pokládá jej za program k zahájení Platonovy Akademie. Na str. 54 praví: »Man darf kaum zweifeln, dass wir es in diesem Dialoge mit der litterarischen Einführung der neu gegründeten Akademie zu tun haben: die politischen Ideale treten hier in den Hintergrund, gerade den politisch gefärbten Rednerschulen gegenüber stellt sich Platon's Schöpfung als eine auf das höhere Leben der Wissenschaft gerichtete Gemeinschaft dar und nimmt dafür die Weihe religiöser Überzeugungen in Anspruch.«

Pavel Natorp, jenž tomuto dialogu věnoval celou řadu článků, které obsahem náleží k nejvýznamnějším příspěvkům, jež o Faidrovi Platonově byly podány.

Natorp již v Arch. f. Gesch. d. Phil. II, str. 397 pronesl myšlenku, že v jistém smyslu Gorgias a Faidros jsou pendanty, že nikoli Faidros samotný, nýbrž oba spisy dohromady obsahují program Platonovy filosofické působnosti v Akademii. A v pozdějším svém pojednání (Platons Phädros, Philologus XLVIII, 1889, str. 429 nn.) upozornil na jisté zřetelné vztahy mezi oběma dialogy. Kritika rhetoriky ve Faidru počíná právě tam, kde v Gorgiu ustala, avšak nejen počátek této kritiky, nýbrž celé její provedení, myšlenka za myšlenkou odkazují prý ke Gorgiovi (str. 444 nn.); to, co bylo stanoveno v Gorgiovi o povaze a rázu rhetoriky, ve Faidru vesměs se předpokládá, avšak zároveň jakožto příliš úzké se překročuje a opravuje. Faidros sice není »palinodie« Gorgia, ale přece v úsudcích jest méně příkrý než Gorgias (str. 447). Krátce: oba dialogy příkře odlišují se co do nálady, avšak co do obsahu, jádra myšlenkového jsou si zcela blízké; objevují se tím bližší sobě, čím podrobněji je srovnáváme pospolu. »Gorgias jest přemožen co do nálady, ale ani jediná myšlenka, ani jediná z trpkých pravd v něm vyřčených není odvolána. Ba právě pro náladu, která vane z Faidra, nedovedl bych si mysliti tento dialog před Gorgiem. Takovouto náladu bylo Platonovi zaplatiti ne levněji než Gorgiem.« (str. 449).*)

Že Faidros byl programem Akademie, opětuje Natorp i v nejnovějším článku svém**), v němž shrnuje dřívější svá bádání a probírá rozličné námitky a příspěvky, které zvláště jednak ze stilometrických bádání, jednak ze studia poměru Isokratových řečí k Platonovi vyplynuly. Výsledek jeho úvahy jest, že filosofickou nauku Platonovu o ideách, celkem již hotovou a vypracovanou, podávají Faidon, Symposion a Politeia; ty také jsou jaksi v centru spisovatelské činnosti Platonovy. Avšak tuto stěžejní nauku podrobil prý Platon v Parmenidu, Sofistu, Politiku a Filebu hlubokému přepracování. Nicméně k ucelenému názoru, který dříve měl, Platon později již se nedostal, ač shrnuje stručně výtěžky tohoto nového promyšlení nauky své v Timaiu. Proto také tyto čtyři spisy a s nimi Timaios, Kritias a Zákony jsou pozdější nežli ona centrální skupina. Theaitetos druží se k Parmenidu a Sofistovi a sepsán byl také po oné centrální skupině. Faidros sepsán byl po Gorgiovi, ale před Theaitetem, Euthydemem, Kratylem, Faidonem, Symposiem, Politeí atd ; jest sepsán po řeči

*) Zcela touž myšlenku o poměru Faidra a Gorgia pronáší a rozvádí u nás J. Kvíčala (Kritické a exegetické příspěvky k Platonovým rozmluvám. Faidros, Gorgias. Rozpravy Čes Akademie V, 1. V Praze 1895, str. 119 n. = 307 n), aniž však zmiňuje se o Natorpovi.

**) Platos Phaedrus (Hermes XXXV, 1900, str. 385—436).

Isokratově *κατὰ σοφιστῶν*, ale brzy po ní, tudíž sepsán r. asi 390 anebo spíše vznikl asi dvě léta před tímto rokem.

Myšlenka, pokládati Faidra za jakési ohlášení přednášek Platonových, nalezla, jak patrno, veliké obliby, a jen málo jest těch, kdo by výslovně ji zamítali.*) Za to jiní badatelé zase jiné dialogy pokládali za »program« Akademie Platonovy, na příklad Euthydema, Gorgia**), Symposion.***) Myšlenka sama, pokud se tkne Faidra, jest vlastně jen modifikací ideje Schleiermacherovy, dle níž Faidros byl »vstupem« do filosofické nauky Platonovy; máme-li naznačiti svůj úsudek, nevěříme, že by především právě na Faidra se hodila. Kdyby Faidros měl být »programním dialogem«, zvoucím k účastenství do Akademie Platonovy, čekali bychom, že to bude nějak jasněji, i co do slov, na některém místě naznačeno. Kdybychom měli hledati vůbec nějaký »program« školy Platonovy (po způsobu některých universit moderních), spíše bychom o Lachetovi něco podobného mohli tvrditi. Neboť na konci tohoto dialogu slova Sokratova (p. 200 E n.) vskutku zní jako vyzvání, aby Atheňané, bez rozdílu stáří, neváhali přidružiti se k soudruhům Platonovým v Akademii: *σκέψασθε, ἄν τι δόξω συμβουλεύειν ὑμῖν. ἐγὼ γάρ φημι χρῆναι, ὦ ἄνδρες — οὐδεὶς γὰρ ἔκφορος λόγος — κοινῇ πάντας ἡμᾶς ζητεῖν μάλιστα μὲν ἡμῖν αὐτοῖς διδάσκαλον ὡς ἄριστον — δεόμεθα γάρ —, ἔπειτα καὶ τοῖς μειρακίοις, μήτε χρημάτων φειδομένους μήτε ἄλλου μηδενός· ἐᾶν δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἔχειν, ὡς νῦν ἔχομεν, οὐ συμβουλεύω. εἰ δέ τις ἡμῶν καταγελάσεται, ὅτι τηλικοίδε ὄντες εἰς διδασκάλων ἀξιοῦμεν φοιτᾶν, τὸν Ὅμηρον δοκεῖ μοι χρῆναι προβάλλεσθαι, ὃς ἔφη οὐκ ἀγαθὴν εἶναι αἰδῶ κεχρημένῳ ἀνδρὶ παρεῖναι. καὶ ἡμεῖς οὖν ἐάσαντες χαίρειν εἴ τίς τι ἐρεῖ, κοινῇ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν μειρακίων ἐπιμέλειαν ποιησώμεθα.*

Avšak ani o Lachetovi, jakkoli to jest daleko pravděpodobnější než o Faidrovi, nechceme hájiti myšlenku »programu« Platonova; neboť, máme-li zření k obsahu a účelu kteréhokoliv dialogu, každý, tuším, stejným právem nebo neprávem za ta-

*) Tak učinil na př. po Zellerovi (Philosophie d. Gr. II³, str. 456) K. Sittl Gesch. d. griech. Litteratur II, str. 314, z novějších pak Th. Bergk, Fünf Abhandlungen zur Geschichte der griech. Philosophie und Astronomie, Lipsko, 1883, str 31 pozn. 1., H. Siebeck (Jahrb. f. kl. Phil. 1885, str. 246), A. Gercke (Hermes 32, str. 380), Jiří Thiele (Hermes XXXVI, 1901, str. 267 ; u nás J. Kvíčala (na uv. m., str. 119 = 307.)

**) F. Dümmler, Chronolog. Beiträge, str. 47.

***) Ludv. v. Sybel, Platons Symposion ein Programm der Akademie, Gratulationsschrift, Marburg 1888. Platon's Technik an Symposium und Euthydemus nachgewissen., Marburg 1889. (O obou srv. Listy filolog. XVII, 1890, 298 n.) De Platonis proemiis academicis, Marburg 1889.

kovýto »program« Akademie by mohl býti prohlášen, a každý také vskutku měl upozorňovati a propagandu činiti Akademii Platonově. Faidros jen potud by byl zvlášť upozorňoval na »učeliště« Platonovo, pokud ukazuje, že u Platona možno se vzdělati nejen ve filosofii, nýbrž také v (pravé) rhetorice, jež bez filosofického podkladu není možná.

Avšak tím, že odmítáme myšlenku, jako by Faidros byl »programem« přednášek, jež Platon hodlal zahájiti, nezavrhujeme předem mínění těch, kdo chtějí jej klásti kolem r. 387 a uvésti nějak ve spojení se vznikem Akademie. Takto nesoudili jen stoupenci »genetického« nazírání na vývoj Platona jako filosofického spisovatele, nýbrž i ti, kdo volili jinou cestu nežli deduktivní konstrukci chronologického pořadu děl Platonových. Tak dávno již Überweg*) užil myšlenky Bonitzovy**), že při řešení Platonské otázky třeba každý dialog nejprve analysovati pro sebe, a že teprve ze speciálních takovýchto studií a prací o všech rozmluvách Platonových možno dojíti nějakého spolehlivého výsledku pro otázku o chronologickém pořadu dialogů Platonových. Nesluší se vycházeti od nějaké obecné myšlenky o postupu, v jakém spisy byly skládány, nýbrž každý dialog budiž sám o sobě zkoumán, jeho datování co možná z něho samého hledáno, a není-li to možno, tedy z poměru jeho k dialogům jiným aspoň přibližně určováno. Dle Überwega tedy ani »methodikové« ani »genetikové« neřeší náležitě otázky datování a pořadu dialogů Platonských. Otázku tu řešiti lze jedině induktivně, což arci předpokládá, že bude předem podniknuto a vykonáno určení doby složení u všech jednotlivých dialogů, a to určení jak absolutní (možno-li), tak (aspoň) relativní. Überweg sice věc nevykládá těmito slovy, jak jsme sami učinili, ale z výkladů jeho a skutečného jeho řešení otázky té patrno, že uvedená svrchu myšlenka mu byla v práci jeho vodítkem. Výsledků určitějších, pokud se týká Faidra, Überweg však nepodal; celkem klade jej na počátek působnosti Platonovy v Akademii, ukazuje k tomu, kterak učení ve Faidru obsažená naznačují, že kolem Platona sdružil se již hlouček žáků a přátel (Unters., str. 16, Zeitschr. f. Ph. na m. uv.), ale zdali na př. Protagoras a Gorgias sepsány byly před (Symposiem a) Faidrem, nebo po něm, netroufá si rozhodnouti.

---

*) Untersuchungen über die Echtheit und Zeitfolge platonischer Schriften und über die Hauptmomente aus Platons Leben, ve Vídni 1861. K otázce pořadu chronologického Platonových spisů a zvláště také Faidra srv. i jeho článek »Über den Gegensatz zwischen den Genetikern und Methodikern und dessen Vermittelung« v Zeitschrift f. Philosophie 1870, str. 55 nn.

**) H. Bonitz, Platonische Studien. Berlín 1860, 3. vyd. 1886, str. 270—292.

Důmyslně a novým v té době způsobem Hermann Siebeck*, řešil otázku chronologického postupu děl Platonových i přidružil se jak ve vůdčí myšlence, tak i výsledku k Überwegovi. Snažil se totiž sebrati taková místa rozličných dialogů Platonských, která zřetelněji na sebe odkazují, jsou jaksi vlastními citáty Platonovými, a to tak, že buď, jako v pravém slova smyslu »citáty«, jsou odkazy k výkladům v některém dřívějším dialogu, anebo že oznamují jaksi napřed výklad v nějakém zamýšleném (anebo již rozpracovaném) spisu Platonově. Odtud dostává se podobným vyšetřováním k relativnímu datování jednotlivých dialogů, které po případě pak doplniti se pokouší i datováním absolutním, číselným. Výsledek, k němuž touto cestou Siebeck dospěl, jest tento pořad: Charmides a pod. dialogy, Stát I. kn. (kol. 394), Stát II—IV, 18, Laches, Protagoras, Gorgias, Faidros (kol. r. 390, nejspíše r. 389), Menon (kol 395), Faidon (?), Stát IV, 14—X (kol. 388), Symposion (kol. 385), Menexenos (kol. 387), Theaitetos (po 365), Sofistes, Politikos, Filebos a Parmenides, Nomoi. Jak patrno, také Siebeck rozhoduje se proti těm, kdo by chtěli pokládati Faidra za první dílo Platonovo (str. 232), a klade jeho sepsání bezprostředně po řeči Isokratově *κατὰ σοφιστῶν* v rok 389, (str. 254, 255).

Dosti souhlasně s míněním Überwegovým (a Natorpovým) dospěl k podobnému výsledku rozborem Faidra také C. v. Holzinger. Poněvadž studie jeho**) nejen jest z nejnovějších, ale v nejedné věci originální a zajímavá, nebude zajisté nemístno, nastíniti její obsah podrobněji.

Holzinger klade složení Faidra kolem r. 390, a sice po řeči Isokratově proti sofistům, avšak před řeč Alkidamantovu téhož jména.

O účelu dialogu soudí takto. Hlavní účel jest předložiti velikému publiku vlastní spekulace z dialektiky; z psychologie však, z nauky o nesmrtelnosti a o ideách jen tolik, kolik lze směstnati v krátkou souvislost. Všecko ostatní jest jen vedlejší účel aneb prostředek, anebo obé dohromady. Tak hned erotika jest Platonovi prostředek, kterak sděliti obsah, jádro své filosofie Atheňanům způsobem zajímavým, a spolu jest to vedlejší účel, aby se totiž zároveň vyslovil o formě své filosofie. Základem úvah o rhetorice jsou tři řeči tak zvaného prvního dílu rozmluvy; první dvě mají patrně jen úkol příkladů, jak má a jak nemá řeč býti složena. Platon vyšťáral (gräbt aus und publiciert

*) Zur Chronologie der platon. Dialoge (Jahrb. f. kl. Phil. 131, 1885, 225—256); také jako třetí stať v Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd., Freiburg, 1888.

**) C. von Holzinger, Über den Zweck, Veranlassung und Datierung des platonischen Phaidros (Festschrift Johannes Vahlen zum siebenzigsten Geburtstag gewidmet von seinen Schülern, Berlin 1900, str. 665—692).

aufs neue) Lysiovu řeč erotickou, jež byla kdysi v nejširších kruzích athenských proslulá. První řeč Sokratova jest komponována jen jako protiva k ní.

Mnohé badatele svedlo k nepravému pojímání dialogu, že nepoznali, kterak i druhá řeč Sokratova jest »παράδειγμα«. Na současníky, jimž Platon ze své filosofie mohl uštědřiti jen malé dávky, a to co možná nepozorovaně, byl asi vypočten tento klam, ježto většina z nich dovedla pozornost svou věnovati jen oběma předběžným thematům (»Vorspannthemata«), látce erotické a rhetorické. Platon svůj »μυθικὸς ὕμνος« myslil jako paradeigma jen mimochodem; hlavní účel jeho dialogu byl, sděliti filosofický obsah jeho.

Avšak tu přirozeně se namítne, proč a nač takovéto šálení obecenstva? K tomu bychom dovedli plně odpověděti, kdybychom ještě dnes, po tolika staletích, dovedli pověděti všecky pohnutky, které vedly Platona k uveřejnění dialogu. Toho dnes nedovedeme, a vykládati, jak se činívá, dialog jako odpověď k nějakému spisu, jest přenášeti prostě poměry dnešní do starověku. Mimo to výklad ten ani nepostačí; pohnutek bylo zajisté několik, i literárních, ale nemusily to býti spisy, možná, že to byly ústní poznámky, výtky, rozhovory o Platonovi a jeho filosofii. Nedovedeme arci dnes je zjistiti, ale pravděpodobno jest, že Platon, jenž již před založením Akademie vydal některé menší dialogy a z větších Protagora, Gorgia a Stát (ovšem ne v nynější podobě!), byl znám obecenstvu athenskému a zejména některým rhetorům (kteří měli již své »školy«) a filosofům. Těmto mužům připadal ovšem jako »konkurrent«, ale Platon nepokládal je za své protivníky. Platonův Faidros nečelí ani proti Lysiovi ani proti Isokratovi, jak opět a opět mylně se soudívá, nýbrž Platon navázal na oba tyto rhetory prostě proto, že pomocí jich mohl doufati, že vzbudí zájem pro svůj spis i u těch, kdo by po něm jinak vůbec nebyli sáhli (str. 673 n.). Proto jeho kritika Lysiova »erotika« nemusí býti důkladná — kdož by nedovedl odbýti tuto řeč důkladněji, než učinil Platon-Sokrates ve Faidru? —, proto klidně a zdvořile může se loučiti s oběma: *ταῦτα δὴ οὖν ἐγὼ μὲν παρὰ τῶνδε τῶν θεῶν ὡς ἐμοῖς παιδικοῖς Ἰσοκράτει ἐξαγγέλλω, σὺ δ' ἐκεῖνα ὡς σοῖς Λυσίᾳ* (p. 279 B). Platon chtěl přednésti jen názor svůj o filosofii a vedle toho i o rhetorice, nechtěl však zničiti nějaké protivníky, které sám za »konkurrenty« nepokládal. A obecenstvu athenskému dával filosofie okoušeti po troškách a s neustálým přihlížením k obecné víře v bohy, poněvadž dobře měl na paměti osud mistra svého a věděl, že musí dbáti, aby mnohohlavému lidu nedal do ruky možnost obžaloby, jakoby »zaváděl nová božstva« anebo »kazil mládež«. Proto tak často (na př. v Menonu) hlavní jádro opatrně jest zaobaleno a ušlo asi pozornosti obecenstva jak samo, tak i výsledky, jež odtud později vyvozovati mohl. Pro obecenstvo exi-

stovaly jen jisté zajímavé »denní« otázky (na př. v Menonu jádro jeho, ἀνάμνησις, obalující otázku o učitelnosti cnosti). Tím dosahoval Platon dvojího: spisů jeho nemohlo se užiti proti němu, a přece budil každý z nich zájem pro spis následující.

A tak tomu jest i ve Faidru. V něm Platon postoupil o hodný kus ve sdělování svých názorů filosofických athenskému čtenářstvu, ale zajímavo a obdivuhodno jest, s jakou opatrností hlavní a vlastní jádro dialogu jest skryto a opatrně přednášeno. Platon vložil je do mythu svého a při tom obezřetně ponechává veškeren dav Olympských bohů, Musy i Nymfy, ba i Chimairu, Pegasa, Kentaury, Tyfona atd. nedotčeny, ba mluviti dává o nich všech Sokratovi s úctou — ačkoli jest přece jisto, že právě Platonův Faidros v hlavní části své znamená negaci dosavadního polytheistického názoru řeckého. Tato hlavní část ztrácela se jak rozsahem, tak obklopující ji erotikou a rozsáhlým pojednáním z rhetoriky (v druhém díle dialogu) úplně zraku a pochopení obyčejného čtenáře, a — jest zajímavo to stopovati — unikla a uniká celé řadě novějších badatelů, tak že jejich úsudky o rázu a hlavním účelu tohoto dialogu tak diametrálně se mohou rozcházeti.

Ale nejen jistá nebezpečenství při sdělování své filosofie předejíti chtěl Platon, nýbrž odmítnouti také rozmanité výtky a odsuzování svého působení filosofického, jakoby se snad lidem vyhýbal, nebo v hrdosti jimi pohrdal, jakoby jeho činnost filosofická byla neprospěšná a bezvýznamná (str. 679 nn.). Čelí zde všem podobným hanlivým posudkům a poznámkám, jaké asi se o něm roztrušovaly. Podobně prý Faidros odpovídá na výtky rozvláčnosti a drsnosti či triviálnosti (ἀγροικία) spisů Platonových, jakož i na posudek Isokratův a Lysiův o činnosti Platonově (str. 684—688).

Výkladům Holzingerovým nelze upříti důvtipu; nelze popříti, že jsou často domněnky jeho velmi pěkné, ale pokaždé značně odvážné. Z několika slov, často i z roztroušených slovíček dovede a neváhá konstruovati si celé historky, které by vysvětlily všecky otázky Faidra se týkající velmi pěkně, kdyby jen — nebyly to vesměs »petitiones principii«.

Avšak výtky naše netýkají se hlavní myšlenky, že těžiště dialogu tkví ve sdělení filosofického učení Platonova, mythem zastřeného. Tato myšlenka, zdá se nám, jest zcela správná, v ní tkví hlavní »účel« dialogu Faidra (jako tomu bývá i u dialogů jiných), arci nikoliv účel jediný.

Než nevyčerpal jsem ještě všechny možnosti při určování doby, kdy vznikl Faidros; zbývá ještě extrém, klásti Faidra do pozdního věku Platonova. Také tato možnost nalezla své zastánce, zejména v posledních letech. Dříve jediný F. Schultess*)

*) Platonische Forschungen, Bonn 1875, str. 53 nn.

kladl sepsání Faidra do doby mnohem pozdější, po sepsání Faidona. Faidros právě jako Stát učí trichotomii duše, kdežto Faidon hájí jednoduchost její. Poněvadž pak není pochyby, že Stát sepsán byl až po Faidonovi, musili bychom souditi, kdybychom chtěli klásti Faidra, jak obyčejně se děje, před Faidona, že Platon nejprve hlásal trojdělení, pak jednoduchost či nedělitelnost, a pak zase trojdělení. Bylo by tedy nutno uznati, že Platon dvakráte změnil svůj názor, a to se zdá arci Schultessovi tak nepřípustné, že chce se Státem také Faidra klásti dobou až po Faidonovi. Schultessovo mínění schválil M. Schanz*), později také J. B. Bury**), ale důkladně je vyvrátil zvláště Natorp***). Nám asi postačí, uvedeme-li, že i ve Faidonu lze konstatovati trichotomii duševních funkcí (srv. p. 68 B C), a že, pokud tu Platon mluví o »jednoduchosti« duše, činí tak jen v poměru k složenosti a a složitosti těla lidského.

Však vlastně dříve ještě než Schultess pro pozdní datování Faidra, totiž kolem r. 379, snesl důvody anglický filolog W. H. Thompson ve studiích připojených k vydání Faidra†), vyšlému r. 1868, ale přednesených prý již na Cambridgeské universitě r. 1859. Arci při známých »mezinárodních« stycích zůstalo vydání to úplně nepovšimnuto a G. Teichmüller††) mohl

---

*) V Jahresber. f. kl. Alterthumswissenschaft XVII, str. 232.

**) Questions connected with Plato's Phaidros (Journal of Philology 1886, čís. 29).

***) Ve Philologu II, str. 596—602, stručně v Hermu XXXV, 1900, str. 431 n. Před Natorpem proti Schultessovi vystoupili F. Schedle, Die Reihenfolge d plat. Dialoge Phaedros, Phaedon, Staat, Timaeus (Innsbruck 1876), K. Liebhold, Üb. d. Bedeutung des Dialoges Phädon für d. Platon. Erkenntnisstheorie (Progr. Rudolstadt 1876) a mně nepřístupný G. Kassai, Meletemata Platonica v maďarském »Egyetemes Philologiai Közlöny« (1886, str. 857 nn.)

†) The Phaedrus of Plato, with English notes and Dissertations by W. H. Thompson, London 1868.

††) G Teichmüller, Litterarische Fehden im 4. Jahrhundert v Chr (Ve Vratisla i I. svaz. 1881, II. sv. 1884) vycházeje z Theaiteta p. 143 C třídí dialogy ve dvě skupiny a soudí, že Platon nemohl, když zavrhl diegematickou formu dialogu, k ní se zase navrátiti. Proto klade před Theaiteta všecky diegematické dialogy (i Faidona a Politeii) a po Theaitetovi zase všecky dramatické; v této druhé skupině uznává pak tento pořádek: Kratylos, Sofistes, Politikos, Menon, Gorgias, Faidros, Filebos, Timaios a Zákony. Mínění toto pak hledí odůvodniti a v podrobnostech, pokud možná, určiti vyhledáváním polemických narážek a odpovědi k útokům rozličných vrstevníků Platonových, především Isokrata, Lysia, Antisthena. Že v tomto vyhledávání »sporů ve 4. století před Kr.« zašel příliš daleko, obecně se uznává. Dříve již uveřejnil ostatně spis, datování Platonových dialogů se týkající: Über die Reihenfolge der plat. Dialoge (v Lipsku 1879), avšak od mnohého tu proneseného mínění ve spise velkém ustoupil. Místo, o němž jest svrchu řeč, jest v Litt. Fehden I, 57 nn. V II. díle »Litt. Fehden« stanoví (str. 260 n.) sice tři periody spisování Platonova, ale v podstatě jsou to tytéž dvě skupiny, jak jsme naznačili, a stejné jest i datování Faidra do r. 379.

proto hlavní důvod Thompsonův pro ono datování, totiž koincidenci mezi Faidr. 267 A a Isokratovým Panegyrikem (§ 8), opětně samostatně objeviti a položiti Faidra na čtvrté místo od konce v řadě dialogů Platonových. Teprve zásluhou Lutosławského bylo poukázáno k prioritě Thompsonově, a neúnavný badatel onen neváhal také úplně přijmouti jeho mínění v příčině roku složení Faidra Platonova za své.*)

Důvody, proč Lutosławski odhaduje Faidra s Thompsonem v léta 380—378, jsou především čerpány ze stilometrie, ale také z obsahu, ze vztahu k dialogům jiným a z poměru k Isokratovi a Lysiovi. O prvních důvodech bude radno vyložiti v pojednání o ceně stilometrických bádání pro otázku naši vůbec. Pokud se týče druhé skupiny důkazů, upozorňuje, jako již Thompson, že ve Faidru jsou naznačeny jisté logické zásady a theorie, které propracovány jsou v rozmluvách následujících, jež hlásají »reformovanou« theorii logickou a »novou theorii vědy«. Jsou to Theaitetos, Parmenides, Sofistes, Politikos, Filebos, Timaios, Zákony. Faidra klade bezprostředně po sepsání Politeie i jest přesvědčen o prioritě Faidona před Faidrem. Tak na př. (str. 341) ukazuje k p 270, v níž jest souhlas s pozdějšími spisy (Timaios, Zákony); poněvadž se tu uznávají »causae efficientes«, které Faidon zavrhuje, jest Lutosławski přesvědčen, že tím vzata jest »naprosto možnost« klásti Faidra chronologicky před Faidona. Pro tuto svou domněnku dovolává se Lutosławski, jako Schultess a Teichmüller, nejen shody v psychologických názorech Faidra se Zákony a pokroku prý jeho nad Faidonem, ale i soudu o básnictví (str. 330 n.). Ve Faidru (p. 248 C) básníci kladou se na dosti nízké místo (na šesté) v hierarchii rozličných povolání lidských; to prý souhlasí dobře se Státem, kdež v X. knize naléză se, jak známo, ostře

*) Čeněk Lutosławski jest neobyčejně činný na poli dějin filosofie a v bádání o Platonu. Spisů jeho, a to v několika řečech, jest veliká již řada Uvádíme tu jen hlavní, pokud se thematu týkají: O logice Platona (část I. v pojednání Akademie krakovské 1891, Serya II, tom III, část II ve Varšavě 1892; srv. Listy fil. XXIV, 1897, str 81) Pak následovala studie »O pierwszych trzech tetralogiach dziel Platona« (Krakov 1896), z níž podal výtah francouzský (Sur une nouvelle méthode pour déterminer la chronologie des dialogues de Platon, Paříž 1896) a německý (Uber die Echtheit, Reihenfolge und logische Theorien von Platos drei ersten Tetralogien v Arch. f. Gesch. d. Philos. IX, 1896, 67—114). Konečně uveřejnil anglicky veškerá svá bádání v objemné knize: The origin and growth of Plato's logic with an Account of Plato's style and of the chronology of his writings, Londýn 1897. Část stilometrickou z této knihy podal u výtahu Petr Meyers v Zeitschr. f. Philosophie u. phil Kritik XC, str. 173—219; srv. i referát náš v těchto Listech XXVI, 1899, str. 475 n. — O Faidru jedná Lutosławski The Origin and Growth, str. 326—358. (O dílech Lutosławského srv. bibliografické poznámky v článku Dra. V. M. Kozlowského v Čes. Mysli I, 378 n.).

odmítavé posouzení básnického tvoření a činnosti, ale nehodí se, aby se nalézalo v dialogu, jenž by byl složen před Symposiem, kdež (p 209 D E) jest poesie oceněna náležitě. Avšak Lutosławski tu přehlédl, jak mu právem vytkl Natorp (Hermes, XXXV, str. 432 n.), že Platon i ve Faidru p. 245 A, 265 B C, 259 D nadšeně se vyslovuje o básnictví, tak že patrno, že tu upustil od příkrého úsudku svého v Apologii a zvláště v Gorgiu (502 A). Posléze (str. 329 n.) dovolává se Lutosławski rozdílů mezi Faidrem a Faidonem i Státem v příčině pojímání zásvětí. Dle Faidona totiž (p. 114 C) duše filosofa přijde ihned po oddělení od těla do říše blaženosti, kdežto dle Faidra (p 249 A) teprve po 3000 letech; duše otcevrahů dle Faidona (p. 114 A) po případě již po jednoročním trestu docházejí vysvobození, kdežto dle Faidra (p. 249 A B) a Státu (p. 615 B, 617 D) teprve leda po 1000 letech může vůbec u člověka dojíti k opětnému vtělení se na zemi. Tyto rozdíly nutí prý k datování Faidra po sepsání Státu a Faidona. Kdo chceš, pročti si podrobné vyvrácení toho u Natorpa*); nám se zdá, že vylíčení zásvětí jak ve Faidonu, tak ve Státu i ve Faidru Platonově v hlavních rysech se shoduje**). Jestliže v některých nepodstatných jednotlivostech najdou se odchylky, míníme, že v tom nelze zříti nic nápadného. Vylíčení zásvětí jest básnický mythus Platonský, nikoli dogmaticky podrobné stanovení, jak to »na onom světě« vypadá; Platonovi nebudeme přece vytýkati, že neopsal prostě líčení pozdější ze spisů dřívějších. Proto nelze z těchto úchylek čerpati nijakých důvodů pro pořad složení dialogů Platonských.

Vůbec o důkazech Lutosławského, tuším, lze říci, že jsou velice důmyslné, ale obyčejně také velice hledané, a že základ jich pravidelně jest subjektivní a vrátký. Tím ovšem nemíníme podceňovati jejich zajímavosti a dosahu. Vždyť již tím, jaký odpor a rozruch vzbudily mezi badateli nynějšími, zasluhují plně uznání. Nábadny jsou všecky publikace tohoto auktora, a při tom opírají se o znalost literatury tak rozsáhlé a mnohojazyčné, jak žádný snad spis před tím.

Tak tedy nalezli jsme stoupence jak pro nejrannější datování Faidra, tak pro kladení jeho do střední doby Platonovy činnosti, tak konečně i do doby mnohem pozdější. A přece ještě jedna možnost byla, na niž bylo lze pomýšleti, možnost přepracování, druhého vydání Faidra. A také tu můžeme již jmenovati aspoň jednoho repraesentanta této hypothesy.

Theodor Gomperz, z části již v starší studii, především stilometrickým bádáním věnované***), zejména však v dě-

---

*) Hermes XXXV, str. 433—436.

**) Jak to ostatně přesvědčivě vyložili C. Döring (Arch. f. Gesch. Ph. VI, str. 475 nn.) a Dieterich (Nekyia, Lipsko 1893, str. 112 nn.). Srv. i E. Rohde, Psyche, str. 512, pozn. 4. a 565, pozn. 5.

***) Platonische Aufsätze I. Zur Zeitfolge platon. Schriften (Sitzungsberichte d. Wiener Akademie d. W. Wien, 1887).

jinách řecké filosofie, které právě uveřejňuje*), přidružil se také k těm, kdo kladou vznik Faidra, jak jej máme zachovaného, v mnohem pozdější dobu spisovatelské činnosti Platonovy. Shodu mezi Faidrem a řečí Isokratovou *κατὰ σοφιστῶν* vykládá si tak, že Platon úmyslně užil řeči Isokratovy, aby tím ukázal přízeň k Isokratovi. Naproti tomu zase shody s řečí Alkidamanta, žáka Gorgiova, vykládá si opáčně, že totiž Alkidamas užil Platonova dialogu, a útokům jeho zase že čelil Isokrates v Panegyriku. Dle toho arci klade složení Faidra Platonova v léta 390 až 380. Gomperz však neklade, jak děje se obyčejně, Faidra před Symposion, ač uznává že v tomto dialogu jest »erotika i jemnější i čistší«, nýbrž, hledě k soudu Platonovu o básnictví a básnících v obou dialozích, tak prý různému, kladl by rád sepsání Faidra po Symposiu, a tak mu vychází určitější datování na léta 384—380 Avšak ani u toho data se nezastavuje a jím se nespokojuje, nýbrž uvažuje o poměru Faidra k Faidonovi a vida, že obsahově bylo by klásti Faidra před Faidona, z důvodů však stilometrických naopak zase Faidona před Faidrem, pomýšlí, ač n e p r á v ě p ř í l i š r o z h o d n ě**), na dvojí vydání Faidra. Myšlenku tuto, že Faidra máme ve vydání přepracovaném, poprvé, co vím, ale jen nahodile a jako námitku proti stilometrickým bádáním pronesl I m m i s c h (srv. pojednání naše na str. 180 na m. u.). Gomperz přijímá ji též a s větší odvahou ji proslovuje, ale mimo vzpomenutý důvod, z poměru Faidra a Faidona plynoucí, vlastně nic pro ni dále neuvádí. Naproti ní však ozývá se ihned námitka, že jest divno, proč Platon při onom druhém vydání ponechal chválu Isokrata, ač přece zatím mezi nimi došlo k roztržce; a tato námitka činí, tušim, pravdě nepodobnou hypothesu o pozdější, nové redakci Platonova Faidra.

(Pokračování.)

Poznámky k Sofokleově Elektře.

Napsal **Josef Král.**

(Dokončení.)

V. ***849*** n.

První perioda této strofy (849—852) zdá se iambicko-anapaestická; ostatní jsou asi obě ionské. Obtíž však činí v. 849 a shodný verš antistrofy 860:

δειλαία δειλαίων κυρεῖς (— — — — — — ᴗ —)
πᾶσιν θνατοῖς ἔφυ μόρος (— — — — ᴗ — ᴗ —).

---

*) Griechische Denker II, str. 331—342.

**) »Und ein früh verfasstes und veröffentlichtes Werk kann, zumal wenn sein äusserer Erfolg ein überaus bedeutender war, eine Umarbeitung von Seiten des Verfassers erfahren haben und nur in dieser späteren Stilgestalt auf die Nachwelt gekommen sein« (str. 342).

Kaibel ovšem soudí (str. 200), že je v nich anapaestické metron (dipodie) spojeno s iambickým, ale to je pravdě nepodobno a bez příkladu, zrovna tak, jako je zcela pravdě nepodobno, že ve v. 853 (= 864) je dochmios. První periodu této strofy bylo by možno měřiti také ionsky, kdyby právě nebránilo toto první kolon. Měříme-li ostatek periody, jak se obyčejně děje, po anapaestických tetrapodiích, může býti první verš buď anapaestickou nebo iambickou tetrapodií. Anapaestické tetrapodie nelze však dosíci bez značnějších změn; proto se spíše pokládá toto kolon za tetrapodii iambickou. Ale i tu je třeba změn. Ve v. 849 třeba čísti s Gleditschem *δείλαια* (m. *δειλαία*), aby nepovstal takt irrationální na nepravém místě, a také v antistrofě v. 860 třeba odstraniti irrationalitu v druhém taktu a čísti s Gleditschem *πᾶσιν βροτοῖς* (m. *θνατοῖς*) *ἔφυ μόρος*. Dosíci lze správné iambické tetrapodie také přestavením slov *πᾶσιν μόρος θνατοῖς ἔφυ*.

Mohli bychom po způsobu některých metriků z verše toho učiniti také trochejskou nebo iambickou pentapodii. Ale pentapodie vedle tetrapodií jest tu málo pravdě podobna.

Ve v. **851** čtu nyní — na místě hojně měněném, ale dosud určitě neopraveném — s Wolffem-Bellermannem, Jebbem a Kaibelem (str. 204)

πανσύρτῳ παμμήνῳ πολλῶν
δεινῶν στυγνῶν τ' αἰῶνι

(*ἀχεώων* snad L, *ἄχε*ων* L[1], *ἀχαίων* P, *αἰῶνι* Hermann): »(vím to dobře) ze svého života, jenž (podoben jsa proudu) stále (*παμμήνῳ*) přináší mi (ssebou vleče) jen hojně hrůz a útrap«; *αἰών* slove tu *πάνσυρτος πάμμηνος πολλῶν δεινῶν στυγνῶν τε* (srv. pro toto spojení v. 232 *ἀνάριθμος θρήνων*).

Snad ani tak není místo opraveno; ale změna Hermannova jest z hojných navržených změn nejsnazší a nejméně násilná, a proto ji volím.

Ve v. **857** čtu nyní

πάρεισιν ἐλπίδων
ἔτι κοινοτόκων εὐπατριδᾶν ἀρωγαί

(*εὐπατριδᾶν τ'* LP, *τ'* om. Suidas, *ἀρωγαί* schol., *ἀρωγοί* LP): »neveď mne tam, kde není pomoci naděje v lidi sourodé, z dobrého rodu vzešlé«, t j. kde není pomoci od Oresta, v něhož doufám, bratra mého, jenž jako pravý syn urozeného otce — *εὐπατρίδης* — k pomstě jest povolán. Slova *ἐλπίς* užívá se tu v konkretním smyslu (»o s o b a, v niž kdo doufá«); srv. Aisch. Choef. 235 *δακρυτὸς ἐλπὶς σπέρματος σωτηρίου* (o Orestovi), hojné *ἐλπὶς γονέων* na nápisech náhrobních a j. (Kaibel, str. 206). Na genitivu *ἐλπίδων* visí nový genitiv osoby *κοινοτόκων εὐπατριδᾶν*. Toto spojení dvou genitivů v různé syntaktické platnosti není právě libé,

a proto mnozí (i Kaibel, str. 206) spojují κοινοτόκων a εὐπατριδᾶν přímo s ἐλπίδων (naděje sourodé a urozené, t. j. naděje v urozeného bratra). Pak třeba ponechati τ', které v rukopisech je po εὐπατριδᾶν, a změniti εὐπατριδᾶν s Neuem v εὐπατρίδων (genit. plur. od εὔπατρις). Čtení a výklad prvnější zdá se mi přes hromadění genitivů snazší a zřetelnější. Drží se ho na př. vydání Wolffovo-Bellermannovo a Jebbovo; také Rappold, ačkoli ponechává v textu τ', což ovšem jest možno, ale málo vhodno; τ' mohlo se snadno dostati do textu omylem.

V. *887.*

Ve slovech τίν', ὦ τάλαιν', ἰ δ ο ῦ σ α πίστιν není třeba s Meinekem a Nauckem měniti ἰδοῦσα v ἔχουσα. Dobře vykládá Kaibel na str. 209: »Auf das eifrige σαφῆ σημεῖ' ἰδοῦσα der Chrys. antwortet El. kühl τίνα ἰδοῦσα πίστιν, wo πίστις, eigentlich das Resultat der σημεῖα, das plurale σημεῖα als Collectiv vertritt: man kann ja die πίστις eigentlich nicht sehen (ἔχουσα Meineke), aber ebenso wenig kann man πίστιν δοῦναι καὶ λαβεῖν, man nimmt und giebt die Hand (daher χειρὸς πίστιν Phil. 813. OK 1632), und dies σημεῖον vermittelt die πίστις. Übrigens ironisirt El. mit dem Wort das πιστεύω der. Chrys.« I jiná novější vydání (také Jebb) ponechávají tu právem čtení rukopisné.

V. *915* ἀλλ' ἔστ' 'Ορέστου ταῦτα τ ἀ π ι τ ί μ ι α.

Místo τἀπιτίμια čte se často dle návrhu Dindorfova τἀπιτύμβια; sám opatrný Jebb přijímá tuto konjekturu v text a pokládá ji za jistou. A přece lze, tuším, rukopisného čtení hájiti. Již v starších kommentářích (srv. vydání Wolffovo-Bellermannovo) ukazovalo se k tomu, že ἐπιτίμιον znamená sice obyčejně t r e s t, ale t u t o že dle výkladu scholiastova znamená τὰ ἐπὶ τῇ τιμῇ γιγνόμενα τοῦ πατρός; ukazovalo se i na místo Herodotovo 6, 39, kde ἐπιτιμᾶν užito o cti, prokazované mrtvému. Téhož výkladu drží se i Kaibel (str. 213). Slovo ἐπιτίμιον vyskytá se sice i u tragiků ve významu »trest« Ale slovo τιμή značí také vlastně c e n u, za kterou se některá věc cení (srv. Hom. τιμὴν ἄρνυσθαι), τιμᾶν užívá se také o odvažování, stanovení trestu, a přece se slova τιμή v tomto významu »cena« v době pohomerské neužívá. Naopak zase τίμημα značí buď census, buď navrhovaný trest, a přece v Aisch. Choef. 509 τίμημα τύμβου τῆς ἀνοιμώκτου τύχης užívá se ho ve významu „pocta«. A tak mohl i Sofokles užiti slova ἐπιτίμιον ve významu méně obvyklém, zvláště když adj. ἐπίτιμος stále se užívalo o občanu, jenž je v držení všech svých práv I já soudím, že tu není třeba změny; ἐπιτίμιον jest vlastně vox media, kteráž značila jistě původně i odměnu i trest, t. j. tu τιμή, kteréž za hodna kdo bývá pokládán, a to v dobrém i špatném smyslu. Že rozšířil se později jen význam druhý, »trest«, stalo se zajisté

hojným užíváním slova toho v řízení soudním. Není však vyloučena možnost, že se ho užívalo v prvním, dobrém významu i později, a jest to po mém soudu počínání nestřízlivé, měniti místo, na němž se vyskýtá některé slovo ve významu sice možném, ale z jiného místa nedoloženém. K tomu i Dindorfovo *ἐπιτύμβια* není, jak rovněž ukázal Kaibel, prosto závady. Na místech nám známých vyskýtá se *ἐπιτύμβιος* jen v adjektivné platnosti; substantivné platnosti tvar *ἐπιτύμβιον* nikde nemá. Lze tedy i proti této konjektuře činiti námitky.

V. **955** n.

ὅπως τὸν αὐτόχειρα πατρῴου φόνου
ξὺν τῇδ' ἀδελφῇ μὴ κατοκνήσεις κτανεῖν
Αἴγισθον· οὐδὲν γάρ σε δεῖ κρύπτειν μ' ἔτι.

V. 957 podle Wundera mnozí pokládali za interpolaci. Obránil ho dobře Jebb a Kaibel (str. 218) hlavně proti námitkám Nauckovým. Nauck soudil mimo jiné, že slova *οὐδὲν γάρ σε δεῖ κρύπτειν μ' ἔτι* měla by jen tehdy smysl, kdyby Chrysothemis nevěděla, že Aigisthos je vrahem Agamemnonovým. Ale ta slova vztahují se k celé větě »zabij ho se mnou«. Elektra dlouho ostýchala se záměr svůj sestře vyjeviti. Konečně jej projevila a slovy těmi projev svůj omlouvá. Acc. *Αἴγισθον* jest ovšem zbytečný; ale ježto je nutný konec verše, nutno i toto jméno ve verši podržeti. Ostatně nesmíme vše, co se zdá zbytečné, hned jen proto pokládati za interpolaci.

Podobně zcela zbytečně vymýtil Nauck vv. **1007** n.

οὐ γὰρ θανεῖν ἔχθιστον, ἀλλ' ὅταν θανεῖν
χρῄζων τις εἶτα μηδὲ τοῦτ' ἔχῃ λαβεῖν.

(Rappold pokládá dokonce za interpolaci vv. 1003—1008). Dobře obracejí se proti této athetesi Jebb a Kaibel (str. 226), jenž drží se tu správného výkladu Vahlenova a vlastně již scholiastova. Smysl místa toho jest: »Nic nám neprospěje, zjednáme-li si krásnou pověst, ale potupnou smrtí (mučením nebo popravou); nebo smrt sama není nejhorší (potupné smrti mohly bychom se samovraždou vyhnouti), ale to je zlé, že i v tom, abychom se samovraždou vyhnuly smrti potupné, by nám bylo bráněno.« Ne smrti vůbec, nýbrž potupné smrti bojí se Chrysothemis. Částice *γὰρ* vztahuje se tedy k *δυσκλεῶς* ve v. 1006: »neboť potupná smrt — ne pouhá smrt — je zlá, a abychom bez potupy nezemřely, v tom nám bude zabráněno«.*)

*) Oeri tu neprávem uznává mezeru jednoho verše a navrhuje:

οὐ γὰρ θανεῖν ἔχθιστον, ἀλλ' ὅταν ⟨κλέος
ἔργου κατασχεῖν εὐσεβῶς πρὸ τοῦ⟩ θανεῖν
χρῄζων τις . . .

V. *1009* n.

πρὶν πανωλέθρους τ ὸ π ᾶ ν
ἡμᾶς τ' ὀλέσθαι κἀξερημῶσαι γένος.

Kdo *τὸ πᾶν* vztahují k substantivu *γένος*, musí vykládati místo to dosti strojeně. Chrysothemis, chtíc říci *πρὶν πανωλέθρους ἡμᾶς τὸ πᾶν γένος ἐξερημῶσαι*, vsunuje dle nich po podmětu *ἡμᾶς* ještě druhý výrok *ὀλέσθαι*, a tím způsobuje anakoluthii (Wolff-Bellermann). Podobně vykládá Rappold: *τὸ πᾶν* náleží k slovu *γένος*; postavení slova toho způsobila snaha Řeků, klásti slova téhož kmene (*π α ν ωλέθρους τ ὸ π ᾶ ν*) v tétéž větě vedle sebe. Kdo tento strojený výklad nepokládají za přípustný, sáhají ovšem zpravidla ke změnám. Kaibel (str. 227) připomíná zcela správně po mém soudu, že *τὸ πᾶν* nemůže náležeti k slovu *γένος*, ježto oba infinitivy (*ὀλέσθαι* — *ἐξερημῶσαι*) jsou grammaticky samostatné. Pokládá *τὸ πᾶν* za acc. ve významu adverbia (srv. *τὸ ὅλον, τὸ σύνολον*) a spojuje — což je jedině možné — *τὸ πᾶν* s *πανωλέθρους*. Tak užívá prý výrazu *τὸ πᾶν* Aischylos; srv. (Kaibel příkladů neuvádí) Prom. 231 *οὐκ ἠξίωσαν οὐδὲ προσβλέψαι τ ὸ π ᾶ ν*, Hik. 789 *τ ὸ π ᾶ ν δ' ἄφαντος* a j. v. Pleonasmus, jevící se ve spojení *π α ν ωλέθρους τ ὸ π ᾶ ν*, bylo by lze snadno omluviti; srv. příklad, uvedený Kaibelem z Aisch. Choef. 860 n. *ἢ π ά ν υ θήσειν Ἀγαμεμνονίων οἴκων ὄλεθρον δ ι ὰ π α ν τ ό ς.* Hojný je v tomto významu (jinde i u Sofoklea) plur. *τὰ πάντα*; srv. Ai. 911 *ὁ πάντα κωφός, ὁ πάντ' ἄιδρις*, ib. 1415 *ἀνδρὶ . . . τῷ πάντ' ἀγαθῷ*, El. 301 *ὁ πάντ' ἄναλκις οὗτος* a j. v.

Myslím, že tento výklad Kaibelův je nezávadný, a že není třeba místo měniti. Kdo by nechtěl místo měniti příliš násilně, mohl by porušení hledati jen ve slově *τὸ πᾶν*, totiž souditi, že slovo to je špatným doplněním mezery, povstalé z neznámých příčin po *πανωλέθρους*. Vyplňovati mezery jest sice práce poměrně snadná, ale hranice pouhého hádání nikdy nepřekročí. Proto také od své konjektury v prvním vydání (*ὁμοῦ* m. *τὸ πᾶν*), ač není, tuším, horší než tisíce jiných podobných, upouštím.

V. *1082* n.

Metrum celé druhé strofy je i a m b i c k é (jak dobře poznal Kaibel na str. 234, ač nedělí kola správně); není v první její periodě logaoedů, jak jsem ve vydání prvním naznačil. Schema té strofy jest toto:

I. └ └, — ◡ ◡ —
└ ◡ —, — — ◡ —, — — ◡ —
— ◡ ◡ —, └ └

II. ⏓ — ◡ —, └ ◡ —
└ ◡ —, ◡ — └

III. ⏑ — ⏑ ⏑⏑, ⏑ — ⏑ —
⏑ ⏑⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑⏑ ⏑ —
⏑ — ⏑ —, └— ⏑ —, ⏑ — └—

Měřeno je tu vesměs po d i p o d i í c h iambických, za které — jak nyní určitě víme — může státi i c h o r i a m b (i v iambickém trimetru!); některé takty mají tony (└— └—, ⏑ — └—, └— ⏑ — m. ⏑ — ⏑ —).

Když první periody neměříme logaoedicky, není třeba ve v. 1082 nic po *ἀγαθῶν* doplňovati; není také třeba měniti násilněji v. 1091 antistrofy. V rukopisech čteme *καθύπερθεν* (*, *καθύπερθε* LP) *χερὶ καὶ πλούτῳ τῶν ἐχθρῶν ὅσον*; jen místo *καὶ πλούτῳ* třeba s Trikliniem opraviti *πλούτῳ τε*, změnou zajisté nevalnou.

Ale nejen tuto, i jinde uznávají se neprávem logaoedy, kde třeba uznávati buď iamby (nebo trocheje), měřené dipodicky, buď ioniky. Jak nyní víme, tvary taktů — — ⏑ ⏑, — ⏑ ⏑ —, — ⏑ — ⏑ a ⏑ ⏑ — —, — ⏑ ⏑ —, ⏑ — ⏑ — se často střídají (ještě více tvarů těchto taktů povstává různými tonami a irrationalitou), a toto poznání, novějšími nálezy opřené, vede nás k dalšímu poznání, že ne všude jsou logaoedy, kde byly uznávány, nýbrž že leckde třeba uznávati i o n i k y (po případě iamby nebo trocheje). Ioniky byly u Sofoklea dle dosavadního mínění velmi řídké. I o n s k é (po případě iambické nebo trochejské), ne logaoedické, jsou na př. periody nebo strofy: Sof. Ant. 138—140 (= 152 - 154)*), ib. 781—784 (=791—794), 844—846 (= 862 až 865), asi též 850—853 (= 869—871), 944—951 (= 955 až 962), Ai. 374—376 (= 389—391), 627—634 (= 639—645), 1199—1206 (= 1211—1219) a j. v.

Dvě místa v těchto strofách Elektry jsou obtížna. Nejprve v. ***1085*** n.

ὡς καὶ σὺ πάγκλαυτον αἰ-
ῶνα κοινὸν εἵλου.
τὸ μὴ καλὸν καθοπλίσα-
σα δύο φέρειν <ἐν> ἑνὶ λόγῳ
σοφά τ' ἀρίστα τε παῖς κεκλῆσθαι.

Sloveso *καθοπλίζειν* těžko lze vysvětliti; *καθοπλίζειν* znamená »ozbrojovati«, zde však by mohlo sotva co jiného znamenati než — jak vykládá i scholiasta (*καταπολεμήσασα τὸ αἰσχρὸν*) — »potlačiti, od sebe odmítnouti« (Wolff-Bellermann, Jebb). Jiné výklady jsou strojené (na př. Kaibelův na str. 239). Slovo to je jistě porušeno, ale není za ně dosud podáno dobré náhrady (nejnověji málo pravdě podobně navrhl tu Schütz *ἀφοπλίσασα*); smyslu by dobře vyhovovalo I. H. H. Schmidtovo *ἀπολακτίσασα*,

*) Poznal to již M a s q u e r a y, Traité de métrique grecque (Paris 1899), str. 331.

ačkoli jest těžko si představiti, jak toto slovo bylo porušeno v *καθοπλίσασα*. Naproti tomu netřeba, tuším, měniti *φέρειν*. Inf. ten visí na *καθοπλίσασα* a vykládá se následujícím *σοφά τ' ἀρίστα τε παῖς κεκλῆσθαι*. Smyslem rovná se vazbě *ὥστε φέρειν* (»tak že tím získáváin«); srv. 872 *διώκομαι τὸ κόσμιον μεθεῖσα σὺν τάχει μολεῖν*. Act. *φέρειν* místo očekávaného med. *φέρεσθαι* lze dobře vysvětliti; srv. v. 692 *ἐνεγκὼν πάντα τἀπινίκια*, OT 590 *νῦν μὲν γὰρ ἐκ σοῦ πάντ' ἄνευ φόβου φέρω* a j. v. Tohoto starého výkladu, jehož se nověji drží i Jebb a Kaibel na str. 239, netřeba se spouštěti.

Druhé nesnadné místo je ve v. **1095**

ἃ δὲ μέγιστ' ἔβλα-
στε νόμιμα, τῶνδε φερομέναν
ἄριστα τᾷ Δ ι ὸ ς εὐσεβείᾳ.

Slovo *Διὸς* jest z metrických příčin chybné; místo ⏑⏑ čekáme slovo míry — ⏑. Varianta *Ζηνὸς* m. *Διὸς*, přijatá také Trikliniem, jest jistě pouhou konjekturou z nouze, a to nedobrou, jak dobře tvrdí Kaibel (str. 241). Tuto neběží o *εὐσέβεια* Elektřinu k Diovi nebo k jinému bohu, nýbrž k o t c i. Proto myslím, shoduje se v tom úplně s Kaibelem, že za *Διὸς* čísti třeba buď *πατρὸς* dle návrhu Gleditschova a Michaelisova nebo spíše *παιδὸς* dle návrhu Meklerova. Smysl je pak jasný: »vzhledem k nejsvětějším zákonům zjednáváš si první cenu svou dětinnou láskou k otci«. Celý zpěv, jímž oslavuje se tato dětinná láska Elektřina, končí se myšlenkou, která právě je jádrem celého zpěvu. Hojné jiné návrhy, tuto podané (na př. Weckleinův, jehož jsem se přidržel v prvním vydání), jsou daleko násilnější.

V. **1113** n.

φέροντες αὐτοῦ σμικρὰ λείψαν' ἐν βραχεῖ
τεύχει θανόντος, ὡς ὁρᾷς, κομίζομεν.

Dobře místo to vykládají Jebb a po něm Kaibel (str. 243). Sloveso *κομίζειν* znamená »někam dopravovati«, *φέρειν* »nésti v rukou« (srv. Isaios 8, 21 *εἰσελθὼν δὲ εἴσω κ ο μ ί ζ ε ι ν οἷος ἦν, ἔχων τοὺς ο ἴ σ ο ν τ α ς*). K tomuto *φέρειν* (»nésti popelnici v rukou«) odnáší se *ὡς ὁρᾷς* (srv. Eur. Bacch. 1238 n. *φέρω δ' ἐν ὠλέναισιν, ὡς ὁρᾷς, τάδε λαβοῦσα τἀριστεῖα*); slovo *θανόντος* jest arci od *αὐτοῦ* vzdáleno, asi z příčin rhetorických. Dobře praví Kaibel: »Man empfindet deutlich die Scheu, mit der Or. dies Lügenwort ausspricht«. Nauck místo násilně měnil; nelíbila se mu domnělá tautologie (*φέροντες κομίζομεν*); mimo to prý nynější text znamená, že »Orestes zemřel v malé popelnici«. Patrně se mu nelíbil ani poněkud smělý slovosled tohoto místa. Co místo tak, jak je zachováno v rukopisech, znamená, to každému, kdo rozuměti c h c e a nehledá mermomocí příčin ke konjekturám, je

jasno. Proto správně dí Kaibel, míně patrně Naucka: »Die schlimmen Witze, mit denen man die Überlieferung der Worte lächerlich machen wollte, sind schlechterdings unbegreiflich«. Lituji, že jsem v prvním vydání konjekturu Nauckovu *θανόντος*... *φέροντες* (m. *φέροντες* . . . *θανόντος*) a Weckleinovu *προσήκομεν*. . (m. *κομίζομεν*) přijal do textu.

V. *1125*

ἀλλ' ἢ φίλων τις ἢ πρὸς αἵματος φύσιν

vymýtil Jahn a po něm mnozí (nedávno i Rappold) zcela zbytečně. Smysl verše jest jasný: »(žádá si toho, nejsouc jeho nepřítelkyní), ale buď z přátel nebo příbuzná«. Ze slov předešlého verše *ἐν δυσμενείᾳ γ' οὖσ'* doplniti třeba k slovům těm part. *οὖσα*. Slova *πρὸς αἵματος φύσιν*, která Nauck pokládal za nejasná a částečně porušená, nemohou býti ani vyložena jinak, než se obyčejně děje; *πρὸς αἵματος εἶναι* značí »býti příbuzný« (srv. Sof Ai. 1305 *τοὺς πρὸς αἵματος*) a acc. *φύσιν* značí »rodem«, jako jinde často (srv. výš v. 325 a Trach. 379 n. *λαμπρὰ καὶ κατ' ὄμμα καὶ φύσιν, πατρὸς μὲν οὖσα γένεσιν Εὐρύτου*). Právem novější vydavatelé (také Jebb a Kaibel na str. 245) verš tento ponechávají v textu.

V. *1127* n.

ὥς σ' ἀπ' ἐλπίδων
οὐχ ὧ ν π ε ρ ἐξέπεμπον εἰσεδεξάμην.
(*ὧνπερ* LP, *ὅνπερ**)

Sám střízlivý Jebb pokládá buď *ἀπ'* buď *ὧνπερ* za porušené. Čtení rukopisné lze vyložiti pouze způsobem, jejž navrhuje Jebb: »jak jsem tě přijala proti své naději, ne s těmi nadějemi, s kterými jsem tě vyslala« (*ὧνπερ* klade se tu attrakcí m. *αἵσπερ*). Attrakce, při tom výkladu uznávaná, nečiní místo právě jasné; každý by raději spojoval: *ὥς σ' οὐκ ἀπ' ἐλπίδων, ἀφ' ὧνπερ ἐξέπεμπον* . . . Kdo však tak spojuje, musí *ἀπ' ἐλπίδων* vykládati ve smyslu: »jak jsem tě ne s tou nadějí přijala, s kterou jsem tě vyslala« (eufemisticky řečeno místo »přijímám tě úplně bez naděje«). Tak vykládá Kaibel na str. 246; *ἀπὸ* značí mu tu východisko, jako v Trach. 666 *ἀπ' ἐλπίδος καλῆς* »a proba spe p r o f e c t a«. Tomu výkladu vadí, že *ἀπ' ἐλπίδων* (jako podobné výrazy *ἀπὸ δόξης, ἀπὸ θυμοῦ, ἀπὸ γνώμης*; v. Jebb k v. 1127) nemůže znamenati »s nadějí«, nýbrž »d a l e k o naděje, b e z naděje«. Místo Trach. 666 (*εἰ φανήσομαι τάχα κακὸν μέγ' ἐκπράξασ' ἀπ' ἐλπίδος καλῆς*) je zcela odchylné a nemělo by se pro výklad tohoto místa uváděti. Ale potom nemá smyslu věta *ἀφ' ὧνπερ ἐξέπεμπον*; nebo Elektra neposílala Oresta ze země b e z naděje, nýbrž naopak s k l á d a j í c v něho veliké naděje. Proto, kdo drží se čtení *ἀπ' ἐλπίδων*, přijímají čtení jednoho rukopisu podřízeného *ὅνπερ* m. *ὧνπερ*. Tohoto čtení přidržel jsem se

v prvním vydání (drží se ho dosud na př. Wolff-Bellermann a Rappold). Ale toto *ὅνπερ* jest asi konjektura, kterou se místu mělo pomoci.

Myslím, že obtíže místa toho odstraní se přijetím staré malé změny Schaeferovy *ὑπ'* (m. *ἀπ'*) *ἐλπίδων*; výraz ten (*ἐλπίς* je vox media) značí »za očekávání« (Eur. Troad. 505 *τί δῆτά μ' ὀρθοῦτ'*; *ἐλπίδων ποίων ὕπο*; srv. Sof. El. 630 *ὑπ' εὐφήμου βοῆς* a poznámku Nauckovu k místu, o němž jednáme). Smysl místa je pak jasný: »jak tě s jiným očekáváním přijímám, než s jakým jsem tě vyslala.«

V. **1191**.

πόθεν τοῦτ' ἐξεσήμηνας κακόν;

Správně, jak myslím, tvrdí Kaibel (str. 256), že sloveso *ἐκσημαίνω*, velmi vzácné, neznamená tu pouze tolik, co *λέγειν* — pak čekali bychom spíše, co jsem v prvním vydání navrhl, *πόθεν τοῦθ' οὑξεσήμηνας* (= *ὃ ἐξεσήμηνας*) *κακόν* —, nýbrž že má význam užší: *τίνι σημείῳ χρωμένη τοῦτο λέγεις*. Po výroku Elektřině, že musí žíti s vrahy (otcovými; v. 1190), staví se Orestes, jakoby obžalobu Elektřinu měl za pouhou domněnku (»S vrahy koho musíš žíti? Z jakého důvodu soudíc, mluvíš o tom zlu, mluvíš o vrazích?«). Poněvadž Orestes se tu ještě staví, jakoby Elektry neznal a nevěděl, že mluví o zavražděném Agamemnonu, není tento výklad nemožný; k *πόθεν* netřeba při tomto výkladu doplňovati *ὄν* ani netřeba místo měniti.

V. **1222** n.

τήνδε προσβλέψασά μου
σφραγῖδα πατρὸς ἔκμαθ', εἰ σαφῆ λέγω.

Na místě tom jsou od v. 1220—1226 tak zv. *ἀντιλαβαί*; trimetr rozdělen jest mezi obě mluvicí osoby, Elektru a Oresta. Jen tuto jsou antilaby porušeny. Proto Morstadt slova *σφραγῖδα πατρὸς* přidělil Elektře, tak že antilaby provedeny jsou pak bez přestávky až do v. 1226. Dobře se proti této úpravě ozvali Jebb i Kaibel (str. 260 n.). Antilaby jsou, patrně úmyslně, porušeny i jinde; na př. v OK 1439—1442, v Eur. If. Aul. 1460—1466.

Nauck měnil celé místo násilněji; vadilo mu zvlášť, že způsob, jakým se Orestes Elektře legitimuje (ukázáním prstenu otcova), je nedostatečný; i ten, kdo by neprávem byl si od Oresta zjednal tento prsten, mohl prý se takto Elektře vydávati za Oresta. Dobře však praví mimo jiné Kaibel: »Ohne Zweifel würde ein Untersuchungsrichter diese Möglichkeit haben erwägen müssen, die Poesie dürfte das wol übersehen«. — »Entscheidender als der Ring war für El. zudem alles was ihr im Gespräch mit Orest räthselhaft gewesen und was ihr jetzt, auch ohne dass sie es ausspricht, mit einem Schlage klar und überzeugend erscheint.«

V. *1251* n.

ἀλλ' ὅταν π α ρ ο υ σ ί α
φ ρ ά ζ η, τότ' ἔργων τῶνδε μεμνῆσθαι χρεών.

Slova *παρουσία φράζῃ* mnozí vydavatelé i novější doby (Wolff-Bellermann, Rappold, Jebb, Kaibel na str. 266) ponechávají, jiní mění. Obyčejně vykládá se shodně se scholiemi (*ὅταν ἐπιτρέπῃ ὁ καιρὸς καὶ καλῇ· ἢ ὁπόταν ἡ παρουσία τούτων ἢ καὶ ὁ καιρὸς ἐπιτήδειος*). Tak vykládá Wolff-Bellermann, Rappold i Kaibel: »Im Augenblick der That soll uns die Erinnerung nützen«. Z následujících slov Elektřiných *ὁ πᾶς ἂν πρέποι π α ρ ὼ ν ἐννέπειν τάδε δίκᾳ χ ρ ό ν ο ς* soudí Kaibel, že Elektra rozuměla tu *παρουσία καιροῦ*, jak to Orestes jemně naznačil slovem *τότε*: »až přijde pravý čas a upomene (*φράζῃ*) nás na tyto věci«. Výraz *παρουσία ἐστὶ* jest prý opisem za *πάρεστι*, a to značí totéž, co *καιρός ἐστιν*; tedy značí ta slova tolik, co *ὅταν τὸ παρεῖναι φράζῃ* = *ὅταν τὸ καιρὸν εἶναι φράζῃ*.

O správnosti toho výkladu velice pochybuji. Scholia ovšem předpokládají nynější text a vysvětlují slovo *παρουσία*, jak mohou. Slovo to mělo by však význam »vhodný okamžik« j e n na tomto místě; jinak značí vždy »přítomnost«. Byl by který divák mohl slovo to pojmouti v jiném významu? Že by Elektra t a k toto slovo pojímala, z následujících jejích slov (*ὁ παρὼν χρόνος*) nevyplývá. Slova ta i bez takového vztahu mají dobrý smysl (»Ne jen v jistý okamžik (*τότε*), ale s t á l e sluší se mi toho vzpomínati«). Proto i střízlivý Jebb tento výklad zavrhuje a podává jiný. Překládal by nejraději slovo to »příležitost«. Schválně prý tu užito slova neurčitého, kteréž vlastně znamenati má přítomnost v r a h ů a ukazuje na blížící se pomstu: »až přítomnost vrahů k tomu bude pobízeti, pak bude třeba vzpomínati těch věcí«.

To je výklad zajisté lepší, ježto šetří obvyklého významu slova *παρουσία*. Ale koho napadne doplňovati k tomu slovu gen. »vrahů«? Orestes by tu mluvil tak nejasně, že by Elektra ani divák jeho slovům rozuměti nemohli. Nepochybuji, že je to přílišná konservativnost, jestliže se i toto podivné čtení hájí a strojeným způsobem vykládá. V rukopisech některých menší váhy je čtení *παρρησία* (nebo *παρρησίαν*), vzniklé snad vskutku konjekturou, kterým se však smysl místa vhodně opravuje. Obyčejně se ovšem soudí, že toto čtení vymáhá i změnu následujícího *φράζῃ* (slovo to bylo různě měněno: *φράζειν, παρῇ, φανῇ* a j.); nevím, je-li tato změna nutna. I *φράζῃ* dává, tuším, vedle *παρρησία* dobrý smysl: »až volnost slova nám k tomu dá pokyn, pak třeba toho vzpomínati«. Proto volil jsem sice opravu *παρρησία*, ale nechal v textu rukopisné *φράζῃ*.

V. *1281—1287* činí obtíže i se stránky metrické i leckde se stránky smyslové. V prvním vydání jsem podle Gleditsche celé to místo upravil v jediný systém iambický, čta s Gleditschem místo nevhodného *ὦ φίλαι* — *ὦ φίλτατ'*. Návrhem tím sama sebou pak se nabízela míra místa toho iambická. Nepochybuji však nyní, že čísti jest *ὦ φίλ'* (= *φίλε*, které napsáno bylo za doby novořecké výslovnosti nesprávně *φίλαι*), jak navrhl již Wunder, Wecklein a jiní. Správně upozornil také Kaibel (str. 264), že místo to co do smyslu rozděluje se na dvě souměrné části (druhá část začíná v. 1285 *νῦν δ' ἔχω σε*), a že metrická analysa nesmí toho parallelismu rušiti. Jakmile však čteme *ὦ φίλ'* a začínáme nový metrický oddíl slovy *νῦν δ' ἔχω σε*, nedostaneme řadu iambů, nýbrž trochejů.

Co do smyslu, působí obtíže nezvyklé asyndeton ve v. 1281 n.

ὦ φίλ', ἔκλυον ἂν ἐγὼ
οὐδ' ἂν ἤλπισ' αὐδάν·
ἔσχον ὀργὰν ἄναυδον . . .,

které marně omlouvá Wolff-Bellermann a také Kaibel (str. 268) příkladem z Demosthena 18, 274: *ἀδικεῖ τις ἑκών· ὀργὴν καὶ τιμωρίαν κατὰ τούτου· ἐξήμαρτέ τις ἄκων· συγγνώμην ἀντὶ τῆς τιμωρίας τούτῳ.* Příklad tohoto rhetorického asyndeta je přece docela jiného rázu. Tuto dle povahy vět (logicky obsahuje věta *ἔκλυον* atd. určení č a s o v é) a dle klidného konce celého kommu, v němž vášnivá radost Elektřina se již mírní, není pro takové pathetické asyndeton místa. Nepochybuji, že po *ὦ φίλ'* vypadla nějaká částice časová (*ἀνίκ'* Blaydes; jiní jinak); na konci Elektry jest v rukopisech vůbec mnoho zcela patrných mezer.

Ve v. 1284 místo *κλύουσα τάλαινα* čísti jest asi *κλύουσ' ἁ τάλαινα* s Hartungem a jinými; snad třeba dokonce vyloučiti i *κλύουσ'* (po *ἔκλυον* zbytečné) a ponechati *τάλαινα*, jak navrhl Neue. Vznikla by pak místo hexapodie trochejské tetrapodie, a celé to místo tvořilo by jediný systém trochejský. Ale vyloučení tohoto *κλύουσα* zdá se přece odvážné. Dle této úpravy by schema metrické toho místa bylo toto:

— ∪ — ∪ ∪∪ ∪ — ∪
— ∪ — ∪ └ └
— ∪ └ — ∪ — ∪
— ∪ — ∪ — ∪ └ — ∪ — ∪

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪
— ∪ — ∪ — ∪ — ∪
— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ └ └

Byly by to však patrně periody d v ě.

V. *1292*

χρόνου γάρ ἂν σοι καιρὸν ἐξείργοι λόγος.

Slovo *χρόνον* (výraz *χρόνου καιρὸς* jest ovšem pleonastický) bývá měněno (*ἔργου* Reiske, *πόνου* Dindorf, *φόνου* nedávno Zakas). Ale ježto, jak praví Kaibel na str. 270, původně neznačilo *καιρός* »čas«, nýbrž jen hranici jakous (»den Schnittpunkt«; Kaibel odzozuje slovo to od koř. *κερ* v *κείρω*), říkalo prý se snad dlouho *χρόνου καιρός*, než *καιρός* samo o sobě nabylo významu: »vhodný okamžik«. Pleonastický ten výraz zajisté lze ospravedlniti vazbami podobnými, jaké jsou *πῆμα νόσου*, *λέκτρων εὐναί* a j., ač nejsou úplně stejné; neboť kdežto tuto gen. *νόσου*, *λέκτρων* jsou definitivní, ve výrazu *χρόνου καιρός* jest gen. *χρόνου* vlastně partitivní (»vhodný okamžik času«).

Slovo *καιρός* (= *τὸ καίριον*) velice se tu blíží významem svým k významu »prospěch«, který *καιρός* někdy mívá (Sof. Fil. 151 *φρουρεῖν ὄμμ' ἐπὶ σῷ μάλιστα καιρῷ* a j. v.); *καιρός*, znamenající »prospěšný, vhodný okamžik«, může vedle sebe snésti širší pojem *χρόνος*. Z výkladu scholiastova: *ἀφαιρεῖται γάρ, φησίν, τὴν εὐκαιρίαν τῶν μελλόντων πραχθῆναι τῶν λόγων ἡ ἀδολεσχία* nelze, tuším, souditi, že místo *χρόνου* četl *ἔργου* nebo *πόνου*. Mohl tak vyložiti, hledě k smyslu místa, i zachované čtení *χρόνου καιρός* (Kaibel, str. 270).

Tento starý výklad Hermannův jest, myslím, lepší než výklad Jebbův, jenž slova *χρόνου . . . καιρὸν* vykládá »temporis modum« (»pravá míra času«, kterýž význam arci *καιρός* také mívá): »Řeč tvá vylučovala by pravou míru času«, t. j. kdybys déle mluvila, překročila bys přiměřený k tomu v tom okamžiku čas, mluvila bys za těchto poměrů příliš dlouho. Myšlenka tato byla by dosti mdlá; každý divák i čtenář vyložil by si zajisté místo to způsobem prvním. Změn však tu není, tuším, třeba.

V. *1296* n.

οὕτως δ' ὅπως μήτηρ σε μὴ 'πιγνώσεται
φαιδρῷ προσώπῳ

Obtíže činí *οὕτως*. Obyčejně se vykládá: »a tak to čiň (t. pátrajíc, jak bychom nejlépe pomstu provedli), aby matka tě ne prohlédla« (Wolff-Bellermann; podobně Nauck). Patrně doplňují tito vykladatelé k *οὕτως* z předešlé věty nějaký imperativ, opatrně nepravíce, jaký. Výklad ten byl by možný, kdybychom doplniti mohli k *οὕτως* imper. *σήμαινε* z v. 1294. Ale dobře praví Kaibel (str. 270): »Zu *οὕτως δὲ* kann nicht der vorhergehende Impesativ *σήμαινε* ergänzt werden, als ob nur während des Berichts, bei dem Klyt. ja gar nicht zugegen ist, El. ihre Freude mässigen soll.« Proto Kaibel doplňuje z v. 1299 ze slova *στέναζε* nějaký

imperativ, jehož obsah určen jest větou *ὅπως μὴ* atd. Příklady, na které se odvolává, jsou však zcela jiného rázu. Ale takové doplnění imperativu slovesa povšechnějšího významu (»čiň, jednej«), ať ze slov předešlých, ať z následujících, je tu velmi nesnadné, a vzniká jím výklad velmi strojený. Jebb doplňuje k *οὕτως* neméně směle *σκόπει* a odvolává se na Arist. Žáby 905 n. *ἀλλ' ὡς τάχιστα χρὴ λέγειν· οὕτω δ' ὅπως ἐρεῖτον ἀστεῖα.* Ale doklad ten je zcela nevhodný. Tuto k *οὕτω δὲ* třeba a snadně možno z předešlého doplniti *χρὴ λέγειν*, nikoli však *σκ πει*. Podobně i na místě z Elektry, o němž jednáme, mohlo by se z předešlého doplniti jen *σήμαινε*, což však, jak řečeno, smysl nepřipouští. Z těch důvodů nepochybuji, že *οὕτως* je porušeno. Těžko říci, co tu původně stálo; nejspíše nějaký imperativ jako *ὅρα* (Blaydes) nebo *σκοποῦ* (Rappold) nebo *φράζου* (Schubert). V textu ponechal jsem návrh první, ač jej nikterak nepokládám za opravu jistou.

V. *1328* n.

ἦ νοῦς ἔνεστιν οὔτις ὑμῖν ἐγγενής,
ὅτ' οὐ παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν αὐτοῖσιν κακοῖς
τοῖσιν μεγίστοις ὄντες οὐ γιγνώσκετε;

Schmelzer pro obtíže, které se shledávají ve v. 1329 n., oba tyto verše vymýtil z textu. To je ovšem nejjistější a nejsnazší prostředek zbaviti se obtíží; ale jest oprávněný, jestliže myšlenka sama určitě k interpolaci neukazuje? Mnozí jiní slova ta všelijak mění. Tak soudí Nauck, že jest tvrdé vztahovati první *αὐτοῖς* k následujícímu substantivu *κακοῖς*, a že prý nelze říci *παρὰ κακῷ εἶναι.* I opatrný Wolff Bellermann shledává první *αὐτοῖς* nápadným. Myslím, že netřeba tu změn Proč by bylo tvrdé vztahovati první *αὐτοῖς* k následujícímu *κακοῖς*? Napadne koho tuto, kde se proti sobě vlastně staví předložky *παρὰ* a *ἐν*, doplňovati co jiného? Myšlenka jest zcela jasná: »Nepoznáváte, že nejste jen u, na kraji samého nebezpečí, ale v něm samém?« Ovšem se nikde neříká *παρὰ κακῷ εἶναι*, ale *παρὰ* tu patrně kladeno v čistě lokálním smyslu jen pro protivu k následujícímu *ἐν*. Dobře praví Jebb, že *παρὰ κακοῖς* různí se od *ἐν κακοῖς* právě tak, jako *παρὰ πυρί* v Hom. Od. 7, 154 od *ἐν πυρί.* Srv. i obšírný výklad Kaibelův na str. 275 n., jenž rukopisného čtení rovněž hájí.

Rappold čte s Nauckem *παρ' αὐτοῖς*, ostatní slova, odchylně od Naucka, nechávaje nezměněna, a vykládá: »unter euch (etwa um zu plaudern)«. Byla by to změna nejsnazší ze všech navržených. Pochybuji však, že by který divák byl při tomto čtení místo správně pochopil. Slova *ἀλλ' ἐν αὐτοῖσι κακοῖς* (»uprostřed samého nebezpečenství«) žádají si protivy; protivou správnou není tu výraz »ne mezi sebou«, nýbrž »ne mimo nebezpečenství«,

(ale v něm samém). Tomu spíše vyhovuje čtení rukopisné, než tato konjektura.

Ve v. ***1333*** není ὑμῶν po předchozím ὑμῖν ve v. 1332 pěkné a bývá proto měněno (*οἶμαι* Nauck a dle něho Rappold). Nevím, dostačí-li pouhé n e l i b é opakování téhož slova, není-li jinak proti němu závady, k uznávání chyby textové; v. výše str. 99.

V ***1361.***

χαῖρ', ὦ πάτερ· πατέρα γὰρ εἰσορᾶν δοκῶ.

Verš ten co do smyslu je bezvadný. Co praví Nauck (verš ten prý nemá smyslu, protože Elektra nemíní, že vidí Agamemnona, nýbrž chová k starému pěstounu touž úctu a vděčnost, jako dítě k otci), je holá sofistika. Myšlenka, které Nauck žádá, je vskutku ve verši tom obsažena; že nemluví Elektra o s v é m otci, nýbrž o pěstounu j a k o otci, vysvítá již z toho, že nepraví *τ ὸ ν πατέρα*, nýbrž pouze *πατέρα* (Kaibel na str. 279).

Vážnější je námitka druhá. Verš prý je »rhythmicky« vadný; v tragickém trimetru netvoří prý nikdy jediné slovo tvaru tribrachya (◡◡◡), jako tuto *πατέρα*, t ř e t í takt (Nauck). Podobně o této vadě vyjadřuje se Jebb. Vyskytají-li se v třetím taktu tribrachye, bývá prý caesura v třetí i čtvrté stopě (tak že tribrachys nemůže sestávati z jediného slova); na př. Sof. OT 248 *κακὸν κακῶς ν ι ν || ἄ μ ο ρ ο ν || ἐκτρίψαι βίον*; anebo jest caesura aspoň v stopě třetí (srv. Ant. 31 *τοιαῦτά φασι || τ ὸ ν ἀγαθὸν Κρέοντά σοι*; Eur. Troad. 497). Jebb nemění verše toho jen proto, že má aspoň pausu po druhé stopě, po slově *πάτερ*.

Ale tento verš jest r h y t h m i c k y ú p l n ě n e z á v a d n ý. Domnělá ta velmi malicherná pravidla, Porsonem a jinými stanovená, o tvaru jednotlivých stop trimetru jsou většinou naprosto lichá; na př. pravidlo, na něž se odvolává Jebb, zakládá se na starém omylu, že po k a ž d é m slově ve větě jest jakás pausa, a že tedy caesura nebo diaerese je všude tam, kde končí se slovo. Jsme-li si lichosti této zásady vědomi, nemůžeme uznávati rozdílu mezi tribrachyem ze dvou slov a tribrachyem z jednoho slova složeným, není-li mezi oběma slovy, z nichž je po případě složen, pomlčka, a nemůžeme tedy uznávati oněch caesur, které metrikové v také hojnosti všude shledávají. Mezi *πατέρα* a na př. *νιν ἄμο(ρον)* není ve výslovnosti rozdílu. Uvedený verš z OT 248 má caesuru jen po *ἄμορον* (hefthemimeres), jako verš z Elektry, o němž jednáme, jen po *γὰρ* (rovněž hefthemimeres); a vedle toho má verš z Elektry diaeresi po slově *πάτερ*, po druhé stopě. Oba verše jsou rhythmicky nezávadné.

Stálo by za to, aby někdo tyto titěrné zákony, kteréž ostatně mají dosti výjimek, často neprávem opravovaných, podrobil důkladné revisi: zajisté se jich většina shroutí. Kdyby se byli starověcí básníci měli řídili takovými malichernými zákony o »rhythmu«, které pro ně vyzpytovali mnozí moderní filologové, byli by musili pořád míti po ruce nějaký metrický codex, v němž by jednotlivá ta pravidla byla bývala zaznamenána. Ale básník při veršování potřebuje volnosti a nemůže se bez podstatné příčiny vázati takovými titěrnostmi, které se skutečným rhythmem ani nijak nesouvisí.

V. *1372* n.

οὐκ ἂν μακρῶν ἔθ' ἡμῖν ο ὐ δ ὲ ν ἂ ν λόγων,
Πυλάδη, τόδ' εἴη τοὔργον, ἀλλ' ὅσον τάχος
χωρεῖν ἔσω

Čtení rukopisné lze zajisté vysvětliti; smysl místa je jasný. Vazba byla by tato: *τόδε τὸ ἔργον οὐκ ἂν εἴη οὐδὲν ἔργον μακρῶν λόγων, ἀλλ'* (*ἔργον ἂν εἴη*) *χωρεῖν ἔσω*: »Tento čin (vykonání pomsty) není již žádným činem dlouhých řečí (není k němu třeba dlouhých řečí), ale činem jest (třeba jest) jíti do vnitř.« Výraz *ἔργον ἐστὶ* (opus est) s gen. nebo inf. (obě ty vazby vyskýtají se tu za sebou) je obyčejný. Rovněž tak vyskýtá se vazba *οὐδὲν ἔργον ἐστὶ* (na př. Sof. Aias 852 *ἀλλ' οὐδὲν ἔργον ταῦτα θρηνεῖσθαι μάτην*; Eur. Hipp. 911 a j.) a také *τόδε ἔργον ἐστὶ* (Eur. Andr. 551 n. *οὐ γὰρ ὡς ἔοικέ μοι σχολῆς τόδ' ἔργον*). Všechny tyto různé vazby máme tu takřka shrnuty na jednom místě. Mnohým zdálo se pron. dem. *τόδε*, jež tu překládají »nyní, zde« (Wolff-Bellermann; srv. i Rappold), nápadné. Ale nápadné je pouze s našeho stanoviska moderního; my výraz *ἔργον ἐστὶ* překládáme výrazem »třeba jest«, ale Řekovi znamenalo v té frasi *ἔργον* stále »čin«, i mohl je tedy určiti náměstkou a zajisté mohl užiti také vazby *τόδε* (t. *ἔργον*) *οὐδὲν ἔργον ἐστὶ τινὸς* (nebo inf.), ač t a t o vazba, pokud můžeme souditi z mlčení vykladatelů, odjinud než z tohoto místa není doložena.

Výklad, kterého jsem se přidržel, zajisté jest lepší než výklad Jebbův a Kaibelův (str. 281), kteří *οὐδὲν* pojímají jako acc. (»nijak«; Kaibel: »auch nicht im mindesten mehr«); srv. v tom smyslu *οὐδὲν* na př v Sof. El. 519 a j. Ale ve frasi *ἔργον ἐστὶ οὐδὲν* sotva by kdo pojímal *οὐδὲν* za acc.; každý byl by veden k tomu, aby je spojoval se subst. *ἔργον*.

Ačkoli však tu lze vše vysvětliti, přece by tu každý *οὐδὲν* které po *οὐκ* jest sice možné, ale zbytečné (zbytečné je také dvojí *ἂν*), raději neměl; celý výraz stal by se tak rázem jasnější. Proto jest možno, že *οὐδὲν ἂν* je porušeno (návrhů k jeho opravě podáno několik; mně by se nyní nejlépe líbil Blaydesův

οὐδαμῶς). Ale ježto přece celé to místo lze vysvětliti uspokojujícím způsobem, ponechal jsem v druhém vydání čtení rukopisné.

V. **1413.**

ὦ πόλις, ὦ γενεὰ τάλαινα.

Slova *ὦ πόλις ὦ* netřeba měniti s Gomperzem v *ὦ Πέλοπος*. Dobře připomíná Wolff-Bellermann (str. 167), Jebb i Kaibel (str. 289), že výkřik *ὦ πόλις* jest tu v ústech sboru vhodný. Osud panovnické rodiny týká se také obce.

V. **1416.**

ΚΛ. ὤμοι μάλ' αὖθις. ΗΛ. εἰ γὰρ Αἰγίσθῳ θ' ὁμοῦ.
(*γ' Αἰγίσθῳ* Hermann).

Slova *εἰ γὰρ Αἰγίσθῳ γ' ὁμοῦ* (dle opravy Hermannovy) vykládají se obyčejně tak, že ze slova *πέπληγμαι* předešlého v. 1415 doplňuje se v té větě příslušný výrok (na př. *ἐπλήγης*). Kdo ponechávají rukopisné čtení *Αἰγίσθῳ θ'* vykládají tak, že z předešlého výkřiku Klytaimestřina *ὤμοι μάλ' αὖθις* doplňují k *εἰ γὰρ* nějaké sloveso, značící »volati«: »Kéž bys volala: (běda mně) a také Aigisthovi zároveň«. Jebb vykládá, čta *Αἰγίσθῳ γ'*, poněkud odchylně; doplňuje tu totiž pojem, obsažený v předešlém zvolání Klytaimestřině: »Kéž by běda, zle bylo zároveň Aigisthovi«. Výklady ty nejsou nemožné, ač jsou poněkud strojené; přece však přijímám do textu nepatrnou změnu Kaibelovu *σοὶ γὰρ Αἰγίσθῳ θ' ὁμοῦ*, ke které ho zajisté přimělo rukopisy zachované *θ'*, poněvadž se jí místo stává rázem jasné. Elektra pak praví: »Ano běda buď podruhé tobě a Aigisthovi zároveň« (srv. v. 666 n. *σοὶ φέρων ἥκω λόγους ἡδεῖς . . . . Αἰγίσθῳ θ' ὁμοῦ*). Po *αὖθις* mohlo v majuskulích původní *σοὶ* snadno přejíti v *εἰ*.

V. **1420.**

Ve slovech *πολύρρυτον γὰρ αἷμ' ὑπεξαιροῦσι τῶν κτανόντων οἱ πάλαι θανόντες* většina vydavatelů (i opatrný Jebb i Kaibel) opravují *πολύρρυτον* (*πολύρρυτον* P, *πολλύρυτον* L) dle Bothovy konjektury v *παλίρρυτον* (»krev, na odplatu tekoucí«). Že *παλίρρυτος* u tragiků se nevyskýtá, nic by neznamenalo; vyskýtá-li se u nich *παλίρρους*, mohlo se vyskytovati i *παλίρρυτος* zrovna tak, jako vedle *πολύρρους* vyskýtá se tvar *πολύρρυτος*. Ale nevím, nemá-li pravdu Wolff-Bellermann, když na str. 168 tvrdí, že *πολύρρυτον* dává výborný smysl: »prolévají krev v proudech«. Že ji prolévají odplatou, to je v celém tom výroku sboru dostatečně naznačeno slovy *τελοῦσ' ἀραί* a slovy *αἷμα ὑπεξαιροῦσι τῶν κτανόντων οἱ πάλαι θανόντες*. Nebylo tedy básníku třeba naznačovati to ještě zřejmě po třetí. Proto ponechávám v textu čtení rukopisné.

V. *1448* n.

συμφορᾶς γὰρ ἂν
ἔξωθεν εἴην τῶν ἐμῶν γε φιλτάτων.

(*ἐμῶν τε φιλτάτων* LP, *ἐμῶν τῆς φιλτάτης* L[1]L[2], *ἐμῶν γε φιλτάτων.* *)

V prvním vydání přijal jsem opravu Vauvilliersovu (*τῶν ἔ μ ο ι γ ε φιλτάτων*). Ale týž smysl podává i čtení rukopisné *τῶν ἐμῶν γε φιλτάτων.* Dobře zastává se ho Kaibel (str. 293): *τἀμὰ φίλτατα* jest totéž, co *τὰ ἐμοὶ φίλτατα*; srv. Eur. Her. M. 1409 *τἀμὰ γὰρ σπεύδεις φίλα* (= *τὰ ἐμοὶ φίλα*). Není tu tedy třeba změny.

V. *1466.*

ὦ Ζεῦ, δέδορκα φάσμ' ἄνευ φ θ ό ν ο υ μὲν οὐ
πεπτωκός· εἰ δ' ἔπεστι νέμεσις, οὐ λέγω.

Gomperz za *φθόνου* (*φόνου* L, *φθόνου* PL[2]) navrhl *θεοῦ*, a tu konjekturu přijali mnozí (také já v prvním vydání) do textu. Zbytečně. Místo to dobře vyložil Wilamowitz, jehož právem drží se Kaibel (str. 296) a také Rappold. Slovo *φθόνος* značí tu »závist bohů« (naznačuje to již zvolání *ὦ Ζεῦ*). Bozi zahubili Oresta ze závisti, že byl šťasten; zdali také vedle závisti přiměla je k jeho utracení i vůle p o t r e s t a t i ho, ježto snad bozi soudili, že jest šťasten aniž toho zaslouží (*εἰ δ' ἔπεστι νέμεσις*), o tom Aigisthos nechce rozhodovati (*οὐ λέγω*). Při tom výkladu netřeba změn.

V. *1485* n.

τί γὰρ βροτῶν ἂν σὺν κακοῖς μεμιγμένων
θνῄσκειν ὁ μέλλων τοῦ χρόνου κέρδος φέροι;

Verše ty po příkladu Dindorfově mnozí vypouštějí. Zbytečně, jak ukázal Jebb i Kaibel na str. 298. Smysl místa jest tento: »Nenech Aigistha déle mluviti; neboť jaký by to p r o n á s byl zisk, odkládati smrt toho, kdo ze špatných smrtelníků (*σὺν κακοῖς μεμιγμένων*) má zemříti? Ale z a b i j ho h n e d.« Výraz *κέρδος φέροι* (ne *φέροιτο*) ukazuje, že Elektra nemluví tu o zisku Aigisthově, nýbrž o zisku, který by oni sami měli z odkladu jeho smrti. Má-li zemříti dobrý, jest každá chvíle, kterou žije, ziskem pro ostatní, ale lidi zlé, jako je Aigisthos, třeba odstraniti co nejrychleji. Odchylně vykládá Jebb: »Jakým ziskem byl by taký odklad pro odsouzeného zlosyna?« Výklad rovněž možný, ale, myslím, ne lepší výkladu Kaibelova, jenž shodný jest v podstatě s výkladem Wolffovým-Bellermannovým. Výraz *ὁ σ ὺ ν κακοῖς μεμιγμένος* (zlosyn, »skrz na skrz zlem prosáklý«) lze dobře ospravedlniti příklady, uvedenými Jebbem a Kaibelem; srv. Pind. Nem. 3, 77 n. *μεμιγμένον μέλι λευκῷ σ ὺ ν γάλακτι*, Sof. Ai. 895 *Τέκμησσαν οἴκτῳ τῷδε σ υ γ κεκραμένην*, Ant. 1311 *δειλαίᾳ δὲ σ υ γ κέκραμαι δύᾳ* a j. v.

O poměru české prosodie časoměrné i přízvučné k rozměrům antickým.

Napsal **Josef Král.**

V Kvíčalově ČMF. VI, str. 417—449 a VII, str. 78—86 v článku téhož jména, jenž patrně pro veliký nával látky začal vycházeti v posledním čísle jednoho ročníku a dokončen byl v prvním čísle ročníku následujícího, pan gymn. prof. Jan L. Čapek podrobuje kritice má pravidla o přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných, uveřejněná v Listech fil. XXV, 1898, str. 1 nn. Překládá totiž a přehlíží již na jedenáctý rok Plautovu »Mostellarii«; při té příležitosti sama namanula se mu otázka, jsou-li tato má pravidla správná. Bádaje o té věci, došel ovšem k úsudku, že v pravidlech těch jest mnoho nesprávného. Proto jsem nucen vraceti se k této otázce, ačkoli se mi z duše protiví opakovati znova věci, již několikrát jasně vyložené, jen proto, že jiný jich nemůže nebo nechce pochopiti.

Č. chtěl »zkusiti pravdivost tvrzení professora J. Krále, že jest možno všechna metra antická bez závadných změn rhythmických napodobiti českým přízvukem«. »Provedl jsem tu zkoušku« — praví — »a přeložil všecka kantika Mostellarie také přízvučně, snaže se, pokud možno, věrně napodobiti rozměry originalu« (ČMF. VI, str 417).

Že v češtině zcela dobře možno překládati časoměrně, »dávno již prakticky od překladatelů dokázáno a theoreticky uznáno. Toť jest ovšem veliká přednost prosodie časoměrné; nic na tom nemění se pokusy konanými od prof. Josefa Krále a F. Mareše, jimiž dokazuje se, že české délky nejsou stejné a že nejsou tak veliké, jako délky řecké: takovými skrupulemi metrika neváží a nevážila nikdy. Ostatně řecké délky nebyly také všecky stejné, tak na př. slabika dlouhá s přízvukem průtažným byla rozhodně delší, než jiná dlouhá s přízvukem ostrým aneb bez přízvuku, a přece brali je metrikové za stejné. Proto není pravda, že důsledky (sic!) prací prof. J Krále v niveč obrácena jest ta stará chlouba našich metriků, že časomírou jest češtině možno dokonalé vystižení antických meter řeckých (jak tvrdil Pavel Váša, v Čase, roč. XIII., čís. 29, str. 452).«

O něco dále (ČMF. VI, str. 419) praví zase Č., že o otázce, je-li v češtině přípustna pouze jedna z obou prosodií, nechce mluviti. Patrně soudí, ač rozumím-li dobře jeho nejasným výkladům, že časomíra jest sice v češtině možna, ale o její přípustnosti nebo nepřípustnosti netroufá si roz-

hodovati; přece však jí zcela zřejmě hájí, vytýkaje mi, že důvody, mnou proti ní uvedené, nic neváží.

Vypsal jsem schválně ta místa ne snad proto, že by za opsání stála, nýbrž proto, aby bylo zřejmo, jak nevědecky se v ČMF. píše a polemisuje. Kde pak jsem kdy popíral, že časomíra v češtině (i v jiných jazycích) je nemožna? Možno je na světě leccos: možno jest na př. psáti jazykozpytné články a neznati pranic z jazykozpytu, možno je bádati o řeckých dějinách na základě českých a německých překladů a uměti při tom řecky zcela nedostatečně, možno je nerozuměti Horatiovi a dokazovati na základě jeho nepochopených slov, že básník Lucilius básnil stoje na jedné noze, možno je psáti o metrice a nic pořádného z ní neuměti, možno je choditi třeba po rukou místo po nohách atd. atd.; a tak je také časomíra možna nejen v češtině, nýbrž třeba i v suahelštině, jak to makavě dokazují časoměrné básně české, maďarské, francouzské, vlašské, anglické, německé atd. (srv. o tom Listy fil. XXV, 1898, str. 1 až 11). Ale při otázce vědecké neběží nikdy jen o to, co je možno, nýbrž také o to, co je správno a přípustno. A že časomíra v češtině je nesprávná a nepřípustná (ne nemožná), dokazoval jsem v obšírném svém pojednání na hojných místech a v Listech fil. XXV, 1898, str. 13 n. shrnul jsem důvody své stručně takto:

»Do jazyků moderních dostala se časomíra v době humanistické z latiny, jako do latiny dostala se z řečtiny, a je v nich nepřípustna z týchž důvodů jako v latině.

Pro češtinu jsou to tyto:

I. V češtině při veršování časoměrném nelze v náležité míře vyhověti přízvuku, ani slovnému ani větnému. Nebo ježto náš přízvuk je důraz, a iktus rhythmický, jímž rhythmizomenon řeči rozděluje se v pravidelné oddíly, takty, rovněž je důraz, lze časoměrné řady v češtině čísti buď jen s přízvukem rhythmickým se zanedbáváním přízvuku grammatického, nebo naopak s přízvukem grammatickým se zanedbáváním přízvuku rhythmického. Prvým ruší se správná výslovnost, druhým rhythmus. Oběma bylo by lze vyhověti jen tehdy, kdyby oba přízvuky, grammatický i rhythmický, se stýkaly, totiž kdyby slabika přízvučná byla zároveň slabikou rhythmicky důraznou, slabikou s iktem. Proč takový způsob veršování časoměrného, v theorii možný, nelze pro češtinu doporučiti, bude vyloženo níže.

Důvod tento proti časomíře, pádný a nevývratný, uvedl již Dobrovský.

II. Naše slabiky dlouhé, jak jsem dříve obšírně ve shodě se staršími výtvody Hostinského vykládal (v. článek můj a Marešův »Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry«,

Listy fil. XX, 1893, str. 268 n.) nemusí býti o mnoho delší slabik krátkých, ježto podstata rozdílu mezi vokálem dlouhým a krátkým spočívá ne tak v jejich trvání, jako v jejich způsobu vyslovení (legato — staccato). V řečtině tomu bylo jinak. Vokály dlouhé s průtažným přízvukem (na př. v σῶμα, μῆνις atd.) měly jistě trvání přibližně dvakrát delší než vokály krátké, ježto při vyslovení slyšeti bylo vokál taký dvakrát (sóòma a pod.). I vedlejší přízvuk, kterýž se v písmě nenaznačoval, býval, jak nyní víme, průtažný (srv. přízvukování οἶκοι a loc. οἴκοι, ve kterémž posledním slově druhé οι má vedlejší přízvuk průtažný). A snad i jiné vokály dlouhé měly trvání delší než naše, ježto přízvuk musikální vokalismu šetří (v řečtině je vskutku vokalismus velmi zachovalý) a délek nezkracuje, jako přízvuk exspiratorní. Užívání polohové délky místo délky přirozené jistě bylo v řečtině původně jen výpomocné. V češtině tedy ani při veršování časoměrném nelze dosíci taktů co do trvání, pokud možná, stejných. Časomíra v češtině nemá pro verše té výhody, jako v řečtině. Ani jí nelze v češtině dosíci při pouhém rhythmizomenu řeči úplné přesnosti rhythmu.

III. Pro délku polohovou nemá čeština dosti citlivosti, ježto v češtině, jak svědčí objektivní měření, slabika s více konsonanty nemusí zabírati při vyslovení více času než slabika s méně konsonanty. Konsonanty vyslovují se často na újmu vokálu slabiky (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 346; čl. »Trvání hlásek«, Listy fil. XX, 1983, str. 272 nn.). Že v češtině ani nelze vyhověti náležitě přirozeným pravidlům o posici, ukázáno bylo v Listech fil. XXIII, 1896, str. 406.«

Z těchto tří důvodů první a třetí Č. způsobem zcela nevědeckým pomíjí úplně mlčením, ačkoli první naprosto nelze vyvrátiti. Kdyby Č. byl dlouhý můj článek náležitě četl a pozorně rozvážil, byl by poznal, že nebylo u nás málo lidí, kteří, a to až do dob nedávných, soudili, nemajíce sluchu, že přízvuk český nebývá vždy na první slabice, a ti mohli ovšem do jisté míry časomíry hájiti. Kdo však, jako Č., ani se nepokouší důvod ten oslabiti, ba jej vůbec nevědecky zamlčuje, poněvadž ho vyvrátiti nemůže, přiznává vlastně sám, že časomíra v češtině je nepřípustna. Jestliže ji přece hájí proto, že je možná, a dovoluje, aby špatným přízvukováním českých slov przníla a znešvařovala jazyk náš, hájí jí způsobem zcela nevědeckým. A proto měl, má a bude míti pravdu Váša, že jest časomíra v češtině obrácena v niveč, i kdyby to sebe důrazněji popírali metrikové Velíšek a Čapek, i ČMF. třeba s celým sborem »velectěných ... spolupracovníků dřívějších i nově přistoupivších, počtem hojných a vědeckým nebo školním působením chvalně známých«, kteří zaručují »cennost a důležitost« ČMF. (v. autokritiku ČMF. na zadní straně obálky ČMF. VII, 1901, seš. I a II).

Č. mluví pouze o mém důvodu druhém, uváděje některé námitky proti němu, které z části vyčetl z mého článku, jak srovnání míst shora uvedených každého přesvědčí; ale i tato má slova si upravuje tak, aby mohl užiti jich jako zbraně proti mně samému. Tak na př. nezavrhoval jsem časomíry proto, že prý dle pokusů mých a prof. Mareše české délky nejsou stejné, nýbrž proto, že slabiky dlouhé v češtině nemusí býti o mnoho delší slabik krátkých, což je tvrzení podstatně jiné. Nikde jsem s prof. Marešem nedokazoval, jak by kdo ze slov Č.-ových souditi mohl, že české délky nejsou tak veliké, jako délky řecké, ježto přese všecko namáhání nepodařilo se nám sehnati nějakého starověkého Řeka, který by nám řecká slova se správnou výslovností starých dob byl do telefonu pronášel. Nemohli jsme tedy o výslovnosti staré řečtiny konati pokusů. Co v článku našem (Listy fil. XX, 1893, str. 278 a 280) o té věci jest řečeno, nezakládá se na pokusech, nýbrž, jak každému pozornému čtenáři článku toho musí býti zjevno, na domněnkách. Nesprávné je také tvrzení, že metrika neváží a nevážila nikdy »takovými skrupulemi«, t. skrupulemi o délkách slabik a jich různosti. Výrok ten svědčí jen o Č.-ově naprosté neznalosti antických i moderních theorií metrických. Kdyby znal na př. jen metriky německé nebo i české, věděl by, že i v přízvučném veršování Němcům i Čechům různé délky slabik činily veliké »skrupule«, a že mnozí veršovníci »jimi« vskutku »vážili«. V mém pojednání o prosodii je toho pro toho, kdo je celé čte, dokladů dost a dost. I to tedy, co na základě mého článku uvedl Č. proti mému důvodu druhému, jest úplně nesprávné a svědčí jen o tom, že neumí cizí myšlenky ani správně podati. Polemika však, bojující proti tvrzením, která ani nebyla pronesena, jest sice snadná a pohodlná, ale nicotná a nevědecká.

Dle Č. (ČMF. VI, str. 419) rozhodne prý o principu prosodie praxe básnická; ta již rozhodla, že v původním skládání vládne přízvuk a »povede asi k tomu, že i metra antická, pokud je lze českým přízvukem věrně napodobiti, budou překládána přízvučně«. Ale rozhodnuto prý není, lze-li skutečně všecka metra tato přízvučně napodobiti. Č. sám zavrhuje užívání časomíry ku překladu lyrických částí antických dramat »z ohledu čistě aesthetického« (ČMF. VI, str. 420), pro nesrovnalost, která vzniká, překládají-li se části dialogické přízvučně a lyrické časoměrně, jak dlouho u nás bylo zvykem. Tuto nesrovnalost vytýkal prý již Nebeský v ČČM. 1851, 3, str. 147 Šohajovi.

Čtenář mohl by souditi, že Č. uvádí tu nový důvod proti časomíře ze svého nebo přímo z výkladu Nebeského. Proti tomu musím já tuto na to důrazně poukázati, že jsem o této nesrovnalosti také mluvil, a že i mé mínění o té věci mělo býti zřejmě s mým jménem uvedeno. ČMF. však, jak se zdá, nerado cituje

články jistých lidí, leda míni-li, že může je nějakým způsobem vyhlásiti za nesprávné. Zamlčelť nejnověji i jméno Gebauerovo při uvádění jeho článku »O negaci, zvláště staročeské« (VII, 1901, str. 56), a to v pojednání, které se na onom článku Gebauerově zakládá. Tento vědecky nepřípustný způsob shledáváme i v článku, o němž jednám. Připomíná-li Č. (ČMF. VI, str. 420 pozn.), že onu nesrovnalost při překládání antických dramat právem vytýká již Nebeský v ČČM. 1851, 3, str. 147, každý čtenář musí se domnívati, že tu Č. moje články o prosodii novým svým objevem doplňuje, zvláště když hned za tím vytýká mi jisté domnělé nesprávnosti při posudku jakéhos mínění B. Nebeského; avšak on, neuváděje mého jména, z mého článku jen vypisuje. Nebo já jsem v článcích »O prosodii české« (Listy fil. XXI, 1894, str. 332) zřejmě o Nebeském napsal: »Ve shodě s tímto svým míněním posuzuje Nebeský i překlad Šohajův Sofokleovy Antigony' v ČČM. 1851, 3, str. 147 (úvaha podepsána pouze V. N.). Také on vytýká Šohajovi právem, že překládal některé části přízvučně, jiné časoměrně«.

Takovéto užívání mé práce jeví se v tomto článku i jinde. Tak ČMF. VI, str 421 vykládá Č, že Nebeský dovolil si v jistém překladě k vůli stručnosti jazyka českého verš zkrátiti, že proměňoval verš iambický v trochejský, k němuž přidával často předrážku. »Tuto praxi ovšem schvalovati nelze, ale velice jest litovati, že Nebeský zásad svých v tom ohledu nevypracoval, neboť by byl jistě něco řádného a také pro budoucnost platného vyvedl.« Po prvních slovech toho odstavce přidáno jest v závorce: »viz *t* Královo pojednání, L. F. XXV., str. 17 n.« Čtenář by z toho »*t*« zajisté soudil, že jádro tohoto odstavce pochází od Č., kdežto vše (i odsouzení onoho počínání Nebeského) je vypsáno z uvedeného místa mého článku, ovšem slovy poněkud změněnými. Přidána jest jen laciná a planá věštba »ale velice jest litovati, že Nebeský zásad svých v tom ohledu nevypracoval, neboť by byl jistě něco řádného a také pro budoucnost platného vyvedl«. Jak to jen Č ví a proč on se tedy nepokouší stanoviti takové řádné a pro budoucnost platné zásady, kráčeje v šlépějích Nebeského?

Jinde (str. 420) vykládá se, že v Listech fil. XXI., str. 331 a XXV, 1898, str. 17 posuzuji výklad Nebeského v ČČM. 1850, str. 602 o tom, proč neužívá ve svých překladech časomíry; pravím prý, že se zásadami tam vyloženými, jimiž Nebeský při překladu se řídil, nesouhlasím. »Ale Nebeský na jmenovaném místě sám se přiznává, že zásad takových tenkráte hotových ještě neměl. Praví zajisté: Kdyby se mi jednou naskytla příležitost překlady z Aristofana o sobě vydati, pokusil bych se nějaký takový prostředek v tom ohledu najíti« (totiž — jak vy-

kládá Č. — prostředek, překládati antická metra jinými, která by v češtině měla týž účinek jako metra v řečtině).

Č. kárá mne tu z chyby; nesouhlasím se zásadami, jimiž Nebeský při překladu se řídil, ačkoli Nebeský ještě tehdy zásad takových hotových neměl. To troufá si Č. tvrditi, ačkoli hned potom ty »zásady«, jimiž Nebeský se řídil a s nimiž já nesouhlasím, uvádí (totiž zásady krátiti verše a zaměňovati metra iambická v trochejská). Poněvadž Nebeský tyto zásady, kterými se při tomto i při jiných překladech vskutku řídil, nepokládal za definitivní a chtěl je upraviti jinak, neměl jsem práva dle Č. nazývati je zásadami, a křivdím Nebeskému, když je tak nazývám. Takovou polemiku pěstuje filologický časopis! Není-li tu každému zřejmo, že jsou to výtky nejen nesprávné, nýbrž i velmi strojené?

V témž pojednání L. F. XXI, str. 445 vytýkám prý Nebeskému, že, překládaje přízvučně, metra starořecká často stíral a zbytečně měnil; proto nelze prý o něm ani (toto ani Č. přidává) mluviti jakožto o přízvučném překladateli meter antických. »Pokud Nebeský jinými překlady tohoto přísného odsouzení zasloužil, nezkoumal jsem; ale jeho překlad Plautových ‚Pleníků‘ nedává příčiny k soudu takovému.« »Libovolné zaměňování meter není u Nebeského aspoň v Plenících tak časté, aby se mohlo říci, že nelze o něm mluviti jako o přízvučném překladateli meter antických« (ČMF. VI, str. 421 n.).

Lituji, že Č. čte články jiných tak povrchně. Soud o Nebeském, jenž se mu tak nelíbí, pronesený v Listech fil. XXI, 1894, str. 446 v hlavě čtvrté mého pojednání (»Účinky ‚Počátků českého básnictví‘. Ráz prosodie časoměrné i přízvučné mezi r. *1818—1853*«) týká se zásad, jimiž se při obměnách antických meter řídil v překladu Aristofanových »Rytířů« v ČČM. ***1850***, zásad, o kterých se sám Č. o něco výše vyslovuje, že jich schvalovati nelze (krácení veršů, měnění iambického rhythmu v trochejský). Č., ačkoli soud můj o překládání Nebeského sám schvaluje, vytýká mi přece, že Nebeskému křivdím, poněvadž v překladu Plautových »Pleníků« (Captivi), který vyšel r. ***1873*** (Č. to opatrně zamlčuje), překládal Nebeský lépe. Ale já jsem veršů jednotlivých básníků a překladatelů, kteří psali po r. 1865, úmyslně podrobněji nerozbíral (srv. Listy fil. XXIII, 1896, str. 439), i jest to počínání naprosto nesprávné a ve vědě nedovolené, kárati někoho pro chyby, kterých se ani nedopustil. Č. neměl býti mimo to tak pohodlný a vynášeti svůj soud o překládání Nebeského na základě jediného jeho překladu, nýbrž měl si prohlédnouti všecky; měl také přečísti si to, co jsem o té věci napsal v druhé části svého pojednání (Listy fil. XXV, 1898, str. 17 n.). Byl by zvěděl, že o pozdějších jeho překladech soudím příznivěji, řka na str. 18: »Nebeský sám

se v pozdějších svých překladech zásad těchto (t. zásad z r. 1850) částečně zřekl; šetřil na př. iambického trimetru, neměně ho zbytečně v řady trochejské, a vůbec metra původní v partiích dialogických hledě zachovati. Ale rozměry lyrické i později zbytečně a ne na prospěch překladu zaměňoval jinými.« Atd. Proto jest všecka polemika Č.-ova (ČMF. VI, str. 421), této věci se týkající, zcela planá. Nejpodivnější však je, že ještě po tom pokárání, kterého se mi od Č. pro »přísný« soud o Nebeském dostalo, Č. sám (ČMF. VI, str. 422) ony licence Nebeského naprosto zavrhuje; »nejsou v češtině nutny, a není divu, že s nimi nyní nikdo nesouhlasí«. Dokonce vypisuje zase důvody proto z mého pojednání, tentokráte aspoň s udáním pramene.

Teprve po těchto dosti dlouhých úvodních úvahách o mé práci přichází ČMF. k hlavní věci. Tvrdím prý s jistým omezením, že jest možno napodobiti metra starověká věrně, a to prý jest dosud sporno. Tento spor chce tedy Č. rozhodnouti. Dříve však, než se do toho pouští, pokládá ještě za nutné pokárati můj překlad Sofokleovy Elektry slovy: »Též známo jest, že jeho úplně přízvučný překlad Sofokleovy ‚Elektry' (Sborník světové poesie, čís. 50) má býti praktickým důkazem této možnosti«. Má-li jím býti, patrně jím není. Toto tvrzení opsáno jest z Památníku Akademie (Filologie klassická, str. 81), kde rovněž čteme, že »překlad ten (Elektry) má býti důkazem, že veškerá metra antická lze (arci s jistými rhythmicky nezávadnými obměnami) převésti do češtiny přízvučně«. Každý se zajisté podiví, proč »Památník« i Č. užívá tohoto pythického »má« a proč raději přímo nevytkne, kde překlad ten není důkazem, že starověká metra lze převáděti do češtiny přízvučně. Abych kontrolu svého překladu učinil možnou, ponechal jsem metrický rozbor částí lyrických týž, jaký byl v mém vydání Elektry z r. 1889, a překládal vůbec dle svého textu, ač r. 1896 leccos k jinému rozboru lyrických partií lákalo (srv. předmluvu k překladu Elektry, str. 6). Jest tedy každému, kdo metrice rozumí, velmi snadno možno prostým srovnáním schemat metrických v mém vydání s mým překladem sehnati si důkazy pro tvrzení, že můj přízvučný překlad nenapodobí antických lyrických meter věrně. K čemu tedy toto doctum altumque silentium? Příčina jest mně i zajisté jiným, kteří ty metriky, píšící do ČMF. znají, jasná: rozbor lyrických meter jest pro mnohé filology pravou netykavkou; z neznalosti rhythmiky bojí se o něm něco určitého pronésti, poněvadž sami dobře vědí, že by se mohli nemile zmýliti. Proto spokojují se pythickými výroky, že můj přízvučný překlad Elektry má podávati důkaz, že lze přízvučná metra věrně napodobiti, aby se čtenář dovtípil, že ho vskutku nepodává, ale neuvádějí z něho ani jednoho místa, kde by původní rhythmus byl porušen nebo změněn.

Poněvadž však původní rhythmus vskutku všude v překladů Elektry jest zachován, jsou vystižena v něm původní metra rhythmicky věrně, třeba ne otrocky věrně, a překlad podal vskutku důkaz, že i lyrická metra antická lze převáděti do češtiny přízvučně.

Č., aby jen mohl se mnou polemisovati, zase ovšem před zmínkou o mém překladu nesprávným způsobem slova má si upravuje. Praví totiž (ČMF. VI, str. 423), že připouštím »nemožnost otrockého (totiž věrného) napodobení taktů antických, vznikajících rozváděním původních délek, stahováním slabik a katalexí«. Ale já v Listech fil. XXV, 1898, str. 71 (kteréhož místa i Č. se dovolává) pravím něco zcela jiného: »Z přehledu toho vyplývá, že vlastně všecky rozměry antické lze napodobiti rhythmicky věrně. Otrocky věrné napodobení arci není všude možné; neboť nelze napodobiti všecky různé tvary antických časoměrných taktů, vznikající rozváděním a stahováním slabik a katalexí.« Podle mého výkladu je tedy věrné napodobení na př. řady — ∪ ∪∪∪ ⊔ — ∪, jestliže se za ni v přízvučném překladu užije tvaru rhythmicky totožného: — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ (jen tvary taktů jsou tu jiné, rhythmus sám je úplně beze změny), ale není to napodobení otrocky věrné, poněvadž právě tvar taktu, ale ne takt sám, leckde je změněn. Připouštím tedy možnost věrného napodobení těchto taktů. Č. však přisuzuje mi výrok opáčný, že připouštím nemožnost věrného napodobení těchto taktů, poněvadž rozdíl, který já činím mezi terminy »věrný« a »otrocky věrný«, nevím, z jaké příčiny, úplně stírá a klade oba terminy nesprávně na roveň.

Spor o tom, lze-li starověká metra překládati přízvučně věrně, není tedy dle Č. dosud odstraněn, a to z dvou důvodů: »jednak neobsahuje Elektra ani onen návod v Listech Fil. XXV. příkladů napodobení všech meter antických, jednak proti návodu tomu a názorům Královým různé činěny mohou býti námitky«. Co se dále tvrdí na témž místě, že P. Váša činil námitky proti praktickému provedení mých zásad v překladu Elektry, není správné. Váša — Č. mohl to poznati z mé odpovědi v Listech fil XXVI, 1899, str. 397 n., již sám uvádí — posuzoval také jen můj návod a ne překlad Elektry. Co z toho překladu v článku svém uvádí, není vzato z překladu, nýbrž z mého pojednání »O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných« (Listy fil. XXV, 1898, str. 49, 53 a j.). Já sám ve své odpovědi, v níž jsem, myslím, pochybnosti Vášovy, vzniklé z opravdové snahy vědecké, přivedl na pravou míru, právě toho jsem litoval, že Váša celého mého překladu neprohlédl, spokojiv se několika verši, uvedenými z něho v mém návodu. O tom všem se ovšem v ČMF. nedovídáme nic. I tu čtenář musí míti dojem, že odpověď má námitek Vášových nevyvrátila a že ani

není hodna toho, aby se k ní přihlíželo. A přece jen ten má právo, námítek Vášových se dovolávati jako platných, kdo to, co jsem proti nim uvedl, vývrátí. O to se však Č. ani nepokouší; to je sice pohodlné, ale naprosto nevědecké.

Č. otiskuje pak dva překlady kantik Plautovy Mostellarie (str. 424—445), časoměrný a přízvučný, a na str. 446—448 metra těchto kantik dle Lorenze.

O textu překladu dovídáme se (ČMF. VI, str. 417), že pořízen jest dle druhého vydání Lorenzova z r. *1883*(!), později že užito též »na několika místech ku zdokonalení textu« velikého vydání Ritschelova a Schoellova (1893). Nejnovějšího vydání textového od Goetze a Schoella z roku prý 1899 nemohlo býti užito, poněvadž prý v něm změny zejména v ohledu metrickém jsou veliké, tak že užití jeho znamenalo by předělati celý překlad znova. »Ta známá neustálenost prosodie a metriky plautinské způsobí zajisté, že zase brzy budou řádky kantik jinak děleny a měřeny; proto musí překladatel uspokojiti se tím, když věrně napodobí metra jednoho vydání, kteréž za vhodný základ svého překladu uznal, a nesmí se dáti másti těmi četnými a tak často problematickými změnami vydání novějších. O část metrickou u Lorenze dobře jest postaráno a vydání jeho poskytuje překladateli vhodnější úpravu meter, nežli novější textové vydání Goetzovo a Schoellovo, kteréž někdy příliš úzkostlivě a konservativně si vede, jindy zas příliš novotám hoví.«

Divím se velice, jak mohou taková slova, svědčící o naprosté neznalosti nynějšího stadia textové kritiky Plautovské a Plautovy prosodie a metriky, otištěna býti v časopise, který má název časopisu filologického! Teprve vydání Ritschelovo, Loewovo, Götzovo a Schoellovo podalo pro celého Plauta první správnou recensi textu Plautova, tak že některé komoedie jsou tu vůbec poprvé pořádně vydány. V emendaci zašlo ovšem daleko. Ale k čemu jsou kritické poznámky? Nemůže si je každý přečísti, aby poznal, zda-li vydavatelé právem text rukopisný měnili? Tuto vadu odstranilo menší vydání Goetzovo a Schoellovo, jež jest daleko konservativnější. Ale držeti se r. 1901 při překladu Mostellarie vydání z r. 1883, nehleděti k důležitým vydáním těmto, ani k vydání Leovu, dostatečnou měrou, je při nynějším rychlém rozvoji Plautovských studií asi takové počínání, jako kdyby někdo překládal Sofoklea na základě vydání ze začátku minulého století. Když již Č. tak dlouho nemohl překlad svůj vydati, až jej vysvobodila Akademie, měl od r. 1896—1901 času dost, aby jej s novými vydáními srovnal a opravil. Toto zanedbávání nových důležitých vydání nelze omluviti pohodlnou omluvou, kterou jsme výše otiskli.

Kdo chce překládati Plauta, musí také dobře znáti jeho prosodii a metriku. A o té víme nyní zásluhou mnohých mužů

(hlavně Klotzovou, Skutschovou a Leovou) tolik, že o nějaké její »známé neustálenosti« nelze nyní mluviti. To snad se mohlo říci ještě r. 1883, kdy vyšlo druhé vydání Lorenzovy Mostellarie; nyní však známe obojí tak, že na většině míst můžeme měřiti kantika Plautova zcela určitě. Ale překladatel o tom všem patrně neví, anebo ví-li snad (ač o tom pochybuji), nechce se zabrati do namáhavého studia těch otázek — a to je ta pravá příčina, proč uznal metra Lorenzova z r 1883 za vhodný základ svého překladu. Co praví o úpravě meter v menším vydání Goetzově a Schoellově, je rovněž nesprávné. Kdyby řekl, že conspectus metrorum v tomto vydání je svrchovaně nepraktický (metra jsou tu seřaděna dle svých druhů, ne dle toho, jak v komoediích za sebou se vyskýtají), a že třeba k tomu veliké trpělivosti, aby si kdo jednotlivá metra v určité komoedii z něho shledával, věřil bych mu; ale, že Lorenzovo vydání má vhodnější úpravu meter než vydání Goetzovo a Schoellovo, není správno. Č. však Plautovy prosodie a metriky vůbec nikdy nestudoval. Jak by jinak spokojiti se mohl v této příčině Lorenzovým vydáním z r. 1883 a naprosto nehleděti r. 1901 k pojednání Fr. Lea »Die plautinischen Cantica und die hellenistische Lyrik« (Abhandlungen der kön. Gess. der Wiss. zu Göttingen, Phil.-hist. Kl. Neue Folge Bd. I. Nro 7., Berlin 1897), které, ač má také hojně nedostatků, vlastně první sklad Plautových kantik náležitě osvětlilo? Patrně o tom pojednání Č. neví nic, ačkoli v něm na str. 94 n. jest i rozbor kantik Mostellarie.

Mohl bych uvésti dosti toho dokladů, jak by bylo metrické úpravě veršů při velmi značném pokroku Plautovské metriky za posledních let prospělo, kdyby Č. nebyl si vzal za základ text nyní již z velké části zastaralý a kdyby byl přihlížel dostatečnou měrou k novým pracím metrickým, týkajícím se Plauta. Ale jednak nemám k tomu tuto dosti místa, jednak nebudu se plésti v úkol redakce, složené z členů třetí třídy Akademie, v jejíž sbírce překladů i tento překlad »Mostellarie« vyjde. Jejím právem i povinností je upozorniti překladatele na všecky metrické i textové chyby, které snad překlad jeho obsahuje. Proto raději počkám, až vyjde překlad celý, sl. redakcí přehlédnutý. Zatím spokojuji se tedy úpravou textu a verše, jak ji od Lorenze přejímá Č., a ohlednu se raději hned, jak tyto verše překládá a co vyvozuje ze svého překladu k rozřešení otázky, možno-li metra Plautova překládati přízvučně věrně či nikoliv.

Změny meter, které Č. provedl »z nutnosti«, ježto jistá metra nelze prý přízvukem věrně napodobiti (ČMF. VI, str. 449), jsou tyto.

I. Bakchijské řady změněny v anapaestické s iambem v první stopě; na př. tetrametr bacchijský akatalektický

◡ — — ◡ — — ◡ — — ◡ — —

překládán dle schematu:

⏑ — | ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑ — | ⏑,

trimetr bakchijský akatalektický dle schematu:

⏑ — | ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑ — | ⏑.

Řady kretické překládány analogickými řadami daktylskými; na př. tetrametr kretický akatalektický

— ⏑ — — ⏑ — — ⏑ — — ⏑ —

tetrametrem daktylským akatalektickým

— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑.

Důvody pro tyto změny uvádí Č. v ČMF. VII, str. 78 n.

Kretikus lze prý v češtině skládati ze slov trojslabičných s poslední slabikou dlouhou anebo jinak závažnější (rozmilý, dvacetkrát, kazisvět) aneb ze slova dvojslabičného a silně přízvučného slova jednoslabičného (matko má); ale v řeči souvislé ztrácejí prý tyto kretiky před slabikami silně přízvučnými druhý, vedlejší přízvuk a stávají se daktyly. Ostatní slova trojslabičná, jakož i dvojslabičná s jedním slovem příklonným přízvuku slabého jsou prý vždy vlastně daktyly a mohou pouze na konci řady nahraditi kretikus (»Jinak Král na m. u. L. F. XXV str. 24; ale viz i str. 47«).

Podobně je prý sám o sobě myslitelný bakchius (na př. to král děl), ale v souvislých řadách je nemožný, ježto pozbývá tu svého druhého přízvuku. Neboť čeština prý nestrpí dvou silně přízvučných slabik v jedné stopě bezprostředně za sebou.

Tedy na př. bakchijský tetrametr, který si Č. sestrojil sám,

To král děl a sám nám i slib dal a rád byl
⏑ — — | ⏑ — — | ⏑ — — | ⏑ — —

měl by každý právo čísti jako řadu anapaestickou s iambem v první stopě.

Řadu kretickou, kterou si Č. opět sestrojil sám,

Rozmilá máti má, chceš ty nás opustit?
— ⏑ — | — ⏑ — | — ⏑ — | — ⏑ —

mohl by každý čísti jako řadu daktylskou.

Proto bakchijské a kretické řady nelze dle Č. napodobiti přízvučně.

Č. praví (ČMF. VII, str. 78), že chce o těchto otázkách jednati »nepředpojatě a nestranně«. První podmínkou nepředpojaté a nestranné úvahy jest zajisté, aby se mínění protivníkovo správně uvádělo. Ale toho ani tuto Č. nečiní, uváděje moje pojednání nejčastěji tam, kde myslí, že je může podvrátiti, ačkoli látky v něm snesené užívá velmi statečně. Každý čtenář

pojednání Č.-ova musí se domnívati, že jsem si obtíží, které při skládání těchto řad vznikají, nevšiml a že jsem pronesl něco nepromyšleného a nesprávného, co zasluhuje opravy. A zatím o všech těch obtížích mluvím já také a právě proto radím, skládati tato metra bakchijská a kretická přízvučně j i n a k, než by souditi mohl čtenář, jenž by znal pouze pojednání Č.-ovo a ne také moje. Č. tento můj výklad z n á (naráží naň ČMF. VII, str. 79 v pozn slovy: »J i n a k Král na m. u. L. F. XXV, str. 24; a l e viz i str 47), z a v r h u j e jej jako prý nesprávný slovem »J i n a k«, ačkoli leccos podstatného z něho přejímá, ale z a m l č u j e, jak j á chci vskutku metra bakchijská a kretická napodobiti, mluvě tak, jako bych doporučoval takový způsob napodobení těch meter, k t e r ý s á m v s k u t k u z a v r h u j i.

Aby »nestrannost« a »nepředpojatost« polemiky Č.-ovy každému jasně vynikla, otiskuji tu znova, co jsem o přízvučném napodobení kretických a bakchijských řad napsal v Listech fil. XXV, 1898, str. 47:

»Původního tvaru paionu — ◡ ◡ ◡ a ◡ ◡ ◡ — nelze také, jak již výše řečeno, napodobiti; třeba vždy zaň užívati tvaru ⏗ ◡ — nebo — ◡ ⏗, tak zvaného k r e t i k u, kterýž v obou případech třeba přízvučně vyjadřovati slovem dvojslabičným a přízvučným jednoslabičným (na př. kráčí sem, soptě krev a j.) anebo po případě slovem trojslabičným. T r o j s l a b i č n á s l o v a s e k n a p o d o b e n í p a i o n u v ž d y c k y n e h o d í; n e b o ť m a j í m í r u — ◡ ◡, j e s t l i ž e s e z a n i m i o b j e v u j e s l a b i k a p ř í z v u č n á. V ř a d ě k r e t i k ů — ◡ — — ◡ — ... s t ý k a j í s e v š a k v ž d y *dvě* s l a b i k y p ř í z v u č n é. L z e t e d y s l o v t r o j s l a b i č n ý c h v ř a d á c h k r e t i c k ý c h u ž í v a t i ***jen na konci řady*** n e b o ***před přestávkou v řeči*** (n a p ř. p ř e d d i a e r e s í), k d e v e d l e j š í p ř í z v u k t ř e t í s l a b i k y s l o v t r o j s l a b i č n ý c h n e m ů ž e b ý t i p ř í z v u k e m n á s l e d u j í c í h o s l o v a o s l a b e n.

Stejným způsobem skládati třeba bacchie ◡ — — ze slova jednoslabičného nepřízvučného a dvou slov jednoslabičných přízvučných a antibacchie — — ◡ ze dvou slov jednoslabičných přízvučných a slova jednoslabičného nepřízvučného nebo ze slova jednoslabičného přízvučného a slova dvouslabičného.«

Dále srv. ib., str. 48:

»Obtíže ty týkají se, jak jsem pravil, jen anapaestů n a p o č á t k u ř a d, poněvadž bezpřízvukých slov dvouslabičných, jichž by se musilo užívati k věrnému jich vystižení, je velmi málo. Anapaesty uprostřed řady napodobují se bez obtíže. Řada anapaestická

◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — . . .

je rovna řadě daktylské s předrážkou dvouslabičnou. Uvnitř řady

lze tedy užívati slov trojslabičných. Také v řadách bakchijských

⏑ — — ⏑ — — ⏑ — — . . .

lze uvnitř řad užívati z podobné příčiny slov dvouslabičných.«

Konečně třeba srovnati str. 64:

»Kretický akatalektický tetrametr, připouštějící různé tvary paionských taktů (na př. — ⏑ —, — ⏑ ⏑ ⏑, ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑), možný jest v přízvučném napodobení, dle toho, co řečeno na str. 47, v tvaru:

— ⏑ — — ⏑ — | — ⏑ — — ⏑ —

Katalektický tetrametr kretický má v přízvučném napodobení podobu:

— ⏑ — — ⏑ — | — ⏑ — — ⏑

U básníků latinských jsou hojné dimetry, trimetry a tetrametry bacchijské:

⏑ — — ⏑ — — . . .

I ty lze skládati, ač ne právě snadno pro hojnost potřebných jednoslabičných přízvučných slov. Lze tu ovšem také za skupinu — ⏑ užiti slov dvouslabičných.«

Z těchto míst vyplývá:

a) Že mně obtíže při skládání těchto řad, o nichž Č. mluví, dobře byly známy, a že bylo povinností Č.-ovou to říci a nepsati tak, jako by teprv on sám na ně byl připadl.

b) Že i dle mého mínění řada

To král děl a sám nám i slib dal a rád byl

nebyla by řadou bakchijskou, ježto takty tyto nejsou vůbec bakchie, leda tehdy, mají-li slova děl, nám, dal silný přízvuk větný, a řada

Rozmilá máti má, chceš ty nás opustit

nebyla by řadou kretickou, nýbrž první anapaestickou, druhá daktylskou.

c) Že tedy Č. polemisuje proti mně neprávem, ježto mého skutečného mínění o napodobení těch řad vůbec neuvádí.

Ovšem snad ani Č. řádně nepochopil, jak si napodobení těch řad představuji, poněvadž jsem se vyslovil proň příliš stručně a neuvedl příkladů českých; proto tu obšírněji vykládám mínění své znova.

Kretické řady

— ⏑ — — ⏑ — — ⏑ — . . .

nelze skládati přízvučně:

α) ze samých slov jednoslabičných přízvučných a nepřízvučných, ježto silně přízvučných slov jednoslabičných, která by postavením ve větě neztrácela svého přízvuku, nikdy nebude k tomu dostatek.

β) dokonce ne ze slov trojslabičných, poněvadž ta ve větě (až na místa, kde stojí před přestávkou) pozbývají svého přízvuku vedlejšího.

Ale lze je skládati ze střídajících se slov dvojslabičných a slov jednoslabičných, opatřených silným přízvukem větným. To bylo již v Listech fil. XXV, 1898, str. 47 zřejmě řečeno. Kdyby byl Č. můj překlad Elektry vskutku prohlížel a nebyl se spokojil pouhým jeho odsuzováním, byl by tam nalezl aspoň dva takto složené kretické dimetry. Na př. verše, tuto jen pro příklad složené,

Krokem lstným pod krov muž kráčí; má krvavý
v ruce meč, vraždu zlou nesa v dům nešťastný

jsou dva prosodicky bezvadné přízvučné tetrametry kretické. Jen sluch, který naprosto nemá citu pro jemné odstíny přízvukové (toho citu, jak ještě uvidíme, ovšem Č. nemá), mohl by je pojímati jinak, na př. daktylsky.

Řady kretické lze tedy napodobiti přízvučně docela věrně, a není pravda, co tvrdí Č., že to není možno

Bakchijské řady

◡ — — ◡ — — ◡ — — . . .

nelze skládati rovněž ze samých slov jednoslabičných přízvučných a nepřízvučných z téléž příčiny, jako řady kretické. Ale lze je docela dobře skládati ze slova jednoslabičného bezpřízvučného, za ním následujícího jednoslabičného slova silně přízvučného a opakujících se skupin slova dvouslabičného a silně přízvučného jednoslabičného. Konec akatalektické řady bakchijské může arci tvořiti slovo dvouslabičné, ježto poslední slabika každého metra je volná. Jinými slovy řečeno, lze je pro překlad zdánlivě rozděliti na iamb a řadu kretiků

◡ — | — ◡ — — ◡ — . . .

Metricky to budou však vždy přesné bakchie.

Č. v ČMF. VII, str. 81 uznává aspoň, že lze skládati přízvučné dochmie (ovšem je pokládá za »stopu složenou«). A dochmios je, jak nepochybuji, katalektická dipodie bakchijská. Lze-li skládati bakchijskou dipodii, lze skládati také tripodii, tetrapodii i pentapodii.

Na př. verš

Bůh sám ztrestá ty, jimž se zlé líbí činy

je přízvučný akatalektický tetrametr bakchijský, a není pravda, že verš ten nelze přízvučně napodobiti. Lze tedy přízvučně skládati kretiky i bakchije. Ale uměti se to musí; kdo to

neumí, ať se do přízvučného napodobení veršů antických neplete.

Č. v ČMF. VII, str. 79 má ovšem ještě jeden důvod, proč řady ty nelze skládati přízvučně. Čeština nestrpí prý dvou silně přízvučných slabik v jedné stopě bezprostředně za sebou. K tomuto mínění přimělo jej tvrzení Vášovo, že »vysloviti dvě slabiky přízvučné bez pausy bezprostředně vedle sebe nelze.« Proto nelze prý napodobiti spondej — —, bacchius ◡ — —, ionikos ◡ ◡ — — atd. Přízvučné spondeje jako »sám mám«, bakchije jako »to král děl« atd., jaké uznávám já, jsou prý v praxi velmi pochybné, ba nemožné, poněvadž z jednoslabičných slov vedle sebe stojících musí vždy jedno míti menší přízvuk větný než druhé a může tedy bráno býti za nepřízvučné; slovo pak jednoslabičné, stojící před dvojslabičným, velmi zřídka bude míti tak silný přízvuk větný, aby čtenář aneb deklamator bral je aspoň za stejně přízvučné jako násloví bezprostředně následujícího slova dvojslabičného; a proto bude onen bakchius: »to král děl« míti spíše míru ◡ — ◡, onen ionikus »král přikázal« míru ◡ — ◡ — anebo — ◡ — ◡, ionikus »ale král stál« ◡ ◡ — ◡ neb — ◡ — ◡, nežli ony míry žádané. Vůbec prý nelze na přízvuk větný tolik spoléhati, poněvadž je často nejistý a subjektivní (»v. Král na m. u. 29, a různé možnosti přízvuku větného od str. 35—37.«)*)

Celý tento výklad Č.-ův je naprosto špatný a má zase tu vadu, jako výklady dřívější, že totiž moje mínění uvádí neúplně a nesprávně. Já jsem na pochybnosti Vášovy odpověděl v Listech fil. XXVI, 1899, str. 397 n. Č. (ČMF. VI, str. 423) odpověď tu zná, přece však uvádí jen námitku Vášovu a o mém vyvrácení té námitky opatrně mlčí. A přece bylo povinností jeho vědeckou, dříve moje námitky proti tvrzením Vášovým vyvrátiti, chtěl-li, aby námitky tyto zůstaly platné. Ale schvalovati nějaké tvrzení, poněvadž se někomu hodí, a naprosto nehleděti námitek, které proti němu byly činěny, je počínání sice pohodlné, ale naprosto nevědecké.

Praví-li Váša, že nelze za sebou vysloviti dvě slabiky přízvučné bez pausy po první z nich, má pravdu, jak jsem již

---

*) I tu moje vývody Č. nepodává zcela správně. V Listech fil. XXV, 1898, str. 29 vůbec o větném přízvuku ani nemluvím, a co jsem pravil na str. 35—37 o »měnivosti« přízvuku větného, neopravňuje nikterak k tvrzení, že je přízvuk větný často nejistý a subjektivní, a že nelze naň tolik spoléhati. Ale je věru škoda papíru na vyvrácení všech těch nepřesností, kterých se Č. dopouští. Také mělo býti zřejmě připomenuto, že i pro mne ony přízvučné spondeje mají cenu pouze theoretickou, poněvadž radím klásti za ně při veršování trochej, po případě iamb. A podobně jen theoretickou cenu mají pro mne výše uvedené bakchie a ioniky. O bakchiích vyloženo bylo i v tomto článku, že je v praxi z takových slov neskládám.

v Listech fil. XXVI, 1899, str. 397 připustil. Ale přidal jsem, že nevím, proč by tato »pausa« provedení mých pravidel o přízvučném napodobení některých stop antických byla na závadu. Tato pranepatrná chvilka času, netrvající snad ani tisícinu sekundy, které jest potřebí k tomu, aby mluvící mohl po přízvučné slabice vysloviti následující slabiku opět s přízvukem, nemůže vůbec býti nazvána pausou, chce li kdo mluviti přesně, a nemůže vůbec brána býti v počet. Podivno, že skutečné pausy při skládání stop nám nevadí, ale tato takřka neměřitelná chvilka času, které jest potřebí, aby hlasivky nastrojily se opět k propuštění dosti silného proudu dechového, jenž by vyslovované slabice mohl dodati dosti důrazu, působí nám mnoho zbytečných starostí.

V knize Vrchlického »Bozi a lidé« (v Praze bez roku; kniha je však z r. 1899) — uvádím ten příklad jen proto, že se mi právě namanuje — na str. 256 a 257 lze čísti tyto trochejské verše:

v kraj, kde čistší větry dýší

víš, jak dlouho, co's hřměl v let?,

v nichž v kraj, kde — víš, jak vším právem měřeny jako jedna stopa, trochej — ◡, ačkoli po slovech kraj a víš, tedy po thesi stopy a před arsí, je patrný oddech. Příkladů takových stop bylo by lze uvésti z poesie národů, veršujících přízvučně, na miliony!*) To nám nevadí; ale vadí nám daleko nepatrnější částečka času, která uplyne mezi dvěma přízvučnými slovy ve stopách jako král stái a pod.

Tato Vášova, mnou dávno vyvrácená námitka proti mým návrhům, na kterou Č. ovšem přes to neopomíjí znovu ukazovati, svedla Č. k tvrzení, že čeština nestrpí dvou silně přízvučných slabik v jedné stopě bezprostředně za sebou. Toto tvrzení jest však celé špatné a zakládá se na zcela nedostatečném pozorování mluvy. Skupiny slov jako to král děl, král přikázal, ale král stál mohou ovšem míti míru ◡ — ◡, ◡ — ◡ —, ◡ ◡ — ◡ nebo — ◡ — ◡, jestliže mluvící na slova děl, stál, po případě na slovo král neklade většího přízvuku. Ale jakmile jej klade, musí tu každé normální ucho slyšeti dvě přízvučné slabiky za sebou. Jestliže na př. odpovídám někomu, kdo tvrdí, že král nestál na něčem, slovy: »ale král stál na tom« má nejen slovo král, ale i slovo stál, mají tedy dvě slabiky bezprostředně za sebou stojící, větný přízvuk, i je zbola nesprávno, že prý v češtině dvě slabiky silně přízvučné

*) Totéž připouští i Č. v daktylech překladu »Mostellarie« na př.:
111: pokropí stěny; dům promokvá
149: srdce bol svírá, když zřím tu změnu svou
a j. v.

(v jedné stopě, ale třeba i jinde) za sebou následovati nemohou. V němčině i v témž slově bývají za sebou dvě slabiky silně přízvučné (srv. Sturmflut a j.), tu vzniká uprostřed slova ona neměřitelná a pranepatrná »pausa«, a přece každý Němec pojímá obě slabiky jako slovo jediné.

Ovšem Č. má ještě jednu pochybnost, kterou si vypůjčil od Váši, ačkoli to zase zřejmě nepraví. Již Váša pravil, že by větný přízvuk jednomu nebo druhému z obou slov, jimiž vyjádřiti se mají při překládání přízvučném dvě slabiky dlouhé, dodával větší váhy, t. j. že by větné přízvuky obou slov nebyly nikdy stejné. To je ovšem zase pravda, ale není to, jak jsem již v Listech fil. XXVI, 1899, str. 397 n. ukázal, závadou. Č. tuto mnou vyvrácenou námitku zase přejímá, soudě, že ve stopách jako »to král děl«, »ale král stál« a pod. čtenář nebo deklamator sotva by bral obě slabiky přízvučné za s t e j n ě přízvučné. Nechci mluviti dlouho o tom, že špatný čtenář nebo deklamator může pokaziti i nejobyčejnější verš, nepozná-li d l e s m y s l u věty, kam veršovec větné přízvuky kladl, a že při stanovení jakýchkoli metrických pravidel nelze hleděti lidí, kteří pro neznalost věci nebo nedbalost každé pravidlo ničí, že tedy ani tu nelze hleděti k tomu, jak by který š p a t n ý čtenář nebo deklamator m o h l ony skupiny slov čísti; ale na to opět musím ukázati s důrazem, jak jsem učinil již v polemice s Vášou, že jest to požadavek naprosto nesprávný, chtíti, aby ve stopách ◡◡——, ——◡◡ a pod., obě dlouhé slabiky nahrazovány byly při veršování přízvučném dvěma slovy jednoslabičnými s t e j n é h o přízvuku. To žádati může jen ten, kdo myslí, že v taktech ◡◡—— a ——◡◡ nebo ◡—— a ——◡ v s k u t k u v starověku obě dlouhé měly iktus s t e j n ě s i l n ý. My ovšem čteme na př. verše Miserarum est neque amori atd. tak, že klademe na obě slabiky dlouhé stejně silný důraz, ale to je č t e n í c h y b n é. Vskutku iktus obou dlouhých nebyl stejný, nýbrž n e s t e j n ý (mohli bychom to znázorniti na př. takto ◡̇ ◡̇ ⁝— ⁚— atd.).

Podivno: v trimetru iambickém (a podobně i v jiných verších) mají jednotlivé these míti s t e j n ý iktus taktový a v přízvučném napodobení ho míti n e m o h o u, nýbrž mají ikty r ů z n é síly — a to nám nevadí: ale vadí nám, že nelze v téže stopě jednoslabičnými slovy dosíci dvou s t e j n ě přízvučných thesí, ačkoli obě these úplně stejných iktů ani neměly ani míti nemohou. Není to vše znamením veliké neznalosti metriky? Té neznalosti metriky a také pravidel českého přízvuku je v článku Č.-ově p l n o; je na př. holou nesprávností, že v češtině lze tvořiti kretikus ze slov trojslabičných s poslední slabikou dlouhou nebo jinak závažnější (na př. rozmilý, dvacetkrát a j.), a že ostatní slova trojslabičná jsou vlastně vždy daktyly. V š e c k a trojslabičná slova sama o sobě jsou kretiky, ma-

jíce **vždy** vedlejší přízvuk na třetí slabice, ať je jakákoli, krátká nebo dlouhá, závažná nebo nezávažná, a **teprve postavením ve větě** stávají se daktyly (srv. Listy fil. XXV, 1895, str. 24 a 38). Kdo to neslyší, ať o věcech, týkajících se českého přízvuku, nepíše. Nelze mu odpověděti jinak. Dochmios (ČMF. VII, str. 81) **není** stopa, **složená** z iambu a kretiku, a moje pravidla o jeho napodobení (Listy fil. XXV, 1898, str. 52 n.) nezakládají se na tomto dělení, jak by čtenář mohl souditi ze slov Č.-ových, který tu zase mé výklady podává kuse.

Při necitlivosti k českému přízvuku, jakou jeví Č. ve svých theoriích, není divu, že také jeho přízvučný překlad Plautovy »Mostellarie« má **mnoho** přízvukových nesprávností. Bakchie a kretiky překládá Č. anapaesty a daktyly. V těchto řadách jsou i následující řady, přízvučně zhola nesprávné:

v. 101: Když zřízen je **nový dům**, vyleštěn hladce,
109: rozdrtí **celou kryť**; pán pak nedbalec
110: místo ní nechce dát náhradu; **přijde déšt**
111: prudký, pokropí **stěny**; **dům** promokvá;
140: zahnala **a mne hned** příkrovu zbavila.
144: najednou jmění mé s úvěrem, **ctnost i čest**
149: **Srdce bol** svírá, když zřím tu změnu svou
152: **kopí disk, míč i běh, zbraň i kůň** bývaly
313: Chci, byste mi **přišli vstříc** příteli mému
334: Víš-li pak, **kam jdu já**? Vím to, již vzpomněl jsem.
336: Chceš-li, bych **těmto vstříc** vyšel, duše má?
338: Vrátím se **hned**. To *hned* dlouho jest mi již.
339: Jest tu snad **někdo**. **Jest**. Hoj, toť Filolach!
714: **teď mám čas** oslovit starce tohoto;
716: **jakou lstí** od sebe bolest mám zahnati.
718: **Budiž zdráv**, Tranio! **Jak se máš**? Výborně!
719: **Což pak ty**? S člověkem výborným mluvím teď.
721: **Nyní což**? Brzy-li? **Což**? **Co tam** koná se?
722: **uvnitř**. **Což má to být**? Zvíš to, nač ti mám
733: **Jak to**? **Tak**! Nyní jest po **nás všech** veta již.
735: prošlo. Tak připouštím, bývalo, **jakož díš**.
738: **Kterak**? **Co**? Přebídně! která již stála tak
739: v bezpečí? **Ach**! **Co jest**? Běda, ztracen jsem!
799: Vždyť žně chce mít **každý sám**; kdybychom špatně
876: Když na příklad **mají vstříc** přijíti pánu
atd.

V těchto verších je plno dokladů (jsou tištěny proloženě), že Č. pro větný přízvuk a pro správný přízvuk vůbec nemá citu. Mohou skupiny slov **nový dům**, **a mne hned**, **ctnost i čest**, vůbec všecky ony skupiny, vyznačené tiskem, míti míru — ◡ ◡, jak je Č. měří? Zajisté nikoliv. Jsou to, jak každé jemnější ucho pozná, i když za nimi následuje slabika přízvučná,

zcela patrné kretiky (— ⏑ —). Někde dokonce Č. slovo, důrazem vytčené, klade do arse daktylu, prokládá je v tisku, ale přece je měří jako slabiku bezpřízvučnou (srv. 338 »hned. To *hned*« — ⏑ ⏑), ačkoli sám ČMF. VII, str. 80 s užitím jednoho dokladu, vypůjčeného z mého článku (»a zčernalým pněm skřípe v rachot hromu«, v. Listy fil. XXV, 1898, str. 37) tvrdí podle mne, že nemá slovo silně přízvučné státi v arsi.*)

Č. patrně větného přízvuku neslyší, proto soudí, že prý nelze naň tolik spoléhati (ČMF. VII, str. 80), proto popírá, že možno jeho pomocí skládati v češtině přízvučné kretiky, proto měří skutečné kretiky vesměs jako daktyly, ani necítě, že jen s velikým násilím lze na př. ve skupině »zbraň i kůň« potlačiti přízvuk slova »kůň«, rovný silou přízvuku slova »zbraň«, tak, aby (arci s porušením přirozené výslovnosti) mohla skupina ta měřena býti jako daktyl. A tak těmito svými prosodickými hrubými chybami dokazuje Č. sám, že jeho tvrzení o nemožnosti přízvučných kretiků v češtině je nepromyšlené a naprosto nesprávné.

Ať si někdo, kdo má jen něco sluchu, přečte na př. v. 152 jeho překladu »Mostellarie«: »kopí, disk, míč i běh, zbraň i kůň bývaly«, který Č. měří jako tetrapodii daktylskou

— ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑,

a přisvědčí mi, že jest to zcela makavý a úplně správný tetrametr kretický:

— ⏑ —, — ⏑ —, — ⏑ —, — ⏑ —.

Jen naprostý nedostatek citu pro český přízvuk jest příčinou tvrzení Č.-ova, že kretiky (a přidávám i bakchie) v češtině nejsou možné; pravý opak je pravda.

Č. tedy některá metra Plautova (kretická a bakchijská) mění, ježto prý jich nelze přízvučně napodobiti; všimněme si také, jak je mění.

a) Bakchijské řady změněny v anapaestické s iambem v první stopě; na př. tetrametr bakchijský akatalektický (⏑ — —, ⏑ — —, ⏑ — —, ⏑ — —) změněn v řadu

⏑ — | ⏑⏑ — | ⏑⏑ — | ⏑⏑ — | ⏑,

t. j., máme-li mluviti metricky správně, v katalektickou pentapodii anapaestickou; trimetr bakchijský akatalektický v katalektickou tetrapodii anapaestickou.

b) Řady kretické překládány (dle Nebeského; v ČMF. VI, str. 426) »analogickými« řadami daktylskými; na př. tetra-

---

*) Podivno jest, že Č., který za kretiky klade daktyl, což prý je zcela případné, analogické nahrazení kretika (ČMF, VI, str. 421), v přízvučných daktylech Nebeského shledal místy »skutečné kretiky«. Svých skutečných kretiků, které klade místo daktylů, však neznamená!

metr kretický akatalektický (— ᴗ —, — ᴗ —, — ᴗ —, — ᴗ —) tetrametrem daktylským.*)

Č. patrně si představuje, že tato »napodobení« jsou analogická uvedeným rozměrům antickým, ačkoli některá z nich ani počtem taktů s rozměry původními nesouhlasí. Jak k těm náhradám za původní metra Č. dospěl, vykládá v ČMF. VII, str. 83 n. Poněvadž dle jeho nesprávného mínění nemohou v češtině v téže stopě za sebou bezprostředně následovati dvě slabiky přízvučné, nutno druhou z nich nahraditi slabikou nepřízvučnou, »aby normální počet slabik zůstal týž« (ČMF. VII, str. 83 n.). Proto za bakchius ᴗ — — klade »jakýsi« přízvučný amfimacer ᴗ — ᴗ, a proto se mu řada bakchijská

ᴗ — — ᴗ — — ....

mění v řadu anapaestickou:

ᴗ — ᴗᴗ — ᴗ ...;

za kretikus — ᴗ — klade daktyl — ᴗᴗ, a řada kretická

— ᴗ — — ᴗ — — ᴗ — ....

mění se mu v řadu daktylskou:

— ᴗᴗ — ᴗᴗ — ᴗᴗ ....

Touto nevědeckou, čistě mechanickou záměnou zachovává Č. v oněch metrech »normální« počet slabik, ale dostává metra zcela jiná, někdy i počtem taktů neshodná. Jakoby tato metra antická měla nějaký normální počet slabik a jakoby metra vůbec, časoměrná i přízvučná, měla se měřiti počtem slabik a ne počtem taktů!

Přízvučné náhrady tedy, které Č. chce zaváděti za antické řady kretické a bakchijské, nejsou metry analogickými, nejsou skutečnou náhradou, nýbrž metry zcela jinými, metry zcela jiného rázu a povahy. Jako jest nemožno zaměniti $^5/_8$ takt v takt $^2/_4$, tak nemožno antické takty paionské (rovné našim taktům $^5/_8$) zaměniti v daktylské a anapaestické (rovné našim $^2/_4$). Kdo to činí — jako Č. — dává na jevo úžasný nedostatek citu pro rozdíly mezi takty a není si podstatného rozdílu mezi takty sudými, k nimž náleží daktyly a anapaesty, a lichými, k nimž náleží i paion, ani vědom.

Vůbec třeba připomenouti, že jakékoli zaměňování antických meter v jiná, která by antickým »odpovídala«, je nejen zbytečné, nýbrž i naprosto nepřípustné. Jakmile se metrum změní co do

*) Naproti tomu choriamby — ᴗᴗ —, — ᴗᴗ — chce Č. v ČMF. VII, str. 83 překládati také přízvučnými choriamby, a přece by se tu pak také stýkaly dvě slabiky přízvučné, jako v kreticích (— ᴗ —, — ᴗ —). V přízvučných choriambech je to tedy možno, v kreticích nikoli. Toto jediné místo postačí k poznání, jak nepromyšlená je celá ta polemika, otištěná v ČMF.

taktu, povstává metrum jiné, jiného rázu a povahy, které nikdy nebude míti podobného účinku, jako metrum původní, třeba by se jen »poněkud« od něho lišilo (srv. ČMF. VII, str. 83), nýbrž bude míti ráz zcela jiný. Nejspíše mohly by zaměňovány býti daktyly s anapaesty, iamby s trocheji, poněvadž tou změnou nemění se aspoň druh taktu. A jak jsou přece metra ta od sebe odchylná, ježto jedna z nich jsou sestupná, druhá vzestupná! Proto je všecko uvažování o tom, kterými metry »analogickými« bylo by možno zaměniti některá, při přízvučném veršování méně snadná metra antická, nejen zbytečné, ale i plané, ježto takové úvahy pokoušejí se o řešení věci nemožné: metra měniti a přece chtíti, aby měla týž nebo aspoň podobný účinek jako metra nezměněná, je počínání, které nikdy nepovede k určitým výsledkům. Proto základní myšlenka Nebeského, že k přízvučnému napodobení časoměrných meter antických, jichž přízvukem českým věrně vytvořiti nelze, nutno voliti metrum jiné, jazyku našemu přirozené, jež by v jazyku našem mělo co možná týž účinek, jako původní metrum v jazyku řeckém, není dobrá, jak míní Č. v ČMF. VI, str. 421, a nemůže býti dobrou cestou k rozřešení této sporné otázky. Proto lituje také na témž místě Č. zcela zbytečně, že »Nebeský zásad svých v tom ohledu nevypracoval, neboť by byl jistě něco řádného a také pro budoucnost platného vyvedl«. Nebeský měl k tomu času i příležitosti dost a nesvedl toho, protože toho prostě svésti nemohl; nesvede toho také ani Č., a to proto, že svésti to jest vůbec nemožno. Kdo starověká metra mění, může tak činiti dle libosti; ale jen ať nepokouší se namlouvati jiným, že se mu podařilo zaměniti ta metra jinými, »analogickými«, nýbrž ať se raději přizná, že je zaměňuje v metra, která se snad jemu samému analogická zdají, ale vskutku analogická ani nejsou ani býti nemohou. Že však takové zaměňování původních meter je pohodlné a zbytečné (srv. Listy fil. XXV, 1898, str. 17 n.), poněvadž lze starověká metra i přízvučně napodobiti, to dokázal jsem, troufám, ve svém pojednání o prosodii české zcela jasně, a nikdo, ani Č., jak vidno z této odpovědi, toho dosud nevyvrátil — a nevyvrátí. Neboť pravdu možno sice vyvraceti, ale nemožno ji vyvrátiti.

II. Tak zv. »thymelicus« (— ⏑⏑⏑ ⏓) překládá Č. katalektickou tripodií trochejskou (ČMF. VI, str. 449 a VII, str. 81). Č. neptá se, jaká je rhythmická platnost slabik — ⏑⏑⏑ —, ale holou namátkou překládá je katalektickou tripodií trochejskou. Tou vskutku slabiky ty býti mohou (⊔ ⏑́⏑⏑ — ∧), ale mohou býti též katalektickou tripodií iambickou (⊔ ⏑⏑́⏑ — ∧) a také dipodií kretickou — ⏑⏑⏑, ⊔ ∧̄. Co tento »thymelicus« vlastně jest, třeba však dříve určitě rozhodnouti, nežli kdo se pokusí napodobiti jej přízvučně. Č. otázce té se vyhýbá; patrně neví si s tím »thymelikem« rady. Ale ať bádá o tom dál sám; nepokládám za nutné v tomto dalším bádání mu pomáhati.

Také by bylo dobře, aby Č. bádal o tom, co je iambický monometr hyperkatalektický (prý metrum pochybné), anapaestický monometr hyperkatalektický a tak zvaná clausula Reiziana, prý beztoho »problematická«, a jiné úkazy metrické, o nichž se zmiňuje v ČMF. VII, str. 82 n. Schoell a Goetz v »conspectus metrorum «uvádějí je po svém, pro mnohé metriky velmi nepříjemném nezpůsobu pouhými jmeny bez schematu. Rozměry ty dle domnění Č.-ova nelze prý přízvučně napodobiti. Ale těmto jménům u Schoella a Goetza odpovídají jisté rhythmické útvary, a to útvary praznámé a ne pochybné a problematické, jak míní Č. Až je Č. pozná — ze slov jeho vysvítá zcela jasně, že si neví s nimi rady — přesvědčí se, že je lze napodobiti přízvučně zcela snadně. Proto by bylo dobře, aby Č. začal co nejdříve bádati v nějaké příruční rhythmice a metrice, z níž by podstatu oněch útvarů rhythmických poznal; bádání takového k dalším metrickým studiím má nezbytně potřebí.

III. Česká prosodie nemůže napodobiti slabiky delší dvoudobých (└─, └─┘) a musí je rozváděti (ČMF. VI, str. 449 a VII, str. 81).

»Tím stručnost a praegnantnost dikce originalu, jakož i charakteristika skladby metrické opravdu veliké újmy zakouší, jakož dobře poznamenal Váša na m. u.« Tu zase Č. zamlčuje, co jsem proti této Vášově námítce v Listech fil. XXVI, 1899, str. 398 uvedl. Váša pronesl tuto námítku, nezkoumav v té příčině mého překladu Sofokleovy Elektry, v němž slabiky delší dvoudobých rozvádím, a neuvedl ani jednoho dokladu, že rozvedením několika těch délek vskutku trpěla stručnost a praegnantnost originálu (kteréž ostatně nelze a není ani radno všude v českém překladu šetřiti, má-li býti překládáno tak, aby překladu český čtenář rozuměl). Ale Č. nicméně s velikou zálibou tuto námítku Vášovu opakuje, avšak o tom, jak jsem ji vyvrátil, se ani nezmiňuje. Rovněž tak není pravda, že rozváděním slabik dlouhých charakteristika skladby zakouší dokonce velikou újmu. Zaměněním tvaru taktu rhythmus se nikterak nemění, a o to hlavně jde, jak by i Č. mohl věděti. „Z hymnů delfských a písně Seikilovy víme, že v melodii nemusila slabice dlouhé v textu vždy odpovídati nota dlouhá, nýbrž že jí často odpovídalo několik not krátkých. Kdo nám za to ručí, že taktům s tonou v textu neodpovídal v melodii původní tvar taktu, že na př. za takt textu └─┘ v melodii nebyl jiný tvar téhož taktu — ◡◡? A teprve melodie zajisté dodávala skladbě vlastního rázu. Ten na základě pouhého textu přesně určiti nemůžeme; postačí nám tudíž zachovati při přízvučném překládání to, co určitě můžeme stanoviti, totiž původní rhythmus veršů.« To jsem na námítku Vášovu odpověděl v Listech fil. XXVI, 1899, str. 398 n. Č. tuto odpověď četl, ale nicméně z ní neuvádí nic, nýbrž spokojuje se pohodlným a nevědeckým opakováním Vášovy námítky,

ačkoli je dávno vyvrácena. A tu ještě snad myslí Č., že polemisuje vědecky?

Nejzajímavější při tom je, že mně Č. rozvádění taktů s tonou vytýká jako nemístné, poněvadž prý se jím stírá charakteristika skladby, sám však že ve svém překladu kantik Plautových činí totéž. V českém překladu časoměrném nemohou se prý rozváděti původní délky, ač je to u starých velmi obvyklé a prosodie časoměrná to i v češtině dovoluje; působilo by prý to i čtenáři theoreticky vzdělanému obtíže, čtenář pak, metriky antické neznalý, naprosto by rhythmu v tom nepoznával (ČMF. VI, str. 418). Č. vskutku také v překladu časoměrném užívá až na málo výjimek původních tvarů kretika — ᴗ — i bakchia ᴗ — —, a to i tam, kde v originálu jsou tvary rozvedené (na př. — ᴗᴗᴗ, ᴗ — ᴗᴗ a pod.). Proti tomu nebylo by co namítati. Kdo tak chce časoměrně překládati, ať si tak překládá, jen ať nemyslí, že časoměrná metra, tak překládaná, jsou čtenáři přístupnější než metra, která se překládají časoměrně docela věrně. Kdo antické metriky nezná, ten ani v takových časoměrných metrech, przních barbarskou výslovností český jazyk, rhythmu nepozná. Který Čech by na př. ve verši Mostellarie 89 a

zrodiv se, v kterou as podobnost

poznal tento rhythmus

ᴗ — — ᴗ — — ᴗ — —,

a nejsa v metrice starověké vycvičen, četl jej tak, aby slabiky přízvučné vyslovoval barbarsky jako nepřízvučné a slabiky nepřízvučné jako přízvučné? Tedy ani ono odstraňování rozvedených tvarů taktů, kterým Č. míní časomíře pomoci, jí nepomůže. Ostatně nepochybuji, že k nahrazování rozvedených tvarů taktů tvary původními vedla Č. i jiná příčina, o které ovšem nemluví. Plautus a starší scénikové vůbec mají zvláštní prosodická pravidla: za nedbávají, ovšem v určitých případech, posici, brzo vokál elidují, brzo nikoli atd. Kdo chce určitě říci, která slabika v jistém metru měřena jest krátce, která dlouze, musí tato pravidla dobře znáti. Č. této prosodie Plautovy však dostatečně nezná, a proto spokojuje se zpravidla s Lorenzovým naznačením meter, boje se z neznalosti věci od něho ustoupiti. V tomto seznamu nepodává se však schema veršů, nýbrž pouze stručné naznačení verše (na př. tetrametr kretický, trimetr bakchijský a pod.), z něhož nelze poznati tvar jednotlivých taktů: a to je asi ta pravá příčina, proč Č. různé tvary taktů v originále zaměňuje původními, ačkoli je časoměrně může překládati úplně věrně. Kdo Plautovu prosodii a metriku zná, pozná pravou příčinu toho počínání na první pohled.

Když však Č. z neznalosti Plautovy prosodie nucen jest vyhýbati se při časoměrném překládání rozvedeným tvarům taktů

a nahrazovati je původními, není oprávněn, vytýkati mně, že radím, aby při přízvučném napodobení antických meter místo rozvedených a stažených tvarů taktů užívalo se tvarů původních, ježto oněch tvarů přízvučně napodobiti nelze. A to mi Č. vytýká nejen slovy již výše uvedenými, nýbrž i ČMF. VII, str. 82 výrokem: »Horší jest, že mnohá z těch meter antických, jež napodobiti lze přízvučně, mohou býti napodobena jenom v původních tvarech (nerozvedených nebo nestažených), čímž charakteristika metrické skladby také velice trpí.« Tedy při přízvučném překládání tím charakteristika skladby velice trpí, při časoměrném překládání tím netrpí pranic. Co říci takové nesprávnosti a nepromyšlenosti? Si duo faciunt idem, non est idem: co u Č. je správné a dovoleno, to je u jiného velikou chybou. A taková polemika je vědecká?

Jaký bude Č.-ův definitivní překlad Plautovy »Mostellarie«, zda časoměrný či přízvučný, v článku není určitě řečeno, ale bude asi patrně přízvučný; dobrý však nebude. K pořízení dobrého překladu nějaké komoedie Plautovy nedostává se Č. znalosti Plautovy kritiky textové, prosodie a metriky, jazykové obratnosti a správnosti a také citu pro český přízvuk.*)

Časomíře Č., ačkoli ji pokládá za možnou, příliš nepřeje, ba praví o ní, že u nás »ve svém základním ponětí nezdomácněla« (ČMF. VI, str. 418), mluví o jednostranném a neúplném zažití principu časoměrného u nás a o tom, že »velebená výhoda prosodie té stává se na mnoze illusorní; neboť nač máme v češtině skládati verše, jimž mimo několik zasvěcenců nikdo nerozumí a jich čísti neumí?« (ČMF. VI, str. 419). Kloní se tedy k prosodii přízvučné, ale z neznalosti starověké metriky a nedostatku jemného sluchu, jehož třeba k vycítění jemných odstínů přízvukových v češtině, zavrhuje důvody zcela špatnými moje pravidla o přízvučném napodobení antických meter: jemu se zkrátka pohodlnější, ale špatný způsob Nebeského, původní metra zbytečně zaměňovati jinými, prý češtině příhodnějšími, líbí, a jeho článek je nepodařenou obranou těchto zásad Nebeského.

*) Tím překladem zabývá se Č. dle ČMF. VI, str. 417 již jedenáct let, od r. 1890. Poněvadž prý nebylo lze doufati, že by se našel nakladatel, nechal překlad ležeti dokončený, ale nepřehlednutý až do roku letošního, kdy ho prý vydá Akademie. Ale ten překlad mohl vyjíti dávno i bez Akademie v mé Sbírce, kdybych jej byl vydati chtěl. Pan Čapek totiž, dokud byl ještě v Kolíně, žádal mne za prohlédnutí toho překladu, což jsem ochotně, jako vždy učinil, a svůj úsudek o něm jsem mu »otevřeně« projevil. P. Č. se mi za to poděkoval velmi vřelým listem ze dne 15. ledna 1893. Kdyby se mi byl překlad líbil, byl bych toho ne-li hned, aspoň časem dosáhl, aby v mé Sbírce vyšel. Za tuto mou ochotu se mi p. Č. nyní po letech odměňuje, jako již učinili mnozí jiní, jimž jsem všelijaké služby prokázal, polemikou nejen zbytečnou, protože je nesprávná, ale také zcela nevědeckou.

Neměl bych nic proti tomu, kdyby kdo moje pravidla zavrhoval jako neprovedná anebo třeba špatná na základě skutečných důvodů, a diskusse s takovým protivníkem by mi vždy byla milá, poněvadž se jí věc jen lépe osvětluje. Ale rozhodně ohrazuji se proti počínání p. Č., který, nejsa vyzbrojen dostatečnou znalostí starověké metriky, pouští se do polemiky, formou sice hladké, ale co do věci nad míru nešetrné: nebo polemika, která důvody protivníkovy zamlčuje, uváděje z nich téměř jen to, co, jak myslí, lze vyvrátiti, která nepodává ani výkladu protivníkova správně, ačkoli ho jinak užívá velmi vydatně, je polemikou ve vědě naprosto nepřípustnou, o níž možno užiti slov Göthových, která jsem nedávno četl v čele jedné polemiky prof. Studničky: »Sie haben meine Gedanken verdorben und sagen, sie hätten mich widerlegt«.*)

Takové polemiky redakce vracejí; sl. redakce ČMF. je přijímá, jako přijala již hojně polemik proti mně, naprosto nesprávných a nevědeckých. Proč to činí, vykládati nemusím. Toto *θρυλούμενον ἀπόρρητον* každý filolog zná, jako každý filolog správně oceňuje význam tohoto filologického časopisu. Bylo by tedy docela zbytečno o tom se šířiti. Konstatuji tu pouze opětně, že jsem zase k této polemice s ČMF. nedal příčiny já, nýbrž že se bráním opět proti novému z těch systematických útoků, které militantní ČMF. proti mně a jiným podniká; útoky takového rázu těm, na které se dějí, jen prospívají.**)

*) Toto zamlčování mínění a prací protivníkových je u některých stoupenců ČMF. vůbec v oblibě. Vyniká v tom také V. Flajšhans. Ve své knize »Literární činnost mistra Jana Husi« (v Praze 1900) zmiňuje se na str 55 o hexametrech Husových. Uvádí také můj článek „O prosodii české“, v němž (Listy fil. XX, 1893, str. 60 nn.) podán jich výčet, s potlačením mého jména a přidává, že výčet ten doplnil a rozšířil v ČČM. 1898, str 230 - 231. Že toto jeho doplnění a rozšíření onoho výčtu je až na jediný doklad šmahem špatné, jak jsem nevývratně dokázal v článku »Přízvučné verše Husovy« (v Listech fil., XXV, 1898, str. 365—384), to opatrně zamlčuje, ačkoli se nikdy a nikde ani slovem nepokusil tvrzení, v tomto mém článku obsažená, vyvrátiti. A přece tento můj článek není pouhou polemikou. Skladba Husových hexametrů je v něm (a také v mém pojednání o prosodii) poprvé řádně metricky vysvětlena; v něm také ukázáno k tomu, že Hus skládal i přízvučné hexametry latinské, které u nás omylem pokládány byly za časoměrné. Má tedy Č. útěchu, že v tomto svém nevědeckém počínání není osamocen.

**) Redaktor ČMF. ovšem praví na obálce šestého sešitu ročníku šestého: »já čtenáře Českého Musea fil. velmi nerad polemikami obtěžuji: bývát často v polemikách mnoho osobní nenávisti a mstivosti, ale málo poučení skutečného«. S tímto tvrzením arci ne každý snadno si srovná, proč tentýž redaktor v prohlášení, otiskovaném v každém čísle a otištěném o něco výše i v tomto, sám k polemikám vybízí slovy: »Kdokoli důvody věcnými snaží se dokázati, že jeho práce jinde nebyla posouzena správně, tomu v ‚Českém Museu filologickém‘ poskytnuta bude možnost obrany, nechť patří ke kterékoli straně.«

Další svědectví vynikající účasti Jos. Lindy ve složení RKZ.

Od J. Hanuše.

V článku »Český Macpherson« (Lfil. 1900) prokázal jsem rozborem ‚Záře nad pohanstvem' a jejích shod s RKZ, že *Linda měl vynikající účastenství při novočeském složení epických básní RKZ.* V tomto dodatku dodávám další svědectví toho, čerpaná jednak z ostatních literárních prací Lindových, jež téměř na každé stránce účastenství to prozrazují, jednak z přímých zpráv Dobrovského a Šemberových, z nichž zvláště první jako učitel Lindův znal jeho talent, vědomosti i povahu a má tudíž jako svědek jeho účasti na složení RZ váhu rozhodnou.

Celým duchem i formou, tendencí i dobou složení stojí ‚Záři nad pohanstvem' nejblíže drobné básně Lindovy. Jest jich počet dosti skrovný: ballada *Boží Trest* (Rozličnosti Praž. Nov. 1829, č. 66), romance *Jiří Poděbradský* (Praž Nov. 1818, str. 63), *Obdařený otec* (Vlast. Zvěst. 1820, č. 13 a opět v Rozlič. Praž. Nov. 1828 a v Macháčkově Krasořečníku 1823), *Na Mílka* (Vlast. Zvěst. 1823, str. 384), *Jaro* (Rozlič. Praž. Nov. 1826, č. 27), *Vědomí* (t. 1827, č. 52), *Na Svornost* (t. 1828, č. 1), báseň příležitostná *Ke slavnosti jmenin arcibiskupa Václava Leopolda Chlumčanského* (o sobě a v Hlasateli 1819 IV, str. 625), *K Jejich cís. Velebnostem hlas český* (Vlast. Zvěst. 1824, str. 153).

Pouze o dvou posledních lze najisto tvrditi, že složeny byly téže doby, kdy tištěny. Při ostatních té jistoty není, a zvláště při prvých třech epických básních padá vznik jistě do doby druhdy mnohem starší, než kdy otištěny, pravděpodobně do l. 1815—1818. Šestadvacítiletý Linda byl té doby (1815 sl.) členem vlastenecko-literárního kroužku, jehož středem byl básník Hanka, jeho důvěrný přítel. A ježto vliv Hankův tehdy rozhodné na něho působil, a ve zmíněném kroužku básnění a deklamace nejvíce byly pěstovány, nelze si téměř ani mysliti, že by Linda již tehdy se byl nepokusil o verše. Zmíněné tři básně epické patří tuším k těmto básnickým prvotinám Lindovým. Nasvědčuje tomu jejich ráz i forma. Ossianismus Lindův i silná závislost na cizích vzorech, drsnost formální i novotářství v jazyce prorážejí v nich mnohem více než v ‚Záři', jsou tudíž asi starší než ‚Záře', jež svědčí již o jisté umírněnosti a uhlazenosti (ještě více drama Jaroslav!), která předpokládá delší vývoj. Také těžko lze se domnívati, že by Linda hned na poprvé byl se odvážil na rozsáhlou ‚Záři'.

Avšak i když nemáme zřetel k tomu, že básně tyto jsou pravděpodobně starší než ‚nález' RK, pro poměr Lindův k RKZ

shledáváme v nich přece leckterý významný moment. Většinou snesou i přísnější měřítko kritické a zřejmě dosvědčují, že Linda měl básnický talent pro drobnou epiku a didaktiku. Nejkostrbatější formu, zřejmě začátečnickou, má *Boží Trest* (20 strof po 10 verších čtyřtrochejských). Otištěn byl až r. 1829, v době, kdy literární činnost Lindova téměř přestává následkem těžké choroby a kdy tudíž pomáhal si tím, že v Novinách, jež redigoval, otiskoval své starší básně a články (na př. báseň ‚Obdařený otec', ‚Jiří Poděbrad' a j.). Z této příčiny jakož i vzhledem k formě počátečnicky drsné a celému rázu, shodnému s básní Jiří Poděbrad a se Září, soudíme, že ‚Boží Trest' složen byl před básní Jiří Poděbrad, otištěnou již na počátku r. 1818, i před Září.*) Zřejmá neohrabanost, drsnost, strojenost zdá se nám aspoň po Záři nepochopitelná. Témuž mínění nasvědčuje silná závislost této básně na vzoru, o němž jsme se u Lindy posud nezmínili: na balladách Bürgerových. Právě v básnickém kroužku výše zmíněném byl Bürger oblíben, jak patrno z exempláře Hankových ‚Dvanáctera písní', na jehož zadním obálkovém listě rukou Hankovou poznamenány počáteční verše strof z Jungmannova překladu ‚Lenory' — patrně jako mnemotechnická pomůcka k deklamaci. Vliv Bürgerových ballad proniká zřejmě z obsahu — báseň vypravuje o zločinu dvou prostopášných rytířů, kteří uchvátili selskou dívku Jarmínu, ženicha jejího vydali na smrt a děda vsadili do hladomorny; ale trest jde činu v zápětí: za hrozné bouře uhodí hrom do stromu, kam skryli se s kořistí, a omráčí je; probudí se sice k životu, ale hrůza zastřela jim ducha a probudila svědomí a jako stíny potácejí se hradem (odtud jeho jméno) až do posledního soudu — a ještě více z formy, ze slohu: bezejmennost krajiny, neobyčejné ellipsy slovès, silně lyrický spád, epenthetické tam, odtud, obraty jako v před i v zad, v pravo v levo, časté interjekce a jiné zvláštnosti dikce Lindovy mají tuším zde svůj hlavní pramen. Po tom, co bylo výše prokázáno rozborem Záře — Linda bezpečně věděl o falsifikaci RKZ a byl při ní účasten — nemůže také býti pochybnosti o tom, jak povstaly četné a nápadné shody v dikci této básně s epickými skladbami RK, v němž divnou ‚náhodou' prokázán také vliv Bürgerův (v Záboji): *koně utrh zděs* (zděšení) *a zmítal . . . strach je spínal*, s nimi lítal . . . *zděs je hnal*, jim stáli vlasi (srov. ze stienóv lesniech

---

*) Že složení Záře spadá před ‚nalezení' RK, potvrzuje znalci Záře a jejího slohu přípisek, jejž Linda vepsal do památníku Jos. Havelkovi **již 27. dubna 1817**: ‚Blaho, dívati se k vrchům a lesům, tam kde za nimi přítel náš v blahosti bydlí' (viz Světozor 1871, 327); srov. Záři str. 54 (!): ‚S pahrbků dívávali se do vzdálí ke všem vrchům a lesům' (podobný obrat častěji v Záři). Stejně důležitý jest i doklad epenthetického tam; Linda tudíž tuto význačnou zvláštnost slohu RK nepřejal z RK!

vyrazi Třas, Třas osěde četné voje vrahóm, Čest.; strach vrahóm vyrazi z hrdl skřeky ... Třas je hnáše z bojišče, Záb.; již celá povaha obratu v básni Lindově vylučuje tuším domnění, že by to byla pouhá reminiscence z RK); hoj (interjekce před RK nedoložená a z ruštiny přejatá); tak v nich bratrech slovo k slovu (srov. dávachu slova k slovóm, Záb.); ráz a ráz blesk mraky dral (srov. blsky ráz ráz bijú, Jar.) a j.

Mnohem lépe podařila se Lindovi báseň další, *Jiří Poděbrad* (15 strof osmiveršových, verš ***pětistopý*** trochejský), otištěná v Praž. Nov. 1818 v únoru a opět ve Vlast. Zvěstovateli 1823. Že báseň tato není bez ceny, patrno z toho, že přejata do Machačkova Krasořečníka 1823 a Petrovy Poetické čítanky; ba nejnověji otiskl ji znova J. Arbes v Lumíru (1901. 22. března) s posudkem, že patří k nejlepším romancím té doby a že ‚původce její jedinou touto prací prozradil tak eminentní talent epický, že — kdyby byl v pracích tohoto druhu pokračoval, najisto by byl dosáhl palmy jako málo který jiný z autorů souvěkých‘.

Základní motiv a něco podrobností přejato ze Schillerovy básně ‚Der Graf von Habsburg‘; ale rozdíly dobře charakterisují Lindu: nikoli o pomoc knězi jde v naší básni, nýbrž o zachránění dětí starému otci.

I v této básni shledáváme vedle jemných, sotva znatelných nuancí slohových (a byl hlukot — lesem vším otřásal, a byl strašný, jak by zkázu hlásal: i by klánie, i by porubánie, i by lkánie i by radovánie, Jar.) mnohé shody a analogie k epickým básním RKZ; lid hlásal chválu, ves lid hlásal štěstí králi (srov. hlásáše pohaněnie, bohóm slávu hlásáše, Čest.); v levo v pravo, tam sem, sem ni tam, hledí očma tamo, očma semo, v levo tam a v pravo semo zhlížel; blesk rozrážel mraky, v dešť je střásal (srovn. [bouře] sesypavši tuču šíra ňeba, RZ); hrůza otcem třásla, všemi oudy (třasechu sě l'útostiu vši údi, RZ) a j. Na reminiscence z RZ naprosto nelze při těchto význačných parallelách mysliti, ježto RZ ‚objeven‘ několik měsíců později. Na poměr pak básně této k RK vrhají ostré světlo novotvary gen. tva, sva, neslýchané jinde ve staré ani novější době a analogické tvaru v s'a v RK. Vzhledem k tomu a ovšem také k výsledkům rozboru ‚Záře‘ výše uvedeným nemožno tudíž v těchto shodách spatřovati pouhé reminiscence z RKZ, nýbrž stopy téhož tvůrčího ducha.

Na jednom místě dává Linda znáti nový vzor a pramen svůj, ruské byliny (‚po nebi se černo rozmračnilo, po lesích se temno roztemnilo‘), jejichž stopy jsou také v epických básních RKZ.

Obdařený otec (opět v desítislabičném verši) líčí událost z výpravy Otokarovy proti Prusům. Odevšad scházejí se bojovníci, ale nic tak nedojalo slavného krále jako dar, jejž vlasti

obětoval vážný stařec, který přivedl mu 24 ozbrojených, statných jezdců — vlastních synů, aby bojovali pro víru Kristovu.

‚Vlast, jíž otec může tolik dáti,
vlast ta nesmí nepřátel se báti!' dí Otokar.

Pro poměr Lindův k RKZ vedle několika parallel v dikci a v jazyce (‚bouřil vůkol v kraje krutost meče' atd.) není, tuším, bez významu dodatek o tom, že šťastný ten otec byl Jan Jindřich Waldštejn, a že ‚nadzmíněná událost nachází se na mnohém penízu vyobrazena, zvláště pak v Duchcově nedaleko Teplice ve Waldštejnském zámku v hlavní síni na stropě spatřuje se pěkná malba této starověkosti'. Také bitva s Tatary u Olomouce zobrazena byla v zámku Zelené Hoře, nemnoho vzdáleném od rodiště Lindova a jemu dobře známém, jak svědčí již pokus o ‚nalezení' RZ, díla Lindova, na tomto místě.

Zřejmě jiný ráz mají ostatní básně Lindovy. Možno ovšem, že působila tu jiná povaha jejich (lyrická, rozjímavá), ale spíše ještě rozdíl ten souvisí s jejich pozdějším vznikem. Dikce i sloh jest prostější, přirozenější, novot v jazyce méně a dojem básnický jest tudíž ryzejší a silnější. Některé básně, na příklad ‚Vědomí', snesou měřítko značně přísné. A co zvláště překvapuje: shody s RKZ klesají na nejmenší možnou míru, a jmenovitě po nějakém vlivu lyrických písní RK nikde ani stopy! Jistotně zvláštní zjev! Kdežto epickými básněmi RKZ všecky skladby Lindovy tolik jsou prosyceny, jako u žádného napodobitele RKZ, lyrické písně RK (a ovšem i ‚staročeština' jejich i všechen kulturněhistorický fundus) jako by pro něho neexistovaly. Všechna zvláštnost ovšem mizí, jakmile přijmeme názor výše prokázaný rozborem Záře: Linda byl spoluskladatelem epických básní RKZ, s nimi tudíž jeho ostatní, podepsané skladby vykazují a musejí vykazovati krevní příbuznost; při lyrických skladbách RK příbuznosti té není, ježto složeny jiným básníkem, V. Hankou, jemuž patří také ‚staročeština' RKZ.

* * *

Kromě Záře a drobných básní Linda napsal také drama *Jaroslav ze Šternberka v boji proti Tatarům* (v Praze 1823, v c. k. dvorní impressí, 151 str v 8°). Dílo toto po Záři jest nejrozsáhlejším a zároveň také nejvýznamnějším výtvorem poesie Lindovy. Již v únoru 1822 bylo dopsáno a ukázka z V. jednání (1. scéna na Hostýně) otištěna ve Vlasten. Zvěstovateli 1822, str. 53—56 (s nepatrnými a bezvýznamnými odchylkami od vydání z r. 1823). Celé drama vydáno (‚pro zdlouhavý běh censury' podle Jirečka) ke konci března 1823 a věnováno Františkovi hraběti ze Šternberka.

Záliba v divadle a dramatické literatuře vzbuzena byla v Lindovi jistě již za prvých let jeho pobytu v Praze (viz Lfil. 1900, str. 115). Přátelské styky se Štěpánkem ji udržovaly a živily, jak patrno z listu Jungmannova Markovi z 8. května 1824, v němž výslovně řečeno, že Linda pro Štěpánka pracuje.

Možná, že na týž popud anebo na vyzvání V. Hanky*) přeložil Linda také dvě dramata svého oblíbeného Schillera, *Fiesco* a *Úklady i láska*, jež zůstaly v rukopise. Vedle Schillera a Goetha nejvíce z dramatických básníků horoval pro Shakespeara, miláčka německých romantiků (srv. t. str. 115), a otiskl ve Vlast. Zvěst. 1822 malé ‚vejpisy' z tragoedie *Romeo a Julie* (str. 278), z *Krále Jana* (str. 294), z *Kupce Benátského* (str. 127) a r. 1823 z *Krále Leara* (str. 7).

Lindův Jaroslav ze Šternberka na každé stránce prozrazuje nedostižený vzor Shakespearův a Schillerův, zvláště v dramatické technice a v dikci, pak v psychologické motivaci. Lindův Zatrán jest na př. zřejmě napodoben podle Muleje Hassana ve Fiesku.

Posléze proráží v Jaroslavu, ač ne tak nápadně, jako v Záři, i vliv básní Ossianových.

Děj, jejž Linda zdramatisoval, jest tento:

Jaroslav, vyslaný králem proti Tatarům, zavřel se před ohromnou přesilou nepřátel v Olomouci a již třetí týden spokojuje se pouhou obranou města. Marnými útoky Tataři jen tříští svou sílu a dodávají tím více odvahy vojsku Jaroslavovu, ježto Jaroslavovi jedinému posud podařilo se zastaviti neodolatelný proud tatarský. Opíraje se o tuto sebedůvěru vojska, jež rozohňuje divadlem, jak ‚udatný Záboj svítězil nad nepřítelem', Jaroslav strojí se potají k rozhodné bitvě. Věda, že mu bude bojovati s nepřítelem stokráte silnějším, užívá vší možné opatrnosti, čeká na vhodnou dobu, vymýšlí různé válečné lsti a úskoky a chápe se posléze i pomoci chyceného tatarského zběha Zatrána, jenž za darování života a hojné zlato dělá mu slídiče. Váhavá prozřetelnost Jaroslavova nelíbí se však prudkému Vneslavovi, jenž, klada vítězství pouze do odvahy a nadobyčejného hrdinství, potají podpaluje vojsko k výpadu z města. Na oko povoluje tomuto nátlaku, Jaroslav dovolí 8000 vybraných dobrovolníků pod odvážlivým Vneslavem, Vratislavem a Vestoněm výpad z města, aby prosekali se zátopou Tatarů na ‚blízký' Hostejnov. Výpadem tím má býti jednak odvrácena pozornost od Olomouce, z níž Jaroslav chystá výpad k rozhodné bitvě, jednak mají posádkou hostýnskou uzavřeni býti Tataři, jimž má Vneslav na znamení ohněm dané z Olomouce vpadnouti vzad. Výpad Vneslavův šťastně se podařil, jmenovitě Vestoň konal divy statečnosti, hledaje smrt

*) Podle zprávy Rybičkovy ve Svět. 1871. 223 Hanka naléhal na Štěpánka, aby provozoval vedle frašek a rytířských her také klassická dramata Schillerova a Lessingova

pro nešťastnou svou lásku k Jaroslavně, jež zasnoubena Vneslavovi. Rovněž šťastně odražen i ranní útok tatarský. Zatím Jaroslav přichystal vše k bitvě. Nedbaje odporu měšťanstva, pobouřeného Ronovínem, ani listu králova, v posledním okamžiku zakazujícího výpad z města, ustanoví v příští noci před svítáním svésti rozhodný boj. Na Hostýně zatím Zatrán kuje zradu. Namluvil bojovníkům, trápeným žízní i únavou, že Jaroslav právě utekl z Olomouce a je vydal na zahynutí. Když pak nastalo proto zděšení a jitření mezi nimi, slibuje jim milost chánovu, jest-li se vzdají. Mnozí chtějí tak učinit; zdvihá se vzpoura proti vůdcům. Aby ji ukrotil, Vestoň užije lsti — na oko svoluje ke vzdání. Zatím co Vratislav nechápající lsti dotírá mečem na Vestoně, ukáže se znamení z Olomouce, volající do boje. Obšírným líčením bitvy a úplného vítězství Jaroslavova, jenž vlastní rukou ‚srazil chána v mrtvé‘, drama se končí.

O básnické, speciálně dramatické ceně této Lindovy ‚činohry‘ máme v dopise Čelakovského Kamarýtovi z 8. února 1824 soud až zdrcující (‚tu je perníku a žádná kaše, tu je pepře a žádné okurky. Tu hru kdyby někdy dali v Praze — všecko by usnulo‘). Vzhledem k celku a dramatické působivosti skladby jest v posudku Čelakovského, jenž měl tak jemný vkus pro klassickou formu a čistotu mluvy, mnoho pravdy; při provozování na jevišti byl by jistě dojem trapný, protože se tu na jevišti tak málo děje. Avšak v jednotlivostech nalézáme i zde hojné stopy básnického talentu dosti bohaté invence, slušné charakteristiky i psychologické motivace; také v dikci a popisech proniká přese všechnu strojenost a všeliké podivnůstky zvláštní síla. V této příčině jest Jaroslav zřejmým pendantem k Záři a jako ona dobře charakterisuje dobu i autora-romantika.

Pro nás nejvýznačnější jest však poměr činohry Lindovy k RKZ. Jako Záře tak i tato skladba nesčetnými svazky je spojena celým duchem, tendencí, dikcí, jazykem a četnými věcnými podrobnostmi v obsahu s epickými básněmi RKZ (po lyrických opět ani stopy; milostné tužby a stesky Jaroslavny s průvodem huslariny — nikde varyta — zní docela jinak!!).

Co se obsahu týče, jmenovitě báseň Jaroslav místy téměř slovně sem vtělena (scéna hostýnská!), takže některé části činohry vypadají téměř jako parafrase, ba řekneme přímo, jako plagiát Jaroslava z RK, ježto Linda nikde nedoznává, že jej parafrasoval, nýbrž naopak klade v předmluvě důraz na to, že jest to ‚j e h o v l a s t n í, p ů v o d n í p r á c e‘!.

Neméně významná a hluboká jest shoda v dikci, prorážející téměř v každém řádku, v každém obraze, a to nejen s Jaroslavem, nýbrž se všemi epickými básněmi RKZ. K charakteristice její aspoň několik příkladů: p r š e j í s t ř e l y do Tatar (81; srov. střely dščichu, Jar.); r o z t ř í š t ě n ý l e s — tak nepřítel po bojišti leží (148; srov. mrch tu ležieše jak v lese dřievie, Jar.); hromady

(Tatarů) co pomačkaných much (27; srov. klády smačkachu Tatary jak črvy, Jar.); povodeň Tatarů (62); vidím Tatary co bouřný proud vody mrskat sebou, obrážet se, pěnit, kolotat se o skálu, ty Čechy (80, a tak téměř pravidlem o Tatarech jako u Crugera; srov. u povodňu sich Tatar ľútých, Jar.); loďka kolébá se uprostřed vlnobití! Co u Lehnice s korábem, to zde s loďkou, moře rozebere z ní třísky (81, o zboru deroucím se k Hostýnu; srov. u povodňu sich Tatar kolébáše sě voj křesťan středem úsilno sě drúce k sěmu chlumku, Jar.); hoří třpytot z mečů (81; srov. skad hořechu meče, Čest.); poslouchat liščíma ušima (91 a častěji); podnikat vlčím srdcem (91; srov. pozřesta lisíma zrakoma, Záb.); potit žluč (vztekem, 81; srov. žleč sě jemu rozli po útrobě RZ); neskrotlivá prudkost co ohnivý proud, co příval z horoucí hory provalený lesem zápolí (48); vaše síla buď oheň vyražený z podzemí (75; srov. vyrazichu jako oheň z země, Jar.); blahost mi kvete (32; srov. dlúho obih . . . ktvieše, Záb.): my v nich naděláme červené dráhy (47); co lítáni proráželi krvavé dráhy v Tatařích (141; srov. proráže dráhy u vraziech, Záb.). Stejně oblíbené a příbuzné jsou sentence: nemožnost jest od Boha zákaz (100; srov. mrzkost jest poroba Hospodinu, Jar.). Neméně překvapuje shoda ve výrazech následujících, výhradně pro Lindu a jeho dikci charakteristických: abys hřmotil strach a hrůzu do vojska (7); strach řve z Tatarů (136; srov. strach vyrazi z hrdel skřeky, Záb.); radost z našeho vojska křičí do oblak (136; srov. radost vzevzně z úst vojnóv, Záb.); prudkost proti prudkosti, která o mžitku dříve udeří, rozrazí druhou (14; srov. prudkost vyrazi Luděkem, Záb.); pod sluncem spát, pod měsícem lovit (36; srov. dnem pod sluncem . . . nociu pod lunú, Záb.); zítřejší slunce popatří na naše vítězství (100; srov. pod polednie slunce, Čest.; v dnešniem slunci, Čest.); vyskočila ze brány do ranního šera (139; srov. pokroč vz rané blaho, Čest.; vznide Vojmír v blahodějné jutro, Čest.); stejně zvláštní jsou parallely v určování místa, směru, jež v RK byly vždy tak nápadné: svým vlastním lidem chci v pravo v levo zatáčet (37); od pahrbku dolů tudy řadou mé vojsko zahradilo oudolinu (129); dvouma proudy vyrazilo Tatarů a hrnulo se semto ku předu (147); tak pravidelně určeno místo v bitvě u Olomouce: samé zde, tudy, vzhůru na pahrbek, dolů tudy, odtud k naprotějším vrchům, stranou vzhůru, před úžinou mezi stráněmi v levo, stranou na zad atd. Zvláštní jsou také parallely další: děsný křikot z Tatarů dosvědčuje ze žalostných chřtánů nám v radostné uši (137; sr. Čest.: zevzni vícestvie k Neklanu radostnu uchu); vítězství nám! (143, často; srov. pobitie jim, Beneš Herm.); z děr vypletalo se hadů potvor na lvy (73, dvakrát; srov. potvoro hadóv, Záb.) a m. j.

Táž hluboká příbuznost jeví se i jinde. Vůbec jest známo, jak problematické jsou bitevní sceny v RK, jmenovitě ekvilibristické dobývání hradu Kruvojova a boje v Záboji. Skladatel činohry o Jaroslavu měl nápadně příbuzný talent taktický, jak patrno z popisu výpadu na Hostýn a z četných podrobností boje u Olomouce, jež jsou zřejmým pendantem k RK, tím podivnějším, že na napodobení RK nelze tu mysliti.

Podobně jest tomu s horou Hostýnem. RK líčí ‚Hostajnov‘ jako ‚horu nevysokou‘, ‚chlumek‘, nedaleko od Olomouce, ač ve skutečnosti jest to hora vysoká, 6 mil od Olomouce vzdálená; totéž matení se Svatým Kopečkem má také Linda: Hostejnov (vedle Hostejn), hora, chlum, pahrbek jest poblíž Olomouce atd.

Jak vysvětlíme si tuto těsnou, hlubokou, zřejmě pokrevní příbuznost mezi oběma skladbami, jakáž, pokud vím, neobjevuje se u žádného napodobitele RK? Dokud RK pokládán byl za památku přesnou a všímáno si pouze Jaroslava Lindova a nikoliv ostatních jeho prací, vnucovala se sama sebou odpověď, že Linda ve své činohře napodobil RK a jmenovitě parafrasoval báseň o Jaroslavovi. Avšak odpověď taková neuspokojí tuším ani toho, kdo si pozorně přečte drama Lindovo. Bezprostřední dojem jeho jest docela jiný než dojem pouhého napodobení, parafrasování. Ovšem subjektivní dojem nestačí k důkazu, potřebí tudíž ohlédnouti se po důvodech. Důvody takové máme a uvedli jsme je i ocenili váhu jejich výše při rozboru Záře. Jsou to: RKZ jsou falsa z doby kolem r. 1817; Hanka jest původcem staročeštiny RKZ a lyrických písní RK, čímž zároveň řečeno, že i původce epických básní RKZ musíme hledati mezi jeho nejdůvěrnějšími přátely; v době kolem r. 1817 byl Linda nejdůvěrnějším přítelem Hankovým, ba jeho spolufalsatorem při písni Vyšehradské a při epických básních RKZ, věděl tudíž dobře, co v mosaice RKZ patří Hankovi a co Svobodovi (jeho účast prokázána jest Šemberou!) a znal tudíž také původce Jaroslava.

Argumentace založená na těchto praemissách vede nutně k docela jinému názoru o poměru skladby Lindovy k RK a jmenovitě k básni o Jaroslavovi.

Dejme tomu, ač jest to neuvěřitelné, že by Linda vědomě napodobil, parafrasoval padělanou báseň cizí. Lze si pak pomysliti, že by cizí padělek nadchl ho tou měrou, aby se tak plně vžil do celého ducha, dikce, slohu a jazyka — a to až do nejjemnějších nuancí —, jak to shledáváme v jeho dramatě a všude jinde i v nejprvnějších pracích Lindových, jež složeny krátce po ‚nalezení‘ RK, ne-li dříve? A jak srovnáme to otrocké sledování předlohy (u Lindy jindy neslýchané!) s výslovným a veřejným jeho prohlášením v předmluvě, že drama Jaroslav jest dílem jeho vlastním, originálním, kdežto celé části jsou zřejmým plagiátem? A proč dále Linda, tak otrocky sledující RKZ, nemá nikde ani stopy vlivu jeho lyrických písní, ač k nim zvláště v dramatě

bylo hojně lákavé příležitosti? Proč tak úzkostlivě vyhýbá se varytu, nahrazuje je vesměs huslarinou?

Pro tyto a podobné námitky nelze nám uvěřiti, že by Linda v dramatě Jaroslav napodobil a parafrasoval báseň některého ze svých přátel a spolufalsatorů RK.

Naproti tomu všecky tyto námitky a pochybnosti mizejí, jakmile obrátíme se ke druhé, jedině zbývající možnosti, že Linda v dramatě parafrasoval báseň více nebo méně vlastní.

Pouze tímto způsobem lze podle mého soudu pravděpodobně vyložiti neslýchané shody v dikci, jež jsem několika doklady výše charakterisoval. Již celá povaha těchto shod, jejich množství, u žádného jiného napodobitele RKZ nedoložené, rozmanitost a samostatné modifikování, parallely v nejjemnějších nuancích slohových nasvědčují zřejmě tomu, že v obojím případě musíme předpokládati jednoho a téhož tvůrce, nikoli napodobitele a zvláště ne napodobitele cizího známého padělku.

A ještě rozhodněji nutí k témuž soudu jiná okolnost: epické básně RK nutně byly složeny od básníka (epika), jenž kolem r. 1817 byl důvěrným přítelem Hankovým. Takovými byli pouze Jungmann, A. Marek, V. A. Svoboda a J. Linda (Hanka epikem nebyl!). Žádný z nich však nemá v dikci (a také po jiných stránkách) tak úplné, podrobné, pokrevní shody s RK a speciálně s Jaroslavem, jako Linda. Nejtypičtější obraty v RK (na př. soptati krutost atd.) a dikce jeho v celku hlásí se pouze k Lindovi, přiléhají pouze k jeho celé theorii i praxi ostatní (t. j. v případech v RKZ nedoložených), jsou tudíž v RK a jmenovitě v Jaroslavu dílem Lindovým a nikoliv naopak u Lindy reminiscencí z RK.*)

K výsledku stejnému vede dále rozbor pramenů, z nichž čerpáno pro RK i pro Lindova Jaroslava. O Jaroslavu RK prokázáno zvláště Gollem (Rozbor 75 sl.), že založen na Hájkovi, Dlugošovi, Dubraviovi, Crugerovi a Pubičkovi (sr. také Lfil., 1900 str. 271 sl.). Týchž pramenů užil přímo neb nepřímo**) také Linda ve své činohře na místech, kde podává více než má RK. Z Hájka bezpečně užil vypsání bitvy mezi Belou a Otokarem r. 1260,

*) Ještě o jiné věci svědčí dikce a vůbec forma i obsah Jaroslava. Ač všude se hlásí týž duch, přece není tu — právě jako v Záři a jiných plodech Lindových — té básnické oekonomie, vkusného výběru, jež shledáváme v RK a jež na prvý pohled zakrývají pokrevní příbuznost jeho s básněmi Lindovými. O tyto přednosti RK má tuším vedle Hanky, staročeského textatora RK, zásluhu A. V. Svoboda, třetí účastník falsifikace, jak doloženo již Šemberou ve spisku ‚Kdo sepsal RK'.

**) Podle všeho byl tu Lindovi dobrou pomůckou a prostředníkem spisek J. Cornovy »Jaroslav von Sternberg der Sieger der Tartarn« (Prag 1813, 82 str.), jehož Linda užil hojně, ale zároveň samostatně, čerpaje i z jiných pramenů, Cornovou citovaných a kritisovaných.

z něhož reminiscence má také RK; dále mnoha vojenských motivů: obtahování útočícího oddílu vojska řetězem (Hájek k r. 1319); okosatění jezdci (t.) a m. j. Z Dlugoše, jenž v XV. stol. jediný obšírně popsal průběh bitvy u Lehnice podle své fantasie (Goll l. c. 77), přejal Linda na př. zprávu o praporu tatarském, opatřeném na špici žerdi přístrojem na způsob lidské hlavy, ze které smrdutý dým na křesťany se valil (Goll l. c 77; Linda, Jaroslav str. 5 sl.; tu souhlasí místy i slovný výraz: krupobití střel a j.!). Že posléze znal také Dubravia, patrno z jeho vypravování o dychtivosti Olomůčanů k bitvě, tak že od vůdce musili býti zdržováni, až by příhodný okamžik nastal, o nočním výpadu, zabití Pety, nejvyššího vůdce z rodu panovnického (na to ukazuje název Lindův Tatar-Chán-Kubilaj-Peta, prozrazující známost Millionu, jehož užito i v RK!) atd.

Jistě zvláštní náhoda! R. 1817 objeví se báseň domněle stará. Kritika pozná v ní padělek, tudíž skladbu asi z r. 1817. Rozbor historický konstatuje teprve 1886 její prameny. Brzo po r. 1817 počne Linda pracovati na svém dramatě a užije k němu na místech, kde liší se od RK, týchž pramenů, jako neznámý skladatel Jaroslava v RK. Kdybychom neměli žádného jiného důvodu, stačil by již tento k podezření, že neznámý skladatel Jaroslava v RK z doby kolem r. 1817 a Linda jsou táž osoba.

Stejně významné okolnosti nacházíme také jinde. V Čestmíru jest užito zvláštní lsti: Čestmír totiž, aby oklamal nepřítele, dává vojsku obcházeti kolem hory, čímž zdá se, že má více vojska. Svoboda, důvěrný přítel Hankův a Lindův, poznamenal k tomu (RK 1829, str. 217), že podobné lsti užil také Laudon a tím zřejmě označil pramen a vzor RK v této věci. V Praž. Nov. 1818. II. 144 čteme článek Laudon, psaný patrně Lindou; z něho je zřejmo, že Linda užil Laudona za předlohu svého obrazu vojevůdce Jaroslava (zdlouhavost, opatrnost, starostlivost v rozvažování a pátrání, nezkrotlivá prudkost v činění atd.). Není to opět prazvláštní náhoda, že skladatel Čestmíra a Linda v Jaroslavu uhodili na stejný pramen?

Podobné svědectví skýtá nám také Lindův popis lipské bitvy (Praž. Nov. 1818. II. 137 sl.), vykazující v jazyce a ve slohu četné »reminiscence« na RK; i tohoto popisu užil patrně v Jaroslavu, jmenovitě ve zmínce o dracích soptících ohněm. Pro Lindu plyne odtud jistě pochvalné svědectví o tom, jak svědomitě sháněl prameny pro své skladby, podepsané i anonymní. Tím zároveň vysvětlena i jiná, neméně významná shoda mezi Lindovým Jaroslavem a RK, shoda v názorech taktických. Skladatel RK i skladatel Jaroslava jsou ku podivu příbuzní válečníci. Onen charakterisován ekvilibristickým dobýváním hradu Kruvojova i boji v Záboji, Čestmíru, právě tak nepříznivě, jako tento výpadem na Hostýn a rozhodnou bitvou u Olomouce se všemi

podivnými jejími podrobnostmi, válečnými lestmi, jež jsou zřejmým pendantem k RK. Že celé to válečné umění zrodilo se v nevojenské hlavě Lindově z rozmanitých motivů válečnictví klassického, středověkého (Hájek) i moderního, jest na prvý pohled patrno.

Rozbor Lindovy činohry o Jaroslavovi ze Šternberka a jejích shod s epickými básněmi RK, zvláště s Jaroslavem, vede tudíž přes to, že vydána tiskem až 1823, k témuž výsledku, jako rozbor Záře: Linda měl vynikající účastenství ve složení epických básní RKZ a jmenovitě byl spoluskladatelem Jaroslava, Čestmíra a Záboje, k nimž má jeho činohra (jakož i ostatní jeho skladby) nejvíce a nejvýznačnějších parallel. Pak ovšem směl také s takovým důrazem hájiti originality své činohry,*) jež nenapodobí, neparafrasuje tudíž ani básně domněle staré, ani padělané básně cizí, nýbrž rozvádí vlastní skladbu, staročesky textovanou (od Hanky) a snad i upravenou pro RK (od Svobody?).

Jakmile tímto způsobem stanoven poměr Lindovy činohry k básni RK o Jaroslavovi, samoděk vnucuje se otázka, co přimělo Lindu ku přepracování této látky, jímž více méně zřejmě doznával své spoluúčastenství při složení RK. Probudila se v něm autorská ctižádost, když viděl básně RK tak slaveny? Či působila tu nevraživost na Hanku, jenž za nález RK odměňován slávou, liberními medaillemi, vyznamenáními atd.? Či přiměl jej k tomu Dobrovský, jenž RZ vyhlašoval za slátaninu a původce jeho (Lindu) za podvodníka, kdežto básně RK, dílo téhož autora, neobyčejně slavil? Celá řada jest takových možných motivů, ale bezpečně dokázati nelze ani jednoho, ač analogie pověstného kryptogramu v RZ, doznávajícího autorství Lindovo a Hankovo pro RZ, a níže následující doznání ve skladbě ‚Volmír' silně svědčí pro pravděpodobnost možností uvedených výše.

Několik pokynů dalších, vysoce zajímavých vyčísti lze z řádků i mezi řádky Lindovy činohry.

V druhé scéně II. jednání líčí Linda, jak bojovníci po tuhém nočním boji s Tatary, kteří přepadli úkladně město, odpočívají a jeden šípem píše na štít píseň o přestálé bitvě. Druhý bojovník drže huslarinu pobízí ho ke spěchu: ‚Nu! dělej konec, ať tvá píseň není delší než její obsah a tudy také delší než trpělivost

---

*) V předmluvě k Jaroslavu psal Linda, že po vydání Záře ‚mnozí vyjadřujíce mu libost se sprosté srdečnosti pozeptali se, odkud to shledal nebo vypsal nebo i z čeho přeložil a jinak nápodobně. Proti omylu tomu oznamuje tudíž, že Záře i tato činohra jsou jeho vlastní, původní práce. A vydá-li ještě něco, a bylo-li by přeložení nebo vejpis odjinud atd., zajisté, co živ neopomene připsati: ‚Přeloženo, nebo vypsáno, shledáno atd.' a tak nechtěje čtenářů klamat, všecko jmenovati náležitým jmenem.'

našich uší; krátkost jádro!' atd.*) Zatím druhý jest s částí hotov a huslarinou (nikde varytem!) provázen přednáší, co napsal: ‚Ohně sypot, vysost plane, | žhavých šípů proudy hnané | v povětří co plápol hadů | srší vztekem smrtohladů' atd. Píseň tohoto prostého bojovníka-pěvce není valná, ale celé místo je důležité. Jest zřejmě výkladem k 246 v. Jaroslava v RK: ‚Nalit srážejevě straně obě' (t. j. srazily jsme se strany obě!), jímž předstírá se podobný vznik Jaroslava RKého jako u zmíněné písně bojovníka, t. j. že Jaroslav RK složen byl některým účastníkem boje u Olomouce.

Neméně významné jest i jiné místo v dramatě Lindově: Jaroslav, aby rozohnil vojsko své, dává přednášeti báseň o Zábojovi, jehož čin charakterisován tu výroky: ‚Všichni znají hrdinu, zpívaného po veškerých polích a hájích . . . Sláva Zábojova září z nedohledných věků a jeho velikost vystupuje nade všecko zapomenutí . . . Čin Zábojův jest v stavu i nemocné bojovníky uzdravit.' Místo toto vysvětluje tudíž jednak, jak báseň obsahem tak starodávná mohla se dostati do RK, psaného domněle na sklonku XIII. stol., a jednak napovídá, jaký účin očekával a přál si skladatel její v českém národě, jenž podle mnoha svědectví dlouho nechápal této tendence.

Drama Lindovo poučuje tudíž o tom, jak si třeba mysliti vznik RKého, a zároveň napovídá zřejmě tendenci národněbuditelskou tohoto padělku, pro niž současníci neměli dosti pochopení.

Pokyny jiného druhu shledáváme v celém obsahu dramatu Lindova. Jaroslav v RK má v obsahu mnoho záhadného, nejasného. Záhadným takovým místem jest líčení boje od verše Voje v řady hrnú atd. Podle verše: Srážajevě (srazily jsme se) není pochybnosti, že není to boj reků hostýnských, o nichž skladatel mluvil vesměs v třetí osobě (lzali rosnú trávu, křestěné padachu trapnú žízniu atd.). Máme tudíž ve scéně této boj vojska Jaroslavova, jejž pak Jaroslav sám zabitím tatarského vůdce rozhodne — právě tak, jak obšírně, jasně vylíčeno v dramatě Lindově. Podobným způsobem nabýváme teprve z tohoto díla světla pro celou záhadnou episodu Hostýnskou, jež na obou místech poprvé uměle spojena s bojem u Olomouce, pro jednání Vestoňovo atd. Drama o Jaroslavovi jest tudíž — jako do jisté míry i Záře — zřejmě kommentářem k RK a zvláště k básni Jaroslav.

Posléze, ač je to snad jen subjektivní dojem, nemohu opominouti ukázati ještě na jiné narážky v tomto díle Lindově. Spisovatel vkládá vždy kus sebe, svého ducha i srdce do svých

*) Srov. s tím neepickou stručnost RK, na kterou ukázala již pí. Talvj a prof. Masaryk!

reků. Také Linda v obrazu svého Jaroslava uložil tuším kus své bytosti, svých snah a ideálů. Do záhadného nitra Lindova padá tak nový paprslek, jenž jeho ducha a snahy osvětluje novým, téměř netušeným světlem. Je-li tento náš dojem správný, a myslíme, že jest, pak drama Lindovo objasňuje také jinou záhadu vzniku RKZ. Jaroslav, užívaje k provedení velikého svého plánu dareby Zatrána, omlouvá nápadně často a se zvláštním ohněm svůj čin: ‚Nehanbi se, vlasti, že tvůj rek i padouchů spády prolézá. Co nebe, co peklo poskytuje — všecko pomáhej — naše síla nedostačuje.‘ Neomlouvá tu s Jaroslavem také Linda svou mystifikaci s RKZ, již tehda již Dobrovský aspoň při RZ prohlédl, Lindu za spolupůvodce prohlašoval a čin jeho jako klukovství, p a d o u š s t v í veřejně odsuzoval?

* * *

Důležitá svědectví o schopnostech Lindových a jeho poměru k epickým básním RKZ podává také Lindova č i n n o s t n o v i n á ř s k á.

Od počátku roku 1818 — a snad již od polovice 1817 — soustředila se literární činnost Lindova na redigování novin, a to nejprve *Pražských Novin Schönfeldských* (do konce června 1819; od počátku 1819 měly nepolitickou přílohu ‚Shromažditel nad Vltavou‘), pak od počátku července 1820 *Vlastenského Zvěstovatele*, týdenníku politicko-literárního (u téhož vydavatele), jenž vycházel až do konce r. 1824, načež přešlo právo vydavatelské na syny Boh. Haase. Ti vydávali časopis celkem v téže úpravě, ale se změněným názvem *Pražské Noviny* s přílohou ‚Úřední Oznamovatel‘ a ‚Návěstník‘. I po této změně ve vydavatelstvu zůstal Linda redaktorem a věnoval se svému úkolu tak plně, že se zřekl úřadu amanuense při c. k. knihovně, v lednu 1822 dosaženého. ‚Pražské Noviny‘, rozdělené r. 1826 ve zvláštní nedělní list politický téhož jména a ve čtvrteční list literárně zábavný a poučný, *Rozličnosti Pražských Novin*, vedl Linda až do své smrti celkem v témž duchu jako Zvěstovatele, ale se svěžestí znatelně slábnoucí, zvláště za let posledních. Úpadek ten spadá z velké části na vrub hrozné censury, jak poznamenal již Palacký v listě Kollárovi z 19. července 1832. Ale vedle toho souvisí také se životními osudy Lindovými. Těžké boje duševní, o nichž máme jen kusé zprávy,*) a trapná choroba plicní ochromovaly čím dále tím více jeho síly duševní i tělesné. Z Lindy stával se zenenáhla samotář a trochu podivín i škarohlíd. Od r. 1826 často narážíme v Novinách na místa prozrazující jeho chmurnou náladu. Tu vzdává se všech nadějí v lepší budoucnost a těší se

*) Jos. Jireček zmiňuje se (str. 898) o jisté přítelkyni, k vůli níž Linda do smrti zůstal mládencem a jež v nemoci pečlivě ho ošetřovala.

jen vzpomínkami na šťastnější chvíle minulé; jasný, teplý den, rozkošná procházka v kvetoucí přírodě a dobrá kniha jsou mu nejmilejší; v Novinách té doby nápadné množství článků připomínajících smrt, hrob, hřbitov a pod.

Již na jaře 1830 Linda musil hledati úlevy na venkově, odkud řídil redakci pomocí přítele Fr. B. Tomsy, jemuž od druhého půlletí 1832 odevzdal všecku péči o Noviny. Neodvratný, brzký konec věštilo vyjednávání Haasovců se Šafaříkem (na jaře 1833), a když ten redakce nepřijal, s F. L. Čelakovským (v listopadu t. r.), jenž počátkem r. 1834 nastoupil na místo Lindovo. Noviny odtud vycházely dvakrát týdně a na místě Rozličnosti vydávána s nimi Česká Včela. Na počátku t. r., 10. února 1834, Linda v Praze skonal.

V dějinách české publicistiky získal si Linda touto činností čestného místa. Horlivou, na mnoze vlastní prací*) — s počátku Noviny v pravém slova smyslu spisoval — povznesl je záhy ke značnému významu pro lid a získal jim takové obliby, jakéž neměly žádné tehdejší noviny české od dob redakce V. M. Krameriusa, jenž byl, tuším, Lindovi do jisté míry vzorem. Svědectvím toho jest na jedné straně důvěra a trvalá přízeň, jíž Linda se těšil u vydavatelů i čtenářů až do své smrti přes to, že v rozhodujících kruzích vlastenců pražských nebyl oblíben a byl umlčován (srov. list Palackého, Lfil. 1900 str. 260 pozn.; také v Jungmannově Slovníku pranic není čerpáno ani ze Záře ani z Jaroslava; rovněž Slovesnost nemá nic z Lindy, ač jsou tam básně slabší!), a na druhé straně obsah, účel i duch Novin samých. Účel a obsah dobře můžeme charakterisovati vlastními slovy Lindovými, otištěnými v Praž. Nov. 1818 v čís. 52: ‚Oučel a směřování těchto Novin jest vyučování a příjemnost pro čtenáře (hlavně lid selský a řemeslnický), jakož jemu oznamovati, co ve vlasti a celém císařství i vůkol něho se děje, dotýkaje se jeho domácnosti a živnosti; a protož se doufá, že při nynějším pokojném stavu celé Evropy, kdežto žádná válka nebouří, ani žádné zprávy o krveprolití nás nedocházejí, jest záhodno, abychom v čas pokoje svou bedlivost obraceli jak v rozumné tak řemeslné vzdělávání svého ducha a tak hleděli jak potřeb k svému živobytí, tak i broušení svého rozumu vždy více zlepšovati.‘

*) Mezi přispěvateli do Vlastenského Zvěstovatele nalézáme Hanku (1820 podal nekrolog Puchmajerův a 1822 Frant. de Paula Švendy), V. Klicperu, V. Sedláčka, V. Al. Svobodu (1821), Jana N. Štěpánka, Turinského, Norb. Vaňka, J. V. Zimmermanna (jeho spis o Ferdinandovi I nad míru tu vychválen, 1820 č. 1 a 1821 č. 25). Do Rozličností psali: Fejérpataky Kašpar (zprávy slovenské), J. V. Franta, Hýbl Jan, Chmelenský J. K. (1828, 1832), Koubek J. Pr. (1829), Krolmus V., Langer Jar. (1830; vřele oznámeny Selanky 1830 č. 10), Ludvík J. M., Marek Ant. (1829), Pešina Václ., Plánek Vlast., Rettig J., Rettigová M. D. (1826, 1827), Sedláček Vojt., Sychra, Turinský Fr., Tomsa Fr., Vaněk Norb., Vlasák J. V. a j.

Tomuto úkolu, vzdělávati lid prakticky i mravně, podávati mu poučení pro život i denní zaměstnání, povznášeti a obohacovati jeho ducha a buditi v něm vlastenecké uvědomění, snažil se Linda vždy dostáti*) a jmenovitě v zábavně poučných přílohách, jež s Novinami vycházely (‚Rozličnosti' a j.) a přinášely zprávy o politických i kulturních událostech doma i v cizině (z cizích novin namnoze přeložené), životopisy učených Čechů, rozmanité články z dějin českých, ukázky z cestopisů, obrazy cizích zemí i národů, humoristicko-satirické obrázky současných mravů a lidí, jež dobře charakterisují přísný názor Lindův na život a jeho mravní zásady, popisy přírodopisné (s obrazy), básně (málo!), naučné příběhy a povídky, drobné hádanky a anekdoty, epigrammy, pochoutky, t. j. pěkné průpovídky, rady pro domácnost a někdy — ovšem zřídka, i stručné zmínky a posudky českých a jinoslovanských spisů, zprávy o provozovaných českých hrách a j. vlasteneckých událostech.

Literárně významnější jsou humoristicko-satirické obrázky, a to formou, obsahem i tendencí. Začínají již v Praž. Nov. 1818 a odtud táhnou se nepřetržitě až do konce veřejné činnosti Lindovy. Ostrým světlem svým osvětlují celou tu dobu i společnost, jejíž rozmanité slabosti i slabůstky, vady, převrácenosti u jednotlivců, stavů, společností staví na pranýř posměchu. Ale posměch ten není sarkastický. Všude pod ním hlásí se láska, soucit s lidmi a jmenovitě s lidmi trpícími, chudými. Mužem z lidu, jakéhož poznali jsme Lindu již v Záři, zůstal i jako novinář, a jeho Noviny svědčí všude, že studoval lid, všímal si jeho života, jeho stesků a jeho potřeb i jeho mluvy. A stejně zajímavé jsou i formy, jimiž Linda tento celkem jednotvárný obsah snaží se učinit rozmanitějším, zábavnějším: tu vážný výklad nebo žertovné rozjímání, dramatická scéna (pravdohra, živohra), dopis, forma slovníku, vyhláška dražební, všeliké pranostiky a proroctví atd. Jsou tudíž článečky tyto jednak kulturním obrazem své doby, jednak pozadím, podkladem a předchůdcem předbřeznového humoru a satiry u nás (Langra, Koubka) a místy jakýmsi pokusem o český feuilleton. Jak Linda jmenovitě na Langra působil, svědčí četné satirické zprávy z Kocourkova v Rozličnostech (od r. 1827), patrný předchůdce Langrova Kocourkova.

A jaký duch vanul z novin Lindových, o tom pěkná svědectví nalézáme v Praž. Novinách z r. 1818 sl., tedy z doby nejtužší censury. Setkáváme se tu všude s názory, jež známe ze ‚Záře nad pohanstvem' a také z epických básní RKZ: zásady osvícenské humanity a náboženské tolerance, láska k svobodě

*) To doznal i Palacký v ČČM. 1829, I, 121: ‚P. Linda vydává... Rozličnosti, obsahu nejvíce popisného a rozpravného, dobře vybraného, avšak vlastencům jistě mnohem užitečnějšího i příjemnějšího, kdyby p. spisovatel novotěním v řeči české o něco skrovněji sobě počínal.'

osobní, sociální i politické, nechuť k absolutismu, boj proti censuře, soucit a láska k trpícímu lidu, smysl pro pokrok a jiné myšlenky rodící se jednak z doby, jednak zděděné z času osvícenství Josefinského, pro které má Linda jen obdiv (‚věčně slavný‘ císař Josef II., ‚výborná mocnářka‘ Marie Terezie).*)

Již tento povrchní nástin žurnalistické činnosti Lindovy svědčí zřejmě, že Linda nebyl tak bezvýznamným spisovatelem a tak skrovného nadání, jak se o něm u nás většinou psalo, na př. Jos. Jirečkem (v Osvětě 1879, 895 sl.), Vaškem a j. Jistě větším právem napsal o něm životopisec Kobrova Slovníku naučného, že byl ‚jedním z předních spisovatelů českých oné doby‘ a rovněž Nebeský vyslovil, že ‚Linda byl dobrou hlavou a měl více schopností nežli mnozí jeho soudruhové‘ (Šembera, Libušin Soud, 57).

Avšak vedle tohoto nepřímého svědectví, že Linda svým talentem a vědomostmi mohl stačiti na epické části RKZ, nacházíme v Novinách také svědectví výmluvnější, přímější, že byl hlavním spolupůvodcem jich. Jsou to jeho články historické.

Zde zajímají nás ovšem jen ty, jež nějak se dotýkají Lindova poměru k RKZ.

V Praž. Novinách 1818, str. 139 sl. (poč. května) čteme článek *Český vojvoda Sámo*, jehož vzorem byla patrně rozprava

*) V článku ‚Krátký obsah vzdělanosti v Čechách‘ (Praž. Nov. 1818. II. 105 sl.) píše Linda o následcích bitvy bělohorské: ‚Náboženská vzteklost a zpozdilost vypudila mnoho dobrých a učených Čechů, protože o nějakou maličkost v provozování svého náboženství byli jináče, a pod záminkou rozšiřování pravého náboženství a pocty boží zasadilo se udušování každé svobody.‘

Referuje o působení pí. Krydenerové, jež zavrhuje, končí: ‚Pravé náboženství chce od člověka příčinlivost, pracovitost a žádné zahálčivé rozjímání, chce od člověka, aby plnil své povinnosti jakožto člověk sám k sobě, jakožto bližní k bližnímu a jakožto občan k obci; kdo může a nekoná, takový člověk jest poškvrna a hana křesťanstva.‘ (Str. 77.)

V Praž. Nov. 1818 str. 26 píše Linda (?): ‚V zatemnělých časech (chvála Bohu minulých) byla veliká nesvornost mezi náboženstvími a jest ještě, kde tupota panuje; a zajisté na každém člověku se mžitkou pozná, jaký rozum v něm vězí, jen když se proukáže nesvorným proti cizím náboženstvím nebo k nim svorný a snášenlivý.‘

Stejně významné jsou i zprávy, jež Linda otiskuje v Novinách z listů cizích: ‚Nejvyšší vláda musí věděti, že tak jako děti vychovány v neustálé nesvobodě a v otrocké hrůze, tak také celí národové, s nimiž na tentýž způsob se zachází, také ztratějí všecku sílu i ducha; a že s rozumnými lidmi se nesmí nakládati jako s paňáky z drátků, kteřížto bez vůle jejich zmítačů nemohou ani vlasem pohnouti; musí věděti, že dokonalí panovníci nevodili lid na vodítkách hned od kolébky skrze všecky pokroky života až k hrobu, nýbrž že jemu raděj vštípili cit vlastní lidské důstojnosti, věrnosti, vlastnověry a vlastnovážně, a kde zachování veškerenstva neporoučelo vládě, aby vkročila v důležitost domácí svého lidu, že všudy jej nechala jednati svobodně a volně‘ (1818, 126).

Pelclova o Sámovi (v Abhandl. einer Privatgesellschaft in B. 1775, 222 sl.). Předloha tato zpracována však velmi volně, silně subjektivně a romanticky, s četnými úvahami a přídavky.

Již několik úvodních řádků, jež u Pelcla nejsou, není, tuším, bez zajímavosti vzhledem k RZ: ‚Nejdříve každý národ ve svém povstávání spravuje se jedině svými zvyky — zvyk, obyčej více vládne než zákon — tak také naši předkové (stejný názor u Karamzina!). Byl-li Čech nebo nebyl, jak a co byl, jest toliko domejšlení, pevné dokazování jest zpozdilost a pozůstává toliko na tom, jak a co si mnozí učenci oblíbějí zastávati nebo zavrhovati. Naši předkové, a tak se všemi národy, jsouce ve své zprostotě živi a v jednoduchosti, nepotřebovali mnoho řízení a také zvláště žádného ředitele, panovníka — toliko v boji, an veškerá jejich síla musila býti vedena k jednomu oučelu a oučinkováno zřejmějšími zákony‘. Nejen názor na sociální poměry staročeské zde vyslovený, ale také zmínka o Čechovi, namířená zřejmě proti Dobrovskému, připravují patrně náladu pro RZ, jenž po šesti měsících zaslán tak tajemně purkrabímu a tutéž tendenci měl vůči Dobrovskému, jak vysvítá z listu Jungmannova Markovi z 13. ún. 1823: ‚Jeho (Dobrovského) Čech a největší kritika zviklána jest rukopisem o Libuši.‘

Ještě významnější jest hlavní část rozpravy. Seznamuje nás s novým pramenem RK, a to domněle nejstarší jeho básně, Zá-

---

‚Národové po tolika stoletích mařivše svou krev a sílu často pro cizí prospěch, podávají si nyní ruce, aby v sjednocenosti si dobývali práva svá, jež prostopášná vláda a feudalismus jim byly odňaly. Veškeré německé země dychtějí po svém občanském novozrození; všudy hlas veškerenstva jest sjednocen, aby také obecní lid skrze své vyslance k vládě měl podíl na řízení zemském; všudy se dychtí po svobodě spisovatelů, an veřejnost jest jistotou všech práv. Vůle národa postupuje vítězněji než vojska; ona prochází všudy k mocnářům a tam se ozývá. Jeť již čas, aby mocnářové svou moudrostí uznavše prohlásili národy za dorostlé, za dospělé.‘ (1818, 101 sl.)

‚A že zima po tři sta let trvající ležela po naší zemi, kdož může zapírat? Jak zníval lovecký roh, jak honicí psi štěkávali, myslivci klívali a sedláci vzdychávali, a tak po celá tři sta let! Jak divoká honba drtila v prach obilí a zrostliny rolníků, a jeleni, zajíci, divocí kanci a všecka zvěř měla více předností než měl sedlák; jak člověk řádný se musil snižovat pod kyjem myslivce; jak nadutý direktor, zprávec nohama šlapal po cti lidské; jak dle svého zdání, jak mu napadlo, prostopášně trestal, věznil, klel a tupil, tak že ubohý sedlák strachem se potil, jak jen vstoupil do kanceláře; jak písař tak po tři sta let v zemi se povaloval a chlastal, na koních maní nemaní jezdil, lid hrdlil, stíhal, šnophounoval, jakoby byl v zemi přemožených nepřátel; jak nad měšťanem a sedlákem se vedlo řízení z celé moci a ze vší síly, tak že on pro samý pořádek se nemohl ani pohnouti a tak že všecka síla v lidu, všecka živost usvadla; . . . jak nechtělo bývati konce robotám, vodění psů, vození zvěře, daním, pokutám a placení náhrad pod všelijakými jmény atd. (1818, 45 sl.)

boje. Proto uvádíme obšírněji a namnoze slovy Lindovými obsah její.

Kníže abarský za pomoc poskytnutou Čechům proti Thasilovi ‚zasadil svou ukrutnou vládu nad celý národ český‘, bral daně i nutil je spolu bojovati proti okolním národům, ba i v ‚krajinách římských nadělal hrůzy a lekání‘. Avšak r. 601 poražen šestkrát za sebou a seslábl tak, že musil čekati, až ‚lid mu doroste ke zbrani‘. Zatím Čechové, vidouce jeho slabotu, přepadli jeho lid, Abary, a vyhnali je ze své země. Kníže sotva sesílil, povstal valným vojskem proti Čechům; Čechové byli by padli v předešlou porobu, kdyby nebyli ‚měli vůdce rozumného, čímž vynahrazen jejich menší počet‘. Byl to Sámo. ‚Zdaž byl rodem Čech nebo cizokrajan, nepovědomo — hádají se mnozí; toliko se dá domejšleti, že v takových důležitostech, kde národ hořící vlastenským citem povstane se sebe svrhnouti cizovládné břemeno, nevzdá cizinci vládu nad sebou. Ale buď kdokoliv, byl on moudrý a srdnatý vůdce Čechů. Sámo dostav vojenskou nejvyšší vládu, činil hned přípravy, jak proti nepříteli nejprospěšněji počíti, a počala se přelítá bitva dvou národů, proti sobě na nejvejš rozbořčených. Čechové bojovali ze vší své síly, aby ochránili vlast a aby pomstili potupení svých žen, dcer a sester; Abarové neméně rozpáleni v krutost (srov. rozpálímy krutost, Čest.) nad nezdařilostí svou nad Čechy a aby je zase učinili svými podrobenci. Ale vítězství se nachýlilo k Čechům, neboť cit vlastenecký množil jejich sílu, a vědomí spravedlnosti dodávalo jim srdce, an zatím ještě k tomu jejich vůdce řídila moudrost a umění.‘

‚Tato služba, kterou Sámo prokázal Čechům, byla nesmírná i také oni ji uznali zkusivše porobu pod Avary, a kdyby jim jméno mocnář (nebo král) nebylo tak protivné (srov. Záb.: Aj Luděče, ty si parob nad paroby krále! Ty rci svému ukrutníku, že dýmem jest nám velenie jeho; a t.: vs'ak srdce úporno král'u, vs'ak zbraň bystrú na král‘), byli by jej zajisté sobě vyvolili mocnářem. Aby však přec svou vděčnost proukázali Sámovi, při tom aby nic neztratili od svobody své, a že se bylo co obávati, aby přemožení Abarové, zmocnivše se, zase na ně nepřitekli, a tudy zapotřebí býti uchystáni k vojně, poctili jej důstojností vévodskou (Záb.: vs'ak imě vieru k vojevodě), vzdavše mu všecko vojenské řízení a prostředky k tomu, aby je bránil proti nepřátelům jejich. Důstojností tou stal se Sámo prvním v občanství mezi Čechy, přec nejsa jejich přímým pánem nebo mocnářem. Ale maje vojsko pod svou mocí a jsa ve vojně i v pokoji soudcem, nepotřeboval více krom ještě vejslovného jména mocnář nebo král, aby ním byl docela, protože již měl všecku mocnost královskou a také mnozí historikové jmenují jej mocnářem českým.‘

‚Sámovo osvobození Čechů a sláva tohoto vůdce roznesla se v brzce daleko do vůkolních krajin; okolní národové snažili se jeden přes druhého přijíti v jeho ochranu a spolu s osvobozenými Čechy býti jemu vděčnými a býti svobodnými. Tak se jemu poddali Moravané, Lužičané a Slezáci a Sámovi snad se příliš líbila náchylnost těchto národů. Ale národové tito byli podrobeni králům franským a tudy král franský Dagobert I. rozpálil se hněvem, a snad by v tu chvíli bylo povstáváno k vojně, kdyby Dagobert byl nebyl zženštilý panovník, a Sámova udatnost a rozumnost nebyla tak pověstná a tudy jak francouzskému králi (!) tak jeho lidu strašná.‘ Zatím ale se přihodila jedna událost a ta teprv dopálila franského krále tak, že brzy potom vypukla vojna (tu vypravován známý příběh s vyslancem franckým). Vyslanec ‚bezpochyby oznámil svému králi (také v RK vždy jen ‚král‘!) události ty tak, že jedině na Sámovi ostala všecka vina a král ustanovil, že povede vojnu se Slávy.‘ Alemanové a Lombardové ‚povstali celou svou silou‘ jemu na pomoc. ‚Tato veliká chystání k vojně proti Slávům dokazují, jak veliká pověst musila býti o jejich mohutnosti vojenské a o jejich udatnosti (dle Pelcla!). Ale Sámo neztratil ducha, nýbrž chystal se též jakožto rozumný vůdce. Předzvídalť, že Alemani s Lombardy v sjednocení přepadnou Čechy z jedné strany, an zatím francouzské (!) vojsko ze strany druhé; protož rozdělil své vojsko na dvé, jedno poslal proti Alemanům a Lombardům, s druhým sám táhl *z Čech* přes hranice (dlouhé pochody a pronásledování v Záboji jsou tím vysvětleny; ve shodě s tím také v dramatě Lindově ‚Jaroslav‘ praví Vratislav na otázku Vneslavovu, co dělá nyní Záboj, že ‚vítěz vrací se do vyčištěné vlasti‘) proti Frankům, aby se s nimi potkal. Doraziv ve foigtské zemi k pevnosti Vogtburg, jenž jest mezi Čechy a Tyryngskem (dle Pelcla, jenž poznamenal zároveň, že tu bydleli Slované; s tím srov. v Záb.: vody přenesechu své zvěsty na druhý břeh!), položil se polem a zapevniv se náspami a hradbami očekával nepřítele. Alemani porazili jeho druhé vojsko; ani to neohrozilo jeho ducha, očekával pokojně franské vojsko, věda, přemůže-li to, že mu nebude nesnadno přemoci také franské spomocníky. Posléz přec přišel jeho franský nepřítel a počal proti Čechům bojovati; celé tři dni bez toho nejmenšího oddechu byla bitva, ale vítězství se neskloňovalo nikam (sr. i váleno ješče, ni sěmo ni tamo ustúpeno, Záb.) a Sámo jakožto prozřetelný vůdce přestal na tom, aby jim jen ubránil své ležení, až pak dne čtvrtého vida nepřítele unaveného, vyrazil naň svým neunaveným vojskem a tak Franky porazil, dílem pobil, dílem rozehnal, jejich kořisti pobral a vítězně se domů navrátil . . . Vítězství toto dodalo Sámovi tím větší slávy a pověsti, zvlášť u slovanských národů, tak že mnoho jich hledalo u něho ochrany. Sorabové bydlící v Mí-

šensku byli až dosaváde pod panováním franských králů, od nichž dostávali své panovníky; ale nyní také povstali, mezi nimi první tak nazvaní Drebáni dali se pod vládu svému vlastenci Sámovi a spojili se s jinými slovenskými národy proti mocnému franskému mocnářství.‘

‚Sámo, zprostý člověk, došed nejvyšší důstojnosti v zemi, počal býti hrdým a mocnosti své užívati scestně. V čas vojny s Abary a s Franky přistoupili mnozí národové k jeho vojsku, protože v něm se domnívali míti velikomocného ochránce své svobody proti franské protivné vládě. Ale vidouce, jak on daným štěstím zkažen se zapomíná, že *toliko jest vůdcem jejich a opovažuje se jim poroučeti co nějaký král*, odráželi se zase a mnozí z Čechů, *an beztoho celý národ měl jedinovládu v ošklivosti obávajíce se, že Sámo ještě v jejich vlasti způsobí panování královské, raději opustili vlast svou, než by mu byli co králi poslušni.*‘

Vzhledem k tomu, co výše řečeno o poměru Lindově k RK, nelze, tuším, pochybovati o tom, že v článku Sámo naznačen pramen k domněle nejstarší skladbě RKého, ke zpěvu o Záboji. Celá charakteristika ‚vojvody‘ Sáma, obrana jeho slovanského původu, vlastenectví, jež Čechům dodává síly a vítězství proti nepříteli mnohem četnějšímu, láska k svobodě a záští ke jménu i pojmu král, kladení slova král místo Dagoberta, krále franckého, důsledné jmenování Sáma vévodou, konflikt křesťanství s pohanstvím, sláva udatnosti české, bojiště mimo Čechy a pak jádro celého děje shodují se v Lindově článku a v básni o Zábojovi — zvláště máme-li na mysli, jak Linda užíval svých pramenů v Záři a j. — do té míry, že o souvislosti jejich nelze pochybovati. Článek o Sámovi činí teprve průhlednou báseň o Zábojovi.

Že názor náš je správný, svědčí zřejmě tři svědkové, kteří jistě byli zasvěceni do falsifikace RK: Linda, Hanka a Svoboda. Linda totiž přidal ke svému článku zvláštní dodatek, kde píše: ‚O odtržku starého rukopisu, jejž v Královédvoru byl nalezl náš ve vyhledávání starobylých památek neunavený vlastenec P. Václav Hanka, již činěna zmínka.*) V těch pergamentových lístkách jest také jedno o jakéms hrdinovi, jenž se jmenoval Záboj. Jestli tomu tak, jakož *mnozí soudějí*, že to o samém Sámovi, nebudeť nemilo vypravovati tuto událost (tu vypravován stručně obsah Záboje, k němuž přidány čtyři počáteční verše ‚nynější, nám srozumitelnější řečí‘).‘

Svědectví Lindovo doplňuje jednak Hanka, jednak Svoboda.

Svoboda (ve vydání RK r. 1829, str. 39 sl.) zřejmě stotožňuje Sáma a Záboje a napovídá, jak z písma mohlo se vyvinouti, zvláště u cizinců, čtení Sámo. A div divoucí! Vedle dů-

*) Linda tu míní oznámení nálezu v Praž. Nov. 1818, str. 115.

sledného tvaru Záboj čteme v RK (ve vydání z r. 1819, str. 88; ve fotografickém vydání Vrťátkově 23 v. 25) jednou tvar *Zauoi*, tudíž patrný grafický přechod k tvaru Sámo, docela ve smyslu názoru Svobodova!

Účel všeho toho je zřejmý: ze slavného osvoboditele a zakladatele prvého velkého českého státu, Sáma, jejž hlavní historický pramen cizí vyhlašuje za cizince, udělán tak již podle jména Slovan Záboj.*)

A rovněž průhledný jest poměr Lindův k Záboji. Ukázal článkem svým nejen, že Sámem-Zábojem kolem r. 1817/18 pilně se zanášel a tudíž snadno mohl připadnouti na heroický čin jeho, ale zabarvil svůj článek zvláštním subjektivním způsobem; toto subjektivní zabarvení obráží se patrně i na skladbě o Záboji a prozrazuje tak zřejmě i původce jejího**), jenž článkem svým — opět až po approbaci RK od Dobrovského a opět velmi opatrně, téměř augursky! — do jisté míry kommentoval svou skladbu, jež byla velmi temná a jejíž tendence málo byla pochopována.

Podobnou zajímavost mají články *Vyšehrad* (Praž. Nov. 1818, str. 155 sl.), *Krátký obsah vzdělanosti od starodávna v Cechách* (t. 1818, II. str. 105 sl.) a *Libuše* (Vlast. Zvěst. 1820, č. 1). Svědčí opět zřejmě, jednak že Linda v té době a před ní pilně se obíral Hájkovou kronikou a ji podrobně excerpoval, jednak že pokládal ji celkem za spolehlivý pramen historický. Jsouť totiž články ty založeny hlavně na zprávách Hájkových. Že tím zároveň znova vysvětleno, proč také epické části RKZ a Píseň Vyšehradská tolik se opírají o Hájka, sotva potřebí připomínati.

Článek první podává stručný přehled dějin Vyšehradu: založení vévodou Krokem (r. 683) pod jmenem Psáry, rozšíření a opevnění od Libuše (714), odkudž zván Libín a stal se sídlem jejím (srov.: v Lubušině otně zlatě siedle, RZ); Libuše v něm prorokovala, ‚ale její proroctví, an tehdáž nebylo písma neb snad nebylo umění, jak co trvanlivě zaznamenati, skrze nesmírnost věku ušlo paměti lidské'.***) Od r. 742, kdy Přemysl dal tu vystavěti věž, zváno místo Vyšehrad. R. 765 za Nezamysla obehnán

*) Dalimil píše o Čechovi, že dopustil se mužobojstva a proto musil odejíti ze země; nesouvisí s tím jméno Záboj, jež by tak narážello na Sámovu minulost?

**) Na četné a zvláště význačné parallely v dikci a j. mezi Zábojem a skladbami Lindovými ukázali jsme již výše.

***) Neměly podobné zmínky připravovati náladu ku přijetí padělaného Libušina proroctví? Také v článku o Sibylle (Rozlič. 1826, 315) píše se, že podle Hájka, jenž má mnohé stopy proroctví Libušiných, Libuše může slouti českou Sibyllou; s tím srovnej počátek Libušina proroctví ‚objeveného' Hankou 1849: ‚Rubíšek jest ova, o niejž Sibylla prorokova, věščkyně Lubuše . . .'

kamennými zděmi, za Neklana přistavěna věž Neklanka a ozdobena malbami vévodů českých atd.

V článku druhém jest již úvod charakteristický: ‚Abychom si dobře představili, jaká řemesla před věky byla v Čechách při našich předcích, zapotřebí nám pohleděti jen na kterýkoliv začáteční národ. Lidé i celí národové jsou si od jakživa stejní a jen povětrnost nebo zvláštnost té neb oné rodiny dělá rozdíl.‘ Parallely v obsahu i v dikci RKZ s Igorem, Atalou a j. mají tu zřejmě výklad a odůvodnění. Také v obsahu leccos zajímá. Předkové naši nepřišli do této země co počáteční národ ještě ve své nevinné neumělosti a tak říkaje v dětinství jsoucí, ač ovšem přinesli s sebou ještě valný ostatek divokosti. Již před příchodem do Čech musili znáti, jak chatrče stavěti, šaty dělati, vzdělávati potřebné nádobí kamenné, dřevěné, železné, hliněné atd.; Krok a jeho následníci stavěli hrady sice ze dřeva, ale ne příliš zprosté. Za Nezamysla a Mnáty začaly se dělat cihly a vápno, postaven prvý most dřevěný přes Vltavu, vývodové Vojen a Křezomysl obehnali Prahu zděmi atd. Vedle Hájka, jenž tu ovšem hlavním pramenem, všímá si Linda i vykopanin: ‚na vykopaných pohanských modlách, jež staří Čechové mrtvým dávali do země, jest viděti, že staří Slované musili znáti něco řezbářství a slejvání.‘ Vytýkaje veliký vliv křesťanství, Linda zmiňuje se také o hudbě a zpěvu; zpěv již tenkráte jako umění spořádán v určitá pravidla, jakož viděti na sv. Vojtěšské písni Hospodine, pomiluj ny (srov. proti tomu volný rhythmus pohanských básní v RK!).

Jedna okolnost zaráží v tomto i předešlém článku: o RK, jenž mohl a musil se téměř vnucovati za přední pramen vzdělanosti staročeské — nikde tu ani zmínky (právě jako v Záři)! Vidíme v tom nové zřejmé doznání, že Linda nepokládal básně ty za staré, že věděl o jejich vzniku.

V tomto ohledu ještě více překvapuje článek následující, slohově pěkné vypravování o Libuši, založené opět na Hájkovi, ale od Lindy zabarvené silně romanticky a rationalisticky. Vypravuje se tu o Krokovi, jak tři dcery jeho rozdělily se o vládu atd. Libuše seznala a zamilovala si Přemysla, a toužíc po sňatku s ním, stěžovala si lestně na obtíže vlády, doufajíc, že národ ji vyzve, aby si vyvolila manžela. Národ však, neporozuměv její lsti, dal jí ku pomoci dvanáct vládyk. Domaslav, jeden z těchto dvanácti, zamilovaný do Libuše, ale od ní odmítnutý, užil, nemoha jinak dojíti cíle, lsti. ‚Byli tehdáž dva bratři dobytkem i čeledí bohatí, jmenem ***Chrudoš***, jenž muž velmi spurný a v hněvu prudký, a ***Šťáhlav***, muž neméně popudlivý, ti měli se děliti o otcovské dědiny. Domaslav způsobil mezi nima svár strany nápadů, a tak až spurný Chrudoš s náhlým bratrem Šťáhlavem se sepral. Krutost a nepřátelství mezi nima tak se zasadilo, že před soud Libušin se dohnali. Libuše na krásný stolec

posadivši se, při tu vyslechla a Chrudoše jakož křivého žalobníka s jeho žádostí odsoudila. Prchlivý Chrudoš vida, že prosoudil, vztekem se rozpálil, ženy haněl, hřmotil, soptil i v zem i v čelo se bil. ,Co? žena má souditi, žena svým rozumem souditi muže, té náleží jehla a kůžel (srov. RZ: ženy ruby strojá). O hanba nám mužům; za posměch jsme jiným národům, dávajíce se nerozumným ženám souditi!' Kněžna potrpěvši nezbednost tu, rozkázala jim domů a poručila, ku kterému dni se má lid sejíti, aby si tedy zvolil pána, a koho zvolí, toho také že ona si za muže vezme.'

Domaslav snažil se všelikou lstí i dary způsobiti, aby volba na něho padla. I sešlo se ,lidu bez rozdílu před Libušin hrad Libín, nyní Vyšehrad. Na povýšeném místě pod širým nebem stál trůn (jinde stolec!), pokryt skvostnou rouchou. Naň posadila se Libuše a pokynuvši rukou k mlčení mluvila: ,Čechové, lide neprozřetelný! jakž kvapíš do své poroby, do zkázy! břemeno na se bereš, hrdla smrti dáváš. Až dosaváde měv panovníky dobré, nevíš, co panovník zlý; dáti vládu, snadno — odejmouti jemu, těžko! Nezvolen, jest ještě ve tvé moci, jak vyvolíš, budeš ty v moci jeho, v jeho libosti; tváře tvé budou před ním blednouti, tvá kolena se třásti, jazyk oněmí, ústa klesnou; k jeho hřmícímu hlasu, k jeho zjiskřeným očím ledva strachy budeš se moci co otrok poklonit. On jen pokyne na své vrahy, dá tě odsouditi . . .' Takový by byl Domaslav, jak prý jí zjevili bohové. Domaslav musil ustoupiti. Tázána jsouc Libuše, koho tedy milují bohové, odkázala je k Bělině, kde kníže jejich oře, a poslům dala za vůdce Běloně, koně zamilovaného Svantovítovi, jenž ovšem cestu i Přemysla dobře znal (racionalista Linda!).

Obsahem, slohem i formou nerozdílně článek tento spojen se Září a zvláště s vypravováním a zpěvem o Libuši (str. 42 sl.). Ve Vlast. Zvěstovateli podán však celek pověsti moderně romanticky zabarvené, v Záři téměř ukázky z cyklu jednotlivých básní (Svoboda ve vydání RKZ 1829, str. 183 mínil o RZ, že jest to zlomek cyklu romancí, v němž opěvovány pověsti o Libuši a kde každá báseň byla samostatná, avšak s ostatními souvisela — tedy úplně jako v Záři, jež obecnou známost těchto písní klade až do doby sv. Václava! RZ měl býti z X. stol!) téhož obsahu a zabarvení. V Záři hlavní motiv toho, že Libuše dostala Přemysla za manžela, vynechán — což je ovšem podivné. V článku tento motiv (po ,nalezení' RZ) uveden obšírně, a ač nikde ani slovem nezmíněno RZ, přejata přece (proti Hájkovi) jména Chrudoš a Šťáhlav z RZ! Linda tu patrně opět kommentuje a zároveň také mlčky hájí svou skladbu, již tehdy od Dobrovského jako padělek zavrhovanou.

* * *

Nemenší význam mají posléze v Novinách Lindových dvě místa, týkající se RK. Na prvém Linda podává zprávu o nálezu RK pod názvem *Starověký rukopis český* (Praž. Nov. 1818, str. 115, dne 11. dub.). Zní takto: ‚Dne 16. září lonského roku událo se našemu vlastenci, Čechům i druhým Slovanům výtečně známému panu V. Hankovi nalézti v městě Králové Dvoře nad Labem dvanácte pergamentových lístků, odtržek nějaké knihy, na nichž k velikému podivení česky, ano veliká výbornost psána. Odtržek ten byl v nadřečeném městě v kostelní věži v prachu, kdežto ještě zbytky žižkovských střel a mnohé ostřižky pergamentů dílem na střelách nálepy (křídelkami), dílem porůznu sem tam rozmetány. Mezi takovýmto hamparátím přebíraje se nadřečený p. vlastenec jsa tam s tamním kaplanem P. Borčem, přišel náhodou v prachu pod jakýms prknem na oné lístky. Zprvu domnívali se oba, že to nějaké latinské modlitby, až poznáno, že česky, a pak jaká vzácnost.

Dle způsobu řeči jest domnění, že to psáno v 13. stol., dle však popisovaných věcí a způsobů básnění jest patrno, že básně ty jsou z rozličných — starších i z ranějších věků a od rozličných osob sepsány (!), an ještě na dvojích místech podotknuto i o pohanství, toliko že v 13. stol. je byl někdo sebral v jedno sepsání (pak ‚k poukázání a k posouzení‘ ukázka ‚z popsání jakéhos boje, v němž jakýs vládyka Čestimír (!) potrestal loupežného Kruvoje‘; ‚z podivného a neurčitého způsobu tehdejšího psaní‘ změněny písmeny k snadnějšímu čtení: Stojá hory v pravo . . . až: i zře krváceti vrah svój Kruvoj).

Podle rozdělení knih a kapitul soudí se, že těchto dvanácte lístků není ani padesátý, snad ani stý díl celé bývalé knihy a jestiť se co obdivovati, že ještě to ostalo, an bývávali věkové, kdyžto náboženské slepé třeštění všecko drtilo a zahlazovalo, co pozůstávalo z náboženství zahlazeného nebo mohlo naň připomínati; *a že Čechové museli mívati v poesii cos zvláštního, dokazuje jejich veliká schopnost ku zpěvům a k hudbě.* Nejpodivnější krom zmínky o pohanských obyčejích jest ve fragmentu tom ještě podotčení o jakéms starém básníři, jenž jménem Lumír . . . Nálezce p. Hanka hodlá pozůstalost tu vydati v tisku s připojeným ruským a něm. přeložením a zatím milerád všem vlastencům okazuje starobylost tu, jenž žádostivi jsou ji viděti.‘

Pro poměr Lindův k RK jest ohlášení toto velmi významné. Dejme tomu — ač, jak dokázáno výše, jest to zhola nemožné —, že Linda nevěděl o padělku. Proč by byl pak odkládal celých sedm měsíců ohlásiti svým čtenářům nález památky, o níž tolik horoval a z níž (prý) tolik ‚čerpal‘ pro Záři i drobné básně?

Jakmile však víme, že Linda věděl o falsifikaci, jest vysvětlení této nápadné okolnosti na snadě: odkládal s ohlášením potud, pokud nebyla vytištěna aneb aspoň do tisku dána Dobrovského rozprava o RK v Ge-

schichte der böhmischen Sprache u. ältern Literatur (podle listu Dobrovského Kopitarovi vytištěna byla celá před 10. červnem 1818), z níž některé názory již sem přejaty. Tudíž souhlasu přední autority v tomto oboru vyčkávali skladatelé RK, dříve než se odvážili s falsem na veřejnost.

Jistě právem již z tohoto ohlášení tak pozdního, ku podivu chladného a téměř otrocky opakujícího slova a názory Hankovy a Dobrovského, jako z obavy, aby se nic neprozradilo, mohli bychom souditi, že Linda věděl o falsifikaci RK. Téměř bezpečné o tom svědectví nacházíme v Lindově Zvěstovateli 1823, str. 160, a sice v básni Volmír (Nová starožitnost od Bartoloměje L. Bružka):

Volmír bujarostí znojený
V tvrzi na komoni běsnil,
Drbila mu k máchání
Bodře velý mlat dát lubice.
Jarobujný baťa vezdy
Drzostný k Šumě jechal s ním.
Jařil se, že hádlivě
Měl se Běron k lubici.
Urno spěli tam, den vtorý
Obecal své lepé lubici,
Že holedbaje vratno bude(?).

Lubice, ach! ješuť ždala,
Varyto jí kludno neznělo,
Všude Třas a Morana jen
Lá, a prokný v noru jařil se,
Že jí není zabytí, že skrz
Dlouhé vremě ani Luny
Osvěta ji nevnadí.
Ona vezdy trála, a v Šumě,
Kde sveřepý tur převí,
Plekno vnočila v utrobu.

V podivné skladbě této parodována jest zřejmě staroslovansko-ruská staročeština RK a tím zároveň ironisován i jeho starobylý původ. Ani pověstné bodrý neschází, ba ani varyto a mlat, jichž se Linda všude tak úzkostně varoval (místo nich klade důsledně huslarinu a kladivo!). A aby nebylo pochyby, odkud pochází tento domněle starobylý plášť RK, přidáno na víc i vremě, ač nevyskýtá se v RK! A to vše stalo se pod tajemnou šifrou (Bart. L. Brůžka neuvádí ani Jungmann!) v časopise redigovaném Lindou, tudíž bezpečně s jeho vědomím a schválením, z čehož patrno, jak soudil již J. Truhlář v Athen. IV. 19 sl., že Linda věděl a zde ironicky doznal mystifikaci, s RK provedenou. Máme-li na mysli, že v téže době Dobrovský veřejně prohlašoval RZ za padělek a Lindu za padělatele a podvodníka, kdežto RK i nálezce jeho vždy více byl slaven, a to i od Dobrovského, domyslíme se, co asi pohnulo Lindu k této ironické parodii, tendencí obdobné pověstnému kryptogrammu v RZ.

* * *

Posud jevila se nám mystifikace, jež se stala s padělanými rukopisy na sklonku 2ho desítiletí XIX. stol., hlavně jako ‚pia

fraus'. Avšak již první diskussí, zahájenou Dobrovským, k níž na závěrku své rozpravy docházíme, mizí nimbus, halící tento čin, a před očima našima vystupuje v celé své odpornosti sprostý podvod, literární zločin. Jen malinký přítok otevřen zlu a ono bahnem svým zaplavilo celou naši vědu, všechen život, zmařilo aneb aspoň pošpinilo práci nejlepších mužů českých i slovanských a otravuje podnes naše literární poměry... S tohoto hlediska bude třeba psáti jednou dějiny rukopisové otázky. Bude to ovšem kniha drsná, ale nesmírně poučná pro toho, kdož bude chtíti hlouběji nahlédnouti do vývoje naší vzdělanosti a vědy ve století XIX.

Zde zajímá nás pouze prvá kapitola té knihy, a to hlavně pokud se týká Lindy a jeho poměru k RKZ.

Svědčí to zřejmě o veliké autoritě Dobrovského, že padělatelé jediné u něho ucházeli se o approbaci svých padělků. Při prvých dvou podařilo se to nad očekávání: Píseň Vyšehradskou otiskl Dobrovský v novém vydání své ,Geschichte der böhmischen Sprache und (ältern) Literatur' (1818) a o RK přidal k témuž dílu zvláštní dodatek, v němž téměř s nadšením uvítal a ocenil jeho básně. Nekritičnost tato, třeba neměla dlouhého trvání (při Písni Vyšehradské poznal padělek již před r. 1824), stala se Dobrovskému osudnou. Jest klíčem ku pochopení první diskusse, vedené o pravost dalšího padělku, Libušina Soudu (RZ). Báseň tato sama o sobě prozrazuje jistou tendenci, jež ani s. problematickým pojmem ,pia fraus' nedá se srovnati. Ve zmínkách o Čechovi, o znalosti písma a psaných zákonech již za dob Libušiných a j. jest patrná polemika s názory Dobrovského. Falšovaným dokladem, založeným na smyšlenkách Hájkových, téhož Hájka, jehož lži Dobrovský tak rozhodně potíral, měly názory Dobrovského býti učiněny illusorními a tím otřesena i autorita Dobrovského, romantikům českým v názorech historických a národně-buditelských tak nepohodlná. Že RZ měl vskutku tuto tendenci, vycítil Dobrovský (»Das hat mir Jemand zur Schur gemacht', pronesl se o RZ; ČČM. 1832, 240) a potvrdil zároveň Jungmann, napsav v dopise Markovi 13. února 1823: ,Jeho (Dobrovského) Čech a největší kritika zviklána jest rukopisem o Libuši' (srovn. také dopis A. Jungmanna Majewskému!). Tato tendence jest jednou nepěknou stránkou. Průběh diskusse ukazuje týž odporný ráz a vrhá temné stíny na všecky charaktery, jež se utkaly s Dobrovským. Ani Jungmann nezůstal tohoto stínu prost, tuším zásluhou Hankovou, jenž v celé té při ukázal všecku svou bezcharakternost.

Prvá diskusse o RZ obráží se nám jednak v listech Dobrovského, jednak v písemné polemice Dobrovského se Svobodou. Pro nás nejzajímavější jsou tu dvě okolnosti: jak charakterisuje Dobrovský pokus o falsifikaci, a dále, koho pokládal za původce. Hankovi psal v červnu 1821 (dověděv se, že LS

otištěn Rakowieckim): ,Polák jakýsi, jenž Pravdu ruskou přeložil, v předmluvě dosti obšírně mluví také o verších českých nově vymyšlených o Libušiném soudu. Kdož pak mu takové věci, za kteréž bysme se styděti měli, tam poslal? . . . Honosme se tím, což pravdivého máme, a smyšlených věcí nechejmež těm, jenž nic staršího nemají.' V listě polskému učenci Lindovi z 24. břez. 1823 užil již slov příkřejších: ,eine unverschämte Art, ein Bubenstück'. Nejostřeji, a to jest významné, vyslovil se Dobrovský veřejně v článku *Literarischer Betrug* (v Hormayrově Archivě 1824, č. 46 ze dne 16. dubna). LS nazývá tu ,unterschobenes Geschmiere' a pokračuje: ,So handgreiflich hier ***der Betrug*** ist, so fand der lichtscheue Einsender (noch lebende Verfasser) doch einigen Glauben bei solchen, die gern alles annehmen, was ihren Patriotismus anspricht . . . Allein von nun an wird es niemand für was anderes halten können, als für einen ***offenbaren Betrug eines Schurken,*** der seine leichtgläubigen Landsleute zum Besten haben wollte.'

Co se padělatelů týče, Dobrovský od samého počátku (viz svědectví Jungmannovo v ČČM. 1832, 244) projevoval domněnku, že Linda měl účast při padělání RZ. Již 9. února 1819, píše Vinc. Zahradníkovi o podvrženosti RZ, dodal: ,Teď i jiní jináč o něm nesoudí, než p. Jungmann a Hanka ještě by ho rádi zastávati chtěli. Jednoho z těch pánů aneb oba já za skladatele a p. Lindu za písaře držím' (Denkmäler 169 sl.) Potom však upustil Dobrovský od podezřívání Jungmanna, za to účastenství Lindovo označuje tím zřejměji, napsav 24. břez. 1823 polskému lexikografovi Lindovi: ,Ihm (Jungmannovi) hat man auch weisz gemacht, dass ein ganz neues Gemache (das Gericht der Libussa) alt und ächt sei, wovon ich die Verfasser kenne, die bei mir altslawonisch und russisch lesen lernten.' Dobrovský tu patrně míní Hanku a Lindu, jež oba pokládal tehdy za skladatele, a zůstal při tomto podezření, jak uvidíme níže z obrany Svobodovy.

Zvláště ve spojení s charakteristikou samého skutku mají výroky tyto váhu rozhodnou. Či je možno domýšleti se, že muž, jehož charakterní velikost, ryzost tím více roste, čím lépe jej poznáváme, jen tak nerozvážně by byl obvinil oba své žáky a užil k tomu slov tak příkrých, kompromittujících? Zajisté není to možno. Dobrovský jistě tudíž měl vážné důvody, jichž dnes podrobně neznáme. Dobrovský jich nikde veřejně neprojevil, ale podle všeho netajil se jimi soukromě, jak patrno z polemiky Svobodovy. Jak oprávněné byly, smíme usuzovati z toho, že oba obvinění, ač v jiných případech neodpustili protivníkům žádné výtky (jmenovitě Linda!), ani po veřejném a tak příkrém odsouzení neodvážili se ozvati sami a vyslali na bojiště nepodezřívaného V. A. Svobodu, jenž vystoupil proti Dobrovskému článkem

‚Libussa als Gesetzgeberin' (v Hormayrově Archivě 1824 č. 64, 28. května, str. 349—356). Na konci své rozpravy žádá Svoboda, aby Dobrovský byl přesvědčen, ‚dass keine anderen Gefühle, als die wir der Wahrheit, der Ehre unseres Vaterlandes und der Theilnahme an der unverdienten Verunglimpfung unserer Freunde schuldig sind, uns geleitet haben. Am wenigsten hatten wir die Absicht, ihn zu beleidigen, zu kränken'.

Jako celá rozprava, tak také tato slova Svobodova o účelu jeho polemiky jsou svrchovaně neupřímná. Dnes každý z nás ví, že nevedly ho ohledy ani na pravdu ani na čest vlasti. Zbývá tudíž hlavně jen snaha, ujmouti se pošramocených přátel a snad i vlastní zlé svědomí.

Účelu svého snaží se Svoboda dojíti dvojí cestou: přímou, totiž omýváním přátel a okrašlováním jejich činu, a nepřímou, hanobením Dobrovského, jenž tak příkře odsoudil padělek i padělatele. Tak přes výslovné popírání Svobodovo, že nechce urážeti Dobrovského, právě tento účel vystupuje silně do popředí, a celá polemika nabývá tím svého odporného rázu.

Že nekřivdíme Svobodovi, dosvědčí několik ukázek plných nepěkné ironie, až sarkasmu proti Dobrovskému, sešedivělému ve službách pravdy a vlasti: ‚Wir dürften nur nach einer eben so nichtssagenden Induction von Fällen, wie gewisse Hyperkritiker manches, was sie als Fabel verworfen, sich genöthigt sahen in der Folge als Wahrheit anzuerkennen, — absprechend behaupten, das fragliche Manuscript sei echt, wer daran zweifle, sei verblendet von eitlem Stolze auf seine Autorität, auf seine kritische Infallibilität, sei ein Entarteter, der unpatriotisch genug denkt, um zur Schande der Nation, der er angehört, die ihn liebt und ehrt, alles, was ihre Kultur in einem früheren Zeitraume beweisen könnte, als er mit unträglichem, das Dunkel der Vorzeit scharf durchspähendem Seherblicke ihr angewiesen, für Betrug oder Chimäre schlechthin verwerfend zu erklären. . . .' Jindy táže se Svoboda s podobnou ironií: ‚ist es denn eine Ehre, keiner (rozuměj Patriot) zu sein? der Ahnherren Ruhm kalt und herzlos zu bekritteln?'

‚Wir geben gerne zu, dass es dem H. D. schwer werden dürfte, die Unächtheit zur Evidenz darzuthun, zumahl bei solchen, die nicht auf ***seine fixen Ideen, deren er zuweilen hat,*** erpicht, nicht von seinen hyperkritischen Vorurtheilen, oder wenn er lieber will, von entgegengesetzten eingenommen sind' . . .

‚Herr D. macht seinem Geschmacke ein schlechtes Compliment, wenn er ein Werk, mit so echt poetischer Kraft ausgeführt, Geschmiere nennt' . . .

Jinde se stejnou ironií napovídá, že Dobrovskému ‚die Behauptung seines kritischen Ansehens mehr gilt, als der Ruhm des Landes, das ihn gebar, als die Wahrheit‘.

Doklady tyto nepotřebují výkladu. Tendence jejich jest až příliš zřejmá. Dobrovský měl býti snížen, kompromittován jako člověk, vlastenec i učenec, aby seslabeno bylo jeho odsouzení padělku i padělatelů. Tak, jak tu Svoboda psal, mohl psáti jen ten, kdo věděl, že Dobrovský dal se oklamati nejen podařeným RKým, ale i slátaninou Písně Vyšehradské, nač Svoboda také výslovně naráží.

Stejně významné momenty obsahuje přímá obrana Svobodova padělku i padělatelů. Jako v celé rozpravě, tak zvláště na všech místech tohoto obsahu ‚mluví k nám‘, jak výborně poznamenal Goll, ‚člověk, jenž tajemství zakrývá a zároveň prozrazuje, nemoha ho smlčeti‘ (Histor. rozbor 54). Svoboda, patrně dobře zpraven, dosvědčuje, že Dobrovský měl původně J. Jungmanna a Hanku a pak také Lindu za padělatele, ***až konečně Lindu za jediného falsatora prohlásil.*** Co ho k tomu vedlo, nemůže se Svoboda domysliti. Patrně asi rozhodlo prý toto: ‚Er‘ — es sind Dobrovský's eigene Worte — ‚hat bei mir Vorlesungen gehört über die alte Sprache. Er hat nach dieser Anleitung sodann die Hymnen bearbeitet in seiner Záře nad pohanstvem, hier kommen dieselben Worte vor, die er von mir gehört hat; folglich ist Linda der Verfasser.‘ Tato zřejmě augurská slova Svobodova prozrazují mnohem více, než Svoboda sám chtěl: napovídají patrně, jakého druhu a původu byly důvody, jež přiměly Dobrovského k tak příkrému odsouzení Lindy: znalost osobní a Lindovy dotazy u Dobrovského.

Neméně významná a augurská jsou jiná místa v článku Svobodově: ‚Und auch dann verdiente der Mann, der — zugegeben, doch nicht zugestanden — einen solchen Versuch, Werke des Alterthums nachzubilden, unternahm, nicht diese öffentliche Beschimpfung; sondern ein wahrhaft gelehrter Mann hätte bewiesen, die Sache sei nicht alt, aber der Verfasser verdiene von Seiten seines poetischen Talents Anerkennung und habe auch eine seltene, lobenswerthe Kenntniss des Alterthums an den Tag gelegt. Das muss jeder wahrhaft Gebildete bestätigen ... Wir sind der innigen Ueberzeugung, dass ein genialer Chatterton die Cultur mehr fördert, als Männer, die durch allzuweit getriebene Kritik Jahrhunderte entvölkern ... Endlich, wenn Hr. D. nicht geirrt, wenn die Handschrift wirklich das Werk eines glücklichen Genies in unserer Mitte wäre — wie es ganz gewiss nicht ist — so war er doch nicht berechtigt den etwaigen Verfasser auf

diese Weise öffentlich zu beschimpfen. Wir würden uns glücklich schätzen, einen zweiten Chatterton in unserer Mitte zu haben, und würden, ohne auf die historische Echtheit seiner Werke ein besonderes Gewicht zu legen, ihn bitten, recht viel so Gelungenes wie dieses, gleich dem unglücklichen Britten, zu schaffen. Wir würden nicht Walpole nachahmen, der ihn, als die leicht erkennbare Verfälschung erwiesen war, bei einer Privataudienz, ohne auf das echt poetische Talent Rücksicht zu nehmen, mit harten Worten anliess (der Arme nahm sich, dadurch tief gekränkt, das Leben); noch weniger wie H. D. ihn öffentlich einen Schurken nennen.'

Takových koncessí nikdy by se nedopustil muž, jenž by byl přesvědčen o přesnosti RZ. Svoboda již na základě těchto míst zřejmě neměl té víry a byl tudíž zasvěcen do podvodu.*) Celá rozprava jeho byla přípravou pro případ odhalení a obecného uznání tohoto podvodu, obranou i okrašlováním padělku i padělatele, vlastně padělatelů, neboť Svoboda, zapomenuv, že na počátku rozpravy podle jeho doznání měl Dobrovský za jediného původce RZ Lindu, jehož také jinde se dotýká, znaje patrně pravý stav věcí, na konci své práce mluví opět, že ohled na uražené přátele (rozuměj Lindu a Hanku!) vedl jej k polemice. A také o jiném svědčí tato slova: trojice tato patrně důkladně prostudovala historii velikých literárních mystifikací Chattertonových i Macphersonových, připravujíc se k svému úkolu.

Neméně významné momenty shledáváme také jinde v polemice Svobodově: ‚H. D. hat ferner nicht bedacht, dass er einen Mann öffentlich diffamirte, dessen Namen er, wo nur davon die Rede war, in den angesehensten Häusern gegen die einflussreichsten, würdigsten Personen nicht geheim gehalten. Dieser muss auf die Schonung seiner Existenz erst bedacht sein, die mit seiner so schwer u. unverdient beleidigten Ehre gefährdet ist. Er schwieg aus Achtung für Hr. D—s Alter u. Verdienste. Aber ihm bleibt nun nichts übrig, als gegen den Beleidiger seines guten Namens den Schutz der Gesetze anzuflehen.'

Dobrovskému vyhrožováno tudíž žalobou! Považíme-li, že Dobrovský byl tehdy již starcem a dále, že by mu bylo velmi těžko bývalo přesvědčiti soudce filologickými a historickými důvody — nepřesvědčily ani později Jungmanna, Palackého, Šafaříka —, vysvětlíme si snadno, proč Dobrovský od té doby nikoho výslovně nejmenoval a proč i v odpovědi na polemiku Svobodovu

*) To potvrzuje také Dobrovský v Jahrbücher der Literatur 1824, 27 sv., str. 113. ‚Referent (t. Dobrovský) erwartet noch, dass man ihm zur Seite den Verfasser selbst als tauglichen Richter stellen wird, wenn er nicht etwa schon aus W. S. Munde mitgesprochen hat.'

mírněji stilisoval své podezření o Lindovi: ‚Der humane H. Sw. geht noch weiter und wirft mir vor, ich hätte Herrn Linda, den ich hie und da für den Verfasser ausgegeben hätte, dadurch diffamirt. Wenn H. Sw., anstatt Zuträgern zu glauben, mich selbst darüber befragt hätte, so hätte er erfahren, in welchem Sinne ich ihn für den möglichen Verfasser eines solchen Versuches halten konnte, er hätte bestimmt erfahren, dass ich ihn schon vor meinem laut ausgesprochenen Urtheile ***nicht für den wirklichen Verfasser*** hielt und auch jetzt ihn nicht dafür halte. Mit dieser freien, aufrichtigen Erklärung oder Ehrenrettung wird Herr Linda, wie ich hoffen darf, gewiss zufrieden sein.‘

Ani tento výrok Dobrovského neodporuje našemu pojetí účasti Lindovy na RZ, nýbrž naopak je zřejmě potvrzuje v celém dosahu. Nepřikládáme ani my ‚staročeské‘ formy RZ Lindovi, a ta teprv dodala mu povahy podvodu, jejž Dobrovský tak přísně odsoudil a za jehož původce ještě nedlouho před svou smrtí zřejmě označil Hanku v listě Kopitarovi z 28. července 1828 a j.

Po smrti Dobrovského a jmenovitě po vydání obrany Šafaříkovy a Palackého (Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache 1840) zapomenuto na dlouho aspoň u nás na důvody Dobrovského proti pravosti RZ a nemluvilo se tudíž ani o padělatelích. Tím zajímavější jest, že sotva nedůvěra Dobrovského přišla opět ku platnosti, objevilo se také hned jméno Lindovo mezi falsátory. Zásluha o obé patří A. V. Šemberovi, jehož vědecký význam pro toto vystoupení proti padělkům dosud právě tak neprávem jest podceňován, jako podceňován býval z téže příčiny sám Dobrovský. Šembera již ve třetím vydání svých Dějin (1868) prohlásil Lindu a Hanku za původce ‚Písně Vyšehradské‘ a ‚Milostné písně krále Václava‘. V listopadu 1877 — po odhalení falsifikace v Mater Verborum — zjistil totéž také o Libušině Soudu a v obšírném spise *Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen* (1879) dovozoval četnými důkazy, že ‚Linda (‚dobrá hlava a rázný vlastenec‘) co způsobilejší básnil*), Hanka, zběhlejší v jazycích, dával básním jeho staročeskou podobu, byl spolu i krasopiscem a snad přidal i mnohý verš (ze srbských písní a p.). Hlavní svědectví autorství Lindova shledává Šembera v Záři nad pohanstvem: oba ty spisy ‚spatřily světlo denní téhož roku a měsíce (v září 1818) a jsou tedy dvojčata, oba mají totéž dějiště, starodávný Vyšehrad s řekou Vltavou; v obou spisech shledávají se tytéž myšlénky a průpovědi, tytéž napodobeniny z RK a z Homéra, podobná sobě epitheta do r. 1818 neslýchaná, podobná osobní jména nově tvořená a odjinud vzatá,

*) V listě prof. Ferd. Schulzovi z 1. ún. 1878 dodává Šembera, že možná i jiní mu pomáhali.

slova ruská a staroslovenská v jiných česk. spisech po onu dobu nevídaná a tytéž grammatické i syntaktické chyby‘.

Že hned po vyjití Záře nepoznána padělanost Lib. Soudu, vykládá Šembera tím, že Dobrovský, Puchmajer a Jungmann, kteří Lib. Soud znali, nečetli za příčinou svého jiného vážného zaměstnání a svého věku románů vůbec a tedy ani Lindovy Záře, mladší však a neučení vlastenci, kteří Záři četli, nevěděli nic o Libušině soudu. Tudíž nikdo neznamenal podobnosti té.*) Stran epických básní RK dospěl Šembera po seznání padělanosti jejich k jinému výsledku, prohlásiv A. V. Svobodu za jejich skladatele. Avšak důvody, jež pro své mínění uvedl ve spisku ‚Kdo sepsal RK 1817‘ (1880), neobstojí proti naší argumentaci, svědčící pro Lindu. Ale jistě dokazují aspoň to, že také Svoboda, druhý důvěrný přítel V. Hanky, hlavního strůjce celé mystifikace, měl v ní účastenství.

Básnickou oekonomii a vkusný výběr, jehož není v básních Lindových, také my máme, jak výše častěji zmíněno, za dílo Svobodovo. Co jinak v mosaice RKZ patří Svobodovi a také Hankovi (kromě ‚staročeského‘ textování, prokázaného Gebauerem, a lyrických ohlasů písní, potvrzených Máchalem), rozhodne snad obšírný rozbor spisů Svobodových a Hankových, o nějž jindy se pokusíme. ***Vynikající účast Lindova, zvláště při RZ, Záboji, Čestmíru a Jaroslavu***, — v nich tušil již Masaryk jediného básníka; viz Athen. 1886, 297 sl. — ***nebude tím zmenšena, nýbrž jen vymezena.*****)

---

*) Až na Dobrovského, jak jsme dokázali dříve.

**) Po ukončení této rozpravy dostal jsem prostřednictvím p. Dra. Jar. Vlčka balíček listů a lístků z pozůstalosti Dra. Fr. V. Jeřábka. Z poznámek těchto jest patrno, že také Jeřábek nevěřil ve starobylý původ básní RKZ, že měl je za novodobý padělek (uvádí ‚čistě moderní fráse‘ v RK, na př. púti jejie drábu, podle ruštiny!) a shledával k nim prameny v literatuře české (také srbské, německé a j.) z doby kolem r. 1817. Jmenovitě četné parallely vybral z básní Jungmannových (zvl. z Messiáše), A. Markových, Svobodových, Puchmajerových, česk. překladu Iliady (‚žluč se jemu rozlila černá okolo srdce‘!) a zvláště z básní i jiných prací Lindových. Poukazuje také na četné russismy a srbismy (tu velmi důležité parallely ze srbských písní, posud většinou neznámé), na reminiscence ze Chateaubriandových Mučedlníků, jejichž vliv konstatuje také pro Záři nad pohanstvem, na hexametry v RK atd. Pro nás nejvýznamnější a zároveň nejčetnější jsou parallely z básní Lindových, jmenovitě ze Záře nad pohanstvem (slovné, v dikci, věcné), z básně o Jiřím z Poděbrad, dramatu Jaroslav (popis výpadu z Olomouce, scéna Hostýnská) a četných článků z Vlast. Zvěstovatele, nevyjímaje ani básně Volmír. Ač nikde nepronesl Jeřábek konečného soudu o těchto shodách, přece zřejmo z nich, že při nejmenším byl na stopě téhož názoru o poměru Lindově k RKZ, jaký jsme vyslovili a prokázali v hořejší rozpravě.

Dodatek.

Několik dat o studiích Lindových zaslal redakci Listů filologických p. Dr. J. E. Šťastný. Z katalogů plzenského gymnasia zjistil, že ‚Linda studoval v Plzni od r. 1807/8—1810/11, to jest v poesii, rhetorice a prvých dvou ročnících ústavu filosofického; principii a syntax (s přeskočením grammatiky) studoval privatně‘. Co se týče prospěchu, vykazují Lindova vysvědčení gymnasijní z latiny *Em.*, z latinského slohu *em.*, z geografie a dějepisu *Em.*, z mathematiky I a Em., z řečtiny *em.* a I. Ve filosofii převládá v prvním roce I (jen z logiky *em.*), v druhém *em.* (z historie, metafysiky, fysiky). Že býval dobrým studentem, patrno také z toho, že měl stipendium (46 zl.).

České glossy

v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává **K. Vepřek**.

(Pokračování.)

Hlava 4.*)

wſſem lidem naroduom y yazikuom gizto
98. Nabuchodonosor rex omnibus populis, gentibus et linguis, quae
bidle wewſſie zemy rozmnozen bud znameňye a za-
habitant in universa terra: pax vobis multiplicetur 99. Signa et mira-
zraky przede mnu ſlibilo ſie ĝt ohlaſitý
bilia fecit apud me deus excelsus, placuit ergo mihi praedicare 100. signa eius.
adywy ſylny ſu odnaroda az
quia magna sunt, et mirabilia eius, quae fortia, et in generationem et
donaroda vpokogen ſem bil vmē doᵛ a ktwa wſyeny me
generationem. 1. quietus eram in domo mea et florens in palatio meo:
genz mye ĝt przieſtraſyl napoſtely me
2. somnium vidi, quod perterruit me in stratu meo et visiones capitis mei
ſmutila ſu amnu polozeno ĝt vſtawenye vwe-
conturbaverunt me. 3. Et per me propositum est decretum ut in-
deny bily przied mye wſſichny mudrci ſty po-
troducerentur in conspectu meo cuncti sapientes babilonis et ut solu-
hodnutye ſna powiedieli mnye wchaziechu hadaci wieſtci
tionem sompnii indicarent mihi. 4. Tunc ingrediebantur magi, arioli,
y kuzedlnyci a ſen ſem prziednymy rozprawiel a
Chaldaei et haruspices, et sompnium narravi in conspectu eorum, et
pohodnutye geho mnye ſu nepowiedíely donyz gich towariſs wſſel
solutionem euis non indicaverunt mihi: 5. donec collega ingressus est in

---

*) Podle vulgaty první verše patří ještě do hlavy 3.

przıedmye danıel gemuz gme° genzto ma ducha bohuow swatıch
conspectu meo Daniel, cui nomen, qui habet spiritum deorum sanctorum
sam wsobıe knyeze nadhadacı gehozto ya wıedıe
in semetipso. 6. Princeps ariolorum, quem ego scio, quod spiritum deo-
tagemstwie nenye nesnadne
rum sanctorum habeas in te, et omne sacramentum non est impossibile
snuow geyz sem a wylozenye po-
tibi, visiones sompniorum meorum, quas vidi, et solutionem eorum narra
wıez my namem lozy wydıel sem strom ꝑstrzied zemye awy-
mihi. 7. in cubili meo: Videbam et ecce arbor in medio terrae et alti-
sost ge° przıelysna amoczny awzrost ge° dotıkasse
tudo euis nimia. 8. Et magna arbor et fortis et proceritas eius contingens
nebe wzerzenıe ge° dokrayow wsſye zemye lıstıe
coelum: aspectus illius erat usque ad terminos universae terrae. 9. Folia
geho przıekrasne Aowoce przıelısne a pokrm wsſech na ňyem pod-
eius pulcherrima et fructus eius nimius et esca universorum in ea. Subter
nym bıdlechu zwıerzata a howada anaratolestech przıebywachu
eam habitabant animalia et bestiae et in ramis eius quiescebantur
ptaci nebestı a gym sıe krmyesse zywe stworzenye napostelı me
volucres coeli et ex ea vescebatur omnis caro. 10. super stratum meum,
aay hlasny sylnye podetnyete strom a przıesyeknyte ratolestı ge° a
et ecce vigil 11. fortiter: Succidite arborem et perscindite ramos eius et
wytrzıeste lıstıe a roztrusste owoce vtıekayte howada kteraz pod-
excutite folia eius et dispergite fructum eius. Fugiant bestiae, quae subter
nym sratolestı Alewsſak plodu korzene ne-
eam sunt, de ramis eius. 12. Verumtamen germen radicum eius in terra
chayte aprziwazano bud swazkem zelesnym a myedıenym wbi-
lynach ğto zewnytrz su
sinite, et alligetur vinculo ferreo et aereo in herbis, quae foris sunt, e
a rosu nebesku smoceno bud a sezwıerzaty
spolek bud wbilynye
rore coeli tingatur, et cum feris pars eius in herba terrae. 13. Cor eius
od clowıecenstwıe ge° ꝑmyene° bud zwıe-
rzıecıe dano bud ge^{v} a sedm czasow ꝑmye-
ab humano commutetur et cor ferae detur ei, et septem tempora mu-
ne° bud nadnym v wydany suda hlasnych vstawe° ğt yprosba gich
tentur super eum. 14. In sententia vigilum decretum est, et petitio eorum
obdrzalo donyz nepoznagy zywy ze panuge wisoki
obtinuit, donec cognoscant viventes, quoniam dominatur excelsus in regno
lıdskem akomuz kolı bude chtıety a naypokornyeysſye°
hominum, et cuicunque voluerit, dabit illud, et humillimum hominem
vstanowy nadnym ten sen e powıez spıessnye
constituet super eum. 15. Hoc sompnium Baltazar narra festinus, non
nemohu wylozenye pohodnuty gemuz pocal
queunt solutionem edicere mihi. 16. Daniel, cuius nomen Baltazar, coepit
sam wsobıe mlcıe za gednu hodynu nesmuczugte Pane
intra semetipsum tacitus quasi una hora, non conturbent te. Domine
mog sen twoy tıem gızto su tebe nenawıdıely a wılozenye ne-
przatelom staň sye
mi, sompnium his, qui te oderunt, et interpretatio eius hostibus tuis sit.

ſtrō kteryz ſy wyſoky amoczny gehozto wyſoſt dotykaſſe
17. Arborem, quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo per-
kneby awzezřenye nawſſy zemy a wietwie ge°
tingit usque ad coelum, et aspectus illius in omnem terram 18. et rami eius
przıekraſne przıelyſne. A podtiem ſtromē przıebywagıce a-
pulcherrimi et fructus eius nimius, subter eam habitantes bestiae agri et
naratoleſtech bıdlece genz zweleben ſy a rozmohl ſy ſye awelıkoſt
in ramis eius commorantes, 19.qui magnificatus es et invaluisti, et magnitudo
twa zroſtla ḡt a doſ'a ḡt kneby a mocz dokrayow wſſie ze˜
tua crevit et pervenit usque ad coelum et potestas tua in terminos uni-
Ale ze ḡt wıdıel hlaſne° ſ-ſtupugıce ſnebe
versae terrae. 20. Quod autem vidit rex vigilem et sanctum descendere
arzkuce podetnyete arozruſſte gey ale wſſak plodu
de coelo et dicere: succidite arborem et dissipate illam, actamen germen
korzenow ge° wzemy nechayte a okowy zeleznymy ſwiezte a mye-
dıenymy v bylınach wnye
radicum eius in terra dimittite, et vinciatur ferro et aere in herbis foris
a roſu nebeſku ſkropen bud a ſezwierzaty bud pokrm ge° donyz ſedm
et rore coeli conspergatur et cum feris sit pabulum eius, donec septem
czaſuow nepromyeny ſye nadnym tot ſuda nay-
tempora commutentur super eum. 21. Haec est interpretatio sententiae
wıſſıe° ḡto ḡt przıſlo wywrhu tie z lydu aſhowady aſ-ſzwie-
altissimi, quae pervenit. 22. Eiicient te ab hominibus et cum bestiis
rzaty bude bıdlenye twe ſkropen budes ꝓmyenye ſıe nadtebu
ferisque erit habitatio tua, et rore coeli infunderis, mutabuntur super te,
az y zwyeſs ze panuge wıſokı aby bıl oſtawen plod korzenow
donec scias, quod dominetur excelsus. 23. Ut relinqueretur germen radi-
geho tociz ſtromu oſtane kdız poznas ze ḡt moc nebeſka
cum eius- arboris, manebit, postquam cognoveris potestatem esse coelestem.
ꝓnyezto kraly rada ma lıb ſye tobıe almuznamy wykup a nepra-
23. Quam ob rem, rex, consilium meum placeat tibi, et eleomosinis redime
woſtmy (!) myloſrdenſtwȳ chudych zdalyt ſnad odpuſty hrziechy
et iniquitates tuas misericordiis pauperum, forsitan ignoscet deus delictis
twe tıto przyſlı ſu na a po-
tuis. 25. Omnia haec venerunt super Nabuchodonosor regem. 26. Post
ſkonanye myeſıeczuow dwanadſty kdız po ſıeny pochazıeſſe wſſak ḡt
finem mensium xii in aula babilonis deambulabat. 27. Nonne haec est
tento geſto ſem ya vdıelal kdomu kralowſtwie wmocı ſıly
babilon, magnam quam ego aedificavi in domum regni in robore fortitu-
awſlawie kraſy me Akdız geſtie rzecz bıeſſe wuſtech
dinis meae et in gloria decoris mei? 28 Cum adhuc sermo esset in ore
kralowych ſpade tobıet ſye prawy e
regis, vox de coelo ruit: Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex, regnum
odeſlo azlydy wywrhu tye tuz hodynu rzecz
tuum transiit a te 29. et ab hominibus te eiicient. 30. Eadem hora sermo
ſkonala ſye ḡt em wywrzen
completus est super Nabuchodonosor et ex hominibus abiectus est et
aroſu nebeſku zhrubıelo geſt donız ſu
foenum ut bos comedit et rore coeli corpus eius infectum est, donec
wlaſy kupodobenſtwı orlycıe^{v} zroſtly a nehtowe
capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent et ungues eius quasi

ptaczy tehdy pofkonany dny
ungues avium. 31. Igitur post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos
zdwihl afmyfl moy nawracen ĝt a naywyſſiemu buohu
meos ad coelum levavi, et sensus meus redditus est mihi, et altissimum
dıekowal fem a zyweho nawıeky pochwalyl fem y poflawıl
benedixi et viventem in sempiternum laudavi et glorificavi. Quia po-
moc wıeczna odnarodu az
testas eius potestas sempiterna et regnum eius in generatione et genera-
bıd ıtele pocztyeny fu zanycz
tionem 32. et omnes habitatores terrae apud eum in nihilum reputati sunt.
tak wmocech nebefkych wbydlıtelech zemfkych ktobi fye
in virtutibus coeli quam in habitatoribus terrae, et non est, qui resistat
wzpıeczyl rutczıe ge° ꝓċ fy to wtom cafıe
manui eius et dicat ei: Quare fecisti? 33. In ipso tempore sensus meus
nawratıl fye ĝt kemnye a kecty kralowftwye y kokrafye przifel fem
reversus est ad me et ad honorem regni mei decoremque perveni, et
atwarnoft ma nawratıla fıe ĝt Anaylepfy mogı a myftrownycı hla-
figura mea reversa est ad me, et optimates mei et magistratus mei requi-
daly fu a kkralowftwy me nawracen fem a welebnoft ma
sierunt me, et in regno meo restitutus sum et magnificentia mea am-
ſſyrſſye przidana chwalym a welebym y flawym nebefke°
plior addita est mihi. 34. laudo et magnifico et glorifico regem coeli,
fkutkowe prawy fudowe aty ĝto wpiſſıe cho-
quia omnia opera eius vera et omnes viae eius iudicia et gradientes in
die moz ponyzyty a pokorzitẏ
superbia potest humiliare.

Hlava 5.

welıkı kwas naylepſſym fwym tıfıcı a
1. Baltazar rex fecit grande convivium optimatibus suis mille: et
kazdy podle fwe° wıeku pıgıeſſe protoz przıkazal ĝt
unusquisque secundum suam bibebat aetatem. 2. Praecepit autem iam
kral opyw fye przynefty ofudye zlata a ftrzıebrna kterezto ĝt
bıl odnefl
temulentus rex, ut afferrentur vasa aurea et argentea, quae asportaverat
ĝto fu bıla w e y zenymy ge° przınefena fu ofudıe zlata
quod fuerat in Jerusalem, et concubinae. 3. Tunc allata sunt vasa aurea
Awtuz hodynu vkazaly fu fye prftowe ruky clowıecie
et argentea. 5. In eadem hora apparuerunt digiti quasi manus hominis
pifıce fwıecznu naftyene fyeny kralowfke
scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulae regiae. Et rex
patrzıeſſe naczlanky ruky pıfagıcıe ꝓmyenyla fıe
aspiciebat articulos manus scribentis. 6. Tunc regis facies commutata est,
mutıechu ho afpogeńyc ledwi ge° oflabowachu
et cogitationes eius perturbabant eum, et compages renum eius solvebantur,
akolenye whromadu fıe tlucıechu y zwolal ĝt kral fylńye
et genua eius ad se invicem collidebantur. 7. Exclamavit itaque rex for-
vwedly mudrcıe ahadace apromluwıw rzekl
titer, ut introducerent magos, chaldaeos et haruspicos. Et proloquens rex
ĝt mudrcom fkym ktoz koly cıfty bude pıfmo toto
ait sapientibus Babylonis: Quicunque legerit scripturam hanc et interpre-

zewne vczyny zlatohlawē odien bude a tocenyci zlatu
tationem eius mihi manifestam fecerit, purpura vestietur et torquem auream
nahrdle wſedſſe wylozity
habebit in collo. 8. Tunc ingressi omnes, nec interpretationem indicare
znehozto ſye g̃t doſty ſmutyl a oblycoy ꝑmyenyl
regi. 9. Unde rex Baltazar satis conturbatus est, et vultus illius immu-
ſie g̃t zamutily ſu ſie Tehda kralowa ꝑ tu
tatus est, sed et optimates conturbabantur. 10. Regina autem pro re,
wiecz g̃to ſie g̃t przihodila weſla g̃t dodoᵛ wnyemzto ony kwa-
ſili a promluwywſſy wecie
quae acciderat regi, domum convivii ingressa est et proloquens ait:
nezamuczugte tebe ꝑmyenug Geſtit muz
non te conturbent, neque facies tua immutetur. 11. Est vir in regno tuo,
genz ma mudroſty avmyenye nalezeny ſu wnyem Neb y
qui spiritum scientia et sapientia inventae sunt in eo. Nam et
kral knyezetem nad mudrczy anadzakly-
rex Nabuchodonosor, pater tuus, principem magorum, incanta-
nači anad kaldey anadkúzedlnyky wecech hoyňeyſſy
torum, chaldaeorum et haruspicum, inquam. 12. Quia spiritus
a mudroſt y rozumnoſt wykladaňy ſnow
amplior et prudentia et intelligentia, interpretatio sompniorum et
aukazow anyetaynych wieci rozwazanye ſwazanych wieci
ostensio secretorum ac solutio ligatorum inventa sunt in eo, hoc est in
wzdal e pozowte
Daniele, cui rex imposuit nomen Baltazar. Nunc itaque Daniel vocetur,
awyloᵉ wam wyprawy vweden g̃t
et interpretationem narrabit. 13. Igitur introductus est Daniel coram
knyemuz drzewe rzeceny wiezenye
rege, ad quem praefatus rex ait: Tu es Daniel de filiis captivitatis
ſkeᵒ genz g̃t tie prziwedl ſke zeᵉ ſlyſſal ſem otobie ze
Judae, quem adduxit pater meus de Judaea. 14. Audivi de te, quoniam
aumyenye a rozumnoſt y mudroſt
ducha bohuow wſobie hoynyeyſſye
spiritum deorum habeas in te, et scientia et intelligentia ac sapientia
weſly ſu przied me
ampliores inventae sunt in te. 15. Et nunc introgressi sunt in conspectu
wieſtci ſmyſla te giſte rzeci wyprawity mňye Tehda
meo sapientes, magi, sensum sermonis huius edicere mihi. 16. Porro
ſem ze by ty mohl tayne wieci aſwazane rozwazaty
ego audivi de te, quod possis obscura interpretari et ligata dissolvere.
ꝑtoz mozeſly pyſmo powiediety
Si ergo vales scripturam legere et interpretationem eius indicare mihi,
zlatohlawem odien budes a tocenyci nahrdle twem
purpura vestieris et torquem habebis auream circa collem tuum.
knyemuz adary doᵛ gyneᵛ kralowſtwie awele-
17. Ad quem: et dona domus tuae alteri da. 18. regnum et magni-
benſtwie aceſt owy
ficentiam, gloriam et honorem dedit Nabuchodonosor, patri tuo. 19. Et
gizto dal geᵛ wſſichny lide pokoᵉ y ya-
propter magnificentiam, quam dederat ei, universi populi, tribus et lin-
zikowe trzeſiechu ſye a bachu ſye geᵒ kterez chtiel ty zabygel
guae tremebant et metuebant eum. Quos volebat, interficiebat, et quos

ty bıl tıech powyſıl ponyzıl
volebat, percutiebat, et quos volebat, exaltabat, et quos volebat, humiliabat.
Akdız ſıe ĝt powzneſlo zatwrdıl ſye ĝt kupıſſe
20. Cum autem elevatum est cor eius, obfirmatus est ad superbiam,
ſ-ſazen ſ-ſtolıcıe odyata
depositus est de solio regni sui et gloria eius ablata est. 21. Et a filiis ho-
wywrzen aſdywokymy oſly bıdlenye
minum eiectus est, et cum onagris erat habitatio eius, corpus eius
zrubıelo donyz ĝt nepoznal ze moc vſtawy nad nym
infectum est; donec cognosceret, quod potestatem, suscitabit super illud.
wıeda tyto ꝓty panownyku nebeſke pozdwyhl ſy
22. cum scires haec omnia, 23. sed adversum dominatorem coelli elevatus
ſye przıneſena a ty y naylepſſy
es, et vasa domus eius allata sunt coram te, et tu et optimates tui ne-
czygy chwalılſy Ale buoha gezto ducha twe° newelebılſy
que sentiunt, laudasti, porro deum, qui habet flatum, non glorificasti.
poſlan ĝt czlanek ruczny gezto ĝt to pſal czoz napſano ĝt
24. missus est articulus manus, quae scripsit hoc, quod exaratum est.
Atotot geſt czo ĝt zrzyezeno Atoto ĝt rzeczy tot ĝt
25. Haec est autem scriptura. 26. Et haec interpretatio sermonis: Mane
zćetl geſt ydoplnyl ĝt gıe zawıeſſeno ĝt nawazıe
: numeravit et complevit illud. 27. Techel: appensus es in statera et
analezeno ĝt menıe magıc rozdıeleno ĝt kralowſtwy twe a
inventus es minus habens. 28. Phares: divisum est regnum tuum et
dano medſkym a perſkym Tehda kazanym kralowym oblecen ĝt
datum est Medis et Persis. 29. Tunc iubente rege indutus est Daniel
wzlatohlaw a zawıeſena ĝt tocenycıe zlata nahrdlo y prohlaſſeno o
purpura et circumdata est torques aurea collo eius et pradicatum est de
nyem ma moc geho Tez noczy
eo, quod haberet potestatem tertius in regno suo. 30. Eadem nocte
medſky wſtupıl ĝt wkralowſtwıe
zabyt dwıeaſſeſtdeſat let
interfectus est 31. Darius Medus successit in regnum annos natus lxii°ˢ.

Hlava 6.

auſtawıl ĝt nadkralowſtwym ſwıch
lıbılo ſıe geſt ſtaroſt ſtoadwadcıeti
1. Placuit Dario et constituit super regnum satrapas Cxx, ut essent
anadnymy znychzto geden
in toto regno suo, 2. et super eos principes tres, ex quibus Daniel unus
ſtaroſty tıem pocet widawaly aby nemyel zadne teſknoſty
erat, ut satrapae illis redderent rationem et rex non sustineret aliquam
przıemahaſſe aſtaroſty
molestiam. 3. Igitur Daniel superabat omnes principes et satrapas, quia
hoyńegıe ymyſleſſe vſtawyty ho
spiritus dei amplior erat in eo. 4 Porro rex cogitabat constituere eum
nadewſſym kralowſtwym pronyezto przıczyny abı na-
super omne regnum. Unde principes et satrapae quaerebant, ut in-
lezly zboku Ayzadne przıczyny a domńyenye
venirent occasionem ex latere regis. Nullamque causam et sus-

nemohly ſu nalezty awſelyka wina
picionem reperire potuerunt e), quod fidelis esset et omnis culpa
nebila ǧt nalezena wnyē nenaleznemy tomuto zadne
non inveniretur in eo. 5. Non inveniemus Danieli huic aliquam
wyny geho
occasionem, nisi forte in lege dii sui. 6. Tunc principes et satrapae
naſoczyly ſu e radu ſu wzely yſtarzeyſſy
surripuerunt regi: Dari rex. 7. Consilium inierunt et satrapae, senatores,
vſtawenye czieſarzowo wyſlo a wyrcenie ꝓſil za
indices, ut decretum imperatoris exeat et edictum, ut omnis, qui petierit
kteru wiecz ꝓſbu odkterehozkoly dodny trziedciety
aliquam petitionem a quocumque deo et homine usque ad dies xxx,
gedine od tebe wſazen doyamy lwowe potwrd prawa
nisi a te, rex, mittatur in lacum leonum. 8. Nunc igitur confirma
a vſtawenie nebilo ꝓmyenyeno vſtaweno
sententiam et scribe decretum, ut non immutetur, quod statutum est a
odmedſkych prziestupity lzy bilo Tehdy
Medis atque Persis, nec praevaricari cuiquam liceat. 9. Porro rex Darius
vmyſlil przikazanye Tokdiz nalezl tociz
proposuit edictum et statuit. 10. Quod cum Daniel comperisset, id est
wſtawene ꝑwo wſſel ǧt wkomorze v
constitutam legem, ingressus est in coenaculo suo contra Jerusalem
potrzy čaſy zaden klekaſſe naſwa kolena a modleſſe ſie
achwaleſſe boha
tribus temporibus in die flectebat genua sua et adorabat confitebaturque,
drziewe obicey myegieſſe Tehdi ti prziesnaznye toho ſtrzehuce
sicut et ante facere consueverat. 11. Viri igitur illi curiosius inquirentes
modlece ſie apſiece boha ſwe° ovſta-
invenerunt Danielem orantem et obsecrantem deum suum. 12. super dicto
weny a rzkuce wſſak ſy ty vſtawyl kohozkolywiek
edicto locuti sunt: Rex, numquid non constituisti, qui rogaret quemcumque
aby vſtaweny gehozto przie-
de diis, rex, mitteretur in lacum leonum? iuxta decretum, quod
ſtupity nelzie yatych netba natwe prawo
praevaricari non licet. 13. de filiis captivitatis non curavit de lege tua
anauſtawenye proſbu ſwu To ſlovo
et de edicto, obsecratione sua. 14. Quod verbum cum audivisset rex,
ſmutil ſye geſt velmy a zadaniele polozil ſrdcie Aby wyſwobodil ho
satis contristatus est et pro Daniele posuit cor, ut liberaret eum, et
aaz dozapadu ſluncie praczowaſſe aby wiproſtil ho
usque ad occasum solis laborabat, ut erueret illum. 15. Viri autem illi
kraly wiezto krali pravo vſtawenye
intelligentes regem dixerunt ei: scito, rex, quia lex, ut omne decretum
nemohlo ſye ꝓmyeňity ctyſs yprzyneſen nauſta yamy
non liceat immutari. 16. quem colis. 17. Allatusque est super os laci
geyzto naznamenal aby ſy nycz
prſtenem nestalo ꝓty danyelovy apolozil
quem obsignavit rex annulo, nequid fieret contra Danielem. 18. et
ſye ſpat newecerzaw akrmye negſu przineſeny prziedne° anadto y
dormivit incoenatus, cibique non sunt allati coram eo, insuper et
ſen odſtupil wprwem vſwetnuty powſtaw ſpieſſe bral ſye
somnus recessit ab eo. 19. Tunc rex primo diluculo consurgens festinus

g̃t kyamye lwowe Aprzyblyzyw ſye k yamye nadaniele plač-
ad lacum leonum perrexit, 20. appropinquansque lacui Danielem voce lacri-
cot ſye zda mohly tie
tywym zwolal amluwil g̃t y zproſtyty
mabili inclamat et affatus est eum: Daniel, serve Dii, putasne valuit liberare
odelwuow azawrzel aneuſkodily ſu
te a leonibus? 22. et conclusit ora leonum et non nocuerunt mihi, quia
naſylnye ſye g̃t obradowal
przyednym hrziecha ſem nadnym
coram eo delictum non feci. 23. Tunc rex vehementer gavisus est super
wyweſty zyamy vraz Tehda
eo et Danielem praecepit educi de lacu. nulla laesio. 24. Jubente
kralowym kazanym g̃to ſu obzalowaly anedopadly ſu te podlahy
autem rege viri illi, qui accusaverant, non pervenerunt usque ad pavi-
yamy az ſu gie lwowe pochytily ztroſko-
mentum laci, donec arriperent eos leones et omnia ossa eorum commi-
taly vſtaweno g̃t vſtawenye panſtwy
nuerent. 26. A me constitutum est decretum, ut in universo imperio et
trzaſly ſye abaly ſye boha owa a wiečny nebude
regno meo tremiscant et paveant deum Danielis. et aeternus non dissi-
zruſſeno adywy genz g̃t
pabitur. 27. Ipse et mirabilia in terra, qui liberavit. 28. Porro Daniel
trwal geſt dokralowſtwie aſſe ſke° ſke°
perseveravit usque ad regnum Darii Medi, regnumque Cyri Persae.

Hlava 7.

nalozy ge° wypyſuge kratku rzeci obblycil
1. in cucibulo suo. Et somnium scribens brevi sermone compre-
akratcie ſebraw(al) zawrzel rzekl g̃t v widieny wnoci
hendit summatimque perstrigens ait. 2. Videbam in visione mea nocte
Aay cztyrzie wietrowe nebeſty boyowachu nawelikem
morzi a cztyrzy
et ecce quatuor venti coeli pugnabant in mari magno 3. et quatuor
zwierzy welike wzchodiechu zmorze rozliczne mezy ſebu prwa
bestiae grandes ascendebant de mari diversae inter se. 4. Prima quasi
lwicie akrzidle myegieſſe yprzihledal ſẽ azſta wyprſſale
orlycie krzidle
leaena et alas habebat aquilae. Aspiciebam, donec evulsae sunt alae eius
gegie apowzdwizena geſt zzemye
ananohach ſtala nedwiedu anaſtranye
et sublata est de terra et super pedes stetit. 5. similis urso in parte stetit et
atrzie rzadowe biechu w gegiech a
wzubiech prawiechu mnohe
tres ordines erant in ore eius et in dentibus dicebant ei: plurimas. 6. Post avis
ctirzi naſobie nazwierze hrozna adywna aſylna
quatuor super se, super bestiam 7. Post terribilis atque mirabilis et fortis
przielis aroztrhowagici aoſtatky nohamy ſwymy potlacugici a nepo-
nimis. atque comminuens, et reliquia pedibus suis conculcans. Dissimilis
dobna kgynym przieduy znamenawach
autem erat ceteris bestiis, quas videram ante eam. 8 Considerabam

rohy roh gyny malychny wzroſtl geſt zproſtrzied nych
cornua, et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum et tria
azrohuow trzi prwnych wywracenybiechu mluwiece
przied oblicegē ge° welike wieci
de cornibus primis evulsa sunt a facie eius. Et os loquens ingentia.
azſu kralowſke ſtolicie poſtaweny bily aſtary dnow ſedl ſwietle a
9. donec throni positi sunt et antiquus dierum sedit. nix candidum et
wlaſſy wlna ciſta ſtolicie ge° plamen ohnowy kola ohen zazzeny
capilli lana munda. Thronus eius flamma ignis, rotae eius ignis accensus.
potok ohnywy abyſtry wychazieſſe Tiſic tyſicow
10. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius, millia millium
poſluhowachu adeſiet krat tyſycekrat ſtotyſyczuow ſtogiechu
przi ednym naſudie
ministrabant ei et decies millies centena millia assistebant ei. Judicium sedit
ꝓhlas welikych rzeczy ğto ten roh zabyta
11. Aspiciebam propter vocem grandium sermonum, quos cornu illud interfecta
zwierz azahynulo a dano bilo kſpaleny
esset bestia et perisset corpus eius et traditum esset ad conburrendum
aginych zwieřy odyata ğt byla moc aczaſowe
igni. 12. Aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas et tempora
vrceny ſu bily gym dočaſu a čaſu ſoblaky
vitae constituta essent eis usque ad tempus et tempus. 13. cum nubibus
gdieſſe aaz kſtarci tomu giſtemu przigide obietowachu
coeli veniebat et usque ad antiquum dierum pervenit et obtulerunt eum.
ge^v budu ſluzyty odyata zruſſeno zhrozyl ſie ğt
14. ipsi servient. auferetur, non corrumpetur. 15. Horruit spiritus meus,
vzaſl ſem
ſie wtiech wiecech kgednomu ztiech ğto ſu tu ſtaly otiech owſſech
territus sum in his. 16. Accessi ad unum de assistentibus et de omnibus
wiecech gezto my ğt powiediel awylozenye rzeci Ty zwierzy
his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum. 17. Hae bestiae magnae
ctiry kralowſtwie ğto powſtanu zzemye yprzigmu
quatuor quatuor regna sunt, quae consurgent de terra. 18. Suscipient
kralow^e ſwiety boha naywiſie° a obdrzie az nawieky
autem regnum sancti dei altissimi et obtinebunt regnum usque in sae-
y wieky wiekuow potom ſem chtiel pilnye zwiediety
culum et in saeculum saeculorum. 19. Post haec volui diligenter discere
gegie zelezne gezto myegieſſe aogynem rohu ğto bil
ungues eius ferrei. 20. quae habebat in capite, et de alio, quod ortum
wzroſtl przied nymzto padly
trzie rohowe welike wieci a wietzy bieſſe
uerat, ante quod ceciderant tria cornua; loquens grandia et maius erat
ṛez gyny Ypatrziech ano a prziemahaſſe gie donyz by
ceteris. 21. Aspiciebam et ecce sanctos e praevalebat eis. 22. Donec
neprziſſel naywyſſieho prziſſel ğto wietci bude wſſech
veniret sanctis excelsi et tempus advenit. 23. quod maius erit omnibus
aſzerze yroztrha gy Ale kralow bude a gynych
regnis et devorabit et comminuet eam. 24. Porro x reges erunt, et alius
wznykne ponych a ku mocneyſy a trzech kraluow ponyzy
consurget post eos et ipse potentior et tres reges humiliabit. 25. Et

naywyſſiemu hubity bude A bude mnyety ze by mohl apwa
contra excelsum conteret et putabit, quod possit mutare tempora et leges
abudu poddany wruku ge° azdocaſu a caſow a polowice caſu
et tradetur in manus eius usque ad tempus et tempora et dimidium tem-
ſyede odyata bila moc aby potrzien bil a
poris. 26. Et iudicium sedebit, ut auferatur potentia et conteratur et
zmyzal awelikoſt gto gt podewſſym
dispereat usque in finem. 27. et magnitudo regni, quae est subter omne
dano bude a budu ge° azpotad konecz ſlowa mnoho
coelum detur et obedient. 28. Hucusque finis verbi. Ego Daniel multum
myſlenymy mutiech ſie pmyenyla za-
cogitationibus meis conturbabar et facies mea commutata est in me.
chowal ſem
conservavi.

Hlava 8.

potom geſto ſem nahradie tak rzeceneho gto geſt
1. post id, quod videram. 2. Susis castro, quod est im Elam civi-
ze ſem bil nabranye tak recene ſkopec przied gezerom
tate. esse me super portam Vlai. 3. Et aries unus stabat ante paludem
wſſſy druheho
wyſoke a geden awzdy wzhuoru roſta
habens cornua excelsa, et unum excelsius altero atque sucrescens.
ſkopcie rohy kywagice apty puolnoci ne-
4. Postea vidi arietem cornibus ventilantem et contra occidentem et non
mohly ſu odolaty ge^{v} wyſwobodity azweleben geſt zatyem
poterant resistere ei neque liberari et magnificatus est. 5. ecce autem
kozel kozy pogide natwarz wſſie zemye ane-
hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terrae, et non
dotikaſſe ſye aten znamenyty
tangebat terram. Porro hircus cornu insigne inter oculos suos. 6. Et
azkſkopci to^{v} rohate^{v} gehoz widiel przied
venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante
branu y biezal gt wprudkoſty ſyly ſwe Akdiz ſye
portam, et cucurrit ad eum in inpetu fortitudinis suae. 7. Cumque appro-
prziblizy bliz kſkopci rozlityl ſie gt nanyeho y pobil gt ſkopcie
pinquasset prope arietem, afferatus est in eum et percussit arietem et
a zetrziel rohy ynemozieſſe zpiecity ſye ge^{v} Akdiz
comminuit duo cornua eius, et non poterat aries resistere ei. Cumque
gey bieſſe powrhl na zemy tlacieſe ho ayzadny nemozieſſe akdiz
misisset eum in terram, conculcavit, et nemo quibat liberare. 8. Cumque
gt wzroſtl ſlomyl ſye gt ywznykli ſu wzpodku toho pocztyrech
crevisset, fractum est cornu magnum et orta sunt subter illud perquatuor
wietrziech azgedno° ztiech wiſel gt malychny
ventos coeli. 9. De uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum
y vczynyl ſye geſt weliky pty poledny azweleben
et factum est grande contra meridiem. 10. Et magnificatum est usque
k ſyle nebeſke yſwrhl gt zſyly azhwiezd a-
ad fortitudinem coeli et deiecit de fortitudine et de stellis. 11. et
odnye° wzal obieti wezdayſſy poſwiecowane
ab eo tulit iuge sacrificium et deiecit locum sanctificationis eius.

apowrzena bude y bude czynyty a profpiegie mluwiecie°
12. et prosternetur et faciet et prosperabitur. 13. loquentem audivi et
newiedie ktere^v genz fnym mluwieffe opuftienye ĝto fie
ĝt ftalo azdowecera
nescio cui loquenti peccatum desolationis, quae facta est. 14. Usque ad
adogitra dnow dwa tyfycie trzifta y bude očiftiena • Tehda
vesperam et mane dies duo milia trecenti et mundabitur. 15. autem,
ahledal rozumyenye Aay ftala ĝt przied oblicegem twarnoft muzie
quaererem intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri.
mezy vlay myeftem tak recenym y kaz
16. Et audivi vocem viri inter Vlai et clamavit et ait: Gabriel, fac
tomuto vrozumyety podle tu kdez fem Akdiz ĝt
istum intelligere visionem. 17. stetit iuxta ego stabam. Cumque venisset,
vzafw fie padl fem nafwu twarz neb wcafu fkonaňy doplny fie
pavens corrui in faciem meam. quoniam in tempore finis complebitur
padl fem nyczy nazemy adotekl fye geft namem ftupny
visio 18. collapsus sum pronus in terram, et tetigit me in gradu meo.
ty wieci ĝto buducie fu wnaypofledyeyffym czafu zlorzeceňye fkopec
19. tibi, quae futura sunt in novissimo maledictionis. 20. Aries,
gehozfy myety fky Ale řeczky
quem vidisti habere cornua, Persarum. 21. Porro rex Graecorum est.
Ato ze ĝt fye zlomyl ten roh wftali fu gyny cztyrzye myefto nyeho
22. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges
zgeho narodu powftanu Apotom pokra^ftwi kdiz wzroftu
de gente eius consurgent. 23. Et post regnum eorum, cum creverint
neftydaty twarzy genz bude rozumyety
neflechetnofty wfelike^v ꝓmluweňy
iniquitates, consurget rex impudens facie et intelligens propositiones.
a pofily fie fyla newmocech anadto nezly
24. Et roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis, et supra quam
wyerzeno moz by pohuby a profpiewaty bude azhuby
credi potest, universa vastabit et prosperabitur et faciet et interficiet
filne azrzyezena bude left a frdcie fwe zweleby
robustos. 25. Et dirigetur dolus in manu eius et cor suum magnificabit
awmnozftwy wffech wieci zabie mnohe nadknyezati po-
et in copia rerum omnium occidet plurimos et contra principem prin-
wftane abez ge° ruky potrzien bude wecer y rano
cipum consurget et sine manu conteretur. 26. Et visio vespere et mane,
ĝto ĝt powiedyeno prawe protoz ti znamenay neb pomnohich dnech
quae dicta est, vera est: tu ergo signa visionem, quia post dies multos
roznemohl fie a
ftane neduzyw fem bil Akdiz fem wftal
erit. 27. Et ergo Daniel langivi et aegrotavi. Cumque surrexissem,
czynyech adywyech fye vwydieny ktoby my
faciebat opera regis et stupebam ad visionem, et non erat, qui inter-
gie wylozil
pretaretur. (Pokračování.)

Slov. pъjanъ a jiné tvary podobné.

Napsal **Josef Zubatý**.

(Pokračování.)

Druhá zvláštnost jazyka védských hymnů proti jazyku pozdějšímu jest, že participia na *-ānáḥ*, ač podlé tvaru nejčastěji se jeví býti part. praesentního nebo perfektového kmene, přece dosti často jsou podlé podoby kmene tvary neodvislými od obojího kmene, nevykazujícími charakteristických znaků ani jednoho ani druhého. V tomto případě bývají zvána part. aoristovými, zvláště kde sloveso se objevuje i v athematickém nesigmatickém aoristě. Významem takováto participia se neliší od přítomných, ani pravidlem od perfektových; zejména v participiích se jeví zřetelně stará souvislost tvoření perfektového s praesentními formacemi reduplikovanými, které po významě a mnohdy i po tvaru v jazyce védském (i avestském) tak často se jevívá i mimo participium. Delbrück (Altind. Syntax 381) výslovně konstatuje: »zusammenfassend kann man sagen, dass nur in seltenen Fällen in dem aoristischen Part. auch der aoristische Sinn sichtbar wird«; ale ani ty jednotlivé případy nejsou mu dosti jisty (nám jsou dosti pochybny).

Dokladů, v nichž takováto participia nemají význačných charakteristických znaků praesentních, je v hymnech védských značné množství. Tak na př. kořen stind. *dṛś-* »hleděli, viděti« (ř. *δέρκομαι*) nemá vůbec praesentního kmene: ale přece je part. *dṛśānáḥ*; *índhē* »rozněcuje« (dle. VII konj., ač dle grammatiků ind. by sloveso patřilo do II.): *idhānáḥ* vedlé *índhānaḥ* s praes. znakem (a *idhjámānah* se zřetelným vyjádřením passivity); *sunṓ'ti* »lisuje«: *svānáḥ* (psáno *suvānáḥ*) vedlé *sunvānáḥ*; *kṛṇṓ'ti* »činí«: *krāṇáḥ* vedlé *kṛṇvānáḥ*; *vṛṇītḗ'* »volí«: *urāṇáḥ* vedlé *vṛṇānáḥ*. Atd. atd. Slovesa thematická mívají podobné tvary po boku, při čem slovesa I. třídy na rozdíl od přítomného kmene v tomto part. mají pravidlem seslabený stupeň kořenný (a přízvuk obyčejně na koncovce). Tak na př. *djṓ'tatē* »leskne se«: *djutānáḥ*; *bṓ'dhati* »všímá si«: *budhānáḥ*; *čḗ'tati* »pozoruje«: *čitānaḥ*, a též *áčētānaḥ*; *várdhatē* »roste«: *vṛdhānáḥ*; a j.; jenom výjimkou se zde objevuje stupeň neseslabený (patrně vlivem přítomného kmene a slovesných adjektiv na *-anaḥ*), na př. v uvedeném právě *áčetānaḥ*, v *čjávānah* (§ 6.), v *ṓ'hānaḥ ōhānáh* při *ṓ'hatē* (o významě srv. Baunack KZ XXXV 500 nn.). Slovesa s kořenem obsahujícím *-a-* de jure ovšem mají kmen týž v přítomném čase i v partic., a k tomu časem vlivem přítomného času akcentují kořen: na př. *játatē* »usiluje«: *jatānáḥ*; *sáčatē* »sequitur«: *sáčānah*; *sáhatē* »přemáhá«: *sahanáḥ*; *stá-*

vatė »velebí«: *stávānah*. Slovesa třídy VI. neliší se ovšem stupněm kořenným v kmeni přítomném od takovýchto participií: tak na př. *sṛǵáté* »pouští«: *sṛǵānáh*. Zvláštní zmínky zasluhují infixová slovesa této třídy: infix brzy schází, brzy objevuje se v part.: na př. *vindáti* »nalézá«: *vidānáh*; *śumbhatē* »jest krásný« (vl. inchoativum k *śō'bhatē*): *subhānáh* i *śúmbhānah*; *hį̄sati* »ubližuje«: *hį̄sānah**). Srv. i *tṛšjati* »žízní, práhne«; *tṛšāṇáh*.**) Od nejstarších památek počínajíc ostatně u thematických sloves objevují se tvary na *-amānah* (*djō'tamānah* atd.), které v jazyce bráhman a pozdějším úplně opanovaly. Pro posouzení dokladů uvedených v § 3. zasluhují zvláštní zmínky případy, kde reduplikace se v takovýchto participiích nejeví obligátní. Tak při sl. *bibhē'ti*, též *bhájatē* »bojí se« je *bhijānáh*; při *nēniktē' niniktē'* »myje« *nigānáh*; při *čikit-*, též *čē'tati*, *čitānáh*; tak i *dānáh* při *dádānah* a j.

Veliká část participií na *-āná-* patří slovesům třídy II., jejichž přítomný kmen jak známo se rovná kořeni, bez jakéhokoli affixu. Tak *ī'śē* »jest pánem«: *īśānáh ī'śānah*; *mā'ršṭi* »hladí«: *mṛǵānáh* atd. I zde ovšem — dle pravidla i pro pozdější skt platného — skoro vždy je kořen slabý; výjimku tvoří jen slovesa, i jinde porušující pravidla kmenostupu, jako *śē'tē* »κεῖται«: *śájānah*, *vástē* »odívá se«: *vásānah*, v AV *ā' śāstē* »žehná, přeje«: *āśā'sānah*. Zde budiž uvedeno i *áhrajāṇah* asi »nepřekonaný, neodolatelný«, bez praesentního tvaru v RV. Doklady sloves II. třídy neobyčejně ovšem vzroste počet dokladů takovýchto participií, tvořených bez zvláštního znaku kmenového, tak že mimoděk dospíváme domněnky, že znaky přítomného času v těchto tvarech vůbec jsou nepůvodní.

Ještě jedné věci se zde jest dotknouti. Jazyky arijské původně lišily hlásky hrdelné (*k* atd.) od podnebných (*č* atd.) tak jako jazyky slovanské: před souhláskami mimo *j* a před širokými samohláskami stávalo *k* atd., před úzkými samohláskami a před *j* však *č* atd. Tak na př. v jazyce stind. vedlé *káh* = sl. *kъ-to* je *čid* (pův. »quid«; užívá se ho jako partikule) = *čь-to*. Ovšem nastalo v jazycích arijských již pradávno porušování tohoto zákona (způsobené značnou měrou tím, že splynuly samohlásky *e ē*, *o ō*, *a ā* v jedinou samohlásku *a ā*, tak že střídání *k* a *č*, původně podmíněné povahou následující za ním samohlásky, buď *a o*,

*) *hį̄sati* není desiderativum, nýbrž kořen *hiš-* (zvl. v pāli se objevující, m. t. v stind. *hē'ḍas* n. »vulnus«, též v koř. *hīḍ -hēḍ-* z *hiž-d-* srv. lit. *žaizdà* atd.: Brugmann II § 692), flektovaný dle VII. (*hinásti*) a VI. tř. Přízvuk *hį̄sati* ovšem vznikl vlivem desiderativ.

**) Divné je *jōdhānáh* »bojuje« při slovese *judhjátē* svým silným stupněm v kořeni. Snad okkasionálný tvar k vůli metru (RV I 121 8), podporovaný adjektivem *jō'dhanah*. Takováto adjektiva (*čē'tanah čjávanah rō'dhanah* a p.) vůbec rušivě působívala na naše participia, nebyla-li chráněna svou paradigmatičností.

anebo *e*, pozbylo vlastně vší raison d'être); a zvláště v slovesné flexi staré střídání v jazyce stind. i avestském (a staroperském) je skoro úplně a všude vyrovnáno ve prospěch hlásek podnebných (*č* atd.). Tak že o původní povaze samohlásky *a* v nějaké arijské koncovce slovesné (vzniklo-li ze staršího *e* či *o* či *a*) nesmíme s určitostí souditi z toho, stojí-li před ním souhláska podnebná. Tak na př. původní flexi **péqō* **péqesi* **péqeti* **péqonti*, která v jazycích arijských původně zněla **pákā(mi)* **páčasi* **páčati* **pákanti* (jako v slov. *peką pečešь pečeši pečetъ pekątъ*), nalézáme od nejstarších dob vyrovnanou v stind. *páčāmi páčasi páčati páčanti*, avest. *pačāmi* (gāϑ. *pačā*) *pačahi pačaiti pačinti* (jako v dnešním českém *peču pečeš pečou*). Proto nic nás nepoučuje o původní povaze hlásky *-ā-* v koncovce participia stind. *-āna-* okolnost, že před ní v slovesech o která jde tak říkajíc vždycky nalézáme hlásky podnebné; na př. *ručānáh nīǰānáḥ anūčānáh ruhāṇáḥ* (*h* jakožto střídnice staršího *ǵh* je v stejné řadě s hláskami podnebnými). Možná že *-ā-* vzniklo ze starého *-ē-* (a uvedeme v § 11. několik tvarů, v nichž stind. *-āna-* snad opravdu vzniklo z **-ēnó-*) a že proto před ním jsou souhlásky podnebné; možná však též, že toto *-ā-* je bývalým *-ā-* nebo *-ō-* (příp. *-ānó-* nebo *-ōnó-*) a že souhlásky podnebné sem vnikly tendencí jazyků arijských, v tvarech slovesných v podobných případech zpovšechniti hlásky podnebné. Tak na př. při slovese *duhē'* »dojím, dojí« (*h*, původně podnebné, i v tvarech jako *duhúh*, *duhrē'* a p., *g* z *gh* jen před souhláskami, před kterými *h* není vůbec možno: *dugdhām*, *ádhōk* z *ádhōkt*, *dhukšva*) máme part. *duhānáḥ dúhānaḥ* »dojící« (v obojím smysle našeho *dojící*; i na př. »krávu dojící«, i »kráva mléko dojící«) v RV v 12 dokladech, které ničeho pro původní povahu hlásky *ā* neznamenají; ale mimo ně dvakrát v témže významě stojí *dughānáḥ*, tvar, jehož *gh* vůči oné tak mocné tendenci jazyka stind. nám musí býti důkazem, že koncovka *-ānáḥ* na jisto zde, a bezpochyby tudíž i v některých aspoň tvarech podobných ukazuje ku původnímu znění **-ānós* nebo **-ōnós*, (anebo leda, podlé »Brugmannova« zákona, *-onós*), nikoli **-ēnós*. — Týž význam snad sluší přičísti part. *čakānáḥ*, jmenovanému v § 3.

9. J a z y k a v e s t s k ý bohužel má celkem málo dokladů tvoření, kterým se obíráme. Ale doklady ty nás v jedné věci poučují velmi podstatně. Avesta nemá tvarů, jako je védské *kr̥ṇvāṇáḥ tanvānáḥ śúmbhānaḥ* a pod., tvarů, v nichž participium na *-āna-* tvořeno s ponecháním specifických znaků přítomného kmene. Již fakta uvedená v § předešlém činí pravděpodobným, že tato participia nepatří původně kmeni přítomnému a že teprv později se dostala do jeho vleku: védské hymny předvádějí nám stadium, kdy vlastně způsob pozdější ještě bojuje se

starším: a jazykový stav avestský onu podobnost sesiluje. Z kmenů nějak odvozených s koncovkou *-āna-* nalézáme jen tvary z kmene *-s*-ového (§ 5.) a pak něco málo tvarů s reduplikací; ale po nějakém paradigmatickém provedení na př. tvaru part. pfti med. jako v sktě zde není ani stopy: reduplikovaná participia na *-āna-* mají v Avestě spíše ráz intensiv, v nichž dle § 4. tato koncovka snad je prastará.*)

K ind. II. konj. patří *isānō* »vládnoucí« = stind. *īśānah* (sloveso *ī'śē*, av. *ise*) a *framrvąnō* (*framravānō*) »vyslovující, vyslovený« = stind. *bruvāṇáh* (v RV jen tvar činný, *bruvān*; sloveso *brávīti*, av. *mraōiti*), mimo uvedené v § 2. *γnāna-*. Z jiných athem. konjugac mimo známé již *frjāna-* (se záhadnou flexí ve *frjąnmahī*) a *starāna-* (k nosovkovým konjugacím, jako stind *svānáh* vedlé *sunvānáh* k *sunō'ti* a p.) snad ještě záhadné *pairišhanāna*, patří-li k stind. kořeni *san-* (*ātarəčarana p.* »einen ringsum eingefassten Feuerherd« Geldner KZ XXV 564, »les instruments de feu qui se répondent« [*paitišhanāna*] Darmesteter). K themat. konjugaci I. se druží *azānō* v *raϑa hvazāna* It. 24 48 »vozem dobře jedoucím«**) (*azəmnō* ἀγόμενος »hnaný« je pass.) a *jazānō* »velebící« (*jazəmnō* *jáǧamānah* je Vd. 19 19 akt., jinde několikrát pass.) od sloves *azaiti áǧati*, *jazaite jáǧatē*; pak *vjānō* »pronásledovaný«***) s příslušným slabým kmenem ve *vjąs ča vjānas ča* »pronásledující a pronásledovaný« k slov. *vajeiti* »pronásleduje« (i významem lit. *vejù*; v sktě ostatně sloveso *vē'ti*, občas s podobným významem, patří ku konj. II.). Ke konj. VI. thematické patří *gərəzānō* »naříkaje« (: *gərəzaiti*, stind. *gárhatē*) a *dərəzānō* asi »pevný, silný« (v kompositech) k stind *dṛháti* »upevňovati«. Reduplikováno je *dadānō* »tvůrce« (stind. *dádhānah*) *daδrānō dadrānō* »držící, držený«, *vavazānō* »jedoucí« *kuχšnvānō* (*kuχšnvąnō*) »těšící.†)

---

*) Ovšem že nebylo původně zásadního rozdílu mezi flexí intensivnou a perfektovou: ale jde zde o to, že Avesta nemá participií pfti s významem minulým. Po formě ovšem *vavazāna*, *dadrāna* může platiti za part. pfti med. (jako Jacksonovi § 618).

**) Záhadno je *asrū azānō hištənti* Jt. 10 38 »slzy ronice (ženouce) stojí: *azānō* buď je chyba místo tvaru plurálného, anebo nepatří ku kmeni *azāna-*, nýbrž ku kmeni *azān-*. Srovnávalo by se pak jako nom. pl. se záhadným *stavān*, nom. sg. RV II 19 5, 20 5, VI 24 8 »veleben« (*stūjámānah*) místo obvyklejšího *stavānáh*, které pro svoji neobvyklost také se stalo obětí choutek konjekturálních.

***) Také RV X 85 II jest *viānáh*, významu ne zcela jasného (snad to ani není totožné slovo: srv. 3. verš strofy, a Ludwigův překlad).

†) Reduplikace zde tuším již svou hláskou se jeví dosti pozdní. Arijskou podobou kořene je **g'hnu-* (= stind. *hnu-*), prair. *znu-*; dle av. zákonů hláskových m. *znu-* vzniklo *šnu-* (Bartholomae Grundr. der iran. Phil. I § 31) a před *šn-* na začátku slova se vyvinulo *χ-* (t. § 86). A toto *χ-*, hláska nepůvodní, vlastně jen na začátku slova oprávněná, reduplikováno (s dissimilací) v *ku-*. Kdyby reduplikace byla stará, znělo by slovo asi **zušnvānō*.

M. t. na př. ještě sem patří *paitišānō*, slovo původu ne zcela jasného (*staota jesnja . . . daδrāna paitišāna* »aux St. j. . . . que nous retenons, d'un amour toujour nouveau« Darm.), *mišvānō* m. *miṭ-svanō* »věčně prospívající« (: *sujamna-*, *sūidjāi*, stind. *śvájati*), *vərəzānō* »membre d'une même corporation on d'un clan« Darmesteter I 235, II 472, ku kořeni *verǵ-* v csl. врѣзѫ врѣсти (též v jaz. stind. v některých odvozeninách *vṛǵ-*, v nichž, jako v sktě se stalo nejednou, splynuly věci rozličného původu).

V předešlém § dotkli jsme se mimochodem stind. slovesných adjektiv kmene *-ana-*, jejichž vliv dle našeho mínění se jeví do jisté míry ve vývoji stind. jmen na *-āna-* snad změnou vokalismu kořenné slabiky (a i změnami přízvuku: § 12). Vliv těchto jmen tuším ještě mocněji jeví se v Avestě. Je ovšem těžko říci, pokud se vliv tento jevil na participiích na *-āna-*, a pokud působil novotvary přímo k slovesu: dosti oblíbené odvozeniny na *-ana-* mohly se státi během času vzory pro tvoření tvaru s rozhodným rázem participiálným (jako v pozdním sanskrtě kmeny na *-in-* druhdy vystupují jako skutečná participia; tak dosti často v epice, na př. *anivartin-* Rām. II 105 31, *vartin-* III 53 1, IV 26 40, *bhūšin-* III 53 26, *vādin-* IV 9 27, *bhōgin-* MBh. Prat. Ch. R. III 2 13, *ravin-* III 188 81, *bhāvin-* »futurus« 190 54, *vādin-* XII 4 20 a č. j.). Tak m. stind. *āsīnáḥ* (*ā'sīnaḥ*) »sedě«, *śájānaḥ* »leže«, *stavānaḥ* »veleben« se říká v Avestě *āoṅhanō*, *sajanō* (i *sajəmnō*), *stavanō*. Pod. *aoǵanō* »dicens«. Nepůvodnost takovýchto tvarů plyne mi zejména z jejich odvislosti od přítomného kmene: není mezi nimi ani jediného, který by se lišil od příslušného kmene přítomného (úkaz tak častý u jmen na *-āna-*), a charakter přítomného kmene se druhdy vtírá způsobem při kmenech na *-āna-* v Avestě neslýchaným. Tak *hunvanō* »lisovaný« tuším jen zdánlivě se kryje s véd. *sunvānáh*: obojí je tvarem samostatným. Zřetelněji je tuto nesouvislost viděti při *aiwivaēdajana-* (*jōi hənti haoma . . . ašaja aiwivaēdajana* »které haomy jsou . . . svatě lisovány«): *vēdajānaḥ* je tvar rozhodně nevédský, objevující se jako novotvar teprv v epice (s rodem činným). Ovšem že souvislost vývojová mezi starým *-āna-* a tímto *-ana-* jest: jeví se v av. *sajanō* m. *sajānō* a p., a jeví se i v passivním významě některých odvozenin na *-ana-*: ale souvislost ta zakládá se na pozdním zmatení obojích tvarů, nikoli na jich původní parallelitě. Proto, vidíme-li v Avestě na př. *baranō* »nesa«, vidíme v tomto slově raději novotvar ku praes. *baraiti*, než něco starého; ač by bylo dosti svůdno vyložiti si je za obměnu staršího av. **barānō*, jež by v znění stind. bylo **bhirāṇáḥ* a v znění slov. *bъranъ*.

10. Jazyky arijské a slovanské nás tedy poučují o tvoření participiálném příponou *-āno-* nebo *-ōno-*, pojící se ku kořeni se

slabým stupněm samohláskovým. Shody mezi tvary arijskými a slovanskými v dokladech uvedených v §§ 1—3 jsou tuším takového rázu, že sotva dovolují posuzovati tvary arijské beze zření ke slovanským nebo tvary slovanské beze zření k oněm: děje-li se tak, děje se patrně proto, že posuzovateli jedněch z obou ušly druhé.

Se stind. participiovými kmeny na *-āna-* srovnává Brugmann Grundr. II 142 gotská part. praet. pass. na *-ans*: ukazuje na shodu mezi stind. *ǧuš̄ṇáḥ* »nalézaje zalíbení« (:*ǧušátē*): got. *kusans*, stind. *bibhidānaḥ* (part. pfti med., v staré době aspoň nedoloženo: *bhinátti* »findit«): got. *bitans*. Původní koncovkou je mu *-onos*, tvar, který je v kmenostupovém poměru s *-enos* (germ. dialekty v tvaru jmenovaném vedou jedny k tvaru onomu jiné k tvaru tomuto: l. l. 144): z pův. *-onos* opravdu by v jazycích arijských bylo čekati *-ānas*. Ale výklad tento Brugmannovi samému není samozřejmý: připouští možnost (Hirtova) výkladu, dle něhož by v ar. suffixe *-ānas* bylo hledati kmenostupovou odrůdu suffixu známého *-menos -monos -mnos* pro mediální participia: ar. *ā* bylo by střídnicí dlouhého samohláskového *m*. »Dasselbe *-mno* könnte auch in gr. *πτᾱνός πτηνός* »flügge« (vgl. Osthoff Zur Gesch. des Perf. 409) und dem Adjectiv *ἱᾱνός* (oder dieses aus **ἡανός*?) stecken. In dem ar. *-āna-* waren möglicherweise *-mno-* und *-ono-* zusammengeflossen.« Slovanské analogie, které jsme uvedli v §§ 1—6., mu ušly. Co se týče domněnky, že ar. *ā* vzniklo z dlouhého samohláskového *m*, tuším že těžko se dá hájiti, zejména vůči slovanským oněm analogiím. Není bezpečného dokladu v ar. jazycích pro *ā* vzniklé z dlouhé samohláskové nosovky takové, jejíž hlavní samohláska (*-me-no-*, *mo-no*) by byla původně stála za nosovkou (i doklady pro *a* z krátké samohláskové nosovky podobného původu jsou mi pochybny); a v slovanštině něco podobného je tím méně možno. Výklad tento arijské koncovky *-ānas* by zkrátka byl imperativem, slov. *pьsanъ* stind. *piśānaḥ* atd. prohlásiti za tvary v koncovce odvozovací úplně různé. Jinak se má věc s výkladem *-ānás* z pův. *-onos*. Zde by se snad dalo mysliti na rozličné stupně téže původní přípony:*) ovšem že v tomto případě nedalo by se poznati, zdali ar. *-ānas* je pův. *-ōnos* (= sl. *-anъ*) či pův. *-onos* (got. *-ans*). Tímto výkladem by padlo také srovnávání ar. *-ānas* s ř. *πτᾱνός πτηνός*, v němž leží zárodek výkladu pravděpodobnějšího.

Je to výklad, který naznačuje Bartholomae Grundriss der iran. Phil. I 110 slovy: »*ana* (v avest. *hunvana-* atd.) mag auf

---

*) Zejména by se délka mohla vykládati za »Dehnstufe« vzniklou v tvarech jako ono védské *stavān* (str. 281**), které patrně není tvarem kmene na *-āna-* a přece těžko se dá odloučiti ode jmen tímto způsobem utvořených.

ṇna- zurückgehen; das *ā* könnte von den *ā-* Praesentien stammen; s. dazu Studien 2 175.« Patrně soudí, že přípona *-āna-* vznikla u slovesných kmenů na *-ā-*, jimž věnoval obšírný výklad ve svých Studien zur indogermanischen Sprachgeschichte 2. Heft (Halle a. S. 1891) str. 61—204; srv. též Grundr. der ir. Phil. I 79 § 142, Brugmann Grundr. II 951 § 578 nn. Na citovaném místě ze Studien mluví Bartholomae o suffixe stind. *-āru-*, na př: v *pījāruḥ* »zlolajný, zlomyslný« (patří k stind. slovesu *pī'jati* s délkou *ī* zde nesprávnou, got. *fijan*, něm. *feind*); patrně naznačuje, že v *pījāru-* i na př. ve védském *pījā-na-* (§ 1.; tohoto v Studien ještě výslovně neuvádí) máme činiti se slovesným kmenem *pījā-*. S tím se úplně srovnáváme a k tomu se úplně hodí, je-li v ř. vedlé aoristového kmene *πτā* (*ἔπτην*) adjektivum verbalné *πτāνός πτηνός* »okřídlený, létavý« (*πτηνὸς οἰωνός, ὄνειρος* a p.); vždyť beztoho pro slovanštinu nikomu nenapadlo, aby na př. *pьsanъ* vykládal za odvozeninu něčeho jiného než slovesného kmene *pьsa-*. Při tom ovšem nikterak se netajíme vědomím, bohužel malomocným, že výklad tento je ještě dalek, aby byl výkladem úplně uspokojujícím. Co je slovesný kmen na př. psl. *pьsa-* stind. *piśā-*, a co je suffix *-no-*? Zatím nic než umělé výrobky grammatických retort, které snad teprv budoucnost učiní něčím životnějším. Nevíme ani, byly-li kmeny »slovesné« (říkávají jim i »praesentové«, i »aoristové«) na *-ā-* původně běžny v tvarech verbi finiti, či v odvozeninách jmenných, nevíme, které z odvozenin jmenných jsou staré, které mladší, nevíme podle kterých vzorů mladší takovéto odvozeniny asi byly utvořeny (»připojování suffixů« ke »kmenům« aspoň pro část daleko největší jazykového vývoje je jen napodobením starších vzorů). Do těchto záhad také počítáme otázku, na kolik je oprávněna theorie Hirtova, která aspoň v prvních vzorech slovesných kmenů na *-ā-* vidí stupeň »protoindoevropské base« na *-ā-*, v níž *-ā-* jest podstatnou součástí »base«, která původně jsouc utvořena dvěma slabikama stupně neseslabeného, seslabováním rozličným části jedné nebo druhé nebo obou nabývala tvarů, v jakých ji nalezáme v zachovaných stadiích jazykův indoevropských: na př. »base« *derā* v stupních *dérə* d_e*ré* d_e*rō'* d_e*rā' drē' drō' drā'* d_e*rə drə*. (Der indog. Ablaut 42 nn.) Pro historické doby jazykův indoevropských je theorie Hirtova hudbou dávné minulosti; i připustíme-li, že *ā* v sl. *dьrati dьranъ dьrachъ* původně snad nebylo suffixem, nýbrž součástí kořene či base, zajisté u vývoji jazykovém dávno nabylo platnosti suffixové, slovotvorné, t. j. napodobením jiných vzorů objevovalo se, kde nemělo před tím místa, a zase napodobením jiných vzorů bývalo míjeno, kde by se bylo mělo objeviti.

Osudy celého tvoření, jehož tak rázné shody mezi jazyky slovanskými a arijskými jsme v prvních §§ uvedli, jsou zkrátka pro doby předhistorické ještě zahaleny ve tmách Tolik ovšem

jest a priori pravděpodobno, že přípona *-āno-* (vedlé *-ēno-*? srv. § 11.) nebyla v prajazyce tak rozšířena na nejrozmanitější kmeny, jak ji vidíme v jazyce stind., že slovesná přípona *-ā-* nebyla tak obecným znakem pro tvoření praeterita, jak vystupuje v litevštině (a ještě samovládněji v lotyštině, kde skoro úplně potlačila minulý kmen na *-ē-*, v litevštině ještě dosti značně zužující rozšíření kmene na *-ā-*). Ale dále zatím pokročiti nelze. Vidíme na př., že jazykům arijským tak říkajíc úplně scházejí slovesné kmeny na *-ā-*, vyjma ojedinělé případy, jež se dostaly do vleku konjugací kořenných (na př. *drā'ti* »běží«, *psā'ti* »kouše jí«). Zejména praeteritových kmenů na *-ā-* není. Bartholomaeovo *mā' gṛhāmahi* RV VIII 21 16 (Studien 2 122 nn.) málo váží, protože *-āmahi* je častá koncovka osobná, jež zde se mohla mechanicky nápodobiti (podobně na př. je mi u Hirta, Ablaut § 400, védské *áhuāma* z téže příčiny velmi pochybným dokladem stupně shodného se slov. *zъva-ti*); důležitější by bylo pers. *uftād* »padl«, kdyby opravdu ukazovalo ku praírán. **ava-ptāta*, tvořenému jako ř. ἔπτη (Grundr. d. ir. Phil. § 142). Ludwigovo praetorium *ijāt* »šel« (Věstn. Kr. Č. Spol. N. 1886 19 n., 1896 V 19, 1899 IV 16, Rigveda VI 264 n., Über das Râmâjana v II. Jahresb. d. Ver. f. Volksk. u. Ling. in Prag, 1894, str. 36 n.; srv. též petrohradský slovník I 763, Holtzmann Gramm. a. d. MBh. § 1021, Böhtlingk Zeitsch. d. Morg. Ges. XLIII 58, 68) je tvar, jehož cena jest podezřelá jako podlé mého mínění cena každého tvaru, který se objevuje jen v epické literatuře, nemaje pro své stáří svědectví v dokladech védských. Také je tuším viděti, kde tento tvar vznikl. Jazyk měl podlé sebe impf. *ajāt* (k *jā'mi*) s 3. pl. *ajuḥ*, vedlé toho stejnovýznamné pft. *ījuḥ* (k *ē'ti*) a *jajuḥ*, k tomu zase optativy *ijāt ijuḥ*, *jājāt jājuḥ*, z nichž první v častých kompositech s praefixy jako *ati vi* se objevovaly s *ī* (*atījāt*, *atījuḥ*): konec konců v dobách, kdy smysl pro staré flexe tupěl, kdy činné minulé časy i optativ v živé mluvě zanikaly, mohl lehko býti, že rozličné tyto tvary se i pletly. Proto nalézáme i *jājāt* jako praeteritum, i *ījāt* (*ījuḥ*) s *ī* vlastně nesprávným jako praet. i jako opt. Počátky tohoto matení aspoň co se týče kvantity počátečného *i* jsou ostatně dosti staré: i grammatikové učí, že prekativ kořene *i* zní *ījāsam*, ale s praefixy na př. *nir-ijāsam* (3. os. *ījāt* tedy prek. vedle *ijāt* opt. praes.); partic. *ijānáḥ* RV objevuje se v SV ve variantě *ījānáḥ*. Zajisté pomáhalo i t. zv. intensivum *īmáhē ījátē* v starší době ke zvýšení zmatku. Zde snad (a také v koncovce *-uḥ* v 3. os. pl., objevující se v pftě, aor., druhdy v impftě) hledati jest i výklad, proč v epice občas zvl. v 3. os. pl. tvar optativný i u jiných sloves se objevuje s významem praeteritálním (Ludwig Rigveda VI 262, Věstn. 1896 V 21, 106; srv. i *sjuḥ* Rām. Bomb. V 62 15, *prāsnījāt* Böthlingk l. l. 59): zase tuším bylo by nesprávno, v těchto věcech hledati něco bůh ví jak starého.

Zkrátka, v arijských jazycích bezpečných dokladů praeterit kmene *-ā-* skoro nemáme. V řečtině jich něco je (Brugmann Grdr. II 955 n., Bartholomae Studien 2 128 n.), na př. *ἔδρᾱν* (stind. *ádrām*), *ἔτλᾱν*, epidaur. *ἐρρύᾱ*: lit. *pa-srùvo* v. *ἐρρύη*, lakon. *ἐσσούᾱ* (t. j. *ἐσσύᾱ*): slv. *čьvanъ* (*ščьvati*?) § 6; litevština jich má velikou spoustu: ale v těchto jazycích zase skoro není participií *-ānos*. Který stav je původnější: arijský, či řecký, či slovanský, kde každé praeterium na *-ā-* (na př. *zъva*: *zъvanъ*, *pьsa*: *pьsanъ*) má po boku participium na *-anъ* (anebo aspoň příbuzné s ním nějak verbale na *-anьje*?). Ostatně i v slovanštině máme ojedinělé doklady participia na *-anъ* bez příslušného slovesa: tak v *pьjanъ*, *čьvanъ* a j. (Pokračování.)

Václav Beneš Třebízský.

Literární obraz.

Napsala **Božena Jiránková.**

Rozdělení této práce spočívá na schematu E. Hennequina (podle českého překladu jeho Vědecké kritiky. Vydal Jos. Pelcl. V Praze 1897). Hlavní rozdělení na rozbor aesthetický, psychologický a sociologický přijato beze změny. Podrobnější rozdělení bylo nutno poněkud upraviti vzhledem k druhu a povaze spisů, jichž se rozbor týká, a tu bylo užito v prvé části jakožto vzoru kritické studie Leandra Čecha »Karolina Světlá« (v Brně 1891).

Literatura o Václavu Beneši-Třebízském:

Josef Braun, Vácslav Beneš-Třebízský. Obraz životopisný. Vyšel jako dodatek k sebraným spisům Třebízského a též o sobě.

K. V. Rais, Václav Beneš Třebízský (Matice lidu, ročníku XIX. číslo 4).

Důležitější články v časopisech: Fr. Eckert, Hlasy apoštolátu tisku 1884. — Chmelnenský, Vlast 1884. — J. J. Kořán, Světozor 1886. — Kolda-Malínský, Ruch 1884. — V. Š. Silván, Lit. Listy 1883.

I. Rozbor aesthetický.

1. Třebízského theorie povídky.

Měl-li Třebízský nějakou theorii románu nebo povídky vůbec, nedal nikde ve spisích svých na jevo. Ale měl zajisté theorii české povídky historické. Nevyjádřil ji sice nikde výslovně, ale vysvítá z mnohých jeho výroků, zejména kde ve svých úvahách srovnává český život dnešní s životem dřívějším a touží, aby Čechové poznali svou minulost a z ní si brali poučení.

Svými povídkami chce čtenářům tu minulost osvětliti. »Což by bylo za radosť, aby z českých končin vypleta byla ospalosť, rozehřáta lhostejnosť, sobectví změnilo se v obětovnosť, rozervanosť ve svornou práci, zabedněnosť v probuzení, a prodejnosti aby hlava jako zmiji byla rozšlápnuta.« (Stezkami našich dějin, Levohradecké pomněnky, Sebr. sp. V. 4. 185.) Z každého takového projevu vysvítá, že se Třebízský držel směru tendenčního, a sice tendence poučovati čtenáře o minulosti především vlastního národa, nadchnouti pro jeho slávu, vzbuditi lítost nad dobami jeho úpadku, vystříhati před chybami předků, živiti čtenářovu hrdost národní a lásku k vlasti a národu.

2. Spisy Třebízského podle doby děje.

Povídky a romány Třebízského lze rozděliti ve dvě hlavní skupiny: s látkou z historie vzatou a s látkou vzatou z doby současné. Oněch je veliká většina. Práce ty podle dob, z nichž je látka vzata, představují téměř všecky fase dějin českých od počátku křesťanství. Z jednotlivých prací Třebízského jde na jevo, že měl v úmyslu podati buď vylíčení všeobecného stavu národa nebo jednotlivých vrstev jeho, anebo pouhé vylíčení osudu jednotlivých osob nebo rodů historicky známých. Při některých povídkách však není nic historického, než pozadí doby, děj sám a osoby jeho nemají s dobou, do níž jsou vloženy, nic společného. Jiné práce, zejména práce skrovnějších rozměrů, ukazují jen na některý rys povahy české (na př. Zlatá srdce), nebo jsou to zpracované pověsti. Ještě jiné pak mají jiný účel (na př. Svůj k svému). Posléze Třebízský je také spisovatelem pro mládež a spisů náboženských.

V nejstarších dobách, o nichž máme jisté zprávy, poutal Třebízského především konflikt pohanství s přicházejícím křesťanstvím. Náleží sem děj povídek »Pod skalami«, »Z letopisů sázavských«, částečně i »Královna Dagmar«. Děj tohoto románu náleží do sklonku XII. a do počátku XIII. století. Těžištěm jsou tu boje severních Slovanů s Němci násilně jim vnucujícími křesťanství zároveň se svou vládou; české dějiny vystupují zde jen v druhé řadě. Třebízský vkládá do pobytu Přemyslova v cizině líčení osudů severních Slovanů, pokusy jejich svrhnouti jho Němců; Přemysla s rodinou jeho přivádí do styků s těmito událostmi. Dagmar či vlastně Markéta, dcera Přemyslova, objevuje se v románě znenáhla jako působitelka důležitého obratu v osudu potlačených Slovanů, postupem vypravování pak spisovatel posunuje postavu Dagmařinu stále více do popředí, až dojde k jejímu zasnoubení s Valdemarem Dánským, načež se děj románu přenáší do úryvku dějin dánských a styků jejich se slovanskými, zejména když Valdemar se stane vládcem severních Slovanů.

V dalším románu »Anéžka Přemyslovna« zobrazena jest důležitá doba dějin českých, totiž uvádění západní kultury do Čech. Král Václav I. zavádí do země západní mravy, libuje si v přepychu a nádheře dvora, hostí německé básníky a vůbec podporuje proudění živlu německého do Čech. Vliv dvora šíří se mezi šlechtu, zvláště mladší.

Do doby Přemysla Otakara II. náleží děj drobné povídky »Černý rytíř«, jedné z prvních prací Třebízského.

Následuje doba braniborská. Útrapy, jež dolehly na českou zemi, daly Třebízskému látku ke dvěma povídkám s názvy »Bludaři« a »Ondřej Saramita«. V Bludařích líčí na osudech rodiny Dvořákovy nucení k robotě dříve neobvyklé.

V povídce »Zábořský vladyka«, jejíž děj položen jest do času panování Karla IV., vypravován příběh, jenž s dobou nijak nesouvisí. Malý obrázek »Mrskači« líčí tažení zástupu flagellantů ku Praze.

Pozadí doby Karlovy a Václavovy má dále delší povídka »Pod Karlštejnem«.

Předzvěstí veliké reformace XV. století, působení proslulých kazatelů dotýká se »Miličova kletba«. Milíč působí nejen ohnivou výmluvností k nápravě mravů, ale vším jednáním svým o ni usiluje. Jednou z osob v dějinách českých nám zvláště sympathických, jež Třebízský rád činí středem drobných obrázků, je Tóma ze Štítného. Povídka »Na Štítném« uvádí čtenáře v rodinný život toho hlubokomyslného starce. Na klíčící ideje příštích let poukázáno je stykem rodiny Štítného s mistrem Janem z Husi. Velikého vůdce v příštích bojích poznáváme v povídce »Na stavech«.

Do r. 1420 náleží »Petr Obrovec«, »Jan Abatyše«, Svatba Litoměřická«. — »Z úkladů ancikristových« líčí stručně hanebou porážku křižáků u Žatce 19. září r. 1421. — Obraz z dalších událostí dějinných je v povídce »Ancikrist«. V dubnu r. 1425 dobývá spojené vojsko Sirotků a Táborů města Slaného. Zradou cizince, jenž měšťanům předstíral poslání Jana Husi, dobudou města. — Jednota panská, založená na počátku r. 1434, předstírajíc zjednati mír v zemi, má vlastně namířeno proti bratrstvům Táborů a Sirotků obléhajícím Plzeň. »Z posledních dnů Tábora« uvádí čtenáře do tábora obléhajících.

Povídkou »Stadický král« vchází spisovatel již do doby bezvládí v Čechách, nastalého po smrti Albrechta II. Hrdina povídky, jenž ke konci dává se poznati jako Václav Hořešovický, jest nejasnou postavou, již vytvořila fantasie spisovatelova spojivši ji s událostmi historickými. — Na Moravu položen jest děj krátkého, na pověsti založeného obrázku válečného »Kvítky z krve Boží«. Děj povídky »Chvatěrubský kvas« je z téže doby. Rovněž »Zlatá srdce«. V povídce »Konopištský zbrojnoš sedlákem« jest ukázka ukrutností křižáků,

s nimiž se spojovali někteří páni proti Jiřímu. — Pan Rendl z Aušavy, pověstný svými právy městskými, objevuje se v »Panu Zikmundu z Boršic« jako nápadník jeho dcery. — Doba povídky »Závěť Štěpána z Pálče« je sice utišením po předešlých bouřích, ale je to mír, při němž každý musí býti připraven k obraně. Za hranicemi zuří boje s Turky. — »Z páně regentových záletů« je z doby předposledního vladaře Rožmberského.

»Povídky Karlštejnského havrana« druhou částí svou »Pan David Boryně na Roztokách« náležejí do devadesátých let XVI. stol. Vane z nich hořká satira. — Některé rysy rozmařilé doby Rudolfovy má charakterisovati »Masopust na Karlštejně«. Cizinci jsou v Čechách vítáni a mravy jejich šíří se v české šlechtě. — Nejpestřejší obraz doby Rudolfovy podává román »V podvečer pětilisté růže«. Petr Vok, upadající do ohromných dluhů, hledá pomoci u lichváře Adama Hrzana. Na dvoře císařském vládnou chytří dvořané, císař oddává se svým libůstkám, je klamán od šejdířů, jsou pořádány slavnosti; posléze někteří se obracejí k Matyáši. Zauzlení děje způsobuje v románě poměr Hanuše ze Serinu k dceři Zlatokopského mlynáře. — K historii domu Rožmberského druží se též »Z končin pětilisté růže«. — »Alchymista« je obrázek škodlivého působení alchymie.

Následují povídky z roku 1619 a let dalších, z války třicetileté. Z této doby je děj celé řady povídek Třebízského: »Kapitola ze slanských pamětí«, »Tryzna Bělohorská«, »Paní Kateřina Radecká z Radče a na Přemyšlení«, »Plzenští a Rokycanští«, »Očista«, v níž spisovatel zvláště pečlivě se snaží podati obraz doby, »Pro bílou labuť Švamberskou«, »Tomáš Dentulín«, »Ušlapán«, »Nevěstu za českou korunu«, obrázek vánoční »Pokoj lidem dobré vůle«, »Trnová koruna«, nejobjemnější práce z doby pobělohorské, epilog k ní »Poslední ze zelených lancochů«, »Černí Španělé«, »Děti Dalekarlie«, »Gothardův dolík«, »Bílé panny«, též první obrázek z »Povídek Karlštejnského havrana«, »Zakletec«, »Levohradecká povídka«, »Na slanských stínadlech«, »Dokonáno jest«, »Svoji k svému«, »Pan Odolan Pětipeský«, »Kostelík sv. Blažeje«, »Z morových let«, »Mezi proradci«, »Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic«, líčící hájení Vídně 1683.

Z doby sedmileté války je obrázek »Slepý mládenec«.

Z doby josefinské jsou tři práce Třebízského: »Bludné duše«, »Farář Loučenský« a »Vesnický Jakobín«.

Následují povídky, jichž pozadím je doba válek napoleonských: »Ze zapomenuté vesnice«, »Černí kyrysníci«,

»Korednice«, »Uriáška na vsi«. Z doby po bitvách s Napoleonem »Zavedli ho«.

Za poslední povídku, k níž Třebízský béře látku nebo podklad z historie, dlužno pokládati »První růže«. Děj je vzat z bouřlivého roku 1848.

Na posledním pak místě v pořadu prací Benešových buďtež uvedena sebrání několika drobných obrázků, jichž děj náleží do různých dob Jsou to především obrázky »Ze zapomenutých pamětí«, »Stezkami našich dějin«, »Z klidu a víru«, »Z farních archivů«.

Tím asi končí se řada povídek Třebízského s látkou z české historie. Do historie jiných národů slovanských náleží děj dvou povídek, »Martin Puškar« a »Mara Bočarovna«, první povídka z historie kozáků ukrajinských. druhá obrázek z bojů Bulharů s Turky.

Hlavním pramenem k látkám historickým byl Třebízskému Palacký, jako vůbec historickým romanopiscům, povídkářům i básníkům českým od let čtyřicátých Kromě toho užíval i jiných pramenů, na př. Beckovského, Bílkových dějin konfiskací a j., zejména také českých kronikářů starších, jako Václava Břežana nebo Pamětí Dačického. Shledával prameny též sám v různých archivech.

Užívaje zpráv historických Třebízský počínal si rozličným způsobem. Často nechal podklad dějinný beze změny a sám si kombinací svou vytvořil vývoj a postup děje, při čemž charaktery osob předváděl, pokud mohl, tak, jak je podává historie. Na př.: obrázek »Konopištský zbrojnoš sedlákem«, spočívající asi na Palackém, jenž uvádí zprávu letopiscovu o jednom příkladu ukrutnosti německých žoldnéřů (Palacký, Děj. IV. 580. 4. vyd.); »Svatba Litoměřická«, jež opět bezpochyby spočívá na zprávě Palackého (Děj. III. 205. 4. vyd.).

Jindy jde Třebízskému jen o vystižení doby, při čemž celý děj i osoby bývají výplodem jeho fantasie bez dosvědčeného podkladu historického, na př.: »Nevěstu za českou korunu«, »Zakletec«, »Děti Dalekarlie«, »Kostelík sv. Blažeje« a j.

Ještě jindy opět Třebízský historické zprávy pozměňuje nebo samu konturu děje, jež má záležeti v nezměněném podání historickém, vymýšlí, a to s patrnou tendencí, aby hlavní osoby děje vynikly v takovém světle, jak je líčí tradice nebo jak si je představuje spisovatel sám. Tak jest v románě »Královna Dagmar«. Historie nepodává zpráv o některých dobách života těch osob, které Třebízský postavil do popředí svého románu. Proto bylo auktorovi provésti netoliko podrobnou výplň děje, nýbrž i část kostry dějové vlastní básnickou kombinací. Je to pobyt Přemysla Otakara I. a jeho rodiny mimo Čechy, jsou to též synové Černínovi, někde pak je dokonce úmyslné odchýlení od pravdy historické, na př. příchod poslů dánských žádajících

o ruku Dagmařinu pro Valdemara na hradě pražském a nikoli v Míšensku (podobně v Čechově Dagmaře), a zejména všechen styk baltických Slovanů s Dány, kde Slované přijímají dobrovolně panství Valdemarovo, kdežto podle pravdy historické ve XIII. st. Dánové sami usilovali o panství nad Slovany, jehož za Valdemara II. dosáhli, ovšem jen na krátký čas.

Podobně Třebízský doplňuje svou fantasií mnohé události a postavy v »Anéžce Přemyslovně«, kde historie podává zprávy jen skrovné nebo i žádné (Děpoltici, dcera Jana Brienenského Elmíra). — V »Ondřeji Saramitovi« historické podání jest podstatně změněno. O muži tom a okolnostech s ním souvisících pojednává Palacký v »Literarische Reise nach Italien«. Ze Saramity, člověka obojetného, jenž se snažil zbožné úcty k Vilemíně, domnělé dceři Přemysla Otakara I., sobecky využiti, Třebízský učinil hrdinu čistého, vznešeného, upřímným zápalem proniknutého, jenž umírá nespravedlivě byv nařknut. — V povídce »Na Štítném« kombinace auktorova spojuje různé prvky čerpané z historie. Tak vznikl celý děj povídky. Myšlenka uvésti ve vlivuplné spojení dvě vynikající osoby té doby — nehledíc k tomu, že zde auktor položil za základ libovolnou kombinaci bez zřetele na pravdu historickou — nevyžadovala sice změn některých zpráv historických, ale Třebízský přece je učinil. Doba návštěvy Janovy, jenž je zde již bakalářem, nemůže býti rok jiný než 1393. Povídka pak jedná také o soudě, jejž Štítný vede s někdejším nájemcem svého zboží, Zbyňkem z Kamenice, což je změna historické zprávy, že tou dobou Štítný »panoval« na svém zboží a že Štítné po smrti Zbyňkově mělo jako odúmrt spadnouti na krále. Provolání, o němž Štítný nevěděl, bylo mimořádně v březnu r. 1393 obnoveno a 1394 dáno Štítnému za právo. U Třebízského dochází k obnovení pře (přičiněním Husovým) a tím k příznivému výsledku. Ve vypravování detailů Třebízský použil vhodně spisů Štítného, klada mu do úst výpovědi, jež Štítný sám napsal, a to jednak doslova (ovšem v převedení do jazyka nového), jednak v parafrasi úplně vystihující pravý smysl. Toliko na jednom místě Třebízský užívá slov Štítného ve smyslu jiném než byla napsána, pravě: »Pan Tomáš napsal za let dřívějších o proměnách věcí světských nejednu velekrásnou výpověď, o útěše s nebe, ježto slove křišťálové, i pro nejprostnější lid atd.«, kdežto Štítný mluví v Knížkách šesterých o různém způsobu útěchy a radosti, jíž budou míti ti, kteří přijdou do nebe, a praví, že ta útěcha bude také záležeti v tom, že »poznají, kak jest, a proč jest ono nebe, ježto slove křišťálové«.

Povídka »Na stavech« spočívá opět jen na fantasii spisovatelově, nahrazující podání historické. Ze života Žižkova vybral si Třebízský právě dobu, o níž se nic určitého neví. Obrazivost pak svedla auktora k vytvoření obrazu Žižky, jenž se značně liší od obrazu, jaký si o něm smí učiniti dějepisec na základech

historického bádání. (Viz Dr. H. Toman, Literní památky, duch a povaha Žižkova, Zpr. kr. č. spol. nauk 1893.)

Z uvedených příkladů vyplývá, že Třebízský někdy pracoval na pravdivém, dosvědčeném základě a omezil se jen na vlastní úkol historického povídkáře, totiž historické údaje uvésti v životní celek, jindy však že historii podle svých účelů měnil nebo povídku postavil na základ nehistorický.

3. Charakteristika osob.

Do dějů svých prací Třebízský uvedl veliké množství postav z různých dob českých dějin a z různých vrstev a stavů národa. V tom chaosu lidí historicky známých i od spisovatele vymyšlených, lidí jiných dob, jiných zájmů, v jiných okolnostech žijících, lidí dnešnímu čtenáři více méně cizích a přece příbuzných snažíme se, abychom zachytili pohledem a pamětí aspoň tolik, co se jich zachytiti dá nebo ty, které nejvíc vynikají. Některé osoby Třebízského skutečně vryjí se do paměti; dovedeme si je kdykoli v mysli vyvolati; známe jejich osobní zvláštnosti, staly se nám známými jako lidé přítomné zkušenosti. Tak Refunda z Bludných duší, nebo určité pevné rysy starého Tábority Panochy. Panocha je »stará, zjízvělá vojna«, má své určité, zvláštní pohyby, svůj způsob řeči, a osobní, nahodilé, ale pro jednotlivce význačné znaky činí nám celého člověka jaksi důvěrně známým, dovedeme jej dobře rozeznati od jiných lidí příbuzných a témuž druhu lidí náležejících. Také postavy některých kněží jsou výrazné (farář Loučenský, farář i kaplan v Okrouhlicích).

Ale zevnější podoba většiny ostatních osob Třebízského čtenáři uniká. Dovede se snad upamatovati, že osoba určitého jména, v určitých poměrech žijící tak a tak si počínala, trpěla, slovem děj čtenář může míti v paměti, ale na osobě v něm súčastněné nepoznává jejích zvláštních rysů, není to určitě vyhraněná, z okolí svého plasticky vystupující bytost, nýbrž je tak podobna osobám stavem nebo jinak stejným nebo příbuzným, že s nimi splývá téměř v jeden vyšší, rodový pojem. Tak bychom si dobře mohli představiti synovce pana Petra Voka na místě mladého Plichty z Žerotína a naopak. Jen jiné poměry životní tu jsou, osoba je táž. Oba nám splývají takřka při pojmu »mladý český šlechtic«. — Zejména patrné je to při postavách dívek. O všech čtenář ví jen, že jsou nadmíru krásné. Jsou to dívky s očima modrýma jako květ pomněnky nebo čekanky, s nejkrásnějšími růžemi na tvářích, do nachova se rdícími při stydlivém sklonu hlavy ozdobené bohatým, plavým vlasem; nebo dívky s hlubokýma, sivýma očima, s hnědým lesklým vlasem a jahodovými rty; nebo dívky jižní krásy, černoočky s jiskrným, svůdným, vášnivým pohledem jako Marcelka (»Zavedli ho«) anebo s bledou, vážnou tváří jako Jiřička (»Anežka Přemyslovna«). Všechny jsou

neobyčejně, dokonale krásny. — Dívčí postavy jsou to nejvíce, při nichž Třebízský si dává záležeti na popisování zevnějšku. Taktéž do veliké míry při postavách starců. Bývají to stařečkové bělovlasí, s dobráckým úsměvem v tváři, jako na př. stařičký farář Loučenský, »stříbrovlasý kmet s věčně usměvavou tváří«, Blahut (»Z posledních dnů Tábora«), strýček Zachar (»Dokonáno jest«), slepec Stařeček (»Nevěstu za českou korunu«) a j.

Při ostatních osobách je zřídka líčení zevnějšku tak rozvedeno, leda když k tomu přivádí spisovatele zvláštní účel, na př. označení cizího původu (»Ondřej Saramita«) nebo snaha zobraziti typ některého stavu, na př. při postavách starých bojovníků, při postavě sedláka Květa (»Bludné duše«). Při postavách šlechticů českých, jichž Třebízský vložil do svých povídek dlouhou řadu, našlo by se málo takových charakteristik zevnějšku. Zde vládne slovo, čin. Podle této stránky pak čtenář musí si domysliti příslušný obraz zevnějšku. Je kontrast mezi výtvory postav dívek a postav mužů, zejména šlechticů: jako zde líčení zevnějších stránek ustupuje jednání, tak onde naopak.

Jindy Třebízský libuje si v jakési pozvolné malbě potrétů svých osob, přidávaje postupem vypravování nový znak ke znaku předcházejícímu (»Z letopisů sázavských«, Hořešovická Bětuška), nebo z celého zevnějšku vytkne si jedinou vlastnost, a označení její jest pak často se opakujícím epithetem té osoby (Evlal, »smědý hoch«, v »Anežce Přemyslovně«).

Co se týká vlastní charakteristiky osob, povah jejich, třeba vytknouti, jaké to osoby jsou. Nejúčinněji zasahají do dějů povídek osoby z rodů šlechtických. Byla to šlechta, jež zaujala záhy význačné, pevné postavení v záležitostech veřejných, ona pak vyniká stále jako živel činný, jednající, dávající namnoze ráz kulturní povaze celé doby; když pak zlomena je síla její, když výkvět její propadá smutnému zahynutí, i v té době, a snad tím spíše, vnucovalo se takřka Třebízskému, aby k svým pracím volil osoby z této vrstvy národa.

Osoby panovníků a jejich rodin tvoří střed děje v románě »Královna Dagmar«, v »Anežce Přemyslovně«, jinde vystupují jen příležitostně, ač i tu »V podvečer pětilisté růže« dosti obšírně líčí se dvůr císařský.

Na druhé straně stojí v popředí pozorování historického sám základ národa, prostý lid. Třebízskému nejblíže byl vždy lid venkovský, rolnický, z něhož sám pocházel a jehož duši nejlépe znal. Osob z této vrstvy národa mohla historie Třebízskému podati málo, neboť historie zaznamenává jen činy velikých. Zde tedy spisovatel měl volnost tvořiti sám nejsa historickou pravdou vázán a omezován. Pohlížíme-li pak na spisy Třebízského podle chronologie líčených dob, shledáváme, že v povídkách náležejících svým dějem do dob starších, asi tak do konce války třicetileté, jsou líčeny hlavně osudy, poměry a život šlechty. Prostý lid

v nich vystupuje jen v osobách vedlejších. Několik povídek líčí život a osudy měst ve starších dobách: »Svatba Litoměřická«, »Ancikrist«, »Kapitola ze Slanských pamětí«, »Plzenští a Rokycanští«, »Tomáš Dentulín«. V povídkách z doby války třicetileté lid začíná více vstupovati do popředí, a již i větší práce věnovány jsou úplně lidu: »Dokonáno jest«, »Bludné duše«. Dřívější poměr se obrací; poslední větší postava šlechtice je v Kašparu Zdeňku Kaplířі.

Při charakteristice osob z rodů panovnických Třebízský řídil se tím, jak historické zprávy nebo tradice udávají povahu jednotlivých těchto osob. Takové zprávy naznačují ovšem jen hlavní rysy charakterů, a na ty se také Třebízský omezil. Podle toho jsou tyto charaktery psychologicky velmi jednoduché, určité, hotové, nikde není podáván teprve vývoj. Scény, kde osoby svou povahu vyjadřují, zdají se téměř býti jen k tomu sestrojeny, aby se mohla ta neb ona stránka povahy projeviti. Kdybychom při jednotlivých osobách z každé takové scény vyvodili příslušnou vlastnost charakteru, výsledek by nebyl nic jiného než prostý, suchý referát historikův.

Charakteristika šlechticů ve větších pracích Třebízského je asi téhož rázu. Úkol romanopiscův: pravděpodobně vzhledem k celku povahu doplniti, zejména jsou-li historické zprávy o ní skrovné a osoba ta zaujímá důležité místo v ději, vyplněn tu není. Charakteristika některých osob má zároveň za účel charakteristiku celého stavu nebo části jeho v jisté době, na př. pan Hrobčický v »Závěti Štěpána z Pálče«. Poměrně k nejzdařilejším postavám šlechticů náleží pan Zikmund z Boršic, pan David z Boryně, hrabě Slavata (»Ušlapán«) a Kaplíř. Lépe se dařila Třebízskému charakteristika šlechticů v drobných obrázcích »Stezkami našich dějin«. Tu několika črtami podány význačné rysy povah, jež nejsouce vpleteny do rozvláčného děje, tím více vynikají. Lépe zde Třebízský charakterisuje stinné stránky povah, než stránky dobré.

Osob stavu městského je poměrně velmi málo. Ve »Svatbě Litoměřické« jsou představiteli dvou protivných, příkře proti sobě stojících táborů; purkmistr Pichl líčen jako muž naskrze bídné povahy, konšel Radobyl, podobojí, jako muž poctivý, šlechetný. V »Tomáši Dentulínovi« Dentulín i panna Salomena důstojně a hrdinně snášejí příkoří činěné jim od protireformatorů.

Lid povídek Třebízského je téměř stále podroben nějakému tlaku. V prvních dobách křesťanství je to zápas staré víry s novou, později zápas s pány zavádějícími poddanství; válkami husitskými počíná řada let válečných a tu vzmáhá se myšlenka demokratismu. V povídkách z válek husitských líčen jest více život vojenský vůbec, osoby z lidu vyskytují se tu jen porůznu a v postavení podřízeném, ale v povídkách z dob války třicetileté vystupují již značně do popředí dějů, neboť vedla tu Třebíz-

ského hlavně snaha vylíčiti utrpení poražených, totiž šlechty, a zejména také utrpení lidu dlouhou válkou stiženému. Práce z dalších dob jsou většinou jen krátké obrázky z válek napoleonských (v Povídkách z naší vesnice) a posléze črty ze současného života.

Vlastnosti lidu vůbec vyjádřeny jsou u Třebízského nejvíce za takových příležitostí, kde lid projevuje sympathii nebo antipathii vůči osobám v ději jednajícím. Tu spisovatel poukazuje obyčejně na stinné stránky povahy lidské. Lidé jsou zlomyslní, nenávidí, vidí-li ve středu svém někoho, kdo vyniká nad ně; jsou lehkověrní, vrtkaví, kloní se obyčejně k tomu, kdo má moc, jsou ješitní, chlubiví. Velmi pěkně zdařila se Třebízskému charakteristika davu v »Petru Obrovci«. Jde slepě za svým vůdcem, nemá vlastní vůle, vlastní myšlenky, je tělem, jehož hlavou je Obrovec.

Vylíčení charakteru specificky českému lidu vlastního Třebízský věnoval zejména dvě větší práce své, »Dokonáno jest« a »Bludné duše«, a dále obrázky shrnuté ve sbírce »Z drobných črt«. V ostatních povídkách také leckdy se vyskytuje příležitost k takové charakteristice, ale tu vyplývá méně z děje, obyčejně jen ze slov buď spisovatele samého nebo z výroků vložených do úst mluvících osob. »Dokonáno jest« nejdůrazněji postaveno jest na náboženském smýšlení a citu lidu českého. Život těch lidí je veskrze proniknut náboženstvím; to jest jim životní otázkou v nejplnějším slova smyslu, živlem, v němž duševní život jejich tak hlubokými kořeny je zapuštěn, že je nutí k boji proti násilí protireformačnímu za nejnevýhodnějších okolností, spojených s nejhoršími útrapami. Boj jejich za svobodu smýšlení náboženského jest základem, osnovou celé povídky, pohnutkou všeho jednání. V »Bludných duších« spisovatel předvádí život lidu rozmanitěji. Sedlák Květ je vzorem Podlešáků, lidu, jenž si zachoval pevnost a hrdost charakteru v době, kdy vrchnost snižovala své poddané různým způsobem.

Nadšeně Třebízský líčí poesii poutí venkovského lidu. V povídce »Pod Ročovem« kreslí pestrý obrázek shromážděného množství a upozorňuje zároveň na rozdíl mezi lidem českým a německým, při podobných příležitostech zvláště patrný. Popisů toho rázu není v povídkách Třebízského mnoho. Je to poetický, světlý zjev ze života lidu, u Třebízského vzácný, zároveň pak zvláště mu milý. Stejný předmět mají »Svatá hora«, »Tuřany« a »Ročov« (»Z drobných črt«). Spisovatel oceňuje ono upřímné nadšení poutníkův, je sám jím unesen. Takový zdroj lidové poesie jsou také pohádkáři, jak je Třebízský líčí ve sbírce »Z drobných črt« a v některých povídkách.

Veliká většina povídek Třebízského má za historické pozadí dobu válečnou, jak jest viděti již z názvů některých dílů se-

braných spisů: »V červáncích kalicha«, »V záři kalicha«, »Pobělohorské elegie«.

V Petru Obrovci zobrazen jest onen typ vůdců, jenž dovede vlastní mocí uchvátiti, jenž má osobní prestyž. Obrovec je člověk vzbuzující u lidu hrůzu i podiv, má cosi démonického v sobě. Je v něm vylíčena chladná, železná vůle a vášeň, jež jako divoká vichřice jej unáší a smetá vše, co jí přichází v cestu, všechno jeho jednání je rudý požár, probleskující v jeho krvavě červeném znamení na čele. A tento ukrutný, panovačně neústupný vůdce pokoří se před velebností, která jej ovane ve zvucích vznešené hudby chrámové. Vášeň jeho náhle ztichne, on utíká od své kořisti.

Největší vojevůdce třicetileté války Albrecht z Waldšteina v »Trnové koruně« je stále v sebe uzavřen, jako muž pouze vnitřním ohněm ctižádosti žijící. Záliba jeho v astrologii jest moc, která jej úplně ovládá, hvězdopravec Seni stojí při něm stále jako stín nebo jako zlý duch. Cílem je Waldšteinovi vždy »klamavý, omamující lesk koruny«. Všechen duch jeho je zaujat jedinou myšlenkou, všechno jeho jednání směřuje k jednomu cíli. Švédský jenerál Banér líčen jest v episodických obrázcích války třicetileté »Děti Dalekarlie« a »Bílé panny«. V »Dětech Dalekarlie« objevuje se hlavně jeho umění státi se mocným, obávaným velitelem, na jehož vůli závisí život každého vojína. Kdežto Waldštein jeví vždy na pohled klid, Banér má mnohem živější temperament. Rozkazy jeho jsou právě tak úsečné a odporu nezvyklé jaho u Waldšteina. Ale v krátkém příběhu »Bílé panny« přece se dá, a to dosti snadno, pohnouti, aby zanechal svého úmyslu. Naproti těmto vojevůdcům Torstenson jeví se v »Dokonáno jest« se stránky zcela jiné. Chování jeho jest mírné, laskavé. Je však pověrčivý »jako ten nejprostší voják v jeho armádě, jako v jeho mlhavé studené vlasti lid v nejzazším severu, jenž v to klade všecku svou víru, jak slunce vychází, jak zapadá, odkud vítr věje« ... (IV. 1. 378.)

Se zálibou a zdařile Třebízský líčí staré bojovníky. Náleží k nim na př. Záhoř (»Pod Karlštejnem«), Panocha (»Chvatěrubský kvas«), Dragoun (»Zavedli ho«), Holata (»Z letopisů sázavských«), Cerha (»Z posledních dnů Tábora«), Srša Jednooký (»Z úkladů ancikristových«) a j. Jsou hrdi na svou minulost, rádi vypravují o svých zkušenostech válečných a o různých příhodách, velebí obyčejně válečnictví jako nejužitečnější zaměstnání, jež jest jejich živlem, klidný život jest jim nepříjemnou zahálkou. Spisovatel líčí je někdy s humorem, jako na př. vychloubavého Holatu, Cerhu a j. Jsou chování drsného, ale srdce vždy mají dobré. Mnohdy něžný cit po léta skrývá se v duši takového drsného vojína (Cerha).

Často se vyskytují také obrazy z táborů, jež mají ukázati ducha, jaký ve vojště vládne. V »Trnové koruně« líčen jest ne-

vázaný život tábora Albingerova, v »Konopištském zbrojnoši« líčí se zvířecí ukrutnost německého vojska. Ušlechtilejší obrazy jsou z táborů vojska husitského a v »Trnové koruně« při líčení života v regimentu zelených lancochů. Tu spojuje všechny jedna ušlechtilá myšlenka, nejde jim o pouhý žold. Vedle hrubých scén v táborech leckdy zazní i dojemný ton. Zvláště pohnutě spisovatel líčí Dalekarliány.

V pracích Třebízského vystupuje mnoho osob duchovního stavu, vyššího i nižšího. V tom množství postav kněží jest největší jich počet přáteli české národnosti a zároveň přáteli obecného lidu. Obé bývá tu spojeno. Kněží tito jsou líčeni pouze se stránek dobrých. Jsou to buď kněží mladí (jesuita Vojtěch, okrouhlický kaplan), kteří uchváceni byvše zápalem pro svobodu českého lidu, obětují své myšlence všecko ostatní, nedbajíce ani závazků svého stavu; nebo to jsou školou života prošlí a zkušení starci, kteří takřka srostli s poměry a životem svých osadníků a jsou jim otcovskými rádci a přáteli, rovněž nedbajíce vlastního prospěchu a mnohdy i život obětujíce pro dobro těch, jichž se zastávají. Většina těchto kněží pak zastává zájmy lidu se stanoviska národnostního, nikoli náboženského. — K druhému typu kněží patří předem cizinci z řádu benediktinů a jesuitů a dále několik kněží domácích. U cizinců je pochopitelno, že pro český lid nemají citu neznajíce ho a neprožívše s ním jeho útrap. Avšak i osobní vlastnosti těchto kněží jsou postaveny do nepříznivého světla.

U Třebízského jeví se záliba užívati některých takřka stálých osob, neměnících se totiž povahově v jednotlivých povídkách a zaujímajících skoro vždy totéž místo v ději. Náleží sem na př. rychtáři. Jsou to vždycky lidé nepěkných vlastností, jež tu mírněji, tu výrazněji vystupují. Jsou zpupní, vypínaví, stojí vždy proti lidu při straně vrchnosti. Třebízský praví o nich: »Rychtáři v čase roboty, tak na počátku našeho století a skorem celé minulé a půl sedmnáctého, byli zvláštní druh lidí, otroci a nadýmavci zároveň, ponejvíce lidí beze studu a beze cti, jakých páni »vrchní« a páni justiciarové mohli použiti ke všemu.« — Takovými stálými osobami jsou též staří, věrní sluhové, na př. Olivec (»Podvečer pětilisté růže«), Kilian (»Kostelík sv. Blažeje«), Příbor (»Pod Karlštejnem«), Železník (»Zábořský vladyka«), komorník Josef (»Trnová koruna«), Dragoun (»Zavedli ho«). Věrnost a příchylnost jejich k pánům má někdy v sobě až cosi nepřirozeně nadsazeného, na př. u Olivce a zejména u Kiliana, jichž péče a obavy o rod, kterému slouží, stává se téměř chorobně utkvělou myšlenkou. — Jiná stálá osoba u Třebízského je žid. Má všechny špatné vlastnosti židům připisované Objevuje se jako dohazovač, prostředník, dává se používati k špatným skutkům (»Bludaři«), neštítí se žádných prostředků.

Vedle těchto typů, jejichž příslušníci liší se od sebe téměř jen jmény, jsou u Třebízského osoby, jež mají společnou jednu základní vlastnost, v další charakteristice pak se více nebo méně rozcházejí. Tak jsou vylíčeni lidé, kteří za nějakou vinu činí dlouholeté pokání: Ostříž (»Anéžka Přemyslovna«), Melichar (»Ze zapomenuté vesnice«), Kastelán Perchtold (»Pod Karlštejnem«), Štěpán z Pálče, kastelán Habicht (»Mrskači»), pan Jiřík z Pálče (»Očista«), zeman Podubec (»Trnová koruna), Pacovák (»Kostelík svatého Blažeje«). Pacovák a sedlák Melichar konají dobré skutky, aby utišili výčitku svědomí, při tom však jsou krutí, zatvrzelí. Oba chtí vinu svou smířiti vychováním syna ku stavu kněžskému. Také pan Jiřík v »Očistě« nalézá u syna řeholníka klid své duše. V malém obrázku »Po primici« má syn kněz sejmouti vinu s celého rodu. Po jeho smrti smiřuje otec vinu předků poutí do dalekých zemí, podobně jako činí pokání za své viny kastelán Perchtold, potomci Štěpána z Pálče, pan Jiřík z Pálče. Všichni, kromě sedláka Melichara, docházejí před smrtí odpuštění a klidu.

Mnoho společných rysů mají také lidé Třebízského podle poměrů rodinných. Rozmanitost je tu skrovná. Spisovatel nepředvádí téměř jiných rodin než tříčlenných nebo čtyřčlenných, vzájemné pak poměry členů jejich se velmi často opakují. Nejčastěji všichni členové rodiny žijí ve vzájemné lásce. Jinde spisovatel líčí tvrdé otce nebo pošetilé matky nebo oba pošetilé rodiče nerozumně vychovávající své děti.

U Třebízského jest znamenati rozličný způsob charakteristiky mužů a žen, starců, dívek. Charakteristika mužů jest poměrně nejrozmanitější. Ženy jsou velikou většinou líčeny jako oddané manželky a pečlivé matky, u málokterých objevuje se také jiná význačnější vlastnost osobní. — Postavy dívek a starců jsou nejslabší. Celé to množství postav dívčích tvoří jen několik skupin. Většina jich jsou samí andělé v dívčí podobě; jsou na vlas sobě podobné, odchylek od jedné společné charakteristiky je málo. Jednotlivé vlastnosti jsou jen u několika více do popředí postaveny, na př. hrdinnost a odvážnost v Milíně (»Pod skalami«), v Máře Bočarovně, v Rafaele (»Ze zapom. pamětí«), nebo odpor proti nešlechetnému otci (Křišťanka v »Povídkách Karlšt. havr.«, Vítězka ve »Svatbě litom.«, Otilka v Očistě, Gabriela v »Mezi proradci«). Ostatně vynikají všechny ty dívky všemi vlastnostmi, jež se pokládají za ozdobu dívek. Jsou buď zcela passivné nebo vystupují ze své passivnosti, brání-li svou čest (Bohunka v »Pod Karlšt.«) či na obranu rodičů (Světluška v »Blud. duš.«, dcera zámeckého pána v »Dětech Dalek.«) a p. Druhý typ jsou dívky lehkomyslné, záletné, lstivé a vzaty jsou nejvíce ze stavu šlechtického. Poněkud složitější povahu má jen Běluška Hořešovická (»Z let. sáz.«) a Ofka Žerotínovna (»Jan Ab.«). — Starci mají v ději přečasto úlohu pozorovatelů a karatelů současných udá-

lostí a jednání jiných osob. Většině starců je společna jakási blouznivost, mnozí z nich jsou nositeli divných, neobyčejných myšlenek, na jichž provedení vynaloží všechny síly. Na př. Stařeček v »Nevěstě za čes. kor.«, Lapidár v »Čer. Špan.«, neznámý stařec v »Pro bílou labuť Švamb.«. Často vedou řeči věštecké. Ta stálá blouznivost, pathetičnost a vůbec psychologická pravděnepodobnost většiny starců unavuje a znechucuje se.

Zvláštností Třebízského jsou osoby, jež obestírá po celý děj jakási tajemnost, kterou teprve ku konci odloží a čtenář se teprve tehdy dovídá, kdo vlastně jsou. Je to potomek Štěpána z Pálče vydávající se za mistra Štěpána, jenž byl již půldruhého sta let mrtev, stříbrovlasý stařec, pocházející z rodu Švamberků (»Pro bílou labuť Švamb.«), velice mu podobný »stadický král«, tajemný stařec v »Gothard. dol.«, Refunda v »Blud. duších«, krajánek Oremus (»V podv. pětil. růže«), Niklot v »Královně Dagmaře«.

Povahu osob Třebízského nejčastěji poznáváme ne z řeči a jednání jejich, nýbrž z referátu samého. Někdy Třebízský užívá výhradně tohoto způsobu charakteristiky, o osobě samé, jaká jest bez zřetele k výkladům spisovatelovým, není mnohdy možno učiniti si poněkud jasnou představu.

Lidé Třebízského jsou buď veskrze dobří, buď veskrze zlí. Při osobách činných vždycky vyniká jediná vlastnost, jediná mohutnost duševní, a v té potom se vyčerpává celý jejich vnitřní život. Všechno jejich jednání, cítění, myšlení jest napiato jedním směrem. Nevidíme tu nijaké rozmanitosti duševních jevů, není tu žádného přemýšlení o vlastním jednání, žádných rozporů, krisí duševních, žádných pochyb a nerozhodností. Všechno duševní dění a projadřování toho dění jest přímočaré, jisté, určité, jednoduché. Kreslí-li spisovatel na př. postavu intrikána, tedy každý pohyb, každé slovo té osoby prozrazuje tuto úlohu. Takový člověk pak nejeví se čtenáři jako člověk s mnohými vlastnostmi duševními, s tou rozmanitostí a plností života, jak vidíme lidi ve skutečnosti, nýbrž jen člověk, jenž má tu a tu úlohu v ději vyplniti.

Třebízského tvorba jest idealistická. Vybírá ze znaků, které podává skutečnost, jen znaky některé, isoluje je bez zřetele k ostatním znakům povahy a k ostatnímu životu duševnímu, takže tu platí slova Guyauova o způsobu romantiků, jež uvádí L. Čech, že totiž »uvádějí lidský stroj na jediné jen kolečko a nahromadivše jistou sílu veškeré pak užívají, aby do krajností hnali danou vášeň«. Tak je na př. při bratru Atanáši v »Černých Španělích«, jenž ponoukán jsa neústupností od práv dosavadních mnichů v Emauzích konečně jako pološílený vystoupí při slavnosti na kazatelnu a hřímá proti cizím mnichům. Pan Bořita Smečenský s takovou rázností hájí starých zvyků, že i syna vyhání z domova a zříká se ho, poněvadž se chytá novot. Příkladů bylo

by hojně. Tímto způsobem auktor kreslí vzory lidských bytostí na jedné straně, na druhé straně pak příklady odstrašující (na př. pan Hrabiše, král Zikmund, někteří kněží), čímž vzniká mocný kontrast, jeden z prostředků Třebízského ke vzbuzení silné emoce. Živly realistické tu a tam objevují se v jednotlivostech, počínajíc asi povídkou »Jan Abatyše«. Za příklad uvedeny buďtež: uvítání synovo od staříčkého otce v Černých Španělích, projevy lásky rodičů k synovi v Trnové koruně, postava Reíundova, staří vojíni, Křepelka ve Chvatěrubském kvasu. (Pokračování).

Úvahy.

Aristote Traité de l' âme, traduit et annoté par *P. Rodier,* maître de conférences à la Faculté des lettres de l' Université de Bordeaux. Tome I: Texte et traduction, str. XVI + 259. Tome II: Notes, str. 582. Paříž, Leroux 1900. Cena 25 fr.

K četným vydáním Aristotelovy psychologie druží se zde nové, francouzské, znamenající pokrok a vyznačující se vzácnou důkladností a svědomitostí. Základem všech vydání důležitého spisu tohoto je text Trendelenburgův z r. 1833, doprovozený kommentářem velmi podrobným, jenž bedlivý zřetel stále zachovává ke všem stránkám filosofie Aristotelovy; vydání to nově upravil r. 1877 Christ. Belger. Psychologii nově vydal Ad. Torstrik (Berlín 1862), ale upravil text i kommentář tendenčně, totiž na obhájení these, již zastával, že existují původní dvě recense všech prací Aristotelových, které pozdější vydavatelé v jedno vydání sloučili. Toliko v dochovaném spise o duši jest prý uchována jen recense jediná, ale Torstrik se domníval, že druhou nalezl v Paříži. Vydání Torstrikovo jest opatřeno podrobným kritickým apparátem, kritickými poznámkami, ale nepodává celkem mnoho nového pro porozumění obsahu spisu Aristotelova. Hypothesa Torstrikova je dnes jednomyslně opuštěna, text pak upraven dnes nejdokonaleji ve vydání Biehlově z r. 1896. V úpravě textové podstatných změn neučinil, za to však v úvodě, poznámkách i překladě velice o porozumění díla Aristotelova se zasloužil Ed. Wallace (Aristotle's Psychology in Greek and English, Cambridge 1882). Dílo stalo se tak přístupným psychologům z povolání, kteří právě v době nynější význam a dosah Aristotela jakožto zakladatele psychologie plnou měrou oceňují.

Podobného směru celkem je také vydání Rodierovo. Obsahuje dva objemné svazky, z nichž prvý podává řecký text s apparátem kritickým a překlad. V úpravě textové již podle chvalitebného příkladu Biehlova ukládá si Rodier značnou reservu a málokterou z hojných konjektur, jež se v nové době vy-

rojily, uznává za hodnou, aby ji do textu vřadil; v těchto změnách příliš odvážných a v hypothesách neodůvodněných nejdále zašel dle soudu jeho Essen ve svém vydání německého »kritického« překladu díla Aristotelova z r. 1892—96. Rodier správně, myslím, podotýká proti konjekturální horečce mnohých klassických filologů (úvod, str. III): »Je v tom jistá domýšlivost, pokouší-li se kdo o důkaz, že Themistiové a Alexandrové neznali tak dobře jako my jazyka a nauky Aristotelovy, a že místa, kde právě oni nenašli žádných nesnází, jsou nesprávná nebo nemají smyslu.«

Hlavní zásluha vydání Rodierova je ve francouzském překladě a obsáhlých poznámkách. Rodier osvědčil se již v obou svých thesích doktorských výborným znalcem filosofie aristotelské. V překladě jde mu o to, aby pomysly aristotelské správně i přesně ve vlastní podstatě byly vystiženy. Úsilí tomu obětuje často i plynnost výrazu a eleganci formy; kde doslovný, přiléhající překlad sám k porozumění by nepostačil, přičiňuje v závorkách doplňky a výklad. Snad není překlad tak uhlazený a plynný jako starší Barthélemy-Saint-Hilaireův, za to však šťastně vyvaroval se četných nesprávností tohoto. Výklad Rodierův obsahuje plné dvě třetiny obsáhlého díla, všímá si v první řadě bedlivě obsahu a myšlenkového postupu spisu a poskytuje tak značný interes věcný, který se zejména zvyšuje v těch částech, kde spisovatel ukazuje k souvislosti jednotlivých částí učení Aristotelova aneb podává ucelený přehled určité otázky (odkazuji jen k Rodierovu obšírnému výkladu pověstného místa Platonova Timaia 406B, 27—407A, 2 o složení duše). Vydání jest opatřeno podrobným indexem. Z citované literatury bylo by toliko doplniti, že Ritterova a Prellerova Historia philosophiae vyšla r. 1898 v 8. opraveném vydání.

Fr. Drtina.

Longinus on the sublime. The Greek text edited after the Paris manuscript with introduction, translation, facsimiles and appendices, by *W. Rhys Roberts*. Cambridge, at the University press 1899. XI a 288 str. Cena 9 sh.

Zajímavý spis »O vznešeném«, Longinovi neprávem přičítaný, těší se v Anglii veliké oblibě. V řadě vydání, které pořídili učenci angličtí, jest Robertsovo již sedmé, a překlad, který k němu připojil, již třináctý. Vydání jeho skládá se kromě předmluvy ze tří částí: z úvodu (str. 1—37), z textu s překladem (str. 39—161) a z dodatků (str. 163—261); k tomu druží se ukazatelé (str. 263—288).

V úvodě probírá vydavatel jasně a přehledně spornou otázku, kdo jest autorem tohoto spisu. Ukazuje přesvědčivě z důvodů vnějších i vnitřních, že jím nemůže býti Longinus, jenž žil ve 3. stol po Kr., nýbrž že dlužno vznik spisu klásti do 1. stol. po Kr., ne příliš dlouho po spisu Caeciliově, na nějž naráží se

hned na počátku. Důvody, Robertsem uvedené, mají platnost i nyní, třebas že se zatím pokusil Fr. Marx (Wiener Studien XX, 1898, str. 169—264) obhájiti opět autorství Longinovo. Marxe ostatně vyvrátil Kaibel v Hermu XXXIV, 1899, str. 107—132. Poněvadž pak nelze nikterak dokázati, že by spis pocházel od Dionysia Halikarnasského nebo některého jiného Dionysia z 1. stol. po Kr., nezbývá než spokojiti se tím, že jméno autora neznáme. Aby záhadný původ aspoň poněkud osvětlil, snaží se Roberts zjistiti, komu jest spis věnován. Spisovatel oslovuje ho pětkráte (I 4, IV 3, XII 4, XXIX 2, XLIV 1) slovem *Τερεντιανέ*; jenom jednou, a to právě na počátku, čteme ve všech třech pro kritiku textu důležitých rukopisech záhadné *Φλωρεντιανέ*. Roberts soudí, že autor původně napsal *Μαῦρε Τερεντιανέ*, řídké slovo *Μαῦρε* že však záhy bylo změněno ve *Φλῶρε*; z *Φλῶρε* a *Τερεντιανέ* vznikla prý korruptela *Φλωρεντιανέ*. Dle tohoto výkladu věnován by byl spis metrikovi římskému Terentianu Maurovi. Leč domněnku tuto, kterou pronesl Roberts již r 1897 v Journ. of hell. studies XVII, str. 189—211, sotva lze schváliti. Mimo důvody palaeografické svědčí proti ní též, že věk Terentiana Maura musíme klásti do 2. stol. po Kr. (srv. o tom literaturu Teuffelovu, str. 945[5] a Schanzovu III, str. 26), kdežto spis náš, jak Roberts sám dobře dokázal, spadá do století prvního. Musíme tedy i tuto otázku nechati nerozhodnutu na tak dlouho, dokud nějaký nález neposkytne nám nových pomůcek k jejímu rozřešení. Co pak se týče čtení *Φλωρεντιανέ*, učiníme nejlépe, soudíme-li se všemi dosavadními vydavateli, že jest to chyba místo *Τερεντιανέ*, a sice chyba vzniklá již v archetypu rukopisů našich. Ostatně budiž k chvále Robertsově řečeno, že neodvážil se domněnku svou *Μαῦρε Τερεντιανέ* položiti do textu, nýbrž že ponechal tu rukopisné čtení *Φλωρεντιανέ*, označiv je křížem jako porušené.

V druhé kapitole úvodu pojednává vydavatel velmi pěkně o významu knihy *περὶ ὕψους*. Podav stručný přehled obsahu, ukazuje, že jest tu obsažena nejen nauka o kráse slohu, nýbrž i ukázka literární kritiky. Pak následují případné poznámky o tom, jakou cenu má spis nejen v literatuře antické, nýbrž v literatuře světové vůbec.

Co se textu týče, srovnal Roberts znova nejdůležitější rukopis Parisinus 2036 (P) a podává z něho ukázkou dvě strany ve zdařilém světlotisku. Nového se ovšem mnoho nedovídáme; jsou to jen drobnosti rázu podřízeného, jež na úpravu textu nemají vlivu. Kollace Vahlenova z r. 1861, pořízená pro vydání Jahnovo, ukázala se tedy zcela spolehlivou. Řecký text, jak ostatně již v titulu knihy naznačeno, otištěn věrně dle rukopisu P; v kritickém apparátu pod textem zaznamenány pouze odchylky, v text přijaté, s označením, kdo je navrhl. Toto označení omylem chybí na str. 46, ř. 18 a 27. Ostatních rukopisů dovolává se Roberts pouze tam, kde v P vypadly listy, nebo kde máme v nich lepší

čtení než v P. Tím stal se apparát velmi stručným a přehledným. Celkem lze říci, že úprava textu jest zde ještě konservativnější než v 2. vydání Jahnově, uspořádaném r. 1887 od Vahlena.

Anglický překlad jest volný a čte se velmi pěkně; pokud jím Roberts překonal své předchůdce, nemůže ref. posouditi, nemaje překladů těch po ruce.

Velmi cenné jsou dodatky. První jest kritický (str. 163 až 185). Zde popisuje Roberts zachované rukopisy a pojednává obšírněji o nesnadnějších místech, přihlížeje při tom i k literatuře nejnovější. Postrádám tu však vysvětlení, co značí v apparátu hvězdička, a jak tomu rozuměti, že někde při dvou čteních vyskytuje se táž značka P. Obé jest převzato z vydání Jahnova, kde jest to též na str. VIII řádně vyloženo. — V dodatku druhém (str. 186—211) charakterisována jest případně řeč tohoto spisu. Roberts ukazuje, že autor nepatřil mezi atticisty, nýbrž že stál mimo ně: že libuje si v nadbytku slov a metafor, ve výrazech poetických a neobvyklých, avšak »ač mnohdy zdá se v řeči své dekadentem, dýše nicméně duchem nejlepší doby klassické.« K bližšímu poznání jazyka sestavil Roberts několik velmi pečlivých seznamů slov. V jednom podává *ἅπαξ λεγόμενα*, celkem 40, jichž nelze doložiti z dosud známé literatury řecké. Druhý seznam obsahuje řídká slova, která se vyskytují též u Platona (a později u Plutarcha) na důkaz, že skladatel byl jazykově pod vlivem Platona, jehož byl ctitelem. Zejména důležitý je glossář výrazů rhetorických, v němž každé heslo provázeno jest překladem a podrobným výkladem. — Dodatek třetí (str. 211—246) týče se stránky literární. Nejprve podán obsah spisu dle jednotlivých kapitol, pak přehledný rozbor, načež ukázáno v tabulce chronologické, že spisovatel dovolává se pouze autorů do 1. stol. po Kr. Autorové citovaní sestaveni konečně v abecední seznam a při každém připojeno, čeho třeba k porozumění. — Všem, kdož spisem *περὶ ὕψους* budou se obírati, velice se zavděčil Roberts přídavkem čtvrtým, bibliografickým (str. 247—261), kdež sestavil v pořádku chronologickém veškerá vydání, překlady, pojednání a články. Již pro tento spolehlivý přehled literatury, jenž jde až do r. 1898, bude vydání toto zajisté hledáno. Trojím ukazatelem věcným, jmenným a řeckým (str. 263—288), kniha zakončena.

Nelze pochybovati, že toto velmi vkusně upravené a prakticky uspořádané vydání stane se vedle 2. vydání Jahnova nezbytnou pomůckou každému, kdo bude se obírati spisem »O vznešeném«, a že znovu podnítí k horlivému studiu této cenné památky starověké. *Frant. Groh.*

Dionysius of Halicarnassus, The three literary letters (Ep. ad Ammaeum I, Ep. ad Pompeium, Ep. ad Ammaeum II) The Greek text edited with English translation, facsimile, notes, glossary of rhetorical and grammatical terms, bibliography, and

introductory essay on Dionysius as a literary critic by *W. Rhys Roberts*. Cambridge, at the University press 1901. XIII a 232 str. Cena 9 sh.

Ještě před nedávnem, kdo chtěl studovati literárně kritické spisy Dionysia Halikarnasského, zejména jeho dva listy k Ammaiovi a list k Pompejovi, musil uchylovati se k vydáním starším; neboť jediné vydání novější od Herwerdena (Dionysii Halicarnassensis epistolae criticae tres, Groningae 1861) bylo stěží přístupné. Pokrok značilo vydání Usenerovo (Dionysii Hal. librorum de imitatione reliquiae epistulaeque criticae duae, Bonnae 1889), v němž obsažen list k Pompejovi a II. list k Ammaiovi. Všechny drobnější spisy Dionysiovy shrne nové vydání, jež pořádá Usener s Rademacherem; v I. svazku, vyšlém r. 1899 v Lipsku u Teubnera, otištěny oba listy k Ammaiovi.

Ve svém vydání, upraveném podobně jako spis *περὶ ὕψους*, užil Roberts apparátu Usenerova; ale pro druhý list k Ammaiovi srovnal nově rukopis pařížský č. 1741, jehož zdařilý, avšak silně zmenšený snímek také připojil. Výsledek srovnání toho jest však nepatrný a pro kritiku textu bezvýznamný (p. 134, 16 *εὗροι* [Usener: *εὕροι*], p. 156, 10 *περι το* [Usener: *περιτο*]; p. 150, 18 *γενναιοτεροποιοὶ* zdá se býti tiskovou chybou). Poznámky kritické pod textem jsou stručné a přehledné, avšak mohly býti ještě stručnější; zbytečné aspoň jest uváděti zřejmé omyly písařské. Jinak dlužno uznati, že v úpravě textu vedl si Roberts samostatně a s nemalým zdarem; dodatek kritický (str. 164—182) svědčí o znalosti příslušné literatury a bystrém úsudku.

V úvodě (str. 1—50) pojednáno o životě a spisech Dionysia Halikarnasského. Chronologie rhetorických a literárních spisů stanovena velmi pravděpodobně a obsah jejich podán správně a přehledně. Pěkně vyložen poměr Dionysia k tehdejším i dřívějším spisovatelům řeckým i římským; celkový úsudek o Dionysiovi je zcela případný. Velikou cenu má glossář rhetorických slov (str. 183—208), kdež všechny terminy rhetorické, jichž Dionysios v dopisech oněch užívá, jsou jasně vyloženy a doklady i z jiných spisů opatřeny, a přídavek bibliografický (str. 209—219), v němž s velikou pílí snesena literatura ke všem rhetorickým spisům Dionysiovým. Pečlivě pracovanými ukazateli (str. 211—232) zakončeno jest toto vydání, jež můžeme vřele doporučiti.

Roberts hodlá nyní vydati ještě spis »De elocutione«, pod jménem Demetriovým zachovaný, a Aristotelovu Rhetoriku; po těchto studiích chce napsati dějiny literární kritiky ve starém Řecku. Na práce tyto můžeme se opravdu těšiti.

Frant. Groh.

Lysiae orationes recensuit *Theodorus Thalheim*. Editio maior. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1901. L a 400 str. Cena 3 mk., váz. 3 mk. 60 pf.

Hlavní přednost tohoto nového vydání vidím v tom, že z něho poznáváme zcela přesně veškerá čtení rukopisu Palatinského X (v Heidelberku), z něhož dle mínění H. Sauppe (Epistola critica ad G. Hermannum, Lipsiae 1841, p. 7 nn.) pocházejí všechny rukopisy soudních řečí Lysiových. Obstaral sice již pro 2. vydání Scheibovo (z r. 1855) pečlivou jeho kollaci Karel Ludv. Kayser, poněvadž však jest rukopis těžko čitelný, podali ti, kteří později jej srovnávali (Lamper, R. Schoell, Erdmann, Weidner, Pertz a Fuhr) mnohé opravy a dodatky. Z toho všeho těžil ovšem Thalheim; v případech pochybných dotazoval se Stadtmüllera, ředitele knihovny Heidelberské. Co za doby novější učiněno bylo pro kritiku textu Lysiova, toho všeho užito zde velmi svědomitě; chváliti jest, že podán v úvodu str. IX.—XII. podrobný seznam literatury, tak že, kdo by chtěl poznati blíže odůvodnění některého návrhu, najde je dosti snadno. V úpravě textu počínal si Thalheim právě tak obezřele a konservativně, jako při úpravě poznámkového vydání Frohbergerova (v Lipsku 1892 a 1895). Jako novinku, v bibliothece Teubnerské poprvé zavedenou, uvésti dlužno, že všechny změny textu rukopisného označeny jsou po příkladě Lipsiusově (ve vydání Andokida, v Lipsku u Tauchnitze 1888) proloženým textem. Škoda však, že upuštěno tentokráte od číslování řádků po straně; tím se užívání kritického apparátu, jakkoliv položen jest pod textem, jen stížilo. Jako vítané přídavky otištěny v úvodě (i s krit. apparátem) pojednání Dionysia Halikarnasského o Lysiovi a životopis Lysiův, Plutarchovi neprávem přičítaný. Obsahy jednotlivých řečí (XXXV—L) vypracovány podrobněji než u Scheibe; k tomu připojena zároveň příslušná literatura.

Má-li referent ke konci též něco vytknouti, bylo by to, že měla pro toto vydání, které bude zajisté na dlouhou dobu základem textu Lysiova, opatřena býti nová kollace rukopisu Laurent. C, na němž r. 1822 založil Bekker vydání Lysia v I. svazku svých Oratores Attici. Prohlásil sice Sauppe v pojednání výše uvedeném, že písař tohoto rukopisu byl muž duchaplný a řeckého jazyka velmi znalý, avšak že mnoho měnil nebo přidával dle svého úsudku, leč bližší prohlédnuti apparátu Thalheimova ukazuje jasně, že jsou tam čtení velmi dobrá a jistě správná. Thalheim přijímá jich též velmi mnoho v text, ale ovšem, věren jsa zásadě Sauppem vyslovené, označuje je proloženým tiskem, právě tak jako konjektury učenců moderních. S přeceňováním jediného rukopisu a zavrhováním všech ostatních máme však tak smutné zkušenosti, že bychom aspoň nyní měli se chyby té vystříci. Ostatně jestliže uznává se všeobecně samostatná cena rukopisů V a F pro řeč II. (*Ἐπιτάφιος*), jest tím zásada o výhradní ceně rukopisu Palatinského protržena, a to tím spíše, čím více objevilo se nejnovějším jeho srovnáváním, že ani on neobsahuje podání nezkažené. Jakkoliv Bekkerovy kollace osvědčily

se celkem jako správné, nemůžeme přece nyní, po 80 letech, kdy máme zcela jiné požadavky o kollaci rukopisů, spokojiti se jeho vydáním, zvláště když z něho leckde ani poznati nelze, co čte vlastně cod. Laurentianus.

Tisk je pečlivý. Do latinsky psaného apparátu vloudila se jednou (I § 13) němčina: καὶ vor ἀπιοῦσα del. Halbertsma.

Konečně připomíná referent, že od nynějška lze obdržeti téměř všechny svazky z Teubnerovy bibliotheky spisovatelů řeckých a římských též vázané v plátně. Touto novotou, zavedenou nejspíše k vůli Anglii, kde začala před rokem vycházeti nová Bibliotheca classicorum Graecorum et Romanorum Oxoniensis, zavděčí se nakladatel zajisté i odběratelům našim. *Frant. Groh.*

Geschichte des Alterthums von *Eduard Meyer.* Dritter Band. Das Perserreich und die Griechen. Erste Hälfte: Bis zu den Friedensschlüssen von 448 und 446 v. Ch. S mapou starého světa v r. 480 př. Kr. Stuttgart 1901, Cotta. XIV a 691 str. Cena 13 m.

Dílo Eduarda Meyera obnovuje pokus Dunckerův, vypsati totiž dějiny starověku (rozumí se ovšem jen národů kolem moře středozemního) ve vzájemné souvislosti a tím právě proniknouti ve výkladu jednotlivých událostí hlouběji, než může dějepis pouze jednoho národa. Díl I. (r. 1884) obsahoval dějiny orientu až do nastoupení Dareiova, díl II. (1893) dějiny západních národů starověkých do téže doby. Vidno, že tu disposice chronologická kombinována (jako u Dunckera) s geografickou; spis má býti sice dějinami všeobecnými, ale pouze starověku; tím liší se od děl, jež sepsali Ranke a Helmholt. V provedení této myšlenky E. Meyerem můžeme stopovati ohromný pokrok, učiněný v dějepise starověkém od doby Dunckerovy jak co do rozmnožení materiálu, tak co do zdokonalení methody.

Zvláštní předností díla Meyerova jest jeho forma. V krátkých paragrafech jsou vypsána fakta, o něž jde, slohem lapidárním, a to pokud možno (ač ne výhradně) dle prvotných pramenů. Doklady a rozbor pramenů podány v poznámkách za každým paragrafem; tam také zařaděny krátké zmínky o chronologii, moderních hypothesách a t. p. Poznámky ty jsou co nejstručnější, ježto podrobnější odůvodnění svých výsledků podal spisovatel ve svých Forschungen zur alten Geschichte I. 1892 (k II. dílu svého dějepisu), II. 1899 (k svazku tomuto).

Ve vypravování vlastním nespokojuje se spisovatel pouhými fakty, nýbrž vyplňuje mezery v ucelený obraz svými kombinacemi a reflexemi, jež ovšem skoro všude snadno lze od fakt rozeznati. Dílo jest psáno jednolitě bez kollektaneí (v. předmluvu k II. dílu str. IX) a effekt slohu lapidárního, při kterém teprve fakta sama mohou náležitě vyniknouti, jest veliký; v souvislé četbě čtou se některé části (na př. o Themistokleovi, Kimonovi, Pausaniovi str.

508, 518 a j.) jako napínavý román. Mimovolně vzniká v čtenáři přání, aby sloh takový zavládl všude v historiografii a zejména živě pociťuje rozdíl mezi ním a ‚květnatým‘ (!) slohem, jenž u nás ve většině prací o dějinách starověkých se jeví.

Díl třetí, jenž měl jíti až do bitvy mantinejské (r. 362), rozdělil spisovatel ve dvě polovice a podává nám prozatím ve svazku tomto dějiny starověké až k mírům, uzavřeným mezi Persií a Řeky, a mezi Atheňany a Sparťany. Nejprve (až do str. 236) podány dějiny orientu pod vládou perskou ve stol. V.; ostatek věnován dějinám řeckým za válek perských. Část první bude asi širokému kruhu čtenářstva našeho poněkud vzdálena, ježto mu zde zpravidla schází známost jazyka a literatury národů východních, základní to podmínky studia dějin každého národa; vždyť u nás i někteří badatelé zapracovávají se teprve »v zralejším věku mužském« do studia oněch pramenů. Právě však z tohoto líčení Meyerova může i laik nabýti přesvědčení, jaké důležitosti jsou dějiny starého orientu jak samy o sobě, tak vzhledem k správnému pochopení dějin řeckých, a jak jest pro nás naprosto nutno, aby i vědecké bádání jimi ve větší míře než dosud se obíralo, řídíc se skvělou methodou Meyerovou, jež založena jest na úplném ovládání látky a na důkladné, skutečně *filologické* její znalosti. Vykládáť Meyer, předeslav (str. 5—16) několik poznámek o pramenech, nadmíru poutavě o zřízení říše perské té doby, k čemuž pak připojuje výklad o stavu Židů ve vyhnanství a po návratu do Palaestiny, jak jeví se v současné literatuře. Zajímavé jsou tu zvláště poznámky, že Persie jest stát kulturní, tak jako později císařství římské (str. 25), o užívání různých jazyků v říši (str. 28, 47), o satrapiích (str. 49 n.), o samostatných knížatech (str. 54), o městech řeckých pod vládou perskou (str. 56), o poplatcích a daních (str. 84) a o národech střední Asie (str. 106). Vypravování Herodotovo o tažení Dareiově proti Skythům jest dle Meyera zcela nehistorické; Dareios nepochybně nepřekročil ani Dněpru (str. 114). Zpráva, že Miltiades zabránil zboření mostu, jest bajka (str. 115). Dále jedná se o umění perském (str. 116 nn.) a o náboženství (str. 122 nn.).

Také část druhá má úvod o pramenech (str. 237—290). V něm charakterisuje Meyer nejprve lidové podání o válkách perských, které (jako podobná podání o jiných dobách) vůbec nepřihlíží k vnitřní souvislosti a věcné možnosti událostí, nýbrž jen k výsledkům a k momentům nahodilým (str. 240). Přecházeje k jednotlivým pramenům, vytýká Meyer, že dílo Herodotovo složeno jest naskrze s tendencí Atheňanům příznivou; jest psáno najednou a spisovatel přestal úmyslně v r. 479. Pramenem byla mu hlavně tradice, již v celku podává tak, jak ji slyšel. Řeči u Herodota jsou veskrze od něho složeny; pravá historická kritika jest mu ještě úplně cizí, dílo vypadá jako mosaika, vyniká však pěkným vypravováním (str. 242—247). Eforos podával pouze

své konstrukce a jen výjimkou zachoval některá udání z authentických pramenů (str. 248). V dějinách pentekontaetie není Stesimbrotos výhradním pramenem našich zpráv (str. 251). Thukydidův výklad o ní jest sice pouhým náčrtkem, avšak spolehlivým: Eforos tu skoro veskrze podával pouze zprávy Thukydidovy, Diodoros pak rozděluje tento výklad Eforův skoro vždy nesprávně na jednotlivá léta. Platon a Aristoteles jsou v posuzování státníků té doby odvislí na svých theoriích a podrobují muže ony měřítku obyčejné morálky soukromého života. Aristotelova *Ἀθηναίων πολιτεία* zejména, jsouc závislá na oligarchické své předloze, obsahuje jen karrikaturu skutečného vývoje té doby (str. 255 nn.). Co se týče pramenů války peloponneské, jest dílo Thukydidovo vydáno jako celek, a to teprve po r. 404. Thukydides jest prvním historikem, jenž zná vědeckou methodu, totiž kritiku pramenů a pátrání po skutečných příčinách dějů; řeči jsou veskrze jeho komposicemi. Přes některé omyly ve věcech vedlejších jest Thukydidova hodnověrnost v podání fakt a správnost jeho kritiky nepopíratelna (str. 262 nn.). Xenofontova Hellenika předpokládají všude tehdejší hojnou literaturu o dějinách současných; proto mnohých událostí pomíjejí. Xenofon jest typickým repraesentantem reakce, ale fakta, která slyšel, podává správně. Hellenika jsou jednotné dílo napsané po roce 362 (str. 279 nn.). Ztráta díla Filistova jest z největších ztrát antické historiografie. Listy Platonovy jsou pravé (str. 287). Dílo Timaiovo bylo výplodem knižní učenosti, bez znalosti skutečných poměrů (str. 288).

K výkladu o pramenech připojena krátká zmínka o moderních dějepiscích té doby. Zde shledáváme příkré odmítnutí Rankeho (str. 291), dobrý úsudek o Curtiusovi, u nás dosud přeceňovaném (str. 292), a Grotovi (str. 293). Z novějších cení Meyer nejvíce Belocha a Wilamowitze.

Vlastní výklad dějin řeckých rozdělen v sedm kapitol; z toho uvedeme jen nejdůležitější nové úsudky a poznámky Meyerovy.

Kapitola první vykládá o dějinách po tažení proti Skythům až do bitvy marathonské (str. 295—336). Spisovatel ukazuje, jak povstalým Ionům a Atheňanům, jim pomáhajícím, scházel smysl pro význam tohoto kroku i dovozuje, že nesprávně tedy v novější době vytýká se Sparťanům, že neposkytli Aristagorovi pomoci (str. 302). Themistokles byl archontem jistě r. 493/2; opačné zprávy (Her. VII, 143 a j.) dlužno vysvětliti nenávistí, s jakou tento geniální státník od pozdějších byl posuzován (str. 311). Miltiades byl osobním i politickým nepřítelem Themistokleovým (str. 315). Alkmaionovci (přes obranu Herodotovu) jistě byli ochotni Peršanům obec zraditi (str. 317). Datis neměl více než 20.000 mužů, Řekové u Marathonu 10 000 (str. 325 nn.); tábor řecký nebyl v údolí Avlona u Vrané, nýbrž u vrchu Agrieliki (str. 329). Jen Herodotovo vypravování o bitvě marathonské, jež nelze kombinovati s pozdějšími, zasluhuje víry; ovšem

i on vypravuje věc nemožnou, že Atheňané proběhli před útokem osm stadií; rovněž nevytčeno u něho, že boj počali Peršané (str. 332 nn.).

V kap. druhé dovádí se vypravování až k bitvě platajské (str. 337—417). Ostrakismy z r. 487 a n. jsou namířeny proti perské straně v Athenách (str. 341). Téhož roku nastala důležitá změna ústavy, zavedeno totiž místo volby losování archontů; tím by měla u Aristotela počínati nová *μεταβολή*. Změna ta patrně obsahovala v sobě i úplnou změnu kompetence archontů, kteří od toho času jsou úředníky jen dle jména; vlastní moc přechází na lid, respektive na demagogy. Není pochybnosti, že původcem té změny byl Themistokles (str. 340 nn.). S tím souvisí změna strategie. Od té doby volí se strategové ze všech občanů; jeden jest samostatným velitem celého vojska, ostatní, volení pro jednotlivé fyly, jsou jen jeho pomocníky (zpráva Aristotelova *Ἀθ. πολ.* 22, 2 jest nesprávna). Již tehdy stává se vrchním strategem demagog, právě lid vedoucí (str. 346 nn.). Plánem krále Kleomena byl úplný převrat ve Spartě; pověst o jeho šílenosti byla od eforů vymyšlena za záminku, by mohl býti uvězněn (str. 350). Při vypravování o třetí výpravě perské ukazuje spisovatel, že prokopání úžiny athosské nestalo se, jak praví Herodotos, *μεγαλοφροσύνης εἵνεκε* (str. 354). Spor o hegemonii mezi Gelonem a Atheňany jest nehistorický. Themistokleův plán, pro který získal efory, byl, aby rozhodnutí stalo se na moři, při čemž by válčení na zemi ustoupilo zcela do pozadí. Tato geniální myšlenka spasila Řeky, a nesmí se tedy Spartě vytýkati, že zachovala se dle Themistokleovy rady (str. 373). Xerxovo vojsko čítalo nejvýše 100.000 bojovníků a přes 100.000 vozatajstva a p.; rovněž neměli Peršané více než 400—500 lodí válečných (str. 375 nn.). Účelem Leonidovým bylo Peršany jen několik dní zdržeti, by mezi tím na moři rozhodnutí se stalo; posice jeho nebyla nikterak nedobytna, a nebylo třeba Efialta, by Peršanům cestu ukázal (str. 378). Že Delfy se přidaly k Peršanům, jest nepochybno; srv. věštby delfské u Herod. VII, 140, 147, 169, jež jsou authentické až na verše o Salamině. Že Řekové chtěli ze Salaminy se rozjeti (Herodot VIII, 57) jest nesprávno; naopak obtížno bylo pro Themistoklea pohnouti Peršany k boji (str. 388). Myšlenka Themistokleova, udeřiti hned po bitvě na Malou Asii, byla, ač odvážná, zcela správná (str. 393). V zimě 480—479 byly v Athenách tuhé boje mezi Aristeidem a Themistokleem (v pramenech neoznačené), jak se má dále válčiti; zvítězil Aristeides, a proto také Řekové nepluli do Asie (odůvodnění toho u Herodota VIII, 132 jest absurdní). U Plataj bylo Sparťanů i s heiloty nejvýše 5000, Peršanů nejvíce 40—50.000 (str. 407).

Hlava třetí popisuje účinky válek perských (str. 418—484). Že synedrion spojenců i po válce trvalo, jest konjektura Eforova naprosto nesprávná (str. 420). Protiva mezi konservativním a po-

krokovým proudem v V. stol. nekryje se nikterak s protivou mezi Iony a Dory, rovněž ne zásadně s protivou mezi demokratií a aristokratií (str. 441). Kdyby Peršané byli zvítězili, byli by se opírali o kněžstvo podobně jako v Israeli a Aigyptě, a celá kultura řecká byla by se octla v područí theologie (str. 446). Zákon Epitadeův jest vymyšlen; usus, který jest v něm obsažen, byl ve Spartě již v VI. století (str. 464). Počet perioiků v V. stol. byl nejméně 80.000, Sparťanů nejvýše 12.000 (str. 467). Spartské mory teprv snad zavedeny za doby Xenofontovy (str. 470). Celá ústava a politika Sparty vykládá se tím, že setrvala na překonaném jinde stupni vývoje hospodářského (str. 472). Spolek mezi Athenami a Spartou nebyl nikterak možný; že to Themistokles poznal a dle toho důsledně jednal, svědčí o jeho geniálnosti (str. 480).

Kapitola čtvrtá má nadpis: Počátky athenské velmoci (str. 484—526). Zápas Themistokleův s Kimonem nebyl osobní; Themistokles byl pro mír s Persií, aby Atheny proti Spartě domohly se nadvlády (str. 511). Záměrů Pausaniových nesdílel, podporoval však v zájmu Athen odboj jeho proti vládě spartské (str. 522),

Hlava pátá nadepsána jest: Radikální demokratie v Athenách. roztržka se Spartou (str. 526—583). V V. století jen as 12% veškeré půdy attické bylo oseto obilím; kapitalismus byl tam zrovna tak vyvinut, jako v moderní době; strany tehdejší byly demokratická, k níž patřili obyvatelé města, a konservativní, k níž náleželi rolníci (str. 545 nn.). Theorika zavedena za Periklea, diobelie nemá s nimi nic společného. Soudců bylo 6000 (str. 573). Po r. 461 není v Athenách žádné vlády, žádného ministerstva, žádné autority než suverenní demos, jehož prvním ministrem jest demagog, jenž jest právě u vesla (str. 579). Po demokratické změně ústavy r. 461 naléhala strana konservativní, aby válka proti Persii opět byla počata;' v pramenech to neoznačeno, narážky na to jsou však u Aischyla Eum. 858 nn., 913, 976 (str. 583).

V kap. šesté jedná Meyer o konci válek perských a o první válce Athen proti Peloponnesským (str. 584—624). Bitva u Oinoe (Pausanias I, 15, II, 25, X, 4), kde Sparťané od Argejských a Atheňanů byli poraženi, svedena as r. 460 (str. 585). U Salaminy na Kypru dobyli Atheňané vlastně jen volného odchodu z ostrova; později (Anthol. Pal. VII, 296 vztahuje se na tuto bitvu) vylíčen boj ten jako veliké konečné vítězství ve válkách perských (str. 614). Hned po smrti Kimonově vypravili Atheňané z návodu Perikleova Kallia do Sus jednat o mír. Pochybnosti o tomto míru (nesprávný název jest mír Kimonův) jsou naskrze neoprávněny. Nebyl to mír slavně stvrzený (proto nebyl současný nápis o něm v Athenách vystaven, nýbrž teprv dodatečně kol. r. 400 v abecedě ionské napsán), nýbrž jen slib králův, že města řecká, od Peršanů odpadlá, pokud již ve spolku delském byla, ponechá bez poplatků v moci Atheňanů (str. 615). Mír r. 446

mezi Spartou a Athenami způsoben situací obou států (str. 622). V hlavě sedmé podán výklad o dějinách západu od válek perských (str. 624—691), dějiny římské republiky odloženy však do svazku následujícího. Anekdota, že Hieron chtěl složiti vládu, povstala asi z toho, že forem ústavních šetřil (str. 626). Gorgiova řeč na Helenu jest authentická (str. 658). Zákony XII. desk byly vskutku závislé na zákonech athenských (str. 663).

Referent — pokud ovšem jeho vědomosti stačí ke kontrolle — souhlasí se všemi tu uvedenými myšlenkami; pouze úsudek o Thukydidovi, jako vzoru dějepisce, zdá se mu býti hyperbolický. Rovněž mohou býti různá mínění o hypothesách Meyerových o činnosti Themistokleově a o morálce, jakou měří státníky. Tisková chyba jest na str. 601 Epidauros m. Epidamnos. Spis Meyerův jest dílo klassické prvního řádu, a obrysy dějin, které tu podány, zůstanou i v budoucnosti nesmazatelny. Referent myslí, že měla by býti kniha Meyerova, jež, jak z podaných ukázek patrno, vypisuje veškeré, i kulturní, dějiny, také mezi příručními knihami každého filologa.

Jaroslav Šťastný.

Pompeji in Leben und Kunst von *Aug. Mau.* Leipzig, Engelmann, 1900. XIX a 506 str. s 278 obr. v textu, 12 tab. a 6 plány. Cena 16 m., vkusně váz. 19 m.

Literatura německá měla do lonského roku o Pompejích vynikající, pěkné a všeobecně přístupné dílo Overbeckovo, jehož čtvrté vydání (z r. 1884) přepracováno bylo od Maua. Ač dílo to není ještě vyprodáno, uveřejňuje týž nakladatel o Pompejích nový spis, Mauem samotným sepsaný, jenž vyšel původně po anglicku v Novém Yorku, nákladem Macmillanovým. Z tohoto vydání amerického převzaty všechny obrázky a rovněž ponechán menší formát, přidána však na základě nového objevu celá kapitola 18. Již skrovnější objem díla ukazuje, že autor uložil si zde větší stručnost. Nehovoří tak dlouhými, všeobecnými úvahami, jakými začínají některé kapitoly Overbeckovy, a nepřidává ke své knize vědeckých poznámek a odkazů k literatuře. Proto nový spis není vlastně proti Overbeckovi knihou konkurrenční; čtenář, hledající podrobnějšího poučení, najde u Overbecka více.

Illustrace nového spisu jsou z velké části nové, a pohled na ně ukazuje rozvoj fotografie v minulých letech. Kdežto největší obrazy Overbeckovy jsou rytiny, zdobí spis Mauův jasné a čisté heliogravury. Mezi illustracemi nescházejí ani rekonstrukce, čtenáři vždycky vítané a užitečné, pokud nejsou fantastické; a že takové nejsou, ujišťuje nás autor v předmluvě. O neúhledném zevnějšku antického domu sotva bychom si učinili jasný pojem bez takových obrázků, jako je č. 115 a 158. Obrázky v textu jsou drobnější než u Overbecka, však i při tom velmi jasné a zřetelné. Málo podařily se jen dvě illustrace: »bitva Alexandrova« (str. 280) a »rozsudek Šalamounův« (str. 15).

Popis autorův je zřetelný a plynný. Spisovatel, pokud při ustavičném popisování možno, vyhnul se suchopárnosti a oživil místa popisovaná časem i scénami ze starého života (srv. str. 47—52 a 185). Hlavní výhoda nové knihy spočívá v tom, že je o 16 let mladší.*) Kdo poznal Pompeje ze studia knihy Overbeckovy, zvědavě rozhrne jeho veliký plán, nadepsaný »Ergebnisse der Ausgrabungen von 1748—1882« a položí vedle něho nový plánek Mauův. Přírůstek je velmi malý, a pochopíme celkovou rozvahu, kterou Mau pronáší na str. 25: Jestliže Fiorelli r. 1873 (ve spise Gli scavi di Pompei 1861—72) odhadoval dobu, potřebnou k vykopání celého města, na 74 let, nepočítal s rostoucími výlohami, jež vyžaduje udržování zbytků. Podle nynějšího stavu a postupu práce ani 20. století nedočká se vykopání celých Pompej. Mezi nejnovější objevy patří chrám Veneřin u Mořské brány odkrytý, nález to, který čtenáři přináší více sklamání než radosti. Je to pouhý stylobat; budova se v době katastrofy teprve stavěla. Ve čtvrti V. odkryty čtverce (insulae) 2., z části 3., 4. a 5.; z IX. čtvrti malý čtverec 8. Bydlel tam dle nápisu Aemilius Celer, již dříve známý; byl malířem veřejných ohlášení a pod jednu vyhlášku se samolibě podepsal (Scripsit Aemilius Celer singulus ad lunam). Nejzajímavější z domů nově objevených je v okr. IX. čtverec 15., domus Vettiorum, obydlí neveliké, ale zajímavé pěkně provedenými a neobyčejně zachovanými malbami. Popisu tohoto domu věnuje autor v kap. XLI. zvláštní píli a pozornost. Jiné novinky (proti r. 1884) jsou: villa nalezená v okolí Pompej v Boscoreale a několik hrobek za městem na cestě k Nucerii, popsaných dle nešetrného zvyku antického volebním doporučením kandidáta a oznámením o ztrátě koně.

Ale také v částech města dávno známých vyskytují se ještě věci nové. V *casa del Fauno*, odkryté již r. 1835, vyklizen byl teprve lonského roku popel ze stáje a nalezeny tam kostry dvou krav a čtyř lidí. A ještě zajímavější je oskický nápis, jenž se objevil odpadnutím štuku se zdi blíže strada dell' abbondanza, hlásající, že »tato cesta vede k městskému domu a k Minervě«. Městský dům je neznám, ale »Minerva« může se dle místa, kde nápis objeven, vztahovati na známý řecký chrám. Z drobnějších věcí, které se zde nově uvádějí, jmenuji amfory s nápisem: garum castum, muria casta. Vykládá se to za označení rybích omáček, zhotovených dle předpisů židovských a tedy Židům dovolených, tak že amfory ty jsou svědectvím o přítomnosti židovského obyvatelstva v Pompejích.

*) Divné poučení o Pompejích obsahoval feuilleton večerních Nár. Listů dne 10. dubna t. r. Byl to úryvek ze zastaralé knížky M. Monniera Pompéi et les Pompéiens, vydané r. *1865*. »*Nedávno* vykopal Fiorelli . . .« čte se tam. Uvážíme-li, že Fiorelli († r. 1896) byl ředitelem výkopů Pompejských do r. 1875, divíme se, jak možno čtenářům denního listu předkládati takovéto »novinky«.

Však nejen nové objevy vykonány od 4. vyd. Overbeckova, nýbrž také nová mínění a nová vysvětlení přineslo studium starožitností pompejských. Otázka, odkud bral vodovod pompejský vodu, na niž Overbeck (str. 239) nemá ještě odpovědi, zodpověděna zde (str. 215) domněnkou velmi pravděpodobnou. Určitě popsán stroj na hnětení těsta, jenž Overbeckovi byl ještě nejasný, poněvadž dřevěné části jeho scházejí; hieroglyfické nápisy v nádvoří chrámu Isidina, o nichž praví Overbeck pouze, že »prý« se nevztahují ke kultu egyptské bohyně, jsou v Mauově spise lépe vysvětleny (str. 161). Při popisu divadla (str. 138) vzpomíná Mau theorie Dörpfeldovy. Nerozhoduje sice o její správnosti či nesprávnosti, ale táže se, zdali v divadle pompejském mohla orchestra býti stanoviskem herců, a podle nízkého jeviště odpovídá k otázce záporně. Malá hliněná nádobka hruškovité formy, s otvorem v úzké části, dosud neprávem za lampičku pokládaná, vysvětlena tu po prvé za nádobu na mléko pro děti (biberon, str. 368). Reliefy, jimiž nádobky takové zdobeny, vedly k tomuto výkladu; na některých exemplárech jest obraz kojící ženy, silného dítěte nebo i gladiatora, jako symbolické označení síly, které dítě má nabýti.

V popisu a výkladu jednotlivých budov jen tu a tam najdeme odchylku od Overbecka. Trosky jsou většinou až příliš neurčité, a výklad jich i názvy jim dávané spočívají často na pouhých konjekturách Tak uváděna Mauem s titulem chrám Vespasianův budova, která u Overbecka sluje »chrám Genia Augustova (t. zv. chrám Merkuriův)«. Místo názvu »zasedací síň dekurionů«, jehož nesprávnost i Overbeck vytýká, čteme zde jako nové jméno téže budovy: chrám Larů městských (kap. XIII.). Však nejen o tom, čím trosky druhdy byly, mohou býti různá mínění, nýbrž i o tom, co na kterém místě bylo nalezeno. Jsouť protokolly o výkopech dávných let často neurčité a dávají dosti příležitosti k různým výkladům. Z toho si vysvětlíme různá udání na př. o tom, na kterém místě palaestry nalezena ona kopie Polykletova doryfora, jež stojí nyní v museu neapolském. Zpráva Mauova (str. 152) a Overbeckova (str. 151) se tu různí a čtenář nemá žádné možnosti rozhodnouti o spolehlivosti jejich. V kap. XII. vykládá Mau, že Římané převzali tržnici od Řeků; jméno samo (macellum) je prý převzato z řečtiny. Správněji soudí H. Nissen (Pompejanische Studien, str. 285), pokládaje macellum za slovo latinské, jehož Řekové nedovedou ani případně přeložiti (*τεμένισμα, ἀγορὰ τῶν ὄψων*) a jehož někdy užíváno v řečtině jako slova cizího (sv. Pavel ke Kor. I, 10, 25 nn.). Rovněž Fr. Stolz v Hist. Gramm. d. lat. Sprache I, str. 161 vidí v macellum slovo latinské, jež souvisí s māceria ‚ohrada'.

Jako doklad, že Mau při větší stručnosti přece leccos zajímavého přidává, uvésti možno reprodukci poprsí Jovova, na-

lezeného v chrámě tohoto boha na foru pompejském. Autor klade proti němu poprsí otrikolské a činí obé předmětem velmi zajímavého srovnání (str. 60).

Umělecké památky Pompej jsou nejzajímavější partií celé této látky archaeologické, a kapitoly jim věnované (na str. 429—472) patří k nejpoutavějším stránkám celé knihy. Jsou psány s živostí a patrnou láskou k předmětu a při poměrné stručnosti podávají obraz velmi jasný. Pěkně charakterisuje autor dobu t. zv. tuffovou, a jeho pojednání o nástěnných malbách vyniká nad spis Overbeckův hojnějšími a lepšími illustracemi. Určitěji než Overbeck ve svém dlouhém výkladu (str. 553 nn.) vyslovuje se Mau o známé, půvabné sošce *Narkissa*. Za Narkissa byla krásná a mladistvá ta postava vysvětlena hned po svém nalezení. Narkissos, s naklonénou hlavou a zvedaje ukazováček pravé ruky, naslouchá zvukům volající ho nymfy Echo. Proti tomu učiněna námítka, že Narkis dle báje neopětoval lásku oné nymfy, tedy nepohroužil by se tak ve vnímání jejích zvuků. Mauovi je tento jinoch Dionysem. A přece zdá se mi původní výklad (Fiorelliho) nejpřípadnější. Jestliže sličný jinoch odmítl lásku nymfy, proto přece zvuky její, když poprvé je zaslechl, mohly vzbuditi jeho pozornost tak, jak na této sošce vidíme. Ještě méně souhlasím s výkladem malby, znázorňující let Daidalův a Ikarův (obr. 276). Otec letí napřed a za ním syn již padá. Paprsky Apollona, jehož čtverospřež na nebi se nese, vykonaly již svůj zhoubný účinek. Dole viděti moře, mořského bůžka, loď, zemi a na břehu tři osoby. Mau pronáší o této komposici úsudek, že to je nejspíše nerozumné přepracování komposice, na níž původně znázorněn byl Ikaros ne padající, nýbrž již ležící. Venkované a bohové místní jej soustrastně pozorovali a Daidalos ho hledal. Podřízený nějaký umělec, chtěje stupňovati účinek, namaloval prý pád Ikarův, nehledě k tomu, že vzájemný vztah osob tím byl zrušen a že sám Daidalos nemůže viděti, co s Ikarem se děje. Pohled na obrázek nás nepřesvědčuje o správnosti tohoto výkladu. Ony tři osoby na zemi nevěnují pozornost něčemu, co by na zemi před nimi leželo; zdají se spíše namalovány za pouhou stafáž země, jako onen člun má oživiti moře. A Ikaros i podle Ovidiova líčení (Met. VIII, 224) letěl vzadu za otcem, jenž pádu jeho neznamenal hned a po chvíli ohlédnuv se viděl křídla jeho na vlnách moře.

Dvojí upozornění spisovatelovo na omyly často opakované užitečno je zvlášť uvésti. Říkává se, že poprvé nalezeny budovy Herkulanea při kopání s t u d n y, a tak napsal i ve své známé elegii básník Schiller. Zatím však první kopání v Herkulaneu zkusil rakouský generál kníže Elbeuf r. 1709, hledaje starožitnosti. Zpráva o kopání *studně* vznikla dvojsmyslností italského p o z z o, které značí studnu nebo š a c h t u. Jiný omyl stále opakovaný jest, že Herkulaneum zalito bylo proudem l á v y. Tak píše Neruda

(jehož článek »Mrtvé město« čte se v kvintě), tak napsal Velišský (Život Ř. i Ř., str. 82) a tak čteme také v Ottově Slovníku naučném s. v. Herculaneum. V pravdě však zasypáno Herculaneum, tak jako Pompeje, dílem kaménky pemzy (lapilli), dílem drobným popelem, jenom že tyto hmoty nepadaly ve vrstvách za sebou, nýbrž smíšeně a k tomu s přimícháním vody, tak že vše to stvrdlo v jakousi hmotu, tuffu podobnou a 20 m. vysokou (Mau, str. 19).

S nadějným pohledem na možné snad jednou vykopání Herculanea končí Mau závěrečnou úvahu cenné knihy své. Herculaneum by poskytlo naší zvědavosti pravděpodobně bohatší kořist; vždyť z Pompej mohli po zasypání obyvatelé příliš mnoho vyhrabati a odnésti, a nepoměrně málo movitého majetku nalézá se v mrtvém městě.

Z chyb tiskových uvádím, že na str. 183 a 184 jest čtenář odkazován k tab. XIII. místo k XII., a že na str. 187 tlouštka skla v okně apodyteria udána na 13 cm. místo 13 mm. *L. Brtnický.*

Hlídka programů středních škol.

Pomerium. Referuje Frant. Teplý. První výroční zpráva českého soukromého gymnasia ve Vyškově, 1900. Str. 20.

V této úvaze pojednává autor o sporné otázce, o níž měl také ref. příležitost zmíniti se ve svém pojednání o Palatinu (v progr. gymn. v Hradci Králové, 1893). Můj kritik J. Korec (v Českém museu filol. I, str. 342), upozorněn byv Fr. Teplým, ukázal, že jsem byl na omylu, a připomenul, že správné rozřešení otázky obsaženo ve spise Adolfa Nissena: Beiträge zum röm. Staatsrecht (Strassburg 1885). Ve vyškovském programu podává nyní Teplý sám článkem bedlivě a jasně psaným výklad Nissenova mínění.

Ze svědectví starých jsou nad jiné důležita čtyři místa: Livius I, 44, Gellius XIII, 14, Varro de l. l. V, 143 a Tacitus Ann. XII, 24. Na první pohled však nesouhlasí mezi sebou. Dle Livia bylo pomerium před hradbami města i za nimi; bylo to prý vlastně circamoerium (Nissen i Teplý citují dle některých vydání »circa murum locus«). Z Gellia se dovídáme, že pomerium je pruh země na obvodu celého města, jenž nalézá se uvnitř plochy, při zakládání města vymezené (intra agrum effatum). Slova Varronova*) nás svádějí k domněnce, že brázda, jíž oráč-zakladatel označil hranice města, proměnila se potom v příkop a vedle ní postavena hradební zeď. Naproti tomu i Gellius i Tacitus tvrdí, že tato brázda k označení rozsahu města (sulcus designandi

---

*) Nemilou náhodou vynechána v citátu Teplého velmi důležitá slova: terram unde exsculpserant, fossam vocabant et introrsum iactam murum.

oppidi) byla u nejstaršího Říma kolem úpatí pahorku palatinského, kdežto opevnění bylo zajisté ve výši, na krajích pahorku.

Různým, ale ne šťastným způsobem pokoušeli se pojem pomeria objasniti Jindřich Nissen, Mommsen, Gilbert a j.*) Naproti tomu podal Adolf Nissen ve spise uvedeném výklad šťastný a uspokojivý. Upozornil, že půda, na které mělo býti zbudováno nové město, proměněna byla jistými obřady v čtverhranné *templum*. Brázda, označující obvod zakládaného města, slove fossa, a slovem murus označuje se při těchto obřadech násep hlíny, kterou orající dovnitř odhrnuje. Uvnitř čtverce, který touto čarou od okolního kraje byl oddělen, vytčena byla druhá vnitřní čára. Pás, omezený zevnější a vnitřní linií a táhnoucí se »per totius circuitum urbis«, nazván byl »pomerium« a určen k opevnění. Plocha omezená vnitřní čarou bylo vlastní město v užším smyslu. Opevnění nebylo stavěno ani dle vnější čáry ani dle vnitřní, nýbrž rozmanitým způsobem uprostřed obou, jak právě povaha půdy vyžadovala. Tak bylo pomerium, jak Livius tomu chce, circa murum a zachráněna i etymologie starých, kteří slovo odvozovali od výrazu »pone murum«; bylo vskutku pone murum, jenom že nikoli za skutečnou hradbou, nýbrž za onou hradbou symbolickou.

Jestliže Teplý právem schvaluje tento výklad, myslím, že naproti tomu zbytečně sleduje svého autora i ve výrocích, které vybízejí ke skepsi a k odporu. Nissen na mnohých místech s důrazem vytýká, že pomerium nemá nic společného s opevněním města, že mohla býti města založená *ritu Etrusco* bez opevnění, a Romulův Řím na Palatinu sám prý byl bez hradeb. V první věci odporuje Nissen sám sobě; správněji vytkl před tím (str. 14 a 19), že pomerium z celé plochy budoucího města odděleno právě proto, aby se na něm vystavěly hradby. Kdyby toho účelu nebylo, stačilo by jedinou linií označiti *templum* města, tak jako se každé jiné *templum* jednoduchou čarou označovalo. Také si nepředstavuji, že v Italii byla zakládána města bez opevnění. V nejstarších dobách, kdy tam přebývalo mnoho rozdrobených kmenů, netvořících většího státního celku, bylo jistě ve všech krajinách italských mnoho válek. Sváry pastýřů, odehnání stáda, zpustošení polí byly stále se opakujícími podněty bojů, a v této neklidné době sotva asi který zakladatel měst zapomněl za »ideální« hradbou postaviti skutečné opevnění. Teplý polemisuje dle Nissena proti mému mínění, že Palatin byl opevněn; sotva prý mohu proto uvésti důvod přesvědčující. Myslím, že jsem jej právě uvedl. Mimo to poukazuji k tomu, že staré město na Palatinu mělo brány; připomínáť se tam porta Romana, porta Mugonia a ještě třetí, jejíhož jména neznáme. Kde jsou brány, byly též hradby. Nissen ovšem tyto brány pokládá zase za brány ima-

---

*) Nejnovější vykladatel J. Valeton v článku De templis Romanis Mnemosyne XXV, 1897, str. 93 nn. přidržuje se mínění Mommsenova.

ginární, za pouhá místa, kde zakladatel, orající brázdu, zvedne svůj pluh. Ale ref. nemůže než vyrozumívati slovem »porta« obyčejnou, skutečnou bránu. Nemyslím, že by »úplný nedostatek zpráv o nějakém opevnění Říma Romulova« měl nějaký důkazný význam; je přirozeno, že pro hradby Serviovy, které tak dlouho trvaly, které Livius měl před očima, zapomnělo se na starší opevnění Palatinu, jež, když Serviovými hradbami stalo se zbytečným, bylo snad zbořeno a místy zastaveno.

Nesprávný jest výklad Teplého k Liviovi I, 12. Teplý připouští, že hrad (arx), kterého se zmocnili Sabiné, podplativše dceru Spuria Tarpeia, mohl by býti také hrad, zaujímající část pahorku palatinského. Kdyby nepřítel byl býval na Palatinu, nebyl by druhého dne Romulus vedl vojsko své proti nepříteli na rovinu mezi Capitoliem a Palatinem. A další vypravování Liviovo zní: Římané, rozníceni jsouce hněvem i touhou dobýti hradu, postoupí až pod hrad Pak poraženi couvají a zastaví se ve svém ústupu až u staré brány palatinské. To je brána, zvaná jinak porta Mugonia, jež byla blízko »hořejší svaté cesty«.*) Romulus, stoje na těchto místech, blízko palatinské brány (»hic in Palatio«), praví, že nepřátelé »huc armati superata media valle tendunt«. To nepřipouští jiného výkladu, ne že Sabinové od Capitolia postupovali přes forum k Palatinu. Patrně Livius si představoval, že Capitolium bylo osazeno a opevněno již Romulem. Že byly také jiné tradice o tom, poznáváme z Tacitových Ann. XII, 24 (forumque et Capitolium non a Romulo, sed a Tito Tatio additum urbi crediderunt).

Ke konci svého článku vykládá Teplý o rozšiřování římského pomeria, následuje i zde díla Nissenova. To však je v některých věcech již zastaralé a neúplné. Tak třeba dodati, že mezníky pomeria, postavené za císaře Claudia, známy jsou čtyři, nikoli tři, a že také Titus a Vespasianus pomerium rozšířili, jak svědčí nalezené *cippi* (v. Richter, Topographie, str. 50 a novější dodatek v Bull. della comm. arch. di Roma XXVII, 1899, str. 270 nn.).

Přes to však pokládám článek Teplého za užitečný a hodný povšimnutí, ježto týká se věci, o kterou mnohý filolog ve škole zavadí. Přeji, aby pečlivá tato práce byla dobrými auspiciemi pro mladé gymnasium vyškovské, jehož správa Fr. Teplému svěřena.

L. Brtnický.

Isokrates: VIII. O míru. Do jazyka českého překládá Jan Evang. Jirka. (Šestá výroční zpráva o obecném vyšším gymnasiu Františka Josefa v Králové Dvoře n. L. za školní rok 1899—1900.) Str. 21.

---

*) V. můj Palatin I, str. 13.

S houževnatostí lepší věci hodnou podává p. Jirka překlad již páté řeči Isokratovy; je to však překlad rovněž tak nezáživný jako předešlé. Takovým způsobem podkopáváme sami vážnost ke klassickému starověku. Obecenstvo řečtiny neznalé, jemuž se překlad p. Jirkův dostane do rukou, právem se podiví, jak může býti ještě dnes oslavován, kdo psal tak nevkusně. Na překlad Isokrata p. Jirka nestačí; měl by to uznati sám a nechati marného namáhání. *Fr. Groh.*

Drobné zprávy.

Podrobný výklad Dörpfeldovy theorie, dle níž Homerova Ithaka jest nynější Leukas, podává v Zeitschr. f. österr. Gymn. 1901, str. 97–108 Jan Gallina, jenž slyšel o tom Dörpfeldovu přednášku v Olympii dne 22. dubna r. m. Hlavním důvodem Dörpfeldovým jest, že Leukas nebyla poloostrovem, v VII. stol. př. Kr. od Korinťanů prokopaným, jak jsme dosud se Strabonem (X, 2, 8, p. 452) soudili, nýbrž že to byl vždy ostrov. Názor ten potvrdil se, jak nejnovější zprávy z Řecka hlásají, letošním prozkoumáním úžiny mezi Leukadou a pevninou; nalezen tu v hloubce devíti a více metrů pouze mořský písek, po skále však nebylo ani stopy. O toto poznání se opíraje, soudí Dörpfeld, že popis Ithaky a okolních ostrovů v Odyss. IX, 21 nn. zakládá se na autopsii. Ithaka jest *χθαμαλή*, t. j. »blízko u pevniny ležící«, jak již Strabon (X., 2, 12, p. 454) vykládá, a leží *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον*, t. j. »nejdále na severozápad«; poloha ostatních ostrovů jest *πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε*, t. j. »na jihovýchod«. Identifikováním Ithaky s Leukadou pochopí se, proč cizinec, o kterém se myslí, že z daleka přišel, dotazován jest (Odyss. I, 171, XIV, 188, XVI, 57, 222): »jak tě plavci dopravili na Ithaku? neboť nemyslím, žes přišel sem pěšky.« Touto »cestou pěšky« míní se prý úžina mezi Leukadou a pevninou, kdež byl zřízen stálý přívoz. Přívozníci (*πορθμῆες*) připomínají se v Od. XX, 187, jak přepravili na Ithaku jalovici a tučné kozy, které měl Filoitios poslati ženichům. Co pak se okolních ostrovů týče, stotožňuje Dörpfeld homerské Dulichion s nynější Kefallenií a homerskou Same s nynější Ithakou; Zakynthos zůstává i jemu nynější Zante. Na Leukadě nalézá Dörpfeld též všechny tři od Homera připomenuté přístavy; Rheitron jest záliv severovýchodní, nedaleko města Leukady, záliv městský jest záliv nedaleko osady Neochoria, zvaný Poros, záliv Forkynův jest na jihu ostrova, blízko osady Merantochori, zvaný Sivota. — Jakkoliv proti tomuto výkladu Homera lze leccos namítati, můžeme přece s touhou očekávati, potvrdí-li se víra Dörpfeldova, že na Leukadě najde zbytky paláce doby mykenské. Výkopy ty mají býti provedeny ještě roku letošního.

Starověký hřbitov objeven byl jihozápadně od Athen na místě, kde řečiště Ilissu křižuje se s prostřední dlouhou zdí. Pochází z konce V. a začátku IV. stol. před Kr. Obojí způsob pohřbívání byl tu v obyčeji: pochovávání i spalování. Mrtvoly pochovávány v rakvích dřevěných nebo hliněných, nebo kladeny prostě do hrobů, jejichž stěny obloženy byly mramorem. Popel uchováván byl v mramorových nádobách, jež měly podobu kotlíku nebo bubnu sloupového a chovaly uvnitř popelnici vlastní z bronzu nebo z hlíny. Kromě četných vás

objeveno několik stel a lekythů náhrobních s reliefy a nápisy; na některých byly místo reliefů malované obrazy, jež ovšem vybledly k nepoznání. Z hrobů dosud objevených nebyla však v žádném pohřbena osobnost historicky důležitá.

Jak se výkopy v Řecku provádějí, líčí dle vlastní zkušenosti způsobem velmi poutavým F. Hiller von Gärtringen ve své, nedávno vyšlé knížce: Ausgrabungen in Griechenland (Berlín 1901, G. Reimer, 39 str. Cena 1 m.). Přihlíží tu k výkopům v Magnesii nad Maiandrem, zejména však ke svým důležitým objevům na ostrově Theře. Spis ozdoben jest obrazem divadla v Magnesii, jenž jest pěkným doplňkem popisu Dörpfeldova v Athen. Mitth. XIX, 1894, str. 65 nn.

Zprávy o výkopech francouzských v Delfech byly dosud roztroušeny v Bulletinu de la corr. hellénique. Nyní přikročeno bude řízením Th. Homolla k dílu soubornému s názvem: Fouilles de Delphes, jež vycházeti bude nákladem A. Fontemoinga v Paříži. Nejprve bude vydána publikace zatímní v kvartovém svazku. Publikace definitivní skládati se bude z pěti svazků; první obsahovati bude památky stavitelské, druhý nápisy, třetí skulpturu, čtvrtý terrakoty a bronzy a pátý dějiny Delf a výkopů. Publikace prvá jest již v tisku.

Při výkopech na foru římském nalezen byl opět nový zlomek starověkého plánu města Říma, a to Pantheon a část therm Agrippových. Poněvadž plán ten jest starší než Hadrianova přestavba Pantheonu, lze doufati, že poskytne rozluštění leckterých sporných otázek, jež v posledních letech živě byly přetřásány. Bylo by žádoucno, aby byl vydán co nejdříve.

Vídeňská akademie má v úmyslu vydati sbírku nápisů maloasijských, a to nejen řeckých a latinských, nýbrž i těch, které psány jsou písmem epichorickým. Nápisy rozděleny budou dle míst; budou tedy i různojazyčné nápisy, jsou-li nalezeny na témž místě, vždy pohromadě. Jako mezník časový volen rok 1453 po Kr., značící konec říše byzantské. Jen dva nápisy mají býti vypuštěny: res gestae div-Augusti a edictum Diocletiani, ježto oba jsou vzorným způsobem vydány od Mommsena. Hojněji než v publikacích dosavadních užíváno bude fotografií; nejen písmo nápisů, nýbrž i památky samy zobrazeny budou věrně dle snímků fotografických. První svazek tohoto důležitého podniku přináší nápisy z Lykie, psané písmem i jazykem lyckým (Tituli Asiae Minoris conlecti et editi auspiciis caesareae Academiae litterarum Vindobonensis Volumen I. Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti. Enarravit Ernestus Kalinka. Vindobonae 1901, A. Hoelder. VI a 137 str. fol. Cena váz. 46 K 50 h.). Připojenou velkou mapu Lykie upravil dle Kieperta Rud. Heberdey.

Majetník světoznámé slévárny v Essenu F. A. Krupp zřídil pro dělnictvo svých závodů vzornou knihovnu a zařadil do ní též řecké a římské klassiky v německých překladech. Jest zajímavo, že těšili se tito klassikové dosti značné oblibě u dělnictva. Žádáno bylo v prvním roce trvání této knihovny celkem 48 klassických autorů, a sice nejčastěji Aristoteles (58krát) a Plautus (53). Nejméně čteni Diodoros (2), Martialis (2) a Polybios (1). (Česká revue, roč. IV, čís. 8, str. 946)

V ČMF. VI (1900), str. 472 v pochvalné recensi prof. Hommela o jednom spisečku Práškově nazývá se Prášek »výborně vycvičeným klassickým filologem«. Poněvadž sl. redakce ČMF. propouští tuto makavou nesprávnost bez opravy, ačkoli by jí zvláště mladší filologové mohli snadno uváděni býti v omyl, není nemístno připomenouti,

že tento hlavní spolupracovník ČMF. není a nikdy nebyl klassickým filologem, nýbrž že je povoláním svým historik. O jeho domnělé »vycvičenosti« v klassické filologii můžeme z jeho článků v ČMF. i jiných jeho prací podati zajímavé doklady.

V »Naší době« VIII, 1901, str. 640 odpovídá prof. T. G. Masaryk na moje upozornění v Listech fil. XXVIII (1901), str. 159 n., že ve spisku Dr. Alberta Fischera spisovatelé starověcí posuzují se z nepochopení věci zcela nesprávně. Tázal jsem se prof. Masaryka, zdali on tyto charakteristiky starověkých spisovatelů, zvláště Platona, jehož Fischer pokládá za přítele paiderastie, sám schvaluje. Prof. Masaryk mi odpovídá, že omylů a chyb Fischerových neschvaluje, ač prý o některých výrocích jeho může býti spor. Tu a onde prý se sice Fischer vyjadřuje drasticky, ale to prý nevadí. Na to odpovídám zase já: drastické ovšem jsou tyto charakteristiky Fischerovy, ale všecky naprosto nesprávné, svědčící jen o tom, že ten, kdo je psal, starověkých spisovatelů nezná nebo znáti nechce. Na mou otázku, pokládá-li Platona za přítele paiderastie, prof. Masaryk přímo neodpovídá, zdá se však, že tohoto výroku Fischerova o Platonovi neschvaluje, ačkoli ukazuje k tomu, že taková výtka byla prý různými spisovateli Platonovi učiněna. O to však neběží, zdali kdo Platona takto pomlouval, nýbrž běží o to, je-li tento výrok pravdivý či nikoli. Budiž tu tedy prostě zaznamenáno, že Platon přítelem paiderastie nebyl, že jeho *παίδων ἔρως* je docela něco jiného než tak zv. paiderastie. Kdo mu takovou nespravedlivou výčitku činí, nezná Platona. Za doby humanistické zahrnovalo se neomezenou chválou vše, co v starověku bylo napsáno; klassická filologie nynější jest tohoto přeceňování starověkých spisovatelů dávno prosta. Za to v širším, neodborném obecenstvu rozšířila se nyní móda, i znamenité spisovatele starověké snižovati. Té módě podléhá i prof. Masaryk, míní-li, že může býti na př. o tom spor, byl-li Demosthenes znamenitým řečníkem. O tom přece není sporu. Prof. Masaryk přeje si, aby ve školách poznával se antický svět a aby nebyl mařen čas duchaprázdným, srdcemorným filologismem, poznáváním nepravidelných řeckých aoristů a vůbec filologickým »nimráním«. (Ty aoristy stanou se co nejdříve pravými Empusami pro děti.) To je také jedna z těch četných nesprávností, šířených o nynějším gymnasiu, že prý se na něm antický svět nepoznává a že se učitelé s žáky ve filologii »nimrají«. Zdá se však, že nepřátelům humanitního vzdělání, jichž jest nyní ovšem dost, jest jakékoli učení grammatice latinské a řecké nimráním. Ale bez jistého »nimrání« v grammatických tvarech nenaučí se nikdo jazyku cizímu, ani modernímu, ani svému vlastnímu mateřskému. Však nynější čeština i některých slavných spisovatelů podává toho zřejmé důkazy, že by nám poněkud více »nimrání« v grammatice vůbec, a také české neškodilo. Vůbec bez jakéhosi »nimrání« ničemu se nikdo řádně nenaučí; kdyby se byl na př. Dr. Fischer více »nimral« v starověkých klassicích, nebyl by o nich pronesl tak děsně nesprávné úsudky. Prof. Masaryk upozorňuje mne také, že kdysi v »Naší době« uveřejnil článek Foustkův, jenž mi byl ostatně již před svým vytištěním znám; v tom se také o reformě klassických studií na gymnasiu jednalo, ovšem způsobem takovým, že vývody jeho mohly vážně brány býti v úvahu. Ale spisek Fischerův obsahuje naprosté nepravdy o starověkých spisovatelích, a proto výtah z něho ve vážném listu, jakým zajisté chce býti »Naše doba«, neměl býti uveřejněn, třeba redaktor prof. Masaryk za všecky články svého časopisu odpovědnosti na sebe nebral. Komu jde o pravdu, nemá šířiti, nýbrž potlačovati každou nepravdu. *Josef Král.*

V jaké podobě se nám zachovala Aischylova tragoedie *Προμηθεὺς δεσμώτης?*

Napsal **Karel Wenig.**

(Dokončení.)

IV.

Metrický rozbor partií lyrických.

V odstavci tomto probírám jednotlivé strofy dle rhythmické jich povahy, zmiňuje se při každé v poznámkách o rukopisném podání*), které někde souvisí přímo s otázkou o přepracování, pak podávám rozbor metrický, a sice ve formě schematu, aby byla vyloučena pochybnost, jak který verš jest měřen, a konečně pojednávám se o tom, co z metrické povahy té neb oné strofy vyplývá pro otázku o přepracování.

*Strofa trochejská v. 415—419.***)

Strofa má toto schema:

I. ⏓⏓ ∪ — ∪ — ∪ — ⏓
— ∪ — ∪ — ∪ — ⏓
— ∪ — ∪ — ∪ — —
II. — ∪ — ∪∪ — ∪ ⏗
— ∪∪ — ∪ ⏗ ⏗

---

*) Ovšem jen potud, pokud porušení týká se metra, a i tu zcela stručně, informativně, uváděje jen ty konjektury, k nimž přihlíží se v nejnovějších vydáních. V celku přidržuji se vydání Weilova.

**) Strofa zachována jest v rukopisech úplně správně. V antistrofě čtou rukopisy ve v. 420: *Ἀραβίας τ' ἄρειον ἄνθος ὑψίκρημνον θ' οἳ . . .*, avšak ze scholia k verši tomuto: *λείπει ὁ καὶ* vidíme, že *θ'* v našich rukopisech jest pozdější přídavek někoho, kdo chtěl odstraniti geografickou chybu, kterouž Arabové umístěni na Kavkaz. Ale proto přece podržuji čtení *Ἀραβίας*, jež jest, soudíc dle uvedeného scholia, velmi staré. Aischylos měl o těchto krajinách východních a jihovýchodních velmi nejasné názory, jak o tom svědčí popis bloudění Ioina ve v. 707 n. Není tu také žádné závady metrické (jak soudí na př. Wecklein); neboť dobře lze v antistrofě připustiti tribrachys proti trocheji ve strofě (v. 415). Podržuji tedy *Ἀραβίας* a vypouštím *θ'* (jako Weil). Většina vydavatelů činí tu změny; na př. Heimsoeth čte *Χαλκίδος*, Hartung *Ἀρίας* a j.

a skládá se pravdě podobně ze dvou period, první trochejské (v. 415—417), druhé logaoedické (v. 418, 419).*)

Téměř všichni badatelé**), vyjímajíc ovšem Kussmahlyho, pokládají tuto strofu za pozdější, neaischylovskou, poněvadž v ní třikráte za sebou vyskytuje se akatalektická tetrapodie trochejská, která nalézá se u Aischyla ještě jen na dvou***) místech v Eumenidách, v. 496 *πολλὰ δ' ἔτυμα παιδότρωτα* a v Hepta v. 352 *ξυμβολεῖ φέρων φέροντι*. Jinak Aischylos vesměs užívá tetrapodií katalektických (celkem asi sto a dvacetkráte). Také Euripides oblibuje si tvar katalektický, tak že tetrapodie katalektická nazvána dle něho *Εὐριπίδειον*, kdežto tetrapodie akatalektická jest u něho velmi řídká.

Rossbach (str. 198) uvádí z Euripida tyto doklady z Foiničanek: v. 258, 640, 641, 645, 649, 678. Z toho jde, že tragoedie vůbec, nejen Aischylos, nýbrž i Euripides, pokud můžeme ovšem souditi ze zachovaných dramat, oblibovala si tetrapodie katalektické, ale přece připouštěla, ač velmi zřídka†), i tetrapodie akatalektické, a to nejen jednotlivě, nýbrž i v malých skupinách (Euripides, Foiničanky v. 640, 641). Více, myslím, nelze při tak malém počtu příkladů souditi. S toho stanoviska tedy nezdá se mi ani u Aischyla užití těchto tří dimetrů nemožné, a nesouhlasím s Heidlerem, který (str. 25) vidí v tom typ metriky lyriků a komiků, upozorňuje na tak zv. trochejská hypermetra u komiků, dle mého domnění nesprávně. Neboť kdežto tato skládají se ze dvou nebo více akatalektických dimetrů (se vtroušenými monometry), zakončených dimetrem katalektickým, jest skladba sporné strofy v Prometheovi zcela jiná, a to taková, jaká shledává se i u jiných strof Aischylových; po části trochejské následují totiž kola logaoedická (v. na př. Choeforoi v. 603 n.). Konečně budiž uvedeno — a toho důkazu užívá Kussmahly (str. 19) —, že vhodně a povaze líčení přiměřeně užito bylo tvarů akatalektických; neboť tyto hodí se lépe pro prosté vypočítávání různých národů než pathetičtější dimetry katalektické.

---

*) Druhou periodu označuji jako logaoedickou, jakkoli by podle novějších theorií mohla býti měřena také trochejsky. Ale tyto novější theorie třeba, pokud se týče logaoedů a daktylotrochejů, přijímati s opatrností. Dokud otázka tato o tak zv. logaoedech nebude určitě rozhodnuta, držím se tuto i jinde označování staršího řad tak zv. logaoedických a daktylotrochejských.

**) Kramer (str. 35), Röhlecke (str. 62), Heidler (str. 24—26), Rossbach (str. 217 pod čarou).

***) Rossbach (str. 198) uvádí sice ještě třetí doklad z Agamemnona v. 1024, ale verš ten jest textově porušen.

†) Rossbach (str. 198) praví: die akatalektische trochäische tetrapodie ist so gut wie ausgeschlossen.

*Iambická epodos v. 901—906.**)

Při rozboru strofy jsou mezi vydavateli neshody v měření kol, počínajíc veršem 904 n. (*οὐδ' ἔχω . . .*). Obyčejně měří se tu sestupně (Wecklein, str. 154) takto:

— ∪ — ∪ — ∪ — —
— ∪ — ∪ — ∪ └—
— ∪∪ — ∪ └— └—,

ale nevím, nebylo-li by lépe měřiti tu iambicky, jak aspoň pro v. 904 naznačil Zomaridas**), který *οὐδ'* přidal k předchozímu kolu a dostal tak ve v. 904 (*ἔχω τίς ἂν γενοίμαν*) tetrapodii iambickou. Pak vše od v. 901—904 rozděluje se vhodně ve dvě periody (první v. 901—902, druhá v. 903—904), a následující perioda třetí jest buď sestupná (z tetrapodie trochejské a tetrapodie logaoedické), nebo mohli bychom i tu měřiti iambicky, jak následující schema naznačuje.

I. ∪ — ∪ — ∪∪∪ ∪∪∪ ∪∪∪ └∪
└— ∪ — ∪ — ∪ —
∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — └∪
II. ∪∪∪ ∪∪∪ ∪∪∪ ∪∪∪ ∪∪∪ ∪ —
∪ — ∪ — ∪ — └—
III. └— ∪ — ∪ — ∪ —
— ∪∪ —, ∪ — └—

Stran míry poslední tetrapodie iambické (— ∪∪ —, ∪ — └—) viz str. 325 této práce.

*) Elsmley a Hermann neprávem chtěli docíliti v písni této response, a proto se o počínání jich, které všeobecně se zavrhuje, nezmiňuji. Začátek epody jest porušen. Čteme-li totiž s rukopisy: *ἐμοὶ δ' ὅτι μὲν ὁμαλὸς ὁ γάμος ἄφοβος οὐ δέδια* atd., dostáváme čtení nejen smyslem podivné (neboť *οὐ δέδια* není syntakticky nijak spojeno s předchozím), nýbrž i metricky podezřelé, ježto mezi dvěma hexapodiemi (první: *ἐμοὶ . . . . . οὐ*, druhá: *ἔρως . . . . . με*) objevuje se pentapodie iambická tohoto tvaru: ∪∪∪ └— ∪ — ∪ — ∪ —. Souhlasím s většinou kritiků, kteří vylučují s Bothem *οὐ δέδια* jakožto glossu k *ἄφοβος*, jež dostala se do textu. Ale ani pak nejsou metrické obtíže odstraněny, a jest snad nejlépe místo *ὅτι* čísti s Weilem *ὅτῳ*. Než i jiné návrhy se vyskytly; na př. Hermann čte *ἐμοὶ δέ γ' ὅτε . . . . . οὐδὲ δέδια*, kdežto Wecklein pokládá *δοτιμενομαλος* za porušení, vzniklé z *δὲ τιόμενος*. V dalších slovech není třeba změn, kromě evidentní konjektury Salviniovy *προσδράκοι* místo *προσδάρκοι*.

**) Z příčin praktických uvádím velké novořecké vydání Aischyla od Zomarida a Weckleina: *Αἰσχύλου δράματα σωζόμενα, τόμος δεύτερος*, (Atheny 1896) jen pod jménem Zomaridovým a rozlišuji je tak od často citovaného německého poznámkového vydání Weckleinova (Lipsko 1893).

V epodě této není nic, co by nemohlo míti původcem Aischyla, ani měříme-li v. 904—906 sestupně; neboť táž *μεταβολὴ κατ' ἀντίθεσιν* vyskytuje se i v jiných strofách u Aischyla (na př. Persai v. 548 n., Hiketides v. 111 n. i jinde).

Strofy ionské.

A. Strofa parody v. 128—135.*)

Rozdělení metrické této strofy jest velmi nesnadné, i podáno tu dosti různých dělení, která však neuspokojují. Nejdříve uvedu dvoje měření, které jest rhythmicky nesprávné. 1. První podal Röhlecke (str. 56), který shledává v této strofě verše logaoedické, daktylotrochejské a anapaestickoiambické — praví výslovně: »ea (sc. cantica) habere rhythmum logaoedicum et dactylotrochaicum et anapaestoiambicum« — a stanoví o jednotlivých kolech toto: v. 129 a 135 jsou logaoedické, jiné verše jsou daktylotrochejské, z nichž kromě v. 132 mají předeslanou dipodii iambickou v. 128, 131 a 133; v. 130 skládá se z anapaestu a části daktylotrochejské a v. 134 sestává z části anapaestickoiambické a daktylotrochejské. Na první pohled jest patrno, že dělení toto jest úplně nerhythmické a plno chyb, nehledíc k tomu, že to, co Röhlecke nazývá daktylotrocheji a iamboanapaesty, jsou logaoedy. 2. Nemnoho lepší jest dělení Sikesovo (str. 186), který v celé strofě nalézá, ovšem velmi násilně, ioniky a minore, připouštěje dle příkladu moderní theorie o ionicích, která však vyžaduje střízlivějšího zpracování, než jakého se jí dostalo na př. i u Gleditsche (ve 3. vyd, str. 150 n), ioniky tohoto tvaru: ◡◡ — ◡. Kromě toho však nucen jest ještě uznati i anakrusi, což samo již postačí, abychom dělení jeho odmítli. Jen na ukázku podávám rozbor první periody:

◡ | — ◡ — — | ◡ ◡ — ◡ | — ◡ — —
◡ ◡ — ◡ | — ◡ — —
◡ ◡ — — | ◡ ◡ — ◡ | — — ⊼

Přistupuji k dělení, k němuž základ položil Hermann (Elem. doctr. metr., pag. 493) a jehož přidržuje se i Wecklein a Zomaridas. Měření to zakládá se na scholiu k v. 128: *ὁ ῥυθμὸς Ἀνακρεόντειός ἐστι κεκλασμένος πρὸς θρηνητικόν.* Na slova scholiastova netřeba

*) Strofa i antistrofa jsou zachovány (zvlášť v metrické příčině) dobře. Jen ve v. 134 má M čtení *θεμερῶπιν*, nesprávně opravené mladší rukou nadepsaným *ρ* v *θερμερῶπιν*, kteréžto slovo se vůbec nevyskytuje, jest tudíž čísti správně *θεμερῶπιν*. V antistrofě ve v. 150 čtou rukopisy *ἀθέσμως*, což však Bentley správně opravil *ἀθέτως* (nutno i z metrických důvodů) na základě Hesychiovy glossy: *ἀθέτως· ἀθέσμως, οὐ συγκατατεθειμένως· Αἰσχύλος Προμηθεῖ δεσμώτῃ.*

klásti velké váhy, poněvadž rozdělení to jest málo pravdě podobné. Vyskytují se tu totiž celkem jen čtyři verše anakreontské, a to v. 128, 129, 133 a 134 (tento poslední s dvojdobou pausou), dále dvě tripodie iambické (v. 128, 133) a konečně logaoedická kola v. 131, 132, 134, 135. Skládala by se tedy strofa tato z kol ionských (ve tvaru anakreonteů), iambických a logaoedických, což jest málo pravdě podobno. Lze konečně uvésti proti tomu měření i to, že strofy ionské připouštějí sice alloiometrické řady proodické a epodické, nikdy však uprostřed strofy (Rossbach, str. 331). Podobně celkem, jako Hermann, měří i Rossbach (str. 692), liše se od něho jen tím, že v. 128 a 133 dělí v diiamb a akatalektický glyconeus prvý a že pokládá strofu za logaoedickou, ač připouští i dvě kola anakreontská, akatalektický v. 129 a katalektický v. 134. Tím odstraněny sice dvě podivné tripodie iambické, ale zbývají jiné nesnáze, hlavně že střídají se tu příliš často kola vzestupná a sestupná, a dále že ve v. 130 byly by oba daktyly v logaoedu od sebe odděleny, což dle Rossbachových theorií logaoedických nemá býti. Zbývá konečně dělení Westphalovo (jehož užil i Heidler, str. 35, 36, ač ne bez pochybností), který v úvodu prvního vydání své metriky (str. XVIII) pronesl domněnku, že máme tu kola iambickochoriambická. Tak nazýval totiž kola logaoedická, jichž význačnými živly jsou diiamb a choriamb: ∪ — ∪ — a — ∪∪ — (viz jeho metriky 1. vyd. str. 532, 538—540). Nelze popříti, že dělení, jak je Westphal naznačuje, ne sice schematem, nýbrž odděluje kola v textu samém, jest poměrně nejlepší ze všech, která byla podána.

Ačkoli by toto rozdělení rhythmicky bylo možné, přece, přihlížeje k tomu, že vyskytovaly by se v něm katalexe stále na týchž místech, navrhuji dělení jiné. Z nově nalezených fragmentů Aristoxenových*) vychází totiž na jevo, že choriamb zastoupen býti může diiambem (po případě ditrochejem, je-li sestupný) nebo naopak, a takový případ, myslím, že jest zde. Tím vzniká schema, Westphalovu schematu sice podobné, obsahující však mnohem méně katalexí. Nepokládám ovšem strofu tu za logaoedickou, nýbrž za ionskou s epodickou pentapodii logaoedickou (v. 135), i dostávám schema toto:

I. — — ∪ —, — ∪∪ —
∪ — ∪ —, — ∪∪ —
∪ — ∪ —, — ∪∪ —
— ∪∪ — , ∪ — ⌊

*) Fragmenty tyto, uveřejněné poprvé v Grenfeliově a Huntově knize »The Oxyrhynchus papyri«, nejpřístupněji otištěny jsou od Blassa v článku »Neuestes aus Oxyrhynchos« v Neue Jahrb. f. d. klass. Alterth. II. (1899), str. 32 n. V třetím sloupci těchto zlomků vykládá Aristoxenos o choriambu, za nějž prý často může státi diiamb.

II. ∪ — ∪ —, — ∪∪ —
— ∪∪ —, ∪∪ ⊔ , ∪ — ∟
III. ∪ — ∪ —, — ∪∪ —
∪ — ∪ —, — ∪∪ —
(IV.) ∪ — ∪ —, — ∪∪ —, ∪ — ∟
∪ — ∪∪ — ∪∪ — ∪ — ∟

První dvě periody (I. v. 128—130; II. v. 131—132) jsou jisté; sporno, zda ostatek v. 133—135 tvoří jedinou periodu, či zda poslední dvě tripodie ionské nejsou novou samostatnou periodou čtvrtou. Poslední kolon (v. 135) mohlo by se sice měřiti též ionsky takto:

∧ ∪ — ∪∪, — ∪∪ —, ∪ — ∟,

ale poněvadž tvar ∪ — ∪ ∪ místo ioniku a minore není dosud nikde jistě dokázán (Gleditsch[3], str. 150 připouští ∪ — ∪ ∪ jen místo ioniku a maiore), ponechávám pentapodii logaoedickou, která jakožto kolon epodické jest v ionických strofách možná. Gleditsch[3], str. 158 měří celkem týmž způsobem, jaký jsem naznačil, pokládá však kromě v. 135 i v. 132 za kolon logaoedické. Myslím, že lépe jest měřiti verš ten (132) ionsky naznačeným způsobem.

Jest ostatně zajímavo, že verš ten z příčin, o nichž pojednal jsem již na str. 172 n., Bethem (str. 170) byl vylučován a prohlášen za pozdější přídavek.

Jest otázka, může-li býti strofa tato složena od Aischyla. Mnozí z těch, kteří měří logaoedicky, jako Westphal, Heidler a Rossbach, praví, že nikoliv, a shledávají v této strofě pozdní komposici logaoedickou. Jinak však má se věc, uznáváme-li míru ionskou s dovoleným zastupováním choriambu diiambem. Podrobným rozborem strof Aischylových shledal jsem, že již tento tragik znal zastupování ioniku diiambem a naopak a že ho užíval. Místa ta však dosud z neznalosti této volnosti, dosvědčené určitě novými fragmenty Aristoxenovými, měřila se logaoedicky; na př. v Peršanech ve strofě v. 647—651 mají první tři kola tento tvar:

— ∪∪ — — ∪∪
— ∪∪ — ∪ — ∪ —
— ∪∪ — — ∪∪ —

a měřila se dosud logaoedicky, jistě nesprávně. Poněvadž ve v. 647 a 649 jsou zřejmé dipodie choriambické, musíme zajisté i v. 648 měřiti ionsky.

Podobných příkladů dalo by se uvésti více; srv. Hiketidy v. 99—102, Hepta v. 918—921, Agamemnona v. 199—204 a j., kde všude kola čistě ionská svědčí pro tuto míru Ba mohu dokonce poukázati na strofu, která jest celá složena tak, jako strofa v Prometheu, o níž jednáme, totiž na strofu v Hepta v. 720—726.

⏑ — ⏑ —, — ⏑⏑ —
— ⏑⏑ —, ⏑ — ⏑ —
— ⏑⏑ —, — ⏑⏑ —
— ⏑⏑ —, ⏒ — ⏑ —
— ⏑⏑ —, — ⏑⏑ —
— ⏑⏑ —, — ⏑⏑ —, — ⏑⏑ —
— ⏑⏑ —, ⏑⏑ ⊔ , ⏑ — ⌊

Jest to zajisté rozbor vhodnější než rozbor, který podává Rossbach (str. 349), dle něhož strofu tu tvoří proodická a epodická pentapodie logaoedická (v. 720 a 726) a ionici a minori (v. 721—725).

B. Strofa ionská v. 397—405.*)

Všeobecně (až na Sikesa, o jehož rozboru viz pozn. na str. 328) měří se strofa takto:

⏑ — ⏑ — — | ⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — —
⏑⏑ — — ⏑⏑ — — ⏑⏑ — —
⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — —
⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — —
⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — —
⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — —
⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — —
⏑⏑ — — — ⏑ — —

*) Předem uvádím, že čtení rukopisné *δακρυσίστακτον δ'* nutno změniti, abychom docílili response s *μεγαλοσχήμονα* v antistrofě. Heath a Sikes vypouštějí *δ'* vůbec, aby došli na konci slabiky krátké (a o to běží, má-li tu býti response), kdežto Paley klade *δ'* až za *ῥαδινὸν*, což jest postavení velmi podivné. Ale ani první úprava se nezamlouvá, poněvadž těžko lze tu postrádati částice *δέ*. Proto přijímá se konjektura Minckwitzova *δακρυσίστακτα δ'* jakožto dosti pravdě podobná. Po této úpravě shledáváme, že antistrofa jest kratší o slovo míry ionské, a smysl sám ukazuje, že tu něco vypadlo, a že tedy nutno doplňovati v antistrofě, a ne měniti ve strofě, což nyní všeobecně se děje; obyčejně (až na Weila v novém vydání) uznává se mezera po *ἀρχαιοπρεπῆ* tohoto tvaru — ⏑⏑ —. Doplnění jsou velmi různá (na př. Fritzsche *δυρόμενοι*, Dindorf *πενθομέναν* a j.). Mně se zdá nejvhodnější doplnění Weckleinovo *θ' ἑσπέριοι*, které jest podmětem k *στένουσι* a v protivě k Asii (ve v. násl.) naznačuje, že i západ, a tedy celý svět, lká nad Prometheem. Mladší rukopisy mají místo *στένουσι* čtení *στένουσα*, což jest nepochybně konjektura, kterou mělo se *στένουσι*, podmětu postrádající, uvésti ve shodu s předchozím podmětem *χώρα*. Weil ve svém vydání stanoví mezeru po *μεγαλοσχήμονά τ'* (tvaru — — ⏑⏑), ale nepodává žádného doplnění. Ve v. 399 čte se všeobecně *ῥαδινὸν* dle mladších rukopisů místo *ῥαδινῶν* (M), poněvadž adjektivum to lépe hodí se k *ῥέος* než k *ὄσσων*.

V schematu tomto jedinou obtíž působí proodická tripodie iambická, jež se nikde jinde v podobné komposici nevyskytuje a také rhythmicky jest dosti podivná. Heidler (str. 34) uvádí dvě strofy podobné, jež prý počínají také iambickou tripodií, totiž z Aischylových Hepta v. 720 n. a Sofokleovy Elektry v. 1058 n., myslím však, že obě strofy měřiti jest jinak. Rozbor strofy Aischylovy podal jsem již na str. 326 n, a také strofa Sofokleova měří se nyní bez uznání počáteční tripodie (viz Gleditsch[3], str. 159). Nemáme tedy žádného dokladu, že by strofa ionská počínala tripodií iambickou. Naskýtá se sama sebou myšlenka, měřiti i tuto ionsky tím způsobem, jako ve strofě předcházející (viz str. 325 n.): ale tu vzniká zase obtíž na konci strofy v posledním kolu (v. 405), ježto dostaneme tento tvar kola: — ◡◡ — — — ◡ — —, což bychom musili vyjádřiti rhythmicky buď: — ◡◡ —, — — ◡ —, — ⌴ nebo snad takto: — ◡◡ —, ⊔ ⊔, ◡ — ⊔. Tedy i toto schema má svou obtíž. Třeba se tedy rozhodnouti mezi oběma obtížemi dle toho, kterou pokládáme za menší. Sám bych se spíše přidržel dělení druhého:

◡ — ◡ —, — ◡◡ —
◡ — ◡ —, — ◡◡ —
— ◡◡ —, — ◡◡ —
— ◡◡ —, ◡ — ◡ —
— ◡◡ —, ◡ — ◡ —
— ◡◡ —, ◡ — ◡ —
— ◡◡ —, ◡ — ◡ —
— ◡◡ -, ◡ — ◡ —
— ◡◡ —, ⊔ ⊔, ◡ — ⊔

Rozdělení v periody jest tu nezřetelné.

Avšak ať měříme tím neb oním způsobem, není žádné příčiny, abychom upírali strofu tu Aischylovi. O tom, že Aischylos připouštěl diiamb místo ioniku, a o strofách takto složených pojednal jsem již na str. 326 n., a i při měření anaklastickém všichni badatelé (na př. Heidler, str. 34, Röhlecke, str. 61) shodují se v tom, že strofa ta mohla býti složena od Aischyla, jenž užíval anaklastických ioniků nejen jako klausule strof ionských (na př. v Peršanech v 86, 96, v Hiketidách v. 1026, 1043), nýbrž kladl je i častěji po sobě (viz na př. Choeforoi v. 323—331), kde za sebou následují čtyři anaklastické ioniky (v. 327—330).*)

---

*) Sikes (str. 181) měří tu týmž nesprávným a nerhythmickým způsobem, o němž zmínil jsem se již na str. 324, děle takto:

◡ | — ◡ — — | ◡◡ — ◡ | — ◡ — — atd.

Dochmické chorikon v. 687—695).*

Provedeme-li změny, naznačené v poznámce (někde metricky nejisté), dostaneme toto schema:

I. ⏑⏑ ⏑ —, ⏑⏑ ⏑ —
— ⏑ —, — ⏑ —, — ⏑ —
⏑ — — ⏑ ⊔ , ⏑⏑⏑ — ⏑ ⊔
— — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — └⏓
II. — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — —
— — — — — — ⊔
III. ⏑ — └ ⏑ — └⏓
⏑ — └ ⏑ — ⏑ — ⏑ — └

Strofa skládá se ze tří period: první jest paionskoiambická, druhá daktylská (?), třetí iambická.

Kdyby byla správná restituce daktylů, lišilo by se toto chorikon velice ode všech ostatních dochmických partií Aischylových; neboť tento básník připouštěl v strofách dochmických jen kola iambická, logaoedická nebo paionská jiných tvarů (na př. kretiky), kdežto kola daktylská (po případě anapaestická) mezi dochmiii má teprve Euripides (v. Rossbach, str. 795). Opakuji s důrazem: kdyby byla správná restituce daktylů, soudil bych vskutku, že strofa tato jest pozdější; neboť od Aischyla máme zachováno d o s t i dochmi-

*) Chorikon toto jest v rukopisech velmi špatně zachováno. Ve v. 687 podržuji čtení rukopisné ἔα, ἔα, které Hartung změnil v ἃ ἅ. Ve verši 688 čte *M* οὔποτ' οὔποτ' ηὐχόμην ξένους atd. Nejen že ηὐχόμην by bylo velmi těžko vysvětlitelné, ale i z metrických důvodů (neboť máme tu pentapodii iambickou, jistě nesprávnou) čte se všeobecně s mladšími rukopisy: ηὔχουν (od α ὐ χ έ ω); kromě toho po prvním οὔποτ' doplňuje vhodně Weck ein ὧδ', čímž nabýváme tripodie kretické. Tak čtou i Zomaridas a Sikes. Naproti tomu Hermann a Weil přijímají čteni mladších rukopisů οὐ πώποτ' οὐ πώποτ', což dává tetrapodii paionskou — — ⏑ — — ⏑ — — ⏑ —, kterou bychom ovšem vzhledem k následujícím kolům musili měřiti vzestupně a na konci uznati trojdobou pausu. Mně zdá se lepší oprava Weckleinova. Hlubší porušení jest však ve v. 691 n. Tu od většiny vydavatelů a kritiků v čtení rukopisném, metricky porušeném, restituují se kola daktylská, která mezi řadami paionskými a iambickými u Aischyla jsou neobvyklá. Rukopisy čtou totiž πήματα, λύματα, δείματ' ἀμφήκει κέντρῳ ψύχειν ψυχὰν ἐμάν. Smyslem lze vše vyložiti; ani inf. praes. ψύχειν, který vzhledem k předchozímu infinitivu fut. μολεῖσθαι zdál se nápadný, není nevysvětlitelný, a proto je zbytečná konjektura Sikesova, který chce čísti ψύχειν ἄν Naproti tomu však porušena je strofa metricky. Kritikové brali se dvojím směrem: jedni restituovali dochmie, druzí daktyly. K prvým náleží Hermann a Heidler (str. 30, kteří vyloučením jednoho slova Heidler λύματα: Hermann δείματα) dostávají tři dochmie tohoto tvaru:

— ⏑⏑ — ⏑ — | — — — — — | — — — ⏑ —.

Jakkoli myšlenka jejich, restituovati dochmie, jest velmi sympatická

ckých strof z různých dob jeho činnosti, tak že můžeme si učiniti celkem věrný obraz o tom, jak si počínal při komposici dochmické, ale podobně komponované strofy dochmické, jako toto chorikon, nenalézáme u Aischyla nikde. Heidler (str. 33) a Röhlecke (str. 70), kteří ve v. 691 restituují dochmie, neshledávají pak ovšem na strofě této nic neaischylovského. To však, že zde máme osamělou, krátkou, astrofickou píseň sborovou, nemůže se uváděti jako známka přepracování; takovou skladbu nalézáme také v Choeforoi (v. 152—163). Jediný důkaz pro přepracování byl by tedy ten, že vtroušena jsou tu kola daktylská mezi paionská (Rossbach, str. 780), ale důkaz ten značně jest seslaben, ne-li podvrácen, tím, že zakládá se na pochybných konjekturách.

Strofy daktylotrochejské.

A. Druhá strofa parody v. 159—166.*)

Schema jest toto:

I. ⏑ — ⏑ — ⏑ . ⏑ —
⏑ . ⏑ — ⏑⏑⏑ ⏑ — .
⏑ . — ⏑ — ⏑ — ⏑ —
⏑ ⏑⏑⏑ ⏑⏑⏑ ⏑⏑⏑ ⏑ — ⏑ —

---

a pravdě podobná, přece zaráží tvar dochmia — — — — —, který nevyskytuje se nikdy u Aischyla a Sofoklea, u Euripida jen v Heleně v. 676 (*λουτρῶν καὶ κρηνῶν*). Proto nelze opravy této přijmouti, ač myslím, že by se mělo opravovati v tom směru. Všichni ostatní vydavatelé novější restituují však daktyly, čehož dosahují prostředky celkem snadnými, totiž přestavením slov a vynecháním slova *ἐμάν*, které prý dostalo se do textu jako glossa. Přijímá se obyčejně úprava Weilova: *πήματα, λύματα, δείματα κέντρῳ ψύχειν ψυχὰν ἀμφάκει*, a také já, jen z nedostatku jiných vhodných oprav, přijímám (ovšem s reservou) toto čtení, ačkoli je nepokládám za správné.

Ve v *690* nutno čísti s mladšími rukopisy *δυσθέατα καὶ* místo pouhého *δυσθέατα* (M).

Ve v. 694 čtou rukopisy *ἰὼ ἰὼ μοῖρα μοῖρα* (⏑⏑⏑ — — ⏑ — ⏑) metricky pravdě nepodobně; pročež snad s Weilem vyloučiti jest jedno *ἰὼ*, čímž vznikne tetrapodie iambická ⏑ — ⌞— ⏑ — ⌞⏑̱.

*) Metricky důležitá je neshoda ve v. 163 strofy s korrespondujícím v. 182 antistrofy. V antistrofě jest totiž o krátkou slabiku (*γὰρ*) více, tak že vzniká zřetelná tetrapodie iambická (⏑⏑⏑⏑ — ⏑ — ⏑ —), kdežto ve strofě mohlo by se měřiti iambicky (⏑⏑⏑ ⌞— — — ⏑ —) i trochejsky (⏑⏑⏑ — — — ⏑ ⌞—). Jde o to, máme-li hledati porušení ve strofě či v antistrofě (v tomto případě bychom ovšem musili měřiti iambicky). Přihlížíme-li ke skladbě celé strofy, vidíme, že předcházející perioda iambická (v. 161—162) zakončena jest hexapodií iambickou, a že tedy v. 163 náleží již k periodě následující, daktylotrochejské. Proto všichni vydavatelé souhlasně přijímají tvar strofy za správný a čtou v antistrofě místo *γὰρ* s Porsonem *δ'*, což jest změna velmi snadná. Ve v. *183* místo rukopisného *ὅπα* navrhl již Turnebus metricky nutné *πᾷ*.

II. ⏑́⏑⏑ — ⏒ — ⏑ —
— ⏑⏑ — ⏑⏑ ⊔
— ⏑ — ⏑ ∟
— ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑
— ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑
— ⏑⏑ — ⏑ — —

Poslední dvě kola mohla by se též měřiti jako tetrapodie daktylská a dipodie trochejská, volím však svrchu naznačené dělení, poněvadž dostáváme kola stejného rozsahu (samé tripodie), kdežto při dělení druhém jsou kola velmi různá, totiž dipodie, tripodie a tetrapodie trochejská, tripodie a tetrapodie daktylská.

B. Strofa v. 545—552.*)

Metrický rozbor jest tento:

I. ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ‖ ⏑ ⏑ — ∟
⏑⏑ — ⏑⏑ — ‖ ⏑ — ⏑ — ⏑ — ∟
⏑⏑ — ⏑⏑ — ‖ ⏑ — ∟⏒

II. — ⏑ — ⏑ — ⏑ — —
⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ‖ ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⊔
— ⏑⏑ — ⏑⏑ — — ‖ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — —

Rozdělení ve dvě naznačené periody jest pravdě podobné. V periodě druhé ve v. 549 a 550 podržel jsem kolometrii rukopisů;

*) Ve v. *545* nemetrické čtení rukopisů *χάρις ἄχαρις* odstranil již Turnebus přestavením obou slov: *ἄχαρις χάρις*. Ve v. *547* jest metrická neshoda s veršem 556 antistrofy, kde M čte *ἐκεῖν' ὅτε τότ'*, což musíme s Brunckem opraviti v *ἐκεῖνό θ' ὅτ'* na základě mladších rukopisů, jež mají *ἐκεῖνο τε ὅτ'*. Ve v. *549* zbytečně Reisig opravoval rukopisné *ἰσόνειρον* v *ἀντόνειρον*; neboť i v jiných složeninách bývá *ἶσος* s dlouhým *ι* (na př. v Persai v. 80). Ve v. *550* vypadlo, jak vidíme z antistrofy, nějaké slovo; sporno, zda uprostřed kola (ve větě *ᾇ τὸ φωτῶν ἀλαὸν γένος ἐμπεποδισμένον*), jak myslí Meineke, který doplňuje *δέδεται* po *ἀλαόν*, či na konci kola (ve větě *οὔποτε τὰν Διὸς ἁρμονίαν θνατῶν παρεξίασι βουλαί* po *οὔποτε*), jak se domnívá Weil a jiní. Smyslem nevyžaduje žádná z obou uvedených vět doplnění; neboť i *ἐμπεποδισμένον* dobře může obstáti bez *ἐστὶν*, jako i jindy často. Opravu Weilovu přijímám však z té příčiny, že je jednodušší, kdežto ti, kdo souhlasí s Meinekem, mění ještě na konci kola *οὔποτε* v *οὔπως* s Paleyem nebo v *οὔπω* s Hermannem, aby docílili úplné shody s antistrofou. Doplnění samo jest ovšem pouhé hádání, a také vskutku podáno bylo ve smyslu Weilově oprav mnoho (na př. Weil sám dodával *τυφλαί*, Sikes *δειλῶν* atd.). Poněvadž však smysl nevyžaduje doplnění, jest nejlépe mezeru pouze metricky naznačiti. Ve v. *560* Röhlecke (str. 65) a Sikes místo *πείθων* (M a scholia k M) čtou *πιθὼν* k označení předčasnosti, nejen zbytečně (neboť i *πείθων* lze vysvětliti; v. Wecklein, str. 81, pozn k v. 560), nýbrž i metricky nesprávně; neboť bychom musili pak v. 560 a 551 (— ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏒ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — —) děliti v tripodii daktylskou a pentapodii iambickou, což jest pravdě nepodobné.

neboť v daktylotrochejských strofách často stojí kola sestupná vedle vzestupných již u Archilocha, na př. ve frgm. 84 B: *ἄψυχος χαλεπῇσι θεῶν ὀδύνῃσιν ἕκητι πεπαρμένος δι' ὀστέων*, kde po daktylském hexametru následuje iambický dimetr. Jiné doklady viz u Gleditsche[3], str. 166. Kdo by však chtěl tuto *μεταβολὴ κατ' ἀντίθεσιν* odstraniti, mohl by, ježto předchází (v. 549) a následuje (v. 551) kolon sestupné, i v. 550 pokládati za sestupný s uznáním dvojdobé pausy a měřiti takto: ⊼ ◡◡ | — ◡◡ | — ◡◡ | — ◡◡ | — ◡◡ | — —.

Jinak soudí o strofě této Rossbach (str. 692), pokládaje ji za logaoedickou (a to anapaesticko-logaoedickou) s jednou daktylskou a několika trochejskými (nebo iambickými) řadami. Myslím, že strofa nemůže nazývána býti logaoedickou, ježto logaoedy mohli bychom uznati jen ve v. 546 a 547. Byly by tedy v tak rozhodné menšině, že nemohou vtisknouti celé strofě ráz a název logaoedický.

Pojednám nejdříve o iambické periodě (v. 159—162) strofy prvé (viz schema na str. 330).

Všichni badatelé shodují se v tom, že perioda ta může býti dílem Aischylovým (v. na př. Röhlecke, str. 57). I Heidler (str. 28) uznává, že jednotlivá kola sama o sobě mají tvary u Aischyla obvyklé, ale celek z nich složený zdá se mu nápadný. neaischylovský, tím, že jsou tu samá kola akatalektická, kdežto Aischylos obliboval si tvary katalektické. Avšak již Röhlecke (str. 57) správně podotkl, že i u Aischyla na vhodných místech máme skupiny kol akatalektických, a uváděl doklady z Choeforoi v. 423—428 (vesměs akatalektické řady iambické), Hepta v. 990—994, Persai v. 1038—1044.

Röhlecke však ani následující periodu daktylskotrochejskou (v. 163—166) neupíral Aischylovi a tvrdil, že Aischylos mohl užíti na konci strofy daktylotrochejů; neboť prý rád na konci iambických strof kladl kola logaoedická, a také prý se strofa tato nepodobá stofám Euripidovým, jež bývají celé složeny z daktylotrochejů. Naproti tomu Heidler (str. 37) periodu tuto Aischylovi odpírá, tvrdě s Rossbachem, že Aischylos daktylotrochejů vůbec neužíval. Heidler praví, že Aischylos vkládal sice v řady iambické a trochejské alloiometrická kola daktylská a anapaestická, ale dále že nepokročil. Podobně celkem vyslovuje se i Rossbach (str. 491), který však připouští, že začátky skladby daktylotrochejské vyskytují se již u Aischyla. Uvádí z Eumenid v. 347 n., 526 n., 956 n., ale tvrdí, že strofy ty jsou jen modifikací strof trochejských, v nichž pathetický ráz mírní se diplasickými daktyly. Pravé daktylotrocheje vyskytují se prý u Sofoklea (OT. v. 1670 n.; El. v. 121—192; Trach. v. 497) a hlavně u Euripida (Alk. v. 86 n.; 112 n.; 266 n.; 903 n.; Andr. 135 n.; 174 n.; 294 n; Med. 204 n.; 990 n.; Hipp. 1102 n.; 1119 n.; Hek. 923 n.;

El. 476 n.). Rossbach a Heidler pokládají tedy daktylotrocheje za význačný zjev pozdější euripidovské metriky.

Co se strofy v. 159 n. týče, nesouhlasím rozhodně s Rossbachem a Heidlerem, ač uznávám, že nutno strofy té jinak obhajovati, než činil Röhlecke (v. str. 332 tohoto pojednání). Poukazuji proto na strofu v Aischylových Hepta v. 778 n., která jest velmi podobná naší strofě a má toto schema:

I. ⏑ — ⌞ ⏑ — ⏑ ⏔
⏑⏑⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ —
⏑ — ⌞ ⌞ ⏑ —
II. — ⏑⏑ — ⏑⏑ ⊔
⏑⏑⏑ ⏑⏑⏑ ⏑ —
— ⏑⏑ — ⏑⏑ ⊔
— ⏑⏑ ⌞ ⌞ ⏑ — ⏑ — ⌞

Strofa ta jest, myslím, důkazem, že Aischylos znal komposici daktylotrochejskou, která jest ostatně velmi starého původu; neboť již Archilochos skládal *ἐπισύνθετα*. Ve fragmentech jeho nalézáme na př. tato spojení: anapaestické paroimiakon a trochejské ithyphallikon (frgm. 89 B); daktylský hexametr a iambický dimetr (frgm. 84 B); daktylskou tetrapodii, ithyphallikon a katalektický iambický trimetr (frgm. 103) a j. (viz Gleditsch[3], str. 166).

Gleditsch[3], str. 167 uvádí z Aischyla ještě daktylotrochejskou strofu z Eumenid v. 525 n., kterou měřím takto:

I — ⏑ — ⏑ — ⏑ ⌞
— ⏑ — ⏑ — ⏑ ⌞⏓
— ⏑ ⌞
II. — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — —
— ⏑⏑ — — || — ⏑ — ⏑ — ⏑ ⌞
III — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ ⊔
— ⏑⏑ ⊔ || — ⏑ — ⏑ — ⏑ ⌞
— ⏑⏑ — ⏑ ⌞ ⌞

Nepokládal bych tedy daktylotrocheje za něco tak charakteristického pro Euripida a pozdější básníky, jako Heidler a Rossbach, kteří ovšem opírají mínění své o to, že z tragika toho máme mnoho dokladů. To může býti čirou náhodou, poněvadž z něho máme mnohem více zachováno než z Aischyla a Sofoklea. Což kdyby se nám bylo zachovalo jen oněch devět dramat, v nichž nejsou vůbec žádné daktylotrocheje (míním tragoedie: Bakchai, Helene, Herakleidai, Herakles mainomenos, Hiketides, obě Ifigenie, Orestes, Foinissai)? Myslím, že musíme tu počítati i s číslem tragoedií zachovaných (po případě nezachovaných); vždyť na př.

u Sofoklea, vrstevníka Euripidova, máme v malém počtu zachovaných dramat i nápadně málo strof daktylotrochejských, totiž jen tři. Také třeba uvážiti, že Aischylos komposici daktylotrochejskou nejen mohl znáti, poněvadž jest původu starého, nýbrž že ji vskutku užíval (v. o Hepta v. 778 na str. 333 této práce). Proto neodvažuji se ani strofu druhou z Promethea (v. 545 n.) tak jistě pokládati za pozdější, jako Röhlecke (str. 65) a Heidler (str. 37), z toho důvodu, že podobá se svou stavbou strofám Euripidovým a že nemáme u Aischyla v zachovaných tragoediích podobného dokladu.*)

Dospívám celkem k závěru, že komposice daktylotrochejská sama o sobě nemůže býti důkazem přepracování. Na tomto místě budiž uvedeno, že i třetí strofa prvého stasima (v. 425—435) náleží asi ke komposici daktylotrochejské. Chorikon to jest však textově tak velice porušeno, že dosud ani otázka response není rozřešena, a proto v otázce přepracování nemůže býti bráno v úvahu.

Strofy daktyloepitritské.

A. První strofa druhého stasima v. 526—535.**)

Rozbor strofy:

I. — ◡◡ — ◡◡ ⊔
— ◡ — — || — ◡◡ — ◡◡ — —
II. — ◡ — — || — ◡◡ — ◡◡ — — || — ◡◡ — ◡◡ ⊔
— ◡ — ◡̄ || — ◡◡ — ◡◡ — — || — ◡ ∟
III. — ◡◡ — ◡◡ ⊔
— ◡ — — — ◡ — — || — ◡ — ◡ ∟ ∟

Ve v. 527 a 532 pokládám kola daktylská za tripodie, ač předchází dipodie trochejská, kolon o sudém počtu taktů, a ač snadno mohla by se měřiti tetrapodicky takto: — ◡◡ — ◡◡ ⊔ ⊔,

*) Rossbach (str. 692) na základě svého rozboru, o němž pojednal jsem shora na str. 332, vidí ve strofě této typ ***pozdní***, euripidovské, komposice logaoedické.

**) Ve v *541* antistrofy vypadlo slovo míry epitritu (— — ◡ —). Nejlépe jest mezeru naznačiti (jako Weil), poněvadž smysl nevyžaduje nutně doplnění. Dindorf doplňuje *γυιοφθόροις*, Fritsche *χαλκευμάτων*, jiní jinak.

Ve v. *543* jest v rukopisech *ἰδίᾳ γνώμᾳ*, což smyslem jest sice dobré, ale metricky neshoduje se se slovy *ἀλλά μοι* ve v. 534. Tu dostala se asi do textu glossa, která vysvětlovala nějaké méně obvyklé slovo. Oprava jest tu nesnadná, a ač podáno bylo mnoho návrhů (na př. Francken *δαιᾳ*, Verrall *ἠλεᾷ*, Meineke *αὐτόβουλος ὢν* atd.), přece neodhodlali se vydavatelé přijmouti některý z nich a podržují čtení rukopisné, metricky ovšem nesprávné, *ἰδίᾳ γνώμᾳ*.

poněvadž ve v. 526 a 533 máme zřetelné tripodie daktylské, kterých nelze odstraniti.*)

Strofa skládá se pravdě podobně ze tří naznačených period

B. První strofa třetího stasima v 887—993.**)

Rozbor metrický:

I. — ⏑⏑ — ⏑⏑ ⊔

— ⏑ — — || — ⏑⏑ — ⏑⏑ — — || — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑̄

*) O kolech daktylských o lichém počtu taktů mezi koly trochejskými o sudém počtu taktů v daktyloepitritských strofách jedná Gleditsch[3], str. 172.

**) V. 887 a 888 strofy neshodují se s v. 894 a 895 antistrofy

Strofa:

- ⏑⏑ — ⏑⏑ — — — ⏑ — — — ⏑⏑ — ⏑⏑ — — — ⏑⏑ — ⏑⏑ — —

antistrofa:

— ⏑⏑ — ⏑⏑ — — — ⏑⏑ — ⏑⏑ — — — ⏑⏑ — ⏑⏑ — —

V antistrofě jest tedy o vzestupný epitrit (— — ⏑ —) méně. Smysl ve strofě i antistrofě jest dobrý, a nemáme po té stránce žádného pokynu, kde bychom měli měniti; není tudíž divu, že mezi kritiky jest veliká neshoda v této příčině. Zmiňuji se nejprve o jednom z nejmladších návrhů, který na první pohled nejjednodušeji neshodu odstraňuje. Jest to čtení Blaydesovo, které přijímá i Sikes ve svém vydání, děle ve strofě takto:

ἦ σοφὸς ἦ σοφὸς ἦν,
ὃς πρῶτος atd.
a v antistrofě: μήποτε μήποτε μ'ὦ
τελεσφόροι Μοῖραι atd.

Čtení to má sice tu výhodu, že doplňuje jen na jediném místě, ale přece ho neschvaluji, ježto dostáváme při něm po katalektické tripodii daktylské verš vzestupný, skládající se ze vzestupného epitritu a heptapodie anapaestické, což Sikes (str. 189) chybně odstraňuje uznáním anakruse. Toho nedostatku není při úpravě Trikliniově a Weilově, které obě správně v. 888 restituují jako sestupný epitrit a hexapodii daktylskou, naznačujíce v antistrofě na začátku verše 895 mezeru míry kretické před Μοῖραι, kterou Winckelmann vyplnil slovem πότνιαι. Za to však neshodují se Triklinos a Weil v úpravě kola předcházejícího, poněvadž v. 894 antistrofy jest o slabiku kratší než shodný v. 887 strofy. Triklinios vymýtil ve strofě ἦν, podržuje tvar antistrofy (totiž katalektickou tripodii daktylskou), kdežto Weil naopak, háje čtení strofy (a tedy akatalektické tripodie daktylské), doplňuje v antistrofě po druhém μήποτέ [τοι]. Obě opravy jsou stejně možné; rozhodl jsem se pro Trikliniovu jen z té příčiny, že i strofa předchozí (viz str. 334) počíná katalektickou tripodií

Ve v. 897 nemetrické čtení rukopisů: πλαθεὶη ἐν γαμέτᾳ opravil správně Canter v πλαθείην γαμέτᾳ

Ve v. 899 jest v rukopisech γάμῳ δαπτομέναν, čtení metricky nemožné. Weil navrhl místo toho ἀμαλαπτομέναν, vysvětluje korruptelu rukopisů takto. Z původního ἀμ (v ἀμαλαπτομέναν) vzniklo změnou λ v δ v majuskulích ἅμα δαπτομέναν: vysvětlivka γάμῳ, připsaná k nejasným těmto slovům (totiž k ἀμαδαπτομένην), dostala se do textu místo ἅμα. Pro výklad Weilův zdá se svědčiti i scholion: ἅμα τῷ γάμῳ· λείπει γὰρ τὸ ἅμα.

II. — ∪ — — ‖ — ∪∪ — ∪∪ — — ‖ — ∪ —
— — ∪ — ‖ — — ∪∪ — ∪∪ —
III. — ∪ — — ‖ — ∪∪ — ∪∪ ⊔
— ∪ — — — ∪ — . — — ∪ ∟

Strofa dělí se obyčejně ve tři naznačené periody.

S daktyloepitrity shledáváme se již u Stesichora, jsou však jistě ještě staršího původu. Bylo to metrum u řeckých lyriků velmi oblíbené; vyskytuje se dosti často i v nepatrných celkem úlomcích, které se nám dochovaly z řecké lyriky. O daktyloepitritech u lyriků jedná Rossbach (str. 450 n.). Nejlépe známe je ze zpěvů Pindarových (rozbor jich u Rossbacha, str. 453 n.). Že však i ostatní lyrikové užívali jich s oblibou, potvrzují nově nalezené básně Bakchylidovy, v nichž strofy daktyloepitritské jsou dosti hojné.*) Z lyriky přejala je tragoedie, ale užívala jich celkem zřídka. U Aischyla vyskytují se jen na těchto dvou místech Promethea, u Sofoklea v Aiantu v. 172 n., v Trachiňankách v. 94 n., v Oidipu králi v. 1086 n., v Oidipu Kol. v. 1050 n., 1074 n., a pak ve fragmentu 530 z nezachované tragoedie Tereus, u Euripida v Andromaše v. 766 n., 1009 n., v Elektře v. 859 n., v Medeii v. 410 n., 627 n., 824 n., 976 n., v Trojankách v. 794 a v Rhesu v. 224 n.

Všichni badatelé (vyjímaje Kussmahlyho), totiž Rossbach (str. 474), Röhlecke (str 64, 65) a Heidler (str. 30 n.), odpírají strofy ty Aischylovi, poukazujíce k tomu, že daktyloepitrity v ostatních zachovaných tragoediích se nevyskytují, a sesilují důkaz svůj tvrzením, že ráz (ἦθος) daktyloepitritů jest hesychastický, kdežto Aischylos zachovával všude ráz tragický, t. j. diastaltický. Proto pokládají strofy ty za pozdější. Naproti tomu však sluší uvážiti toto.

I zde jest činiti s tvarem metrickým, který není výtvorem Euripidovým a mladších básníků, nýbrž původu velmi starého. Vypěstěn byl v lyrice, jíž se pro svůj ráz velmi hodil, a odtud do tragoedie jen přejat, a to tak, že tragikové v ničem se od komposice lyriků neuchýlili (Rossbach, str. 478). Tím se vysvětluje, že všechny strofy daktyloepitritské mají celkem stejný ráz, který zastáncům přepracování zdá se euripidovský, poněvadž z Euripida máme nejvíce dokladů; zachovaloť se nám z něho nejvíce tragoedií.

Řekl jsem již, že metrum toto přeneseno do tragoedie z lyriky. Jest otázka, kdo učinil prvý tento krok. Pochybuji, že Euripides, a to z tohoto důvodu. Nepřihlížíme-li k Prometheovi, poprvé setkáváme se s daktyloepitrity již v Sofokleově Aiantu, a ten, jak známo, celým svým rázem spadá do nejprvnější doby

*) Viz Kenyon, editio princeps 1897, introduction XLVI.

působení Sofokleova, který poprvé na jevišti vystoupil již r. 467, to jest deset let před provedením Aischylovy Oresteie.

Poněvadž tedy

1) básnictví daktyloepitritské vypěstěno bylo v lyrice již před Aischylem, a odtud v nezměněné formě přejato do tragoedie, a Aischylos je tedy znáti mohl;

2) poněvadž máme velmi starý doklad strofy daktyloepitritské již v Sofokleově Aiantu, který dosvědčuje, že strofy ty nejsou zjevem specificky euripidovským nebo pozdním;

3) poněvadž ani v celkové komposici ani v jednotlivostech neliší se strofy Promethea od strof lyriků — neodvažuji se strofy ty pokládati za neaischylovské jen z toho důvodu, že nevyskytují se jinde v šesti zachovaných tragoediích, které tvoří nepatrný zlomek veškeré činnosti Aischylovy.

Röhlecke (str. 65) uvádí za důvod pozdější komposice i to, že strofa v. 526 n. končí ithyphallikem, kterého prý lyrikové neužívali, nýbrž teprve Euripides. Röhlecke patrně tu užil Westphala, který (ve 2. vydání na str. 681) praví, že podstatný rozdíl mezi tragiky a Pindarem (ne lyriky vůbec) jest ten, že tragikové připouštějí na konci strofy ithyphallikos, nikoli však Pindaros. Avšak ithyphallikos na konci strof vyskytuje se již u Simonida (Rossbach, str. 468), tak že ani to nemůže býti důkazem pozdní. euripidovské komposice.

Kussmahly (str. 10) snaží se obhájiti možnost daktyloepitritů u Aischyla jen tím, že odvolává se na strofu podobně prý komponovanou v Hiketidách v. 41—48. která skládá se ze dvou kol daktylských (v. 41, 42), akatalektické tetrapodie trochejské (— ᴗ — — — ᴗ — ⏓ v. 43), čtyř kol daktylských (v. 44—47) a hexapodie logaoedické (v. 48). Doklad ten se mně však nezdá dosti jistý; neboť tu tetrapodie trochejská může míti jen náhodou tvar dvou epitritů a býti živlem alloiometrickým, zakončujícím periodu první, podobně jako druhá perioda končí se hexapodií logaoedickou. Ráz strofy v celku jest však daktylský.

Monodie.

Jako zřejmý důkaz přepracování uvádějí se dvě monodie v Prometheovi. Všeobecně pokládá se monodie za charakteristický útvar pozdní tragoedie; neboť u Aischyla kromě Promethea nevyskytuje se nikdy, u Sofoklea jen dvakrát (v Elektře v. 88—120 a v Oidipu na Koloně v. 237—253 jako zakončení kommu), u Euripida však častěji, totiž osmkrát. Monodie staršího typu uspořádány jsou antistroficky, mladší jsou prokomponovány. V Prometheovi jest ta zvláštnost, že máme tu monodie obojího typu, což samo již budí domněnku, že obě monodie nejsou asi od téhož autora, ať Aischyla, ať přepracovatele, a domněnce té nasvědčuje i podrobný rozbor metrický.

A. Monodie Ioina v. 566—588.*)

Metrický rozbor:

Proodos I. — ∟
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ∟
— — ◡ — — — ◡ — ◡ — ∟
— — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ∟
II. ◡◡◡ — ◡ ⊔, ◡◡◡ — ◡ ⊔
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ∟
III. — ◡ ◡ —, ◡ — —, — ◡◡ —, ◡ ⊔
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡◡◡ ∟
◡◡◡ —, — — Λ

Strofa I. ◡◡◡ — ◡ ⊔, ◡◡◡ — ◡ ⊔
— ◡ —, ◡◡ ◡ —, ◡ ⊔
II ◡ ◡◡ —, ◡ — —, ◡ — —, ◡ ⊔
◡ ◡ ◡ — ◡ ⊔
III. ◡ ◡◡ —, ◡ ◡◡ —, ◡ ◡◡ —
◡ — —, ◡ — —, ◡ — —, ◡ ⊔
— ◡◡ —, ◡ ⊔
IV. — — ◡ —, ◡ — ◡◡, — — —
◡ ◡ ◡ ◡ — ◡ — ∟

---

*) Ve v. *566* v rukopisech čte se ἂ ἂ ἓ ἓ, což Dindorf opravil v ἂ ἆ, ježto v rukopisech často se vyskytuje hromadění citoslovcí. *M* čte ve verši tomto με τάλαιναν, místo čehož s mladšími rukopisy musí se čísti με τὰν τάλαιναν: τὰν mohlo býti snadno vynecháno haplografií (τ ὰ ν τ ά λαιναν). Ve v. *568* *M* má ἀλευ' ὦ δᾶ (ὦ opraveno v ἆ). Čtení to nelze držeti z příčin metrických; neboť v. 568 má pak tento tvar:

ἀ λευ ἆ δᾶ
— — ◡ — — — ◡ — | ◡ — — —, t. j. hexapodii iambickou se spondejem v sudém taktu, a ani kolometrie Weilova, který uznává dvě kola takto:

— — ◡ — — — ◡ —
◡ — — — —,

není tu pravdě podobná. Tu lépe by se hodilo čtení Hermannovo ἄλευ δᾶ. Z metrických příčin však nejvíce zamlouvá se konjektura Dindorfova ἀλεύδα; neboť pak dostáváme týž tvar hexapodie iambické, který vyskytuje se také ve verši předchozím a následujícím. Ovšem nemůžeme pak tvar ἀλεῦ vysvětlovati dle Weckleina (pozn. k v. 568) jako apokopovaný tvar místo ἄλευε (od ἀλεύω), nýbrž musíme jej odvozovati od imperativu ἀλέεν (vedle ἀλεύω vyskytá se též tvar ἀλέω), z čehož vzniklo ἀλεῦ.

Ve v. 572 a 573 dle textu v rukopisech zachovaného, který přijímá i Weil a Sikes dostáváme toto rozdělení:

v. 572 — ◡◡ — ◡ — — ◡◡ — ◡ ⊔
v. 573 ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡◡◡ ∟
v. 574 ◡◡◡ —, — — Λ

V. ◡ ◡ ◡ – ◡ ⊔ ◡ ◡ ◡ — ◡ ⊔
— ◡ —. ◡ ◡◡ –, ◡ ⊔
VI. — ◡ —. ◡ —
— ◡ —. ◡ ⊔
VII ◡ — ◡ ◡ ◡ ◡ .. ◡ —
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ —
VIII. .. ◡ — ◡ .. ..
◡ — —, ◡ — —, ◡ — —, ◡ ⊔

Hranice period jsou tu velmi nezřetelné, a proto jest rozdělení, které jsem naznačil, problematické.

Verše 583, 584 a 587 měří se obyčejně trochejsky. Poněvadž však vedle dvou dvakráte katalektických tetrapodií (tvar — ◡ — ◡ ⊔ ⊔) vyskytla by se i tripodie (— ◡ — ◡ ⊔), měřím i tato kola paionsky.

Všichni badatelé bez výjimky*) shodují se v tom, že monodie tato má ráz aischylovský nejen v jednotlivostech (míním tvary paionů, jichž podrobný rozbor viz u Heidlera), nýbrž i v celku; neboť mezi paiony vyskytují se jen kola iambická. Jediným důvodem pro uznání přepracování této partie bylo by to, že v ostatních tragoediích Aischylových nenalézáme příkladu monodie. A vskutku soudili proto někteří badatelé, že Aischylos vůbec nekomponoval monodií, a že tedy i zpěv Ioin jest pozdější. Leč souhlasil bych tu spíše s Röhleckem, který pro čistě aischylovský ráz té písně pokládá za skladatele jejího Aischyla, po-

---

Hexapodie iambická ve v. 573 není nemožná; vždyť vyskytuje se v téže podobě častěji v tomto proodu. Poněvadž však druhá polovice oné hexapodie (v. 573) má tvar dochmia, opravil Hermann *κυναγετεῖ* v *κυναγεῖ*, kteréž oba tvary se vyskytují, a dostal místo hexapodie iambické dva dochmie. Přidržuji se však přece čtení rukopisného, ježto můžeme je dobře vyložiti.

Ve v. *576* Seidler místo rukopisného *ἰὼ ἰὼ ποῖ ποῖ πὄ πόι πό 'πόι* navrhl do metra dobře se hodící čtení *ἰὼ ἰὼ πόποι*. Po této úpravě však vidíme, že ve strofě ve v. 575 schází proti antistrofě (v. 595) slovo míry iambické. Smysl nevyžaduje doplnění, a proto nejlépe jest mezeru naznačiti. Meineke doplňoval *πλάναι*, Dindorf *πάλιν* atd.

Ve v. *577* místo metricky nemožného *τηλέπλαγκτοι* navrhl Seidler *τηλέπλανοι*, Meineke *πολύπλανοι*, což shoduje se lépe metricky s antistrofou (v. 596).

Ve v. *579* rukopisné *πημοναῖσιν* opravil Hermann v *πημοσύναις* za účelem přesné response s v. 599. V obou pak těchto verších čte Dindorf *ἐή* místo rukopisného *ἒ ἔ*.

Ve v. *582* správně doplnil Erfurdt *με*.

Ve v. *598* mají rukopisy *κέντροισι*, místo čehož Reisig, aby docílil response s v. 578, navrhl *κέντροις ἰώ*.

Ve v. *601* schází slovo, jak patrno z korrespondujícího verše 581 ve strofě; Hermann tu na základě scholia *τοῖς τῆς Ἥρας* doplnil *Ἥρας*.

Ve v. *606* místo porušeného *τι μὴ χρὴ* navrhl Martin metricky a slohově vyhovující *τὶ μῆχαρ, ἢ τί . . .*

*) Röhlecke, str. 50—53, Heidler, str. 29—33, Rossbach, str. 780.

ukazuje k tomu, že již Aischylos měl herce-zpěváka; vždyť se nám zachovaly v tragoediích jeho střídavé zpěvy herce s chorem. Konečně mohl by snad někdo, a myslím ne bez důvodu, namítnouti, že zpěv Ioin není pravá monodie, nýbrž vlastně kommos, ježto po strofě i antistrofě vloženo vždy po čtyřech trimetrech Prometheových (v. 589—592 a 609—612), které mohly býti též zpívány. Upozorňuji na čtvrtou strofu druhého kommu v Sofokleově Aiantu, která podobá se velice (i rozměry) této monodii. Aias uznává, že po neblahém činu svém nemůže déle se ctí žíti (strofa v. 394—409) a loučí se s krajinou trojskou (antistrofa v. 412—427). Zpěv jeho, složený v metru paionsko-iambickém, přerušují dva trimetry Tekmessiny (po strofě v. 410, 411) a zakončují dva trimetry sboru (po antistrofě v. 428, 429). Kdož tedy ví, zda nazývali jsme dosud právem zpěv Ioin monodií?

B. Monodie Prometheova v. 88—127.

Jinak má se však věc s monodií Prometheovou (v. 88 až 127). Jest to velmi pestrá, prokomponovaná směs rázu naskrze pozdního. Prometheus počíná iambickými trimetry (v. 88—92), se vzrůstajícím rozčilením přechází v řady anapaestické (v. 93—100), a uklidniv se poněkud, pokračuje v iambických trimetrech (v. 101—113). Následují pak verše čistě lyrické. Ve v. 114 čte se v rukopisech *ἆ ἆ ἔα ἔα*. Dindorf právem asi vyloučil *ἔα ἔα* jako glossu. Co se míry metrické týče, mohli bychom *ἆ ἆ* pokládati, jako jindy často, za dipodii iambickou (└─ └─), ale vzhledem k následujícím bakchiům jest snad lépe měřiti je také bakchicky: — └'┘ V. 115 jest tetrapodie bakchická, po níž následuje trimetr iambický (v. 116) a pak verš (117), o němž Bethe (str. 163) praví, že ho nedovede vůbec měřiti. Verš ten zní v rukopisech: *ἵκετο τερμόνιον ἐπὶ πάγον* a má tento tvar: ◡ ◡◡ —, ◡ ◡◡ ◡◡, ◡ └─┘, což je přece zřetelná tripodie bakchická. Měřím naznačeným způsobem, kdežto Röhlecke (str. 55) myslí, že jest to dochmius a creticus (◡ ◡◡ — ◡ ◡◡, ◡◡ ◡—). Zcela zbytečná jest konjektura C. F. Müllera, který chtěl dosíci dvou dochmiů čtením: *ἵκετο τόνδε τερμόνιον ἐπὶ πάγον*, nebo Dindorfova, který nevhodně před *ἵκετο* doplňoval *τίς* a pokládal pak verš tento za hexapodii iambickou. Po dvou trimetrech iambických (v. 118, 119) zakončuje se celá směs systémem anapaestickým (v. 120—127).

Westphal již v úvodu prvního vydání své metriky (na str. XVIII) prohlásil skladbu tuto za monodii, a mínění jeho přidržují se téměř všichni učenci;*) jediný Röhlecke je popíral, poněvadž prý tu máme jen málo veršů význačně lyrických.

Při řešení otázky, jak tato partie byla přednesena, jest, myslím, důležita ta okolnost, že celá partie tvoří celek těsně

*) Heidler (str. 44), Kussmahly (str. 11), Gleditsch[2] (str. 228), Bethe (str. 163 n.), který dobře vyvrátil námitky Röhleckovy.

souvislý, o čemž svědčí kromě toho, že přednesena byla jedinou osobou, i známky jiné, na př. že metra lyrická a trimetry jsou promíšeny. Mezi verše lyrické 115 a 117 vtroušen jest trimetr iambický (v. 116), z v. 117 přechází se v též větě v trimetry (v. 118, 119) a z těchto zase ve větě v systém anapaestický (v. 120 n.). Vzhledem k tomu, že verše lyrické byly zpívány, myslím, že i celá tato partie Prometheova, která tvoří celek těsně souvislý, vyžaduje téhož způsobu přednesu. Nemusí nás zarážeti, že vyskytují se zde trimetry iambické, které obyčejně mají jen pouhou recitaci, ψιλὴ λέξις, ovšem v partiích dialogických, a anapaesty že mají ráz systémů přísných. Vždyť máme vskutku doklady, že trimetry v souvislosti s řadami paionskými byly také zpívány; neboť bývají s těmito sloučeny tak těsně, že jiný přednes jest vyloučen. Trimetry mezi řadami paionskými vyskytují se na př. v střídavém zpěvu Ifigenie a Oresta v Ifigenii Taurské (v. 827—899), ve zpěvu choru v Sofokleově Elektře (v. 1384—1390) a jinde. Že pak i anapaesty rázu přísných systémů mohly býti zpívány, tvrdí právem Rossbach (str. 168), uváděje doklad z Medeie (v. 96 n.), kde stojí před parodou (jako v Prometheovi), a z Hippolyta (v. 156 n.), kde jsou po parodě. Dodávám ještě, že živly, z nichž monodie Prometheova jest složena, t. iamby, anapaesty a paiony, jsou v monodiích obvyklé.

Souhlasím s Bethem, že tato pestrá, astrofická směs, skutečné potpourri, má typ moderní, jaký oblíben byl v době Euripidově na rozdíl od starších, strofických monodií, a že tedy pochází od přepracovatele.

Podrobným rozborem partií sborových dospěl jsem k přesvědčení, že důkazy, které dosud se uvádějí pro jich přepracování, nejsou nijak jisté. O některých chorikách se vůbec nepochybuje, že nejsou přepracována (strofa v. 397 n. a 901 n.), někde soudilo se o přepracování z nesprávného, nejmírněji řečeno, nejistého dělení metrického (strofa v. 128 n.), jinde konečně důkaz pro přepracování zakládá se na nejistém čtení rukopisném (strofa 687 n.). Zbývají tedy hlavně strofy daktylotrochejské a daktyloepitritské, na něž kladou zastanci přepracování největší váhu. Ale ani tu není věc jistá, zvláště při daktyloepitritech, ba naopak možnost, že strofy ty jsou od Aischyla, jest veliká z důvodů, jež jsem uvedl již dříve. Dojem pozdější skladby činí jen monodie Prometheova.

Zastanci přepracování poukazují ještě na jednu nápadnou vlastnost písní chorických v Prometheovi, t. na jich krátkost. Upozornil na to již Engelmann (Philologus XVII. str. 736), a stručný jeho článek, myslím, způsobil, že klonili se mnozí k tomu, uznávati přepracování této tragoedie. Engelmann upozornil totiž na to, že v Hiketidách, Peršanech a Hepta poměr mezi partiemi lyrickými a dialogickými jest 1 : 2, v Oresteii 1:3, kdežto v Prometheu tvoří písně sborové jen jednu sedminu všech

veršů. I v tom shledával se důkaz pozdního původu, známka doby, kdy písně sborové pozbyly již své důležitosti a svých rozměrů. Leč poněvadž metrická jich povaha nenasvědčuje přepracování, vykládám si tuto krátkost jinak. Myslím, že přepracovatel spokojil se pouze krácením jich, poněvadž v době jeho nebyla již dlouhá chorika v oblibě. I my, provozujeme-li nyní dramata Aischylova, krátíme jich zpěvy chorické, jež jsou pro náš vkus nepřiměřeně dlouhé.

* * *

Ze všeho, co bylo uvedeno, vyplývá, že přepracování originálu Aischylova nebylo hluboké, jak soudil mezi jinými Bethe, tak že můžeme mluviti spíše o jakési úpravě původního dramatu. Přepracovatel zkrátil, dle mého domnění, dlouhé a době jeho již neobvyklé písně sborové, vložil monodii Prometheovu ve formě tehdy oblíbené a snad snažil se i po stránce scénické zavděčiti se panující modě užitím létacího stroje. Kromě toho tím, že *Προμηθεὺς δεσμώτης* vyňat byl z trilogie a proveden jako kus samostatný, nastala nutnost tragoedii zaokrouhliti, omeziti. Taková úprava provedena na konci, kde propadnutím Promethea a sboru kus nabyl effektního zakončení. Zda upravován byl i začátek, nevíme. Monodie Prometheova by tomu sice nasvědčovala, ale jistého důkazu není. Spíše mohli bychom se něčeho dohadovati, kdybychom věděli, které místo zaujímal *Προμηθεὺς δεσμώτης* v příslušné trilogii, zda první či druhé. Otázka o trilogii prometheovské jest však problém sám o sobě, který i při dosti hojné literatuře, jemu věnované, jest dosud sub iudice, a prostředky, které nyní jsou nám po ruce, rozřešen asi nebude.

Datování Platonova Faidra.

Napsal **Fr Čáda**.

(Pokračování.)

II.

Důvody pro stanovení doby, kdy byl nějaký dialog Platonův sepsán, lze tříditi (právě tak jako při otázce pravosti) na dvě velké skupiny: na důvody vnější a důvody vnitřní, t. j. plynoucí ze zpráv starověkých o době sepsání spisu onoho a plynoucí z obsahu dialogu sama. Rozumí se samo sebou, že na první místo i povahou i hodnotou náleží klásti důvody vnější, poněvadž tu není tolik subjektivnosti při odhadu, co se jí nutně vtírá při stanovení důvodů vnitřních, z obsahu spisu zachovaného čerpaných; jen že zase obyčejně takovýchto zpráv o době sepsání spisů jednotlivých (nejen co se Platona týče) nemáme buď vůbec,

anebo jsou příliš neurčité, anebo konečně nespolehlivé, prozrazujíce se při bližším ohledání jakožto pouhé domněnky starověkých badatelů, grammatiků atd.

Tento poslední případ, tuším, máme v příčině Faidra. Neschází starověkých zpráv o době jeho původu, ale těžko si z nich něco určitějšího a spolehlivějšího vybrati. Nejen filosofové, i grammatikové zprvu Faidra asi vysoce necenili; aspoň jest nápadno, že nebyl pojat ani v seznam Aristofanův, a Dikaiarchos prý vytýkal mu titěrnost.*) Naproti tomu v pozdější době zase se těšil neobyčejné oblibě jak u filosofů, tak u filologů. Na žádný z dialogů Platonových nedějí se později tak často narážky, některé katalogy dialogů Platonových počínaly právě jím**), a ještě na př. Michael Psellos psal pojednání o významu známého mythu, obsaženého v tomto dialogu: *ἐξήγησις τῆς Πλατωνικῆς ἐν τῷ Φαίδρῳ διφρείας τῶν ψυχῶν καὶ στρατείας τῶν θεῶν.****) Není tudíž divu, že máme zachovány zprávy, které nějak datují sepsání Faidra. Diog. L. III, 24, 38 praví: *λόγος δὲ πρῶτον γράψαι αὐτὸν τὸν Φαῖδρον· καὶ γὰρ ἔχει μειρακιῶδές τι τὸ πρόβλημα· Δικαίαρχος δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς γραφῆς ὅλον ἐπιμέμφεται ὡς φορτικόν*, a s ním úplně ve shodě — patrně z téhož pramene — a jen šíře dí Olympiodoros (vita Platonis 2, 19): *ὅτι δὲ τοὺς διθυράμβους ὁ Πλάτων ἤσκητο, δῆλον ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ διαλόγου πάνυ πνέοντος τοῦ διθυραμβώδους χαρακτῆρος, ἅτε τοῦ Πλάτωνος τοῦτον πρῶτον γράψαντος διάλογον, ὡς λέγεται* a Prolegom. philos. Plat. 24: *καὶ ἐκ μὲν τοῦ χρόνου τοῦ συγγραφέως πρῶτον λέγουσιν εἶναι τὸν Φαῖδρον, ὡς ἂν ἐκεῖ, φασί, ζητοῦντος αὐτοῦ, εἰ δέοι συγγράφειν ἢ οὔ· πῶς δ' εἶχεν, ἐκεῖ ἀπορῶν εἰ δεῖ συγγράφειν, ἄλλον πρὸ αὐτοῦ γράψαι; καὶ ἄλλως δ' ὅτι ἐν ἐκείνῳ κέχρηται τῷ διθυραμβώδει χαρακτῆρι ὡς ἂν μήπω ἀποθέμενος τὴν τῶν διθυράμβων μοῦσαν.* Zprávy tyto vesměs kladou Faidra na počátek spisovatelské činnosti Platonovy a, což jest zajímavo pro srovnání s moderními badateli Platonskými, i zprávy ty odvolávají se na zvláštní »ráz«, s mládím autorovým se shodující, tedy v podstatě právě tak, jako činil Schleiermacher, Volquardsen (str. 2 nn.), Usener (str. 135 n.) i j. Jen že proti těmto zprávám zase Cicero (Orator 13. 42) klade sepsání téhož spisu do doby mnohem pozdější. Mluvě o známém »proroctví«, Isokrata se týkajícím v dialogu našem (p. 279 A nn.), podotýká: haec de

---

*) *Δικαίαρχος δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς γραφῆς ὅλον ἐπιμέμφεται ὡς φορτικόν*, sděluje Diog. L. III, 38. Že tu *φορτικόν* znamená »malicherný«, »titěrný«, právem vykládá Christ (Gr. Literaturgesch., 3. vyd., str. 438).

**) Diog. L. III, 62 *οἱ δ' ἀπὸ Φαίδρου* scil. *ἄρχονται.* Kdo jsou tito »*οἱ δὲ*« těžko říci; A. B. Krische domníval se, že k nim náležel také filosof Panaitios, ale domněnka ta opírá se o mylné čtení »*λόγον*« u Diog. L. III, 38. Srv. i Usener, Rh. Mus. 35, 134, pozn. 3.

***) Výklad ten nedávno publikoval A. Jahn (Hermes 34, 1899, 315—319).

adulescente Socrates auguratur, at ea de seniore scribit Plato aequalis. Ovšem Usener (str. 134) a j. odbývají slova Ciceronova jako »ukvapenou a libovolnou« poznámku. Ale i když nechceme přikládati slovům Ciceronovým větší váhy než zprávám dříve uvedeným, zajisté také nutně připustíme, že nenáleží větší hodnověrnost jim nežli zprávě Ciceronově; neboť ve zprávách těch není ani jediného určitějšího důkazu pro domněnku, že Faidros jest první z dialogů, ani nedovolávají se nějaké vážné autority, nýbrž přiznávají se prostě, že »povídá se«. Krátce, zprávy ony o časném složení Faidra nezdají se nijak spolehlivé, nýbrž spíše jsou to asi prosté domněnky, jež snad vznikly z příčiny zcela nahodilé.

Tolik jest jisto, že datování Faidra odtud nijak ani přibližně nelze rozhodnouti. Když však nemáme dosti ani souhlasných zpráv o době složení dialogu našeho, nutně přihlédneme na druhém místě k takovým věcem, jež sice v dialogu samém čteme, ale které odkazují k nějakým událostem, odjinud nám známým, jež by mohly napomoci aspoň k přibližnému datování, k určení aspoň terminu ad quem, po případě post quem.

Takovýchto momentů, jež tedy nejvíce blíží se důvodům ryze vnějším, máme ve Faidru několik: v první řadě jsou to známé poznámky o řečníku Lysiovi a pak o rhetoru Isokratovi. O obou Platon dosti obšírně mluví, i zdálo se mnohým badatelům, že tu dán bezpečný oporný bod k určení doby, ve které Faidros byl sepsán; ale zvláštní povaha výroků Platonových a pak zvláště také neurčitost oněch bodů chronologických, k nimž bychom mohli dialog onen vztahovati, celou věc značně znesnadňuje. Způsobila také kontroversu neobyčejně spletitou a mající již dnes obsáhlou literaturu. A resultát celé oné kontroversy? Než nechceme předbíhati a jedině před výkladem onoho sporu upozorníme na věc, která přes to, že jest samozřejmá, bývá zapomínána: že totiž data, vytěžená z dialogu, musíme pečlivě lišiti dle toho, zdali vztahují se k době (fingované), ve které rozmluva se koná, aneb k době skutečného složení dialogu.

Na počátku dialogu, jak známo, předčítá Faidros, nadšený stoupenec rhetorův, řeč Lysiovu o lásce (*λόγος ἐρωτικός*), kterou pak činí si Sokrates východiskem svého rozhovoru a kritikou její spěje k sdělení vlastních positivních myšlenek o rhetorice. Tím by byla hned dána jakási opora v chronologickém datování — kdyby jen bylo lze určiti, kdy sepsán byl tento *ἐρωτικός* od Lysia. Ale toho naprosto nelze. Vždyť ani dosud neutuchl spor o to, zdali řeč ta jest vskutku dílo Lysiovo či jen Platonova fikce*),

---

*) Že řeč v dialogu Platonově vskutku jest Lysiova, již Eduard Haenisch dokazoval (nejprve v progr. gymnasia v Ratiboru, pak ve vydání této řeči v Lipsku 1827), ale již (nejmenovaný) kritik jeho v Heidelberger Jahrbücher der Literatur 1828, 254—262, — byl to K. F. Hermann — vyslovil pochybnosti aspoň potud, že důkazy Haenischovy jej nepřesvědčily. Jako Haenisch i Spengel (Artium scriptores, Stuttgart,

ač první mínění jest také dle našeho úsudku daleko pravděpodobnější*), a dále není také ani rok narození, natož jiná životopisná data o Lysiovi, zjištěn bezpečněji tak, abychom jich užiti mohli při zodpovídání své otázky. Proto, co odtud čerpáno pro stanovení doby, kdy vznikl Platonův Faidros, jest pravidelně čirá hypothesa.

Odpovězme tuto také hned k otázce, proč Platon zvolil k své kritice rhetoriky jako konkretní příklad právě Lysiův *ἐρωτικός*. Otázka se člení vlastně ve dvě podružné: 1) jaký byl poměr Platonův k Lysiovi a 2) proč zvolil si právě jeho *ἐρωτικός* za východisko své úvahy. V prvé příčině již angličtí badatelé Thompson**) a Grote***) vyslovili domněnku, že Platonův Faidros namířen jest právě proti Lysiovi. Že Platonův poměr k Lysiovi byl nepřátelský, myslí z novějších i Holzinger†) i vykládá si věc, arci hypothesou zcela nedokázanou, tak, že Platon byl uražen nějakým výrokem Lysiovým, jeho činnosti filosofické se dotýkajícím. Platon již od mládí prý asi znal a vysoce vážil si Lysia — Faidros v dialogu jeho jest v té příčině jen jeho vlastním obrazem — a prahl po chvále z úst tohoto muže. Místo však chvály snad Lysias, muž povahy skrz naskrz střízlivé, prohlásil v soukromém hovoru celou činnost Platonovu za »hříčky« (*παιδιά*), což Platona popudilo ke kritice Lysia, často až nespravedlivé. »Jeho výroky o Lysiovi jsou výplod zhrzené lásky« (str. 685)††). Střízlivěji nežli Holzinger postupuje Gom-

---

1828), Kriesche (na uv. m. II, 1, str. 953 nn.) a množství jiných badatelů hájili authentičnosti řeči. Naproti nim Ast, Hermann (zvl. v. Abhandl. und Beiträge zur klass. Literatur und Alterthumskunde, Göttingen 1849, str. 1—21), Stallbaum (De primordiis. str. 32), Steinhart (Platons Leben, str. 62—74), Aug. L. Schmidt (Commentationis de Plat. Phaedro particula, Berl. 1858, str. 18 n.) popírali, že by byla Lysiova. Konečně zdálo se, že spor odklidil Leop. Schmidt důkladnou přednáškou (otištěna ve Verhandl. d. 18. Versamml. d. Philol., Vídeň 1858, str. 93—100) a E. Egger (Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques V, str. 17 nn.); aspoň nevyskytali se, kdo by určitěji pochybnost vyslovovali (srv. o celém sporu do té doby nejlépe Frid. Blass, Att. Beredsamk. I, str. 424 nn. 2. vyd.), až zase nověji nadhodil pochybnost A. Gercke (Hermes 32, 354) a určitě Platonovi složení její imputoval G. Thiele (Hermes 36, 1901, str. 268 pozn. 1.).

*) Proti tomu, že by to byl elaborát Platonův, svědčí, jak dávno pověděno, hlavně to, že Platon kárá jednotlivosti (p. 262 E. 263 A), a pak, že Platon nedává Faidrovi řeč tu z paměti recitovati, nýbrž z opisu čísti (p. 228 DE).

**) V úvodě k vyd. Faidra (1868), str. XVIII a 178.

***) Plato II, str. 232, 241 n.

†) Na uv. m., str. 685—688.

††) Přes to však popírá Holzinger, že by Faidros byl namířen proti Lysiovi, i domnívá se, že Lysias a Isokrates s celou svou rhetorikou byli tu Platonovi pouze »Reclamsäulen«, jimiž chtěl přivábiti k četbě svého spisu. Srv. o tom svrchu našeho pojednání str. 188.

perz*). Lysias prý způsobil nepřátelskou a nespravedlivou kritiku Platonovu, poněvadž jako demokrat byl protivníkem příbuzných Platonových, aristokratů Kritia a Charmida; dále Lysiova ethopoiia, jež za přednost logografa Lysia dosud se uvádí a zajisté uváděla i v Athenách, protivila se prý Platonovi, a konečně snad i osobní třenice k tomu přispěly.

Co se tkne otázky, proč Platon užil právě Lysiovy řeči erotické, bylo dříve mínění, že to byla do té doby jediná řeč tohoto druhu; dnes správněji zajisté se soudí, že příčinou toho bylo, že řeč ta kdysi v Athenách byla proslulá a jediná takového rázu mezi rozličnými erotickými řečmi.**)

Při odpovědi k oběma otázkám, tuším, nesmí se spouštěti se zřetele poměr Platonův k Isokratovi, jak se jeví v tomto dialogu. Isokrata Platon chválí, třeba ne nadšeně, Lysiovu řeč odsuzuje. Příčiny obého jsou nejspíše tytéž a dvojího druhu: osobni a věcné. Platon as byl v té době, kdy psal Faidra, jaks taks nakloněn Isokratovi, jenž byl právě jako on sám protivníkem sofistů, protivníkem Antisthena a velebitelem Alkibiada (řeč jeho *περὶ ζεύγους* jest originální způsob panegyriku a apologie tohoto státníka athenského a žáka Sokratova, jehož Platon tak si vážil!), právě jako klonil se spíše k nepřátelství proti Lysiovi, odpůrci strany aristokratické a odpůrci i žalobci Alkibiadovu (proti Lysiovi čelí také uvedená řeč Isokratova pseudonymem *Τισίας*). A věcně hodila se právě Lysiova řeč »*ἐρωτικός*«, poněvadž na ní nejlépe mohl ukázati tři hlavní nedostatky řeči: nevymezení pojmu, o nějž se jedná, nespořádanost a nesouvislost jednotlivých částek a konečně nedostatek psychologického vzdělání a zřetele k posluchači. Tolik, tuším, s pravděpodobností lze vysouditi o příčinách a tendenci kritiky Platonovy, jak ji v naší rozmluvě provádí; neboť, že kritika ta není ani dosti podrobná***), ani zase nikoli jen povšechná, to jest patrno hned při prvním čtení každému, a zajisté asi také není to nahodilé.

Mnohem spletitější nežli v příčině kritiky Lysia jest otázka o poměru Platona k Isokratovi†) a výsledcích, plynoucích odtud pro datování dialogu Faidra. Neboť i o Isokratovi činí v něm Platon zmínku, a to způsobem, který již v starověku byl nápadný a který dosud zaměstnává filology a literární historiky.

---

*) Griech. Denker II, str. 388.

**) Srv. Ferd. Dümmler: Akademika. Beiträge zur Literaturgeschichte der sokratischen Schulen (Giessen 1889) str. 43 nn. Rud. Hirzel: Der Dialog (Lipsko 1895) I, str. 32. Holzinger (na uv. m. str. 669, pozn. 3).

***) Právem ptá se Holzinger (str. 674): »Kdož by nedovedl odbýti řeč tuto důkladněji než učinil Platon-Sokrates ve Faidru?«

†) O poměru Platona a Isokrata, resp. o nepřátelství pozdějším mezi nimi, přehledně: Sauppe (Zeitschr. f. Alterthumswiss 1835, str. 401 nn.), Blass (Att. Beredsamkeit II, str. 28 nn. 2. vyd.).

Ve Faidru Platon vzdává Isokratovi chválu, prorokuje o něm, že nade všecky rhetory vynikne, a přece nejen nejeví se nám Isokrates v zachovaných řečech nikterak blízkým ideálu rhetora, jak jej kreslil Platon ve Faidru, nýbrž i na nejednom místě, zdá se aspoň, napadá filosofii a filosofy rázu Platonova; konečně pak bezpečně víme, že mezi stařičkým rhetorem a Platonovými žáky aspoň po smrti zakladatele Akademie vypukl spor, a to velmi ostrý.*) Na snadě jest d o m n ě n k a, že z přátelství mezi Platonem a Isokratem došlo k nepřátelství; ale kdy a jak k tomu došlo, o to právě se jedná. K této otázce snažili se odpověděti mnozí badatelé novější; někteří z nich dovedli si dokonce sestrojiti téměř celou historii oné roztržky mezi oběma spolužáky Sokratovými.

Koryfejem mezi nimi jest zajisté G. T e i c h m ü l l e r, jenž jako u jiných dialogů, tak i u Faidra dovedl vystopovati rozličné polemické vztahy mezi Platonem a současníky jeho, které vedly k sepsání tohoto dialogu, a dle toho pak ovšem také určil datum sepsání rozmluvy. Po příkladě Teichmüllerově i D ü m m l e r (zvl. v Chronol. Beitr.) dovedl sestrojiti si z poměru r o z l i č n ý c h řečí Isokratových k r o z l i č n ý m dialogům Platonovým celou historii nepřátelství a škorpení mezi Isokratem a Platonem, při čemž ovšem ukazuje, kterak Isokrates mimovolně sám podléhal vlivu velikého filosofa, jemuž marně chtěl se vyrovnati. Ale nejen tito badatelé, i celá řada jiných nalézala, po případě důrazněji vytýkala, brzy ten, brzy onen vztah mezi řečmi Isokratovými a Platonovými rozmluvami a činila z toho i pro napjatý poměr mezi rhetorem a filosofem naším i pro datování Faidra výv ody více méně určité. Nelze upírati těmto pokusům, že jsou velice pozoruhodny a že často prozrazují neobyčejný důvtip; podrobněji bude nám některými z nich se ještě později obírati. Ale velice často více tu jest domyslu, než dovoluje znění místa uváděného, a zejména, pokud se datování naší rozmluvy týká, možno postihnouti ve vývodech jejich přečasto odvážné skoky a smělé dohady.

Zdali mezi Platonem a Isokratem došlo k nepřátelství a kdy, tato otázka předpokládá rozhodnutí jiné, spletité otázky o poměru Lysia, Isokrata, Alkidamanta a Antisthena k sobě navzájem a k Platonovi. O tom, že m e z i I s o k r a t e m a L y s i e m došlo k srážce, která měla za následek zejména u Isokrata rozhodnutí, aby založil rhetorskou školu, máme dosti spolehlivých zpráv ze starověku. Vyjíti tu jest nejprve od zprávy Ciceronovy (Brutus 12, 48): *Etiam Lysiam primo profiteri solitum artem*

*) Že zvláště mezi žáky obou mužů došlo k prudkým útokům nepřátelským, toho doklad o Isokratovci Theopompu Chijském máme na př. u Athen. XI, p. 508 C n.: *καὶ γὰρ Θεόπομπος ὁ Χῖος ἐν τῷ κατὰ τῆς Πλάτωνος διατριβῆς· τοὺς πολλούς, φησί, τῶν διαλόγων αὐτοῦ ἀχρείους καὶ ψευδεῖς ἄν τις εὕροι, ἀλλοτρίους δὲ κἀκ τῶν Ἀντισθένους, πολλοὺς δὲ κἀκ τῶν Βρύσωνος τοῦ Ἡρακλεώτου.*

dicendi; deinde quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum scribere aliis coepisse, artem removisse. Similiter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere autem aliis solitum orationes. quibus in iudiciis uterentur; sed cum ex eo, quasi qui committeret contra legem »a quo quis iudicio circumveniretur« saepe ipse in iudicium vocaretur, orationes aliis destitisse scribere, totumque se ad artes componendas transtulisse. Ciceronova zpráva čerpána jest z Aristotelovy *Τεχνῶν συναγωγή* (Brut. 12, 46 *itaque ait Aristoteles....*; srv. i Dion. Hal. Isocr. 18). Nehledíme-li k nedopatření Ciceronovu, jenž poměry římské nepřímo přirovnává k řeckým, dovídáme se z ní, že Lysias původně vyučoval jako rhetor, později však — prý pro konkurrenci Theodora Byzantského — obrátil se k logografii, kdežto Isokrates zase opáčně: nejprve — patrně v souhlase s učitelem svým Sokratem a se Sokratovci — upíral rhetorice hodnotu vážné nauky nebo vážné uměny (»primo artem dicendi esse negavisse«)*) a věnoval se logografii, pak však prý, když mu vzešly z toho n e p ř í j e m n o s t i j a k é s i, odhodlal věnovati se plně rhetorice. Cicero naznačuje tyto nepříjemnosti, jakoby Isokrates častěji byl poháněn před soud, avšak tomu zajisté neuvěříme, hledíme-li k vlastnímu výroku Isokratovu *π. ἀντιδοσ.* 27, dle něhož nikdy před tím nebyl na soud pohnán. K tomu mohli bychom ostatně dovolávati se i mlčení Cicerona samého; ačkoli na mnoha místech zmiňuje se o Isokratovi, nikde nemá ani nejmenší zmínky o nějakém soudním procesu Isokratově (před sporem o výměnu jmění), ač zejména k tomu měl příležitost, když opětně (Brut. 8, 33 de or. II, 22, 94 i j.) upozorňuje, že »*luce forensi caruit*« a jen na vyučování ve škole se omezil, anebo když dokonce uvádí (dle Isokr. Panath. 10), proč tak činil. Zajisté zejména na posledním místě byla velmi blízká příležitost dodati, jak nedostatky Isokratovy (slabý hlas a nesmělost) vadily či nevadily mu, když byl nucen se hájiti sám, — kdyby byl Cicero opravdu o nějakém takovém »pohnání na soud« věděl. Ale patrně ony »nepříjemnosti«, které přiměly Isokrata ke změně působení řečnického, byly asi jiného druhu. ačkoli tu rovněž z okruhu domněnek se nedostaneme, jakmile skrovné a sporné zprávy starověké začneme vykládati. Věc není nikterak tak hladce vylíčitelná, jak by se na př. z Usenerova pojednání (str. 139 nn.) zdálo. Dle Usenera má se prý takto Mezi řečmi Isokratovými máme zachovanou (21.) řeč *πρὸς Εὐθύνουν ἀμάρτυρος*, krátce také *ἀμάρτυρος* označovanou. Nikias svěřil beze svědků jakémusi Euthynovi nějaké peníze, byl však

*) Jinak si slova »artem dicendi esse negavisse« vykládal na př. Rausch (str. 7), totiž tak, že Isokrates žáky své zprvu vyučoval přímo na řečech (paradigmaticky), neuče jich nijaké theorii řečnické. Ale tento výklad mám za nesprávný.

o ně od Euthyna ošizen; žaloval jej a uchýlil se o pomoc logografickou k Isokratovi. Naproti tomu Euthynos prý vypracovati si dal obhajovací řeč od Lysia, a v processu, v němž tedy vlastně proti sobě se octli Isokrates a Lysias, prohrál Isokrates, resp. jeho strana. Porážka ta zamrzela velice Isokrata a potěšila velice jeho odpůrce, především Antisthena, jenž ve zvláštním spisu (či spisech) kritice podrobil zdatnost obou logografů a arci odsuzoval Isokrata. Nejen Antisthenes, nýbrž i jiní ještě, jistě aspoň Speusippos (ve spise *Πρὸς τὸν ἀμάρτυρον*, jejž identifikuje Usener se Speusippovým *Κλεινόμαχος ἢ Λυσίας*) pustil podobně uzdu své škodolibosti proti Isokratovi. Ješitného Isokrata nejen porážka, ale ještě více výsměch protivníků velice hnětly; vidíme to ze slov jeho v Panegyriku § 188, kde vyzývá je, aby ustali vytýkati mu process o uložených penězích (*παρακαταθήκη*) a pokusili se o řeč, jako je Panegyrikos, — dovedou-li; i byla prý rozmrzelost tato příčinou, proč obrátil se od logografie k vyučování rhetorskému, čímž arci znepřátelil se mimo jiné — také s Platonem.

Takto sice pěkně a důmyslně by byla celá věc vyložena a pro datování Faidra, jenž, abych to krátce řekl, jest také jakýsi »*Λυσίας ἢ Ἰσοκράτης*«, získán by byl jakýs takýs oporný bod, kdyby jen — také vše bylo tak jistě a určitě doloženo, jak by výklad ten žádal. Avšak tu na každém kroku narážíme na nejistoty a spory. Předně není nikterak jisto, že zachovaná řeč Isokratova 21. *πρὸς Εὐθύνουν* vskutku od Isokrata pochází. Že Isokrates napsal řeč takovou, proti Euthynovi totiž, a s obsahem zcela podobným, jaký má řeč Trapezitikos, to jest arci zaručeno jak zprávami o polemických spisech Antisthenových a Speusippových, tak zvláště svědectvím Aristotelovým (Rhet. II, 19, p. 1392, b. 11); ale právě to, co tu Aristoteles uvádí, v naší řeči se nenalézá, tak že přes autoritu Usenerovu, Blassovu a j. přidáváme se k těm, kdo (ostatně i z jiných důvodů) řeč tu athetují. Že Lysias psal řeč Euthynovi — *πρὸς Νικίαν περὶ παρακαταθήκης* se označuje anebo také *ὑπὲρ Εὐθύνου* (viz H. Sauppe, Oratores Attici II, p. 199, 187) — jest sice možno, ale na př. Harpokrationem není dotvrzeno. Antisthenův spis i Speusippův proti Isokratově řeči zaručen jest Diog. L. VI, 16 a IV, 5; avšak titul Antisthenova spisu v rukopisech udán *περὶ τῶν δικογράφων ἰσογραφὴ ἢ δεσίας ἢ Ἰσοκράτης πρὸς τὸν Ἰσοκράτους ἀμάρτυρον*. V »*δεσίας*« již dávno poznáno *Λυσίας* a následující *ἢ* zaměněno z příčin palaeografických snadno v *καὶ*; hůře šla emendace slova *ἰσογραφή*. Tu někteří (Winckelmann) navrhovali čtení *ἀντιγραφή*, Usener hájil čtení rukopisné domnívaje se, že to je slovo úmyslně nově utvořené od Antisthena dle analogie *ἰσόρροπος*, *ἰσοφόρος*; pravdě nej podobnější jest domněnka (Bakeova), že slovo to jest jen dittografie a že tedy jest radno je škrtnouti. Když však tak učiníme, dostáváme tři rozličné názvy. Starší domněnka byla, že vskutku spis označován býval trojím titulem, později na př. i Usener soudil, že Antisthenes třemi

spisky útočil na Isokrata anebo — a to jest nám pravděpodobnější — že slova *πρὸς τὸν Ἰσοκράτους ἀμάρτυρον* obsahují výklad, bližší vysvětlení předchozího dvojího titulu.

Avšak ať tak či onak se rozhodneme, jisto jest, že jak Antisthenes, tak Speusippos nějakým spisem útočili na Isokrata. I to můžeme připustiti, že Lysias hájil Euthyna a že z porážky, kterou přivodil Isokratovi, začala rozmrzelost Isokratova, která stupňována byla dalšími útoky odpůrců jeho, především Antisthena. Ale co z toho všeho vychází pro datování Faidra? Myslím, že bezpečnějšího nic, aspoň jistě nic pro časné datování Faidra. Neboť tvrdí-li Usener (str. 144), že musíme předpokládati, že »bezprostředně« po processu Euthynově (r. 403) třeba klásti ony útoky a že zvláště u Antisthena byly způsobeny právě Faidrem Platonovým (str. 147), tak že Faidra nutno klásti brzy po r. 403, schází důkaz pro hlavní věc. Speusippovo nepřátelství spadá jistě teprve do dob kolem r. 380, a že i Antisthenes a snad i jiní trápili Isokrata výsměšky a pamflety hodně dlouho ještě po odbytém onom processu z r. 403, to zřejmě dokazují slova Isokratova na konci Panegyriku, jimiž zřetelně odbývá ty, kdo útočí na něho pro onen process: (*χρὴ*) *τοὺς τῶν λόγων ἀμφισβητοῦντας πρὸς τὴν παρακαταθήκην καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὧν νῦν φλυαροῦσιν παύεσθαι γράφοντας, πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ποιεῖσθαι τὴν ἅμιλλαν καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἄμεινον ἐμοῦ περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐροῦσιν.* Panegyrikos pochází nejspíše z r. 380, jistě však ne z dřívější doby než z r. 385. Trvalo-li však útočení pro onen nezdar delší dobu, mohl Platon Faidrem svým zasáhnouti ve prospěch Isokratův a proti Lysiovi, i způsobiti hanopis Antisthenův mnohem později než r. 402, o tom ani nemluvě, že jest odvážné usuzovati z poměrů, jak vylíčeny jsou v jisté fingované době Platonova dialogu, na dobu skutečného jeho složení.

Než popatřme na ono místo, o které ve Faidru běží, blíže. Nalézá se na konci celého dialogu p. 279 A a zní:

ΣΩ. Νέος ἔτι, ὦ Φαῖδρε, Ἰσοκράτης· ὃ μέντοι μαντεύομαι κατ' αὐτοῦ λέγειν ἐθέλω.

ΦΑΙΔ. Τὸ ποῖον δή;

*ΣΩ. Δοκεῖ μοι ἀμείνων ἢ κατὰ τοὺς περὶ Λυσίαν εἶναι λόγους τὰ τῆς φύσεως, ἔτι τε ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι· ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστόν, προϊούσης τῆς ἡλικίας εἰ περὶ αὐτούς τε τοὺς λόγους, οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων, ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δέ τις αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα. φύσει γάρ, ὦ φίλε, ἔνεστί τις φιλοσοφία τῇ τοῦ ἀνδρὸς διανοίᾳ.**)

---

*) O různosti ve čtení v slovích *ἔτι εἰ αὐτῷ* (s Ciceronovým překladem jest shodnější *εἴ τε εἰ αὐτῷ*) srv.: Spengel str. 733, Otto Jahn k Cic. Orat. § 41. Konvalina Die Prophetie im Platons Phaedrus und Isokrates Rede gegen die Sophisten. Prog. des k. k. Gymn. in Marburg

Jest otázka, a věru nikoli snadná, jak rozuměti máme chvále té a co z ní pro určení doby sepsání Faidra lze vyvoditi. Jest s dostatek známo, že již L. Spengel s důrazem opíral se o tuto chválu a zřel v ní největší důkaz toho, že Faidros spadá do nejprvnější doby tvorby Platonovy. »Platon nebyl by nikdy mohl očekávati u našeho rhetora zvláštní výjimku ani doufati, že se přichýlí dokonce snad k jeho filosofii, kdyby byl napsal anebo vydal Faidra v době, kdy charakter Isokratův již dosti se vyvinul a vytvořil« (str. 762). A Spenglův důvod uznali velmi mnozí badatelé a, jak vyloženo, klonili se pak k datování dialogu našeho do první doby Platonovy činnosti spisovatelské. Ale někteří přece neuznávali věc tu za tak rozhodující, ačkoli pojímali místo Platonovo jako opravdovou chválu Isokrata. Tak z nejnovějších na př. Thiele*) obrací se proti těm, kdo ve slovech Platonových zřeli vlídné jakési varování Isokrata, aby nesběhl na dráhu nesprávné rhetoriky, a vykládá, že varován jimi jest Lysias, nikoli Isokrates; Isokrates pak že proti svému sokovi jest tu vynášen a animován pro snahy, které v mládí sdílel s Platonem. Podobně A. Gercke**) jest přesvědčen, nejen že místo naše obsahuje chválu Isokrata, ale tvrdí dokonce, že Faidros psán jest právě pro Isokrata a že obsahuje program pro školu — Isokratovu.***) Naproti tomu celá řada badatelů (Bergk, Siebeck, Holzner, Natorp, Holzinger a j.) domnívá se, že i Faidros čelí proti Isokratovi, a někteří zašli v opačný extrém a ve slovech, o nichž jednáme, zřeli — ironii. Tak zvláště hollandští filologové Geel†), Joh. Bake††), Halbertsma†††), tak i Pfleiderer*†) a v jádře i Holzinger. Holzinger totiž pokládá (na str. 685 uv. m.) »chválu« Platonovu jen za splátku jakési hany, kterou Platon kdysi utržil si od Isokrata. Isokrates prý, byv snad tázán od některého z mladých svých přátel, co soudí o Plato-

1866, str. 3 n, Rausch, str. 2 n, J. Kvíčala na uv. m. str. 133 n. = 314, Susemihl De Plat Phaedro XI. pozn. 21 a Neue plat. Forsch. str. 32 n. Pro otázku naši nemá rozdíl v tomto čtení však dosahu.

*) Hermes 36, 1901, str. 263.

**) Hermes 32, 1897, str. 380 n.

***) Apelt (v Arch. f. Gesch. d. Philosophie XIV, 1901, str. 406) odsoudil toto mínění Gerckovo velice příkře. Ačkoli je nemáme za správné, za tak převrácené bychom je nepovažovali. Gercke snad jen nevhodnou stilisací způsobil posudek Apeltův, ale jádro myšlenky jeho není tak špatné. Gercke zajisté mínil svým výrokem, že Platon chtěl Faidrem působiti na Isokrata, aby školu, kterou zakládal, takovým duchem vedl, jak hledí vylíčiti pravou rhetoriku dialog Platonův, a aby pro své myšlenky rhetora spíše získal, proto že vložil onu chválu.

†) Rh. Mus. 1838, str. 9 nn.

††) Scholica hypomnemata III, Leyden 1844, str. 37, 45 nn.

†††) Mnemosyne 1855, str. 227.

*†) Sokrates und Plato, str. 287 n. vykládá místo uvedené za sarkasmus kterého však Isokrates sám prý asi nespozoroval. Věřiť Usenerovi, že Isokrates užil Platonova Faidra.

nově činnosti spisovatelské, klada Platona nad Antisthena a Aischina, vyslovil se o něm, že může něco z něho býti — *προϊούσης τῆς ἡλικίας*. Tím pohněval prý Platona, jenž ústy Sokratovými oplácí mu stejnými slovy na konci dialogu. Netřeba snad zvláště podotýkati, že celou »událost« o jakémsi podobném výroku Isokratově Holzinger si skonstruoval zcela libovolně a že pokus jeho vysvětlení jest čirá petitio principii!

Jiní zase vidí ve slovech Platonových jakési kajícné odvolání dřívějšího odsuzování Isokrata. E. Pluntke*) domníval se, že Platon proti Isokratovi obrátil se svým Gorgiou, ale později zmírnil svůj úsudek o něm a proto této změně mínění dal výraz ve svém Faidru, a J. v. Arnim, když stilometrickými šetřeními došel k překvapujícímu výsledku, že by Platonův Euthydemos byl složen mnohem dříve než Faidros**), ač dle obvyklé domněnky právě Euthydemos značí obrat v poměru Platonovu k Isokratovi co nejurčitější, pomáhá si z nesnáze té podobnou domněnkou, že Platon napadl v mládí Isokrata v Euthydemu, ale později, lituje toho, hleděl věc napraviti ve Faidru onou chválou. Konečně vzpomeňme ještě Apelta***), jenž soudí, že chválu tu pojímati musíme jen jako výrok Sokratův, nikoli Platonův, čili že výrok ten, jako do fingované doby děje dialogu jest kladen, rovněž tak přiměřen jest jen osobě mluvící, Sokratovi†), a že nelze z něho činiti nijakých dedukcí pro Platona.

Uvážíme-li co možná nepředpojatě uvedené místo, nemůžeme, tuším, přehlédnouti dvou věcí: 1) že tu skutečně proslovena chvála Isokrata, ale 2) že tato chvála jest rozmanitě zaklausulovaná a všelijak omezená. K tomuto omezení a faktickému seslabení chvály bylo také právem poukázáno již od Usenera (uv. m. str. 139), Siebecka (Jahrb. f. clas. Phil. 1885, str. 241), Lutosławského (Arch. f. Gesch. d. Phil. 1896, str. 113, Origin and Growth of Pl.'s Logic, str. 347), Susemihla (Neue plat. Forsch., str. 31), Gomperze (Griech. Denker, II, str. 339) a j. Ale co, tuším, všichni badatelé přehlížejí, ač jest to tak zřetelně v Platonově spisu vysloveno, a co jedině asi umožní nám správné pochopení

*) Platos Urtheil über Isokrates I. Jena 1871. (Původně progr. v Nakelu 1870).

**) De Platonis dialogis quaestiones chronologicae (Ind. lect. univ. Rostocké, zimní běh 1896), str. 21.

***) Arch. f. Gesch. d. Phil. XVI, 1901, str. 406.

†) Jakkoli na první pohled by se doporučoval výklad Apeltův, přece zase má jinou obtíž. Jak při jiné příležitosti Zeller (Arch. f. Gesch. d. Philos. IX, 1896, str. 725) upozornil, mohl býti Sokratovi (historickému) výrok, jako jest p. 279 A, vložen v ústa jen anachronisticky. Neboť fiktivní doba děje dialogu našeho jest asi 410—407 (nejvýše 411—406), ale v této době Isokrates ještě vůbec nijakých řečí nenapsal. Nelze si tedy mysliti, že by tu u Platona bylo reprodukováno skutečné mínění historického Sokrata, nýbrž spíše jest to výrok Platonův pod maskou jeho učitele.

a ocenění chvály Platonovy, jest, že chválu tu vzdává Isokratovi jen v protivě k Lysiovi: »*δοκεῖ μοι ἀμείνων ἢ κατὰ τοὺς περὶ Λυσίαν εἶναι λόγους.*« »*Ταῦτα ἐγὼ ὡς ἐμοῖς παιδικοῖς Ἰσοκράτει ἐξαγγελῶ, σὺ δ' ἐκεῖνα ὡς σοῖς Λυσίᾳ.*« Pokud opravdu a bezpodmínečně jej chválí, chválí jej v protivě k Lysiovi; jakmile vyslovuje o něm chválu do budoucnosti, hned přidává podmiňující klausule. A proti Lysiovi mohl právem vynášeti Platon Isokrata; o Isokratu jediném mezi rhetory současnými mohl doufati, že není »ztracen« úplně pro snahy filosofické, v Isokratovi jediném mohl shledávati aspoň trochu ducha filosofického, nevyhledávajícího kolbiště denních a všedních sporů a processů soudních. Velkých illusí si Platon ani o něm nečiní, jak patrno z restrikcí: »*προϊούσης τῆς ἡλικίας*«, »*εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα*« »*ἔνεστί τις φιλοσοφία*« a z důrazného (dvakrát opětovaného) vytčení, že »*φύσις*« Isokratova opravňuje k nadějím (ale právě ve Faidru ukazoval jasně, že *φύσις* pouhá nestačí k ideálu rhetora!); a přec i tyto illuse, toto nepřepjaté očekávání Platonovo bylo sklamáno další činností Isokratovou.

A kdy tedy mohl Platon pravděpodobně napsati o Isokratovi aspoň tuto jakous takous chválu, kdy mohl ještě jaks taks doufati, že Isokrates aspoň ze souvěkých rhetorů nejméně se oddálí od snah, jež Platon měl na srdci, anebo aspoň nepostaví se proti nim? Jinak řečeno, které jsou ty »*αὐτοὶ οἱ λόγοι, οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ*«?

K. Köstlin*) soudil, že to byl Isokratův Busiris, což však zajisté pro zřejmou prázdnotu tohoto rhetorického plodu netřeba vyvraceti a ostatně také již odbyto od Zellera**) a Susemihla***). Tito badatelé vztahují slova ona na soudní řeči Isokratovy a ovšem správně odmítají námitku, že ony řeči nemohly Platona nadchnouti, odpovídajíce, že i pro ně mohl Platon pokládati Isokrata mezi současnými rhetory za relativně nejlepšího a více také o něm že ve chvále své vlastně nepraví. J. V. Novák†) a Natorp††) zase domnívali se, že slovy těmi naráží Platon na řeč Isokratovu *κατὰ σοφιστῶν*, ale ani jednotlivosti v úvodu této řeči obsažené, ani spracování sujetu této řeči tak, jak učinil Isokrates, nezdá se mi podporovati pravděpodobnost této domněnky†††). Proti Natorpovi tvrdí Thiele (uv. m. str. 268), že ony *λόγοι* jsou nějaké Isokratovy *ἐπιδείξεις*, jež se nám nezachovaly. »Nám z Isokratova mládí jest známo velmi málo, skoro nic; Platon ovšem věděl daleko více než my. Oba spo-

*) Geschichte der Ethik (Tübingen 1887) I, str. 423.
**) Philos. d. Griechen II, 1, str. 540, pozn. 1, 4. vyd.
***) Neue plat. Forsch., str. 32.
†) Platon und die Rhetorik. Eine philologische Studie. (Jahrb. f. klass Philologie XIII. Supplementband, Lps. 1884, str. 529.
††) Philologus 48, 1889, str. 614 nn.
†††) Srv. proti ní i Susemihl, Neue plat. Forsch., str. 36 n.

jovalo vyučování Sokratovo a když Isokrates nepřízní poměrů stal se advokátem, upomíná ho jeho mladší přítel v prvním větším svém dialogu, aniž kárá jeho nynější činnost, mírnými a upřímnými slovy na společné snahy v mládí.« *)

Více badatelů, totiž Thompson (na uv. m.), Teichmüller (Lit. Fehden I, str. 58 nn., 79, 279 n.), Holzner (uv. m, str. 5 n.), Lutosławski (uv. m. 350 nn.) a Holzinger (str. 691) vztahují slova οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ na Panegyrikos Isokratův i odůvodňují první čtyři badatelé tím také pozdní datování Faidra Platonova, ježto Panegyrikos pravděpodobně asi r. 380 byl uveřejněn **), Holzinger naproti tomu vztahuje sice slova ta také na Panegyrikos Isokratův, ale nikoli již vydaný, nýbrž chystaný, na nějž, jak Platon dobře arci věděl, prý »celé Atheny čekaly«, a na němž dle zprávy starověké prý Isokrates piloval deset let. V tomto pojetí Holzingerově zdá se také nám býti relativně nejlepší hypothetické vysvětlení oné narážky Platonovy ***). Neboť posunovati příliš hluboko dobu složení rozmluvy Faidra nelze právě pro chválu Isokrata. Počítáme-li s r. 436 jakožto Isokratovým rokem narození, jest patrno, že kdybychom přijali datování na př. Lutosławského a jeho anglických vzorů na r. asi 379, dostaneme velikou pravděnepodobnost, že by byl totiž ještě od 57letého Isokrata Platon si sliboval nějaký (s jeho hlediska) chvályhodný obrat a úspěchy v rhetorice; pomoci si pak v otázce prohlášením celé chvály za »vaticinatio ex eventu«, při takovém datování a výkladu slov oněch rovněž nelze, poněvadž v těch letech Platon již mohl dobře z řady řečí poznati, co v Isokratovi vězí, či vlastně nevězí. Obtíže tyto jsou daleko aspoň menší, vztahujeme-li slova οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ k r. 390 nebo 389, když Isokrates asi již byl v proudu práce se svým Panegyrikem a klademe-li Faidra dle toho v rok asi 388. Neboť v té době byl Isokrates 47—48 let, a tu přece mohl jaks taks dovoliti si Platon poklonu podobnou a jí odvděčiti se také za chválu Alkibiada, kterou mu vzdal Isokrates v starší své řeči περὶ ζεύγους. Považme jen, že i sám Platon počínal s důvěrou v úspěchy vlastní činnost

---

*) Ovšem Thielovo vysvětlení děje se hypotheticky předpokládanými ἐπιδείξεις rázu Lysiova a pak mimo tuto slabou stránku má stejně obtíž jinou, k níž přiznává se autor sám (str. 268 pozn. 2); »Schwierigkeiten macht natürlich der Anachronismus, wie alle Platonischen Anachronismen. Isokrates ist kaum unter 20 Jahren gedacht. Dabei lebt aber noch Perikles, und Isokrates müsste ohne Anachronismus etwa erst acht Jahr alt sein. Immerhin ist der Anachronismus nicht erheblich.«

**) Proti nim právem také Susemihl (Neue plat. Forsch., str. 31 nn.) polemisuje.

***) Co do věci by byla snad lepší hypothesa Dümmlerova (Chron. Beiträge, str. 46), že uvedená slova narážejí na řeč περὶ ζεύγους, tuto skrytou apologii a oslavu Alkibiada staršího, Platonova přítele, ale nelze přijmouti ji zase co do data; byla ť řeč ta složena asi r. 397 (Blass, Att. Bereds. II, str. 225, 227).

svou v Akademii, když mu bylo asi 40 let (počítáme-li arci, jak zvykem téměř obecným, založení Akademie na r. 386). Považme i dále, že, tomu-li tak, jak datujeme, Platon se svou chválou Isokrata nijak athenské čtenářstvo nepřekvapil, naopak, byl spíše ve shodě s obecnou pověstí o zdatnosti Isokrata, o němž se vědělo, že právě pracuje o chvalořeči Athen a Hellady vůbec, o svém Panegyriku. Považme konečně, jak pěkně jest pak vše ve shodě s tím, co jsme o kritice erotické řeči Lysiovy vyložili. Lysiova sláva v té době valně bledla před slávou Isokratovou, a Platona mohlo vésti proti Lysiovi (mimo jiné) totéž, co mu Isokrata činilo milým, totiž poměr jejich k Alkibiadovi a aristokratické straně vůbec. *)

Tak, tuším, všecky okolnosti by dosti dobře se pochopovaly při uvedeném datování; ale tím nejsou vyčerpány již otázky všecky, které badatelé o Faidrovi Platonově v poměru k Isokratovi a jiným vrstevníkům vynesli na světlo. Jest se nám obrátiti nejprve ještě k mnoho přetřásanému poměru Faidra k řeči Isokratově »proti sofistům«.

Tato otázka jest, možná-li, ještě spletitější a více kontroversní nežli předešlá, se kterou ostatně ovšem úzce souvisí. Sporné jest hned datování této XIII. řeči Isokratovy. Kdežto Benseler kladl sepsání její již do r. 402, Spengel do r. 396, Natorp »nejpozději« do r. 394, kladl ji Sauppe a po něm i Konvalina (uv. m. str. 6, 7, 26,) do r. 388, kdy Isokrates vrátil se z Chiu. Isokrates naráží na řeč tu *π. ἀντιδ.* § 193 *ὅτ' ἠρχόμην περὶ ταύτην εἶναι τὴν πραγματείαν, λόγον διέδωκα γράψας ἐν ᾧ φανήσομαι τοῖς τε μείζους ποιουμένοις τὰς ὑποσχέσεις ἐπιτιμῶν* a v § 195 přidává, že napsal řeč tu »*νεώτερος*« a »*ἀκμάζων*«. Obecně se uznává, že v řeči té máme zachovaný program a ohlášení nově založené rhetorské školy Isokratovy, a dnes obvyklé jest celkem datování řeči té okolo r. 390. Kdežto však se v té věci aspoň většina badatelů shodla, jest daleká ještě shoda o chronologickém poměru této řeči k Platonovu Faidru, natož pak o poměru věcném a formálním mezi oběma díly.

Faidra za dřívějšího dobou sepsání nežli XIII. řeč Isokratovu pokládali Spengel (na uv. m.), Usener **), Zeller ***), Dümmler †),

---

*) Zejména, jestliže má pravdu W. Christ (Platonische Studien, Abhandl. der bayer. Ak. d. W. 1885, str. 505), že Lysias ve s ém *'Ολυμπιακός* (z r. 388) v § 3 odbývá Faidra pag. 234 C a 257 A: *ἐγὼ ἥκω οὐ μικρολογησόμενος οὐδὲ περὶ ὀνομάτων μαχούμενος· ἡγοῦμαι γὰρ ταῦτα ἔργα μὲν εἶναι σοφιστῶν λίαν ἀχρήστων.*

**) v Rh. Mus. 35, 1880, str. 138 n. Hlavní důvod jeho jest, že § 17 řeči Isokratovy jest doslovně přejat z Platonova Faidra p 269 D, což prý jest »po antickém způsobu poklona«.

***) Philos. d. Griech. II, 1, str. 531, pozn. 1, 536 (4. vyd.); Archiv f. Gesch. d. Philosophie II, str. 672, VI, str. 136, IX, str. 526 n.

†) Chron. Beiträge, str. 40 n.

Gercke*), Susemihl**), Christ***) a Thiele†); někteří z nich, jako zvláště Spengel, Usener, Dümmler a Zeller tvrdí, že jest nemyslitelno, aby byl Platon po objevení se řeči oné napsal chválu, jaká jest obsažena ve vaticiniu dialogu našeho. Naproti tomu druzí dokazují, že jest to myslitelno (ba někteří zase druhým extrémem tvrdí, že právě pro tuto řeč napsal svou chválu Platon) a pokládají dialog Faidros za pozdější než řeč proti sofistům. Tak zvláště Konvalina††), Siebeck†††), J. Zycha*†), E. Holzner**†), Natorp***†), Holzinger†*), Gomperz†**) a arci i Teichmüller, Lutosławski a jeho předchůdci angličtí (Thompson, Campbell), kteří, datujíce Faidra v rok asi 379, kladou jej nejen po řeči *κατὰ σοφιστῶν*, ale i po Panegyriku Isokratově.

Jest samozřejmo, že rozhodnutí otázky, kterému dílu náleží časová priorita, při nedostatku vnějších důvodů jedině dle poměru obsahů obou děl lze rozhodovati; to pak v první řadě znamená vyšetřiti, proti komu vlastně čelí Isokrates touto svou řečí.

Řeč Isokratova proti sofistům, cele nám nedochovaná, rozdělena jest ve tři oddíly: v prvním (§ 1—8) útočí rhetor proti »*περὶ τὰς ἔριδας διατρίβοντες*«, ve druhém (§ 9—13) proti učitelům státnických řečí (*λόγοι πολιτικοί*) a ve třetím (§ 19—20) proti spisovatelům učebnic rhetoriky (*τέχναι*). Třetí skupina protivníků nebyla Isokratovi již nebezpečná; za doby, kdy psal svou řeč, byli autorové těchto *τέχναι* mrtvi. Za to vlastními konkurenty byli mu oni druzí skladatelé řečí státnických, i jest dávno poznáno již, že to jsou nástupcové a žáci zejména Gorgiovi, zejména snad rhetor Alkidamas. Kdo však jsou oni v první sku-

---

*) Hermes 32, 1897, str. 365 nn.

**) De Phaedro atd., str. III n., Neue plat Forsch., str. 36. Ostatně viz o něm dále!

***) Platon. Studien, str. 505.

†) Hermes 36, 1901, str. 263 nn.

††) Na uv. m str. 26: Die Prophetie im Phaedrus konnte demnach nach der Rede des Isokrates geschrieben sein, ja noch mehr, sie ist aus Anlass dieser Rede geschrieben.

†††) Na uv. m. str. 241—246, 254 n.

*†) Bemerkungen zu den Anspielungen in der XIII. und X. Rede des Isokrates. (Progr. Leopoldst. Gymn Vídeň 1880.

**†) Plato's Phädrus und die Sophistenrede des Isokrates. (Prager Studien aus dem Gebiete der class. Alterthumswissenschaft, seš. 4, Praha 1894.) Proti němu v celku i jednotlivostech srv recensi Zellerovu v Arch. f. Gesch. d Philosophie IX, str. 524—527.

***†) Philologus 48, 1889, str. 583—596 a Hermes 35, str 389, 436 domnívá se, podobně asi jako Konvalina, že Platon mohl řeč Isokratovu jen uvítati a pro ni právě vzdáti Isokratovi chválu známou, poněvadž prý řeč tato akcentuje všecky (?) body, na nichž Platonovi záleželo. Proto prý Faidros následoval po řeči Isokratově, ale následoval po ní záhy (»die unmittelbare Antwort auf diese Rede«).

†*) Na uv. m. str. 685.

†**) Griech. Denker II, str. 341.

pinu pojatí, oni *οἱ περὶ τὰς ἔριδας διατρίβοντες* anebo, jak jindy je označuje (na př. § 20) *οἱ περὶ τὰς ἔριδας καλινδούμενοι*?

Byl to opět Spengel, jenž dávno již určitě tuto otázku, proti komu vlastně čelí XIII. řeč Isokratova, si formuloval a zodpověděl. Arci odpověď jeho, že řeč ta čelí proti Megarovcům a především proti Eukleidovi, dobrému to příteli Platonovu, čímž prý i Platon arci byl nemile dotčen, vyvrátil Überweg (a po něm Konvalina na uv. m. str. 8—11) poukazem, že přece Isokratovi šlo o protivníky v Athenách. Na Platona samého pomýšlel Bonitz a jeho se přidržel Werber*), ale tato domněnka jest dávno již odbyta prostě proto, poněvadž výtka výdělkářství, kterou činí Isokrates těmto protivníkům svým (§ 3), hodila by se ovšem na sofisty**), naprosto však ne na Platona. Sice kdyby byla dokázána authentičnost Platonského listu 13. (k Dionysiu mladšímu), jak o ni usiloval na př. Christ***), mohlo by se namítnouti, že sice Platon nepřijímal za vyučování v Akademii honoráře, ale přece že vyžadoval darů a příspěvků v nějaké formě (pag. 361 C). Nicméně kdybychom i chtěli takovéto mínění o vyučování Platonově si vytvořiti, slova Isokratova na něho by se nehodila, ježto Isokrates výslovně mluví o honoráři určité výše (»3 až 4 miny«), nikoli však o nějakých odměnách nebo příspěvcích neurčitých.

Největší část badatelů pomýšlela na filosofa Antisthena. Tak již Reinhardt†) a Usener††) a j. domnívali se, že Isokrates na počátku své řeči napadá sice jen Antisthena, avšak tím, že posmívá se učitelnosti ctnosti a šťastného života, útočí zároveň na Sokratovce vůbec, i dovozovali z toho prioritu Faidra; neboť prý není možno si mysliti, že by Platon po tomto útoku, také jeho se dotýkajícím, napsal onu chválu. Druzí, kteří rovněž za napadeného tu pokládají Antisthena — Überweg, Zycha, Natorp — opáčně soudili, že k chvále té po řeči proti sofistům mohlo do-

*) Die Rede des Isokrates gegen die Sophisten in ihrer Beziehung zur Frage über die Abfassungszeit des platon. Phaedrus (Progr. gymnasia v Děčíně 1872).

**) Sofisté učili celkem vskutku za málo jen min. V Apol. 20 B Euenos žádá honorář 5 min, což jest úplně ve shodě s Isokratovým výrokem, že učí »za 3—4 miny«; podobně srv. Sofist. p. 234 A *τὴν τοῦ λέγοντος, ὅτι πάντα οἶδε καὶ ταῦτα ἕτερον ἂν διδάξειεν ὀλίγου καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, μῶν οὐ παιδιὰν νομιστέον;* Právem proto již Konvalina vyslovuje domněnku, že zprávy, které mluví o velikém honoráři, jsou přehnány anebo posměšné; a i kdybychom jim chtěli přikládati víru, tuším, jest je prostě pokládati za výjimku. Že výtku výdělkářství, kterou Isokrates tu sofistům činí, také Platon a zhusta pronáší, jest známo; srv. Protag. p. 310 E, 313 C, 328 B a j., Euthyd. 275 E, Sof. 221 A n., 223 A nn., 226 A, Theait. 165 D a j.

***) Plat. Studien (na uv. m.), str. 25 nn. Christovo obhájení ochotně přijímá G. F. Unger (Philologus 50, 1891, str. 209 nn.) i Blass (Rh. Mus. 54, 1899, str. 36).

†) De Isocrat. aemulis, str. 28 n.

††) Rh. Mus. 35, 1880, str. 137.

cela dobře dojíti. Nesmíme totiž zapomenouti, že Antisthenes byl protivníkem jak Isokratovým, tak i Platonovým, a proto k chvále rhetora toho že došlo právě pro tuto řeč.

Vskutku zdá se velmi pravděpodobno, že i v dialogu našem jest narážka na Antisthenův *κυνικὸς τρόπος* (o němž viz Diog. L. VI, 8), a to p. 260 B—D, narážka podobná jiné narážce na Antisthena v Theaitetu p. 161 C—166 C.*) A že Platon s Antisthenem se rozešli, zdá se býti velice pravděpodobno**), třebas bychom nechtěli přijímati v podrobnostech výklad Dümmlerův, jenž by rád zjistil, jak postupně znepřátelování to lze stopovati v rozmluvách Platonových. Jestliže však připustíme, že Platon byl rozhněván s Antisthenem, jest pak ovšem myslitelno, že útok Isokratův na Antisthena nebyl by býval nemilý Platonovi a že za takových poměrů bylo by přípustno, klásti sepsání Faidra i po řeči proti sofistům. Naproti tomu s Holznerem ***) souhlasím potud, že nehodí se ani na Antisthena vykládati výtku Isokratovu v § 3, poněvadž ničím nemáme doloženo, že by byl Antisthenes bral honorář za své vyučování; jen že Holzner podle příkladu L. Konvaliny †), tuším, příliš daleko zachází, když chce dokázati, že útoky Isokratovy Antisthena vůbec se netýkají. Řeč Isokratova arci (jak již Konvalina s důrazem vyložil) směřuje, jak titulem naznačeno, proti »sofistům«, ale dle toho, co vyloženo, zasáhla, ať mimovolně ať úmyslně, jak Antisthena tak i Sokratovce vůbec. Zda také Platona? Těžko říci, ale skoro se tak zdá, hledíme-li ke vzájemnému znění některých míst řeči této i jiných Isokratových a Platonových rozmluv některých. Dümmler se aspoň domníval, že Isokratovy *»τοὺς περὶ τὰς ἔριδας καλινδουμένους«* (v XIII. řeči) splácí Platon v Theaitetu p. 172 C: *κινδυνεύουσιν οἱ ἐν δικαστηρίοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἐκ νέων καλινδούμενοι πρὸς τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ τοιᾷδε διατριβῇ τεθραμμένους ὡς οἰκέται πρὸς ἐλευθέρους τεθράφθαι.* Isokrata prý hnětla tato výtka a konfundování s rhetory řemeslnými, i odpovídal na to v řeči *περὶ ἀντιδ.* § 30 (*κατήγορος*) *ἐκ δὲ τῶν ἄλλων λόγων ποιεῖ με τηλικοῦτον, ὅσος οὐδεὶς πώποτε γέγονεν οὔτε τῶν περὶ τὰ δικαστήρια καλινδουμένων οὔτε τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατριψάντων.* Ba ještě i později hájí se, že nemá nic společného s rhetory a skladateli řečí v obvyklém smyslu. Jest to známé místo z Filippa § 81: *ἐγὼ γὰρ πρὸς μὲν τὸ πολιτεύεσθαι πάντων ἀφυέστατος ἐγενόμην τῶν πολιτῶν· οὔτε γὰρ φωνὴν ἔσχον ἱκανὴν*

---

*) To vtipně objevil A. Gercke, Neue Jahrb. f klass. Alterth. I, 1898, str. 586—588.

**) Viz Blass, Att. Bereds. II, str. 335, 2. vyd., Usener, Quaestiones Anaximeneae, pag. XII.

***) Uv. m. str. 33—35

†) Uv. m. str. 11—13 Také Rausch (str. 14) popírá jakýkoli vztah řeči Isokratovy na Antisthena.

οὔτε τόλμαν δυναμένην ὄχλῳ χρῆσθαι καὶ μολύνεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος καλινδουμένοις...*)

To by tedy byl jediný (ale patrno, jak nejistý) důvod, proč by spíše bylo myslitelno, že Faidros po řeči κατὰ σοφιστῶν asi nenásledoval. Jiné důvody pro to podané ještě méně odolají námitkám. Tak uvedl pro pozdější sepsání řeči κατὰ σοφιστῶν Gercke hlavně dva důvody; oba vyvrátil úplně Natorp (Hermes 35, 1900, str. 391—396). Gercke ukazoval k tomu, že Isokrates v XIII. řeči opírá se učitelnosti ctnosti (§ 21), a to prý činí nemožnou chválu, jakou Faidros vzdává Isokratovi. Ale Natorp ukazuje, že Isokratovy názory jsou ve shodě s Platonovým Faidrem, ba že předpokládají dialogy před Faidrem složené (Isokr. XIII, § 3 shoduje nápadně s Apol. 20 B, Isokr. § 5 n. s Gorg. 519 CD), že dále útočí Isokrates v této řeči na Antisthena, jako na něj útočil Platon v Euthydemu, takže tak podmíněná chvála, jakou slyšíme ve Faidru o Isokratově φιλοσοφία τις, jest zcela pochopitelná. Druhý důvod Gerckův, že Isokrates označuje své zaměstnání slovem φιλοσοφία, a že slovo to mohl vzíti jen z Faidra (278 D), kde poprvé v širokém tom významu jest ho užito, jest rovněž nepodstatný. Tuto asi postačí k vyvrácení jeho, jestliže vzpomeneme, kterak slovo φιλοσοφεῖν v širokém významu (»vědecky pracovati«) dávno již před Platonem (u Herod. I, 39 asi poprvé) a v užším významu (= filosofovati v našem nynějším smyslu) rovněž již před Platonem (prý první tak učinil Pythagoras; srv. Cic. Tusc. V, 3, 9, Diog. L. I, 12, VIII, 8) bylo známo. Myšlenka pak, na příslušném místě Faidra vyslovená, nejen v Xenofontových Memorabiliích (I, 5, I, 1, 8), ale i u Platona již dříve (Apol. 20. A, 23 A, Lysis 218 A) i později, po Faidru (Sympos. 278 D, Parmen. 134 C), se vyskýtá zcela souhlasně s místem, o něž jde.

(Dokončení.)

Slov. pьjanъ a jiné tvary podobné.

Napsal **Josef Zubatý.**

(Dokončení.)

11. Představíme-li si nejstarší domyslu přístupný stav těchto slovesných kmenů v praslovanštině podle toho, o čem nás poučují příbuzné jazyky jiné, byl asi následující. Byla řada praesentií rozmanitého tvoření, jimž po boku stály tvary na *-anъ* (nebo jak tenkráte zněly) a patrně i slovesné kmeny na *-a-*: na př. *ližą lьzanъ lьza-*, *zovą zъvanъ zъva-*, *ženą gъnanъ gъna-*; k tomu byly tvary infinitivné původně bez kmenového rozšíření *-a-*, jak svědčí na př. jazyk litevský i stind. Litevština u neod-

*) Tak Dümmler, Akadem, str. 63, Chronol Beitr. I, str. 23, 45.

vozených sloves slov. V. třídy aspoň nemívá znaku odvozovacího: srv. na př. *lъzati*: lit. *lěžti*, *pъsati*: *pěszti* (prus. *peisāton*, třeba bylo původu pruského, z části asi přetvořeno vlivem slovanským; srv. BB XVIII 248, Věstn. Slov. Star. III 63), *orati*: *árti* (k tomu se starým kmenem infin. ještě sl. *ratajъ*: lit. *artójis*, *radlo*), *sъkati*: *sùkti*, *gъnati*: *giñti*, *zъdati*: *žėsti*, *dъrati*: *dìrti*, *pъrati*: *spìrti*. Jazyk stind. tvarů odpovídajících infinitivným kmenům slov. V. třídy vůbec hrubě nemá: infinitivný kmen *ǧīvālu-* patří asi k slv. *živěti*; jiný doklad by byl ve fut. *hvāsjáti* »zavolá« (: slv. *zъvati?*), které v staré době se nevyskýtá (ač avest. *zbātar-*, *zbāta-* kmen podobný rovněž zaručuje: místo *hvā'tum*, což bý bylo naše *zъvatъ*, říká se v starší době *hárītavē* později *hvájitum*). Litevština sice má řadu sloves, jichž poměr podobá se poměru slov. *sъku*, *sъkati*; ale ani jedno z nich nemá v slovanštině etymologické shodnosti, a ani jedno z nich nevykazuje kmenostupu, u sloves slovanských tak častého a charakteristického*): k tomu zdají se tato litevská slovesa býti rázu denominativného. Jest ovšem na snadě se domnívati, že kmen infinitivný v slovanštině zde se přizpůsobil aoristovému, bezpochyby podlé starších vzorů jako *danъ da-*: *dati* (lit. *dů'ti*), *ja- jati* (lit. *jóti*), *znanъ zna-*: *znati* (lit. *žinóti*). Snad typus konjugační *-ją*: *-anъ -a-*: *-ati* takto vzniklý pro svou pohodlnou tvorbu už v prastaré době se šířil i, kde původně neměl starých základů (jako v srbštině podle ткем: ткати se tvoří i жгем: жгати). Tak snad k starému *iską* přitvořeno *iskati***). Vždyť ještě v historických dobách slovanštiny hranice mezi konjugací I. a V. nejsou při slovesech neodvozených docela přesny (srv. zvl. slovesa jako *kują korą*: *kuti kovati*, lit. *káuju*). Kmen s *-ā-* pak již dosti záhy šíří se — hlavně vlivem odvozených sloves na *-ati* — i do tvarů praesentních: odtud střídání jako csl. **помышѫ**: **помысаѭ**.

Tento vývoj má analogon v osudech sloves na *-ěti*. I při těchto bývalo *-ē-****) v kmeni minulém (*μαίνομαι ἐμάνην*: sl.

*) Tak *mě'gu mëgmì* »spím«: *mëgóti*; *gë'du gë'dmi gë'stu* »zpívám«: *gëdóti*; *sáugmi* (ob. *saugóju*) »střehu«: *saugóti*; *raudu* (Universitas) *raūdmi* »pláči«: *raudóti*; *bìlu* »mowię« (»antiquum«: Univ.; u Kurschata *bylóju*, rovněž zastaralé): *bylóti*; *algu* (Dauksza Wolter, Geitler Lit. Stud., t., Sitzb. d. Wiener Ak. CVIII, Bezzenberger Zur Gesch. d. lit. Spr.; Lit. Drucke IV 24 17) = *algoju* (Lit. Dr. IV 37 13, 38 27, 39 7, 53 3, 54 24, 72 15, 74 15, 134 9, 136 1) *algoti* (= *vadinti*). K tomu *áidu* »zpívám«: *áidoti* Juszk. Liet. Dain. 842 19, 1017 8, Auszra I 272.

**) Není-li *iskati* snad denominativum (srv. stind. *iččhā*, sl. *-iskъ*), jako snad něm. *eiscōn*, lit. *jëszkóti* (praes. *jë'szkau*, ale, v Univers. i *jeszku* = sl. *iską*, stind. *iččhami*, vedle *jeszkau*).

***) Hirtovi takovéto kmeny na *-ē-* jsou obdobny s kmeny na *-ā-*: jsou mu totiž původními basemi dvojslabičnými na dlouhou samohlásku. Samohl. *ē* se tu střídá se samohláskou *ā*. Ovšem, se stanoviště Hirtova samého dobře lze mluviti na př. při pův. *g'hevā-* (sl. *zъvati*) i *g'hevē* (lit. *žavėti*) o útvarech původně rozličných.

mьnją: *mьně*-), a snad i zde již z doby předslovanské pochází něco participiových tvarů na *-ēnos -ěnъ*. Bohužel známe doklady, které by mohly patřiti sem, jen z jazyka stind., o jehož koncovce *-ānaḥ* ovšem nemožno rozhodnouti, jaká byla její původní vokalizace. Ale srv. na př. sloveso *tŕšjati* »žízniti« s partic. *tṛšāṇáḥ* a lat. *torrēre*, *bō'dhati búdhjatē*, part. *budhānáḥ* a slv. *bъditь bъděnьje*, *ā' manati* a *mánja'ē*, partic. *manānáḥ* a slov. *-meną* (Arch. XV 497[1]), *mьnją*, partic. *mьněnъ*, stind. *śvitānáḥ* »zářící« (v starší době jen doklady aoristové, v pozdější praes. *śvḗtatē*) a csl. свьнтѫ свьтѣти свьтѣнье. Obdoba mezi obojími kmeny, kmeny na *-ā-* i na *-ē-*, jeví se i v tom, že jakožto verbum finitum v jaz. stind. (ani avest.) se nevyskýtají. V řečtině za to (v t. zv. silném passivním aoristě) tvorba tato se ukázala produktivnou, rovněž v litevštině. Šíření z praeterita nalézáme tenkráte ne jen v slovanštině (inf. *mьněti*), nýbrž i v řečtině (*μανήσομαι*) a litevštině (infinitivy a futura na *-ėti -ėsiu*).

Nemíníme se zde ostatně pouštěti do podrobných výkladů o všem, co souvisí s osudy slovesných kmenů na *-ā-* a *-ē-* ve slovanštině. Bylo by zde ukázati zejména ještě na vzájemné vztahy mezi odvozenými a neodvozenými kmeny této podoby, na to, kterak vzájemně na sebe působí, na rozdíly těchto věcí mezi jazyky slovanskými a jinými příbuznými, ze kterých by jasně vysvitlo, že leckterý tvar praslovanský je přece nepůvodní Tak na př. slovanské aoristy odvozených kmenů na *-ā-* a jejich participia praet. pass. (*dělanъ*, *dělachъ děla*), jsou patrně tvary dosti pozdě nápodobené dle *gъnanъ*, *gъnachъ gъna* a p.; v litevštině nalézáme v praeteritě novotvar založený na kmeni přítomném: praes. *-oju*, praet. *-ojau*, inf. *-oti*. Mnoho zůstane i zde temného; tak přibližné určení doby, ze které pocházejí tvary kmene infinitivného. Jedna okolnost zdá se v této příčině ukazovati na dobu dosti starou: jsou to denominativné odvozeniny na *-atъ*, jako csl. глаꙁатъ, гкоратъ, власатъ, брадатъ, женатъ, рогатъ, богатъ atd. (toto tvoření vl. může býti lit. *-ótas* i *-ů'tas*, předsl. *-ātos* i *-ōtos*: srv. lit. *plaukótas barzdótas* i *plauků'tas barzdů'tas*, Bezzenberger Lett. Dialekt-Studien, Göttingen 1885, 7[b]). Jsou-li tyto a podobné tvary nápodobením skutečných participií praet. pass., předpokládaly by u denominativných sloves tvar na *-atъ* (lit. *-ótas*, *-ů'tas*), **dělatъ*, který ovšem už dávno by byl zanikl vlivem tvaru na *-anъ*, který i u denominativných sloves je sám již praslovanský. Srv. o podobných tvarech v jiných jazycích idvr. (lat. *barbatus*, ř. *κοντωτός*, něm. *bejahrt* a p.) Brugmann Grundriss II 211 nn.

V příčině participií na *-anъ* ještě jedna věc zasluhuje zmínky: jejich význam. Doklady arijské zdají se nasvědčovati tomu, že participia arijská na *-ānas*, jako nepatřila původně dle tvaru určitému kmeni časovému, byla i významu dosti neurčitě

specifikovaného.*) Podle slovesného rodu v hymnech védských ani v Avestě určita nejsou, jak viděti již z některých dokladů, jichž významu jsme se dotkli v předešlých odstavcích. Bezpochyby nebyla původně určitého významu ani podle času, ač v hymnech védských v této příčině již nabývají do značné míry určitosti jakožto participia praesentis nebo jako participia perfecti: že participia pfti tvaru na *-ānáḥ* tak často jsou významu neminulého; souvisí s původním významem perfekta vůbec**). Zejména v participiích takových, jichž tvar nepatří určitému kmeni časovému, snad nemáme práva předpokládati v příčině časové určitějšího významu. Proto takováto participia již v hymnech RV počínají se i tvarem specifikovati dle času i dle rodu: místo *huvānáḥ* na př. »volající« »volaný« a p. zavádí se *hávamānaḥ hvájamānaḥ* »volající«, *hūjámānaḥ* »volaný«, podle *hávatē hvájati* »volá«, *hūjátē* »jest volán«. Ani ř. *πτηνός* ovšem nemá významu určitého po čase (ovšem po rodě: ale jen proto, že »létání« je pojem stavový, vylučující passivnost). Zkrátka, participia na *-ānás* byla původně patrně tvary obdobnými po významě s védskými infinitivy, aspoň z pravidla neurčenými tvarem ani významem dle času ani dle rodu.

Slovanské tvary na *-anъ* jsou part. praet. pass., významem srodnými s part. na *-tъ*: *gъnanъ* má týž význam syntaktický co *bitъ*. Jazyky slovanské tvary takovýmito nahradily patrně po době, kdy kmen na *-ā-* vnikl do infinitivu, stará participia na *-to-* (*gъnanъ* nahradilo tvar, shodný se stind. *hatáḥ*, které ostatně s významem jiným snad žije v sl. *žętъ*, je-li sloveso *žьnją žęti* téhož kořene: srv. Arch. XVI. 425): patrně proto, že z příčin hláskoslovných větším dílem měla málo opory i v kmeni přítomném i v kmeni infinitivném***). Participium praet. pass. ve slovanštině vůbec patří k dokladům častého úkazu, že pro jistou kategorii grammatickou sebrány prostředky slovotvorné z rozličných stran, při čemž semasiologicky tato kategorie vytvořena s úplnou jednotností; ostatně celý process dokonán zde dosti pozdě: ještě v csl. se říká na př. **битъ** i **бьенъ**, **стрътъ** i **стьрѣнъ**,

---

*) Mluvíme zde ovšem o významové určitosti našich participií jakožto grammatických tvarů in abstracto. In concreto, totiž v skutečných větách, měla význam určitý, jen že v jedné větě takový, v jiné větě onaký.

**) Dle Delbrücka Altind. Syntax 380 n. je význam perfektových participií v prose — v souhlase se semasiologickým vývojem perfekta vůbec — minulý. Výjimku mu činí *anūčānáḥ* »učený« (o bráhmanech), ale neprávem. Právě to participium má aspoň dle svého původu význam minulý, »jenž (po svém učiteli) odříkával«; srv. v peterhr. slovnice VI 622 doklady absolutiva a part. praet. na *-ta-* (zde také položen za základ nesprávný význam »der da studirt«, místo »studirt hat«).

***) A participia jako *dělanъ* u sloves odvozených vytvořena podle *gъnanъ*, ať původně se říkalo **dělatъ* (srv. nah.), anebo tvaru part. praet. pass. vůbec nebylo.

крънтъ i кръкенъ, nemluvíc o zbytcích podobných odchylných tvoření, zachovaných mimo tvary paradigmatické.

Ale jsou snad některé doklady, v nichž hledati zbytky z dob, kdy význam participií našich nebyl ještě dosti určitý. Takovým zbytkem snad jest, může-li míti na př. зъванъ, part. pass. (мънози сѫтъ зъвани πολλοί εἰσι κλητοί Mth. 22 14) i význam praes. ve spojeních jako бывамъ, бываахъ зъванъ Miklosich Vgl. gr. IV² 840 n. Nemluvíc o jazycích, v nichž part. praes. pass. buď z největší části zaniklo anebo se nevyvinulo s takovou důsledností jako v csl. a v nichž tudíž part. praet. pass. sloves trvalých zastupuje i funkci part. praes. pass. — Významy mnohem volnější zdají se zaručovati slova jako na př. str. блянъ »zaříkávač« (: бляти), slvin. srb. *prijan* »přítel«, r. жиганъ »palič« a p.: Miklosich l. l. II 124 n.; jen že zatím nedovedeme říci, ze které asi doby takováto slova pocházejí. Nepocházejí-li z dob praslovanských, — a něčemu podobnému zatím nic nenasvědčuje, — jsou v naší otázce bez významu.

K závěrku tohoto odstavce upozorňujeme ještě jednou na sl. *čekanъ*: stind. *cakānáh* z § 3., jistě jedno z nejstarších slov slovanských. Tvary *čekają*, *čekati* jsou ovšem novotvary, třebas prastaré. Nedovedeme však poznati, bývala-li vedle participia (slovesného adjektiva) *čekanъ* již původně v prapraslovanštině i flexe finitní (zbytky její mohly by býti v aoristě *čeka*), ani nedovedeme říci, ukazuje-li sl. *čekanъ*, stind. *cakānáh* ku prvotnímu **qeqānós* či **qeqōnós*. Kořen dle svědectví sl. *čają*, stind. *cā'jamānah* je *qē-* (nebo *qēi-*), s druhým stupněm *qō-* (*qōi-*): Hirt Idg. Ablaut § 71 a. Perfektový stupeň dle ř. ἔωκα*) (z **je-jō-*) by bylo čekati jako *qe-qō-*; s druhé strany se zdá, že v perfektech kořenů na *ē ō ā* (mimo sing act) se jevil stupeň slabý, s úplnou ztrátou kořenné samohlásky před příponami samohláskovými: tak že tvar **qe-q-ānás* snad přece je pravděpodobnější. — Původní význam sl. *čekanъ* ovšem minulý nebyl, jako není ve véd. participii a perfektě *čakē'* vůbec.

12. Zbývá ještě, abychom přidali několik slov o přízvuku tvarů, jimiž jsme se obírali. Soudu konečného se neodvažujeme ani zde: studia o indoevropském přízvuce, jakkoli vykazují již řadu prací významných a důležitých, přece jen jsou ještě v počátcích: a zvláště osudy původních přízvuků právě v jazycích slovanských jsou ještě v hojných podrobnostech ne plně vysvětleny, zbývá hojně práce, při které mimo jiné bude přihlížeti

---

*) Dor. ἀφέωκα (Suid.), odtud i v medium ἀνέωνται u Herodota, ἀφέωνται v N. Zák., ἀνhέωσθαι v Herakleii, ark ἀνεώσθω; v εἶκα je slabý kmen z pův. **je-jə-*. — Hirt — plným právem — pouští § 52 Anm. oblíbený výklad ř. ἵημι z koř. *sē-* (lat. *serō*) a vidí v něm kořen *jē-* (týž co v lat. *jē-cī*; jako kořen *θη-* ř. τίθημι v lat. *fe-ci*, s týmž *k* co v ř. ἔθηκα a j. tvarech aoristových a perfektových pod. kořenů).

bedlivě i k působení snahy po uniformitě jazykové, měnící jako všude i po stránce přízvukové původní stav jazykový.

V jazyce staroindickém participiové kmeny na *-āna* jsou skoro naskrze oxytonové. A kde je přízvuk jiný, na kořeni nebo na reduplikaci, je pravidlem i docela na snadě výklad, jak asi vznikl přízvuk odchylný místo očekávaného přízvuku na koncovce; a nejednou jsou doloženy i tvary s obojím přízvukem vedle sebe. Tak se objevují tvary barytonové při slovesech, jichž přítomný kmen má přízvuk na kořeni: ve shodě s faktem, uvedeným v § 8, že participia na *-āna-* během času se ustálila za tvar part. praes. med. sloves bezpříznakých. Tak vedle oxytona *īśāná* »vládnoucí« se objevuje *ī'śāna-*, tvar později zpovšechnělý, protože i samo praesens — proti pravidlu — má přízvuk na kořeni; *śáyāna-* »ležící« má patrně nepravidelnost již prajazykovou, jak viděti ze shody v nedostatku kmenostupu ve flexi stind. *śéte*, av. *saēte*, ř. *κεῖται*; *vásāna-* »oděný« shoduje se přízvukem i nepravidelným silným stupněm s praes. *váste* »odívá se« (jednou se ostatně objevuje i správnější *ušāṇá-*); *stávāna-* »velebící« vedle *stavāná-* (a *stavā'n*, str. 119, 281**) má přízvuk z themat. praes. *stávatē*. Pochopitelna je stejně barytonace při thematických slovesech jiných: *vásāna-* »sídlící» (: *vásati*), pod. *čyávāna-* (str. 116 n.), *yátāna-* v. *yatāná-*, *ō'hāna-* v. *ōhāná-*. Vliv příznakové flexe s přízvukem na kořeni (stind. I. konjugace) jeví se druhdy i při slovesech, která stupněm kořene tomuto vlivu nepodlehla: tak nalézáme *čítāna-* »viděný« při slovese *čétati* (vliv i vokalismu v záporném *á-čētāna-*), *dyutāná*· *dyútāna-* »zářící« při *dyō'tatē*. Slovesa reduplikovaná (mimo perfekta) vůbec jeví tendenci zvláště v jistých tvarech přízvukovati reduplikaci: a tak jsou ve védských hymnech větším dílem přízvukována i jejich participia na *-āna-*. Někde příčina, proč přízvuk není na koncovce, není dosti zřejma. Tak u sloves ind. VII. třídy (bezpříznakých s nosovkovým infixem), jako *índhāna-* a j. (str. 278 a 279): ale při podobných slovesech vidíme časem i sice přízvuk proti očekávání na kořeni, totiž přecházejí-li k flexi thematické (*híṃsati* vedle *hinásti* »ubližuje«, s part. *híṃsāna-*; srv. na př. i sloveso *śúmbhatē* »září«, s part. *śúmbhāna-* a *śumbháti* »zdobí, velebí«). Proč na př. vedle *dṛśāná-* »zřejmý, viděný« se objevuje i *dŕśāna-*, nedovedeme vyložiti; a tak ještě asi ve 2—3 případech jiných. Sem patří i *píyānā-*, uvedené v § 1, vedle *p(i)yānú-*: snad působil přízvuk běžného slovesa *píbati* »pije«?

Jazyk védský v celku by svědčil pro původní oxytonaci tvarů na * *-ānos*. O přízvuce avestském vůbec nevíme (mimo některé domněnky) hrubě ničeho: a nevíme tedy ani, jaký přízvuk měla slova, jež jsme uvedli v § 9 (str. 280 n.). Ř. *πτηνός* (str. 283) je zase oxytonon.

Lit. *lavónas* (str. 119) není sice oxytonováno, ale jest míti na mysli, že litevština v době historické vůbec nemá kmenů na

-*o*- v nom. sing. oxytonovaných, jako jich nemá slovanština. Pro soud o přízvuce původním je lit. *lavónas* bez významu: mohlo by svědčiti původní paroxytonaci, ale i původní oxytonaci, poněvadž původní oxytona s dlouhou, raženou paenultimou v litevštině v nom. sg. jsou vždy paroxytona, a zachovávají přízvuk na téže slabice často i ve všech ostatních pádech (Hirt, Der indogerm. Akzent 263); u slov tříslabičných se tak děje vždy: Kurschat, Gramm. der lit. Spr. § 547.

Co se týče slovanských participií na -*anъ*, mají přízvuky, které se nedají redukovati na jediný společný základ, které patrně se řídily rozličnými vlivy paradigmatickými a jsou pro poznání původního stavu posud bez významu, jakož vůbec všechen slovesný přízvuk slovanský a jeho poměr ku přízvuku sloves jiných jazyků indoevropských jest ještě pln záhad. Co se týče neparticipialných dokladů tvoření na -*anъ*, uvedených v § 1 a 6, dalo by se uvésti v souhlas s původní oxytonací r. жбáнъ, gen. жбáна = srb. жбăн, gen. жбăна, rovněž r. пьяный, vykazujíce podobné ztrnutí přízvuku na kořeni s dlouhou raženou samohláskou jmenného kmene na -*o*- původně oxytonového, jako uvedené shora lit. *lavónas*, nebo lit. *dúmai*, r. ды́мъ gen. ды́ма, srb. дȉм gen. дȉма vedle stind. *dhūmáḥ*, ř. *θυμός*: ale jistý soud i zde je zatím nemožný.

Nejstarší cisiojan český v novém rukopise objevený.

Podává Jos. Truhlář.

Při návštěvě, kterou jsem letos v museu král. hlavního města Prahy za tím účelem konal, abych prohlédl nečetné rukopisy tam uložené, upozornil mne p. dr. Harlas na malý kodex pergamenový, před dvěma lety správou musejní od Mnichovského antikváře Rosenthala za 260 zl. zakoupený, který prý jest původu českého a v němž na konci nacházejí se nějaké české verše. Verše ty přináležejí nejstaršímu cisiojanu českému, jak ihned jsem poznal, i vydal je podle facsimile rukopisu král. dvorní knihovny Mnichovské v Čas. Mus. 1853 V. Hanka. Tento rukopis měl jsem před 22 lety v Mnichově v rukou, srovnávaje znění jeho s vydáním Hankovým, rukopis nyní musejní pochází také z Mnichova, text jeho český s textem Hankovým nápadně se shoduje, jak paměť má mi namlouvala, i miniatura tří sv. patronů českých na prvním listu jest zde, tak jako byla v kodexu dvorní knihovny Mnichovské: ký div, že nemyslil jsem v prvním okamžení jinak, než že ústav Pražský nevědomky zakoupil rukopis

ukradený? A přece není tomu tak, nýbrž oba jsou toliko blíženci, i jest to pouhá náhoda, že se na půdě Mnichovské kdys sešly.

Nově vytonulý kodex jest pergamenový o 105 popsaných listech malého čtverce, i pochází podle písma buď z konce XIII., což jest pravdě podobnější, nebo z počátku XIV. stol. Blíženec jeho ve dvorní knihovně Mnichovské jest o něco starší, i pochází, ačkoli Emler v Rukověti str. XXIV. tomu odporuje, zajisté z XIII. století. Oba kodexy jsou venkoncem latinské, obsahující největším dílem spisy proslulého astronoma Jana de Sacrobosco (algorismus, de sphaera materiali, computus philosophicus a j.), opatřené kommentářem, názornými obrazci a tabulkami astronomickými. Že oba jsou původu českého, krom textů českých, o nichž bude řeč níže, dokazuje již zvláště v nynějším Pražském skvostně provedená iniciálka prvního spisu latinského, algorismu. Počátek spisu toho zní: »Omnia que a primeva rerum origine«, a v prvém písmeně *O* nachází se jemně malovaný obrázek tří sv. patronů českých, uprostřed Václava, v pravo Vojtěcha, v levo Prokopa. Nad iniciálkou tou napsáno v kodexu Pražském rukou jinou ale souvěkou (snad miniatorovou) toto distichon:

Presul Adalbertus, dux Wencezlaus et almus
Abbas Procopius sit michi quisque pius.

Také Mnichovský rukopis má tento nápis, ale zkomolený vynecháním slov »et almus«, tak že Hanka ve svém vydání povahy veršové nápisu toho nepoznal.

Kromě písma a jazyka českých textů jakož i grafiky jejich k určení věku obou rukopisů přispívají nemálo čtyři hexametry latinské, jimiž naznačena celkem dosti správně posloupnost biskupů Pražských, a to v kodexu Mnichovském takto:

Dethmarus woytech degdag hebrhart yzo ſever
Hebrhardus Cozmas herman meynard iohan otto
Danie fridricus ualen breciſlau daniel andr
Budil pergrinus iohan bernard nyco iohan.

V kodexu Pražském poslední hexametr zní takto:

Budil pergrinus Jo . ber . nyco . ioha thobias.

Jde tu o biskupy v řadě poslední; i uvádějí se v kodexu prvém Mikuláš z Riesenburka, který podle Emlerovy Rukověti spravoval biskupství v létech 1241—1258, po něm Jan III. z Dražic 1258—1278, v kodexu pak Pražském po tomto ještě Tobiáš z Bechyně 1279—1296. Složen byl tudíž poslední hexametr Mnichovského kodexu před rokem 1278, Pražského před r. 1296, a v téže doby nebo brzo po nich učiněn zápis řady této a zejména také textů českých v obou rukopisech.

Nyní obraťme zřetel k textům českým nově objeveného kodexu. Již původní písař t. j. ten, od něhož největší část ruko-

pisu pochází, dokázal, že byl Čech, připsáním vlastní rukou českých jmen měsíců na l. 102ª. (V kodexu starším přípisku toho není). Jména ta krom dvou, jež vypsána úplně, objevují se zde ve zkratkách, aby totiž všech 12 vešlo se v jediný šestiměr (zrovna tak počínal si skladatel řady biskupů svrchu uvedené), ale krom března doplněna ostatní menším písmem nad řádkem takto:

en nor ben sok ven zen ruy gen sinech
Led . v . bre . du . y . chirunech . chir . wrez . za . ru . liſtopad . et proz.

Že skladatel chtěl, aby se řada ta měsíců čtla hexametricky, dokázal mimo řečené zkratky také přibráním v poslední stopě latinského *et*, když se mu slabiky nedostávalo. (Slučovací spojky *i* neužil snad proto, že zkratkou *y* prv označil byl pátý měsíc, spojka pak *a* zněla mu snad ještě příliš adversativně). Druhý písař, jemuž se kodex již jaksi dokončený do rukou dostal, shledal na konci prázdné místo, i vyplnil je nejprve spiskem latinským ve středním věku Aristotelovi nepravě připisovaným »secreta secretorum«, kterýžto přepis počíná se na l. 97ᵇ, pokračuje na l. 98ª a končí se s přerývkou teprv na l. 103ᵇ. Také tento písař byl Čech, nebo dokončiv spisek latinský položil za ním beze všeho nápisu český cisiojan. Otiskuji jej zde diplomaticky věrně, odděliv toliko verše od sebe (tak jako to v transkripcí své učinil Hanka), kteréžto oddělování písař v originále naznačil někde bodem ale všade majuskulí rumělkou přetrženou, a přičiniv pod čarou varianty podle facsimile Hankova (či spíše Schmellerova*) a některé poznámky, jež týkají se čtení leckde nejistého. Kolmice značí konec řádků, počáteční pak čísla římská měsíce.

I.

Ochtaba [1]) rodſtua [2]). ſuetek [3]) ſnati piríuí [4]) den oſmí naſluſbu,
Tayní ſeb . ag . vincen tím | pauel bil zatri dní ſlep.

II.

Chisti chrom [5]) blaſey agathe [6]) Wtemnícu nichi lek | apoſtol.
Bud had zyw vrezna [7]). dal petr namatheye vrazu.

III.

Marce luthe ! ho [8]) hrozi ſlucha [9]) verni gregori zbauní . [10])
Gerthrut opat bene . angel ſmaru [11]) | chyní viche . [12])

---

*) Toto facsimile, jak jsem se přesvědčil, jest velmi správně provedeno.

[1]) M: Octaua, [2]) M: omylem: robſtva, [3]) *a* opravou nadepsáno, M: ſwathek, [4]) M: príuí, [5]) M: hrom. [6]) M: agate, [7]) M: vezna, [8]) M: lutehu, [9]) M: ſluha, [10]) M: správně: ſiauní, [11]) M: také tak, ale v transkripci nutno čísti trojslabičně: Marijú, aby vyšel potřebný počet dní pro březen, jichž Hanka má toliko 30, [12]) M: správně: vece. [13]) Tento

IV.

— — — — — — — — — — — — —[13]
Slauni knez naſ otech voytech . [14] marc veli cris neſti

V.

Philip criz | ſlorian . ſtras knenie cralovni nebeſke .
Zoka mesece [15] hce ſe chiſtiti vrban | ponem trí ſuatkí .

VI.

Mucennik boſy vincenti . ponem bar apoſtol
— — — — — — — — — — — — —[16]

VII.

— — — — — — — — — — — — —[16]
Hreſnica [17] chna [18] mari | chtní [19] iacob ſín zebedei .

VIII.

Petr thmu ſcep [20] nalezen . podíma [21] vaurenec [22] ohen . |
Maria iuſ [23] na nebe dere bartolo hlaw [24] ian otdal

IX.

Et iuda [25] ſueria day [26] mari porozena | criz nik .
Lud [27] lamberta chtní [28] mat mauricia . pracha [29] Wen michal .

X.

Remea chſtí ſluzbu . ſiduena [30] dyoniſ popa [31] kalixt .
Galla luky chti dewech [32] wcoliuo bozi | hlaſ zſymonem . [33]

XI.

Wſe ſuathe birizo lenarth bochu [34] pol martín dal plaſce . [35]
Potom | pak elizabet ce clement [36] katerina [37] wzled andr . [38]

XII.

Ttri [39] detki wſkreſil nicolay | ſtoy twirido [40] lucia .
Rani boze maka thomaſ ſuathi [41] rodſtuo nedelu wſu chſti . [42]

Tak zní cisiojan v novém rukopise. Že znění jeho od staršího Mnichovského jen nepatrně se liší, dokazují varianty; také pravopis v obou jest skoro stejný. Že jsou to opravdu blíženci, jest na bíledni; neboť vynechané dva verše v Mnichovském VI,

---

verš náš vynechal, M: Quet zemi plachi nebu . quet ten daye ſlaw tyburchu, 14) woteh, 15) M: meſecie, 16) schází v obou rukopisech, 17) M: omylem: hreſnici, 18) M: chſna, 19) M: chtim, 20) M: ſchep. 21) M: podyíma, 22) M: laurenec, 23) tak M, v našem čtení nejisté, 24) M: hlawu, 25) tak v obou rukopisech, 26) M: doy, 27) M: Ew, ale nezřetelně, 28) M: chti, 29) M: praha, 30) tak v našem, M: ſiduema, Hanka: Fid nemá, 31) tak ale nezcela zřetelně v našem, M: papa, 32) M: dewich, 33) M: zſymonen, 34) M: bohu, 35) M: plaſche, 36) M: climent, 37) M: Katherina. 38) M: ondr, 39) M: tri, 40) M: twrido, 41) M: ſuate. 42) Následující v M verše o suchých dnech v našem rukopise nejsou.

2 VII, 1 scházejí v Pražském též. Nad to schází v tomto ještě jeden, který v Mnichovském jest. Přes to nesnadno tvrditi, že by M byl předlohou P, spíše podobá se, že oba vyplynuly z nějaké společné předlohy X, v které ony dva verše již scházely. Z této předlohy přijal M svátek sv. Eufemie na 16. září beze změny, P slabiku Ew zaměnil slabikou Lud (Ludmila) t. j. cisiojan učinil češtějším, řadu Pražských biskupů časově doplnil, ale za to z nedopatření jeden verš (IV, 1) vynechal. Tak vykládám si příbuzenství obou kodexů, pokud českých textů se týče.

O výklad těchto namnoze záhadných veršů se nepokouším. Hanka pokusil se ale s výsledkem nepatrným, poněvadž vyložil, co větším dílem jest na snadě, a i tu leckde poklesl, obtížnějších pak míst buď si nevšiml nebo výslovně přiznal se, že jim nerozumí. Připouštím, že bude možná tomu, kdo se ve středověké hagiografii a lidovědě lépe vyzná, ledacos ještě věcně objasniti, ale že by ve všem bylo lze připadnouti na uspokojivý smysl zejména grammatický, tomu ani nevěřím. Skladatelům cisiojanů totiž více než o smysl šlo o to, aby verše jejich v určitých slabikách označovaly svátek na tolikátý kolikátý den v měsíci připadající. Dovedli-li krom tohoto hlavního požadavku vpraviti v ně zde a onde nějaký smysl věcný a grammatický, aby paměti se polehčilo, současníci zajisté dovednost tu náležitě ocenili; jinak musili se spokojiti pouhými slabikami a leckde málo významnými slůvky, jimiž mezery svátků v cisiojanech vyplněny. To platí tak dobře o cisiojanech českých jako o latinských. Pro nás má zejména nejstarší tento cisiojan český význam toliko filologický, a v tomto oboru opět toliko náuky o hláskách a tvarech, potom dějiny nejstaršího pravopisu českého nabývají jím jakéhos osvětlení.

O formální stránce těchto veršů úsudky se rozcházejí. Hanka, který je poprvé vydal, prohlásil je za hexametry, čemuž namnoze bylo odporováno. Klassické hexametry to ovšem nejsou, nejsou to hexametry ani časoměrné ani přízvučné, ačkoli obojího toho principu jakés neuvědomělé prvky lze jest v nich najíti, ale jsou to hexametry přec, jsou to hexametry cisiojanové t. j. takové, v nichž délka nebo síla slabik platí velmi málo, za to hlavní zřetel obrácen k jejich počtu a k tomu, aby počáteční slabika toho kterého svátku připadla na číselně určitý den toho kterého měsíce. Že prvotní skladatelé takovýchto pamětných pomůcek kalendářových připadli na hexametry, vysvětluje se snadno shodou, které možná docíliti mezi počtem slabik dvou hexametrů a počtem dní měsíčních. Můžeť hexametr míti slabik 13 17, dva tudíž dohromady 26—34, a počet dní v měsících kolísá mezi 28—31, i jest možná dva hexametry složiti tak, aby počet slabik jejich dohromady rovnal se počtu dní toho kterého měsíce. A tak t. j. bez zvláštního zření k nějakému principu prosodickému vskutku skládány cisiojany nejprve latinské, potom

také české. Vizme několik veršů toho latinského, který otiskl Emler ve své Rukověti.

I. Cisio | Janus E | pi sibi | vendicat | Oc Feli | Mar Ant
Prisca Fab | Agn Vin | cen Tim | Pau Po | nobile lumen.

II. Bri Pur | Blasus Ag | Dor Febru | Ap Scho | lastica | Valent
Juli | coniun | ge tunc | Petrum | Mathiam | inde.

Jsou to bez odporu hexametry latinské, hexametry ovšem kostrbaté, v nichž pravidel prosodických šetřeno velmi nedostatečně, zejména v třetím a čtvrtém verši, ale nejsou to hexametry nejhorší, neboť v dalších částech cisiojanu toho nacházíme ještě strašnější, na př. první VI. měsíce, jenž zní takto:

Nic Mar E | ras Boni | dat Jun Pri | mi Ba Ci | rini Vi | tique.*)

Směl-li středověký veršotepec latinský dopouštěti se takovýchto prosodických chyb, můžeme tuším také českému skladateli odpustiti chyby na př. v hexametrech únorových a jiných hojně se vyskytující. Přes chyby ty však tvrdím, že verše ty nutno čísti hexametricky, jak učinil již Hanka.

České glossy
v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

(Pokračování.)

Hlava 9.

prweho leta affe owa zplemene medſkych
1. In anno primo Darii, filii Asweri, de semine Medorum, qui
genzto ĝt panowal yſkym gednoho leta
primus imperavit super regnum Chaldaeorum: 2. anno uno regni
wknyhach pocet let onyeżto ſye geſt ſtala řecz doplňyly dnowe
in libris numerum annorum, de quo factus est sermo, ut complerentur
opuſſteňye ſke° ſedmdeſate ypolozıl ſem ꝓſytı
dies desolationis Jerusalem lxx anni. 3. Et posui faciem meam rogare
a modlıty wpoſtu wzyny awpopele ymodlıl ſem ſye pa^v
et deprecari in ieiuniis et sacco et cinere. 4. Et oravi dominum deum
awıznal ſem ſye proſym propoſwatnu wıec welıky
meum et confessus sum et dixi: Obsecro domine deus magne et
ahrozny genz oſtrzıehaš ſmluvy mılugicım tıe aoſtrzıe-
terribilis, custodiens pactum diligentibus te et custo-

---

*) Oddělil jsem v hexametrech těchto kolmicemi takty podle svého zdání, jež ovšem nikomu nevnucuji.

hagiczym przikazany twich ćinyli nemyloſtywie ſmy ćinyli
dientibus mandata tua. 5. iniquitatem fecimus, impie egimus et reces-
aodſtupily yuhnuly ſmy ſye odprzikazany
aod ſuduow twich
simus et declinavimus a mandatis tuis ac iudiciis. 6. Non oboedivimus,
ſluh twich ꝓrokuow genzto ſu mluwyly hanba twarzi
servis tuis prophetis, qui locuti sunt. 7. nobis autem confusio faciei nostrae
naſſye yakozto ǵt dnes muzy judſke^v ſkym ſke^v
sicut est hodie viro Juda et habitatoribus Jerusalem et omni Israel
lidu tyem ǵto blizko ǵt y tyem ǵto daleko wewſſelykych zemyech
donychzto ſy gie wywrhly(!)
his qui prope sunt, et his, qui procul in universis terris, ad quas eiecisti
gymyzto ſu ꝓty tobie ǵto ſu
eos, in quibus peccaverunt in te. 8. Nobis, qui peccaverunt. 9. Tibi
aſmylowanie neb ſmy odſtupyly
autem domino deo nostro, misericordia et propitiatio, quia recessimus
a nepoſluchaly ſmy gizto ǵt polozil ſkrzie ſluhy ſwe proroky.
a te: 10. Et non audivimus, quam posuit nobis per servos suos prophetas.
ſky lid auhnuly ſu ſye aby neſliſſiely
11. Et omnis Israel praevaricati sunt et declinaverunt, ne audirent vocem tuam.
ykapalo ǵt nanas zlorzecenſtwye azawrzenye ǵto ǵt napſano
wknyhach
Et stillavit super nos maledictio et detestatio, quae scripta est in libro
zakona moyzieſſe ſluhy bozie° yprziwedl ṙeci
legis Moysi servi domini. 12. Et statuit super nos sermones suos,
kterez genzto ſu nawedly nany yakoz ǵt nykdy
quos qui iudicaverunt nos, ut superinduceret in nos, quale nunquam
nebilo pode wſſyem nebem yakoz ſye ǵt ſtalo wzakonye
fuit sub omni coelo, secundum quod factum est. 13. In lege,
wſſelike zlo to abychom ſye nawratili amyſlily
omne malum hoc venit, ut reverteremur et cogitaremus.
ybdiel ǵt nadzloſty yprzywedl gy nany
14. Et vigilavit dominus super malitiam et adduxit eam super nos.
we wſech- ſkutcziech ǵto ǵt nebſmy nepoſluchali hlaſu
In omnibus operibus suis, quae fecit: non enim audivimus vocem eius.
Anynye geuz ſy wywedl z zemye ſke wrutcie ſylne auczynyl
15. Et nunc, qui eduxisti de terra Aegypti in manu forti et fecisti
ſi ſobie gmeno podle dne tohoto vczyṅyly proty wſſie
tibi nomen secundum diem hanc: peccavimus et tam fecimus. 16. Domine,
ſprawedlnoſty odwrat ſye hnyew twuoy ꝓſymt a
in omnem iustitiam tuam. Avertatur, obsecro, ira tua et furor
prchanye a wpotupu ſu wſſem okolo
tuus a civitate tua Jerusalem. In opprobrium sunt omnibus per
nas Aprotoz nynye modlytbu
circuitum nostrum. 17. Nunc ergo exaudi deus noster orationem
y proſby ǵto zpuſtiela protie proſameho naklon
servi tui et preces quod desertum est propter temetipsum. 18. Inclina
opuſtienye nadnymzto ǵt wzywano wſprawedlnoſtech
desolationem, super quam invocatum est: neque enim in iustificationibus
wzdawamy proſby naſſy (!) wſmylowanych
nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus

vtys(als) vkoy ſie pozorug a uczyn nemeſkay
tuis multis. 19. Placare, domine, attende et fac, ne moreris.
Akdiz geſtie mluwiech a modlechſe a wyznawach wzdawal
20. Cumque adhuc loquerer et orarem et confiterer et prosternerem
zahoru boha Geſtie ya mluwiech gehozto biech
pro monte sancto dei mei. 21. Adhuc me loquente, quem videram in
napoczatczie brzo lecíe dotekl ſie gt mne obieti
visione a principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificii
weczernye yucil gt y wiſſel ſem
vespertini. 22. Et docuit me et: Daniel, nunc egressus sum, ut docerem
aby rozumyel odpocatka proſeb twich wiſta rzecz
te et intelligeres. 23. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo,
powiedyel zadoſtý ty ſy ptoz ty
ego autem veni, ut indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu autem
rzec znamenay aurozumyeg wydyeňy Sedmdeſat let
animadverte sermonem et intellige visionem. 24. Septuaginta hebdo-
vkraceno bude nadtwym lidē anadmyeſtem ſwatȳ
mades abreviatae sunt super populum tuum et super urbem sanctam
twȳ abi ſye ſkonalo przieſtupeníe a konec wzal hrziech
tuam, ut consummetur praevaricatio et finem accipiat peccatum
a zahlazena a przîwedena wieczna aaby ſye na-
et deleatur iniquitas et adducatur iustitia sempiterna et impleatur
plnylo a aby bil pomazan nadſwatymy ptoz wiez apilnye
visio et ungatur sanctus sanctorum. 25. Scito ergo et ani-
znamenay odwygitie řeci aby opiet wzdielana
madverte: Ab exitu sermonis, ut aedificetur iterum Jerusalem usque
wewody ſedm ſedmletiech caſuow gt adwaaſedmdeſat
ſedmletyech caſuow
ad Christum ducem ebdomades VII. et ebdomades lxx duae erunt
a bude opiet vdielana vlicie azdy wuzkoſty czaſuow Apodwu a
et rursum aedificabitur platea et muri in angustia temporum. 26. Et post
po ſedmdeſati caſuow ſedmletiech zabit bude
ebdomades lxx duas occidetur Christus et non erit populus eius,
geſto ma ge° zapržiety zruſſy ſwewodu buduczym
qui eum negaturus est. dissipabit populus cum duce venturo et
pohubenye apoſkonaňy boge vrcena puſtyna Apotwrdy
finis eius vastitas et post finem belli statuta desolatio. 27. Confirmabit
ſmluwy mnohym geden ſedmletý čas apolowici toho ſedm-
leteho caſu pohyne
autem pactum multis ebdomas una et in dimidio ebdomadis deficiet
obiet apoſwatna oſiera aohawenſtwie puſtoty
hostia et sacrificium; et in templo erit abbominatio desolationis et
doſkonanye a koncie trwaty bude opuſtieňye
usque ad consumationem et finem perseverabit desolatio.

Hlava 10.

a ſke° zgeweno gt przygmym
1. Cyri, regis Persarum, verbum revelatum est Danieli cognomento
aprawe ſlowo Y urozumyel gt rzeci
Baltasar et verum verbum et fortitudo magna. Intellexitque sermonem.

neb rozumyeňye vwidieňy potrzebno ǵt
Intelligentia est enim opus in visione. 2. In diebus illis ego Daniel
kwielech zatrzy nediele nakazdy den zadoſtywe°
lugebam trium ebdomadarum diebus. 3 Panem desiderabilem non
neweſlo ǵt wuſta ma
comedi et caro et vinum non introierunt in os meum, sed neque
maſty mazan ſem neſkonali dnowe trzi nediely
unguento unctus sum, donec complerentur trium ebdomadarum dies.
Teňda dwadcate° a ctwrte° dne prwnye° bil ſem podle potoka
4. Die autem XXIIII. mensis primi eram iuxta fluvium magnum,
weňkeho ǵto
ſlowe yzdwyhl ſem me aay muz geden
qui est Tigris. 5. Et levavi oculos meos et vidi et ecce vir unus
odyen aledwye geho opaſany zlatem ryzym yako twarz
vestitus lineis et renes eius accincti auro obriso. 6. Et quasi species
myedy ſktwucie ſwietedlnycie horzicie a ramena yako
fulguris, et oculi eius ut lampas ardens et brachia eius et quae
chrzbet donoh twarz myedy ſktwucie rzeci
deorsum usque ad pedes quasi species aeris candentis et vox sermonum
mnozſtwie Ale muzie ǵto ſemnu biechu newy-
eius ut vox multitudinis. 7. Porro viri, qui erant mecum, non vi-
dyely ſu ſtrach przielyſny ſpadl ǵt nanye yutekly ſu do-
derunt, sed terror nimius irruit super eos et fugerunt in abscon-
ſkryſſe oſtawen ſem ſam weňke toto
ditum. 8. Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc
aneoſtala ǵt wemnye ſyla ꝓmyenyena ǵt
et non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est
namnye auchrzadl ſem any co ſyly myel ſem wſobie
in me et emarcui nec habui in me quidquam virium. 9. Et
leziech rozproſtrziew ſye na twarz mu aoblicey mog przidrzieſſe
iacebam consternatus super faciem meam vultusque meus haerebat
ſie zemye dotcie ſe mne a pozdwize mne nama kolena
terrae. 10. Et ecce manus tetigit me et erexit me super genua mea
anaprzihby zadoſty rozumyeg ſlowuow ǵto ya mluwym
et super articulos manuum. 11. Desideriorum intellige verba, quae loquor
naſwem ſtupny neb nynye poſlan ſem Akdiz my tu rzecz
ad te, et sta in gradu tuo; nunc enim missus sum ad te. Cumque dixisset
powiedie trzaſa ſye Neboy ſye
mihi sermonem istum, stetit tremens. 12. Et ait ad me: Noli metuere
y nebod prwe° dne kterehozſy krozumyeny
Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum
trzyzuil tie przied oblicegê vſlyſſana pſke° protywilo ſie
ut te affligeres in conspectu dei tui, exaudita. 13 Persarum restitit
ǵt gedenmezcietma dny Azatyem mychal prwy
mihi XX. et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus primis
kupomoci Aya ſem oſtal tu podle pſkeho
venit in adiutorium meum, et ego remansi ibi iuxta regem Persarum.
ꝓtoz prziſſel ſem tyem wiecem kterez przigyty magy
14. Veni autem, ut docerem te, quae ventura sunt pupulo tuo
wnaypoſledneyſſich dnech nebo geſtie wydyenye ꝓwleče ſye wedny
in novissimis diebus, quoniam adhuc visio in dies protelatur.

takowa ſlowa ſwieſil ſem dotklo ſie ǵt rtuow mych
15. Huiusce modi verba, deieci vultum. 16 tetigit labia mea,
kteryz rozpagili ſu wazowe anycz ǵt neoſtalo wemnye
qui stabat: dissolutae sunt conpages meae et nihil in me remansit
ſili akterak bude moci neb nyc wemnye anadto ydichanye
virium. 17. Et quomodo poterit. Nihil enim in me sed et alitus
me zacipuge ſie opiet ꝑtoz totklo ſie ǵt
meus intercluditur. 18. Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis
apoſililo mne arzka Nerod ſie baty muzy zadoſtywy
et confortavit me 19. et dixit: Noli timere, vir desideriorum,
poſyl ſebe abud vdaten Akdiz ǵt mluwil ſemnu
pax tibi, confortare et esto robustus. Cumque loqueretur mecum,
poſylil ſem ſebe ywieſli ꝑc ſem przyſſel
invalui et dixi. 20. Et ait: Numquid scis, quare venerim ad te?
agiz ſie wraci boyowal ꝑty ſke^v neb kdiz
Et nunc revertar, ut proelier adversum principem Persarum. Cum enim
wen gdiech vkazalo my ſie rzecſke gda ſem Ale wſſak
egrederer, apparuit princeps Graecorum veniens. 21. Verumtamen
coz ǵt wymluweno wpiſmye prawdy Ayzadny
annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis: et nemo
nenye ſpomocznyk wewſſech tiech wiecech waś
est adiutor meus in omnibus his nisi Michael, princeps vester.

Hlava 11.

Aya od prweho leta aſſe ſke° poſilil
1. Ego autem a primo anno Darii medi stabam, ut confortaretur
azmocznyel agiz tobie zwieſtugi
et roboraretur. 2. Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Ecce adhuc tres
wp̄ſke zemy acztwrty zbohacen bude ſbozymy
przielyſſnymy
reges stabunt in Perside et quartus ditabitur opibus nimiis super
nadewſecky wmoze bohatſtwym ſwym wzbudy
omnes, et cum invaluerit divitiis suis, concitabit omnes adversus
rzecke^v ypanowati bude moci mnohu coz ſie
regnum Graeciae. 3. Et dominabitur in potestate multa et faciet, quod
libiti bude Akdiz zetrzieno bude arozdieleno
placuerit ei. 4. Et cum steterit, conteretur regnum eius et dividetur in
wecztiry wietry newpotomnye ge° any podle moci ge°
quatuor ventos coeli, sed non in posteros eius neque secundum potentiam
gizto ǵt panowal rozedrzieno bude y take mezy cizye
illius, qua dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius etiam in exteros
kromye tiech y poſilen bude napoledne azknyezat
exceptis his. 5. Et confortabitur rex austri et de principibus eius
ſwitiezy nadnym panſtwym neb mnohe bude
praevalebit super eum et dominabitur ditione, multa enim erit dominatio
Apoſkonany let ſmyrzie ſye Atake dcera krale
ſpoledne
eius. 6. Et post finem annorum foederabuntur, filiaque regis austri
przide k kraly na puolnoci abi vcinyla przieзen aneobdrzy ſyly
veniet ad regem aquilonis facere amicitiam et non obtinebit forti-

ramene plemye gegie y porobena bude ona y ty
tudinem brachii, nec stabit semen eius. Et tradetur ipsa et qui
giztо ſu gy przywedly madci gegie agizto poſylowachu wcaſſiech
adduxerant eam adolescentes eius et qui confortabant eam in
zplodu korzenow gegiech ſtyepeñye y przide
temporibus. 7. Et stabit de germine radicum eius plantatio et veniet
ſwoyſkem awegde dowlaſti krale napuolnoci awzbudy walku
cum exercitu et ingredietur provinciam regis aquilonis et abutetur eis
nanye nadto arytyny oſudie yate
et obtinebit. 8. Insuper et deos eorum et sculptilia vasa quoque captiva
powède ſwytiezy pty krali odpuolnoci y wegde
ducet. Ipse praevalebit adversum regem aquilonis. 9. Et intrabit
w kralowſtwie polednye ynawraty ſye popudye ſye a ſberu
in regnum rex austri et revertetur. 10. Provocabuntur et congregabunt
zaſtupuow mnohich poſpiechagie arozmahagie
multitudinem exercituum plurimorum, et veniet properans et inundans
ſye ſ ſylu geho Arozhnyewa ſie napoledne
et revertetur cum robore eius. 11. Et provocatus rex austri
odpuolnoczy aprzipraWy przielyſne adano
regem aquilonis et praeparabit multitudinem nimiam et dabitur
bude azgyma apowyſſy ſye ſrdcie ge° y potepe
multitudo. 12. Et capiet et exaltabitur cor eius et deiciet, sed non
neprziemoz mnohem wietczye anaſkonany czaſuow
praevalebit. 13. Multo maiorem quam prius et in fine temporum
aprzide poſpiechage aſ-ſbozym przielyſnym
annorumque veniet properans cum exercitu magno et opibus nimiis.
a wtiech caſiech mnozy napoledne
14. Et in temporibus illis multi consurgent adversum regem austri,
atake przieſtupnykuow powzneſu ſye ypadnu
filii quoque praevaricatorum populi tui extollentur et corruent. 15. Et
yſnoſy naſep (als)wal a dobude myeſt przietwrdich a ramena krale
comportabit aggerem et capiet urbes munitissimas et brachia austri
napoledne nebudeta moci toho ſneſti y powſtanu wyborny geho aby ſye wzpiecily
non sustinebunt. Et consurgent electi eius ad resistendum et non
y nebude ſyly podle ſwe wuole przied oblycegem
erit fortitudo. 16. Et iuxta placitum suum contra faciem eius. Et stabit
nacite aſtrawena k drzieny wſſe°
in terra inclita et consumetur. 17. ad tenendum universum regnum eius
aprawe wieci czynyty bude a dceru zenſku wywratila
et vera faciet cum eo et filiam feminarum dabit ei, ut evertat
gey y obrati koſtrowuom adobude mnohich
illum. 18. Et convertet faciem suam ad insulas et capiet multas
a przieſtaty kaze potupy ſwe ynarazy ſye na ſwe
et cessare faciet principem opprobrii sui. 19 Et impinget et
bezżywotie przieohyzdny aneduoſtoyny czty kralowe aumalych dnech
corruet. 20. vilissimus et indignus decore regio et in paucis diebus
anewprchlywoſty wbogy
conteretur, non in furore nec in proelio. 21. Et stabit in loco eius
potupny anebude ge^v dana ceſt kralowſka tyanye
despectus et non tribuetur ei honor regius, et veniet clam et obtinebit

lſtywie bogugicieho ptı nyemu wyboyowana
regnum in fraudulentia. 22. Et brachia pugnantis expugnabuntur
bude ſmluwy Apoprziezny
a facie eius et conterentur, insuper et dux foederis. 23. Et post amicitias
ſnym leſt awzende aprzemoze wmalem lidu ado
cum eo faciet dolum et ascendet et superabit in modico populo. 24. Et
hoynych adodobyznych myeſt wegde to gehoz ſu
abundantes et uberes urbes ingredietur et faciet, quae non fecerunt
lupeze akorzyſt abohatſtwye
patres eius et patres patrum eius: rapinas et praedam et divitias
rozberze Aproti przetwrdych myſleny wegde wradu
eorum dissipabit et contra firmissimas cogitationes iniet consilium, et
Awzbudy ſye ſyla v welikem
hoc usque ad tempus. 25. Et concitabitur fortitudo austri in exercitu
woyſku wzbuzen bude kbogy ſmnohymy pomocemy
magno. Et rex austri provocabitur ad bellum multis auxiliis et
przielys neb wezmu proty nyemu radu
fortibus nimis, et non stabunt, quia inibunt adversum eum consilia.
a geduce chleb ſnym potru gey a woyſko
26. Et comedentes panem cum eo conterent illum exercitusque eius
podaweno bude a padnu zbyty mnozy Adwu kraly
opprimetur et cadent interfecti eius plurimi. 27. Duorum quoque regum
ſrdcie aprży gednom ſtole lez mluwyty budu
cor erit, ut maleficiant et ad mensam unam mendacium loquentur et
yneproſpiegy neb giſtie konecz dogyne° caſu Ywratı ſie
non proficient, quia adhuc finis in aliud tempus. 28. Et revertetur
ſwiedeczſtwi
in terram suam, et cor eius adversum testamentum sanctum
Apourcenem caſu napoledne ynebude
et faciet. 29. Statuto tempore revertetur ad austrum et non erit
prwnyemu podobny poſlednye trienes a rzymane abude pobyt
priori simile novissimum. 30. trieres et Romani et percutietur
y bude ſe hňewaty Awratı ſye gizto ſu opuſtıly
et indignabitur: reverteturque, qui dereliquerunt. 31. Et brachia
znyeho apoſkwrnye ſwatynye ſılı aodneſu wezdayſſy
ex eo stabunt et polluent sanctuarium fortitudinis et auferent juge
obiet aohawenſtwie wpuſtynu kdrzeny
vſtaweny
sacrificium et dabunt abhominationem in desolationem. 32. Et impii
bozie° pocıtaty ſie budu lſtywye genz zna obdrzy
in testamentum simulabunt fraudulenter: sciens suum obtinebit. 33. Et
Auceny wlydu mnohe y ſendu od mece awplameňy
docti in populo docebunt plurimos et ruent in gladio et in flamma
y uwyezeny awlupez rozebrany wſſech ſwich dny Akdız padnu
et in captivitate et in rapina dierum. 34. Cumque corruerint,
pozdwizeny budu malıcku pomoczy yprzywynu ſie knym mnozy
lſtywie
sublevabuntur auxilio parvulo: et applicabuntur eis plurimi fraudulenter.
azvcenych padnu aby bılı przıepuſſtyeny azwoleny
A zbyeleny
35. Et de eruditis ruent, ut conflentur et eligantur et dealbentur

vrceneho aproty buohu nadbohy
usque ad tempus praefinitum. 36. et adversum deum deorum
welebne wieci aprobude ge' to donyz ſie nedokona hnyew nadnym
. neb ſie ġt
loquetur magnifica et dirigetur, donec compleatur iracundia: perpetrata
ſpachalo vrcenye nebude tbaty wzadoſtech
est quippe definitio. 37. non reputabit et erit in concupiscentiis
zenſkych any boha zbohuow tbaty bude ꝑty wſſye'
feminarum, nec quemquam deorum curabit, quia adversum universa.
wſwem myeſtie cztyty a boha gehozto ſu newiediely ctyti bude
38. in loco suo venerabitur et deum, quem ignoraverunt patres eius, colet
zlatem ykamenem drahym ydrahymy wieczmy
auro et argento et lapide pretioso rebusque pretiosis. 39. Et faciet,
ohradil gehozto ġt poſlal (!)
ut muniat Maozym cum deo alieno, quem cognovit, et potestatem
wemnohym (!) a zemy dielyty bude wdiecznye boyowaty burze
in multis et terram dividet gratuito. 40. proeliabitur tempestas
ſwozy aſgezdci aſwelikym korabem
veniet in curribus et in equitibus et in classe magna, et ingredietur
wzemy y zplany gi aprogde gi y wegde wzemy ſlawnu
terras et conteret et pertransiet. 41. Et introibit in terram gloriosam
a mnohe padnu ty ſamy zproſtieny budu y poſſle
et multae corruent: hae autem solae salvabuntur de manu. 42. Et mittet
ruku nevgde Apanowaty bude nad pokladi aſkrzie tak
rzecenu wlaſt ymurzenynſku zemy
manum, non effugiet. 43. Et dominabitur thesaurorum auri per Libiam
progde a powieſt zetrzel azbil
quoque et Aethiopiam transibit. 44. Et fama, ut conterat et interficiat
mnohe y potkne ſtan ſwuoy aſedno mezy morzem
zwolene
plurimos. 45. Et figet tabernaculum suum Aphedno inter maria inclitum
aſwate kwrchu gegie' a nebude pomahaty gemu
et sanctum, ad summitatem eius, et nemo auxiliabitur ei.

(Dokončení.)

Václav Beneš Třebízský.

Literární obraz.

Napsala **Božena Jiránková.**

(Pokračování.)

4. Básnická výprava a dikce.

Třebízský vždycky hledí k názornosti a zároveň k ozdobnosti mluvy, užívaje hojně prostředků, které stilistice jsou po ruce, totiž příměrů a podobenství, trop a figur slohových. Z toho ze všeho dosti často vyskytují se u Třebízského některé druhy, ostatní pak zcela nepatrně anebo nic. Nejčastější z oněch pro-

středků stilistických jsou: přiměr a podobenství, metafora, hyperbola, figury vzniklé opakováním slov, epitheton, z figur syntaktických asyndeton, ellipsa, z figur řečnických řečnická otázka a řečnické zvolání. V povídkách z prvního období tvorby Třebízského převládají tropy, z nichž zvláště metafora, zejména ve »Vodníkově nevěstě«. V »Tryzně Bělohorské« Třebízský začíná již hojně užívati přirovnání, kdežto tropy poněkud ustupují, ač jsou stále hojné. Ve »Vesnickém Jakobínu« a v dalších povídkách vyskytují se již dosti často obraty, jež si, jakožto zvláště názorné, oblíbila mluva obecná. V povídkách z posledních let je sloh prostší, přirozenější, přirovnání, trop a figur méně, ale za to hojné stupňování výrazu.

Zde všimneme si souhrnu znaků, jež mluvu Třebízského charakterisují.

P. Vychodil ve své »Poetice« při obsahové stránce mluvy básnické rozlišuje správnost, srozumitelnost a věrnost.

Proti správnosti jazykové Třebízský zejména na počátku své činnosti spisovatelské zde onde dopouštěl se chyb. V některých je patrna snaha po libozvučnosti, hlavně vkládáním *e* mezi skupinu souhláskovou ve slovích, kde *e* analogií se pokládá za oprávněné. Většina případů však uchu zvyklému přirozené mluvě jazyka živého nikterak nezní libozvučně. Nesprávné tvorby jako »utečenec« vyvolává snaha, aby se předmět individuální vyjadřoval substantivem, což je vlastně snahou českého jazyka vůbec. Tendence ta působí pak, že vedle tvarů správných tvoří se i tvary chybné. Jiné chyby proti správnosti jazykové jsou v nové češtině spisovné hojně rozšířeny a neubránil se jim ani Třebízský.

Jiný požadavek, náležející rovněž ke správnosti a tím do jisté míry i aesthetičnosti mluvy, záleží v tom, aby sloh byl přiměřený obsahu. Povídky z prvních dob tvorby Třebízského trpí velmi nepřirozeným pořádkem slov ve větách. Z toho se Třebízský dosti záhy vymanil, nikoli však zcela. Také tón ony povídky mají společný nebo jen nepatrně odlišný: zádumčivý v »Maře Bočarovně», v »Černém rytíři«, pohnutý, tklivý zejména ve »Vodníkově nevěstě«, pathetický hlavně v povídce »Pod skalami«, většinou i v »Bludařích«. To vše táhne za sebou i rozvleklost dikce. Značný obrat pak jeví se v povídce »Jan Abatyše«. Příznačná rozvleklost a výlučně citový ráz mizí a nastupuje tón prostě vypravovatelský a dikce reálnější. Kdežto dříve vyjadřovala stále jen city osob, ať již přímo či nepřímo vnějšími jich projevy, nyní zavládají prosté, charakterisující popisy vnějšku a prosté vypravování. Tento tón vypravovatelský je stále nenucenější a přirozenější. I tu arci podle obsahu děje povídkového nabývá někdy zvláštního zabarvení, na př. vzrušeného, prudkého v »Masopustě na Karlštejně« nebo »Z posledních dnů Tábora«. Delší z prací Třebízského, ve kterých dikce již je ustálena, pro-

jevují ovšem rozmanitější způsoby její: vroucnost, nadšení, někdy i pathetičnost, poetičnost, klid, vše podle příslušného obsahu.

Druhým požadavkem je srozumitelnost. Nesrozumitelnost mluvy vzniká, užívá-li spisovatel na př. tvarů zastaralých nebo novotvarů, které do jazyka nevnikly, nebo slov a vazeb cizích, pokud jim rozumí toliko ten, kdo jazyk, z něhož jsou vzaty, zná. Z těchto případů vyskytuje se u Třebízského pouze poslední. Třebízský totiž do spisů svých vkládá citáty a rčení latinská, jimž porozumí jen čtenář latiny znalý, Vlachům pak někdy klade do úst slova vlašská (»V podvečer pětilisté růže« a j.), jež jsou zase srozumitelná jen čtenáři znalému latiny nebo některého jazyka románského.

»Ke zvláštnostem básnické mluvy vede snaha, aby působivý obsah působivě byl vyjádřen: nazvali bychom to snahou po *srozumitelnosti aesthetické*« (Vychodil, Poetika str. 194). Kterak Třebízský má na zřeteli tuto srozumitelnost aesthetickou, vysvítá ze skladby a ozdob stilistických. Místo aby užíval abstraktních názvů psychologických, vyličuje hnutí duševní názvy konkretními, ukazuje, jak cit se jeví na vnějšku člověka, na př.: »Sedlák Melichar již zasyčel a oči se mu zasvítily«, I, 1, 26; »Melichar sebou ani nepohnul, ale zbledl jako stěna«, I, 1, 27; »Vladyka svraštil čelo a zaťal pěsti«, V, 1, 270.

Účinným prostředkem, kterým budí se názornost, je způsob vypravování takovéhoto rázu: »Tlupa as třiceti lancochů zabočila přímo ke skupení, jež jsme byli právě pozorovali. Zdálo se, že kohosi uprostřed vlekou, protože za každým třetím krokem se zastavili a proklínání se vždycky stupňovalo.« V, 2, 188. Auktor upozorňuje jen na zjev nově přistupující, nic víc. Co ten zjev znamená, dává pouze tušiti, uhodnouti čtenářům sdělením, že »kohosi uprostřed vlekou«, a ihned udává, podle čeho tak lze souditi, totiž »protože . . . se zastavili« atd. Tím čtenář má dojem, že nově přistupující zjev sám pozoroval a spisovatelem byl veden od neurčitého rozeznávání zjevu k určitějšímu. Prostředek je velmi suggestivní.

K tomu přistupuje také někdy popis vnějšku, při němž vytčeny jsou znaky nejpodstatnější, jichž by si pozorovatel skutečně všiml nejdříve. Tak Třebízský líčí dále: »Lancoši měli šat rozedřený, tváře krví potřísněné, pokrývku na hlavě každý jinou, kabátce měli modré a přes ramena k bokům žluté bandalíry, o nichž se jim před třemi dny ještě ani nezdálo. Prvním pohledem bylo znáti, že přicházejí z bojiště«. V, 2, 188.

Tento způsob však není vždy proveden tak účinně; nejčastěji omezuje se jen na pouhé uvozování rčením »zdálo se« a p., nebo užíváním slov vyjadřujících nejistotu, neurčitost. Na př.: »Kardinálovi přišla tato otázka asi velmi vhod«, V, 2, 217; »Kardinál obrátil se k postrannímu stolku, vztáhl ruku a podával cosi lesknavého pohněvanému komorníkovi«, V, 2, 217; »generalis-

simus však, zdálo se, že si nevšímá ničeho... jediné krok jeho, zdálo se, že jest rychlejší«, V, 2, 228.

Posléze třetí požadavek, věrnost mluvy básnické, »vztahuje se, jako předmětná stránka srozumitelnosti, výraznost totiž, více k mluvě samé, nežli ke vnímateli« (Vychodil, Poetika str. 208). Zde sluší vytknouti pouze časté monology jednajících osob, jež ne vždycky jsou odůvodněny duševním stavem jejich; na př. v povídce »Kostelík sv. Blažeje« dlouhý monolog staré Markyty.

5. Koncepce, komposice a technika.

Koncepce, pojetí látky i její provedení souvisí s theorií spisovatelovou, jakou si utvořil o literárním druhu, který pěstuje. Podle toho koncepce u Třebízského zakládá se na popularisování ducha dějin českých líčením osudu lidí historických nebo vymyšlených, kterýžto osud závisí na nějaké charakteristické stránce povahy doby nebo aspoň s ní souvisí. Na př. osud rodiny Javorovy v povídce »Dokonáno jest«, život její v domově i její život vystěhovalecký jest jako repraesentantem osudu celé veliké vrstvy národa, totiž stavu selského v době pobělohorské, utrpení, pod nímž národ téměř hynul. »Levohradecká povídka«, »Na Slánských stínadlech« líčí osudy některých českých rodů šlechtických, té doby a příklady těmi podává zároveň obraz celého stavu šlechty české v oné době. V »Bludařích« hromadí se na osudech rodiny Dvořákovy rány doby braniborské.

V těchto a většině oslatních povídek charakteristiku doby předvádějí hlavní osoby děje. Jindy dobu vyznačují pouze osoby vedlejší. V povídce »Kostelík sv. Blažeje« charakterisuje dobu osoba zcela podružná, pan Adam z Moru, vyhnanec, a to pouze v tom smyslu, že na něm čtenář vidí příklad českého šlechtice, člena Jednoty bratrské, zbaveného statkův a trpícího zlým osudem exulantským.

Ještě jinde posléze historické je jen pozadí, na němž děj nikterak není příčinně závislý. Náleží sem některé povídky obsažené v prvním díle Sebraných spisů »Pod doškovými střechami«. Jsou to hlavně: »Ze zapomenuté vesnice«, »Uriáška na vsi« a »Vesnický Jakobín«, jejichž děj je z konce minulého a začátku nynějšího století. Jediná povídka Třebízského »Vodníkova nevěsta« nepřipíná se na určitou dobu.

Nežli přihlédneme ke komposici prací Třebízského, rozlišíme je v jednotlivé druhy.

Přihlížíme-li k souboru prací Třebízského, jak vyšel v Sebraných spisech, a zůstavíme-li stranou ostatní jeho činnost literární, vidíme, že románem nazývá jen několik málo prací. Jsou to- »Anéžka Přemyslovna«, »V podvečer pětilisté růže«, »Trnová koruna«, »Bludné duše« a »Královna Dagmar«. Z ostatních prací

většina jsou povídky; některým hodí se název »obrázek« nebo »črta«, kteréhožto jména spisovatel sám užívá v pojmenování »Z drobných črt«. Posléze je zde zastoupena také pověst: »Černý rytíř«, »Královka« a j.

Všecky tyto spisy mají obvyklou epickou formu vyprávěcí. Spisovatel totiž vypravuje děj jako osoba třetí, jen v některých malých pracích, kde mluví o svých vlastních příhodách a dojmech, rozpráví v osobě první. Žádnou práci však Třebízský neprovedl ve formě čistě epické, vždy je v nich zastoupen i živel lyrický a podle některých mínění v mnohých i živel dramatický. Objektivní líčení epické auktor stále přerušuje osobním vystupováním a vysvětlováním. Čtenář neoddává se pak líčenému ději samému, nýbrž ustavičně vedle sebe cítí vysvětlujícího, upozorňujícího a uvažujícího spisovatele, jenž ho neustále nutí na vše dívati se jeho očima. A často podává sám auktor, co čtenář má poznati a vycítiti z pouhého děje a z jednání osob.

Postup epického děje vyplývá buď z daných událostí dějinných anebo z povahy osob v ději vystupujících, čímž nabývá náležité souvislosti příčinné. Vlastní povídce spisovatel někdy předesílá exposici charakterisující dobu děje, na př. v »Černých Španělích« nebo v »Bludných duších«. Přímou charakteristiku doby obsahují také reflexe a poučování spisovatele samého, jež vkládá do vypravování, nebo delší řeči osob, z nichž bývá patrno, že osoby ty mluví za spisovatele, jenž chce poučiti čtenáře, mnohdy nemajíce dostatečného důvodu v ději nebo náladě osoby samé.

Povídky a romány Třebízského snaží se především působiti silnou, výraznou charakteristikou povahy událostí, jež přímo vzbuzuje cit libý nebo nelibý, sympathii nebo antipathii. Podle toho bývají i *sestrojovány situace a scény.* Jsou buď tklivé, dojemné nebo surové, plné hrůzy a děsu. Na př.: rozmluva bratra a sestry v zahradě v povídce »Ze zapomenuté vesnice«, scény vzájemné lásky a obětavosti v »Dokonáno jest«, četné dojemné scény v »Bludných duších«, v »Královně Dagmaře« a j., a j.; naproti tomu pak děsné scény surovosti a utrpení v »Tomáši Dentulínu«, v »Konopištském zbrojnoši«, v »Zábořském Vladykovi«, v »Povídkách Karlštejského havrana« (zejména scéna, kde havran panu Lektatorovi a synům jeho vyklube oči a oni navzájem se ukrutně vraždí), v »Milíčově kletbě«, kde Keruše vlasy svými zadrhne hrdlo Němcovo, v »Ondřeji Saramitovi« krutosti Braniborcův a j., a j. Někdy se vyskytují scény neobyčejné, zvláštní, což ještě zvyšuje tajemné, zvláštním dojmem působící místo nebo doba. Na př.: v »Anéžce Přemyslovně« Ostříž na hrobě své ženy oznamuje Eulalovi, co hochovi posud bylo tajemstvím; v »Levohradecké povídce« vojáci za tmavé noci vrazí do dvorce Větrovcova, jenž právě slavnostně zapřísahá syna Harantova, aby pomstil otce; v »Ondřeji Saramitovi« při čtení listu od abatyše Blaženy zavzní hlas, vycházející jako z úst nebožčiných; Zdeněk Tluxa

v »Masopustě na Karlštejně« má za bouřlivé, větrné noci s hraběnkou Esterkou prudkou rozmluvu na hradbách; v »Tryzně Bělohorské« Vlasta každé noci chodí v bílém oděvu po bojišti mezi padlými, atd. Často k podobným výjevům bývá volena doba Štědrého večera, na př. ve »Vodníkově nevěstě«, kdy Voršila přináší Rokosovi své dítě a vidouc jej mrtvého, utopí se i s dítětem; kastelán Perchtold v povídce »Pod Karlštejnem« přepadne na Štědrý večer tvrz Sulislava Pozděnského; obrázek »Pokoj lidem dobré vůle« je obrázek štědrovečerní; v »Bludných duších« odvádějí sedláka Květa na Štědrý večer do vězení atd. Zde všude jeví se hodně živlu romantického, jakož i v charakteristice některých osob. Zejména mnoho romantismu je na př. v »Královně Dagmaře«, hlavně v osobě Soběhrdově, v osobě podivného starce Nikloty a Jiřiny, jež stává se »mořskou ženou«; podobná postava je krajánek Oremus v povídce »V podvečer pětilisté růže« nebo kat a jeho děti v »Bludařích«.

Některé děje, situace a scény se u Třebízského *opakují* nebo jen poněkud obměňují. Mara Bočarovna právě tak jako paní Kateřina Radecká, obě vdovy, samy stojí na svých tvrzích, uprostřed svých dítek, proti spoustě obléhajících nepřátel; Mara Bočarovna pohřbí sebe i nepřátele v ssutinách, vyhodivši tvrz prachem, paní Kateřina hrozí týmž úmyslem a neprovádí ho jen proto, že nepřítel odtáhne. Jinde dívku, nevědoucí o svém původu, vychovávají cizí lidé nebo příbuzní, o nichž se domnívá že jsou jí pravými rodiči. Tak v povídkách »Pod Karlštejnem« Bohunka, »Na Slánských stínadlech« Helenka, v »Anéžce Přemyslovně« Elmíra, v »Trnové Koruně« Andělka, v novelle »Z posledních dnů Tábora« Alena, v povídce »Pod Karlštejnem« Zdeněk, v »Masopustě na Karlštejně« Zbyněk atd.

Zejména historie lásky, jež zabírá značnou část prací Třebízského, jest jednotvárná a dá se uvésti na několik málo případů. Dva lidé se milují navzájem, ale láska jejich naráží na těžké překážky, s nimiž zápasiti zpravidla znamená smrt. Na př.: v povídce »Z posledních dnů Tábora« Alena i Boleslav podléhají střelám obléhajících, v »Dokonáno jest« Bělička padá ranou nepřátel, ve »Svatbě Litoměřické« Vítězka vrhá se za Smilem do Labe, v »Závěti Štěpána z Pálče« pan Pětipeský padne v boji s Turky atd. Nebo láska je ve sporu s jinou povinností a obyčejně ustupuje. Bočarovna zahyne s matkou chtíc zhubiti nepřátele vlasti, v »Černém rytíři« Johanita potlačuje svou náklonnost, až jej stihne neočekávaná smrt, v povídce »Pod skalami«. Milína chtíc se oddati službě lidu, zamítá lásku Slavitahovu, v »Trnové koruně« Slavík před klidnou, šťastnou láskou přednost dává povinnosti vrátiti slávu a čest svému regimentu, v »Bílých pannách« jeptiška vyznavši lásku Doupovcovi, vrací se v odříkání do kláštera, v »Ondřeji Saramitovi« Majfreda tlumí svou lásku k Žerotínovi, protože je určena za nástupkyni sestry Viléminy. Často se také

opakuje cit bezuzdné vášně mužovy k nevinné dívce a boj dívčin proti ní. Tak Johanita Třebízský stíhá Květušku Dvořákovu, Petr Obrovec Jiřinu, král Václav Bohunku atd.

Situace co do postupu spisovatel přiostřuje s přiměřenou nenáhlostí. Pěkný příklad situace s úvodem nenáhlým, názorným a psychologickým jest v »Trnové koruně« ve 3. kapitole. Líčení stručnými výrazy zachycuje charakteristické zjevy, noční ticho, štěkot psův, umlknutí hovoru ve světnici, zaskřípnutí dveří, matný svit kahance, kroky na prahu, náhlé umlknutí štěkotu, hlasy a rány z vesnice zaznívající, shasnutí světla — což vše vyvolává velmi jasnou představu a určitou náladu. Pozoruhodno je, že je to právě takové místo, kde auktor užívá co nejméně svých obvyklých prostředků stilistických.

Při střídání situací objevuje se často mocný kontrast. Bývá také shoda nebo kontrast s dějištěm a dobou děje. Slepý stařeček zabloudiv na hřbitov, volá strašné kletby proti pánům, a na hřbitově odehrává se celý truchlivý závěr děje. Za děsné bouře dlí v jizbě starý Blahut s vnučkou, jež mu něžně dává na jevo svou přítulnost, když náhle pro starce přichází posel, aby šel k pánu těžce umírajícímu, jejž tíží tajemství dlouho skrývané. Nálada pro děj, plná obavy a tajemnosti, často bývá vzbuzována krvavou září na obloze.

Třebízský osnovu svých prací z pravidla zakládá na hlavním ději jediném; jen výjimkou vedle sebe parallelně jdou děje dva, jež později splývají. V románě »V podvečer pětilisté růže« na př. jsou děje, jejichž střed na jedné straně tvoří osoby náležející k rodu Rožmberskému, na druhé straně pak rodina mlynářova, zejména jeho dcera. Oba ty děje sjednocují se teprve scénou se lvem. V »Anéžce Přemyslovně« možno rozeznávati dokonce děje tři, jež později splývají: jeden otáčí se kolem osob z královského rodu Přemyslovců, druhý kolem Doupňáka a jeho syna Eulála, středem třetího je Ostříž s Jiřičkou.

Do hlavního děje vloženy bývají scény s osobami vedlejšími, podřízenými, jež s dějem hlavním podstatně nesouvisí. Tím se měnívá i dějiště. Důvodem jest asi úmysl spisovatelův čtenáři předváděti děj pokud možno v celé šířce se všemi situacemi, v nichž se náraz na postup hlavního děje před naším zrakem připravuje a odůvodňuje. Tak naskytá se i příležitost charakterisovati lidi rozličných stavů. Na př.: v povídce »Na Slánských stínadlech« kapitola, jejíž děj jest na rychtě města Slaného a obsahuje obvinění kata Mistopola; v práci »Dokonáno jest« předvedena rozmluva rektora jesuitské koleje litoměřické s císařským hejtmanem a zpráva rejtharova, kterou dává rektorovi o mladém jesuitovi Vojtěchu Zacharovi; Vojtěchova rozmluva s Torstensonem je také vložka podobného rázu. Vlastní episody, mající za účel charakteristiku doby nebo příspěvek k charakteristice některé z hlavních osob děje, jsou u Třebízského také dosti časté. Pří-

klad: v povídce »Na Slánských stínadlech« episoda v hospodě poučuje čtenáře, jaké bylo smýšlení o katu Mistopolu v obecném lidu.

Osnova románu »Královna Dagmar« zdá se býti nesjednocena, roztříštěna, ježto Dagmar, jež by podle názvu měla býti středem děje, vystupuje, zejména v první polovici, jako osoba zcela vedlejší a tím děj pozbývá pevného středu. Tomu autor snažil se asi odpomoci tak, že již v prvním díle věštbou Niklotovou naznačil další úlohu děje, jenž potom podstatně záleží ve splňování oné věštby. To je ovšem pojítko slabé. V »Bludných duších« závěrečný obrat děje způsobuje jakýsi »deus ex machina«; rozzuří se totiž mor, a kníže v úzkostech o život svých dětí dá se pohnouti k tomu, aby Podlesákům jejich postavení k vrchnosti usnadnil.

Provedení požadavku t. zv. mathematického krásna sluší vytknouti přílišnou rozvláčnost některých scén, na př. závěr povídky »Dokonáno jest«.

O technice Třebízského co se týče charakteristiky osob bylo již jednáno. Jsou téměř všecky, zejména osoby nehistorické, charakterisovány jednostranně. Pohnutkou k jednání bývají buď úmysly vyplývající z celkové povahy osob (na př. Johanita Hrabiše), anebo z jednotlivé vlastnosti nebo citu převládajícího nad jiné. Je to na př. ctižádost (Waldštejn, Slavata), bolest nad vlastním neštěstím (Materna ve »Vesnickém Jakobínu«, strýc Zachar), lakota (pan David Boryně, pan Zikmud z Boršic), lítost (Gothard, pan Perchtold).

Povídky a romány Třebízského nemívají velikého počtu osob. Hlavních figur bývá málokdy více než tři nebo čtyři, druhdy i méně. Často jeví se v počtu osob jakási architektonická souměrnost. K hlavním zástupcům jednotlivých stran, mezi nimiž vznikají konflikty, druží se osoby vedlejší v poměru stejném. V »Anéžce Přemyslovně«: na jedné straně Ostříž s Jiřičkou, na druhé Doupňák s Eulálem; »Pod Karlštejnem«: Příbora s Bohunkou, již vydává za svou dceru a pan Sulislav, otec její, na jedné straně, pan Vilém Zajíc se Zbyňkem, jejž vydává za svého syna a pan Perchtold, otec Zbyňkův, na straně druhé; »Ze zapomenuté vesnice«: vdova Loučenská s dcerou Maruškou a synem Václavem, Melicharovi s dcerou Liduškou a synem Vojtěchem — Liduška dostane se za Václava, Maruška za Vojtěcha. Zejména v práci »Svoji k svému« souměrnost je provedena dopodrobna. Je nad jiné patrna také na počtu členů rodinných, jak podotčeno již při charakteristice jejich; poměr dvou nebo více sester se u Třebízského vyskytuje jen v pramálo případech, spíše již poměr dvou bratří, též poměr dvou přátel.

Týž cit projevuje se u každé osoby stejně. Na př. láska se vyskytuje skoro ve všech povídkách a románech Třebízského a obyčejně se projevuje tím, že se dva lidé setkají, odtud

na sebe stále myslí, při opětném setkání se zardívají, při nejbližší příležitosti jinoch vyzná dívce svou náklonnost a oba zůstávají si věrni do smrti. Odchylek od toho pravidla je málo. Druhý způsob lásky, řídký, je láska prudká, vášnivá: láska Vavřincova v »Bludných duších«, Zdeňkova k hraběnce Vchynské v »Masopustě na Karlštejně«, láska »krále moře« v »Příšerách« a láska Obrovcova.

Živly lyrické u Třebízského zastupuje lyrika náladová a rozjímavá, náladová hlavně při popisech krajinných, rozjímavá, kde auktor sám nebo některá osoba jiná vyjadřuje své myšlenky o době, o povahách lidí, o životě a p.

Dramatická je povídka, obsahuje-li v osnově své podstatné znaky dramatu a mohla-li by bez velikých obtíží býti upravena ve formu dramatickou. V tom smyslu však sotva by se některá povídka Třebízského celá mohla nazvati dramatickou. Dramaticky působí toliko jednotlivé scény, na př. rozmluva Kladivákova a Podubcova v »Trnové koruně«, v povídce »Pro bílou labuť Švamberskou« kapitola obsahující rozmluvu paní Anny Švamberkovny s regentem, potom s tajemným starcem a zakročení rejtharů, v »Dokonáno jest« události ve světnici Javorova statku za pobytu mladého jesuity u něho a mnohé jiné výjevy v této povídce.

(Dokončení.)

Úvahy.

De simulacris barbararum gentium apud Romanos. Corporis barbarorum prodromus. Adiuvante Academia litterarum Cracoviensi edidit *P. Bieńkovski.* Tom. I. Cracoviae — Vindobonae 1900. Pag. 101. Srv. i výtah autorův ve zprávách akademie »Sprawozdania o czynności i posiedzeń Akademii w Krakowie«. T. V, Nr. 3.

Velké dílo Bieńkowského bude bez odporu velmi důležitou pomůckou nejen pro studium archaeologie klassické, ale i pro jiná odvětví evropské archaeologie, zejména pro slovanskou. Úkolem díla je na základě celého dnes přístupného materiálu z oboru klassických umění výtvarných, numismatiky atd. vylíčiti, jak římské umění předvádělo barbary, s nimiž stát římský v tolika byl stycích, jakými rysy a attributy je ethnologicky rozlišovalo a charakterisovalo. Má tedy dílo Bieńkowského vedle čistě historicko-uměleckého významu i význam ethnologický, a bude vítanou pomůckou nejen archaeologům, ale i těm, kteří se obírají starověkou historií a ethnologií. Je proto i pochopitelno, proč po nových pokusech Petersenových, Domaszewského, Cichoriových a j., kteří znova se pokoušejí čísti historii z reliefů sloupu císaře Trajana, Marka Aurelia atd.,

bude pro dílo Bieńkowského zájem veliký. Ale ovšem prozatím v první, právě vydané části není o těchto věcech jednáno. Část vydaná představuje jen úvod k celku, v němž spisovatel zejména methodu svou k úvaze předkládá.

Bieńkowski tu probírá povšechně, jak si římské umění počínalo při zobrazování barbarů, předváděje je hlavně třemi způsoby: v podobě muže nebo ženy (také rodiny), stojících u trofejí, nebo v podobě muže, nejčastěji krále, klečícího před vůdcem římským, anebo v podobě ženy u trofejí nebo u římského vůdce, kterýžto třetí způsob nejvíce měl symbolického. V řeckém umění u podobných personifikací cizích národů, poměrně řídkých, chybí pojetí individuálnosti. Byly idealisovány. Za to vyvinuté římské umění vložilo i do tohoto druhu uměleckých výrobků celou svoji známou reálnost a individuální ráz podání; teprve v něm vidíme předvádění charakteristických zvláštností cizích plemen a národů, slovem skutečné ethnologické typy.

Zprávy o podobných výtvorech (»simulacra gentium«) vystupují na konci doby republikánské. Podnět k nim dávaly triumfy a pohřby římských vítězů, na př. triumf Cornelia Balba r. 19 př. Kr. Také Ovidius Trist. IV, 2, 43 a Ars am. I, 223 n. vzpomíná obrazů Germanie, Armenie a Persie, nesených v triumfech. Srv. k tomu zprávu Diona Cassia LVI, 43, LXXIV, 4 o pohřbu Augustově atd. To vedlo i k tomu, že již Pompeius v portiku divadla po něm zvaného postavil na památku svého triumfu čtrnáct skutečných soch národů, nad nimiž triumfoval (Plut. Pomp. 45). Příkladu toho následoval Augustus v portiku, zvaném ad nationes (Serv. Aen. VIII, 721), Tiberius, pak hlavně Trajanus na památku svých vítězných válek, a další císařové, jak o tom svědčí nejen řada dalších zpráv (Bieńkowski, str. 16 n.), nýbrž i řada zachovaných památek. Všude zároveň vidíme, že římské umění personifikovalo toliko národy a ne provincie.

Zvláštní zmínky zasluhuje ještě methoda, kterou spisovatel pro další postup své práce ohlašuje (str. 4). Leckdo by očekával, že při hledání výše vyznačeného svého cíle vyjde od známých, ethnologicky na jisto určených výtvorů, jež předem vyloží, že pak bude sledovati mezi ostatními ty, jež typem svým se s nimi shodují, je na základě tom také ethnologicky určí a rozřadí, a že na konec pokusí se o analysu těch, které mu, odchylny jsouce, s tohoto hlediska vybudou. Ale tak postupovati Bieńkowski nemíní, nýbrž chce nejdříve stanoviti a roztříditi typy v celém materiálu bez ohledu na to, jaké uznané příslušnosti ethnologické jsou jednotlivé kusy, a sice pouze typologickou methodou, přihlížeje k fysiognomii a ke zvláštnostem kostumu. Mám tento postup za správný, a stanovení řady typů, které bude jeho výsledkem, již samo sebou za velmi cenný resultát, kterého lze jen velkou prací a erudicí docíliti. Nebezpečí počne teprve pak, až se počnou tyto typy ethnologicky určovati. Ale nepochybuji, že Bieńkowski,

od něhož znám již předběžnou analysu pomníku u Adamklissi, i této další úloze dobře vyhoví. To bude však předmětem výkladů svazků následujících. *L. Niederle.*

Jan Voborník, *Alois Jirásek.* Jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla. V Praze nákladem J. Otty. Stran 188. Za 1 K 60 h.

Kritická publikace páně Voborníkova jest jubilejní a příležitostná nejen v tom pochopitelném a lidském významu, že neodvažuje na chemických vážkách kvalifikačních epithet, že nešetří historické a umělecké poměrnosti, že nadšeně agituje a obětavě propaguje tam, kde by stačil rozbor a prostý výklad, nýbrž i v onom smyslu neodpustitelném a osudném, že jest na rychlo sehnaná, chvatná, nehotová a povrchní. Podrobný rozbor dílem její methody a kritického systému (či spíše nemethodičnosti a nesystematičnosti), dílem jejích jednotlivých vývodův a tvrzení ukáže, že tato příkrá na pohled charakteristika práce páně Voborníkovy jest plně zdůvodněna a oprávněna.

Kritické methody Tainovy, jíž před desíti lety (»Legenda o sv. Prokopu«) pan Voborník hájil a kterou applikoval, průběhem času zřekl se úplně, a nevypracovav se k jednotné kritické nebo literárně historické soustavě vlastní, ztratil pod nohama poslední kus pevné půdy, jak ukazuje již jeho »Julius Zeyer« (1897) a hlavně »Padesát let české literatury« v »Památníku České Akademie« (1898). Tento nemethodický zmatek, tuto bezradnost v základní konstrukci kritické práce dokazuje v knížce o Aloisovi Jiráskovi hlavně dvojí znak její: jednak ten, že autor mluví příliš mnoho a příliš často o požadavcích a úkolech kritické práce, místo aby ji prováděl, a to na místech, kde nejméně jest k tomu vhodné příležitosti, jednak onen, že práci samu vybudoval na kontaminaci úplně různých plánů kritických, vzájemně do sebe zasahujících a dílem se rušících.

Kapitoly I. a II. skizzují psychologický process tvoření Jiráskova, kap. III. stanoví předmětný rozsah jeho díla, kap. IV. přináší literárně historický exkurs o historismu u nás i jinde a aesthetické poznámky o jeho oprávněnosti, svůj kritický program auktor vztyčuje si teprve v kap. V. na str. 25, kap. VII. rozbíhá se k jeho realisaci, a mezi tyto dvě kapitoly úzce navzájem související vtěsnána 84stránková kapitola VI., jež svou povrchností hledá sobě rovné. Jak tyto dějové obsahy a t. zv. kritické charakteristiky jednotlivých děl Jiráskových, seřazených podle pořádku Ottova souborného vydání, jsou uzpůsobeny naplniti dvě třetiny díla, stanovícího »uměleckou činnost Jiráskovu a význam i hodnotu jeho díla«, nepochopí nikdo, kdo zná jen poněkud kritické methody literární. Proč p. V. napsal tuto kapitolu, lze si vyložiti pouze z jeho věnování knihy »studentské obci národa českého«, jakmile v jeho brachylogii doplníme vynechané členy logické: patrně se míní stu-

dentstvo gymnasijní, od něhož podle učebných instrukcí žádají se obsahy a stručné charakteristiky důležitých děl literatury domací hlavně při zkoušce maturitní. Pochybuji však, že aspoň tomuto účelu elaborát páně Voborníkův poslouží. Nedovedu si totiž představiti gymnasistu nebo realistu, jenž při zkoušce odvážil by se charakterisovati takto: »Učitelský. Výborná humoreska. Osudy »učitelského« Kořínka, než se stal učitelem a manželem. Jak jel troubit na svatbu, a jak se s ním kobyla zaběhla« (str. 61); nebo: »Kamenický. Byl to divoký člověk, figura z místních upomínek autorových na rodiště«. Kousek »U nás« (str. 62); nebo: »V Pekle. Idylla z bramborové vojny r. 1778. Vojenská, nepokojná, plná žertů, ale i nebezpečných obratů. Div umění vypravovatelského, jak už dříve pověděno« (str. 71); nebo: »Povídka přítelova je trudná historka o hrubých lidech a zlé vášni« (str. 91); nebo: »Povídka z archivu je umělecky, zvláště v prvé části poutavě zosnovaná povídka, honosící se zvláště studií ze starého umění kuchařského« (str. 92); a nebo: »Zkouška. Pěkná svižná práce morálního jádra i zábavná. Konfliktem názoru liberálního a přísného se rázně dotýká bolavého místa našeho moderního života« (str. 109) atd.

Svérázné jest, že p. Voborník často koná to, co předem odmítl, co prohlásil za bezcenné, nemožné a zbytečné. Stačí dva příklady. Zaměňování práce literární a exaktně vědecké, jež jest vůbec jeho příznačnou chybou, vede jej k požadavku, aby kritik po Jiráskovi »vykonal touž činnost badatelskou, aby nalezl, zdali postavil svou pravdu básnickou na pravdě vědecké dobře čili nic« (str. 25). Ač požadavek ten v příštím odstavci odmítá jako nedostatečný, vrací se k němu (str. 28) záhy znovu, a třebas se ho pro sebe »naprosto vzdává«, snaží se jej na několika místech řečené kap. VI. uskutečniti, ovšem způsobem odpovídajícím stilu této hlavy. Tak na př. zabývaje se Jiráskovým »Věkem« (str. 43 až 48), spisovatel rekonstruuje reka Jiráskova tímto lapidárním způsobem: »F. L. Věk slul ve skutečnosti František Hek. Psal do časopisů věci tendenční, mravoučné a mravokárné. Tak přispěl Puchmajerovi do Sebrání básní a zpěvů I. (1795) dvěma nápisy, z nichž první zní: Skrze lidský břich pošel mnohý hřích; dobře tedy od břicha vzato jest jméno hřícha.« Představuje-li si pan Voborník takto »osvojení si zásoby Jiráskových poznatků badatelských«, uznáváme rádi, »že by tím nebyla dána daleko ještě celá kritika«, ba pochybujeme dokonce, že by »tím přispělo se znamenitě k poznání Jiráskova ducha a vnitřního jeho života« anebo »že by to stačilo leda na holý a ryzí naturalismus« (str. 26), o němž p. V. má představy kritika, »jenž v útlém mládí v rodném okolí rytířoval a s rozkoší na světě největší sedával na rozvalinách hradů« (str. 28). Jiný příklad práce, kterou auktor pokládá za zbytečnou a přece ji koná, jest vyprávění vnějšího životopisu Jiráskova na str. 113. P. V. ostatně (kromě odbočky o pekařském krámě otce Jiráskova) ne-

pověděl ze života jubilantova více, než kolik každý oktaván zná z »Výboru« Truhlářova, — nepověděl však také méně, ježto on rovněž pokládá za data psychologicky důležitá, že Jirásek jest řádným členem Akademie a od r. 1896 školním radou.

Není tudíž divu, že pro své upřímné přátelství k studentské obci národa českého, chystající se k maturitě z češtiny, a pro konání věcí vědomě zbytečných a marných p. V. k vlastní práci kritické se nedostal. Program její, jak dotčeno, vyslovil v kap. V. snaže se individualitu auktorovu poznati cestou vnější i vnitřní, t. j. z jeho díla (tak shrnuji matná a planá slova na str. 26). V tomto výměru chybí úplně zmínka o obou důležitých prostředcích ku poznání autorovy individuality, jichž sám p. V. užil v prvních třech kapitolách své knihy, čili programem svým pan Voborník nevyčerpává ani vlastní kritické práce; neboť část jeho kritického díla stojí mimo jeho soustavu, slovem soustava jeho je kusá, neúplná, nehledíc ani k tomu, že je neorganicky sešita z method kritiky biografické (St. Beuve), přírodovědecké (Taine), hygienicko-vlastenecké, formalistní (Herbart) atd. Odmyslíme-li si na okamžik část jeho kritické práce, jež stojí mimo jeho methodické schema kritické, t. j. skizzu psychologického processu tvůrčího a vyhraničení předmětného rozsahu díla spisovatelova, uskutečňuje jeho požadavky kritické kap. VII. na necelých třech stranách (113—115),*) promlouvajících o osobních a výchovných vlivech na Jiráska, o působení prostředí, o literární jeho suggestivnosti a jeho studiích i názoru světovém.

O vychování, prvních dojmech, prvních knihách, prvních učitelích a přátelích pan Voborník nám neříká nic více, než že tyto rubriky uvádí úplně prázdné. O vlivu přírodního milieu dovídáme se pouze tolik: »Doba studií broumovských je jistě z nejdůležitějších oddílů jeho duševního, citového vývoje. V tom zákoutí českém je tolik snivé krásy přírodní a tolik věcí schopných vytvářeti poklady citů a nálad budoucího historika a umělce« (str. 114). Původcem této duchaplnosti jest auktor, jenž s olympickou moudrostí a s tváří objevitele tvrdí: »Krajina je nesmírně důležitá věc, má-li život zůstati životem« (str. 12).

Čtrnácte řádek, jimiž po té pan Voborník domněle vystihuje literární vlivy na Jiráska (str. 114 a 115), jsou pro kritickou kvalifikaci spisovatelovu nadmíru charakteristické. Čtemeť tam: »Z četby umělecké se připomínají hlavně klassikové polští a ruští. To se výborně shoduje s obrazem, jak umělcův vývoj kreslí vlastní jeho spisy. Mickiewicz byl znamenitě toho schopen, aby v Jiráskově mladistvé duši rozžehl onen tichoplanoucí, ale vytrvalý a horoucí oheň lásky k národu, k veliké panychidě české minulosti tolik nezbytný, onen svatý hněv, hněv ryze národní a hluboce lidský,

---

*) Záhadou zůstává přes pozn. na str. 114 ř. 5 a 6, kterak kapitolu VI lze vměstnati do jeho schematu na str. 25 a n.

jak jeho palčivé stopy všude mezi řádky jeho historií nalézáme. A Gogol ruský! Zlatá brána a širá, ale přímá, určitá cesta k reálnímu životu národnímu, k hlubinám jeho tradice a k duši lidové! Čeští předchůdci Jiráskovi jistě že každým svým dílem účinu přispěl, zvláště Němcová a Světlá. Tak vypadala, zcela skrovničký nástin, jeho příprava umělecká.« Nehledíc ani k frasovitému a bombastickému slohu, řádky ty jsou očividným důkazem, že panu Vobornfkovi chybí kritické vzdělání, kritická přesnost a kritická svědomitost. Vzdělaný kritik ví, že čtyřmi literárními jmény, jež nadobro od sebe se liší, nevysvětlíme nic, neuvedeme-li přímo, kterými díly, kterými ideami a formami působila; vzdělaný kritik neužívá prázdných slov, jakými jsou »klassikové polští a ruští«; vzdělaný kritik neuvádí v příčinný poměr odvislosti dvě jména, mezi nimiž není pražádného vztahu (Jirásek—Světlá).*) Kritik přesný střeží se laciných a pohodlných obratův »výborně se shoduje s obrazem, jak umělcův vývoj kreslí jeho vlastní spisy«, nýbrž podrobně demonstruje na jednotlivých spisech vlivy cizí; kritik přesný neoperuje z pohodlnosti a liknavosti výrazy: »čeští předchůdci«, nýbrž vyloží přesně, kteří čeští předchůdci; kritik přesný nespojuje prostou spojkou »a« dva zjevy literární od sebe odlišné »Němcová *a* Světlá«, nýbrž demonstruje literární hodnotu obou z nich, pokud působí na analysovaného autora. Posléze kritik svědomitý užívá případné a vhodné řeči kritické a literárně historické, z níž úplně jsou vyloučeny nenáležité výrazy jako »tichoplanoucí«, »onen svatý hněv, hněv ryze národní a hluboce lidský« a vůbec nepřiléhavé mladické metafory jako »zlatá brána« a »širá, ale přímá cesta«.**) Svědomitý kritik posléze vědomě nezavádí svých čtenářů tím, že na str. 115 líčí auktora jako stoupence sentimentálního a subjektivního historismu (věta o Mickiewiczovi), když na str. 20 jako historického objektivistu v nejpříkřejší protivu jej postavil s historismem sentimentálním a subjektivním. Též lakonický odstaveček (5 řádků), shrnující Jiráskův názor o světě takto: »Ptáme-li se těch spisů, co svět, odpovídají: Národ! Ptáme-li se na náboženství, odpovídají: Snášelivost a lid-

---

*) Že panu Vobornfkovi naprosto chybí kritické vzdělání, ukazují i nemožné, absurdní a nechutné analogie zjevů literárních, z nichž uvádím jako zvlášť markantní: str. 10 »Na přípřeži«, »Na formance« a Björnsonovy »Selské novelly«; str. 49 první část »Obětovaného« a Čechův »Václav z Michalovic«; str. 74: »Prutovský« a Bret-Hartovy »Kalifornské povídky«; str. 75: »V temnu« a práce Máchovy, Kraszewského, Šlejharovy; str. 98: »U nás« a Tacitus, hlavně »Germania« atd.

**) Jiným lapidárním dokladem této nesvědomitosti jevící se v nevhodném a pošetilém způsobu mluvy, jest úchvatná charakteristika Třebízského na str. 22: »Třebízskému šlo o buzení staročeské duše v odumřelých částech národa třeskutými údery kladiva na plotny hrobek, pomocí citu a vzpomínek žhavých, jež choval český venkov a vštěpoval dětem svým.« Pochopitelno ovšem u kritika, jenž v mládí, místo aby studoval kritickou terminologii, »v rodném okolí rytířoval«.

skost!« (str. 117), svědčí o všem, jen ne o kritickém vzdělání a svědomitosti. Národ, snášelivost a lidskost jsou slova příliš kulatá, jak říkal Havlíček, aby vymezila »význam a hodnotu díla« v samostatné knize, která chce býti pokládána za studii vědeckou.

Tak vypadá ona část kritické práce, na kterou sám auktor theoreticky klade největší důraz, nazývaje ji hlavní úlohou kritikovou. Za to mnohem zdařilejší jest díl, jejž spisovatel neuznal za dobré vřaditi do svého methodologického plánu: kap. I.—III., obsahující skizzu psychologického processu tvůrčího a vymezení předmětného rozsahu díla Jiráskova. Ovšem ani zde p. V. nevystupuje z podstaty své, a chyby, jež dlužno vytknouti, jsou pouhé maličkosti jako nelogičnost, vzájemný odpor a nepřesnost.

Hlavní myšlenka kap. I. i II. jest předmětnost, objektivita díla Jiráskova. Aby ji dovodil, pan Voborník uvádí citát, v němž se výslovně mluví ve výrazech: »bylo mně líto té krve«, což není právě případný důkaz objektivismu Jiráskova. Dokonce na významném místě knihy (str. 23), kdež p. V. pokouší se vyložiti aesthetickou oprávněnost historické tvorby, uvádí výmluvný citát z Jiráska, jímž objektivita a předmětnost díla vědomě se popírá. »Ale jsme v zápase a bojujeme o život. A život národa nade všecko. Pro něj musí všecko zápasit, i umění.« P. V. připojuje: »Jirásek stojí při svém umění historickém v dokonalém přesvědčení, že koná úkol, jenž jest mu dán ve jménu největšího dobra«. Tento tanec mezi vejci objektivismu a tendenčnosti však panu Voborníkovi nestačí. V dalším odstavci se doví ustrnulý čtenář, že Jirásek jest »své činnosti přede vším sám cílem, jako každý umělec«, a ke konci knihy (str. 117) se opakuje se zbytečnou obšírností, »že cíl a smysl Jiráskovy činnosti jsou vzbudit sílu, energii, zmužilost« atd. Tím způsobem pan Voborský mnohonásobně odvolává sebe sama, a co obšírnými větami celé kapitoly snažil se dokázati, popře v kapitole následující, i když jsou to poznatky tak zásadní, jako právě otázka historismu objektivního či tendenčního. Významný pokrok historického umění Jiráskova nespočívá, jak p. V. dovoditi se snaží, v tom, že na rozdíl od svých předchůdců, vycházejících od tendence vlastenecky výchovné nebo emoce elegické a konstruujících proto fabuli i její figury, tvoří čistě objektivně na základě obšírných studií vědeckých, nýbrž v tom, že těchto prostředků konstrukce vědecké a detailů realistických užívá k působivějšímu osvětlení a illustrování téže tendence vlastenecké a národní.

Proto jest úplně pochybeno Jiráska uváděti v souvislost (str. 22) s autorem Salammbô G. Flaubertem, opravdu neosobným a objektivním, jenž románovou svou archaeologií této tragedie karthaginské a své starokřesťanské vise »Pokušení sv. Antonína« skutečně prchá před sebou samým a nihilismem svého nitra. Toto analogisování mezi Jiráskem a Flaubertem je nešťastné. Flaubert nejsilněji poráží jeden z důvodů, jimiž pan Voborník podpírá

oprávněnost historického umění vůbec a Jiráskova zvláště: že »v historickém umění jest lék proti literatuře moderní bezbarvé, tuze subjektivní a otrávené beznadějností a pessimismem« (str. 23). Právě typický zástupce této moderní literatury, otrávený beznadějností a pessimismem, vytvořil velkolepý román historický, podobně jako »tuze subjektivní« a právě tak beznadějný Jakobsen. I jiné analogie literární, které p. V. shledal pro svého Jiráska objektivního a prý netendenčního, jsou chybné a vadné, nemajíce s ním pranic společného, jako na př. klassicistický eklektik Hamerling (str. 95), jenž dnes psal o boji Novokřtěnců, zítra o Ahasverovi, pozítří o Aspasii a potom o Robespierrovi, užívaje přerozličných mask a kostýmů pro svůj jednotvárný a vždy stejný epigonský idealism. Správné naproti tomu jest přirovnání k Sienkiewiczovi (str. 22 a 95), které však, jakkoliv leží na snadě, je pouze naznačeno a neprovedeno. Za to již stálá antithesa mezi Jiráskem a Walterem Scottem, kterou p. Voborník patrně odůvodňuje Jiráskův objektivism, je nezdařilá. Walteru Scottovi nešlo jen »o rozkoš pomyslu staré slávy rytířské« (str. 22), on nebyl toliko »románopisec živený kronikou jen a politickými dějinami, držící se panstva« (str. 96). Walter Scott učinil nesmírně mnoho pro studium detailu a historických realií v románě, ba své studie kostýmů, zbroje, hradův atd. dohnal téměř v zámezí, o čemž p V. patrně ví právě tak málo, jako o veliké jednotě názoru Scottova, objímající krajinu, lid přítomný, dějiny, kulturní vývoj a vysvětlující těsný vztah Scottův k poesii lakistův i balladickému směru, jehož sám v mládí byl pěstitelem. S tohoto stanoviska dlužno zkoumati Scottův vliv na náš historický román a nepodceňovati ho, jako činí pan Voborník, odbývaje jeho evropský význam dithyrambickým bombastem o Třebízském (str. 96).

Vedle tvrzení o objektivismu Jiráskově, jež shledali jsme chybným a nelogickým, první hlava spisu přináší ještě poznatek, že hlavní úsobou veškeré tvorbě Jiráskově jest »hromadné historicko-národní, místní a rodové ‚my‘«. Jistou míru správnosti tomuto postřehu upříti nelze, ač parataktické nahromadění rozličných pojmů: historicko-národní, místní a rodový svědčí o nedostatečné přesnosti logické. Cenným by se stal tento poznatek teprve tehdy, kdyby p. V. psychologickou analysou vymezil pojem této hromadné úsoby u Jiráska a přinesl skutečné doklady. Důslednost chybí i tu úplně; p. V. nezaujal přesného stanoviska k zásadní otázce historické, pokud Jirásek přijímá hrdinu, reka a pokud dav, massu jako principy dějinných processův, pročež mluví mlhavě jen a neurčitě na str. 15: »Neustanovuje hrdinu, z něhož a pro něhož by vše proudilo a se dálo; je-li hrdina, je dán přirozeně látkou jako Žižka. Jinde se obchází bez ‚hrdiny‘ zcela dobře«; a na str. 18: »Jirásek vynikajících jednotek nezamítá, ale také nevyhledává«; a téměř kontradiktoricky na str. 19: »Stará se, aby se vyhnul t. zv. typům obecným, poněvadž vedou na bezcestí povrchnosti

a bezcenné všednosti. Nežli všedně obecné má proto raději zvláštní a jedinečné zjevy.« Opět onen tanec mezi vejci, jehož výsledkem jest, že autor může býti historickým individualistou i kollektivistou zároveň!

Kapitola druhá snaží se stanoviti formu Jiráskovu a mluví hned svrchu o »mnohých jeho starostech a bojích o formu« (str. 8). O těchto starostech a bojích se však čtenář ani slova nedoví, nepodléhá-li spolu s auktorem knížky klamu, že boj a starost o formu jsou totožné s historickým studiem detailů. Že p. V. s řečeným bojem o formu nemyslil to příliš vážně, o tom poučuje několik stránek později (str. 15): »Rozpínání se síly autorovy znamenají veliké trilogie a i tetralogie, jež začaly prostince a jakoby nic, ale brzy se rozběhly v šíř hlubokého veletoku.« Že však ani p. kritikovi samému nedalo mnoho bojů studium forem básnických, ukazuje na téže straně, kde tvrdí naivně, »že všeliké theorie románové odklidil Jirásek na břeh« a »že slovo román jest zde vůbec překonáno«. Slovo ovšem lze velmi snadno překonati, ale pojem, logický soud, vědecký výměr jsou pevné a hluboké. P. V. zcela hladce hromadí terminy totožných genrů románových a netuší, že větou »formy Jiráskova tvořeni jsou: báseň, povídka, črta, obrázek, román, epopej, nová kronika a rhapsodie, divadlo a drama« (str. 17) neřekl vlastně nic, ježto slova zde zůstávají prázdna a mrtva, pokud jich kritik nepromněnil v soud a výměr.

Následující kapitola třetí jest nejkratší a proto bez větších chyb, ač i tu odůvodnění (na př. volby líčených století) a soustavné uspořádání schází, a většinu hlavy vyplňují zbytečné odbočky s mnohými nechutnostmi (na př. »Život osoby historické nemůže býti jinak líčen než dle pravdy« [str. 18], »Autora, jako jest Jirásek, zajímá téměř vše, co má nějaký jen dost malý význačný ráz« [str. 19]).

Stranou hlavního plánu kritického (kap. V. a VII.) a stranou prvních tří samostatných kapitol stojí hlava IV., vrchol knihy. Jinde p. V. je kritikem, zde jest literárním historikem a aesthetikem historismu. Že p. V. cizí literatury zná jen potud, aby z nich bral nevhodné a nevkusné analogie, viděli jsme na různých místech; podobně zná i literaturu domácí. Studium vědecké historie a literární historické umění jest mu jedno a totéž, pro vše užívá slova »historism«, jež značí spíše nazírání vlastenecko-ethické než literární a naprosto se nehodí na práci exaktně vědeckou. Mluviti o historismu u Dobnera, Palackého jest nonsens asi tak velké, jak velký jest nevkus jmenovati Palackého, v němž p. V. objevil historika objektivního, jedním dechem se Sedláčkem a badateli archiválními anebo ve vážné knize přisuzovati směrodajný význam pro umění historické prosy Dvorského »Starým obrázkům« (str. 21). Ale p. V., jenž zvláštní monografii věnoval »Působení Palackého na belletrii« (1898), nezná ani základních děl českých genru

historického; jinak by netvrdil, že básně Vrchlického a Čechovy vyjadřují historismus elegický, jinak by týmiž ústy nehorlil proti historismu sentimentálnímu, velebě zároveň Třebízského, jinak by nebyl zapomněl na Julia Zeyera, jenž jest nejvyšší posud ztělesnění historismu elegického (str. 20). Ostatně děliti historism na elegický, romanticko-subjektivní, sentimentální a dokumentární jest možno pouze tomu, kdož nezná rozsahu ni obsahu jednotlivých zde položených pojmů. Tvrzení, že by »požadavky nového historismu dávno přesně vytknuty byly hlavně v moderní filologii, když si položila za úkol místo pouhých konjektur a kriticismu (sic!) rekonstrukci antického světa z nasbíraných zpráv a sbírek starožitnických« (str. 22), nechávám klassickým filologům k uvážení a zasmání. Kapitola vrcholí v pokusu aestheticko-mravního zdůvodnění historického umění objektivního (str. 23). První důvod jest ontologický, podobný ontologickému důkazu jsoucnosti boží ve středověku. Třetí důvod děje se per circulum vitiosum, totiž historism objektivní, jenž byl prohlášen za jedině možnou formu historismu, odůvodňuje se důvody historismu tendenčního. Druhý důvod, jehož ostří, obrácené proti subjektivní a pessimistické literatuře moderní, jsme svrchu zlomili, ve slovech: »schopnost vpraviti se v různé slohy, cítiti s lidmi dávných forem zapadlých, ale bádáním novověkým odkrytých a znovu zřízených, záliba v starobylosti z důvodů ryze esthetických« chová temné a neurčité tušení pravdy, ale chybí logický výklad a formulace.

Ocitáme se na konci své analysy. Přistoupili jsme k dílu páně Voborníkovu s prostředky, jichž kritika užívá při rozboru díla vědeckého a vážného, naráželi jsme však při každém kroku na chyby a nedostatky základní. Sluší pensum takové korrigovati v listě vědeckém a kritikou vědeckou, či spíše o něm mlčeti? V našich poměrech jest bohužel potřebí promluviti. U nás, kde největšího dnes historického novellistu oslavují takovéto výplody, nejen v téže obálce, ale i stejným hlasem jsouce doporučovány s jeho veškerým životním dílem, kde auktor tohoto konglomerátu jako přítel odevzdává své kritické pokusy mladé generaci, kde tento dilettant jest nejen kritickým mluvčím nejrozšířenějšího listu českého, nýbrž i officiálním historikem české literatury posledního půlstoletí — u nás mlčeti nelze a nutno zkorrigovati kritické pensum, byť na něm zůstalo více inkoustu červeného než černého.

Arne Novák.

Милетичъ Л. D-ръ, **Членътъ въ българския и въ руския езикъ.** София, 1901. vel. 8°. 65 str. Zvláštní otisk z XVIII. sv. Сбор. за народ. умотв., наука и книги.

Z nejvýznamnějších vlastností nynějšího bulharského jazyka jest, jak známo, pravidelný postpositivní člen. Původ a vznik tohoto jevu, který všem nářečím bulharským je společný, tvoří vědecký problem, jehož zájem neobmezuje se na kruhy filologické.

Stojí zde proti sobě dva názory. Jedni hledají původ postpositivního členu bulharského v cizojazyčném vlivu, jiní považují jej za výsledek samostatného vývoje slovanského. Ke skupině první náležel Fr. Miklosich a náleží též V. Jagić, ač se v onom cizím živlu mezi sebou neshodují. Miklosich (Vergl. Synt. 1883, str. 127) pravil: »Samostatný bulharský člen pochází z příbuzného nynější albanštině jazyka starých obyvatelů půlostrova balkanského, který měl zřetelný vliv nejen na bulharštinu nýbrž též na rumunštinu a dokonce i na srbštinu a novou řečtinu«. V. Jagić pak se příležitostně (Arch. f. slav. Phil. XVI, 1894, 283—284) vyjádřil takto: »Považuji ztrátu deklinace v bulharštině jakož i vystoupení postpositivního členu za výsledek úzkých styků Bulharů s Rumuny. Jestli oba národní kmeny zároveň, anebo, což se více podobá pravdě, po sobě, t j. Bulhaři teprve po Rumunech k tomu přišli, skloňovací tvary zrušiti, o tom mohou býti různá mínění. Povšimnutí zasluhuje veliká samostatnost postupu. Bulhar drží se zásady, vystačiti pro kosé pády s obvyklým tvarem všeobecného pádu (casus generalis), podepřeným případnou předložkou, neznaje nijaké postpositivní změny jména podstatného (připojení zájmene), jako v albanštině anebo rumunštině. V té příčině blížila se bulharština více stanovisku ostatních romanských jazyků než rumunštiny. Tento postup bude asi mladší. Proto bych při bulharštině thrácký jazyk nechal stranou a spokojil se s rumunštinou.« Odpůrcem těchto výkladův a zároveň zastáncem domorodého vývoje postpositivního členu jest prof. L. Miletič v Sofii. Názory své vyložil zvláště v dissertaci »O članu u bugarskom jeziku« (u Zagrebu 1889). Doklady jeho měly dva hlavní účely: 1. dokázati souvislost s nejstarší dobou a 2. upozorniti na týž jev v některých (severních) velikoruských nářečích. Přítomná rozprava přináší hojnost nových dokladů v obojím směru. Bulharské doklady poskytly prof. Miletičovi tři jazykové památky z XVII—XVIII. století, t. zv. damaskiny, ve kterých nalézti lze jmenovitě tvary skloněné: sg. gen. цapатого, конятого, ратаятого atd., též skráceně: синатокь (t. j. синатого), блькатокь, старцатукь, кнезатук a j.; sg. dat. владикутому, врачутому, skráceně проссkотумъ a p. Jiné pády doloženy ovšem nejsou. Jestli tvary jako тїа деветѣх чиновс a pod. považovati dlužno za náležité plur. gen., není lze s určitostí tvrditi. Oba uvedené pády (sg. gen. a dat.) trvají dosud hlavně na dvou místech v ústech lidu, na západě v nářečí, jehož středem je město Trn, a na jihu v okolí Achъrčelebijském. V nářečí Trnovském žijí tvary jako: конятога, старцатога, v Achъrčelebijském: gen. чил'äкатук, чил'äкасук, чил'äканук (s trojím členem тъ съ нъ), dat. чил'äкутуму, ž. r. женäтухи, plur. чил'äцäм-т'äм, женäмтäм a j. Prof. Miletič soudí z těchto a jiných dokladů, čerpaných z památek XVII. a XVIII. stol. jakož i z různých nářečí, že skloňovaný postpositivní člen byl kdysi rozšířen po celém Bulharsku.

Upozorniv pak též na platnost předloženého členu, kteroužto funkci koná zájmeno и, ꙗ, ѥ (dokladů nářečních uvádí se hojnost), zavírá spisovatel, že bulharský člen nepřetržitě trvá od doby kyrillo-methodijské. Avšak nelze neuznati, že tím námítky Jagićovy (Arch. XX, 1898, str. 604—605) odstraněny nejsou.

Velmi důležitá jest ovšem otázka, jaký původ a význam mají obdobné tvary nářečí velikoruských. Prof. Miletič zastává názor, že jest to týž mluvnický jev, a může poukázati na souhlas prof. Sobolevského a prof. Lavrova. Zároveň uvádí řadu nových dokladů: z listu caře Aleksěje Michajloviče (1645—1676) k patriarchu Nikonovi, ze spisů znamenitého odpůrce Nikonova, protopopa Avakuma, z »Popisu turecké říše, sestaveného Rusem, jenž byl v stol. XVII. v zajetí tureckém«, z života Nila Stolobenského, podle rukopisu XVII. stol, a konečně z nynějších nářečí velikoruských, v gub. Novgorodské, Olonecké, Permské, Kostromské, Tverské, Jaroslavské atd., z nichž vysvítá, že tento jev nachází se ve všech »okajících« a částečně též v »akajících« velikoruských nářečích. Doklady jsou takového rázu: masc. sg. nom. духотъ, масло-то; gen. духу-того; dat. языку-тому; loc. (на) мѣстѣ-томъ; pl. nom. уста-тѣ; gen. судов-тѣхъ; loc. (на) судах-тѣхъ; fem. sg. nom. рука-та; gen. утробы-то(и); dat. loc. утробѣ-тои; acc. стѣну-ту; pl. nom. ноги-те; instr. очми-тѣми (z listu caře Aleks. Michajloviče, řeč Moskevská XVII. st.). Podobné povahy jsou i ostatní doklady. Mimo uvedené pády mohou doloženy býti na př. též: sg instr. masc. рабом-тѣмъ, fem. церковью-тою; pl. gen. у еретиков-тѣхъ, dat. людям-тѣмъ, loc. о попах-тѣхъ (Avakum). V nářečích nynějších není všech sklonných tvarů; zájmeno se jen málo mění, na př. мужик-отъ, мужика-то, мужикомъ-то, мужиковъ-то atd. Vyskytují se vůbec jen tvary jednoslabičné. V nářečích pak běloruských a maloruských není lze najíti žádného dokladu. Původ postpositivního členu nářečí velikoruských byl též vysvětlován z jazyka cizího, totiž finského (Hunfalvy). Prof. Miletič nebyl by neochoten, přijmouti tuto theorii; avšak na ten čas drží se pouze toho, že považuje postpositivní člen bulharský a velikoruský za jev totožný, který dokazuje užší příbuzenství mezi těma dvěma slovanskými jazyky a odlučuje bulharštinu od ostatních nářečí jihoslovanských. Bulhaři, to byli prý Prokopovi Σκλαβηνοί, Rusové Ἄνται. I Slovinci prý nejsou Bulharům tak vzdáleni, jak se tvrdí a jak by se očekávalo. Vůbec prý jest otázkou, zdali neosídlili oni »Slověné« i západní Pannonii i s přímořím Jaderským před příchodem Srbo-Chrvatův a neobdrželo-li ono latinské nářečí, které je základem prarumunského jazyka, vlivem těchto »Slověnů« svou osobitou povahu, mezi tím též — postpositivní člen. Prof. Miletič přestává na označení této historicko-ethnologické perspektivy; avšak ze slov jeho jest již patrno, že osnovou těchto myšlének, jejichž ohlas je nám dobře znám z theorií Kopitarových

a Miklosichových, jsou zprávy Konstantina Porfyrogenita, jichž spolehlivost právě v poslední době popírali V. Oblak a V. Jagić (Arch. XVII, 47—87 a XVIII, 228—234). Ku konci připojuje prof. Miletič ukázky z tří uvedených bulharských »damaskinů« XVII.—XVIII. stol.

Leger Louis, **Notes complémentaires sur le Texte du Sacre** (Évangéliaire slave). Reims, F. Michaud, 1901, 8°, 16 str.

V těchto doplňcích k svému vydání evangelia Remešského (srv. Listy filologické XXVII, 153—154) otiskuje professor Louis Leger několik listů, které se týkají prvního vydání, pořízeného palaeografem Silvestrem (v Paříži, 1843). V prvním listě (28. května 1841) podává Silvestre ruskému vyslanci v Paříži věrný opis evangelia Remešského, aby jej odevzdal císaři Mikuláši I., kterému dílo bylo věnováno; v druhém (nedatovaném) děkuje za řád a prsten, jenž od císaře ruského obdržel, a nabízí se, pořiditi vydání; třetí list (24. února 1844) je dán ministru hraběti Uvarovu; Silvestre projevuje díky za vzácný prsten s diamanty, který za vydání od císaře Mikuláše byl obdržel. K tomu připojeny tři listy úřední: hrab. Uvarova cís. Mikuláši (12./24. června 1841), v němž doporučuje, přijmouti věnování Silvestrovo; finančního ministra Cancrina hraběti Uvarovu (5./17. října 1841), v kterém projevuje ochotu, povoliti na vydání 13.000 franků; konečně správce vyslanectva ruského v Paříži Kiseleva hrab. Uvarovu (16/28. června 1841), v němž naznačuje, jakým způsobem Silvestre má býti odměněn. Dále podává prof. Leger zprávu o svém vydání, uváděje všechny, kteří je subskribovali. Při tom zjišťuje, že města Remeš a Praha poskytla největší počet odběratelů *F. Pastrnek.*

Hlídka programů středních škol.

O Plautově Vidularii. Napsal Rudolf Schenk. Čtvrtá roční zpráva Matičného českého gymnasia v Zábřehu za školní rok 1899—1900. Str. 42.

V methodicky založeném a pilně zpracovaném pojednání zabývá se autor úpravou textu a výkladem zbytků Plautovy Vidularie (str. 3—20), pokouší se o rekonstrukci obsahu (str. 20—23), zmiňuje se o poměru Vidularie k Rudentu (str. 23—25) a dokazuje, že komoedie nemusí býti překladem Difilovy Schedie, jak dle Studemunda obecně se soudí (str. 25—28). V dodatku (str. 28—32) podán metrický překlad úplnějších zlomků.

Text uspořádán konservativně a eklekticky; o navržených konjekturách pojednáno podrobně v poznámkách kritických (str. 33—41). K úpravě textu poznamenal bych toto: Ve v. 50 psáti bylo místo »nihilo« »nilo«, jak metrum vyžaduje a jak stojí

i v rukopise. Rozdělení dialogu mezi Nicodemem a Diniou ve verši 89 není správné, verše 89—91 patří Diniovi.

V poznámkách sebrán i oceněn jest pečlivě bohatý materiál kritický. Shledáváme tu leckteré bystré pozorování, připojené k mínění cizímu, i samostatné návrhy. Nesouhlasím s doplněním verše 39, jejž dle soudu autorova pronesl Nicodemus: quod abs te <adhu>c p<osc>o, quaeso, ut mi impertias. P. Schenk popírá, že by »impertire« mohlo znamenati tolik, co »oznámiti«. Než srv. Hor. Ep. I, 6, 67: si quid novisti rectius istis, candidus imperti. Dle mého mínění čeká se spíše, že stařec Dinia vyzve mladíka, aby mu oznámil, co dobrého může od něho očekávati. Rovněž neschvaluji doplnění verše 18 est quo<d veniam ad te, per>que [rkp. neque] <tem>pus censeo«. Slova ta těžko si mysliti v ústech prosebníka, který ještě v následujícím verši neví, má-li Dinia pokdy. Podporování a vyvracování cizích konjektur svědčí o filologickém důvtipu autorově.

Ve výkladu zlomků vede si p. Schenk střízlivě a samostatně. Scénu s nálezem vaku vykládá p. Schenk takto: Cacistus, boje se vyzrazení, a maje věc svou za ztracenu, upustí od úmyslu vésti při a rozhodne se zmocniti se vaku pomocí soudruha nějakým nekalým způsobem. Pokus zločinný jest p. Schenkovi jedním z hlavních momentů hry. Hypothesa ta není sice jistá, ale má oporu ve verši 67 n. a ve v. 64. — Zlomek VII.—IX. vypravuje dle autora Cacistus soudruhu a pomocníku svému, ne Diniovi či Nicodemovi (tak Leo). To jest zcela nejisté, ježto zlomek IX. možno vykládati i o situaci jiné, a zlomky VII. a VIII. jako zprávu, podávanou Gorginovi. Otevření vaku děje se dle mínění p. Schenka v nepřítomnosti Diniově. Vypravování o poznání ve zlomku XII. odporuje prý divadelní oekonomii. Než vypravování toho, co se na scéně odehrávalo, je na př. i v Rudentu (v. 1190 n.). A že by tón byl tu suchý, neodpovídající vzrušení otcovu, nelze potvrditi. — Láska mezi dívkou Soteris, vysvobozenou z rukou lenona, jest, jak soudí autor, důležitým motivem hry.

Co nového připojil p. Schenk k rekonstrukci komoedie, viděti jest z předchozího výtahu. Že by zachránění Nicodema na člunu bylo předváděno na jevišti, netřeba se z titulu Σχεδία domýšleti. Titul byl věcí vedlejší.

O poměru Vidularie k Rudentu soudí autor střízlivě. Zápletka obou komoedií založena jest na stejné myšlence; i v jednotlivostech jest shoda Přece však není Vidularie přepracováním Rudentu. Kdyby tomu tak bylo, nebyly by se obě komoedie udržely. Různosti jistě byly, ač nám unikají pro kusost komoedie. Podobnost látky nesmí nás tedy sváděti při vyšetřování obsahu Vidularie. Zásady ty jsou zajisté správny.

O řeckém vzoru Vidularie míní autor, že není závazný soud, že by byla originálem Difilova Σχεδία. To zdá se mi býti hyperkritické.

Metrický překlad, podaný v dodatku, jest správný a plynný. Slovní hříčka ve v. 31 n. není vystižena; laboriosa bylo by lépe přeložiti slovem »trudný«. Rovněž nezamlouvá se nahražení slovní hříčky ve v. 33 n. (Di. Talis iactandis tuae sunt consuetae manus. N. At qualis exercendas nunc intellego)překladem: »D. Tvé ruce znají v kostky hrát jen v rozkoších. N. Že břemenům teď v koších zvykat musí, vím«. Navrhoval bych: D. Tvé ruce znají hrát si jenom s kostkami. N. Teď s koši hrát si musí zvykat, vím. Nemetrický je verš 44: Já nevěřím. N. Nevěříš. Čísti jest asi: Já neuvěřím.

Literatury odborné užito kriticky a měrou náležitou. Nerad však postrádám vydání Leova a jeho »Plautinische Forschungen«.

Celkem lze říci, že pěkná práce p. Schenkova slouží Matičnému ústavu ke cti. *Ferdinand Hoffmeistr.*

Drobné zprávy.

Výsledky nových výkopů na Aigině, jež nákladem vlády bavorské podnikl letos Adolf Furtwängler, byly velmi potěšitelné. Objeveny četné nové skulptury, mezi nimiž nebyla sice žádná socha úplná, ale osm pěkně pracovaných hlav a mnoho jednotlivých údů. Co z těchto nálezů patří do štítu chrámového, zjistí se teprve podrobným srovnáním sádrových odlitků se sochami, chovanými v mnichovské glyptothece. Tolik však zdá se již nyní jisto, že soch ve štítě bylo mnohem více než jsme dosud mohli se domnívati. Dále zjištěno, že chrám nepochází ze stol. VI., nýbrž z počátku stol. V. Nejspíše zbudován byl teprve po r. 480 na počest vítězství nad Peršany. Avšak již před tím stály na témž místě chrámy, jejichž základy rovněž objeveny. Nejzajímavější věcí však jest, že chrám nebyl zasvěcen Atheně, jak jsme dosud obecně soudili, nýbrž, jak z nalezeného nápisu zjištěno, lokální bohyni Afaii. A vskutku připomíná svatyni Afaie na Aigině Pausanias (II, 30, 3), poznamenávaje, že Pindaros složil píseň na počest oné bohyně (srv. fr. 89 Bergk). Ovšem sochy ve štítě, představující boj Reků s Trojany, netýkaly se Afaie, nýbrž bohyně Atheny.

Výkopy letošními na ostrově Leukadě nebyla potvrzena domněnka Dörpfeldova, že by Leukas byla Homerovou Ithakou. Aspoň nenalezeno ani stopy mykenského paláce ani mykenských vás. Správnou byla tedy stará domněnka, že Homeros nepopisuje Ithaky z autopsie.

Nákladem Dětřicha Reimera v Berlíně vydán právě překrásný plán starého Říma, upravený pro školy od předního znalce topografie římské Chr. Hülsena (Romae veteris tabula in usum scholarum descripta). Jsou to čtyři listy formátu 64×85 *cm*, na nichž proveden barvotiskem plán Říma císařského v poměru 1:4250. Z plánů vedlejších jeden představuje vzrůst města, druhý podává Kapitolium, fora a Palatin v dvojnásobném měřítku. Upozorňujeme zatím na tento jak vědeckým tak školským účelům výborně sloužící plán, aby již při letošním navrhování školních pomůcek mohlo k němu býti přihlíženo. Podrobnější referát přineseme příště. Cena jest mírná; v listech stojí 9 mk, na plátně napjatý 15, s lištami 17 mk.

V Limbachu (v Sasku) počal v červnu t. r. vycházeti redakcí Voldemara Lommatsche nový časopis latinský, zvaný Civis

Romanus. Každého měsíce vychází číslo o čtyřech kvartových stranách; předplatné pět marek ročně. Z pěti, na ukázku nám zaslaných čísel patrno, že hlavní snahou nového listu jest ukázati, že jazyk latinský může vyhověti též potřebám doby nynější. K tomu hledí články o železnici, o fonografu, o knihovně, psané vkusnou a správnou latinou, jakož i zdařilé překlady básní a povídek moderních. Mimo to nabádá redakce k vzájemnému dopisování po latinsku, podávajíc ukázkou některé z dopisů jí zaslaných. Ostatní část listu zaujímají poetické i prosaické výňatky z klassických autorů i z humanistů. I latinskou hádanku doplňovací, kterou zaslal Miroslav Antoš z Modřan, tu nalézáme. Listopadem počínaje rozšířeno bude číslo na šest stran.

Revue katolické moderny »Nový život« vytýká v čís. 8 a 9 (str. 248) v stručné poznámce stanovisko své k otázce vyučování jazykům klassickým na škole střední. Neznámý autor vyslovuje se pro obmezení řečtiny, jíž vyhrazuje jen jediný rok (!) a praví pak dále: »Nikdy však nesmí se odstranit latina, neboť srostla s vývojem křesťanské kultury, jest nezbytným klíčem literatur romanských a řečí světovou«. Tomu přisvědčí zajisté každý nestranný vzdělanec, ale sotva kdo bude souhlasiti s tím, co následuje. Praví se tu: »Rozhodně třeba upustit od nynějšího slovíčkářského a hnidopišského způsobu vyučování a třeba učit studenty latinsky hovořit o starých i nových věcech. Čert vzal (!) kumštovné konjunktivy a ojedinělé frase, když chlapík neví, jak se jmenuje po latinsku inkoust.« Tím způsobem by se udržení latiny nijak nedoporučilo. To je stanovisko středověké.

O rozkvětu studií finských, důležitých pro hojné osvětové styky Finů s národy indoeuropskými, zvláště baltskými a slovanskými, i pro filologii a historii indoeuropskou, svědčí právě založený list Finnisch-ugrische Forschungen, vycházející ve volných sešitech v Helsingforsu a Lipsku (svazek třísešitový, 20—24 archů, za 8 marek). Redigují jej helsingforští professoři E. N. Setälä a K. Krohn. Z obsahu 1. sešitu obecnější zajímavosti je stať Mikkolova o poměru slov. *ksnjiga* s uher. *könyv* »kniha« a mordvin. *koňov* »papír« (slova slovanská a finská pocházejí z třetího společného pramene, posud neznámého) a referující přehled Donnerův o studiích jazyků urálsko-altajských (redakce v otázce příbuzenství mezi jazyky finsko-uherskými a urálsko-altajskými stojí na stanovišti vyčkavacím, nepokládajíc ho posud za dokázané). Seš. 2. obsahuje věstník (»Anzeiger«) finsko-uherských studií: recense, Setäläovu stať o posavadním zastoupení studií finsko-uherských na europských universitách úvodem k seznamu univ. přednášek z tohoto oboru v r. 1900/1, vzornou bibliografii za r. 1900, tím důležitější, čím nepřístupnější nám jsou po většině vyčítané spisy a práce (mimo titul se dle potřeby podává i jejich obsah) a rozličné zprávy o učených společnostech, osobách a j.

Z.

Zajímavý plán na pořízení lexikálního popisu živoucího jazyka přijala a provádí dle zprávy časopisu »Anzeiger der Finnisch-ugrischen Forschungen« (I, str. 175 n.) finská Liter. Společnost v Helsingforsu. Původcem jeho je prof. Setälä. Mají býti pořízeny tři slovníky. První má obsahovati, pokud možno, všechna slova lidové mluvy (nejen slova »dialektická«) ve znění různých dialektů (hesla budou srovnána dle znění spisovného), se rčeními a příklady, illustrujícími jejich užívání, dle možnosti i s udáním zeměpisné rozšířenosti jednotlivých slov. Se sbíráním se počalo r. 1899 a došlo posud od 58 sběratelů asi 115.000 lístků. Společnost se postarala i o tištěný program. Nejdůležitější dialekty budou prozkoumány stipendisty, foneticky vyškolenými. Druhý slovník má obsahovati jazyk nové a nejnovější literatury (přípravná práce zatím se koná tak, že se podtrhují v spisích nejlepších spisovatelů doklady, které pak mají býti excerpovány), třetí konečně jazyk literatury staré. Snad by se mělo o podobném programě přemýšleti i u nás. *Z.*

Datování Platonova Faidra.

Napsal Fr. Čáda.

(Dokončení.)

Avšak zbývá ještě jeden zřetel, o němž zdálo se, že s bezpečností rozhodne otázku, zdali Faidros před XIII. řečí Isokratovou složen jest či naopak: formální poměr obsahů obou děl, shody v některých výrocích obou spisů. I tyto vztahy mezi Isokratovou řečí proti sofistům a Platonovým Faidrem dávno byly poznány. Již Steinhart*) na toto faktum důrazně upozornil, a Spengel (na uv. m., str. 720) poznal shodu mezi Faidr. 269 D a Isokr. § 18; po Spengelovi opětně shodu tu vytkli a podrobněji probrali Reinhardt**), Konvalina***), Usener†), Siebeck††), Zycha, Holzner i j. Überweg†††) zase objevil shodu Faidr. 268 E s Isokr. § 16, a objev jeho přijali Schultess*†) a Siebeck*††); Bergk[1]) pak odkaz ve Faidru p. 272 A na Isokr. § 16 (konec), což zase znovu zdůvodnil Siebeck.[2]) Krátce, abych neunavoval historickým výčtem těchto objevů, dosud jsou srovnána a jako důležité shody mezi oběma spisovateli uváděna následující místa:

Plat. Faidros:	Isokr. řeč XIII.:
268 E: ἀνάγκη — τὰ ἁρμονικά	*§ 16: τῶν μὲ ἰδεῶν — αὐτῶν*
269 B n.: ὦ Φαῖδρε — ἐν τοῖς λόγοις	*§ 16: τὸ δὲ τούτων — ἔργον εἶναι*
269 C: ταῦτα δὴ — δεδιδάχθαι	*§ 18: καὶ τούτων μὲν — φιλοσοφοῦντες.*

*) V překladu svém IV, str. 169, pozn. 67 b.
**) De Isocratis aemulis pag 29.
***) V uv. prog. gymn. Marburgského, zvláště str. 22 nn.
†) Rh. Mus. 35, str. 138.
†† Na uv. m., str. 242 n.
†††) Philologus 27, str. 177.
*†) Na uv. m., str. 77.
*††) Na uv. m, str. 242.
[1]) Fünf Abhandlungen, str. 29 nn.
[2]) Na m. uv, str. 243 n.

269 D: τὸ μὲν δύνασθαι — ἀτελὴς ἔσει	*§ 17 n.: καὶ δεῖν — πλησιάζοντας*)*
271 B: τὰ λόγων — πείθεται	*§ 17: τὰ μὲν εἴδη—μαθεῖν*
271 D: λόγων αὖ — εὐπειθεῖς	*§ 17: περὶ δὲ τὰς χρήσεις αὐτῶν γυμνασθῆναι*
272 A: ταῦτα δὲ — διαγνόντι	*§ 16: ἔτι δὲ — διαμαρτεῖν*
272 A: βραχυλογίας — ἀπειργασμένη	*§ 16: ἐφ' ἑκάστῳ — τρόπον*
275 C: ὁ παραδεχόμενος—γέμοι	*§ 12: τὸ μὲν τῶν γραμμάτων — πέπονθεν*
275 D: ἐὰν δέ τι — ἀεί	*§ 12: ὥστε τοῖς αὐτοῖς — διατελοῦμεν*
275 E: ὅταν δὲ ἅπαξ — δεῖ γε καὶ μή.	*§ 13: τοὺς μὲν γὰρ λόγους—προσεδέησεν.*

Jest to zajisté slušná řada míst, jež ukazují prý zřetelné vztahy obou děl na sebe navzájem, ale přes to jsme na rozpacích, jakmile začneme vztahy tyto, resp. shody vykládati, jakmile se ptáme, co dokazují o poměru časovém mezi Faidrem a onou řečí Isokratovou. Jedni badatelé zřeli v nich důkaz, že Faidros jest pozdější, a shody ty že vysvětliti jest jako Platonovy úmyslné citáty. Tak zvláště na př. Holzner dokazoval, že Platon úmyslně osvojil si v dialogu svém myšlenky Isokratovy, ale nejsoustavněji snažil se tento poměr dokázati před tím již Siebeck. »Faidros obsahuje celou řadu vztahů na řeč proti sofistům, a to proto, poněvadž Platon z rozličných partií této řeči vzal si podnět, aby ukázal, jednak že názory řečníkovy míjejí se s vlastním jádrem věci, jednak že autor této řeči nemá příčiny vynášeti se tak, jak činí, nad rhetory a sofisty, obzvláště poněvadž po náležitém ocenění nic nad ně nesahá« (str. 241). A jako ve všem u Platona, tak i v odkazech Faidra na Isokratovu řeč lze prý stanoviti jistou methodu: poukazy na Isokrata jsou čím dále, tím určitější a zřetelnější. Nejprve ozývají se jen výroky a mínění řečníkovy, pak 277 D, 278 C (*Λυσίας ἤ τις ἄλλος*) naznačuje, že kritisuje nejen Lysia, nýbrž i »někoho jiného z rhetorů«, pak 278 E Sokrates naznačuje, že jako Faidros má Lysia, tak také on má jistého »druha«, a posléze na konci celého dialogu vychází na jevo, že tento »*ἑταῖρος*« jest Isokrates (str. 245 n.).

Isokrates dle Siebecka (str. 246) útočí přímo na eristiky, jako byl Antisthenes, a teprve »v druhé řadě a více jen příležitostně« na některé názory Sokratovským školám jednak vlastní, jednak jim se sofisty společné. Dojem těchto partií na Platona

---

*) Naproti tomu Zycha (na uv. m.) a Gercke (Herm. 32, 366 n.) srovnávají s tímto místem Isokr. § 14 nn. *αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις . . . ἡ δὲ παίδευσις*, kdežto slova § 17 n. srovnávají s Plat. Faidr. 272 B *ἀλλ' ὅ τι — κρατεῖ.*

prý pro souhlasné jeho mínění o těchto věcech zajisté byl příznivý a již odtud pochopuje se ona chvála, kterou mu Platon ústy Sokratovými vzdává. Poněvadž však Isokrates také pohrdavě mluví o rozdílu mezi *δόξα* a *ἐπιστήμη* (§ 7 n.) a o Sokratovské thesi, že ctnost jest učitelná (§ 19 n.), Platon neopominul rhetorovi, s nímž tehdá asi byl v přátelských stycích, uděliti poučení o pravé podstatě rhetoriky a poměru jejím k vědění, arci formou vlídnou; ovšem nenadál se asi, že Isokrates ukáže se tak nedůtklivým, jako se stalo.

A jako Siebeck, tak celkem i Gomperz*) a j. nakládali s těmito shodami. Druzí však badatelé právě naopak viděli v nich důkaz, že Isokratova řeč jest pozdější, následujíce v tom především Usenera**) a Zellera***), kteří Isokratova slova, s Platonem shodná, pokládali za poklonu, Platonovi od rhetora po starověkém způsobu vzdanou A aby žádná z logických možností nezůstala nevyčerpána, Dümmler (na uv. m.) myslil, že shody ty vyložiti jest ze společného nějakého třetího pramene, a ještě umělkovaněji a hypothetičtěji Werber (na uv. m.) vykládal, že v I. díle řeči Isokratovy jsou narážky na Faidra, ačkoli dialog ten klade sepsáním do r. 387; avšak to prý odtud, že Isokrates svou řeč později přepracoval a že nám zachováno jest jen toto druhé vydání její. První vydání bylo prý Platonovi mnohem příznivější, takže mohl Platon napsati pak svou pochvalu Isokrata, ale když se znepřátelil pak s Isokratem, rhetor v druhém vydání také nepřátelštěji se postavil k Platonovi.†)

Jak tedy patrno, ze shod těch očekávaného rozhodnutí také nedostaneme. A není se tomu diviti, přihlédneme-li blíže k uváděným těm odstavcům, jež jsem pro omezenost místa naznačil svrchu pokaždé jen začátečnými a konečnými slovy. Ale jak často nepatrné shody mezi obojím spisem vydávány jsou za místa na sebe se vztahující, to doložím jen dvěma příklady: p. 269 D, jež vztahoval Usener na Isokr. § 17 n., kdežto Zycha na § 14—16 a p. 272 B, kterou Zycha přirovnával jako shodnou s § 16—19, položím čtenáři na posouzenou vedle sebe:

Faidr. 269 D:	Usener:	Zycha:
	Isokr. XIII, 17.	Isokr. XIII, 14—16.
τὸ μὲν δύνασθαι, ὦ Φαῖδρε, ὥστε ἀγωνιστὴν τέλεον γενέσθαι εἰκὸς ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον ἔχειν ὥσπερ	*δεῖν τὸν μὲν μαθητὴν πρὸς τῷ τὴν φύσιν ἔχειν οἵαν χρὴ τὰ μὲν εἴδη τὰ τῶν λόγων*	*αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἁπάντων ἐν τοῖς εὐφυέσιν ἐγγί-*

*) Griech. Denker. II, str. 332; viz svrchu str. 193.
**) Rh. Mus. 35, 1880, str. 138 n.
***) Phil. d. Griech. II, 1, str. 536 (4. vyd.) i j.
†) Tuto nakupeninu domněnek zajisté není třeba vyvraceti; ostatně viz Holznera, str. 32, pozn. 36.

τἆλλα· εἰ μέν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῷ γενέσθαι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην·	μαθεῖν, περὶ δὲ τὰς χρήσεις αὐτῶν γυμνασθῆναι....	γνονται καὶ τοῖς περὶ τὰς ἐμπειρίας γεγυμνασμένοις·
ὅτου δ᾽ ἂν ἐλλίπῃς τούτων, ταύτῃ ἀτελὴς ἔσει.	καὶ τούτων μὲν ἁπάντων συμπεσόντων τελείως ἕξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες· καθ᾽ ὃ δ᾽ ἂν ἐλλειφθῇ τι τῶν εἰρημένων, ἀνάγκη ταύτῃ χεῖρον διακεῖσθαι τοὺς πλησιάζοντας.	

Faidr. 271 D—272 B:	Isokr. XIII, 16—19.
Ἐπειδὴ λόγου δύναμις..... ἀλλ᾽ ὅ τι ἂν αὐτῶν τις ἐλλείπῃ λέγων ἢ διδάσκων ἢ γράφων, φῇ δὲ τέχνῃ λέγειν, ὁ μὴ πειθόμενος κρατεῖ.	Βούλομαι.... καθ᾽ ὃ δ᾽ ἂν ἐλλειφθῇ τι τῶν εἰρημένων, ἀνάγκη ταύτῃ χεῖρον διακεῖσθαι τοὺς πλησιάζοντας.

Jako tu podobnost s místem Zychou nalezeným zajisté jest malá, tak ještě více snad vynikne, kam zavádí snaha, vyhledávati takovéto shody, z parallely Holznerovy. Dle něho (str. 20 n.) vztahují se »rozhodně« (unzweideutig) Faidr. 269 C na § 16 Isokratovy řeči, a dále »zřetelně narážejí slova« (269 B) *ταῦτα δὴ διδάσκοντες ἄλλους ἡγοῦνταί σφισι τελέως ῥητορικὴν δεδιδάχθαι* na § 18: *καὶ τούτων μὲν ἁπάντων συμπεσόντων τελείως ἕξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες*. Prosím čtenáře, aby slova v obou případech si srovnal v originále a utvořil si sám úsudek, zdali tu lze mluviti bezpečně o narážce.

Nepodceňujeme takové úsilí vyhledávati vztahy mezi oběma spisy; jsou vždy zajímavé a pro stadium vývoje jak Platonova tak Isokratova poučné; ale při povaze jejich, při nedosti určitém souhlasu značné většiny těchto »shod«, jež lze vysvětliti si, pokud se zdají slovní, prostě z podobnosti myšlenek, trváme, nelze z nich nic bezpečněji pro posloupnost v složení dialogu Platonova a řeči Isokratovy stanoviti. Co jedině z nich, jako právě i z věcného poměru obsahů obou děl, vysvítá, jest tušim to, že spisy ony dobou sepsání jsou si blízky, že oba vznikly v letech 390—388; který dříve, který později, z toho, co o nich dosud víme*), rozhodnouti nelze. Nejspíše jest pravděpodobno, že Platon, věda o úmyslu Isokratově, založiti školu rhetorskou, v té době, když rhetor chystal za tím účelem svůj programní spis, napsal a hned po něm vydal Faidra, chtěje ukázati, že i rhetorika potřebuje (jako základu) filosofie, jinými slovy, že i (pravé) rhetorice

---

*) Uvidíme později (při výkladu o poměru Faidra ke Gorgiovi) z jiných důvodů, že asi Faidros (hned) po 13. řeči Isokratově následoval.

u něho bude možno se naučiti, resp. pravý základ pro ni v jeho škole získati. Založení školy Isokratovy nebylo časem vzdáleno velice od založení Akademie Platonovy a tak také program Isokratova učení není dobou dalek od dialogu Platonova, jímž filosof chtěl mládeži athenské říci, že i to, co bylo tehdá v modě, totiž vzdělání řečnické, se zdarem jedině v jeho škole může býti ne-li získáno, aspoň umožněno.

S poměrem XIII. řeči Isokratovy k dialogu Platonovu byli bychom tím hotovi, pokud se datování týká. Nicméně nelze ještě nedodati stručně něco o kontroversi, jak se má řeč tato k Alkidamantově řeči podobné; neboť tím nejen probéřeme poměr Alkidamanta k Platonově rozmluvě, ale doplníme i ještě obraz poměru, jaký byl za té doby mezi Isokratem a Platonem.

Bylo pověděno již, že § 19—20 Isokratovy řeči proti sofistům útočí proti spisovatelům učebnic rhetoriky (*τέχναι*) a že § 9—13 pokládá většina badatelů*) za namířené proti rhetoru Alkidamantovi. Od tohoto obecného skoro mínění o § 9—13 uchýlili se Siebeck**) a do jisté míry i Gercke***). Na prvním z uvedených míst dokazuje Gercke obšírně (hlavně proti Spengelovi) existenci Gorgiovy *Τέχνη*. Proti této *Τέχνη* vystoupili prý v létech 395—386 společně tři muži, filosof Platon a rhetoři Alkidamas a Isokrates. Alkidamas mířil spisem svým (*κατηγορία*) *περὶ τῶν τοὺς γραπτοὺς λόγους γραφόντων ἢ περὶ σοφιστῶν* především proti mechanické methodě starých rhetorů, jež kázala žákům, aby se naučili rozmanitým pravidlům a zvláštnůstkám (*σχήματα τῆς λέξεως, καιροί* atd.) z paměti a při příležitosti jich užívali. Poněvadž však Alkidamas kladl mnohem výše řeč mluvenou nad řeč psanou, dotkl se citelně také Isokrata, jenž jinak v onom odporu proti starým rhetorům s ním souhlasil†), a pohněvaný skladatel řečí »knihových« odpověděl mu v Panegyriku (§ 11)††). Proto Gercke má za to, že § 9—11 směřují proti Alkidamantovi, naproti tomu však že v § 12 n. jiní protivníci jak Alkidamantovi, tak Isokratovi jsou napadáni. Susemihl zprvu†††) nejen ne-

---

*) J. Vahlen (Der Rhetor Alkidamas Sitzungsber. d. Wiener Akad. 1863, str. 513 nn.), Reinhardt (De Isocr. aemulis, str 13), G. Teichmüller (Lit. Fehden I. str 59), Zycha (na uv. m., str. 13 nn.), Holzner (str. 44—46, pozn. 52 proti Siebeckovi).

**) Na uv. m., str. 244. Také Blass (Att. Beredsamkeit, II, str. 348, pozn. 8, 2. vyd.) pochybuje o vztahu slov Isokratových *τοῖς τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνουμένοις* na Alkidamanta.

***) Hermes 32, str. 341—359 a Rh. Mus. 54, 1899, str. 404 n.

†) Srv. Isokr. XIII, 13 a Alkid. *π. σοφ.* § 10 a 22.

††) Jak poznal již Reinhardt (De Isocr. aem., str. 15 nn.). Tím také určena jest dolní mez časová pro sepsání řeči Alkidamantovy, totiž před rokem 380, kdy vydán byl Panegyrikos; Gercke kladl ji do r. 390 (Hermes 32, str. 359 n.).

†††) De Platonis Phaedro. Greifsw. 1887, str. V. pozn. 1.

souhlasil se Siebeckem, ale i opět hájil mínění obvyklé*) a teprve v posledním článku svém o této věci**) vzdal se tohoto mínění, dav se přesvědčiti námítkami Gerckeho, ale — jak již dříve připouštěl — s větší odvahou soudí, že polemika tu týká se asi rhetora Theodora Byzantského; arci ochotně sám uznává, že to jest rovněž jen nejistá hypothesa.

Pro otázku naši zajímavější a na první pohled důležité jest, že zase lze nalézti shody mezi Platonovým Faidrem a polemickým spisem Alkidamantovým. První na to upozornil Zycha (na uv. m., str. 25), na jednu parallelu (Faidr. 278 E a Alkid. § 4) Susemihl***), na ostatní Gercke†). Celkem stanovena jest koincidence těchto míst:

Faidros:	Alkidamas:
269 C n.: ῥητορικὴν ᾠήθησαν — ἡ μέθοδος	*§ 15: δεινὸν μὲν — φαίνεσθαι* a *§ 17: οὐ δύνανται — πορεύεσθαι*
276 A: ὃς μετ' ἐπιστήμης — δικαίως a *275 C: οὐκοῦν ὁ τέχνην οἰόμενος — ἀεί*	*§ 28: λόγος ὁ μὲν — ὁμοίαν ἔχων* a *§ 27: ἡγοῦμαι — παραδίδωσι* ††)
276 D: ἀλλὰ τοὺς — γράφει	*§ 35: εἰκότως ἂν — εὖ φρονοῦσι.*
278 E: οὐκοῦν — πρυσερεῖς	*§ 4: ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ — λογοποιός.*

Ale jakmile se ptáme, co z těchto shod sluší vysuzovati, nalezneme jedny badatele (na př. Holzingera, poněkud i Gerckeho), kteří myslí, že řeči Alkidamantově náleží priorita před Faidrem, druhé (Susemihla, Gomperze), kteří opáčně po Faidru ji kladou. Ba přibéřeme-li v úvahu ještě XIII. řeč Isokratovu, o které jednáme, všecky možné permutace nalezneme zastoupeny: Zycha (na uv. m., str. 25) — a dle něho i jiní — má za pravý pořad chronologický: Isokrates, Faidros, Alkidamas, Susemihl zase†††): Faidros, Isokrates, Alkidamas, Gercke*†) jedině dovoluje si tvrditi, že řeč Alkidamantova jest před řečí Isokratovou a proto stanoví: Alki-

*) Neue plat. Forschungen. Greifsw. 1898. str. 14—23.

**) Über Isokrates XIII 9—13 und X, 8—13 (Rh. Mus. 55, 1900. str. 574—581).

***) Philolog. Anzeiger XI, str. 293.

†) Hermes 32, 1897, str. 361 nn.

††) S čímž obojím srv. i Isokrat. 13, 12 *θαυμάζω — πέπονθεν*, kteréžto místo dle Gerckeho (str. 353 n.) jest prý výtahem slov Alkidamantových.

†††) Philol. Anzeiger XI. 1882. str. 293—297 (v kritice Zychovy práce), dále ve spise »De vitis Tisiae, Lysiae, Isocratis, Antisthenis, Alcidamantis. Gorgiae quaestiones epicriticae«, Greifswald. 1884, Neue plat. Forschungen. str. 15 nn.

*†) Uv. m. str. 362 nn.

damas, Faidros, Isokrates, ačkoli připouští i možnost: Faidros, Alkidamas, Isokrates. Máme-li naznačiti své stanovisko v celé věci, doznati můžeme jen negaci všech těchto pokusů. Je-li v řeči Isokratově narážka na Alkidamanta (a dokonce zdali jen na něj v § 9—13) čili nic, jest dle mínění našeho již proto nemožno s pravděpodobností jakous takous rozhodnouti, poněvadž ani jisto není, zdali řeč, jménem Alkidamantovým nám dochovaná, vskutku také Alkidamantova jest. Aspoň úplně není odčiněna dosud pochybnost, kterou vyslovili Foss*), Benseler**), Sauppe***) i jiní†) o authentičnosti, opírajíce se především o Aristotelovu Rhetor. III, 3, dle níž Alkidamas prý učitele svého Gorgiu následoval i předstihoval v kupení figur a podobných »příkras« slohových, kdežto v naší řeči není (mimo antitheta) po takovémto návyku téměř ani stopy. Avšak konečně, ať již uznáme naši řeč *περὶ σοφιστῶν* za Alkidamantovu čili nic, to zdá se nám býti jisto, že ne Platon na Alkidamantovi, ale naopak Alkidamas na dialogu Faidrovi jest závislý. Neboť Platon věru nepotřeboval čerpati myšlenky ze spisu rhetora druhého řádu a kdyby z jiných snad důvodů úmyslně byl myšlenek jeho užil, nebyl by zajisté opominul určitěji to nějak naznačiti; daleko ovšem jest pochopitelnější, že Alkidamas — chceme-li co dáti na shody objevené — čerpati se nerozpakoval z dialogu Platonova. Tím však dostaneme leda jakýs takýs terminus ante quem totiž před vydáním Panegyriku (r. 380), ale terminus ten jest až příliš nejistý a neurčitý.

Než obraťme se již konečně od řeči Isokratovy proti sofistům k jiným řečem téhož rhetora. Tolik jsme bezpečněji přece stanovili, že buď XIII. řeč Isokratova vůbec nezpůsobila ještě nepřátelství Platonovo, takže Platon i přes ni (nikoli pro ni!) mohl napsati chválu ve Faidru, anebo aspoň, že řeč ta byla uveřejněna na počátku roztržky mezi oběma muži, kdy ještě nepřátelství mezi nimi nebylo příliš příkré. Ale, jak se zdá, Faidros Platonův měl, přes ono proroctví, u Isokrata účinek nemilý, a rhetor vida, anebo aspoň se domnívaje, že chystaná činnost jeho jest podceňována anebo dokonce odsuzována, dal Platonovi v dalších řečích zřetelněji na srozuměnou, jak soudí o jeho filosofii. Na prvním místě náleží sem Isokratova řeč X., nadepsaná »Helene« anebo, jak méně přesně, ale lépe zase co do obsahu dosud někdy se označuje »ἐγκώμιον Ἑλένης«.

Jako v řeči proti sofistům, i v Heleně (a to hned v úvodě) Isokrates útočí proti třem nějakým protivníkům; první skupinou

---

*) H. Ed. Foss, De Gorgia Leontino commentatio. Halle 1828, str. 82 nn.

**) Benseler, De hiatu, str. 172.

***) Oratores Attici II, str. 157 nn

†) Do jisté míry i Susemihl, Neue plat. Forsch., str. 18.

(*οἱ μὲν*) má na mysli nejspíše*) Antisthena — aspoň slova jeho hodila by se dobře zvláště na Antisthenův spis *Ἀλήθεια* —, při další třídě (*οἱ δὲ*) míří dle domnění mnoha badatelů**) především na Platona a při třetí kategorii (*ἄλλοι δὲ*) prý na lidi, jako byli Euthydemos a Dionysodoros, kteří libovali si téměř výbradně v sofisticko-dialektických hříčkách. V následujících odstavcích však Isokrates shrnuje všecky tyto tři druhy protivníků názvem »eristiků« a kárá je, že ani nic nového činností svou nepodávají, nýbrž jen ve šlépějích Gorgiových, Zenonových a Melissových (krátce »staré *τέχνη*« bychom mohli říci) kráčejí a užitečnému žáky nevyučují: dělají to však prý jedině k vůli zisku (*χρηματιζόμενοι*). Avšak od § 8 začíná útok proti jinému druhu protivníků, totiž proti lidem, kteří říkají *ὡς ἔστιν ὁ βίος ὁ τῶν πτωχευόντων καὶ φευγόντων ζηλωτότερος ἢ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων*. Většina badatelů domnívala se, že oním chvalořečníkem života žebráckého jest Antisthenes***); Teichmüller†) vyslovil domněnku zcela pravdě nepodobnou, že tu jest narážka na Diogena Žebravého (*πτωχός*, Diog. L. 6, 80); lepší, ale přece jen nedostatečně odůvodněna jest domněnka, že protivník zde dotčený jest sofista Polykrates††). K. Muenscher†††) rád by dokázal, že slova Isokratova míří proti rhetoru Alkidamantovi a postup spisů, o které nám tu jde, představuje si takto (str. 260 nn.): krátce před r. 390 sepsal Isokrates řeč svou *κατὰ σοφιστῶν*; se zřetelem k ní uveřejnil Platon svého Faidra, jenž však přes chválu, kterou na konci Isokratovi vzdává, způsobil Isokratovu polemickou řeč Helenu, uveřejněnou asi r. 386. V obou oněch řečech napadl však Isokrates také Alkidamanta, a tento rhetor odpověděl mu brzy po publikaci Heleny spisem svým *περὶ σοφιστῶν*. Také Platon nezůstal dlužen odpověď a odrazil útoky řeči X. ve svém Euthydemu. Brzy po sepsání tohoto dialogu Platonova vydal Isokrates (r. 380) slavný svůj Panegyrikos, ve kterém duplikoval k vývodům Alkidamantovým*†).

---

*) Muenscherovi (Rh. Mus. 54, 1899, 243) jest arci Antisthenes označen »nepopíratelně«; naproti tomu Konvalina (na uv. m., str. 13) popírá pro řeč X. (jako i pro XIII.), že by tu byl míněn Antisthenes.

**) Welcker (kleine Schriften II, str. 466, § 12), Spengel (na uv. m., str. 756), Usener (na uv. m., str. 592), Teichmüller (Lit. Fehden I, str. 99) Muenscher (str. 248 n.).

***) Usener (Quaest. Anax. str. 9. 12), A. Müller (De Antisthenis Cynici vita et scriptis. Diss. Marburg 1860, str. 18, pozn. 2), Überweg (Philologus 27, str. 175 nn.) a dle nich i A. Gercke (v úvodu k vydání Gorgia str. LI).

†) Lit. Fehden II, str. 248 pozn.

††) Tak zvláště (pro § 8 i 12) soudil Blass (Att. Ber. II, 2, str. 370 n.).

†††) *Ἰσοκράτους Ἑλένης ἐγκώμιον* (Rh. Mus. 54, 1899, str. 247—276)

*†) Dle Muenschera jest tedy útok Platonův v Euthydemu (o němž níže bude ještě promluveno) replikou na Isokratovu Helenu, nikoliv tedy, jak na př. Dümmler (str. 41 nn.) soudí, na řeč proti sofistům. Muenscher následuje tu Bergka, Zychy, Siebecka, Natorpa a j.

Jakkoli Muenscherova konstrukce o chronologické posloupnosti oněch spisů zajisté jest důmyslná a leccos by jí se objasnilo i pro Platonova Faidra a Euthydema, přece nijak nelze zamlčeti, že v nejednom bodě jest více než pochybná. Tak na př. ani onen vztah na Alkidamanta v Isokratově Heleně není bezpečněji dokázán; již A. Gercke (Rh. Mus. 54, 1899, str. 410 nn.) upozornil, že narážky v příslušném odstavci X. řeči Isokratovy nehodí se v jednotlivostech nijak na Alkidamanta; na něho arci Isokrates útočil v XIII. řeči, ale Muenscherovu vysuzování z Isokr. XIII, 9, na Isokr. X, 8, schází hlavní základ: kdež pak v X, 8 jeví se nám onen *τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνούμενος* řeči XIII, 9? Jiní již dříve tyto odstavce (§ 8 nn.) vykládali jako útok na učení kyniků; tak Usener a Überweg; i Susemihl*) souhlasí s nimi potud, že tu jest útok na nějakého stoupence kynické filosofie, ale s Muenscherem zase aspoň tolik jest za jedno, že tu jde o rhetora, nikoli o filosofa kynického, i předkládá hypothesu — neboť dobře ví, že tu lze jen s hypothesami pracovati —, že útočí tu Isokrates na Zoila, učitele Anaximena Lampsackého, příjmím *κύων ῥητορικός* (Ailian V. Hist. IX. 10). Pokud se pak tkne Alkidamanta, vzdal se Susemihl v nejnovějším pojedání mínění dřívějšího a praví, že útok vyšel od Alkidamanta, nikoliv od Isokrata: nicméně podržuje z dřívějšího mínění, že Alkidamantova řeč *περὶ σοφιστῶν* jest pozdější než Platonův Faidros i než řeč Isokratova *κατὰ σοφιστῶν*. Alkidamas přihlížel prý ve svém spise k známému místu Faidra Platonova o přednosti řečí mluvených proti psaným a proti Isokr. XIII, 14 postavil restringované mínění své v § 3 a 34 n. Isokrates odpověděl k Alkidamantově publikaci prý v Panegyriku (11 nn.) a později v řeči *περὶ ἀντιδόσεως* 49.

Avšak to vše jsou pro náš účel otázky podružné, hlavní věcí jest, zdali děje se v řeči oné narážka na Platona, a to na Platonova Faidra. Jak pověděno, vykládají se tak obyčejně ona slova v § 1 (*καταγεγηράκασιν*) *οἱ δὲ διεξιόντες ὡς ἀνδρεία καὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη ταὐτόν ἐστι καὶ φύσει μὲν οὐδὲν αὐτῶν ἔχομεν, μία δ' ἐπιστήμη κατὰ πάντων ἐστι.* Muenscher však (str. 251 nn.) rád by dokázal, že i dále § 5, 30 a 42 k Platonovi se odnášejí**). Proti tomu jiní badatelé pozastavili se již v § 1 nad slovem *καταγεγηράκασι*, jež se o Platonovi ovšem nehodí, a na př. již Sauppe pomýšlel na Aischina (žáka Sokratova), někteří pak popřeli vůbec jakýkoli vztah řeči

*) Rh. Mus. 55, 1900, str. 581—586.

**) Nad to ukazuje Muenscher, jak arci před ním již Dümmler (Chron. Beitr. str 40 pozn.) a j., k důležité okolnosti, že i Isokratova řeč XV. (§ 258 nn.) odnáší se k Platonovi, a v této partii že leccos jest opakováno z úvodu řeči X. V jiných věcech má Muenscher předchůdcem Reinhardta (De Is. aem str. 11 nn.).

té k Platonovi, jako Bergk *), Überweg **), Natorp ***), a zvláště rozhodně Thiele †). Thiele proti veliké většině badatelů (Spengelovi ††), Reinhardtovi †††), Teichmüllerovi *†), Usenerovi *††), Rauschovi [1]), Zychovi [2]), Dümmlerovi [3]), Münscherovi [4]), Susemihlovi [5]), kteří uznávají vztah řeči té k Platonovu Faidru, namítá toto:

1. Kdyby slova *οἱ δὲ* .... odnášela se k Platonovi, označen by byl Platon jako stařec (*καταγεγηράκασι*), třebas hyperbolicky, přec aspoň jako 50letý; z toho by následovalo, že Isokratova Helena složena byla po roce 379 a tedy po Panegyriku. Vskutku také Zycha (na uv. m.) zcela důsledně odhodlal se takto datovati.

2. Kdybychom připustili, že slova uvedená namířena jsou proti Platonovi, resp. Platonovcům, mohla by i slova následující mířiti proti Platonovi, ačkoli formálně uvádí se tu třída jiných lidí. I není divu, že Usener [6]) na př. dal se strhnouti k athetesi těchto slov.

3. Konečně a především padá na váhu, že v § 6 vytýká se všem těmto třídám hamižnost, touha po zisku, a to přece nelze nijak srovnati s působením Platonovým. Proto prý také chápeme, že Dümmler na př. [7]) navrhl místo *χρηματίζεσθαι παρὰ τῶν νεωτέρων* čtení *σχηματίζεσθαι*, jenže ovšem jeho konjektura nenalezla ani souhlasu Muenscherova.

Není tu tedy polemiky proti Platonovi, ono *οἱ δὲ* směřuje proti jiným Sokratovcům (mimo Antisthena, proti němuž dle Thieleho první člen *οἱ μὲν* .... jest namířen), a k datování Heleny Isokratovy jest jinak hledati cestu. Helena nemohla býti sepsána po Faidrovi (leda zároveň s ním byla publikována), poněvadž Platon by byl nemohl prominouti Isokratovi a nad to ještě chválou jej zahrnouti po útoku na školu Sokratovu (a že tu jest útok na Sokratovce, třeba ne na Platona samého, Thiele, jak praveno, uznává). Helena Isokratova prý jest pokračování Isokratovy mla-

---

*) Fünf Abhandlungen aus d. G. d. gr. Ph., str. 34.

**) Philologus 27, 1868, str. 178 nn. Überweg snažil se tu dokázati, že vůbec poměr mezi Platonem a Isokratem na delší dobu se nezkalil.

***) Philologus 48, 1889, str 625.

†) Hermes 1901, str. 260 n.

††) Isokrates u. Plato, str. 756.

†††) De Isocr. aem., str. 36.

*†) Lit. Fehden I, str. 99.

*††) Rh. Mus. 35, str. 592.

[1]) Na uv. m., str. 14.

[2]) Na uv. m., str. 37.

[3]) Akademika, str. 54. Obtíže, které tu jsou s výkladem slov jako narážkou jen na Platona, Dümmler odstraňuje tím, že prý v Heleně polemika proti Platonovi jest velmi uměle spletena s polemikou proti Antisthenovi.

[4]) Rh. Mus. 54, str. 251 n., 248.

[5]) Rh. Mus 55, str. 581 nn.

[6]) Rh. Rh. Mus. 35, str. 59?.

[7]) Akademika, str. 54. Srv. i Chron. Beitr., str. 40 pozn.

distvé činnosti spisovatelské, a připíná se k stejnojmené epideixi Gorgiově, i byla brzy po ní složena. Zemřel-li Gorgias dle pravděpodobného výpočtu Wilamowitzova asi někdy v letech 392—379, byla jeho Helena sepsána asi r. 385, brzy po ní Isokratova řeč X. a s ní buď současně anebo spíše o něco dříve složen Platonův Faidros.

A tu jsme u vlastního jádra kontroversy: kdyby bylo možno jistěji určiti datum oné řeči Isokratovy, bylo by hračka odstraniti nesnáze v námitkách Thielových uvedené. Neboť stačí uznati, že Isokrates v řeči své nemá neustále a ve všech slovích na mysli jen Platona (a vskutku nemůže míti jen jeho na mysli, když v dalším výkladě svém ony tři třídy shrnul v soubornou skupinu »eristiků«), a odpadne nesnáze se slovem *χρηματίζεσθαι*, jež ovšem na Platona nemohlo býti vrženo, i s *καταγεγηράκασι*, které buď také bychom nemusili vztahovati na Platona (a dokonce ne v přísnějším významu!) anebo, kdybychom i v něm chtěli připustiti vztah, vyložili bychom si je jako úmyslnou, sarkastickou oplátku slov Platonova Faidra »*νέος ἔτι ὁ Ἰσοκράτης*...« Měli bychom tím dán pěkně terminus ante quem, kdybychom právě — znali určitěji, kdy sepsána byla Isokratova Helena. Ale v tom difference mezi badateli jsou velmi značné. Kdežto Thiele, jak právě pověděno, a podobně i Gercke*) klade sepsání její brzy po r. 385, kladou ji Zycha**), Susemihl***) a Keil†) do r. 366 př. Kr., souhlasíce se starověkou zprávou, dle níž prý řeč ta byla namířena proti Anaximenovi. Naproti tomu Teichmüller††) a zvláště Dümmler†††) ukazují, že tomu na odpor jest bezpečně prý dokázaná kritika Isokratovy řeči v Platonově Politei, a pokud se tkne tendence polemické, domnívá se Dümmler, že onen předchůdce Isokratův v tomto thematě, proti němuž vystupuje Isokrates, jest Gorgias. Helena tedy dle Dümmlera není složena po Panegyriku, nýbrž dle příbuznosti prooimia s řečí *κατὰ σοφιστῶν* byla asi brzo po ní publikována, avšak předpokládá Platonova Euthydema a Prótagoru. Ze starších badatelů Sauppe kladl řeč tuto do r. 380, Benseler zase již do r. 400.

Jak tedy patrno, různost v určení doby složení X. řeči Isokratovy jest velice značná a jistějšího vskutku nelze nic v té příčině stanoviti. Nicméně jest nejvíce podobno pravdě určení Thielovo, Gerckovo (vlastně již Dümmlerovo), že volba themata způsobena byla Gorgiovou řečí epideiktickou, a že tedy řeč Iso-

*) Rh. Mus. 54, str. 409.

**) Str. 37. Zycha právě onoho »*καταγεγηράκασι*« užívá za důkaz pozdního složení.

***) Philol. Anzeiger 1881, str. 296; srv. i Rh. Mus. 55, 1900, str. 581 nn.

†) Analecta Isocratea, str. 8 n., pozn 3.

††) Lit. Fehden I, str. 113.

†††) Akademika, str. 52 nn. Chron. Beitr., str. 40 n.

kratova vznikla asi kolem r. 385. Tento letopočet pak dobře by se shodoval i s dobou, v níž, jak se domníváme, vznikl Faidros Platonův; nebo je-li narážka v Heleně na dialog Faidros (a že vskutku Isokrates odpovídá na dialog náš ve své X. řeči, je svrchovaně pravděpodobno), byl Faidros sepsán před r. 385 t. j. asi r. 388.

Domněnce, že v X. své řeči Isokrates dotkl se také Platona, nasvědčuje však dále i jiná věc pravděpodobná, že totiž i v pozdějších rozmluvách nezůstává Platon Isokratovi útok jeho dlužen, a že Isokrates v pozdějších řečích používá příležitosti, aby myšlenky Platonovi milé odmítal.

Tak na př. Isokrates neváhal prohlásiti rhetoriku za vlastní »filosofii« a filosofii v Platonském smyslu za pouhou průpravu k rhetorice (*π. ἀντιδόσ.* 266: *φιλοσοφίαν μὲν οὖν οὐκ οἶμαι δεῖν προσαγορεύειν τὴν μηδὲν ἐν τῷ παρόντι μήτε πρὸς τὸ λέγειν μήτε πρὸς το πράττειν ὠφελοῦσαν, γυμνασίαν μέντοι τῆς ψυχῆς καὶ παρασκευὴν τῆς φιλοσοφίας καλῶ τὴν διατριβὴν τοιαύτην*). Tak, myslím, se změnou přátelského poměru mezi Isokratem a Platonem souvisí také změna Isokratova úsudku o eristice, kterou tak odsuzoval na počátku XIII. i X. řeči. V řeči *π. ἀντιδόσ.* 261 ujímá se eristiků proti obecnému odsuzování, řka: *ἡγοῦμαι καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἐριστικοῖς λόγοις δυναστεύοντας ...... οὐ βλάπτειν, ἀλλ' ὠφελεῖν τοὺς συνόντας, ἐλάττω μὲν ὧν ὑπισχνοῦνται, πλείω δ'ὧν τοῖς ἄλλοις δοκοῦσιν*. A naproti tomu, jak neustal v narážkách a výtkách proti filosofii, a zejména proti nauce Platonově! Za příklad uvedu jen z poslední asi řeči jeho, Panathenaiku, r. 339 dokončené, místo (§ 117 n.), kde nejen nepřijímá, ale zamítá jako nerozumnou Sokratovsko-Platonskou zásadu, že lépe jest *ἀδικεῖσθαι* než *ἀδικεῖν*: (*ἐνόμιζον*) *δυοῖν γὰρ πραγμάτοιν προτεινομένοιν μὴ σπουδαίοιν, κρείττω τὴν αἵρεσιν εἶναι τοῦ δεινὰ ποιεῖν ἑτέρους ἢ πάσχειν αὐτοὺς καὶ τοῦ μὴ δικαίως τῶν ἄλλων ἄρχειν μᾶλλον ἢ φεύγοντας τὴν αἰτίαν ταύτην ἀδίκως Λακεδαιμονίοις δουλεύειν. ἅπερ ἅπαντες μὲν ἂν οἱ νοῦν ἔχοντες ἕλοιντο καὶ βουληθεῖεν, ὀλίγοι δ' ἄν τινες τῶν προσποιουμένων εἶναι σοφῶν ἐρωτηθέντες οὐκ ἂν φήσαιεν**).

Ale ani Platon nemlčel k narážkám Isokratovým, nýbrž vida asi, kterak chválou svou ve Faidru se ukvapil, tím trpčeji se »opravoval« a to především asi v Euthydemu. V dialogu tomto p. 304 E — 306 C líčí se rhetor, který pokládá se sám za nejmoudřejšího ze všech lidí a dle jehož mínění jediní filosofové (lidé jako Euthydemos a jemu podobní) jsou překážkou vrcholu jeho slávy. Od dob Heindorfových veliký počet badatelů vykládal si místo to jako narážku na Isokrata. Tak Schleiermacher, Spen-

*) Jiné narážky Isokratovy na Platona snad se nalézají ještě v *π. ἀντιδόσ.* 195, 258 n., Filipp. 12 a Panathen. 26 - 32.

gel, Reinhart, Überweg (vesměs na známých místech), Zeller*), Rausch**), Gercke***), Natorp†) a ještě jiní††) opětují pozorování Heindorfovo a Spengelovo, že slova v dialogu Euthydemu jako ulita jsou na našeho rhetora, třebas nebyl tu výslovně jmenován, a že Platon oplácel mu tím útok v řeči jeho učiněný. Nalezli se sice i tu někteří, kteří vykládali si slova Platonova jako výpad proti Lysiovi, Thrasymachovi †††) nebo Theodorovi *†), Steinhart pak *††), jako popíral, že by Isokrates v XIII. řeči útočil proti Platonovi, tak tvrdil, že ani Platon nemá v Euthydemu Isokrata na mysli [1]); konečně stilometrická šetření Arnimova [2]) vynesla na jevo podivný výsledek, že totiž Euthydemos Platonův náleží v první dobu tvorby Platonovy, kdežto Faidros v dobu střední. Avšak hledíme li k slovnímu znění místa aneb prohlížíme-li shody někdy i slovní, jak je sestavili Rausch [3]) a Natorp [4]), tuším, za pravdě daleko podobnější uznáme, že tu tepán jest Isokrates, a že arci proto klásti jest co do doby složení Euthydema po Faidrovi [5]). Podrobná a podružná jest otázka další, zdali Euthydemos jest odpovědí na XIII. či X. řeč Isokratovu. Že jest to replika na Isokratovu řeč proti sofistům, domnívali se

---

*) Philos. d. Griech. II, 1, str. 531, pozn. 1 a Arch f. G. d. Philos. IX, str. 526.

**) Na uv. m., str. 18.

***) Neue Jahrb. f. kl. Altertum I, 1898, str. 588.

†) Philologus XLVIII, 1889, str. 616.

††) Literaturu do let osmdesátých sebral Cornel Fischer: Über die Person d. Logographen in Platons Euthydem (Prog. vyš. gymn. Lvovského 1880.)

†††) Winckelmann (k Euthyd. pag. XXXV).

*†) Sauppe v Ztschr. f. Alterthumswiss. 1835, str. 406.

*††) Platons Leben, str. 181 n.

[1]) Steinhartovo mínění odsuzuje Zeller jako »zcela pravdě nepodobné«. Jako Steinhart popírá i Hermann (na uv. m., str 302), že by tu byl míněn Isokrates anebo vůbec nějaká určitá osoba v Athénách; podobně soudí i J V. Novák (Platon u d. Rhetorik, str 535—539). Nesouhlasíme sice s tímto stanoviskem, ale také nemůžeme souhlasiti s prudkým odmítnutím Novákových výkladů, jak učinil W. Christ (Griech. Litteraturgesch., 3 vyd., str 378, pozn. 3). Proč neodbyl tak Christ zároveň také Steinharta a Hermanna?

[2]) Na uv. m. str. 21.

[3]) Na uv. m., str. 18. Rausch také právem upozorňuje, že narážka na Isokrata děje se vlastně již p. 289 E.

[4]) Philologus XLVIII, str. 616, pozn. 64 a Hermes XXXV, 1900, str. 398 n.

[5]) Že nelze klásti Euthydema chronologicky před Faidra, dokazoval již Überweg, po něm Gomperz (Platon. Aufsätze, str. 27), Natorp (Hermes XXXV, str. 407), a Christ (Platonische Studien, str. 50), jenž dokonce nazývá tento úsudek »der unanfechtbare Schluss«. Christ myslí, že mezi Faidra a Euthydema připadá první cesta Platonova do Italie a Sicilie.

Teichmüller*) a Dümmler**); tento hlavně proto, že Platon ujišťuje, že protivníka cituje doslovně, ale v Heleně Isokratově nenalézáme slov oněch. Proto soudí Dümmler (dle myšlenky Zellerovy), že nalézala se slova ta v ztracené části řeči XIII. Naproti tomu Bergk, Zycha, Natorp, Siebeck, Muenscher (na uv. místech) spatřují v Euthydemu odpověď na výpad Isokratův v řeči X. K těmto druhým spíše bychom se přidali, ačkoli pro faktum, že Euthydemos po Faidru byl složen, nezáleží, jak se v této otázce rozhodneme; jedná se jen o uznání, že Euthydemos jest následek — Faidra, ježto obsahuje útok na Isokratovo počínání***).

Touto úvahou však vlastně jsme se octli již u jiné řady důvodů nebo kriterií pro dobu složení dialogu Platonova, u kriterií plynoucích z poměru jednotlivých dialogů Platonových k sobě navzájem. Srovnávajíce jednotlivé dialogy buď co do obsahu věcného nebo stránky slovní, docházíme k jistým výsledkům, ne sice k určení data absolutního (roku v číslicích vyjádřeného), ale aspoň data relativního, k určení místa, které jistému dialogu v pořadu ostatních rozmluv Platonových přísluší; a to nám pro pochopení filosofického vývoje našeho myslitele zplna postačí.

Avšak nesmíme zamlčeti, že methoda sama nejen neušla výtkám, nýbrž dokonce že bylo popíráno, že by vedla k cíli; zvláště popíráno, že by dle obsahu dialogů bylo možno stanoviti pořad skutečného jich složení. Již Susemihl †) opíral se tomu, aby činily se závěry z poměru obsahových stránek jednotlivých dialogů, kdežto na př. Schultess ††) v tom hledal novou a spolehlivou methodu k stanovení chronologického pořadí dialogů Platonových. Mnohem určitěji opřel se šest let po Schultessově publikaci Rohde †††) podobnému počínání. Ale Rohde obrací se proti methodě a prohlašuje ji za chybnou, protože — někteří badatelé, především Schultess, špatně jí užili; jiného důvodu aspoň Rohde neuvádí a také stěží by mohl uvésti. Nelze popírati, že Schultessovy vývody (že Faidros sepsán po Faidonu) jsou mylné, ale proto není ještě pochybena methoda sama, kterou snažil se pracovati. Nelze rovněž popírati, že třeba jest při methodě té veliké opatrnosti; ale to platí o každé methodě vůbec. Konečně

---

*) Lit. Fehden II, str. 244 nn.

**) Chron. Beitr., str. 41 n.

***) Ovšem i o Euthydemovi od dob Schaarschmidtových opět a opět ozvaly se hlasy athetující. Nověji na př. Karel Lüdecke (Die Frage der Echtheit und Abfassungszeit des Euthydemus. Prog. gymn. v Celle 1897), domnívá se, že Euthydemos není Platonův, ale snad od Aristotela pochází, prý asi z r. 342; avšak i Lüdecke zří v Euthydemu útok na Isokrata, na který rhetor pak reagoval ve svém Panathenaiku.

†) Genet. Entwickelung I, str. 285.

††) Platon. Forschungen, Bonn 1875.

†††) Die Abfassungszeit des Platonischen Theaetet (Kleine Schriften, Tübingen u. Leipzig 1901) str. 261 n.; původně v Jahrb. f. class. Phil. 1881.

nelze popírati, že jí nenáleží místo před znaky a důvody vnějšími; ale to zase platí o veškerém usuzování z důvodů vnitřních. Nicméně s jistou opatrností a s jistým omezením nejen má plnou oprávněnost a hodnotu, ale jest dokonce i nepostrádatelna všude tam, kde jiných bodů opornych není buď vůbec, anebo kde nejsou dosti spolehlivé.

V našem případě jest s tohoto hlediska určiti především poměr dialogu Gorgia k Faidrovi, stanoviti, který předcházel; neboť i ta věc jest sporná a pro určení doby složení Faidra není bez významu.

Poměr časový vzniku Gorgia a Faidra dříve opáčně byl ustanovován nežli nyní se děje. Nejen na př. B. Krische*), ale i Zeller (ve 3. vydání své Philos. d. Griechen**) soudili, že Faidros byl dříve složen než Gorgias, a ještě když F. Lukas***) počítal vážnější badatele o Platonovi, kterak soudí o otázce priority, nalezl, že pro prioritu Gorgia vyslovilo se jich osm, kdežto proti ní deset, a k těm se sám také přidal. Arci správnost mínění nelze rozhodovati počítáním hlasů, a mimo to dnes by táž bilance již jinak vypadala. Nicméně i mezi nejnovějšími badateli nalezla domněnka, že Gorgias jest pozdější než Faidros, horlivého zastance v A. Gerckovi†), jemuž jest Gorgias odpovědí na útok rhetora Polykrata proti Sokratovi††). Pro prioritu Faidra uvádí Gercke hlavně tyto důvody:

1. Ve Faidru prý pokládal Platon ještě za možné, aby nějaká pravá rhetorika byla zbudována, a to na základě filosofickém, avšak v Gorgiovi upustil i od této naděje (p. 504 D, 503 A) a prohlásil ji za pavědu, která ani nezakládá se na pravém vědění (p. 459 B n., 461 B, 465 A) ani nemůže nikoho poučiti (p. 455 A).

2. Že jest možné vážné umění politické, věřil Platon i v Gorgiu a věřil v to až do smrti; avšak kdežto v Menonu a Protagoru nechal ještě nerozhodnuto, zdali státníci, od lidu athenského za největší uznávaní, vskutku byli učiteli lidu čili nic, popřel to v Gorgiu a některých pozdějších spisech se vší rozhodností. Aby byl potom brzy zase (ve Faidru) přešel k mírnějšímu úsudku a v pozdějších spisech (na př. Filebu) zase se vrátil k příkřejšímu, nelze při muži, jako byl Platon, si mysliti.

3. Prioritu Faidra dokazují prý i některé vztahy, jež jeví se mezi oběma dialogy v podrobnostech. Tak proti Faidrovi

---

*) Na uv. m., str. 99.

**) II, str. 447 n. Proti němu (v souhlase s Überwegem) vystoupil a dobře polemisoval J. V. Novák (Platon und die Rhetorik, str. 492 až 494).

***) Die Methode der Eintheilung bei Platon. Halle 1888.

†) V úvodě k Sauppově vydání Plat. Gorgia (Berlín 1897), zvl. str. XXXVIII nn.

††) Str. XLI nn.; s myšlenkou tou rovněž nelze mi souhlasiti.

(270 B) jest v Gorgiovi (463 B a 465 D) jinak stanovena soustava umčn pravých a nepravých; ve Faidru (276 A) jest protivou pravdy psaná řeč rázu starých rhetorů, zde však, jako později ještě i u Aristotela, protivou pravého státnictví jest rhetorika vůbec (463 D).

Z těchto »a jiných« důvodů soudí Gercke, že před Gorgiou byly složeny nejen Menon, Protagoras, Stát I. kn., ale i Faidros; a po Gorgiovi teprve hlavní jádro Státu, Faidon, Politikos, Filebos atd., a že Gorgias sepsán asi v polovici let osmdesátých. Domněnku svou snaží se dokázati polemickými vztahy Gorgia především proti pamfletu Polykratovu, proti Antisthenovi a Isokratovi.

Avšak hlavní »důkazy« Gerckovy zakládají se vesměs na »circulu vitioso«. Mohli bychom arci dobře chápati, že Platonův úsudek o rhetorice stával se stále příkřejším a příkřejším, kdybychom měli dříve nějak zajištěn postup dialogů Faidros — Gorgias; ale právě tak dovedeme si vyložiti při opáčném předpokladu, že Platon na čas svůj úsudek o rhetorice zmírnil, že také úsudek o Perikleovi zmírnil, nikoli snad změnil*), a vztahy v podrobnostech Gerckem uvedených také dobře obstojí při opáčném poměru dialogů. Že lze tak zcela pěkně věc obrátiti, toho na důkaz odkazuji čtenáře k výkladům Natorpovým**) a u nás Kvíčalovým***). Krátce, důvodů těch lze užiti pro i contra, i ne-

---

*) Úsudku o Perikleovi Platon nezměnil; neboť chvála ve Faidr. 270 A týká se přece Periklea jako řečníka, kdežto hana v Gorg. 515 C nn. 519 A týče se Periklea jako politika. Tak již dávno na rozdíl obou dialogů upozornil B. Kriesche Plat. Phädr., str. 114 n., jehož právem přidržel se Zeller II, 1, 542, pozn. 1. a j.

**) Philol. XLVIII, str. 429, 431, 444—449, 594—6 Arch. f. G. Phil. II, str 397. Hermes XXXV. 400—402. Trest výkladů Natorpových tu jest: Thema i hlavní účel obou dialogů jest stejný; druhý díl krok za krokem postupuje jako Gorgias, jen příkré některé názory tam vyslovené jednak opravuje, jednak doplňuje. Rhetorika se neodsuzuje již naprosto, nýbrž jen za jistých okolností, o Perikleovi (a to jen jako o řečníku, nikoli jako o státníku) úsudek zní mírněji, a tragická poesie rovněž neodbývá se tonem opovržlivým. Ze všeho toho soudí pak Natorp, že asi brzy po sepsání Gorgia Faidros byl publikován, když Platon uznal, že úsudkem svým o ceně rhetoriky se poněkud unáhlil a když počala se vědychtivá mládež také kolem něho seskupovati.

***) Na uv. m., str. 117—121. Kvíčala soudí, že slova pag. 275 DE pronáší Platon jako výraz vlastní zkušenosti. Úsudek jeho v Gorgiu, kterým odsoudil všecku rhetoriku, zajisté prý vzbudil v Athenách podivení a odpor, jehož jistou oprávněnost sám Platon později uznal a ve Faidru (jenž dle mínění autorova jest sepsán v době, »kdy Platon již delší dobu v Akademii učil«), mírnější soud svůj o rhetorice pověděl; také úsudek o Perikleovi tu dopadl příznivěji, třebas jen o Perikleovi jako řečníku. Platon dává na srozuměnou, že úsudku jeho nebylo dobře porozuměno.

divíme se, že když po Thompsonovi*) Siebeck**) svou methodou odkryl ve Faidru citát z Gorgia, celá řada badatelů, jako Dümmler***), Susemihl†), Natorp i Zeller ††) a j., hájí pořadí Gorgias—Faidros i datuje Gorgia v léta 390 (Wilamowitz, Natorp na př. v 393). A mínění to podepřeno jest lépe, než opáčné, hledíme-li k jistým formálním vztahům mezi oběma rozmluvami.

Že jsou zcela zjevné vztahy mezi Gorgiem Platonovým a Faidrem, dávno již vypozorováno. Dosti důkladně již Thompson a Überweg (na uv. m., str. 249 n. a 252—265) a po nich zvláště Jos. Hülsenbeck†††), Siebeck, Natorp a j. probrali a ukázali ke shodám mezi oběma dialogy. Shody jsou nejednou téměř doslovné, a kde se jeví rozdíl, prozrazuje se Faidros jako dialog pozdější, ježto učení v něm podávaná jsou buď prohloubením nebo doplněním anebo i opravou mínění, vyslovených v Gorgiovi, ba nejednou, jak již Hülsenbeck (str. 7) zřetelně napsal, činí dojem citátu z dřívějšího spisu. Již Hülsenbeck srovnal v té příčině tato místa:

Gorg.	499 E	a	Faidra	258 E.
»	459 nn.	a	»	260 nn.
»	452 E, 454 B	a	»	261 A, B.
»	448 C	a	»	267 C
»	464 B nn.	a	»	268 B. 270 B. nn.

Po něm Siebeck*†), nevěda o předchůdcích, znovu zjistil shody Faidra 260 E (o rhetorice) *οὐκ ἔστι τέχνη ἀλλ' ἄτεχνος τριβή* s Gorg. 463 B *οὐκ ἔστι τέχνη, ἀλλ' ἐμπειρία καὶ τριβή*, zvláště pak Faidr. 261 A, o níž praví, že jest »co možná nejzřetelnější zkrácený citát« slov Gorg. 453 A a 452 E. A vskutku, položíme-li obě místa vedle sebe, vysvitne správnost tohoto dokladu pro prioritu Gorgia.

---

*) Ve vyd. z roku 1868 a 1871.

**) Zu Platons Phädrus und Gorgias. Philologus XL, 1881, str. 175—179 a uv. čl v Jahrb. f. cl. Philol. 131, 1885, str. 225 nn. Gercke o tomto objevu prostě tvrdí (ve vydání Gorgia na str. XXXVIII), že »se zakládá na neporozumění místa a celého dialogu«, ale místo důkazu přidává v poznámce 5.: »Der Nachweis würde hier zu weit führen«; že by však jinde byl to dokázal, není mi známo.

***) Chron. Beiträge, str. 44.

†) De Plat. Phaedro, str. III, IX. Neue plat. Forsch., str. 3 n.

††) Ve 4. vyd Philos. d. Griech. II, 1, str. 541.

†††) V pojednání, jež zůstalo dosti dlouho nepovšimnuto: Über Plato's Gorgias und Phädrus. (19. Progr. des k. k. O.-Gymn. zu Iglau 1869). Pojednání toto řeší dvě otázky: 1. čím liší se pojímání rhetoriky ve Faidru od určení jejího v Gorgiu (autor správně ukazuje, že v Gorgiu jest v popředí posunuto stanovisko ethické, kdežto ve Faidru převládá hledisko theoretické) a 2. který z obou dialogů jest pozdější (odpovídá, že Faidros).

*†) Na uv. m., str. 231 n.

Gorgias.

453 A: ἢ ἔχεις τι λέγειν ἐπὶ πλέον τὴν ῥητορικὴν δύνασθαι ἢ πειθὼ τοῖς ἀκούουσιν ἐν τῇ ψυχῇ ποιεῖν;

452 E: τὸ πείθειν ἔγωγ' οἷόν τ' εἶναι τοῖς λόγοις καὶ ἐν δικαστηρίῳ δικαστὰς καὶ ἐν βουλευτηρίῳ βουλευτὰς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐκκλησιαστὰς καὶ ἐν ἄλλῳ ξυλλόγῳ παντί, ὅστις ἂν πολιτικὸς ξύλλογος γίγνηται.

Faidros.

261 A: ἆρ' οὖν οὐ τὸ μὲν ὅλον ἡ ῥητορικὴ ἂν εἴη τέχνη ψυχαγωγία τις λόγων, οὐ μόνον ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ὅσοι ἄλλοι δημόσιοι ξύλλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις, ἡ αὐτὴ σμικρῶν τε καὶ μεγάλων πέρι;

Ze srovnání obou míst nejen vynikají shody, nýbrž i zajímavý rozdíl. Kdežto v Gorgiu omezuje se ponětí rhetoriky (v definici Gorgiově) na působení ve veřejných shromážděních, ve Faidru ukazuje se, že i v rozhovorech soukromých může míti rhetorika místo (*ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις*). A tak nejen tu jest »zkrácený citát«, nýbrž i pokrok v stanovení ponětí rhetoriky.

Posléze upozornil Siebeck, že to, co Platon ve Faidru 261 C nn. vykládá o nutnosti vědění k dosažení třebas zdání a oklamání posluchačů, předpokládá svou stručností delší výklady Gorg 452 E až 461 C.

Konečně na srovnanou Natorp*) uvedl ještě shody mezi Gorg. 459 D—460 A s Faidr. 259 E, 260 A, C a Gorg. 459 E s Faidr. 260 D.

Ze všech těchto parallel vyplývá priorita Gorgia a tím i datování Faidra zase se odůvodňuje; neboť klademe-li Gorgia asi v r. 393, patrno, že činí se tím pravděpodobno složení Faidra po r. 390.

Aby se to jednak ještě více odůvodnilo a spolu i poněkud blíže vymezilo, třeba ukázati ještě k jiným zajímavým vztahům obou dialogů k Isokratovi.

Soudíme, že Platon uveřejniv Gorgiu, v němž proti sofistům a rhetorům tak důrazně vystoupil, došel souhlasu Isokratova, který právě tehdá hodlal opustiti povolání logografa a věnovati se vyučování ve škole rhetorské a tudíž v sofistických rhetorech nutně zřel protivníky nebo konkurrenty a v Platonovi, který proti nim psal, zase pomocníka svých plánů. Proto uveřejnil řeč *κατὰ σοφιστῶν*, v níž nejednou zřetelně se shoduje s Platonovým Gorgiou, avšak v jádře přece prozradil, kterak vlastně jest pramálo dalek stanoviska a názoru těch, proti nimž útočil. Platon dobře vycítil, že pokud Isokrates útočí na sofisty a rhetory, mohl by mu býti pomocníkem v propagování jeho

*) Na uv. místě ve Philologu.

filosofie, zároveň však mu neušlo, kterak rhetorika v pojímání Isokratově jest právě tak duchaprázdná jako jeho protivníků. Odtud ona »chvála — nechvála« Isokrata ve Faidru, onen celkový posudek o Isokratovi, pochvalný, ale plný klausulí, podmínek, posudek, před nímž předchází řada více méně skrytých výtek a odchylných mínění proti názorům v Isokratově řeči vysloveným.

Třeba uvésti nyní doklady určité pro tento pořad: Gorgias, Isokratova řeč a hned po ní Faidros. Řadu dokladů pro poměr Isokratovy řeči κατὰ σοφιστῶν a Gorgia Platonova poskytl již L. Konvalina; uvedu jen tyto zajímavější:

1. Známá výtka, že sofisté, ačkoli se chlubí, že žáky vyučí ctnosti, přece si stěžují na ně, že nedodržují slibu a nechtějí jim zaplatiti vyjednaný honorář, vyskytuje se nejen v Plat. Gorg. 519 C, ale i u Isokrata § 5, jak na to právem upozornil Holzner*).

2. Mnohem jasněji snad ještě vynikne poměr těchto tří spisů, srovnáme li místa, na nichž o rozsahu pojmu rhetoriky se jedná, totiž Plat. Gorg 452 E n., Isok. XIII, 20 a Plat. Faidra 261 B.

Sofisté, resp. Gorgias dle líčení Platonova, vymezili rozsah rhetoriky na působení v rozmanitých veřejných shromážděních. Platon v Gorgiu bojuje proti určení rhetoriky jako umění přemluvy, jestliže není při tom bližšího určení, za jakým cílem a jakými zásadami se přemluva děje, naproti tomu nestará se o přísné vymezení pole působnosti rhetoriky. Isokrates má na mysli pole působnosti rhetoriky zcela v souhlase s Gorgiou (a sofisty), a tu Platon ve Faidru ukazuje, že pravá rhetorika nesmí přestati jen na vystupování na soudech (logografii) anebo demegorii (resp. epideixi), nýbrž že i v soukromých hovorech a schůzkách se objevuje její důležitost. A když Faidros, nezvyklý tomuto pojímání, k otázce Sokratově odpovídá (261 B), že něco takového neslyšel, nýbrž περὶ τὰς δικὰς λέγεταί τε καὶ γράφεται τέχνη, λέγεται καὶ περὶ δημηγορίας, Sokrates mu toto »zastaralé« mínění opravuje delším výkladem.

*) Na str. 35. Na jinou shodu upozornil již Bake (Schol. hypomnem. III, 38), totiž mezi Gorg. 463 A δοκεῖ — κολακείαν a Isokr. XIII, 17 ταῦτα δὲ — εἶναι. Ostatně srv i úvod Gerckův str. L nn. Z toho však, že Isokrates v řečích svých přihlíží na př. ke Gorgiovi, nelze souditi, jak činil na př. Sudhaus (Rh. Mus. XLIV, str. 52 nn.), že by na př. řeč k Nikokleovi byla Platonovi podnětem k sepsání Gorgia. Právem odpovídá Dümmler (Chron. Beitr., str. 1 nn.), že shody takové nedokazují, leč že Gorgias »pálil« Isokrata, poněvadž Isokrates jako pravý žák Gorgiův cítil se rovněž tímto dialogem dotčen, třebas Platon nemířil úmyslně a určitě snad právě na něho. Sudhausovu domněnku odmítl také Gercke (úvod, str. LIV). Pojednání Gotschlichovo (Üb die Veranlassung d. Plat. Gorg. u. d. Polemik in demselben, Prog. Beuthen 1871) bylo mi nepřístupno.

Tím vším snad učinili jsme dosti pravděpodobným pořádek: Gorgias, XIII. řeč Isokratova, Faidros a dodali tak důvody, proč spíše bychom kladli složení Faidra po řeči proti sofistům (ač zajisté nedlouho), což, jak jsme svrchu ukázali, ze srovnání jen obou těchto děl nebylo možná rozhodnouti. —

O poměru dialogu našeho k rozmluvám ostatním nehodláme tu jednati; jednak zajisté není potřebno, abychom o poměru jeho k Apologii, Lachetovi, Lysidovi atd. promlouvali, poněvadž neběží nám o stanovení pořadí všech dialogů Platonových, nýbrž jen o Faidra, a mimo to zase o poměru k pozdním dialogům promlouvati, vyžadovalo by obsáhlé úvahy. Přestáváme tedy jen na pouhém konstatování, že Theaiteta i Faidona pokládáme za pozdější než Faidra, a že shody v jednotlivostech, v jednotlivých učeních a názorech, pokládáme za doklad, že Faidros hlásí se již v dobu filosofické vyspělosti Platonovy. Jen o poměru k Symposiu stručně bychom připomenuli*), že i tuto rozmluvu (kladenou skoro obecným souhlasem filologů pro anachronismus známý v rok asi 385) pokládáme za pozdější. Kdyby i jiných věcí nebylo, které jako podružné přecházíme, již pojetí Erota ukazuje zřejmě, tuším, že Symposion Platonovo jest pozdější, ježto jest prohloubenější. Kdežto ve Faidru Eros jest bůh (242 C, D, 242 E: θεός, θεῖον), v Symposiu výslovně (ne snad jen nahodilou odchylkou) se označuje jako δαίμων a odůvodňuje se toto jeho prostředečné postavení mezi člověkem a bohem. Kdežto ve Faidru (249 D nn.) láska určuje se jen povšechně jakožto touha po ideálu, která vzbuzena jest jeho krásou, v Symposiu vymezuje se hlouběji jakožto plození krásna, aniž se opomíjí onen pud k takovému plození podrobněji stopovati a to v souhlase s učením ve Faidru. Krátce, toto stěžejné pojetí obou rozmluv jest propracováno v Symposiu tak, že, myslím, bez odporu ukazuje ke vzpomenutému pořadu chronologickému.

A k potvrzení svého datování docházíme též, stopujeme-li některé speciálné Platonovy názory v několika rozmluvách. Nemíním tu snad jen vlastní Platonovu nauku o ideách, ačkoli zajisté hned na první přečtení každému jest patrno, že v rozmluvě naší učiněn veliký krok další v rozvoji této filosofické myšlenky Platonovy a že již také z té příčiny jest nemyslitelno, aby patřil Faidros mezi nejdřívější rozmluvy Platonovy, ale i jiné, podružnější učení, stopováno jsouc v několika rozmluvách, utvrdí nás v našem mínění o době složení Faidra. Volím za příklad**) učení Platonovo o učitelnosti ctnosti, jež možno stopovati ve zřetelném a pozvolném vývoji od stanoviska Sokratova, jenž proti

*) Pojednání H. Hahna (Das gegenseitige Verhältniss der plat. Dialoge Phaedrus u. Symposion. Prog. Birkenfeld 1882) nebylo mi, bohužel, přístupno.

**) S v. Natorpa (Hermes XXXV, 391 nn.) proti Gerckovi (Herm. XXXII, 373 nn.).

sofistům popíral, že by některý člověk byl v držení ctnosti anebo jí dokonce dovedl vyučiti jiné. V Apologii (19 CD, 20 DE, 33 AB a j) s důrazem se ohražuje, že by si kdy byl přičítal podobné vědění ctnosti anebo schopnost jí učiti, a prohlašuje každého, kdo by tak tvrdil, za zlomyslného pomluvače. Podobně v Protagoru (319 AB, 328 E) popírá, že by ctnost byla učitelna anebo lidem vpravitelna (*παρασκευαστόν*); a tak i v Lachetu (186 C, 200 E)a Menonu (89 E). Avšak tímto dialogem nastává obrat v učení onom u Platona; nikoli snad tak, že by najednou byl uznal, že lze ctnosti učiti; naopak, pokud se slovu »učiti« rozumí jako = vpraviti někomu něco, co v něm není (tedy řecky: pokud *διδάσκειν* by bylo = *παρασκευάζειν*, *παραδιδόναι*), stále hájí nesdělitelnost ctnosti; tak v Menonu (93 B 95 E), Politei (518 BC), Symposiu (175 D). Avšak Platon znenáhla dochází k pochopení, že veškeré »učení« druhých lidí jest jen vybavování, vypěstování jistých vloh, jistých schopností či jistého vědění, které se v nich nalézá, jistých zárodků, jež v nich zrají až k době dospělosti, době porození, že »učení« jest *τέχνη μαιευτική*, proto, poněvadž všecko »učení se«, poznávání, jest jen rozpomínání (*ἀνάμνησις*). Podobně to v rouše mythickém slyšíme ve Faidru v známé části, líčící rozdíl duší lidských podle toho, jak v sebe pojaly a zachovaly odvěké ideje spravedlnosti, moudrosti a krásy při objížďce oné v nadnebeských výšinách; líčení to jest zakončeno slovy, která stručností, tuším, sama také ukazují k tomu, že klásti jest Faidra (asi jako Faidona) rozhodně po Menonu: *δεῖ γὰρ ἄνθρωπον ξυνιέναι κατ' εἶδος λεγόμενον ἐκ πολλῶν ἰὸν αἰσθήσεων εἰς ἓν λογισμῷ ξυναιρούμενον· τοῦτο δέ ἐστιν ἀνάμνησις ἐκείνων ἅ ποτ' εἶδεν ἡμῶν ἡ ψυχὴ συμπορευθεῖσα θεῷ καὶ ὑπεριδοῦσα ἃ νῦν εἶναί φαμεν καὶ ἀνακύψασα εἰς τὸ ὂν ὄντως*. A proto může Platon pak nejen připouštěti »vědění« ctnosti, ale i možnost »učiti« jí jiné lidi, jakož ve Faidru (p. 270 C—272 C i jinde) výslovně to činí podmínkou řádné filosofické dialektiky a nezbytným požadavkem, jejž klásti jest na každého, kdo jako řečník chce vystupovati a býti »vůdcem duší« jiných. Dialektika, tak jak ji pojímá Platon právě ve Faidru, nedovede sice vyučiti kteroukoli duši ctnosti, nedovede vpraviti ctnost tam, kde není *φύσις* potřebné, kde není, abychom to Aristotelovým terminem řekli a tím spojitost obou nauk naznačili, ctnost již aspoň »potentialiter« (*δυνάμει*); filosofická dialektika nestvořuje v duších, co dosud v nich nebylo, nýbrž jest jen »vůdkyní duší«, *ψυχαγωγία*. Jak prostě další formulací ve vývoji nebo v prohlubování této nauky jest na př. v Politeii VII, 518 B nn.: *Δεῖ δή, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ, τὴν παιδείαν, οὐχ οἵαν τινες ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι, τοιαύτην καὶ εἶναι· φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες ... Ὁ δὲ νῦν λόγος ...*

σημαίνει ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἑκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον, ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος . . . . Τούτου τοίνυν . . . . αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ, οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι. Ἔοικε γάρ, ἔφη. Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος· τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσί τε καὶ ἀσκήσεσιν. Nenasvědčuje i vývoj tohoto učení Platonova aspoň ve spojení s důvody jinými rovněž pro naše chronologické postavení Faidra v řadě dialogů Platonských?

Poučno jest také sledovati Platonův názor o duši a její nesmrtelnosti, jak ve Faidru a jak v jiných rozmluvách Platonových se jeví. Co jest při tomto názoru nejzajímavější a již, podle našeho soudu aspoň, samo sebou činí nemožným, abychom kladli sepsání Faidra na počátek činnosti Platonovy, jest, že Platonovy názory tu prozrazují zřetelně, v celku i v jednotlivých výrazech, vliv filosofií jiných, nesokratických, totiž jednak nauky Anaximandrovy a Pythagorovce Alkmaiona*), jednak nauky elejské. Alkmaionovské jest hledati rozdíl mezi člověkem a zvířetem v rozumnosti**), ve schopnosti chápati pomocí pojmů (v *ξυνιέναι* 249 BC), a zcela Alkmaionovský jest dukaz pro nesmrtelnost duše (jak svědčí Aristot. *π. ψυχ.* I, 2, 405 a 29) v tom, že duše jest »primum movens«, jakž Platon začíná výklad svůj slovy (245 C), *Ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος· τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὴ τὸ αὑτὸ κινοῦν, ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτό, οὔποτε λήγει κινούμενον.* A slova hned následující: *Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως, ἀρχὴ δὲ ἀγένητον . . . . ἐπειδὴ ἀγένητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι* pronášejí myšlenku Anaximandrovu. Anaximander nejen prý poprvé stanovil pojem *ἀρχή* jakožto »principu«, t. j. počátku a podstaty všeho jsoucna, ale i zcela, jak učí Platon ve Faidru, prohlásil, že princip všeho pohybu a dění nutně jest věčný; neboť kdyby nebyl věčný, došlo by k zastavení pohybu, čímž by došlo k zastavení všeho dění a tím zase k nemožnosti, aby znovu začalo. S tím srv. zvláště slova Plat. Faidr. 245 D *τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε*

---

*) Srv. Zeller, Philos. d. Griech. I, 198, 5. vyd. **Lutosławski** Plato's Logic. str. 332 nn. a Natorp, Hermes XXXV, str 425—432.

**) Důrazné ono odlišování duševna a tělesna, které vine se celým mythem Faidra, má předchůdcem výklady v Gorg. 492 A nn., 523 D, 524 B.

*γίγνεσθαι δυνατόν, ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν συμπεσοῦσαν στῆναι καί μήποτε αὖθις ἔχειν ὅθεν κινηθέντα γενήσεται**).

A stejně již dávno postižen byl a zvláště Natorpem**) vytčen elejský ráz naší rozmluvy. Protiva dění či nikání a skutečného jsoucna, tak charakterisující filosofii Eleatů, ve Faidru nejvíce ze všech dialogů Platonových jest zdůrazněna; i antithesa *ἀλήθεια* — *δόξα* jakožto analogická protiva k antithese světa »onoho« a »zdejšího«, nádherný mythus, jenž líčí, jak vypadá to tam, kde skutečná »pravda« a skutečné »jsoucno« se nalézá, i jednotlivé výrazy některé jsou jako ozvuky velkolepé básně Parmenidovy. Výraz »elejský Palamedes« (261 D) jest zřejmá narážka na Zenona; i na str. 266 B nejspíše k němu se odkazuje jako k zakladateli dialektického postupu. I v jiných spisech Platonových (arci nikoli z první doby) nalezneme stopy nauky elejské — vždyť i základní pomysl Platonův, o ideách, kořen má v názoru elejském —, ale nikde nepřijímá učení ona Platon tak bez odporu a kritiky, jako ve Faidru. Tak ve Faidonu jest v první části leccos elejské filosofii příbuzného, avšak v dalším postupu díla (79 A) stanoví se odchylně od Eleatů (a také Faidra) *δύο εἴδη τῶν ὄντων* (měnící se jsoucno a neměnící se); tak již v Theaitetu vyskytuje se kritika elejské nauky, ale zvláště v Parmenidu a Sofistu jest důkladné posouzení elejského učení. I tato věc tedy nasvědčuje chronologii: Faidros před Faidonem, Theaitetem a jinými dialogy.

Vztahy mezi rozličnými dialogy Platonovými a dialogem Faidrem, o nichž posud jsme mluvili, týkaly se vesměs obsahu poměru jednotlivých rozmluv; jest však, jak patrno, možno ještě jiné vztahy mezi dialogy vyhledávati, týkající se totiž slovní stránky jejich, vyhledávati poměr dialogů co do stránky lexikální a slohové. Že náležitými a rozsáhlými studiemi o slohu Platonových spisů bylo by možno vyšetřiti leccos o chronologickém poměru jejich, čili přispěti tak k datování aspoň relativnímu určité rozmluvy, jest patrno samo sebou. Spisovatel, jenž tak dlouhou dobu jest činný, jako byl Platon, má jistě řadu větších změn i v slohové, syntaktické i lexikální stránce; jak to přirozenost lidská s sebou přináší, oblíbí si v jistém období některá slovíčka, úsloví, obraty a pod., kterých buď dříve neužíval, anebo kterých později zase zanechá, oblíbiv si jiná. Zvláště pak, když podává spisy většího objemu a pečlivě vypilované, prozrazují jejich relativní období nejlépe právě rozmanité slohové zvláštnůstky a libůstky, kterých nejméně autor jest si vědom a které téměř nevědomě si osvojil a oblíbil.

---

*) Dle domnění E. Rohdeho (Psyche, str. 464; srv. i str. 564) také třídění jevů duševních, jak podáno v našem dialogu, má předchůdce pythagorské.

**) Hermes XXXV, str. 421 n.

Pochopitelno jest odtud, že po starších pracích o slohu Platonově, jako Heindorfově, Astově, Schneiderově, Buttmanově, Zellerově (v Platon. Studien) za novější doby nedochází, alespoň ne často, k pracím, které by pečlivě a podrobněji stopovaly opravdu slohovou stránku Platonových děl, avšak že se ujaly spíše práce tak řečené »stilometrické«, t. j. statistická šetření a vypočítávání, budovaná dle toho, jak často vyskytují se v jednotlivých spisech jisté částice, kratičká úsloví a pod. Šetření taková konati lze zajisté mnohem snáze nežli pozorování o vlastním slohu Platonově. Mimo to zdálo se, že slibují dvojí kořist: býti jednak spolehlivým vodítkem při rozhodování otázky authentičnosti jednotlivých rozmluv, jednak bezpečným ukazatelem pořadu, v jakém Platon díla svá sepsal. Literaturu této statistiky výrazů a obratů u Platona zahájil v Anglii již r. 1867 Lewis Campbell*) a v šlépějích jeho Thompson, avšak zůstali dlouho v ostatní Evropě neznámi. V Německu začali samostatně tímto způsobem pracovati Dittenberger a Schanz, a netrvalo to dlouho, následovala jich celá řada pracovníků: Roeper, Jecht, Frederking, Baron, Gomperz, Lina, Hoefer, Const. Ritter, Kugler, Walbe, v. Arnim, Lutosławski a j. v. Nadpisy prací jejích nalezne čtenář pohodlně a úplně spořádány ve velkém spise Lutosławského. Pracováno bylo s chutí: vypisováno, počítáno, procenta určována a dedukce činěny, práce Campbellovy a j. překládány a — dostavila se reakce proti celému počínání. Kritiků, a to skepticky na celou methodu se dívajících, nescházelo ani dříve již. Tak na př. Zeller**) již r. 1887 ukázal na výtěžcích dosavadních, že nikam nevedou; na př. dle statistiky Dittenbergerovy byl by prý pořad dialogů Theaitetos, Sofistes, Politeia a Zákony rozmanitý, dle toho, ke které částici přihlížíme:

καὶ μήν:	Z. Th. P. S.
ἀλλὰ μήν:	Z. Th. S. P.
γὲ μήν:	P. Th. Z. S
τί μήν:	P. Z. Th. S.
ἀλλὰ ... μήν:	Z. Th. S. P.
μήν (vůbec):	Th. Z. P. S.,

*) Nejprve ve vydání Plat. Sofisty a Politika (Oxford 1867), pak v Platos Republic, the Greek text edited with notes and essays by B. Jowett and Lewis Campbell, 3 svazky (essaye se nalézají ve svazku II.), Oxford 1894 a později zase v práci o Parmenidovi v Classical Review 1896 i v jiných novějších pracích, jež nalezneš oznámeny v Revue des études grecques XI, 77 a ve spise Lutoslawského.

**) Kritisoval stilometrická šetření v těchto pojednáních: Über die Unterscheidung einer doppelten Gestalt der Ideenlehre in den plat. Schriften (Sitz.-Ber. d. Preuss. Ak. d. W. 1887, 197—220); dále v Arch. f. Gesch. d. Philos II, 1889, str. 677 nn., jakož i ve Phil. d. Griech. II, 1 (4. vyd.), str. 406 nn., konečně pak v článku: »Sprachstatistisches« (Arch. f. G. d. Philos. XI, 1898, str. 1—12).

t. j. skoro všecky možné permutace a pořádky, jen ne — ten, který udává Dittenberger (str. 326) jako pravý, totiž: Politeia, Theaitetos, Sofistes, Zákony! Z kritik jiných novějších pozornosti zasluhuje úsudek zvláště Susemihlův*) a pak poznámky Natorpovy**).

Nelze nijak pochybovati, že podobné statistické práce nejsou bez ceny; vždyť jsou to aspoň jistá šetření o slohu, při nichž subjektivní odhady a předsudky jsou vyloučeny. Nelze však pochybovati, že hodnota jejich větší nebo menší závisí na dvou věcech: co se volí za předmět a jak se dělají dedukce ze získaného materiálu.

V druhé příčině jest jasno, že nutno obezřetně srovnávati nikoliv absolutní čísla, nýbrž čísla poměrná, že čísla malá a malé difference obyčejně nic bezpečnějšího nám nepovědí, že proto třeba míti co největší počet rozmanitých šetření, a to, pokud možná, slohově významných; posléze třeba míti na paměti, že stilometrie snad dovede určiti jednotlivá větší období v tvorbě spisovatelově, ale nijak s bezpečností pořádek rozmluv ve společném nějakém období, vůbec pak míti na paměti, že důvody odtud čerpané mohou rozhodovati teprve v druhé řadě, ježto nesmíme si vývoj autorův a priori představovati lineárně, jakoby pokračoval od malého užívání k stále častějšímu a častějšímu užívání téhož obratu, anebo jakoby naopak stále v oblibě jeho ustával víc a více, nýbrž pomníti, že tu mohou se vyskýtati jistá upouštění, vlnovitě se střídající s návratem k užívání týchž úsloví.

Jestliže vůbec s výtěžky stilometrickými pracovati jest co nejopatrněji, platí to tím více ve příčině Faidra, jak ostatně z novějších badatelů, zvláště Natorp***) správně podotkl. Faidra nelze prostě postaviti na týž stupeň co do slohu s jinými dialogy Platonovými, poněvadž Platon chtěje tu ukázati vyvýšenost filosofické dialektiky nad pouhou řemeslnou a sofistickou rhetorikou, snaží se dodati vzletu i slovní formě, neváhá užívati hojně poetických slov a obratů a usiluje o živost a pestrost výrazů. Hledíme-li však k oněm stránkám slohu, na něž poetický, vzletný ráz nemohl míti vlivu buď vůbec anebo aspoň ne značného, na př. hojnosti attrakce v relativních větách, užívání částic, zásobě slov (s vyloučením výrazů poetických) atd., jsme nakloněni — jestli již vůbec z tohoto momentu nějakých dedukcí se odvážíme — klásti Faidra dobou před Symposion, Theaiteta a Stát.

---

*) Neue plat. Forsch., str. 33 n.

**) Philosoph. Monatshefte XXV, str. 341 nn., Arch. f. G. d. Phil. XI, 1898, str. 461—464. XII, 1899, str. 1—49, 159—186, XIII, 1900, str. 1—22.

***) Hermes XXXV, str. 386 nn. a Arch. f. G. d. Philos. XII, str. 170—178.

Avšak v tom, jak činiti dedukce, není jediné nebezpečenství stilometrického bádání. Jak řečeno, jiná hlavní nesnáz tkví v tom, jaké zvláštnosti slohové mají se zvoliti k tomuto zkoumání. Patrně jest nutno, jak právě doloženo, aby pozorované úsloví co nejméně záviselo na obsahu dialogů, po druhé pak aby vyskýtání jeho bylo co nejčastější. To také uznávali Dittenberger, Schanz, Arnim, Natorp a j. Neboť úsloví, které řídí se dle rázu a obsahu dialogu, bude již proto vyskýtati se v jednom častěji než v druhém, a přece pro chronologický sled rozmluv odtud nic nelze vyvozovati. Rovněž tam, kde bychom odkázáni byli na úsloví vůbec zřídka se vyskytující, byl by jakýkoli závěr, z malých čísel činěný, příliš odvážný, ježto vliv náhody není nijak vyloučen. Schanz doporučoval, aby se k šetření volila úsloví synonymní, a zkoumalo, ve které formě v kterých rozmluvách si Platon více libuje, i zvolil sám k tomu *ἀληθῶς* proti *ὡς ἀληθῶς* a *ὄντως* proti *τῷ ὄντι*. Myšlenka zajisté jest vhodná, ale (pokud se tkne dvojice *ὄντως* — *τῷ ὄντι*) aspoň v provedení nevyhovuje požadavku prvnímu, aby úsloví zvolené bylo co nejméně závislé na obsahu a rázu dialogu. Arnim zvolil ke zkoumání svému slůvka a obraty, naznačující odpověď kladnou; zajisté vhodně, ale nutně ovšem odpadly pak téměř úplně z usuzování těch Apologie, Timaios, Kritias, Zákony (kniha V. a XI.). Nicméně pro datování Faidra dochází k velmi pozoruhodným výsledkům, které mínění naše o době dialogu toho podporují. Srovnávaje rozličné způsoby (celkem pět), jimiž odpověď »ano« jest v Platonových rozmluvách vyjádřena a v jednotlivých těch způsobech zase rozmanité způsoby naznačení, nalézá napořád, že Faidros nijak se neshoduje s dialogy nejprvnějšími, za to však že zvláště tam, kde možná najíti jistý způsob odpovědí, který Platon pak opouštěl, ale v posledních dílech zase si oblíbil, anebo, kde jistého obratu s větší a větší zálibou užíval, Faidros jeví se jako dialog prostřední doby. Odkazuje k pojednání samému, uvedu tuto aspoň tyto doklady. Odpovědi *καὶ μάλα, μάλα γε, καὶ μάλα γε* a pod. vůbec se nevyskytují v Kritonu, Protagoru, Hippiovi, Menonu, Kratylovi, Lysidovi, Státu I. Vyskytují se, ale velice zřídka: v E u t h y f r o n u, C h a r m i d u, Euthydemu, G o r g i o v i, S t á t u II., Faidonu, Parmenidu (ve spisech, proloženým písmem naznačených, jen jedinkrát!). Častější jsou ve Faidru, Státu III.—IX., ale zase velmi řídké v Státu X, Sofistu, Politiku, Filebu, Zákonech (jedinkrát jen v kn. II., III. IX., v ostatních knihách vůbec nikoli). Podobně na př. »*ἀληθῆ*« a »*ἀληθῆ λέγεις*« ukazuje, že Faidros zaujímá mezi dialogy místo prostřední. A abych pro druhou věc uvedl doklady z Arnima aspoň dva, připomínám, že dle jeho statistiky v odpovědech u Platona zprvu vyskytují se obraty »*λέγεις*« (na př. *καλῶς λέγεις, κάλλιστα λέγεις* a pod.), kdežto synonymní obraty (jako *λέγοις ἄν, εἶπες, εἰπών, εἴρηκας* a pod.) zprvu vůbec se nevyskytují, ve Faidru a Politeii sice jsou, ale řídké, a teprve v Sofistu, Politiku, Filebu

a Zákonech jsou časté. A podobný zjev lze pozorovati v hojnosti odpovědí učiněných rhetorickými otázkami (πῶς δ' οὔ; πῶς γὰρ οὔ; τί δ' οὔ; τί μήν; atd.). V Kritonu, Euthyfronu, Protagorovi, Charmidu, Hippiovi menším, Euthydemu, Gorgiovi, Kratylu, Lachetu jest odpovědí takto učiněných asi 1/20; ve Faidonu, Symposiu, Lysidu, Faidru, Politeii, Theaitetu, Parmenidu asi 1/8, v Sofistu, Politiku, Filebovi a Zákonech asi 1/4. Krátce: ze statistiky Arnimovy vychází zcela zřetelně a souhlasně na jevo, že Faidros spadá dobou sepsání, pokud lze souditi z kriterií slohových, do střední periody činnosti Platonovy, mezi první a druhou cestu na Sicilii, a že jest časově blízký obzvláště dialogům Parmenidu, Theaitetu a knihám II.—IX. Politeie.

Arci nesmíme zamlčeti, že Arnim neznal ze spolupracovníků v stilometrii nikoho mimo Dittenbergera a Schanze, a že nejsou údaje jeho zúplna v souhlase se statistikou Ritterovou; ale Faidra se tato vadná stránka jeho šetření netýká a nelze přece mu upříti, že volil předmět stilometrický s důvtipem, s obezřelostí jej řešil a že s velikou opatrností činí závěry z pozorování svých. Tím také se Arnimova práce liší výhodně od jiných statistiků, z jejichž pozorování nemožno odvoditi si nějaký pravděpodobnější výtěžek. Neboť co mám s poněkud větší jen pravděpodobností souditi na př. z toho, že ve Faidru vyskytuje se 170 slov, která nečtou se v žádném jiném dialogu Platonově, anebo co plyne z (Campbellova) zjištění, že Faidros souhlasí co do dikce nejvíce s Timaiem, Kritiou a Zákony v užívání slov fysiologických (lékařských), slov vzatých z mluvy tragiků a slov majících náboženský nebo mystický význam? Zajisté jest zajímavo a povšimnutí hodno, že Platon ani ve Faidru ani v Symposiu neužil o ideách slova *ἰδέα*, nýbrž že pomáhá si především slovem *αὐτὸ τὸ* . . . ., ale odvážil by se někdo z toho činiti nějaký závěr? Tu mnohem zajisté zajímavější a významnější jest jiná maličkost podobná, že k označení Platonova filosofování poprvé ve Faidru (266 B, 276 E) se užívá slova *διαλεκτική*; před Faidrem nikde u Platona toho slova nečteme (jediný Menon má adverbium *διαλεκτικώτερον* 75 D) a ve Faidru naznačuje se výslovně, že se tu uvádí nový termín*). Ale arci také toto pozorování samo se zcela ztrácí proti stilometrickým pozorováním Arnimovým, ba i proti pozorováním o vyskytání se hiatu v Platonových rozmluvách. Již Blass**) totiž vypozoroval, že v některých rozmluvách Platonových pravidlo Isokratovo o vyhýbání se hiatu jest více, v jiných méně zachováváno, v některých (na př. i v Politeii) vůbec ho nedbáno. Tak téměř žádný hiat nenalézá se v dialogu Kritiovi, Sofistovi a Politikovi (ale dosti jich

*) V jiných rozmluvách, patrně pozdějších, jest jméno to zcela již běžné; tak v Euthydemu (290 C), Kratylu (390 C) Sofistu (253 D), Politiku (285 D, 287 A) a j.

**) Att. Beredsamkeit II², str. 426 n.

jest v Theaitetovi!), poměrně velice zřídka objevuje se ve Filebovi, Zákonech a Timaiovi. A tato pozorování Blassova novým šetřením potvrdil Janell*), jenž dospěl dle nich k úsudku, že i podle tohoto zřetele Filebos, Sofistes, Politikos, Timaios a Zákony jeví se jako díla nejpozdější. A tu pozoru zasluhuje, že ve Faidru rovněž již rady Isokratovy o vystříhání se hiatu dosti jest dbáno; arci bylo by možno ve Faidru věc si vysvětliti tím, že Platon, jenž tu právě prozrazuje zřejmě, jak tehdá Isokrata si vážil, z úcty k němu také v té příčině ho následoval, ale tím se nic nezmění na faktu, že od tohoto dialogu aspoň počíná pečlivější přihlížení k tomu, aby se nedopustil hiatu, a že Platonův Faidros i touto věcí hlásí se do doby pozdější, a nikoli do první doby Platonovy činnosti literární.

Zbývá vyvrátiti ještě námitky, které proti kladení dialogu našeho do doby pozdější, aspoň do střední doby činnosti Platonovy, byly vysloveny pro celkový prý ráz a nedokonalou komposici rozmluvy. Naznačili jsme, že již Schleiermacher (Pl W. I, 1, str. 69) nalézal známky toho, že Platon sepsal Faidra v mládí, v rázu dialogu (»in der ganzen Art und Farbe«), v náklonnosti k epideiktičnosti a k ostentaci své převahy, v hojnosti látky, která zračí se prý v tom, že filosof vyvrací řeč Lysiovu hned dvěma řečmi a na konec prohlásí všecky ty řeči za hříčku, v honosivé obšírnosti, s jakou se vyvracejí rhetorové, v plýtvání vnějšími příkrasami atd. Ani mythus ve Faidru se nalézající nemá prý názornosti Platonových mythů pozdějších a odlišuje se dithyrambickým tonem od klidu mythů v jiných rozmluvách, na př. i v Symposiu**). Komposice dialogu Schleiermacher neodsuzoval, naopak shledával ji spíše znamenitou; naproti tomu z těch, kdo kladli Faidra mezi dialogy nejprvnější, zvláště Usener***) vytýkal komposici několik vad a po něm stejně činil i Bonitz†). Dle nich spojení prvního dílu rozmluvy s druhým jest příliš volné a v druhém jsou mezery mezi jednotlivými oddíly příliš znatelné. Forma dialogická není dosti nenuceně provedena; neboť to, co Faidros poznamenává v celém rozhovoru, jest příliš nepatrné (i přirovnáme-li dialog ten k menším a časnějším dialogům jako k Lachetu, Lysidu, Charmidu), než aby bylo docíleno illuse skutečného hovoru dvou osob. Konečně přechody od myšlenky jedné ke druhé jsou často náhlé, nevyplývají z věci samé, nýbrž docíleny jsou pro-

*) Gualtherus Janell: Quaestiones Platonicae (Jahrb. f. class. Phil. XXVI. Suppl., str. 265 nn.).

**) Výtky podobné již za starověku byly dialogu našemu činěny. Scholiasta starověký na př. připomíná, že bylo vytýkáno: *ὅτι φιλονείκου νέου ἔοικεν εἶναι, κωμῳδοῦντος τὸν ῥήτορα καὶ εἰς ἀτεχνίαν αὐτὸν διαβάλλοντος· ἔπειτα καὶ τῇ λέξει κεχρῆσθαι ἀπειροκάλῳ καὶ ἐξωγκωμένῃ καὶ στρογγυλώδει καὶ ποιητικῇ μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτὸς ἐπεσημήνατο.* Srv. i to, co svrchu uvedeno o důvodech vnějších pro datování Faidra.

***) Na uv. m., str. 135.

†) Plat. Studien, 3. vyd. (Berlín 1886), str. 291 n.

středky vnějšími; tak na př. přechod k třetí podmínce řečnictví, psychologické znalosti (269 E—270 B), anebo přechod k požadavku logické spořádanosti řeči (262 C) a zvláště 265 A, kde Sokrates opraví Faidrovo *ἀνδρικῶς* v *μανικῶς*, aby mohl pomocí pojmu *μανία* dostati se k výkladu o tvoření pojmů. »Vedle předností, které jedině byly dostižitelny geniálnímu umělci, nalézáme nedostatky, v kterých poznáváme začínajícího umělce«, končí úvahu svou Bonitz; naznačuje tedy zřetelně, že jsou mu tyto nedostatky důkazem pro složení Faidra v počáteční periodě Platonova spisování. I Zeller, jenž sice neklade dialog náš na počátek Platonovy činnosti, nýbrž do r. asi 394 (před odchodem Isokratovým na Chios), ukazuje k »stopám mladistvosti« autora jednak v tonu a rázu dialogu, jednak i v obsahu; některá učení nejsou tu ještě dost určitě vyslovena, jak právě bývá v prvním nadšení z nějakého objevu. V druhém díle stanoví se prý teprve základy vědeckého postupu; jméno dialektika zavádí se tu jako něco nového atd. Nicméně, dodává Zeller, nelze si mysliti, že by na př. dialogy Euthyfron. Lysis, Laches, Charmides, Protagoras nebyly dříve sepsány než Faidros, jenž je filosoficky i formálně daleko převyšuje. Mnohem obezřeleji u nás A. Hošek*), ač uznává komposici Faidra za »velezdařilou, ano velkolepostí zajisté obdivuhodnou«, vedle toho však kárá v podrobném provedení »některé drsnatosti«, zvláště několik drsných přechodů (jako 242 B, »kde násilným způsobem příčina se béře ke druhé řeči Sokratově«, a jako Bonitz 257 C, 265 CD a 270 AB), přece neodvažuje se z toho »rozhodovati o době, kdy složen a napsán byl Faidros«.

A zajisté plným právem; neboť vyvozovati z vad buď oekonomie anebo disposice některého dialogu, že proto spadá do mládí Platonova, jest zjevný paralogismus, jenž má zamlčenou návěst horní, že Platon čím byl starší, tím také skládal díla v každé příčině, tedy i také co do komposice atd., bezvadnější, návěst to, která sama arci není nikterak samozřejmá ani dokázaná, a která nad to pak se obrací prostě (!) v soud, že tedy dílo vady podobné mající, nutně z mladších let se datuje. Zajisté postačí ukázati k základu toho paralogismu a není potřeba široce dokazovati, kterak z básnického, dithyrambického a pod. rázu dialogu, z chyb v komposici nebo v propracování předmětu o čase složení dialogu nic (ani pro ani proti) nelze vyvozovati. Nebylo by potřebí popírati tyto a podobné vady Faidra; i kdybychom je mohli uznati šmahem všecky, důkaz pro časné složení dialogu našeho by nijaký odtud nevyplynul, a také tedy žádná námitka proti datování, které jsme z jiných důvodů hleděli vyvoditi. Ale — a to jistě za zmínku stojí — ani tolik nelze nám uznati, že by všecky tyto kárané věci opravdu také výtky zasluhovaly.

*) Kterak souvisí Platonovy rozmluvy řečené »Faidros« část druhá s částí prvou? Programm c. k. reál. a vyš. gymnasia v Chrudimi 1875, str. 9 n.

Co se tkne nejprve výtky, jež vyskytla se již za starověku, od Schleiermachera a jiných byla opětována, že dialog náš kypí vzletnou, poetickou dikcí, ostentací atd., to jednak nejen jsou věci příliš subjektivného odhadu — vždyť na druhé straně zase Schleiermacherovi mythus Faidra*) nemá dosti názornosti — jednak však zcela přirozeně souvisí se zvoleným thematem i kresbou protivníků Platonových, rhetorů, jejichž duchaprázdnému bombastu Platon se i vysmíval i dovedl stavěti v protivu opravdový vzlet svých řečí. Neboť kdyby poetický ráz podmíněn byl jedině (anebo aspoň především) mládím Platonovým, proč nejsou ony malé dialogy, které téměř obecně kladou se do první doby Platonova tvoření, ne-li více, aspoň tak plny »poetického vzletu«, jako Faidros, a proč i v dílech tak pozdních, jako v Timaiu, i Zákonech nalezneme stati, vzletnou fantasii autorovu prozrazující a poesií kypící? Jestliže se pak Schleiermacher pozastavoval nad tím, že, když Platon dal Sokratovi vyvrátiti řeč Lysiovu dvěma řečmi, na konec prohlašuje to všecko za »hříčku«, nutno připomenouti, že slovo *παιδιά*, *παίζειν* vývojem rhetoriky nabylo již jiného, širšího smyslu, asi = vědomě si pohrávati s mythem nebo jinou látkou, zbásniti si, a *παιδιά* = plod volné chvíle, tedy leda »hříčka« *bono sensu* **).

A což ony výtky, činěné komposici dialogu? Má-li se komposice náležitě stanoviti, nutno bez předpokladů, jedině dle slov Platona samého stanoviti si disposici dialogu a postup myšlenek, resp. vyvinování vlastní idee celé rozmluvy. Ačkoli nelze si naříkati, že by Platon byl nenaznačil dosti srozumitelně, kde končí předchozí a kde počíná následující oddíl úvahy, i který výrok pokládá za odůvodněný a který za nesprávný, co činívají pravidelně badatelé Platonovi, filologové i filosofové? Místo, aby dle poukazů autorových stanovili komposici i stavbu dialogu, téměř pravidelně vycházejí od jistého »účelu dialogu« a tento svůj proleptický stanovený »účel« hledí pak všemožně najíti zdůvodněný i komposicí, kterou arci více méně prokrustovsky snaží se předpokladu svému přizpůsobiti. A takovýchto apriorních téměř »účelů« lze si vybudovati celé množství, a dle toho pak také vypadne rozličně ono hledání komposice dialogu a jeho vad nebo výtečností. Kolik zajisté rozmanitých »účelů« bylo také u našeho dialogu stanoveno!

---

*) K správnému pochopení významu i hodnoty a dokonalosti toho mythu srv. Jul. Deuschle: Über plat. Mythen, insbesondere den Mythos im plat. Phädrus, Hanau 1854, Th. Kindelmann: Der philos. Gehalt d. Mythus in Pl.'s Phaedr. (Progr. něm. gymn. Kroměřížského 1881) a Fr. Lukas: Der grosse Mythos in Pl.'s Phaedrus (Philos. Monatshefte XXIV, 1887, str. 292—315).

**) Na tuto změnu významu uvedených slov (za jiné příležitosti) dobře upozornil A. Gercke (Hermes XXXII, 1897, str. 355 n.).

Již starým vykladatelům činilo potíž naznačiti určitě vlastní předmět Faidra; patrno to z druhotných označení, která při nadpise v rukopisech nalézáme (brzy ἢ περὶ ἔρωτος, brzy ἢ περὶ ψυχῆς, brzy ἢ περὶ καλοῦ), patrno i ze slov Hermiových (p. 64). Vykladatelé patrně se domnívali, že hledati jest vlastní obsah dialogu v prvním díle jeho, a thema druhého dílu, rhetoriku, čili sdílení myšlenek s jinými lidmi, ponechávali stranou, jako věc podružnou. Na stanovisku podobném stál ještě Schleiermacher (Platons Werke II, 1, str. 65), soudě, že vyjasnění pojmu rhetoriky jest jen vedlejší moment, a celý dialog že vlastně chce vyvinouti pojem dialektiky, chce dokázati, že filosofie (= dialektika) jest věc nejvyšší a základem všeho vznešeného a krásného. Chvála filosofie a doporučení jejího pěstování, toť prý účelem Platonova Faidra. Schleiermacherovo pojímání přijal S. Ribbing*). Určení pojmu filosofie v Platonově toho slova smyslu, to jest i podle něho »hlavní účel rozmluvy«, to jest myšlenka, která jest pojítkem mezi jednotlivými oddíly dialogu, a její vyvinutí je resultátem dialogu**). Právem poznamenal o této Schleiermacherově domněnce již Bonitz (str. 277 nn.), že by stejný výklad bylo možno učiniti — ba větším právem — i o jiných rozmluvách Platonových (Symposiu, Gorgiovi, Euthydemovi, Faidonu atd.) A vskutku, co každý, kdo četl Faidra a srovná s ním pojímání Schleiermacherovo, vycítí hned, jest přílišná obecnost these Schleiermacherovy. Schleiermacherovo určení jádra dialogu není pochybené v obsahu, ale jest tuze obecně formulováno, než aby se hodilo jen na dialog ten. Ve Faidru jde zajisté o to, ukázati k ceně a důležitosti filosofie, ale nikoli v celém rozsahu, nýbrž jen k ceně filosofie, pokud jest nezbytným základem pravé rhetoriky a veškerého sdílení myšlenek, veškerého poučování.

Proti Schleiermacherovi pokládal Ast za vlastní tendenci Faidra kritiku sofistické rhetoriky. Hermann***) pak se domníval, že jednotnou ideou základní jest »směr vzhůru«, úsilí po pojmu a po pravdě v pojmu obsažené, jež má pronikati všecko snažení lidské, kdežto o lásce a krasořečnění že se v dialogu tom ukazuje, kterak zasluhují zavržení, jakmile se řídí jen poživavostí.

*) Genet. Entw. d. plat Ideenlehre II, str. 216 n.

**) V této formulaci jest myšlence Schleiermacherovské blízký též Pavel Seliger (Platons Phaidros. Arch. f. Gesch. d. Philos. IV, str. 215—238). Podle něho chtěl Platon v prvním díle ukázati, jak jeví se v člověku filosofický pud, jejž pojal jako touhu duše po ideách, které zřela v předpozemském žití svém. K tomu připojil v druhém díle vylíčení dialektické methody, tak že, poněvadž úvahou o filosofickém pudu člověka byl veden k spekulaci o bytování a nesmrtelnosti duše, dvěma to předmětům filosofickým důležitosti nedostižné, úvahy ty doplnil i výklady o methodě své filosofie; ve Faidru podal prý Platon náčrtek své filosofie vůbec.

***) Gesch. u. Syst. d. Plat. Philos., str. 515.

Mínění to není arci třeba široce kritisovati; v první části výroku Hermannova bylo by lze užiti stejně o každém dialogu Platonově, a pokud se týče lásky a »krasořečnění« není mínění Platonovo podáno ani přesně, ani úplně.

Jinak Steinhart; hledal základní myšlenku rozmluvy naší v protivě vyššího snažení duše, k ideálu směřujícího, a bezideového počínání praktického rozumu, jenž přestává na cílech podřízených a třebas nemravných*). Dosti podobně pokládal Susemihl**) za punctum saliens Faidra *ἀνάμνησις* a za myšlenku základní poměr ideálního základu našeho poznání k přirozeným jeho podmínkám, z nichž přední místo má sdělení. Pro mínění Steinhartovo, avšak s modifikací dle Susemihla rozhodl se G. Hinze***), kdežto dle Vonneilicha†) jest těžištěm celé rozmluvy nauka o nebeském životě duší a o věčnosti, a úmyslem Platonovým prý bylo právě podle oné nauky o božském původu rozličnosti povah a duší lidských atd. ukázati, že jedině filosofie může vésti k správnému životu, kdežto rhetorika z téže příčiny k účelu tomu se nehodí††).

K myšlence, Astem a Schleiermacherem vyslovené, v podstatě vrátil se Usener†††) a jen ji spojil a dále rozvedl. A podobně zase myšlenku, kterou naznačil B. Überweg ve známém svém »nástinu dějin filosofie«, počínaje vylíčení Platonovy nauky o ideách Faidrem, poněvadž prý v něm »nauka o ideách symbolicky naznačena«, přijal za vůdčí Karel Wenzig*†) a snažil se ukázati, kterak v této rozmluvě jest podán »krátký orientující přehled«, jakýsi »úvod« do nauky o ideách. V podrobném pak rozboru dochází k výsledku, že základní myšlenka dialogu jest vylíčení nauky o ideách jakožto vědění ideálu v člověku. Ideál ve formě vnímatelného krásna probouzí se v člověku jako tucha, z níž člověk znenáhla povznáší se k pochopení ideálu toho jakožto pravdy. Krásou tedy spěje člověk k pravdě a každé umění vede jej k postihnutí tohoto ideálu v jeho nitru, avšak k plnému uvědomění tohoto ideálu vésti může jedině to umění, jehož zákony jsou zároveň zákony čistého myšlení sama, totiž umění pravého řečnictví.

*) V úvodě k překladu Müllerovu. IV. svazek, str. 21.

**) Genet. Entw. I, str. 275 nn.

***) Über Plan und Gedankengang in Platons Phaedrus. Diss. Královec 1874.

†) De Phaedri Platonici aetate argumentoque. Diss. Malachini 1872, str. 28 n. V jádře souhlasně s ním Faidra pojímá i Horn (na uv. m., str. 205—236).

††) Dosti podobně John B. Burry (Questions connected atd. str. 83) pokládá za tendenci dialogu určiti, jak látku tak formu ideální rhetoriky; ideální rhetorika však jest ta, která vede duši k její sféře, k světu idejí, kterému jest příbuzná.

†††) Na uv. m., str. 135.

*†) Die Conception der Ideenlehre im Phaedrus bildet den einheitlichen Grundgedanken dieses Dialogs und liefert den Schlüssel zum Verständnis der Platonischer Ideenlehre überhaupt. Diss. Vratislav, 1883.

Posaváde uvedené výklady o účelu dialogu našeho kladly účel buď jediný vůbec, anebo aspoň jediný hlavní; ale jest dosti badatelů, kteří stanoví účelů více. Tak dvě themata spracovaná ve Faidru nalézali již Georgii*), Socher**), dva cíle výkladu Platonova také Otto Steinwender***) snažil se dokázati: negativní a positivní. Negativní účel prvního dílu rozmluvy jest zamítnouti Erota v obyčejném jeho smyslu, negativní výsledek druhého dílu jest odmítnutí rhetoriky. Positivní výtěžek první části jest důkaz, jaké požehnání přináší Eros, druhé pak části odůvodnění pravých norem sdělování myšlenek. A svazek, který jednotí obě části, hledati jest v positivní tendenci jich, a tedy souvislost obou dílů tkví v důkazu, že Eros jest základem nejdokonalejšího a jedině požehnání přinášejícího sdělování myšlenek, které záleží v ústní řeči, obracející se k jednotlivé schopné osobě. Z novějších vykladatelů Faidra dvojí účel klade na př. Holzinger†), podle něhož Platonovi šlo o to, aby přednesl svou filosofii a vedle toho také své mínění o rhetorice pověděl, nešlo mu však o zničení protivníků; vždyť za konkurrenty své je ani nepokládal.

Snad můžeme přestati na těchto dokladech různosti v míněních o účelu dialogu našeho. Jestliže však nepředpojatě provedeme analysu dialogu, postupujíce v stanovení komposice, jak Platon sám to nám naznačuje, nejen dojdeme k jednoduché, základní myšlence, ale také shledáme disposici a stavbu celého dialogu, když ne právě vynikající, aspoň zcela pěkně provedenou.

Dialog Faidros — necháme li stranou úvod (227—230 E) a závěr (277 A—279 C) — člení se bez namahání ve dva oddíly, které navzájem na první pohled obsahem nejsou nijak souvislé a které zdají se býti spojeny jen vnějším způsobem, totiž přechodnou částí 259 B nn. Když totiž Sokrates pronesl druhou řeč na Erota, a Faidros, velebě ji, vyslovil pochybnost, zdali by Lysias vůbec dovedl složiti něco podobného, a prohodil při tom, že Lysias ostatně snad vůbec se vzdá spisování řečí, když mu to bylo vytčeno od jakéhosi politika: tu hájí Sokrates skládání řečí. Nezasluhuje prý odsouzení skládání řečí samo, nýbrž jen skládání řečí špatných, nikoli však řečí řádně a pěkně složených. A touto poznámkou jest učiněn přechod k otázce, které jsou požadavky, jež nutno činiti na řeči pěkné a náležitě složené, otázce, jejíž zodpověděním obírá se druhý oddíl Faidra.

---

*) Plat Werke I, str. 53—57.

**) Über Plat. Schriften, str 391 nn. Proti nim určitě již Jul Deuschle v pojednání: Über den inneren Gedankenzusammenhang im Phädrus (Zeitschr. f d. Alterthumswiss 1854, str. 25—44), jež ani dnes ještě není bez ceny.

***) Über den Grundgedanken des platonischen Phaedrus (Progr. Mariahilfer Comm-R.-O. Gymn.). Ve Vídni 1876.

†) Na uv. m., str. 674

A jako toto hlavní rozdělení samo sebou, bez namahání a bez dlouhého uvažování se podává, tak i patrné jest článkování další, oddílu prvního, jenž má předmětem řeč Lysiovu o lásce, a kritiku Sokratovu i praktické ukázky, jak asi mělo thema, jež Lysias si zvolil, býti zpracováno. Článkováno jest tu tedy zase na dvě části, a toto »dichotomické«, smím-li tak říci, rozvržení, jest i dále provedeno v oné části Sokratova posudku Lysiovy řeči; neboť nejprve (prvou řečí) Sokrates podržuje thema Lysiovo, že sluší zavděčovati se více nemilujícímu než milujícímu (231 A—234 C), a omezuje se, jak výslovně naznačuje 235 E n. a 236 D*), jen na stránku formy řeči se týkající (234 D—241 D). Avšak pak, již na odchodu »rozmyslí se« (241—243 E) a od hodlá se k palinodii na Erota (243 E—257 B), k slavné své řeči, kde podán jest krásný mythus o duši lidské a původě zápasu v ní mezi tužbami nízkými a vznešenými**).

Také druhý díl dialogu rozdělen jest ve dva menší oddíly, jak' to opět Platon sám naznačuje na konci prvního oddílu slovy: *Οὐκοῦν τὸ μὲν τέχνης τε καὶ ἀτεχνίας λόγων πέρι ἱκανῶς ἐχέτω.* První oddíl sahá od p. 259 E—274 B, druhý od 274 B—278 C.

Na počátku prvního oddílu zřetelně naznačuje se thema: jak třeba řeči skládati a spisovati, aby byly krásné a náležité? I odpovídá se pak k otázce této, že třeba, aby řečník znal svůj předmět (260 A). Nejvyšší cíl rhetoriky v plném významu či v plném rozsahu pojmu, jak bychom dnes řekli, jest vytvoření pravého vědění, postižení pravdy. Ale rhetorika může vytvořiti pravé vědění jedině tehdá, jestliže zakládá se na pravém poznání. Kde nemá takového cíle anebo takového základu, tam *οὐκ ἔστι τέχνη, ἀλλ' ἄτεχνος τριβή* (260 E). Podstata rhetoriky tkví — řekli bychom moderně — v suggesci či jak Platon dí, ve »vodění duší« (*ψυχαγωγία*) posluchačů i má býti vůdkyní lidstva k pravému vědění lidskému, filosofii.

Po té vyšetřují se požadavky či podmínky, za nichž může rhetorika dostáti tomuto úkolu. Podmínky ty jsou dvojí: logické a psychologické. K logickým náleží: 1) přesné vymezení toho, oč jde, o čem chceme se s druhým dorozuměti, po

---

*) Sokrates liší (235 E n.) výslovně mezí látkou řeči (*εὕρεσις*) a formou, t. j. disposicí a provedením řeči (*διάθεσις*), i staví se zprvu, jako by Lysias nebyl chybil se s cílem v obou příčinách (*Φίλτατος εἶ καὶ ὡς ἀληθῶς χρυσοῦς, ὦ Φαῖδρε, εἴ με οἴει λέγειν ὡς Λυσίας τοῦ παντὸς ἡμάρτηκε καὶ οἷόν τε δὲ παρὰ πάντα ταῦτα ἄλλα εἰπεῖν*). Dále pak před první řečí svou výslovně naznačuje, že zamýšlí, ač nerad, mluviti o témže předmětě, jako Lysias: *'Αλλ', ὦ μακάριε Φαῖδρε, γελοῖος ἔσομαι παρ' ἀγαθὸν ποιητὴν ἰδιώτης αὐτοσχεδιάζων περὶ τῶν αὐτῶν.*

**) Také druhá řeč Sokratova jest pendant, a to co do formy i co do obsahu, proti řeči Lysiově, co do obsahu (pouze) pendant proti první řeči Sokratově. To dobře s odkazem na p. 243 BD a 265 A připomenul Holzinger (na uv. m., 669 pozn. 2) proti Thedingovi (Die Bedeutung der Reden in Pl.'s Phaedrus. Prog. reál. v Hagenu, 1883).

případě, co chceme mu vysvětliti (263 A nn); 2) náležité spořádání a organická souvislost jednotlivých dílů řeči nebo rozpravy (264 A nn.); 3) náležité shrnutí rozmanitých věcí v jediný pojem a jeho určení, jednak zase náležitý rozbor složitějších celků (265 nn.), čili, dnešním terminem řečeno, náležitá synthese a analyse (předpokládající ovšem abstrakci a determinaci). Z psychologických podmínek (270 D nn.) vytýká Sokrates že jest nutno, aby rhetor znal rozličné vlastnosti a zvláštnosti duší, na něž chce působiti, a věděl, který druh a způsob řeči nejlépe se hodí které vlastnosti duševní jeho posluchače, aby se zdarem mohl dosíci svého cíle.

Takto jeví se Faidros Platonův článkován zajisté každému, kdo nepředpojatě a bez umělůstkování stopuje disposice jeho třebas při prvním čtení. Také pak při bližším zkoumání této disposice neukazuje se potřeba nějak pochybovati, že tak vskutku Platon thema své si rozčlánkoval. Ale obtíž vlastní, pro niž napsáno již tolik pojednání a vynaloženo důvtipu nejen od filologů, ale i filosofů, jest: hlavní dva oddíly jeho, zdá se, spolu vniterně nesouvisí; máme tedy uznati dva předměty spekulace filosofické, dvě themata, či přece jen jediné thema, anebo aspoň jediné thema hlavní? A je-li tomu tak, kterak souvisí první část s druhou?

Že první díl Faidra úzce souvisí s druhým a že se má k němu jako praktická ukázka k zásadám abstraktně vyvozovaným v díle druhém, anebo, jinak řečeno, jako konkretum, z něhož abstrahují se poučky, podávané v díle dalším, bylo již dávno poznáno, třebas nebylo takto výslovně formulováno, jak jsme teď právě učinili*). Tak již Schleiermacher (str. 62) soudil, že obě řeči Sokratovy ukazují, jak dle daných okolností rozličnými cestami musí se snažiti řeč jímati a vésti posluchače, tak Bonitz (již v prvním vydání, a opět ve 3., str. 281 nn.) ukazoval k tomu, že první díl obsahuje nutný předpoklad, na němž druhý díl jest zbudován, tak i Deuschle (na uv. m., str. 38 n.) pravil, že první díl jest basis pro díl druhý a že ve všech podstatných bodech lze ve druhé řeči Sokratově nalézti určitý vztah a zřetel k podstatným požadavkům druhého dílu, takže »účel a základní myšlenka Faidra jest docíliti na podkladě nauky o duši vědecky zdůvodněné sprostředkování mezi filosofií

*) Ostatně, že takovýto poměr jest mezi oběma oddíly, poměr praxe a theorie, konkretna a abstraktna, Platon zřejmě pověděl sám v tomto dialogu (262 CD): »A náhodou zvláštní, jak se podobá, byly proneseny ty dvě řeči, které jsou příkladem, jak ten, kdo zná pravdu, hravě dovede řečmi sváděti posluchače své.« Ta slova přece zcela zřetelně ukazují, že první díl jest »paradeigmatický« pro theoretické výklady druhého dílu, kterak řečnictví jest umění »duševodné«, psychagogické. Schleiermacherově a Natorpově domněnce, že jen první dvě řeči jsou vskutku παραδείγματα, o třetí že to Platon nemyslí opravdově (Philologus XL, 1881, str. 435), nemohu přisvědčiti.

a jí nejbližšími činnostmi lidského ducha, z nichž rhetorice náleží místo nejvýznamnější.«

Shrnujeme: Předmětem a to jediným předmětem či »účelem« Faidra Platonova ukázalo se nám, když vlastními pokyny Platonovými jsme se orientovali ve stavbě jeho dialogu, úsilí vyložiti, že pravá rhetorika předpokládá filosofii anebo obráceně, že pravá filosofie jakožto pravá »διαλεκτική« jest také jedině schopna docíliti toho, oč usiluje rhetorika, ovlásti duši posluchačovu, a to nejen ovlásti co nejdokonaleji, ale také co nejušlechtileji a vésti ji k nejkrásnějšímu cíli, po němž každá duše tím více touží, čím jest moudřejší (»čím dokonaleji vnímala ideje věčné«), po poznání pravdy. Krátce, předmětem Faidra jest, vystihnouti pojem pravé rhetoriky v přesném, ideálním slova smyslu a v náležitém rozsahu. Nelze neviděti tento vlastní předmět dialogu*), jakmile nepředpojatě uvážíme, že podnětem k vlastnímu hovoru mezi Sokratem a Faidrem jest záliba mladého Faidra pro rhetoriku; za »paradeigmata« volí se tři řeči, které co do stránky rhetorické jsou postupně seřaděny; že sotva proslovena byla druhá řeč Sokratova, přes veškeru zajímavost a důležitost jejího obsahu, ihned přistupuje se k theorii řeči, k jakémusi nástinu rhetoriky samé aspoň potud, že se snaží vystihnouti hlavní podmínky rhetoriky pravé.

Po této úvaze, tuším, můžeme důvodně hájiti, že ani komposice dialogu nejeví se tak nedokonalou, abychom v tom zřeli nějaký důvod, jenž by radil klásti Faidra na počátek tvorby Platonovy. A co se konečně týče výtek v podrobnostech stavby dialogu, zejména oněch přechodů, které prý jsou příliš příkré a více vnějšími prostředky dosaženy, neomlouváme všecky; připouštíme, že přechod p. 265 CD a rovněž přechod p. 270 A nn. jest příliš náhlý, ale nezdá se nám závadným přechod p. 262 C, jak Bonitz tvrdí, ani nezdají se nám p. 242 B a 257 »násilnými« přechody, jako Hoškovi. Neboť náhlost přechodu p. 242 B, kde Sokrates zdánlivě nedokončiv ani řeči první, obrací se hned k palinodii, jest zcela správně motivována tím, že Sokrates nechce kritisovati než formální stránku Lysiovy řeči (a to také první řečí učinil). Ale nekritisovati nemravného obsahu a tendence řeči Lysiovy Platon si přece nemohl odpustiti, a proto odbyv první stránku, formální, zcela správně a »nenásilně« podává kritiku také obsahu druhou řečí Sokratovou. »Náhlost« přechodu jest

*) Disposici, jak jsme provedli svrchu, celkem souhlasně a proto také i »účel« dialogu shodně určili (až na menší modifikace) Deuschle, zvláště Bonitz, Horn (Platonstudien str. 205—236), A. Hošek (uv. m.) J. V. Novák (Platon. u. die Rhetorik str. 485, 491) a v českém pojednání: »Jak může řečnictví státi se uměním duševodným« ve Sborníku prací filologických, str. 137 - 148. Naproti tomu nemůžeme uznati odchylnou disposici, jak ji učinil B. Förster (Quaestio de Plat. Phaedro. Diss. Berlín 1869), za správnou.

tu jen zdánlivá, a dána obsahem druhé řeči. A podobně není náhlý přechod mezi prvním a druhým dílem Faidra (257 C); pokud lze tu mluviti o »náhlosti«, jest podmíněna obsahem druhého a vlastního dílu, jenž abstraktně má stanoviti pravidla jevící se na řečech, jež jako příklady byly předeslány. Platonův Faidros jest totiž v celku svém budován jako jiné dialogy Platonovy, methodou (Sokratovi tak oblíbenou) induktivní, jen ve větších rozměrech; nejprve předeslány příklady (jeden negativní a dva positivní, onomu jednak co do formy, jednak i co do obsahu protivné), a na základě těchto příkladů stanoví se obecná pravidla pravé rhetoriky. Přechod pak od první k druhé části zdá se mi zcela přirozený: i čtenáři (jako Faidrovi) snadno se mohlo zdáti, když Sokrates-Platon tak důkladně vyvracel Lysiovu řeč a útočil proti rhetorickým manýrám, že zavrhuje veškerou rhetoriku a jest tedy zcela přirozený přechod k positivnímu výkladu odmítnutí takovéto mylné domněnky.

Opětujeme: nechceme hájiti komposice a stavby dialogu Faidra ve všech jednotlivostech, připouštíme, že mu lze učiniti některé důvodné výtky, ale ty neučiní pravděpodobným, že by Faidros náležel do počátku tvorby Platonovy.

A tak jest jedině ještě uvážiti zajímavý a na první přečtení překvapující úsudek Platonův o stinných stránkách písma a přednosti řečí mluvených před psanými (274 C nn.). Různě byl vykládán tento »aigyptský mythus« a mínění Platonovo o větší hodnotě mluvených řečí před psanými, takže již Lehrs mohl s útrpností odbývati ty, kteří se mínění Platonovu podivovali*). Abych aspoň jedno pojednání uvedl, soudil Ziwsa**), že Platonovi bylo spisování propaedeutikou k ústním přednáškám; jiní***) zase zřeli v tom vliv pythagorský atd. Že není mínění Platonovo nijak divné, nýbrž že zní zcela přirozeně v ústech žáka a obdivovatele filosofa Sokrata, jenž jen živým slovem šířil filosofii, že (jak několik badatelů upozornilo) Platon tak vynášel své ústní vyučování v Akademii i nad vlastní spisy, jež přece každý nutně uznal za znamenité, jistě jest pravda; ale i kdyby ani toho nebylo, mínění samo přece jest úplně i dnes i kdykoli pravdivé, a u Platona ne pouze ve Faidru vyslovené (srv. Protag. 329 A).

Avšak ať již jakkoli chceme si vyložiti toto místo, plyne z něho něco pro datování dialogu? Myslím dvě věci, jedna bezpečně, druhá pravděpodobně. Bezpečně lze z něho tvrditi, že odporuje možnosti klásti dialog náš do počáteční doby spisování Platonova; nebo, jak již jiní†) dobře vyložili, jest přece nemožno,

---

*) Platon's Phaedrus und Gastmahl (Lipsko 1869), str XII n.

**) N. Ziwsa: Der aegyptische Mythus im Phädrus des Platon und seine Konsequenzen (Zeitschr. f. österr. Gymn. 1878, 29, str. 241–252).

***) Na př. J. V. Novák (Plat. u d. Rhetorik str. 490).

†) Na př. Natorp (Philologus XLVIII, 1889 str. 442) a Kvíčala (uv. m., str. 115, 127, 129.)

aby je byl napsal začátečník na poli literárním, který, nemoha vykázati se dosud žádnými plody písemnými, zavrhoval by písmo a písemné řeči. Zajisté již tento výrok sám ukazuje, že Platon mohl poukázati na slušný počet dialogů, na dosti značné úspěchy své na poli literárním, když odvážil se stavěti nade všecko spisování ústní vyučování a téměř jemu jedinému přiřknouti hodnotu, sloužiti »pravé rhetorice« či dialektice. A druhá, pravděpodobná věc z místa onoho vyplývající jest, že se tu prozrazuje vliv aigyptské cesty Platonovy. Jest zajisté blízká domněnka, že ono vypravování o králi Theutovi jako vynálezci písma přinesl si v té nebo podobné formě Platon z cesty své do Aigyptu, a že tedy dialog náš teprve po této cestě jest datovati*). Arci tím dán jest jen terminus horní, *post quem*, a tím mnoho není pověděno; nicméně aspoň tolik i tím jest zajištěno, že nelze Faidra datovati na počátek činnosti Platonovy.

Dle Diogena L. (III 6 nn.) totiž Platon odebral se po smrti Sokratově na cesty a to nejprve do Megar, později k vůli mathematikovi Theodorovi do Kyreny, odkudž prý odcestoval k Pythagorovcům Filolaovi a Eurytovi do Dolní Italie. Od Pythagorovců (ἔνθεν τε) cestoval do Aigyptu a byl by prý rád poznal také magy, ale pro války, tehdá v Asii vedené, upustil od svého úmyslu. Pečlivým srovnáním zpráv jiných se zprávou Diogenovou, jakož i zpráv o oné válce, která zabránila Platonovi v návštěvě Malé Asie, docílil G. F. Unger**) určení, že Platon pobyl v Aigyptě mezi léty 398/7 a 396/5. Dle výpočtů dalších***) téhož badatele vrátil se Platon z cesty nejdříve na podzim 398, nejpozději 395 (uprostřed roku), a ke konci tohoto roku účastnil se asi bitvy u Tanagry, následujícího roku pak boje u Korintha. Tyto výpočty nasvědčují tomu, že Faidros vznikl nejspíše po r. 395. Arci kdy, terminus dolní »*ante quem*«, odtud nedostaneme; mohlo to býti záhy, mohlo to býti dosti pozdě, v té věci musíme si přibrati na pomoc jiné důvody, dříve probírané. Nicméně není ani tato pravděpodobná věc bez ceny, aspoň potud, že také mluví proti kladení Faidra do doby příliš časné, do mládí Platonova.

* * *

Dospěli jsme ke konci své úvahy. V datování Faidra Platonova vyslovena již tak různá mínění, že snad kde která možnost

*) Takto datoval, ale z důvodů jiných a bez respektování hojné literatury, dialogu našeho se týkající, Felix Muche, Der Dialog Phaedrus und die platonische Frage (Progr. král. gymnasia Marianského v Poznani 1865.; kladeť sepsání Faidra do r. 394, kdy prý Platon vrátil se z cesty do Aigyptu.

**) Eudoxos von Knidos und Eudoxos von Rhodos (Philologus L, 1891, str. 202 nn.).

***) Tamtéž str. 205.

jest již někým zastoupena. I resignace se již dostavila: O. Apeltovi*) zdá se býti škoda veškeré námahy lopotiti se s určováním doby jeho složení. Také stanovisko —, ač u filosofa, i filologicky tak vzdělaného, jako jest Apelt, velice jest podivné. Nicméně i to jest symptomem, jak nesnadná jest celá otázka, a odmítnouti ji prostě přece nelze. Vyložili jsme hned na počátku, jakou i praktickou důležitost má datování rozmluv Platonových, o zájmu čistě theoretickém ani nemluvě.

Jest jisto, že nedojdeme při řešení jejím aspoň za dnešního stavu zpráv starověkých, nikdy více leč pravděpodobnosti. Při nedostatku a nedostatečnosti právě těch důvodů, jež by jedině mohly k rozhodnějšímu stanovení data vésti, důvodů vnějších, odkázáni jsme na jiné, méně rozhodující důvody, doklady, poukazy. Snažili jsme z nich a za pomoci celé přístupné nám literatury učiniti pravděpodobným, že složen byl Faidros kol r. 388. Nezamlouváme si, že ani pro toto své datování nemohli jsme uvésti důkazů a důvodů zcela bezpečných, že i toto datum pokládáme jen za pravdě blízké, od skutečné doby složení snad nejméně se uchylující. A aspoň jednu útěchu, když i ne důkaz, při tom máme, že totiž nebylo možno najíti nijakého fakta, které by proti tomu svědčilo.

---

*) Arch. f. Gesch. d. Philos. XIV, 1901, str. 406 n.: »Platon, wenn er auf seiner Seelenwanderung einem von uns begegnete, würde etwa sagen: »Ihr, guten Leute, meine Schrift ist — genau weiss ich es selbst nicht — nahezu 2300 Jahre alt. Was müht ihr euch ab, ihr 10 Jahre zuzusetzen oder abzuziehen? Wird sie dadurch besser und wahrer, oder werdet ihr dadurch besser und wahrhaftiger? Sie hat Geschlecht auf Geschlecht erbaut und wird auch in Zukunft erbauen alle, die darin suchen, was ich wollte, dass sie darin suchen: Erhebung über das Vergängliche zur ewigen Wahrheit, auf dass sie schauen lernten in ihrer Reinheit die Gerechtigkeit, Schönheit und Besonnenheit. Sie sollet ihr in euch aufnehmen und lebendig werden lassen. Aber ihr wähnet, dass sei so ernst nicht gemeint und damit habe es gute Zeit. Aber keine Zeit sei zu verlieren, um zu ergründen, ob ich meine Schrift abgefasst habe vor oder nach der Sophistenrede, ob unter dem Archonten Diophantos oder unter Eubulides oder unter Theodoros. Was Zeitliches daran war, das mag dahin sinken, wie die sterbliche Hülle der Seele. Nicht das Vergängliche war für euch bestimmt, ihr fernen Enkel, sondern das Unvergängliche ..... Im Werden, im Fluss wollt ihr mich sehen und verstehen, und ist doch nichts daran, das da bleibet und Stand hält. Selbst Fliessende, machet ihr auch mich zu einem Fliessenden.«

České glossy
v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

(Dokončení.)

Hlava 12.

A toho czaſu powſtane yakyz ğt od toho caſu yakz ſu lıde
1. In tempore illo consurget, quale non fuit ab eo, ex quo gentes
pocely bıti ſpaſen bude lıd muog nalezen bude napſany
esse coeperunt, salvabitur populus tuus, omnis qui inventus fuerit scriptus
A mnozy z tıech genz ſpıe wprachu zemſkem
in libro vitae. 2. Et multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere,
ꝓcıtıe wpotupu abı gı wıdıely · vceňy
evigilabunt, in opprobrium, ut videant semper. 3. docti fuerint,
budu ſktwıety bleſk nebeſky przivczugy w-wıeczne wıecz-
fulgebunt quasi splendor firmamenti erudiunt multos in perpetuas aeter-
noſty azapecet knyhy vrceneho przıdu
nitates. 4. et signa librum usque ad tempus statutum; pertransibunt
mnozy amnohotwarne bude vmyeňye Ano yako
plurimi et multiplex erit scientia. 5. Et vidi ego Daniel: et ecce
gyna dwa ſtaſſta ſteto ſtrany nabrzyehu rzıecnem
quasi duo alii stabant, unus hinc super ripam fluminis stabat et
odonud ſdruhe ſtrany wlnyene rucho
alius inde ex altera ripa fluminis. 6 indutus erat lineis, qui stabat
nadwodamy rzıecznymy ykdy bude konecz tıechto dywuow genzto
super aquas fluminis: Usquequo finis horum mirabilium? 7. Et qui
geſt bıl oblecen welnyene rucho kdız bıeſſe pozdwyhl
indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum levasset
prawıcſe y lewıcıe ſwe nanebe a przy ſkrzıc boha zyweho
dexteram et sinistram suam in coelum et iurasset per viventem in
docaſu adocaſow adopolowıcıe caſuow
aeternum, quia in tempus et tempora et dimidium temporis. Et cum
ſkona rozptılenye ſplnye ſye nebo zawrzıeny a zapeceťeny
completa fuerit dispersio, complebuntur. 9. quia clausi sunt signatique
rzečı zwoleny budu a zbıeleny budu zkuſſeny anyz rozumyety
sermones. 10. Eligentur et dealbabuntur, probabuntur, neque intelligent et
Ale vceny rozumyety budu Aodcaſu odyata wezdayſſy poſwatna
porro docti intelligent. 11. Et a tempore, cum ablatum fuerit iuge
obıet apolozena bude ohawnoſt naopuſtıeny dny tyſıcz dwıe
ſtıe adewadeſat
sacrificium et posita fuerit abhominatio in desolationem, dies MCCXC
a doyde az ktyſyczy dnuom třzem ſtem a trzydcıety apıetı
12 et pervenerit usque ad dies M. CCC. XXXV. 13. Tu autem Daniel
kurcenemu aodpoczyneſs wloſu twem naſkonany dňy
vade ad praefinitum et requiesces et stabis in sorte tua in fine dierum.

Hlava 13.

abıeſſe genz bıdleſſe y poyal
1. Et erat vir habitans in Babilone nomine Joachym: 2. et accepit
ſobıe aſſowu kraſnu przıelyſs a boho-
uxorem nomine Susanam, filiam Elchiae, pulchram nimis et timentem
boynu neb ſtaroſty gegıe p̄ucılı ſu amyegıeſſe ſad yablo-
deum. 3. Parentes enim illius erudierunt. 4. Et erat ei pomerium
nowy blızko do^v ſwe° y ſchazıechu ſye k nyemu proto zewſſech
vicinum domui suae. Et ad ipsum confluebant Judaei, eo quod esset
pocztıwıeyſſy bıl ſtarcıe ſudcemy
honorabilior omnium. 5. Et constituti sunt duo senes iudices in anno
onychzto g̅t ze wyſſla
illo. de quibus locutus est quia egressa est iniquitas de Babilone
od ſtarſſich ſudczy gızto ſye zdachu ze bıſta zprawowala lıd.
a senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. 6. Isti
Ta za obıcey chodıeſſta do domu yoachymowa y przıchodıechu
frequentabant domum Joachym, et veniebant ad eos omnes, qui
myegıechu ſudy nawratıl· popoledny
habebant iudicia. 7. Cum autem populus revertisset post meridiem,
wegdıeſſe achodıeſſe poſadu awydıelaſta
ingrediebatur Susanna et deambulabat in pomerio viri sui. 8 Et videbant
gı nawſſaky den wchazıegıcı aprochazıegici y zapalılaſta ſye
eam senes quotidie ingredientem et deambulantem et exarserunt in
k gegıe pozadany y odwratılaſta ſmyſl auchılılaſta
comcupiscentiam eius. 9. Et averterunt sensum suum et declinaverunt
any ſıe rozpomenula naſudy
oculos suos, ut non viderent coelum neque recordarentur iudiciorum
ſprawedlywe Neb bıeſta oba ranyena gegıe̅ mylowany̅ anyz ſta
powıedıela
iustorum. 10. Erant ergo ambo vulnerati amore eius, nec indicaverunt
ſobıe ſpolu tuzebnoſty ſwe neb ſıe ſtıdyeſta powıedıety
sibi invicem dolorem suum. 11. Erubescebant enim indicare sibi
pozadanye leżety ſny y hledaſta toho
concupiscentiam suam, volentes concumbere cum ea. 12. Et observabant
na wſſak den ſnaznyegıe abıſta gi widıela y wece geden k druhe^v
podmy
quotidie solicitius videre eam, dixitque alter ad alterum: 13. Eamus
domow neb cas obıeda geſt a wyſſedſſe rozeſlaſta ſye Akdız ſye
domum, quia prandii hora est. Et egressi recesserunt a se. 14. Cumque
wratyla ſeſſla ſta ſye ſpolu yztazawſſe geden nadruhem p̄czyny
revertissent, venerunt in unum et sciscitantes ad invicem causam,
wyznala ſta ſye w ſwem zlem pozadany ſpoleczne vſtawıla
confessi sunt concupiscentiam suam. Et tunc in communem statuerunt
Tehda ahleda'a den podobny
tempus. 15. Factum est autem, cum observarent diem aptum,
weſſla nyekdi (nyekteru dobu) yakozto agyż tomu třety den
ſamyma
ingressa est aliquando sicut heri et nudius tertius cum duabus
dıeweczkama wedro Anebıeſe
solis puellis voluitque lavari in pomerio, aestus quippe erat. 16. Et non

tu zadny kromye dwu ſtarczy ſkrytu apatrzieſta naňy
erat ibi quisquam praeter duos senes absconditos et contemplantes eam.
przineſta amydlo adwerze ſadowe at ſye
budu myty
17. Afferte mihi oleum et smigmata et hostia pomerii claudite. ut laver.
a wyſle gſta ſkrzie zadnye wratcie abiſta przineſle to coż
gym bila kazala
18. Et egressae sunt per posticum, ut afferent ea, quae iusserat,
biſta ſye ſtarci wnytrz ſkryla Akdiz ſta wyſle
nesciebatque senes intus esse absconditos. 19. Cum autem egressae
dieweczcie y przibiezeſta knye
essent puellae, et accurrerunt ad eam. 20. Ecce et nemo nos videt et
twem ſmy ꝑtoz powol nama aſmyes
in concupiscentia tua sumus, quam ob rem assentire nobis et commiscere
ſie pakli nebudes chtiety wydamyt zegt
nobiscum. 21. Quod si nolueris, dicemus testimonium contra te, quod
bil mladecz aze ſy ꝑtu przyczynu wyſlala dieweczcie odſebe
fuerit tecum iuvenis et ob hanc causam emiseris puellas a te. 22. Et
Tehdy wzdechſſy y wecie Vzkoſty ſu my ſewſſech ſtran Nebo
ingemuit Susanna et ait: Angustiae mihi sunt undique. Si enim
vczynymli neugdu
hoc egero, mors mihi est, si autem non egero, non effugiam manus
bezſkutku vpadnuti
vestras. 23. Sed melius est mihi absque opere incidere in. 24. Et
y zwolaia ſta take pty nye y biezal geden
exclamaverunt autem et senes adversum eam. 25. Et cucurrit unus.
wolanye wſadu rzytily ſu
26. Cum ergo audissent clamorem in pomerio famuli domus, irruerunt
ſye ſkrzie zadnye dwerze czo by to bilo Akdiz ſta mluwila
per posticum, ut viderent, quidnam esset. 27. Postquam autem
ſtarcie zaſtydiely ſu ſye pacholci naſylnye nykdy nycz takoweho
senes locuti sunt, erubuerunt servi vehementer, quia nunquam fuerat
nebilo rzeceno o zuzanye yſtalo ſie gt nazaytrzieyſſy den
dictus sermo huiusce modi de Susanna. Et facta est dies crastina.
'knyezie plna nepraweho
28. eius Joachym, duo presbiteri pleni iniqua cogitatione. 29. Et dixerunt
przied ewſſym lidem poſlete k zuzanye aſſowie
coram omni populo: Mittite ad Susannam, filiam Elchiae, uxorem
owye ſ-otczem aſmaterzy aſ-ſyny y ſewſſy ſwu rodynu
Joachim. 30. Et venit cum parentibus et filiis et universis cognatis
Ale rozkoſna przielis a kraſne twarzy Tehda
suis. 31. Porro Susanna erat delicata nimis et pulchra specie. 32. At
ty kazali bila odkryta zakryta abiſie aſpon
iniqui illi iusserunt, ut discooperiretur, erat enim cooperta, ut vel sic
tak naſitili kraſy gegie y plakachu przatele gegie gizto ſu gi
satiarentur decore eius 33. Flebant igitur sui et omnes qui noverant
znaly Tehda powſtawſſedwa ſudcie wlozyla ſta
eam. 34. Consurgentes autem duo presbiteri in medio populi posuerunt
gla^v to wiez naznamenye odſuſenye Aona placici popatrzi knebi
manus suas super caput eius. 35. Quae flens suspexit in coelum,
douſanye magicz kdiz ſwa chodila
erat enim cor eius fiduciam habens in domino. 36. Cum deambularemus

posadu y pustila pric dyeweczki genzto bil sye skryl
in pomerio soli, et dimisit puellas. 37. qui erat absconditus,
yslozyl sye sny Akdiz wa biechwa wkutie
et concubuit cum ea. 38. Porro nos cum essemus in angulo, vidimus
spolu leziecze A geho swa nemohla popadnuti
eos pariter commisceri. 39. Et illum quidem nequivimus comprehendere,
neb sylnyeyssy nagi Aotewrziew dwerze wiskocil
quia fortior nobis erat et apertis hostiis exilivit. 40. Hanc autem cum
popadla tazaly sme ktery bi bil
apprehendissemus, interrogavimus, quisnam esset adolescens, et noluit
powiediety nama te wieci swiedci yuwierzilo gt
indicare nobis. Huius rei testes sumus. 41. Credidit eis multitudo
starsym asudciem aodsudyli su gi nasmrt
quasi senioribus populi et iudicibus et condempnaverunt eam ad mortem.
Tehdy zwolala Pane boze wieczny genzto sy taynych wieci poznawatel
42. Exclamavit autem: Deus aeterne, qui absconditorum cognitor es, qui
prwe nezly sie stanu ze krziwe su wydaly
novisti omnia, antequam fiant. 43. Tu scis, quoniam falsum contra me
Aay ted vmru a toho nyez neuczynywssy czoz tyto
tulerunt testimonium, et ecce morior, cum nihil horum fecerim, quae isti
zlostnye slozily pti mnye Akdiz gt wedena nasmrt
mali composuerunt adversum me. 45. Cumque duceretur ad mortem,
zbudil gt ducha swate° mladssieho gynocha Czyst
suscitavit deus spiritum pueri iunioris, cui nomen Daniel. 46. Mundus
sem ya od krwe teto y obratyw sie Tehda on stogie
ego sum a sanguine huius. 47. Et conversus ad eum. 48. Qui cum staret.
blaznowy nesudywsse any coz praweho gt poznawsse
Sic fatui filii Israel, non iudicantes neque quod verum est, cognoscentes,
potupili sku wratte sye nasud ywratyl sie
condemnastis filiam Israel. 49. Revertimini ad iudicium. 50. Reversus
gt lid spospiessenstwym starcie pod
est ergo populus cum festinatione, et dixerunt ei senes: Veni et sede
aukaz nam (als sud)
in medio nostrum et indica nobis, quia tibi dedit dominus honorem
starosty rozluczte gie rozno od sebe podal arozsudym gie
senectutis. 51. Separate illos ab invicem procul et diiudicabo eos.
Akdiz sta bila rozdielena geden od druheho powolal gt
52. Cum ergo divisi essent alter ab altero, vocavit unum de eis et
zastaraly dny zlich giz su przissli hrziechowe
dixit ad eum: Inveterate dierum malorum, nunc venerunt peccata
twogy gieztosi czynyl drziewe newynne potupugie apropustiegie
tua, quae operabaris prius. 53. et innocentes opprimens et dimmittens
wynne Ano gt rzekl pan newynne° protoz giz widielly sy gie
noxios, dicente domino: innocentem. 54. Nunc ergo, si vidisti eos,
powiez podkterym sy gie stromem widiel spolu mluwiece sobie Tehda on wecie pod
dic, sub qua arbore videris eos colloquentes sibi. Qui ait: Sub
dubem Vprziemo sy selhal na twu hlawu wezma odsuzenye odnyeho
ciuo. 55. Recte mentitus es in caput tuum. accepta sententia ab eo,

rozetne tie napoly Atoho odwedffe kazal ğt gyne przigity
scindet te medium. 56. Et amoto eo iussit venire aliam et dixit ei:
Plemye ſke ſke kraſſa ta tie oklamala
Semen chanaan et non Juda, Species decepit te et concupiscentia
podwratılo cınyly bogiece ſie
subvertit cor tuum. 57. Sic faciebatis filiabus Israel, et illae timentes
mluwiechu ſwamy Ale dcera tato yudſka netrpiela ğt pod
loquebantur vobiscum, sed filia Juda non sustinuit. 58. Nunc: Sub
ſlywu Neb czaka andiel bozy przietal
prino. 59. Manet enim angelus domini gladium habens, ut secet
napoly azabil wy weſſken lid
te medium et interficiat vos. 60. Exclamavit itaque omnis coetus
apodiekowaly ſu panu buohu genz zproſtuge nadiegy magice
voce magna et benedixerunt dominum, qui salvat sperantes in se.
ypowſtali ſu dwiema kňezoma vhadal
61. Et consurrexerunt adversum duos presbiteros, convicerat enim eos
żgich vſt ze ſu ſu krziwe powiediely y vczyny li ſu gima
Daniel ex ore suo falsum dixisse testimonium, feceruntque eis
podle to° vcinyla y zabili ſu
sicut male egerant adversum proximum. 62. et interfecerunt eos,
azproſtiena ğt newynna em muzem gegym
et salvatus est sanguis innoxius. 63. cum Joachym marito eius
y ſewſſy rodynu donye ſſeredna przied
et cognatis omnibus, quod non est inventa in ea res turpis. 64. magnus
oblicegem lida od toho dne apotom wiecz.
in conspectu populi a die illa et deinceps.

Hlava 14.

Zatiem aſtiages przilozen geſt yprzyyal ğt
65. At rex Astiages appositus est ad patres suos et suscepit Cyrus
ſky zwlaſſtny mylownyk kraluow
Perses regnum eius. 1. Erat autem Daniel conviva regis. 2. Erat
v yztrawowachu gy nawſaky den
nomine Beel apud Babilonios et impendebantur in eo per singulos
biely dwanadſte myerzycz aowecz ctirydceti czberow
dies similae artabae XII et oves xl et vini amphorae sex. 3. Rex
klanyeſſe gie modlyt ſie gie Ale Daniel owy
quoque colebat eum et ibat adorare eum, porro Daniel adoras beel?
neklanyem modlam ruku vdielanym nebe wſſelike°
4. Quia non colo ydola manu facta sed creavit coelum et potestatem
zyweho ſtworzenie ynezda ſie tobie by bil čily
omnis carnis. 5. Nonne tibi videtur beel esse vivens deus? An
kterak mnoho nawſſaky dē
non vides, quanta comedat et bibat quotidie? 6. Et ait Daniel
zaſmyew ſie neblud wnytrz hlinyeny a zewnytrz
arridens: Ne erres, rex, iste enim intrinsecus luteus et forinsecus
myedyeny arozhnyewaw ſye pozwal ğt towiez belowich Gedyne
aereus. 7. Et iratus rex vocavit sacerdotes eius et ait illis: Nisi
lec my powiete genzto gie tyto naklady
dixeritis mihi, quis est, qui comedit impensas has, moriemini. 8. Si

umrze ze ſye ſtan ſie Abieſſe knyezi
morietur Daniel, quia blasphemavit. Fiat. 9. Erant autem sacerdotes
owich zen a dietv owa
beel lxx exceptis uxoribus et parvulis et filiis in templum beelis. 10. sacerdotes
owy wygdemy wen poloz naley
beelis: Ecce nos egrediemur foras et tu rex pone escas et vinum misce
azawrzy azapecet prſtenem Akdiz wegdeſs
et claude hostium et signa annulo tuo. 11. Et cum ingressus fueris
Nenaleznelſly wſſech tiechto wieci ſnyedenych od beele ſmrti zemřemi
mane, nisi inveneris omnia comesta a beel, morte moriemur vel
genz ǧt ſelhal ꝓti na Aufachu wto
Daniel, quia mentitus est adversum nos. 12. Contempnebant autem,
ze ſu bily vczynyly pod ſtolem tayne wchodiſſtie aſkrzie to
quia fecerant sub mensa beel absconditum introitum et per illum
wchodiechu aſzyerachu ty giſte wieci
ingrediebantur semper et devorabant ea. 13. Factum est autem,
kdiz ſu poſtawil krmie
postquam egressi sunt illi et rex posuit cibos ante beel: praecepit Daniel
ſluham ſwim ypneſly ſu ge popela y potruſil ǧt powſſem chramie
pueris suis et attulerunt cinerem et cribravit per totum templum
awiſſedſſe azapecetywſſe prſtenē kralowi
coram rege; et egressi clauserunt hostium et signantes annulo regis
odeſſli ſu przec wſſedſſe yzgedly ſu aſpili
abierunt. 14. Sacerdotes autem ingressi comederunt omnia et biberunt.
naprwem vſwytie Takly ſu cela znamenye . y cela
15. summo diluculo 16. Salva ne sunt signa Daniel? Salva, rex.
Ayhned yakz ǧt otewrzel wzerzew naſtuoly zwolal geſt
17. Statimque cum apperuisset hostium intuitus rex mensam exclamavit
przitobie yzadne lſty awzdrzal newchodil wnytrz
non est apud te quisquam dolus. 18 et tenuit regem, ne ingrederetur: Ecce
podlaha pilnye znamenay czie ſu ſlepegie (als ſtopiegie) tyto ſtopiegie
pavimentum animadverte, cuius vestigia sunt haec? 19. Video vestigia
muzuow a zen adiety zgymal ſkryta
virorum et mulierum et infantium. 20. Tunc apprehendit rex, et ostende runt
dwercie ſkrzie nyezto wchodiechu azgiedachu ty wieci genz biechu
abscondita hostiola, per quae ingrediebantur et consumebant, quae erant super
naſtole ſbil ty apoddal ǧt e wmocz
mensam. 21. Occidit ergo illos rex et tradidit beel in potestatem
owu genz ǧt ho zborzyl Abieſſe ſañ neb
Danielis, qui subvertit eum et templum eius. 22. Et erat draco
drak weliky wtomieſtie amodlechu ſie ge ſtẏ ay giz
magnus in loco illo et colebant eum Babilonii. 23. Ecce nunc
nemoześ zeby nebil tento modliz ſie ge
non potes dicere, quia iste non sit deus vivens; adora ergo eum.
modlym ſie azabiemt bezmece
24. deum meum adoro. 25. et interficiam draconem absque gladio
abez kola (palicie) Tehdy wzal ſmuolu a biel
et fuste. Et ait rex: Do tibi. 26. Tulit ergo Daniel picem et adipem
a ſrſty y zwarzyl ǧt gie ſpolu ynadielal hrud wuſta to draku
et pilos et coxit pariter, fecitque massam et dedit in os draconis

yrozwalil ſie g̃t drak gemuzto ſte ſie modlili To vſliſſewſſe
et diruptus est draco: Ecce quem colebatis. 27. Quod cum audissent
ſty rozhňyewaly naſilnye y ſebraly ſu ſie Zydem
babilonii, indignati sunt vehementer et congregati sunt. Judaeus
ſie g̃t vcinil zbil wyday gynak zabiemy
factus est rex. occidit. 28. Trade nobis Danielem, alioquin interficiemus
aduom twoy protoz wida ze ſu ſie nan rozlitily naſylňye
te et domum tuam. 29. Vidit ergo rex, quia irruerent in eum vehementer
Anuzy przipuzen ſa widal g̃t gym Gizto ſu ho
puſtily als wſadili
et necessitate compulsus tradidit eis Danielem. 30. Qui miserunt
geho do yamy lwowe a bil g̃t tu Awyamye bieſſe
eum in lacum leonum, et erat ibi sex diebus. 31. Porro in lacu erant
lwuow adawachu gym nawſſaky den dwie tiele a dwie owci
VII leones et dabantur eis quotidie duo corpora et duae oves.
Y bieſſe wzydowſke zemy a ten bil ſwarzil warzenye
32. Erat autem Abacuc propheta in Judaea et ipse coxerat pulmentum
anadrobil bil chleba wmyſie ygdieſſe napole abi neſl zenczuom
et intriverat panes in aluculo et ibat in campum, ut ferret mensoribus
owy dones obied geyzto mas owy genz
33. ad Abacuc: fer prandiam, quod habes, in babilonem Danieli, qui
g̃t a newydal newiedie ypochopil g̃t
est. 34. Babilonem non vidi et lacum nescio. 35. Et apprehendit eum
zawrch zawlas ge°
angelus domini in vertice eius et portavit eum capillo capitis sui
nadyamu lwowu wprudkoſti ducha ſweho wezmy obied geyzto
super lacum in impetu spiritus sui. 36. tolle prandium, quod
poſlal rozpomenul ſy ſie namye aneopuſtil ſy mylugiczich
misit tibi deus. 37. Recordatus es mei, et non dereliquisti diligentes
tie awſtaw Tehda nawratyl g̃t
te. 38. Surgensque Daniel comedit. Porro angelus domini restituit
a yhned na geho myeſto ſedme° dne plakal
Abacuc confestim in loco suo. 39. die septimo, ut lugeret Danielem.
kyamye a wezrzel g̃t nalyt y wytahl g̃t ho zyamy
Et venit ad lacum et introspexit, et ecce. 40. Et extraxit eum de lacu
Aty giſte g̃to ſu bili przic̃yna zatracenye
leonum. 41. Porro viros illos, qui perditionis eius causa fuerant,
uwrhl g̃t wya^v a ſezrany ſu okamzenye przied nȳ Tehda
intromisit in lacum, et devorati sunt in momento coram eo. 42. Tunc
wecie kral bogte ſye wſſichny genz bidle we wſſie zemy neb on g̃t
ait rex: Paveant universi habitantes terram deum Danielis, quia ipse
zproſtitel aſpaſitel czynye znamenye a dŷwy nanebi y nazemy
est liberator et salvator faciens signa et mirabilia in coelo et in terra,
genzto g̃t wyſwobodil damele z yamy lwowe
qui liberavit Danielem de lacu leonum.

Zdrawas genz ſy pozdrawena angelem poſlem odboha boſtwy diwne a neſmirne wſtupilo wzywot marye. —

Marya kdyz vſlyſſela gmenoſ gezyſſe przyala atby ge° porodyla kto^v ſy myle zwolyla. —

Mylofty plna ta pana duchem Swatym obdarzena kryfta wzywotie nofyla fama toho hodna byla. —
Hofpodin ftebu Bydliti zwolil tie nadgine wffeczky atby ge° matku byla, wtom fie geft mu zalibila. —
Poziehnana tý fy wiecznie nad pokoleni wffelike porodilas Naywyffy° krale nad kraly wieczneho. —
Mezy zienami fy wzaczna nad nebefa powyffena wieczna flawu obdarzena nad angely powyffena. —
Poziehnany twuy plod fwaty duchem fwatym gt poczaty an fkyrze tie nafwiet przyffel twe czyftoti neporuffyl. —
Brzycha twe° preczifte° yakzto z przibytku wieczneho kral nebefky gt pofwytil a ztebe fe gt panno narodyl. —
Gezyff kryftus miloftowy nam przewelmi ziadoftiwy protoz knam raczyl przigyti aby nas raczyl fpafyti. —
Amen rzucze wfficzkni fpolu Dayme fe na miloft buohu att on pro fwe narozeni zba' naf od zatraczeni Amen.

Václav Beneš Třebízský.

Literární obraz.

Napsala **Božena Jiránková.**

(Dokončení)

6. Emoční ráz spisů Třebízského.

Rozbor po stránce obsahové a formální vede k závěrům stanovícím výsledek užitých prostředkův emočních. Sluší pak míti na zřeteli jednak celkový ráz jednotlivých spisů, totiž ráz jeho části obsahové a celkové provedení její, jednak jednotlivosti, jež přispívají k výslednému dojmu.

Podklad historický podává nejprve vědomosti o událostech dějinných, určité pak zabarvení děje povídkového má ten následek, že prosté vědomosti o faktech historických sdružují se s osobním souhlasem nebo nesouhlasem, po stránce ethické i aesthetické se zálibou nebo s odporem. Zálibu působí krásné vlastnosti našich předkův, odpor špatné vlastnosti předků nebo cizincův, a trpí-li jimi národ, vzniká soucit. Tyto city čtenářovy týkají se buď přímo lidí jednajících v povídkách, při čemž si je čtenář vědom, že se jimi repraesentuje celý národ nebo část jeho a přenášejí se na tento větší celek, anebo, v druhém případě, týkají se přímo národa, nikoli jednotlivců, kde národ vystupuje hromadně, na př. v obrazech z válek husitských, nebo kde spisovatel sám nebo jiná osoba uvažuje o jeho osudech.

Již z obsahu spisů Třebízského jde na jevo, že téměř výhradně vzbuzují soucit. Je to stálý zápas národa se živly cizími, samé ovzduší válečné a s ním ovšem spojené truchlivé následky, byť i vítězil. A Třebízský obrací se právě více ke stinným stránkám, k hrůzám dob válečných. Vedle toho arci líčí také slávu českou, jejíž květ daly doby husitské, hrdinství české, velikost mravních charakterů, čímž probouzí hrdost v českém čtenáři, uznání a podiv čtenáře jiného národa. Při dobách vnějšího rozkvětu pak stále ukazuje na temné stránky dějin života českého, na úpadek ryzosti mravní, připomínaje čtenáři, aby se nedal omámiti pozlátkem. Soucit dostupuje vrcholu v povídkách z doby pobělohorské. To jest emoční ráz, vyplývající z charakteristiky dob historických.

Dále sluší vytknouti emoční ráz povídek Beneše Třebízského bez zřetele k tomu, že to jsou povídky *historické*. Děj sám bývá jednoduchý, což je přirozeno při skrovných rozměrech většiny prací Třebízského, nepodává tedy širokého rozhledu po životě lidském, nýbrž vzbuzuje dojem pouze určité stránky mnohotvárného života lidského, hlavně neštěstí a jeho útrap. Shrneme-li v mysli dějový obsah povídek a románů Třebízského, vyniká v nich život lidský jen několika málo rysy: nevinní, šlechetní lidé stíháni jsou neštěstím, — nejsou však sami strůjci svého osudu, nýbrž je to moc vnější, na nich nezávislá, totiž, jak v historické povídce leží na snadě, poměry veřejné. Naproti těmto lidem stojí lidé naskrze špatní, kteří působí jen zlo. Ti buď setrvávají ve své špatnosti nebo poznávají viny své a kají se. Možné následky toho stavu a zároveň obvyklé závěry povídek Třebízského jsou tyto: trpící obyčejně podléhají svému neštěstí, jednotlivci, kteří působí zlo, bývají stiženi trestem božím nebo kajíce se usmířeni s Bohem i se světem. Tím způsobem hlavní osoby dějův obyčejně hynou a někdy jen děj osobami mladých, šťastných manželů nadějným tonem vyznívá v budoucnost. Povídky Třebízského končí tedy buď pod dojmem, jenž vyjádřen jest v jedné z nich slovy »dotrpeno — dokonáno«, pod dojmem dotrpěných strastí, nebo dojmem smířlivým, jako v povídkách, kde hříšník dochází odpuštění nebo kde zbývá po něm potomek, jenž usmiřuje jeho vinu, anebo posléze nadějí v život lepší.

Průběhem vypravování děje vysvítají druhy emocí z toho, co bylo uvedeno zejména o komposici a technice spisovatelově. Jak patrno z některých oblíbených komposic a scén, na př. ze scén něžných, tklivých a naproti tomu bouřlivých, děsných, dále ze stilistických prostředků k sesílení představ, spisovatel se dodělává silných dojmů citových, jež se někdy shodují s obsahem, jindy jsou mocnější než obsahu jest přiměřeno. Mnohá přirovnání a poetická rčení mají ten následek, že čtenáře spíše upoutává poetický nádech než hlavní představa sama. Proto také nejpěknější jsou místa, kde spisovatel prostě vypravuje. A že Třebízský

umí vykládati slohem pěkným, přirozeným, nad jiné vysvítá z míst, kde dává vypravovati pohádkářům, starým vojákům a p. Přímo nechutně však působí některé kusy citově rozvleklé, bombastem naplněné. Přečtěme si jen řeč Saramitovu k lidu, v níž líčí bídu uvězněného královice! Práce Třebízského provedeny jsou prostředky skrovnými, jednoduchými. To by ovšem samo o sobě ještě neurčovalo uměleckou cenu díla. Ale vzhledem k tomu, že jsou to prostředky namnoze primitivní, neumělecké, i díla jimi vykonaná nedosahují žádoucí umělecké výše.

Jest však otázka, vyhověl-li Třebízský své theorii historické povídky, dosáhl-li svého účelu, který měl na mysli při své práci spisovatelské. A zde sluší doznati, že spisy jeho v čtenáři opravdu vzbuzují mocnou představu jednotlivých dob historických českého národa, jež vyvolává zároveň mohutný cit účasti. Výsledek ten způsoben jest především a hlavně právě oním silným subjektivismem, který všecky práce Třebízského proniká; tato stále zjevná přítomnost auktorova jakožto vypravovatele obestírá čtenáře kouzlem osoby spisovatelovy: čtenář přímo cítí jeho vroucnost, s jakou pohlíží na minulost svého národa, hluboký cit, jenž duši jeho proniká.

II. Rozbor psychologický.

»Kniha«, praví Hennequin, »jest předně něčím sama o sobě; avšak mimo to jest také dílem člověka a četbou mnoha lidí«, a dále: »Umělecké dílo podává poučení o svém tvůrci, jehož schopností jest obrazem, o jeho obdivovatelích, jejichž vkusu jest také znakem.« Úkolem rozboru psychologického v souhlase s theorií Hennequinovou bude tedy nalézti hlavní znaky ducha spisovatelova, pokud je lze odvoditi z jeho tvorby literární. K znovusestrojení bytosti člověka, jejž chceme poznati, by to ovšem nestačilo. K tomu bylo by potřebí všeho toho, co pověděti jest úkolem životopiscovým, abychom viděli nejen hotovou bytost auktorovu, jak se nám jeví v jeho dílech, ale i veškerý předchozí vývoj její a prostředí, v němž žila. Co se týče takového doplnění této kostry, možno prostě odkázati na spis K. V. Raise »Václav Beneš Třebízský« (v »Matici lidu«) a zejména na spis Jos. Brauna »Václav Beneš Třebízský«, jenž vyšel jakožto doplněk k sebraným spisům Třebízského a též o sobě. Jest v něm obsaženo vše, co o životě Třebízského se dalo sebrati.

»Muži i ženy«, praví Sully (Nástin psychologie, překlad J. Školy str. 15.), »nadaní city bohatými a živými, vyznačují se zvláštním způsobem rozumové schopnosti, totiž rychlým obrazivým postřehnutím věcí.« Z celého tónu, jakým jsou psány povídky a romány Třebízského, z charakteristiky osob, v jichž pohnutkách k činům převládá vždy stránka citová: láska, nenávist, útrpnost,

výčitky svědomí a p., a z volby některých prostředků technických vysvítá převaha citové stránky ducha auktorova. Volba určité látky a způsobu provedení předpokládá příznivé tomu disposice duševní. Tak i Třebízský přistupoval k své činnosti spisovatelské.

V díle spisovatelově obráží se i jeho názor na život. Podle toho názor Třebízského jest idealistický, je proniknut šlechetností, snahou po vznešeném, čistém, auktor jeví se nám s hlavou i srdcem plným vidin a snů, vnášejícím je do celého světa jím pozorovaného. Duše jeho jest prostá, jednoduchá, a všechny téměř dojmy, jež přijímá z okolí svého, bližšího nebo širšího, dopadají celou prudkostí svou na nejmocnější stránku jeho duše, na cit altruistický. Altruismus Třebízského má svá omezení. Týká se jen kruhů, jež jsou rozšířením vlastní jeho osobnosti: rodiny, stavu či třídy společenské, národu, k němuž náleží. Má vždy téměř stejný význam se soucitem. Třebízský truchlí s nešťastnými, ale nevidíme ho veselit se s veselými. Není u něho prudkých citů, jež přirozeností svou vznikají a zase ustupují do pozadí, zatlačovány jsouce citem jiným. Zavrhuje-li co a je-li čím popuzen, čtenář z jeho slov necítí nenávisti — duše auktorova snad jí nebyla ani schopna; jsouc nakloněna spíše k citům blahovolným; výrazy hněvu a rozhořčení zdají se býti spíše prostředkem k vyjádření hořkého smutku. Zdá se, jakoby hlavním důvodem k líčení lidských ukrutností bylo mu ne tak rozhořčení nad nimi jako odůvodnění soucitu k trpícím. Že se jimi v duchu zabýval jen jakožto prostředkem k vyjádření citu altruistického, na to by poukazovala též okolnost, že si Třebízský v žádné ze svých povídek nevzal za hlavní úkol líčiti osudy člověka, jehož myšlení a jednání by zavrhoval, nýbrž že mu takové osoby vždy jen slouží za nástroje k působení zla, jímž trpí osoby jiné, na něž je obrácena největší pozornost jeho. Výjimkou jsou pouze některé črty ve formě feuilletonové, jež mají za úkol podati portréty takových osob, ale ty proti všem ostatním pracím jsou důležitosti podřízené. Celková melodie, jíž se projadřuje citová stránka duše Třebízského v jeho spisech, je smutná, přerušovaná jen výlevy rozhořčenými.

Z věty Sullovy, jež platí také o Třebízském, jest dále patrno' že u tohoto auktora vynikají i t. zv. city rozumové. Každou představu rozumovou, objevující se v jeho spisech, ihned ovládá mohutnost citová a auktor staví se k ní příznivě nebo nepříznivě. Že pravdu hledal citem, nasvědčuje již mínění spisovatelovo, jež vyslovuje havran Karlštejnský: »Co na téhle zemi život lidský, vždycky činy chudiny černě zaznamenávala ruka dějepiscova a skutky velikých zlatým pérem psala, ač nezasluhovaly ani brku slepičího. Buď pravdu pověděti nechtívají, nebo nesmějí aneb nemohou. A potom z té spousty úmyslných či bezděčných lží těžko i očím havraním skutečnost vypátrati a těžko i tomuhle zobáku mezi toliku plevele nalézti zrnéčka.« V. 2 130.

Rozumová mohutnost spisovatelova dá se obyčejně nejlépe poznati z ideí jeho spisův. Již podle námětů povídek a románů, totiž podle toho, že si Třebízský zvolil tak široké hlediště, po němž se jeho oko spisovatelské pohybovalo, a tudíž i osob v něm se objevujících, možno souditi na sklon k rozumové činnosti abstrakční. Jeho nezajímal život ve svých podrobnostech, nebral si za látku svých povídek život, jak jej kolem sebe a přímo ve své době mohl viděti, nýbrž jej zajímal vyšší pojem, pojem národa, jemu šlo o vylíčení, zobrazení celku. A protože jako celek nejzřetelněji se mu jevil ve vývoji dějinném, v dobách minulých, Třebízský líčil minulost jeho. Prostředků k svému účelu neznal jiných než líčení života jednotlivců, na nichž by demonstroval ducha jednotlivých dob. Tu právě jest patrno, že ty jednotlivce nelíčil jakožto jedince, nýbrž pro předvedení celého druhu. S tím souvisí a částečně se tím i vysvětluje idealistické tvoření Třebízského. Právě proto, že jimi chtěl vyjádřiti pojem vyšší, vybíral u pojmů podřazených, u jednotlivců, jen znaky společné s pojmem nadřazeným. Jeho sedlák Javor jest pevný povahou, neoblomný ve víře, vzorný otec a manžel, zbožný, šlechetný, poněvadž ty znaky jsou přiměřené celé třídě lidí oné doby, vychovaných duchem evangelia, utužených strastmi osudu, ale není při něm vlastnosti, která by náležela pouze jednotlivci.

Že Třebízský do složité povahy lidské nevnikal, lze částečně vysvětliti z toho, že jeho usuzovací, rozumové pochody duševní v oboru látky jeho spisů týkaly se převahou pojmův abstraktních jako jsou národ, lid, vlast a p., při čemž neobracel náležité pozornosti na duševní život jedincův. Že nevnikl do složitosti lidské povahy, což namnoze určuje i celý názor životní, viděti jest na osobách Třebízského, jež kromě malých výjimek, jsou tak jednolité, jak v životě zřídka se přihází. Vždyť i v nejhorším člověku najde se jiskra šlechetnosti, a naopak nikdo nemůže býti tak ideálně dobrým, jak Třebízský líčí mnohé ze svých osob. Jen touto neznalostí duševní podstaty lidské se vykládá, že Třebízský pro špatného člověka nikdy nemá slova vysvětlení a omluvy. Výjimkou jest jen Fráňa v Bludařích a v Ondřeji Saramitovi, při čemž spisovatel ukázal na účinky prostředí, v němž chlapec byl vychován, ale za to jeho pozdější úplný obrat není dosti odůvodněn.

Ptáme-li se, jaký názor má někdo na české dějiny, kterak chápe jejich ducha, nutně se musíme ptáti i po jeho stanovisku náboženském, neboť smysl dějin českých, doba nejslavnější i doba úpadku národního, spočívají na tomto základě.

Třebízský byl pravověrný syn církve katolické. Katolické stanovisko jeho poznáváme z projevů rozličných. Líče doby kališnické, nikdy neprojevuje, že by se v něčem přísně nedržel církve katolické, ač látka sama k tomu vyzývala. »Trnovou korunu«, jež náleží k nejobjemnějším a nejlepším jeho pracím, Třebízský

věnoval úctě matky Boží, jež proniká i jinými pracemi: v »Očistě«, v povídce »Pan Odolan Pětipeský«*). Pozoruhodno je dále rozřešení pravosti thesí Husových a Štěpána z Pálče. Mistr Pálečský, pronásledován jsa výčitkami svědomí, že zradil přítele, zapřisáhá potomky svého bratra, aby vyšetřili, zda měl pravdu on či Hus a pak pravdu, ať je přiznává té či oné straně, hlásali. Potom prý duše jeho dojde pokoje. Ti, kterým platí tento odkaz, obětují celý život zkoumání o pravosti thesí Štěpánových. Posléze i Sorbonna je prohlásí za pravé. Ale duši mistrově ještě nelze dojíti pokoje, protože nalezené pravdy nechtí v Čechách slyšeti. Teprve tehdy dochází klidu, když vykvétá v jeho rodišti růže živá, stkvějící se ctnostmi — dcera pana Jeronyma Hrobčického. Třebízský se takto nepřímo vyslovil, které straně připisoval pravdu.

Z Třebízského líčení české minulosti jde na jevo, že vždy měl představu národa jako uzavřeného celku, jenž duševním životem svým nikterak nutně nesouvisí s národy jinými kromě s příbuznými Slovany, jakoby národ byl oddělen od souseda a od ostatního světa fysicky i duševně hradbou zeměpisných hranic. Podle této představy národ má se samostatně rozvíjeti uvnitř těchto hranic — co přichází z venčí, z ciziny, to spisovatel líčí jako vliv rušivý, jejž by bylo nejlépe co nejdříve vymýtiti a vrátiti se k tomu, co vyrostlo na půdě české. Tento názor lze sledovati v celé řadě povídek Třebízského.

V prvních dvou povídkách líčen je zápas mezi křesťanstvím a pohanstvím v Čechách. Vlivy německé na zavedení křesťanství v Čechách působí jen zlo; teprve když křesťanství přichází prostřednictvím národů bratrských, nalézá v zemi půdu úrodnou. Rovněž tak u severních Slovanů v »Královně Dagmaře«. — V povídkách z dob pozdějších Přemyslovců Třebízský líčí kulturní vliv cizíny v Čechách. Významnou onu dobu chápe se stanoviska jednostranného, vidí jen, že německý živel nabývá stále větší půdy v Čechách a že se později rozmáhá i na úkor živlu českého, a proto vše, co s sebou přináší, důsledně podceňuje a zavrhuje. Nechápe, že duševní život a změny jeho, jež se dály v cizině, nemohly se zastaviti před hranicemi českými. Nepokládá to za nutnost, že proud ten silou svou rozlil se i do našich krajů. Palacký přiznává, že to byl pohyb, »do kteréhož duch národu českého přirozenou nutností se dával« (Pal. Děj. I., 4. vyd. str. 297.), pravě dále: »Když stát, nemaje za hranicemi ničeho více se obávati, požíval skrze celý věk člověčí pokoje neobyčejného, národ náš duchovně čilý a jemný brzy zabažil se po umách pokoje, po lahodách vzdělanosti, ježto nemohly té doby přicházeti jemu odjinud, leda z Němec, z Italie a Francie. S druhé strany zase pokoj tento v Čechách nad jiné země stáleji upevněný byl mocnou vnadou

*) Třebízský kázával prý také a psal se zvláštní vroucností kázání Mariánská.

pro lid obecný v západních Němcech, kdežto tehdáž stěhování na východ bylo se stalo touhou téměř všeobecnou.« Třebízský uznává sice, že král chtěl západní kulturou Čechy povznésti, ale za jak škodlivý pokládal vliv ciziny na Čechy, viděti jest nejlépe z prudké rozmluvy Bořity Smečenského a jeho syna, v níž mladému Smečenskému klade do úst důvody na obhájení nových zvyků, které ovšem proti námítkám otcovým jsou velmi slabé. Proti vlivům cizím Třebízský staví ducha kultury české, jak byl abstrahován z podvržených RKZ, což přijal do svých dějin i Palacký. (Ostříž s Jiřičkou chodí po hradech a Jiřička zpívá písně z RK, jež mají roznítiti posluchače pro české umění a odvrátiti je od napodobení ciziny.)

Době husitské, o níž Třebízský mluví jako o nejslavnější době dějin českých, věnováno jest poměrně málo prací, snad vinou vnějších nějakých příčin nebo tím, že cit spisovatelův poutaly více doby strastné*). Hledí sem jen několik povídek nevelikých rozměrů, v nichž líčí jednotlivé méně charakteristické pro celou tu epochu události a osoby.

Blíží se »zlatá« doba Rudolfova. Třebízský staví úpadek mravního charakteru šlechty proti dobám starým. Jsou tu už šlechtici změkčilí, hovějící si v nádheře, lakotní, chytří diplomati, páni promrhávající jmění v alchymii, zhýřilci Mravní bezcharakternost jejich připravuje Bílou Horu. V povídkách z této doby cítí čtenář, jak spisovatel byl proniknut svou látkou, jak jí byl rozechvěn, jak tu pracovalo jeho myšlení i cit. »Říkají-li, že je na Bílé Hoře pohřebiště národa zoufale zápasícího o svou svobodu, věděl bych nápis na pohřebiště to: »*Spravedlnost zvyšuje národ, ale hřích bídné činí národy.*« A řeknu-li, že Bílá Hora byla našemu národu »*očistou*«, podivíte se nejprve, potom svěsíte hlavu, budete přemýšleti a možná, že mi přisvědčíte.«

Pak přichází jediná dlouhá řada utrpení emigrantské šlechty i lidu. Třicetiletá válka krutě doléhá na obyvatelstvo, Čechové sami bojují v řadách cizích, doufajíce, že tak jedině mohou zlepšiti svůj osud.

Doba novější, josefinská a století, v němž spisovatel žil, má v něm pozorovatele, jenž úplně stojí na stanovisku prostého lidu. Líčí útisky, které lidu bylo snášeti za dob roboty a upozorňuje na počátky národního obrození. V drobných pracích sahajících do doby dnešní vyjádřeny jsou některé názory auktorovy o ní. Třebízský dává přednost idyllickému, primitivnímu zřízení před vymoženostmi novodobé kultury. Nechápe důležitosti a nezbytnosti světové centralisace pro nás, stále jen hledá ideál v dobách minulých. Historismus jeho je upřílišený.

---

*) Braun praví, že ideálem Třebízského byl veliký román o Žižkovi, jejž by byl, jak mínil, nejlépe provedl Jirásek.

Z katolického stanoviska Třebízského vyplývá již jeho názor na českou reformaci a protireformaci. Nesrovnává se s českou reformací v jejím odchýlení od církve katolické, ale velebí při ní povznesení národnostní. Boj násilím za válek husitských uznává za oprávněný, kdykoli má ráz obrany nebo očištění národnostního, ale nepříznivě se proti němu staví tam, kde jest výrazem nevázanosti nebo osobních zájmů. Třebízský ve svých povídkách staví úsilí o reformu mravů do popředí jen v době předhusitské, v působení Milíčově, za význačný charakter reformace samé však neklade momentu mravního, nýbrž moment národnostní. Tábory staví za vrchol projevu síly národní i do budoucích dob působící. »Je a bude věčně věkův zřejmo, že v naší zemi popel Táborův. A kdyby tu půdu její chtěli přerýti až do nejhlubších útrob, nic platno. Byla-li druhdy krev s popelem mučedníků semenem křesťanů, je popel bratří kalicha semenem české síly a vytrvalosti neoblomné.« Spory dogmatické nechává stranou. Rozhodně nepříznivě však v době pozdější vyjadřuje se o luteranismu a kalvinismu. S protireformací Třebízský souhlasí, ale zavrhuje její násilné prostředky. »A ta naše milá česká země jednou prý těžce stonala, či lépe postonávala. I přišlo lékařů ze všech končin světa jako v pohádce, když jediná dcera královská na smrt nemocná — — — — —. A všickni léčili ubohou, nešťastnou zemi, že by jim bezmála byla pod rukama duši vypustila. Už zkusili všecky své prostředky a přišlo se až k vlídnému, přívětivému slovu. A tihle lékaři byli učiněni beránci — — — — — —.« (IV. I. 304).

Důsledně Třebízský nemůže souhlasiti ani s Bratrstvím, jež jest jen »stežejnou výslední ideou reformace«, jak praví prof. Masaryk. Třebízský se ve svých povídkách Bratrství vyhýbá. Český bratr objevuje se jen na několika místech, a to mimochodem, jako osoba v ději zcela vedlejší: Adam z Moru v »Kostelíku sv. Blažeje«, mlynář Jetřich v »Tryzně Bělohorské«, bratr Blažej ve »Stadickém králi«, rytmistr Jiřinec v »Trnové koruně«, mistr Buchata v »Posledních dnech Tábora«. Bratr Blažej líčen jest jako vypočítavý agitátor, o němž čtenář zůstává v pochybnostech, zdali smýšlení jeho náboženské jest upřímné či pokrytecké.

Láska k národu náležela k nejsilnějším citům ducha Třebízského, neboť právě ona hlásila se nejmocněji k projevu na venek v dílech literárních. Jest duší všech prací Třebízského, žádné nevyjímajíc. Nepřišla při líčení dějin českých nikdy do sporu s Třebízského přesvědčením náboženským, nýbrž působila vedle něho a intensivností je převyšovala. Z toho také vysvětlujeme si řadu nesympathických postav zastupujících stranu katolickou, neboť spisovateli šlo více o to, aby vylíčil strasti národa za doby protireformační než o projev vlastního smýšlení náboženského.

III. Rozbor sociologický.

Úlohou rozboru sociologického jest postoupiti od souvislosti díla s duchem auktorovým dále, totiž »ustaviti vzdálenější jeho vztahy k jistým skupinám lidí, kteří z rozličných důvodů mohou býti považováni za příbuzné a obdobné tvůrčímu umělci«. (Hennequin, Věd. krit. str. 49.) Taine snažil se stanoviti a dokázati zákon o vzájemné závislosti mezi dílem literárním (a uměleckým vůbec) a společenským celkem. Tento zákon staví na třech příčinách: dědičnosti, vlivu prostředí a vlivu bydliště, zvláště pak obšírně zabýval se vlivem prostředí, jemuž věnoval zejména spis svůj »Filosofie umění«. Platnost své theorie snaží se dokázati spoustou příkladů. Hennequin uznávaje pravděpodobnost této theorie, ukazuje, že není spolehlivou, jistou methodou, jež by mohla vésti k poznání duše auktorovy a duší jeho vrstevníkův a krajanů Dokazuje pak, že jest třeba obraceti se nikoliv k umělci, nýbrž k jeho výtvoru, bráti v úvahu ne jeho okolí, nýbrž »obdivovatele jeho děl«, a zákon svůj formuluje takto: »Dílo bude míti esthetický účinek jen na ty osoby, jejichž duševní ústrojí jest obdobno a podřadno tomu, které sloužilo ke tvorbě díla a které z díla lze odvoditi.« (Věd. krit. str. 74.) Výsledek pak jest ten: »Konstatování jistého citu u osoby, skupiny osob, národa v jistém okamžiku jest tedy údajem důležitým, jenž dovoluje řadou dedukcí poznati ne-li celou jejich psychologii, tož alespoň důležitý některý okrsek jejich ústrojí duchovního a mravního.« (Tamže str. 70.)

Pokoušejíc se o dedukce, jež jest možno učiniti, přiznávám předem, že tak činím z dat velmi skrovných, která mi byla přístupna. Prostředky, jimiž jest možno dojíti k nějakým poznatkům o obdivovatelích auktorových, jsou totiž kritiky, vrstvy a počet čtenářův, odbyt spisů a p.

Jakmile Třebízský vynikl v naší literatuře, již byl obsypáván žádostmi různých redakcí o příspěvky. Vypravuje o tom jeho životopisec J. Braun, uváděje též slova Třebízského z dopisů k přátelům. Žádosti o příspěvek nedovedl odepříti, i stávalo se, že dělal několik povídek najednou. Píše příteli: »Přicházejí dopisy a žádosti o rukopisy se všech stran, a dá práce již to odpovídání. A což, když chce člověk aspoň trochu vyhověti!.. Na procházku chodím málo, jen z té příčiny, že bych pak nebyl se vším hotov...« (Braun, V. B. Třebízský, str. 169.) Z toho jde, že práce Třebízského u čtenářstva docházely hojné obliby a že ceněny byly i od redaktorův a vydavatelů rozličných podniků literárních.

Jak povídek Třebízského vážila si vrstva české intelligence, nejlépe asi lze poznati z posudků časopiseckých. Současná kritika mluvila o literární činnosti jeho téměř vždy s nadšením. Více méně vzletnými slovy uznávala a velebila zejména vlastenecký ráz prací Třebízského. Tak na př. posudky v »Komenském« 1882,

str. 76, v »Hlídce literární« 1885, str. 28, v »Literárních listech« 1885, str. 111, 1886, str. 175. Literární posudky prací Třebízského, jak do konce osmdesátých let vůbec bylo obyčejem, záležely v udání obsahu a ocenění emocí, jaké práce ty způsobují, řidčeji probírány byly také se stránky umělecké, zejména formální. Kritik Třebízskému nepříznivých za celou dobu jeho literární činnosti bylo velmi málo. J. Braun uvádí jen v »Komenském« z jara r. 1882 vyšlý posudek »Alchymisty v haleně« a kritiku »Červánků a lesku kalicha« v »Politik« 13. srpna 1879. Jiné nepříznivé posudky vyšly již po smrti Třebízského, a to v »Hlídce literární« 1890 a 1891. V »Hlídce liter.« 1890 ukazuje J. D. Stoček (»Třebízský a dějepis o Štěpánu z Pálče«), že spisovatel se značně odchýlil od pravdy dějepisné v líčení Štěpána z Pálče a že úplně se řídil citem. V »Hlídce liter.« 1891 týž posuzovatel vytýká charakteristiku osob v povídce »Vesnický Jakobín«.

Při tak ojedinělých hlasech nespokojenosti lze říci, že nadšení a podiv u současných čtenářů Třebízského, pokud jej veřejně vyjadřovaly časopisy, byl téměř obecný. O neobyčejné oblibě Třebízského jako spisovatele možno souditi i z vypravování jeho životopisce, zejména o častých návštěvách mnohých osob na kaplance fary Klecanské, které jej vyhledávaly jen proto, aby osobně poznaly pisatele oblíbených povídek. »Návštěv cizích bývalo v kaplance zejména za letních nedělí mnoho; každý chtěl seznat osobně spisovatele Třebízského, jenž poznával v tom sílu své popularity.«

O počtu čtenářstva v intelligenci studentské lze souditi z tohoto údaje: »Čas« 1890 str. 332 pod záhlavím »Co čte naše studentstvo« vypočítává počet odbíraných děl a časopisů ve spolku »Stálců«, podle účetní zprávy tohoto spolku za rok 1889. Mimo jiné odbíráno bylo r. 1889 sebraných spisů Třebízského exemplářů 14 (r. 1888 — 12), Jiráskových 65, Tylových 20 (r. 1888 — 17). Tento doklad ukazuje oblibu mnohem menší nežli jaká se obráží v hlasech časopiseckých.

Při údajích týkajících se vrstev intelligentních dlužno míti na paměti, v které době se ona obliba osvědčovala, poněvadž vkus a četba souvěkých spisovatelů se ve vrstvách těch rychleji mění, záliba v jistém spisovateli rychleji stoupá, klesá nebo zaniká, obracejíc se na novější a novější zjevy literární nebo na takové, které jiné okolnosti vynesou právě na povrch. O Třebízském se psalo a mluvilo jen, pokud vycházely jeho spisy jako novinky a ještě i v prvním vydání souborném; potom, zdá se, uložen byl k auktorům minulosti.

Naproti tomu prosté čtenářstvo z lidu jest ve své zálibě k jisté četbě mnohem konservativnější. Líbí-li se mu který spisovatel, neopouští ho záhy a čte jej rádo, i když do své četby přijímá věci novější.

Třebízský při své práci měl na mysli hlavně čtenáře z lidu. Několik hodin před smrtí naříká ještě: »Jsem tak mlád a mám tolik krásných věcí v hlavě, jež chci českému *lidu* napsati«. Že práce jeho skutečně byly a dosud jsou v lidu čteny a oblíbeny, bylo by lze nejsnáze poznati z výkazů knihoven pro lid. Podám tu doklady, jež mi byly přístupny:

»Čas« 1896 str. 461 o knihovně obecní pro lid v Jindřichově Hradci: »Čtenářstvo rekrutuje se nejvíce ze stavu *dělnického*, žádá a čte nejvíce: Pravdu, Jiráska, Třebízského, Němcovou, Carlénovou, Sv. Čecha, potom illustrované časopisy, z neillustrovaných starý Lumír.«

»Čas« 1896 str. 493 o veřejné knihovně pro lid v Slatinanech u Chrudimě: »Čtenáři, kteří jsou většinou z lidu, čtou ponejvíce Třebízského, Nerudu, Jiráska, Sv. Čecha, Albieriho, Němcovou, Podlipskou, Marlittovou, Švarcovou, Carlénovou a m. j.«

»Čas« 1897 str. 28 o veřejné knihovně v Brně (otevřené r. 1891): »Z prvu největší obliby docházely spisy Kosmákovy a V. Beneše Třebízského, později byla veliká poptávka po spisech B. Němcové a Tylových.«

»Čas« str. 682 o knihovně v Přelouči, založené 1888: »Nejvíce se ovšem čte literatura románová, potom hlavně historická povídka, nejoblíbenější jsou Jirásek, Neruda, Třebízský, Světlá, Němcová, Rais.«

Z výroční zprávy »Krakovce, spolku akademiků západních Čech«: »Nejvíce čteny byly v knihovnách lidových spisy: Jiráskovy, Třebízského, Raisovy, Heritesovy, Čechovy atd.« (Nár. Listy 1. pros. 1900 č. 332).

Rozšířenost spisů každého auktora podmiňují také rozličné okolnosti, a k těm náleží též drahota či láce jejich. Jestliže i při značné ceně kniha hojně se kupuje, svědčí to ovšem v její prospěch. »Čas« 1890 str. 250, stěžuje si na nakladatelské a literární poměry v Čechách, praví mezi jiným o Třebízském: »Tyto sebrané spisy činí 15 objemných dílů po 316 až 598 stránkách, krámská cena všech dílů je zl. 28·64. Srovnáme-li s tím sebrané spisy Tolstého, které jsou za 8 rublů, Dostojevského, které stojí 12 rublů, je to poměr přímo křiklavý a bylo by jednou na čase, aby se naše spisovatelstvo i ve vlastním prospěchu postaralo, aby český lid dostával lacinější četbu.« A přes tuto cenu jsou první svazky sebraných spisů rozebrány již r. 1885 (vycházeti počaly r. 1884), takže bylo potřebí druhého vydání a r. 1893 počato vydání třetí. Nyní vychází opět »2. laciné vydání pro lid«. Považíme-li, že jiná souborná vydání spisů našich belletristů musila býti pro nedostatek odběratelů zastavována a že málokteré sebrané spisy bylo potřebí vydati podruhé a potřetí, jest patrno, že Třebízský náleží k nejoblíbenějším belletristům českým nové doby.

Tím jest, pokud bylo možno, stanovena skupina čtenářstva prací Třebízského a lze snad říci, i jeho obdivovatelův. Jde nyní o to, nalézti, které vlastnosti duševní těchto čtenářů jsou obdobny duševním vlastnostem auktorovým, která tedy jest příčina té síly přitažlivé, jíž dílo působí na čtenáře a vzbuzuje jeho zálibu nebo podiv.

Čtenáře může poutati obsah nebo forma nebo obojí. To se řídívá také podle vrstev čtenářstva. V našem případě lze na příčinu záliby u jedné vrstvy, totiž u intelligence, souditi hlavně z posudků časopiseckých*). V těch chválí se zejména obsahová část, pokud jest příčinou síly způsobené emoce, především citu vlasteneckého. Pochopíme to i z myšlenkové povahy doby. »Překáží nám *upřílišený historism*«, vytýká prof. Masaryk (v »Naší nynější krisi« str. XIII.). »Historism nalézá se všude, u všech národů, všichni národové v podstatných věcech jsou si podobní, podobnější, než se nekritickému oku zdá. Avšak náš historism je potud zvláštní a silnější než u národů jiných, že více, než národové jiní, ztratili jsme vědomí historické kontinuity. My proto více než jiní ponořujeme se do minulosti, vidouce v té své minulosti ideály budoucnosti.« Jak se vykládaly české dějiny, můžeme se dočísti ve spisku K. T(ůmy) »Duch našich dějin« (Epištoly svobody č. 1., v Praze 1879), v němž zajisté se hlásí smýšlení značné části vrstevníků. Na celé dějiny české pohlíželo se namnoze nekriticky a s hlediska jednostranně národnostního. Nechápal se smysl českých dějin tak, jak jej později nalézáme vyslovený v uvedeném spise prof. Masaryka: »Naše sláva, naše boje, náš úpadek v minulosti má smysl náboženský, ne národnostní. Idea národnostní je novější, je to idea z konce minulého věku a zejména tohoto století, a nesmí se tudíž naše starší historie pojímat s tohoto hlediska novějšího. — Naše úsilí *reformační* a vývoj z něho plynoucí nebyly národnostní v běžném nyní smyslu. Byly náboženské, a tudíž i velikost i slabost naší minulosti má širší a mnohem hlubší význam, než se nám líčí od těch, kdo v Husovi, Chelčickém, Komenském nedovedou vidět než časového politického řečníka-kazatele. Také doba *protireformační* nedá se pochopit s tohoto hlediska nacionálního. A právě proto běžné nazírání na dobu našeho úpadku pobělohorského je nedostatečné.« (Str. XVI. n.) — Proto také nevadilo katolické stanovisko Třebízského a nadšeně uvítáno bylo jeho osvětlování české minulosti s hlediska pouze národnostního, tím spíše, že bylo ozářeno a proniknuto čistým

---

*) Předpokládáme-li ovšem, že to jsou výrazy přesvědčení. Toto připomenutí není, tuším, zbytečné. Praví J. Herben ve svém článku »Deset let proti proudu« (Čas 1898, 694): »Dokladů dvojakosti znal každý z nás tehdy dost. Dnes mluvil slavnostní řečník o Třebízském, ronil slzy nad jeho ztrátou a zítra šeptal v přátelském hovoru, že ten Třebízský už byl literárně hotov, že už nebylo lze práce jeho tisknout, tím méně číst.«

charakterem spisovatelovým, vroucím, upřímným jeho přesvědčením, jež v každém vzbuzovalo úctu.

Které vlastnosti Třebízského poutaly čtenáře z lidu, vystihuje dobře J. Braun. (Str. 133 nn.) Byla to sama látka spisů Třebízského, neboť knihy s látkou *dějepisnou* čeští čtenářové odedávna mívali ve zvláštní oblibě. Ještě více získávala si čtenáře z lidu spisovatelská *individualita* Třebízského. Uznáváme-li zásadu, že umělecké dílo jest výronem zvláštního pozorování, pak »toto zvláštní pozorování, tedy stanovisko, z něhož při tvůrčí své práci Beneš-umělec patřil na dějinné látky svých prací a na všecek náš český svět, bylo stanovisko starého českého písmáka, rozumáře venkovského a starých pamětí čitatele — totéž stanovisko, na němž stáli otec a děd Benešův. Že nevystoupil nad ně ani nesestoupil s něho, je tajemstvím nejen jeho individuality, ale i jejího následku, totiž populárnosti a jeho síly, kterým poutá ku svým pracím srdce nejširších vrstev českého čtenářstva.« Posléze příjemný způsob vypravovatelský, ke kterému Třebízský dospěl, rovněž si získal zálibu prostého čtenářstva.

K počátkům studií slavistických v XVIII. století.

Napsal **Jan Jakubec.**

Vznik slovanské myšlenky u nás přičítává se výlučně podnětu francouzské filosofie XVIII. století. Naproti tomuto mínění, posledně hájenému ve spise nedávno vyšlém [1]), tvrdil jsem, že se vznik slovanské myšlenky nedá vyvozovati z jediné příčiny. Základ slovanské myšlenky že sluší hledati v rozličných směrech učeného badání v XVIII. století vůbec [2]). Důkaz svého tvrzení pokouším se podati touto rozpravou.

Všeobecně rozšířený smysl v historickém bádání pro dávné a temné doby vykládá nám, že v XVIII. století věnuje se veliká pozornost dějinám a životu starých Slovanů. Dějezpytci, zejména němečtí a dánští, pátrajíce po nejstarších pramenech k německým dějinám, narážejí v nich neustále na dějiny starých národů slovanských, v XVIII. století již vymřelých. Aug. Schlözer mohl již r. 1768 (Probe Russischer Annalen) čtenářům uvésti 57 kronikářů starších, kteří psali o věcech slovanských. Jiřím Syncellem (kolem r. 800) začíná a naším V. Háj-

[1]) Dr. Zd. V. Tobolka »Vývoj myšlenky slovanské ve věku novém«, kterýžto článek je předeslán úvodem k »Slovanskému sjezdu v Praze roku 1848« (Nákladem F. Šimáčka, 1901).

[2]) Naše Doba, r. VIII, str. 865—866.

kem z Libočan (1553) končí. Mezi těmito 57 kronikáři jsou jména, která se potom skoro po půl století tak často ozývají, jako Nicephorus (758—828), Eginhardus († 839), Photius (kolem 891), Constantinus Porphyrogeneta (905—959), Witekindus Saxo (1004), Dithmarus Merseburgiensis (976—1018), Adamus Bremensis (1076), Helmoldus (1170), Saxo Grammaticus (1204) a mnoho jiných.

V tomto výčtu jsou zastoupeni kronikáři byzantští, kronikáři němečtí, dánští a kronikáři jednotlivých národů slovanských, čeští, ruští, polští a j.

Schlözer nebyl sám, jenž historii Slovanů mezi německými historiky věnoval svou pozornost. V první a zejména v druhé polovici XVIII. století lze těchto spisovatelů německých, kteří se starali o věci slovanské, uvésti dlouhou řadu [3].

Jaká péče se v bádání historickém věnovala Slovanům, vyplývá zejména z této události. V Lipsku r. 1768 založil osvícený, podivínský [4]) kníže Jos. Alex. Jablonowski (1711—1777) zvláštní Učenou společnost, nazvanou jeho jménem. Do Saska se totiž kníže Jablonowski utekl na počátku nepokojů v Polsku. Společnost vypisovala každý rok tři ceny; spisy cenou poctěné se pak tiskly v publikacích této společnosti [5]). Z oboru historického skoro všecka pozornost s počátku věnována národům slovanským, zejména Polákům. Patrně tu rozhodovalo přání zakladatele, který vedle astronomie rád se zabýval historií slovanskou a literární historií své vlasti. Psal sám učené rozpravy o těchto předmětech. [6]) Každý svazek přinášel několik rozprav ze starých dějin slovanských [7]). I tak významní spisovatelé, jako byl J. Šal. Semler, věnují se studiu starších dějin slovanských (»O starých historicích polských«). Učených těchto rozprav účastní se někteří Čechové, na př. Václav Duchovský [8]), Fr. Pubička [9]), Leop. Šeršník [10]).

---

[3]) Od podrobnějšího výčtu příslušné literatury mohu zde upustiti. Prof. Lub. Niederle ve svém závažném díle »Slovanské starožitnosti«, právě vycházejícím, snaží se sebrati příslušnou literaturu co možná úplně. Pokud i jiné spisy spadají do mé rozpravy, budou uvedeny na svém místě.

[4]) O tom v Obrazech Života 1859, 402—3.

[5]) Acta Societatis Jablonovianae od r. 1771 Vycházela v nádherné úpravě, s počátku každý rok svazek velkého lexikového formátu.

[6]) L'Empire des Sarmates (1742) a j.

[7]) Na př. v II. a III. sv., které se mně jediné dostaly do rukou, vykládá se: v II. v pěti rozpravách (vedle úvodu Semlerova) »De Slavis Lecho Czechoque item de veris Zichis; v III. »De Slavis Venedis, Antis, Vilzis et Sorabis, aliquid de Vandalis et Henetis« ve třech rozpravách.

[8]) Apokrisis ad Quaestiones Propositas de Lecho, 1772.

[9]) Dissertatio de Venedis et Antis eorumque sedibus antiquissimis, 1773.

[10]) Problema ex historia Slavica, utrum Wilzi, Serbi aut Sorabi, Slavonice dicti Srbi, ab Albi et regionibus Germaniae profecti sint in Croatiam et Dalmatiam, an ex Illyrico venerint in Germaniam, 1773

Záhy však bádání historické přibírá nové živly, zejména studium staršího jazyka. Historikové uznávají potřebu znáti starší jazyk, aby porozuměli pramenům, ze kterých se nyní chce hojněji čerpati. Proto spojuje se někdy dvojí obor vědecký v jedné osobě; historikové bývají zároveň filology a naopak, u nás na př. Pelcl, Procházka, Dobrovský, Durych. Tomuto studiu jazykovému dostává se posily odjinud.

*

Studium slovanského jazyka posiluje nový kritický směr studií biblických. V XV. a XVI. století již humanisté věnovali pozornost textům Písma. U nás účel náboženský zejména u Českých Bratří vzbudil pilné studium řečí, v nichž bylo původní napsání Písma, hebrejštiny a řečtiny. Nové názory filosofické a vědecké se záhy promítají též ve studium bible. Zejména děje se tak u protestantských učených theologů. Proniká v něm směr historickokritický. Od Angličanů vychází — nejmocnější zástupce jeho je filosof Locke — a v Němcích padá na úrodnou půdu. Němci odborníci za tímto studiem putují do Anglie (na př. J. J. Griesbach a j). V tehdejším učeném světě kritická exegese Písma a vše, co s ní souviselo třeba hodně vzdáleně, je v druhé polovici XVIII. století neobyčejně rozšířena. Jan David Michaelis (1717—1791), věhlasný professor orientálštiny v Gottinkách, mohl skoro po celé čtvrtstoletí vyplňovati jen kritikami a zprávami o spisech, týkajících se orientální a exegetické literatury, zvláštní objemný časopis[11]). Pokračovatel v časopise Michaelisově (Thom. Christ. Tychsen) připomíná v předmluvě o posledním desítiletí XVIII. století: »Naše desítiletí je bohatě opatřeno časopisy, které podávají pro obor biblické a orientální literatury látku, články a recense« ... Každá universita německá mohla se honositi některým vynikajícím zástupcem pro tento předmět a to takového jména, jaké měli na př. J. D. Michaelis (v Gottinkách), Jan Šal. Semler (v Halle). J. Jak. Griesbach (v Jeně), klassický filolog J. Aug. Ernesti (v Lipsku) a j. Na mnohých universitách bylo pro tyto discipliny ustanoveno sil několik.

Na naše učence měl mocný a bezprostřední vliv zejména J. D. Michaelis[12]). Michaelis učil, že bible stojí pod vlivem všech historických a místních podmínek, jimž jest podroben též vývoj literatury světské; bibli a národnímu básnictví židovskému že

---

[11]) Orientalische und Exegetische Bibliothek. Frankfurt am Main od r. 1771—1789. Později: Neue Orientalische und Exegetische Bibliothek od r. 1786—1791.

[12]) Dobrovský však zná a cení si též J. A. Ernestiho, zejména jeho publikaci Institutio interpretis Novi Testamenti, a J Jak. Griesbacha, k jehož kritickému vydání Nového Zákona sám podával příspěvky.

lze na př. porozuměti jen tehdy, provází-li zkoumání zároveň důkladná znalost řeči a jejích dialektů, dějin, starožitností, zvykův a názorův orientálních[13]). Tímto směrem odváděna jest pozornost od dogmatické stránky a věnována stáří a věrohodnosti jednotlivých částí Písma. Zkoumání rukopisův a starých památek, které v XVIII. století zaujalo všecko bádání historické, vyskytuje se stejnou měrou též v bádání Písma. Pozornost těchto theologů na sebe obracejí staré překlady Písma v jazycích orientálních. Odtud u theologův učených šíří se taková znalost orientálních jazyků.

Věda filologická i historická přejímá z těchto kritických bádání biblických svou methodu. Doznal to o sobě nejvýznamnější činitel v slovanské otázce před Dobrovským, Aug. Lud. Schlözer.

Schlözer je žákem a vychovancem Michaelisovým. Vykládá o sobě, že prý s touž pozorností, pečlivostí a svědomitostí zkoušel staré rukopisy, jimž jej naučil jeho »veliký učitel«, Michaelis, v biblické kritice, tak že prý se může odvážiti bez nebezpečí, že by se mýlil, z nich abstrahovati všeobecná pravidla a ručiti za jejich správnost[14]).

Také k nám zasáhl tento směr. U nás na theologické fakultě vedle povinné hebrejštiny učili professoři tohoto předmětu soukromě také arabštině, syrštině, chaldejštině (na př. Eustach Dvořák v Praze [Dobrovský, Böhm. Lit. 1779, 16]; Ant. Gärtner v Brně [týž, str. 92]). S úspěchem znalost řečí orientálských šířil zejména Václ. Fort. Durych (1735—1802). Jeho žáky byli na př. Fr. F. Procházka, Jos. Dobrovský a jiní. Vedle toho obírají se v té době hlavně v klášteřích bedlivějším studováním řeckého a hebrejského jazyka.

V kriticko-historických studiích biblických od textů Písma v původních jazycích a od překladů jeho v jazycích orientálních přirozeně přechází se k starým překladům v jazycích evropských. Pomocí jejich mělo se pronikati k původní podobě Písma. A zde hermeneutika dochází opory v rozvíjející se vědě filologické, zejména ve filologii germánské. Takto vytváří se pak samostatný obor nového bádání vědeckého.

O překladech slovanských a zejména staroslovanských bylo ještě málo známo. Čím jsou neznámější, tím usilovnější je touha dověděti se něčeho podrobnějšího o nich. Pronikáť již vědomí, že ve zkoumání Písma mají vynikající cenu. Známostí o nich — ovšem

---

[13]) Hettner, Literaturgesch. des 18. Jahrhunderts, III, 2, 41.

[14]) Probe Rus. Ann., 179. Též jinde dokazuje Schlözer, že si osvojil výtěžky biblické kritiky. Při jistém postupu v odůvodňování poukazuje na analogický příklad z kritického sporu textového: »armenský překlad bible spor najednou rozhodl«, praví tam (str. 64). V předmluvě k tomuto spisu Schlözer dovozuje, že k ruské kronice třeba přistoupiti s kritikou a s touž pečlivostí a svědomitostí, na jaké jsme zvyklí u vydavatelů památek staré literatury orientální, řecké a římské (týž, Vorbericht I. 3a).

málo spolehlivé a velmi kusé — čerpali zejména od J. P. Kohla, bývalého professora v Petrohradě [15]), a Dan. Redera [16]).

Od Michaelise vychází přímé vyzvání k studiu slovanských překladů. Ve svém proslulém Úvodu k Novému Zákonu [17]) v § 88. pojal mezi staré překlady Písma sv., jimiž lze pronikati v kritickou otázku tohoto předmětu, též překlad slovanský (on jej ještě ztotožňuje s ruským) a doporoučel studium jeho.

Hlasu tak závažného, jako byl hlas Michaelisův, bylo ovšem záhy uposlechnuto. Michaelis ve čtvrtém vydání svého Úvodu (z r. 1787) chválí si, že přání jeho bylo již vyplněno: Chr. Fr. Matthäi, který delší dobu žil v Moskvě, pořídil výtahy z překladu slovanského [18]). Tato práce neuspokojovala ani Michaelise [19]), tím méně ovšem Dobrovského, který o těchto výtazích prohlásil, že se jich nedá ani kriticky užiti, poněvadž byly pořízeny podle pozdního vydání (z r. 1762 , a Matthäi prý neuměl po slovansku ani skloňovati a neznal ani nejobyčejnějších významů slov. Více v duchu Michaelisově postupoval vídeňský professor Fr. K. Alter, který své vydání Nového Zákona (řecky psaného) podle rukopisu Vídeňského [20]) doprovodil výňatky ze starých dvou vídeňských rukopisů překladu slovanského. Michaelis byl sice tímto činem Alterovým nadšen a těšil se na rozbor jejich, slíbený od F. Du-

---

[15]) Introductio in historiam et rem literariam Slavorum, imprimis sacram sive Historia critica versionum Slavicarum maxime insignium. 1729

[16]) Historische Beschreibung der slavonischen Bibelausgabe, Polnische Bibelhistorie (i s jinou rozpravou »Zustand der griechischen Kirche in Russland, Polen und Moskau« v Preussiche Zehende, Königsberg 1740 a 1742). V jiných publikacích rázu hermeneutické o o nich bylo poučení nebo přibírány k textům v jiných jazycích; tak na př. v Biblia Polyglotta Briani Waltoni (1657), v sbírce Jos. Gautiera Thesaurus theologicus. Význam překladu slovanského uznával na př. J. J. Wetstein ve spise »Prolegomena ad Novi Testamenti Graeci editionem accuratissimam, 1730; La Croze (Thesauri Epist., Lipsiae 1743. II. Tom. pag 201 — citován u Durycha, Bibl. Slav. 49, pozn. 40). Bezpečnější poučení o církevních dějinách slovanských podávalo objemné dílo kardinála Jos. Sim. Assemani, Calendaria ecclesiae universae (o slovanských církvích ve IV. svaz.; v Římě 1755). Assemaniho publikace váží si dosti i Dobrovský (v korrespondenci s Durychem). O písmech slovanských, o cyrillici a hlaholici, poučovaly zvláště dva spisy: J. Leon. Frischii, De origine characteris Slavonici, vulgo dicti Cyrilici, Berol. 1728, a Clem. Grubischius, In originem et historiam alphabeti Slavonici Glagolitici, vulgo Hieronymani, Venetiis 1766; švédský filolog Ihre přivedl jej asi na myšlenku písmo hlaholské odvozovati od run.

[17]) Einleitung ins Neue Testament, 1. vydání z r. 1750; čtvrté velmi rozmnožené vydání z let 1787—1788.

[18]) Joannis Apocalypsis graece et latine. Rigae 1785. V »Appendixu« II, str. 343—388 má »De versione Slavonica Apocalypseos«.

[19]) Vyslovil se v kritice své (Neue Orient. und Exeg. Bibl. I., str. 216), ač přídavek o slovanském překladě uznává za nejcennější z celé jeho publikace.

[20]) Novum testamentum ad codicem Vindobonensem graece expressum (z r. 1786).

rycha; ale Dobrovský vytýkal mu nedokonalou znalost řečí slovanských [21]).

Od Michaelise vyšel však též jiný podnět ku práci v slovanských překladech Písma sv.; byl namířen přímo na Dobrovského. Posuzuje první větší literární práci Dobrovského, věnovanou jako příspěvek k studiu Písma, známé to »Fragmentum Pragense evangelii S. Marci« (z r. 1778), Michaelis označuje tento čin jako »dar pro kritiku nejvýš důležitý«. Ze spisu, míní, že budou jeho čtenářům nejvítanější doklady, zejména ze »slovanského« překladu. K tomu pak připomíná dále: »Kritikovi se naléhavě vnucuje přání, aby p. Dobrovský vydal varianty slovanského překladu k celému Novému Zákonu. Jen několik archů by obnášel; pro kritiku byly by darem, jenž by zvěčnil jméno dárcovo« [22]).

A ještě později Michaelis klade vždy zvláštní důraz na slovanské překlady Písma. Při recensi uvedeného vydání Alterova připomíná znovu, jak si již v § 88. svého Úvodu velice přál excerptů ze slovanského nebo, jak se obecně praví, ruského překladu [23]).

Dostav od Dobrovského v dopise rozbor staroslovanského překladu, vyslovil v stručné předmluvě politování nad tím, že mu recense v VI. sv. (1789) tak zaujaly místo; je prý nucen odložiti do příštího dílu »velmi důležitou zprávu o slovanském překladě N. Z., která bude příště mým čtenářům velmi příjemná«. K skromné poznámce v listě Dobrovského, nebude-li pokus pisatelův Michaelisovi nepříjemný, připojuje zase významnou poznámku: »(Pokus) zdá se mi velmi důležitý a hodný pokračování jakožto jeden z nejkrásnějších darů, které se mnou pro tuto bibliotheku byly sděleny [24])«.

Podobná povzbuzování od Michaelise byla pro Dobrovského a s ním zároveň pro jeho přítele F. Durycha pohnutkou velmi mocnou. Jejich literární činnost v slavistice nese na sobě silně ráz tehdejších kvetoucích studií exegetických a orientálních.

S počátku se také u nich nerozlišuje studium jazyků orientálních od studia jazyků slovanských. Oba učí se hebrejštině, syrštině, armenštině hlavně za účelem, aby odtud prospěli kritickému bádání Písma. Jsouce Slované, byli od jiných povzbuzováni k studiu staré literatury slovanské. Tak Durych od mnichovského historika, Ondř. Fel. Oefela, Dobrovský od prof. Michaelise. Nejstarší doba slovanské literatury podávala látku právě z toho oboru, který si vypracovával svou methodu a který tak zaujímal všecky vzdělance — překlady Písma.

---

[21]) V příspěvku o slovanském překladu bible v Michaelisově uvedeném časopise VII, 155 a n.

[22]) Orient. u. Exeg. Bibl. XIII. Th. (1778), str. 108 a n., uvedené místo na str. 116).

[23]) Neue Or. u. Ex. Bibl. V, str. 135.

[24]) Týž, VII (1790), str. 155.

Dobrovský začíná svou činnost literární právě příspěvkem k textovému bádání Písma. Za přispění svého učitele Durycha srovnal pražské zlomky hebrejských rukopisů s kritickým vydáním jiných rukopisů, sestavil odchylná znění a poslal je Michaelisovi. Michaelis je pak uveřejnil pod názvem »Pragische Fragmente Hebräischer Handschriften« ve svém časopise[25]). Dobrovský se s prvním svým pokusem literárním obrátil k Michaelisovi. Viděti, jak dobře znal jeho literární činnost a jak šel za jeho příkladem.

F. Durych upozornil na sebe učený svět rozpravou o staročeském překladu bible[26]). Za rok po něm (1778) vydal Dobrovský svůj smělý spis o Pražském zlomku evangelia sv. Marka, v němž historicko-kritická methoda Michaelisova u nás slaví své triumfy. Bystré vývody Dobrovského byly u nás a zejména v cizině od pokročilejších badatelů přijímány s velikou pochvalou — důkaz to, jak rozšířen byl tehdy vliv kritických zásad Michaelisových.

Dobrovský se ani později neodchýlil úplně od studií orientálních jazyků. R. 1783 vyšla jeho rozprava o starém písmu hebrejském[27]). Vyslovené v ní mínění o tom, jakým písmem byl napsán zákon Mojžíšův, potkalo se s rozhodným odporem Michaelisovým.

Na štěstí Dobrovský od svých samostatných studií orientálských upustil úplně. Zajímaly jej ovšem výsledky tohoto bádání i později. Ale studiu Písma věnoval se již jen při překladech slovanských. Studoval staré rukopisy slovanské a přispíval jimi hlavně k větším dílům cizím. Tak uvedl jsem příspěvek jeho »O slovanském překladu«, jímž po přestávce dvanáctileté přispěl

[25]) Orient. u. Exeget. Bibl., XII (1777), str. 101. Připomíná, že o těchto variantech dostal zprávu od »katolického světského duchovního«, který se oddává studiu orientálních řečí, ale nechce býti jmenován. Později však, když Michaelis svému čtenářstvu s velikým uznáním psal o Dobrovského »Zlomku pražském evangelia sv. Marka«, prozradil, že to byl Dobrovský, který mu zaslal příspěvek o pražských zlomcích hebrejských rukopisů. (Or. u. Ex. Bibl. XIII, 119).

[26]) De slavobohemica sacri codicis versione dissertatio, 1777.

[27]) Josephi Dobrowsky de antiquis Hebraeorum charakteribus dissertatio, in qua speciatim Originis Hieronymique fides Josephi Flavii testimonio defenditur. V Praze 1783. Tiskem normální školy. Velmi rozhodně Michaelis odmítá názor Dobrovského, že Zákon Mojžíšův byl psán t. zv. písmem samaritánským. Michaelis to nechce ani pokládati za vlastní názor Dobrovského: »... und sie (diese Meinung) ist zu wunderlich, als dass man einen so vernünftigen Mann ihrer ohne sehr deutlichen Beweis beschuldigen könnte.« Jinak Michaelis na rozpravě chválí jasnost a stručnost; o předmětě tomto prý by čtenáři tak stručné poučení nikde nenašli. Jaký význam Michaelis Dobrovskému přikládal, viděti z toho, že si jeho rozpravu vzal za východisko, aby se o této věci vyslovil po prvé tiskem. (Orient. u. Exeg. Bibl. XXII (1783), str. 112–140).

starému mistru svému Michaelisovi[28]). Příspěvek jeho obsahuje jen nemnoho stránek, ale byla v něm veliká práce. Opětované doznání Michaelisovo o důležitosti slovanských překladů pro bádání exegetické (vyslovil je při referátu o uvedeném vydání Alterově) bylo Dobrovskému podnětem, aby srovnal rukopis starého slovanského překladu s řeckým originálem.

Ze svých pilných studií a hojných výpisků Dobrovský obohacoval publikace cizí, jako na př. velkou publikaci De Rossiho »Různá čtení Starého Zákona« [29]).

Cestou do Švédska a na Rus Dobrovský rozšířil svou znalost starých slovanských překladů Písma. Výsledky těchto studií jsou sneseny zejména v díle J. J. Griesbacha, proslulého kritika novozákonního textu, »Prolegomena zur neuesten Ausgabe des Griechischen Neuen Testamentes«. Tam popsal slovanské rukopisy, sestavil z nich varianty a srovnal je s rozličnými vydáními. Práce to veliká a posud nedoceněná [30]).

A ještě mocnější vliv studií orientálních lze znamenati u druhého největšího zástupce slavistiky v XVIII. století, u V. F. Durycha. Nejdůvěrnější přítel jeho Dobrovský pověděl o něm: jakkoli prý mu bylo milé pěstování filologie hebrejské, přece že pociťoval větší náklonnost k literatuře slovanské[31]). Durych pak sám zkoumání v oboru jazyka církevního a studium Písma sv. pokládá si za práci »důstojnou kněze« (Bibl. Slav., XV.). V jeho korrespondenci s Dobrovským lze stopovati, jak ho po celý život nepřestaly zajímati překlady Písma v jazycích orientálních, v syrštině, armenštině, arabštině. V hlavním díle, Bibliotheca Slavica, Durychovi při zpracování obsáhlé látky o Slovanech velmi často tanou na mysli analogie s bádáním v studiích orientálních, zejména ve filologii. Jako starší věda filologie orientální měla již své výsledky a zejména svou methodu. Durych ukazuje na př. na to, jakých výsledků se dodělali slavní vykladači Písma (na př. sv. Jeronym) etymologií hebrejských jmen (str. 6—7). Na konkretním příkladě, na díle J. Simona (Arcanum formarum z r. 1735), poučuje, čím by bylo lze z jeho pozorování, vyzískaných »filosoficko-grammatickou« methodou v jazycích orientálních, prospěti filosofickým studiím slavistickým, kterak by se z nich dalo těžiti, aby byl snáze poznán duch jazyka (t., str. 176 a pozn. tamže). Hned v předmluvě vykládaje svou methodu a své plány stýská si, že nemáme dosud Alberta Schultense, který by nám dal spis

---

[28]) Neue Orient. und Exeg. Bibl. VII. (1790), str. 155—163.

[29]) Variae lectiones Veteris Testamenti ex immensa MSS editorumque codicum congregie haustae, et ad Samarit. textum ad vetustas versiones, ad accuratiores sacrae criticae fontes ac leges examinatae, opera et studio Joh. Bern. de Rossi. Parmae 1784—1788, 4 sv.

[30]) Tuto práci Dobrovského oceňuje Konst. Tischendorf, Novum testamentum graece, sv. III (Prologomena), str. 1113.

[31]) Abh. d. kön. böhm. Gesell d. Wissensch., 3 Folge, 1. Bd. str. 31.

podobný, jako je Schultensův »Klíč«[32]), o proměnách, které se staly s nářečími jazyka hebrejského a zejména s nářečím arabským (t., XXXXII.). Jazyky orientální, označované jako dialekty jazyka hebrejského a jednotlivé dialekty slovanské, jak je tehdy napořád označovali — kolik je již v tom zjevu analogie, jaký vliv orientálních studií na rozvíjející se slavistiku! Chápeme Durychovu radost, když se mohl pochlubiti tím, že slavný Michaelis uznal slovanské překlady Písma za hodné přibrati je na prospěch hermeneutiky ke zkoumání o nejstarších zněních Písma v jazycích orientálních (t., str. 49).

Historickokritické bádání Písma vrhá svůj vliv též jinak na studie Dobrovského i Durychovy v pozdějších letech. Věnují velikou pozornost zejména nejstarším překladům Písma v jazycích slovanských. Po celý život zajímala zejména Dobrovského otázka o nejstarších překladech biblí, zvláště českých. V starých biblích žil, z nich citoval, uváděl motta.

V Durychově Slovanské Biliothece je věnováno mnoho pozornosti starším překladům Písma v slovanských jazycích.

Když pak se Dobrovský r. 1792 ubíral na cestu do Švédska a na Rus, Durych dává mu na cestu na dvacet otázek, z nichž mnohé jsou věnovány biblickým překladům staroslovanským. V těchto otázkách Durychovi podle vlastního doznání tazatelova (Bibl. Slav., XXIX) byl vzorem Michaelis. Michaelis stanovil si své otázky při cestě, kterou podnikl za svými studiemi do Orientu V Orientu Michaelis doufal nalézti pro své bádání orientálních jazyků svou Kolchidu; Dobrovskému asi tanul na mysli tento vzor, když šel pro své studie slavistické hledat zlaté rouno do krajin severních, do Švédska a na Rus.

Ze studií biblických rozvilo se potom docela samostatné studium jazykozpytné. Místo na znění Písma učenci utkvívají na jazyku překladu, i exegetové němečtí požadovali pro svůj předmět důkladnou znalost jak řečtiny, tak hebrejštiny a jiných jazyků orientálních. Dobrovský podobný požadavek jazyků slovanských vyslovoval nejednou vzhledem ku překladům slovanským.

Studium »jazyka otcovského« svou první významnější prací z tohoto oboru, rozpravou o staročeském překladu Písma, chce vzbuditi F. Durych[33]). Oč vděčnější, milejší úlohu měli naši odborní badatelé při svých studiích hermeneutických nežli jejich vzorové, orientalisté! Věděliť, že tím slouží též svému jazyku mateřskému. To povznášející vědomí znamenáme ve všem snažení a literární činnosti Durychově; nacházíme je však také u »hyperkritického« Dobrovského.

*

---

[32]) Clavis mutationis elementorum, qua dialecti linguae Hebraeae, ac praesertim Arabica dialectus aliquando ab Hebraea deflectunt. Lugduni Bat. 1770. Stesk, že posud nemáme svého Schultense, Durych opakuje ještě jednou (na str. 45).

[33]) Na počátku předmluvy.

Schlözer v studiích slovanských zahajuje novou epochu. Z prvních spisů jeho, věnovaných Slovanům, je Probe Russischer Annalen; vyšel r. 1768. K těmto studiím Schlözer přistupuje s novou methodou, jež se hlásí zřejmě ke kritické methodě Michaelisově. Tato methoda kázala všímati si v pozorování vývoje historického všeho: historie politické, vzdělanosti a osvěty jazyka i jiných věcí pomocných. A při tom vědecká kritika je jeho stálým heslem.

V Schlözerových spisech je však šířena též myšlenka slovanské jednoty. Schlözer na př. vykládá, že prý dosavadní slovníky nestačí, aby vystihly staré památky ruské. »Měly by býti čerpány a abstrahovány z celého slovanského (u Schlözera jako u všech jeho vrstevníků »slavonisch« znamená = slovanský) pokladu jazykového« (Prob. Rus. Ann., 189.). Dosavadní mluvnice staroslovenská mu »připadá tak jako hebrejské mluvnice předešlého století, které se bez znalosti arabštiny, syrštiny a jiných orientálních nářečí jedině a výhradně dělaly z hebrejské bible.« V ruských Annalech jsou prý mnohá slova, kterým dnes nerozumí žádný Rus, ale která mají úplně ráz slovanský; jistě jsou v některém z příbuzných dialektů; Schlözer má prý pro to doklady.

Svou myšlenku o slovanském slovníku a mluvnici, které by v sebe pojaly všecky jazyky slovanské, Schlözer ještě častěji opakuje. Tak podává r. 1771 již konkretnější myšlenku, aby totiž slovanský odborný jazykozpytec vzal za základ deset řečí slovanských — z tolika asi »nářečí« myslí Schlözer, že existují mluvnice, ať vytkne příklady a pravidla každého dialektu jednotlivě, pak ať je shrne (na př. zájmena, jak je deklinuje Chorvat, Hornolužičan, uherský Slovák atd.) a sestaví v jedné tabulce, ať připojí na konec všeobecná odvozená pravidla, kteří národové v té části jsou nejbližší, jak se od sebe stupňovitě vzdalují a jak se má toto vzdalování vysvětlovati ze všeobecného ducha (»Genie«) každého dialektu. To by pak podalo *všeobecnou* srovnávací mluvnici z několika abeced. (Allg. Nord. Gesch., 330.).

Jiný Němec, Jos. Heyrenbach, vytýkal za zásluhu nesmrtelné paměti hodnou pro toho, kdo by napsal srovnávací tabulky dialektů slovanských po příkladě Karla Michaelera, jenž sestavil podobné srovnávací tabulky pro dialekty germánské[34]).

Snad bylo hlavně osobním vlivem Heyrenbachovým, který byl ve Vídni kustodem při knihovně dvorní, že se k této práci odhodlal Max. Schimek, učitel českého jazyka na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní. Již r. 1783 ohlašoval dílo podobné,

[34]) Tabulae Parallelae antiquissimarum Teutonicae linguae dialectorum — ex priscis Monimentis collectae. Oeniponte (1766). U Durycha, Bibl. Slav. 37.

jak je naznačil Heyrenbach a Schlözer, totiž »všeobecnou slovanskou harmonickou mluvnici v XIII tabulkách.«[35])

V podobném smyslu Schlözer navrhuje srovnávací slovanský slovník v etymologickém pořádku. Má prý se vždy vyhledávati jednoduché slovo kmenové, poznamenati, v kterém slovanském nářečí se ještě zachovalo, a potom se má sestaviti jeho celý seznam rodový se všemi jeho odvozeninami ve všech známých slovanských dialektech. Uznává, že dosavadní slovanské mluvnice i slovníky jednotlivých nářečí slovanských jsou chybné, nutno opatřiti lepší, stát by měl vysílati učence na cesty. Dobrovský k tomuto návrhu připojil poznámku, že prý jej po 35 letech podpisuje (Slawin, 387). Tehdy Dobrovský vůbec se obíral více myšlenkou o jistém sjednocení slovanských řečí.

Schlözera k návrhům srovnávací slovanské mluvnice a srovnávacího slovníku slovanského vedly příklady cizí. Vidíme to ze jmen, jež uvádí při svém naléhání, po třetí opětovaném, o sepsání srovnávací mluvnice a srovnávacího slovníka: »Kdy konečně«, praví v Nestoru (z r. 1803), »dostane slovanská literatura svého Wachtera, svého Ihre, který by srovnal *všecka* slovanská nářečí mezi sebou a s jejich společnou matkou. Najde slova, jež v jednom nářečí jsou všeobecně běžná, v druhém však jsou již nesrozumitelnými zvláštnostmi; v jedněch najde jakožto pravidlo, co v ostatních je výjimkou.«

Němec Jan G. Wachter a Švéd Jan Ihre (1707—1780) pokusili se o podobné práce srovnávacího jazykozpytu u národů germánských. Wachter vydal r. 1737 Glossarium Germanicum, slovník etymologický, v nějž zahrnul všecky germánské »dialekty«, jak je tehdy zvali. Ihre se proslavil studiem živých nářečí švédských, od nichž přešel k studiu příbuzných řečí germánských, a to na základě hlavně etymologie. Obíral se pilně studiem gotštiny, run a starověku švédského vůbec. Ve svém hlavním díle »Glossarium Sviogothicum« Ihre pokusil se o historický slovník švédštiny, má zření ke starým památkám, zejména právním, srovnává s příbuznými řečmi germánskými, s řečtinou a latinou. Wachter i Ihre byli zasaženi všeobecným vývojem germánské filologie. Pro vývoj slavistiky je stav její poučný. Působilť svým příkladem a vlivem na rozvoj studií slovanských u nás. Vizme stručný nástin její[36]).

K novému r o z v o j i g e r m á n s k é f i l o l o g i e základ položil již v XVII. stol. zejména Angličan Fr. Junius (1589 —1671).

[35]) Slavische Sprachforschung in tabellarischer Darstellung des Gegenverhältnisses verschiedener Mundarten nach den besten Sprachlehren eingerichtet. Dobrovský ohlašoval tento pokus již v Lit. Mag. (III, 180). To měl býti první díl; díl druhý měl pojednávati o kritických dějinách řečí slovanských. Později v Slavíně (311) praví, že nechce rozhodnouti, zdali by Šimek byl na tuto úlohu stačil.

[36]) Přidržuji se díla: H. Paul, Grundriss der germanischen Philologie, Bd. I, str. 26 - 56. O Wachterovi tamže, str. 34, o Ihreovi str. 39.

Pořizoval vydání s poznámkami, často sahaje k starým rukopisům. V jeho bádání převládalo zejména etymologisování. K systematičtějšímu propracování se však ještě nedostal. Obor starogermánských řečí v studium jednotlivých jazyků germánských prvně přibral jeho krajan, George Hickes (1642—1715), jehož grammatika se částečně nese již methodou srovnávací. Jeho podnětu a hlavní práci děkovalo za svůj vznik dílo »Linguarum Veterum Septentrionalium Thesaurus grammatico-criticus et archaeologicus« (ukončeno r. 1705). Hickes vykládá gotštinu za matku germánských jazyků pozdějších — podobný názor, jaký byl u nás dlouho o staré slovanštině.

V Němcích působily tyto příklady anglické při filologických pracích. I tam hlavně etymologisování pronikalo. Leibniz svým mocným podnětem chtěl míti zpracován celý německý poklad jazykový slovný; klade váhu na staré řeči a na dialekty. Studium starých řečí dlouho zůstává podřízeno bádání historickému, na př. u J. Jiřího Eckharta (1674—1730) a j. V první polovici XVIII. století otvírá se hojný material pramenný; většina staroněmecké literatury zásluhou německých učenců se již v té době otiskuje. Práce této účastní se mnozí badatelé (Petr Lambeck, Diederich von Stade, Jan Schilteri — jeho Thesaurus antiquitatum Teutonicarum — J. Frick a j.).

Starým básníkům německým velikou péči věnují Bodmer a Breitinger, kteří vydávají zejména minnesingry znovu [37]).

Již v XVII. století proniká v Němcích pěstování germánské mythologie (Elias Schedius) a starožitností germánských. Často dotýkají se též v těchto oborech věcí slovanských.

Praktický účel sledují některé slovníky a grammatiky. Nejdůkladněji pracoval tu J. Leon. Frisch († 1743), který vydal »Teutsch-lateinisches Wörterbuch«, jenž má základ historický (jde až do XV. století), má doklady pro slova a obraty, jež nejsou všeobecně běžné, a etymologisuje již skrovněji. Týmž směrem nesla se filologická činnost J. Chr. Gottscheda († 1766). Ve svém úsilí po klassické literatuře má svou dobu na mysli víc nežli historický vývoj. V jeho »Základech německé mluvnice« [38]) šlo mu o moderní klassickou řeč. Propracoval se v ní k jasnosti a srozumitelnosti.

Nejvýše v tomto směru dospěl J. Chr. Adelung. Adelungem a jeho vrstevníkem Fried. K. Fuldou, v němž se praktické snahy po upevnění německé řeči spisovné spojují se studiemi dialekti-

---

[37]) Proben der alten schwäbischen Poesie des dreyzehnten Jahrhunderts. Aus der Manessischen Sammlung. 1748. Sammlung von Minnesingern aus dem schwäbischen Zeitpunkte. 1758. Zejména pak Bodmer dovršuje tuto činnost pomocí Chr. Jind. Myllera »Sammlung deutscher Gedichte aus dem XII, XIII und XIV Jht.« (I. Bd. 1782—1784).

[38]) Grundlegung einer deutschen Sprachkunst, 1748.

ckými a studiemi staré řeči, ocitáme se u velmi mocných vlivů na Dobrovského. Zasluhují zvláštního rozboru.

Němci sami uznávajíce význam slovanských řečí jak pro svou filologii germánskou, tak zejména pro minulé dějiny své vlasti, povzbuzují k studiu jejich. Durych zaznamenal na př. hlas výše uvedeného Jiř. Eckhardta[39]), jenž ukazuje na rozsáhlé země, v kterých Slované dosud bydlí a kde žili před věky a zanechali stopy v těch krajinách jmény místními; jména ta nedovede vyložiti nikdo, leč kdo je znalý jazyka slovanského. Eckhardt přiznával též, že do německého jazyka spisovného pronikly vlivy slovanské. Prospěch ze znalosti slovanského jazyka uznávalo ještě více slavných spisovatelů. Durych slíbil tyto hlasy sebrati v jedné kapitole dalšího svazku; zatím zaznamenává zejména hlas současných spisovatelů německých Jiř. Chr. Lichtenberga a Jiř. Forstera[40]). Ti přiznávají význam jazyku slovanskému; neznalost jeho je prý příčinou vedle jiných, proč vylíčení starší historie slovanské a příbuzných národů posud neprovedeno, jakkoli dějiny i národův i dialektů slovanských jsou hodny pozornosti historikův a filologů germánských[41]).

Mnozí filologové germánští zároveň věnují svou pozornost věcem a jazykům slovanským. Tak uvedený mytholog El. Schedius, dotčený již Eckhardt, lexikograf J. Leon. Frisch († 1743); vydavatel starých památek, Petr Lambeck (Lambecius[42]). Eckhardt i Frisch pracovali o věcech filologických podle názorů velikého filosofa německého Leibnize — též jeho spis Collectanea etymologica (Hannoverae 1717), kde se mluví o písmech slovanských, zná Durych (Bibl. Slav., 100, pozn. 25.). Ze švédských filologů zvláště sluší připomenouti J. Gabr. Sparvenfeldia[43]), o němž praví Durych: »Slované pak jej mají po zásluze ctíti mezi nejpřednějšími cizími vzdělavateli svého jazyka« (t., 100, pozn. 25).

První naši zástupcové slavistiky, Durych a Dobrovský, nejen znají vývoj germánské filologie, ale berou si jej za vzor pro své studie slavistické. Durych doznává vliv germánské filologie; na př. při obraně slovanských jazyků proti znevažování jich historikem P. Ludewigem, pronáší význačnou výtku, že slovanští učenci sami zanedbávali dokonalejší znalost slovanské filologie: »Velmi málo jsme se dali povzbuditi skvělými srovnáváními nejstarších dialektů německých a přehojnými vydáními památek k podobným studiím«[44]).

---

[39]) Historia studii etymologici Linguae Germanicae, 1711, Cap. XXXV.

[40]) Etwas über die polnische Sprache. Göttingisches Magazin der Wissenschaften und Literatur. II. Jahrgangs 5. St, Göttingen 1782, p. 253—265.

[41]) Dur., Bibl. Slav. 62—64.

[42]) Commentarii de Bibliotheca Caesarea Vindobonensi.

[43]) Napsal spis »Comparatio Dialectorum Slavonicarum«.

[44]) Bibl. Slav., st. 42.

Na mnohých místech své knihy Durych dokazuje skutečně, že se hleděl důkladně seznámiti s vědeckými výsledky v germánské filologii. Uvádí dosti hojnou literaturu ze všech oborů germánské filologie, chce analogicky v mnohých případech postupovati, jako postupovaly jeho vzory při otázkách filologie germánské, Je obeznámen s gotštinou a užívá jí tu i tam k srovnání pro podobné vztahy v slovanských dialektech, podléhá zejména mocně svým vzorům, když s takovou zálibou etymologisuje a »filosofickou grammatikou« hledí se z jednotlivých slov dobrati způsobu života, náboženství a kultury starých Slovanů. Výsledků germánské filologie užívá na prospěch slavistiky, jako se snažil výtěžky orientálních studií applikovati na svůj předmět.

A rovněž tak Dobrovský. V listě k Durychovi vyslovuje na př. přání, kdyby se mohly vystopovati nejstarší rukopisy překladů slovanských, poněvadž pozdější opisy jsou pokaženy všelijak; přál bych si pak, »aby z nich (z nejstarších rukopisů) text slovanský byl vydán ku potřebě filologů tím způsobem, jak se Germáni honosí překlady Ulfilovým a Otfridovým a s prospěchem z nich pak těží etymologicky«[45]. Kterak na Dobrovského často působil příklad germánských filologů, ukáži jindy na příkladech konkretních.

*

A ještě na jeden mocný proud ideový nesmíme při stopování studií slavistických zapomenouti — na vliv učení Rousseauova. Jím čelilo se osvícenství čistě rozumovému. Vývoj kultury Rousseau měřil více požadavky srdce a s toho stanoviska kulturu minulou i své současné osvícenství zamítal. Prvotní stav národů méně rozvitých intellektuálně, za to s mravy tím krásnějšími a se srdcem tím lepším, stoupal v jeho očích. Ku prostým poměrům národů starších uchylovali se rádi přívrženci Rousseauovi. V běžné zálibě pro nejdávnější doby mají oporu.

Na starých Slovanech, zejména vyhynulých Slovanech v krajích německých, jakoby se byly všecky theorie Rousseauovy potvrzovaly nejvěrněji. Staré kroniky, pro něž první polovice XVIII. století dávala na jevo tolik smyslu, líčily je asi ve smyslu Rousseauově. Stavěli v nich na vzor svým krajanům vynikající vlastnosti národa ještě nezkaženého jako kdysi Tacitus odpůrce Římanův, Germány. V podnětech vede je hlavně srdce. I to, co jim tito kronikáři vytýkali za nejtěžší hřích — lpění na víře v pohanské bohy — v očích této doby bylo velikou předností; poslouchaliť svého srdce. Proto u samých Němců vyskytuje se dosti hlasů, jež se vřele ujímají starých Slovanův a hledí je z nepříznivého světla vyrvati a vrhnouti na ně rysy co nejpříznivější. Durych tomuto posuzování Slovanů věnoval zvláštní odstavec ve

[45]) Patera, Korrespondence Dobr. a Dur., str. 283.

své Slovan. Bibliothece (Cap. I. § 6.). Naproti ojedinělé snižující pohaně, kterou slovanský jazyk zahrnul historik J. P. Ludewig [46]), pozdější spisovatelé — Ludewig zemřel r. 1743 — soudí již o Slovanech jinak: zatím pronikl názor Rousseauův.

Naproti Ludewigovu posuzování jazyka slovanského a Slovanů vůbec Durych mohl uvésti spis Jos. Heyrenbacha o Slovanech rakouských [47]); líčí je jako národ četný, svobodný, rovnoprávný s Němci, dokazuje to na pravdivých dokladech historických, ba samými listinami. Toho, kdo napíše srovnání dialektů slovanských, Heyrenbach vyhlašuje za hodného nesmrtelné památky.

Ještě vroucněji mluvil o Slovanech jiný Němec, Jan G. Hentze, v Dějinách franckého území, zejména knížectví Bayreuthského [48]). Slovany, bydlivší kdysi v Germánii, charakterisuje jako pokojné lidi, pilně vzdělávající své role; tyto projevy lidskosti svědčí prý o jejich starobylosti a prvenství v těchto krajích; proto Gentze povzbuzuje Durinčany, aby své předky měli ve vděčné paměti, neboť užívají jejich nejpilnějšího přičinění jakožto slovanského dědictví.

Durych zná již také nejvlastnějšího hlasatele humanity a chvalořečníka starých i budoucích Slovanů, J. Gottf. Herdera, »výborného pozorovatele humanity«, jehož proslulé místo o Slovanech v Idejích filosofie dějin lidstva [49]) stručně uvádí. Ba Durychovi zdá se u Herdera obrany Slovanstva býti až na újmu pravdy. Barbarské nakládání se Slovany se strany Němcův obmezuje jen na krajiny v Německu; v Austrii prý mohli žíti klidně. »A já raději chci připomínati s vděčnou pamětí«, podotýká humánní Durych, »kteréhokoli národu společné humánní úsilí o Slovany

[46]) Ve spise »Vollständige Erläuterung der güldenen Bulle«, Frankfurt u. Leipzig 1752. V odstavci: de Institutione Electoralium heredum in linguis (XXX) vyskytá se toto místo: »Da nun diesem also, hätte sich Carolus IV., um so viel ehender bedenken sollen, denen Churfürstlichen Printzen die harte und ungestallte Wendische Sprache aufzuerlegen. Wie dann eben deswegen diese Satzung mehr verlachet, als in achtgenommen, und in die Übung gebracht worden. Indem sich ein Chur-Printz oder Churfürst geschämet haben würde, wenn ihm einer nachsagen sollen, dass er Zeit und Fleiss auf diese Knechtsprache gewendet. Absonderlich da die Wenden zu den Zeiten Caroli IV. bereits in einer solcher Verachtung gewesen, dass man solche gleich den Knechten und Hunden gehalten«. Zdá se, že Ludwig ze Slovanů znal jen Srby: tehdy ještě (v první polovici XVIII. století) žili ve zbytcích tu a tam nedaleko působiště Ludwigova, v některých osadách jižně od Lipska.

[47]) Die Slaven in Österreich, 1795; dissertace: De antique Marchia bohemica Austriae septentrionalis; De antiqua Marchia vindonica Styriae.

[48]) Versuch über die ältere Geschichte des fränkischen Kreises, insbesondere des Fürstenthums Bayreuth. Von Joh. Gottl. Hentze, Hochfürstlich Brandeburgischem Archiv-Secretär, 1 St.. Bayreuth 1788.

[49]) Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Riga und Leipzig 1791. P. IV. Lib. 16. IV. Slawische Völker.

než abych vzpomínal starého hněvu a nenávisti. Zajisté humanita přemnohých znamenitých německých spisovatelů, zejména současných, jakož i jejich snaha po pravdě v obhajování jména slovanského od bezpráví, zdá se, to vše vyhladila, co podle Herdra bylo tak těžkým hříchem na Slovanech páchaným« [50]).

Trochu lásky od starých předků současní učenci přenášeli na jejich slovanské potomky a příbuzné. To, že ve vývoji kultury mnoho neznamenali, bylo v druhé polovici XVIII. století zrovna na prospěch — viděli v nich národ přirozenější, národ budoucnosti, od něhož čekali nejvíce nápravu v dosavadním vývoji kulturním.

Toto pojímání vyskytá se již u Schlözera. Z jeho spisů vane spravedlnost k národům slovanským, ba více: vřelá láska. Ta kázala mu na př. hájiti Slovanů jakožto evropských autochtonů proti mínění všeobecně přijímanému, že se teprve později přistěhovali do Evropy s Hunny a jinými národy; ta vnukala mu potěšení z rozsáhlosti jejich sídel; ta nutila jej k usilovným studiím o jejich dějinách a vzdělanosti. Nejsilněji toto pojímání však vyjádřil Herder. Herdrův vliv v otázce slovanské proniká zejména v druhé generaci buditelské velmi mocně.

*

Na naší domácí půdě studie slavistiky a myšlenky slovanské dostaly silnou oporu a svůj zvláštní ráz domácími tradicemi. »Slovanský kmen uznává svou jednotu od tisíciletí«, pověděl o tomto povědomí již Palacký [51]). Povědomí o slovanské příbuznosti udržují od dávných dob mnozí starší spisovatelé, zejména skladatelé grammatik českých. Ti se z pravidla zmiňují též o příbuznosti českého jazyka s jinými jazyky slovanskými, podle jejich názvosloví »slovanských nářečí«. Když jednou proniklo historické studium jazyka, naši učenci pohřižují se v tyto staré grammatiky a tam podobným způsobem nacházejí představy o slovanské příbuznosti, jak je o tom poučují novější učenci cizí.

V těchto rozmanitých složkách tehdejšího učeného bádání a současného proudění ideového sluší hledati základ k počátkům slovanské myšlenky u nás. Pomáhají jej budovati kritické studie historické, sháňející se po starých pramenech k dějinám, rozvité studie exegetické a orientální, filologie germánská a domácí tradice.

Kritické bádání biblického podání přivádí pozornost k starým slovanským překladům Písma. Od obsahu náboženského přechází se znenáhla k formální stránce jejich: k jazykům slovanským a zejména k církevní slovanštině. Nová methoda bádání biblického

---

[50]) Bibl. Slav., str. 33—39. Herdra Durych připomíná ještě na str. 30 a 64.

[51]) Gedenkblätter. 37.

učí si všímati stránky kulturní. Ke kulturnímu životu starých národův obracejí pozornost též studie v germánské filologii: z podnětu, který vychází z historického bádání, se zálibou sahá se k starým památkám jazykovým. Studuje se jejich jazyk a jejich základ kulturní. V studiích jazykových převládá etymologisování. Vzory latinských grammatik zbystřily smysl nejvíce pro tvarosloví, méně pro skladbu a velmi málo pro hláskosloví. Praktický účel, snaha o ustálení řeči spisovné vykládá zejména snahu po slovníku a dosti veliké úspěchy v bádání kmenoslovném — poměr běžného fondu jazykového k starému základu slovnímu, k příbuzným řečem, otázka novotvoření vyžadují si nejvíc pozornosti. Zponenáhla rozvíjí se v jazykozpytu methoda srovnávací.

Kulturní život starých národů v celém svém rozsahu zajímá čím dál tím více mysli učencův a badatelů. Podnět k tomu zavdávají nové názory filosofické, zejména rozšířené zásady Rousseauovy. Vše, čím život starých národů lze objasniti, stává se předmětem bádání. Zejména proniká studium starožitností a mythologie a staré literatury. Ten průběh je u národů cizích, je také u nás.

Do těchto studií vniká čím dál tím vroucnější náklonnost a oddanost ku předmětu studovanému. Od příbuzných národů minulých záhy se přenášejí na příbuzné národy slovanské.

Úvahy.

Милетичъ Л. D-ръ. **„Арнаутитѣ“ въ Силистренско и слѣди отъ носовки въ тѣхния езикъ.** София, 1901. 8°. 44. Zvl. otisk z Пер. Спис. LXI.

V severovýchodním Bulharsku jest několik obcí, známých pod jmény Arnautlar (okr. Varnenský), Eskiarnautlar a Türkarnautlar (okr. Provadijský), Bejarnaut (okr. Razgradský) a Karaarnaut (okr. Kemanlarský), které se všeobecně považují za osady albanské, jelikož název »Arnauti« »Arbanasi« se přikládá jak u Turků tak u Bulharů Albancům. (Srv. Jirečkovy Cesty po Bulharsku 598, 627 a j.) Prof. Miletič, jenž (s podporou Vídenské akademie) podnikl soustavné studium nářečí bulharských, obrátil i na tyto »arnautské« osady pozornost a navštíviv je r. 1898 seznal, že též v okr. Silistrenském jest několik takových »arnautských mahal«, totiž Ajdemir (největší z nich), dále Srebrna, Brčma, Karaorman, Babuk a Chasköi, že však to nejsou Albanci, nýbrž Bulhaři. Podrobnější studie konal prof. Miletič v Ajdemiru. »Arnauti« okresu Silistrenského přišli z Razgradska (okolo 1829). Nářečí jejich, kterým mluví jen mezi sebou, užívajíce jinak obecného jazyka bulharského, ukazuje, že původní vlast jejich hle-

dati dlužno v západomakedonských okresích: Kosturském a Vodenském, odkudž zajisté v dávné době se vypravili na bulharský východ. O svém makedonském původě nynější vesměs v kraji Silistrenském narozené pokolení nemá žádného povědomí. Název »Arnauti« označoval v dřívějších dobách asi tolik jako nyní »Makedonci«. Srv. též »Arnauty« Bracigovské (v Rodopě), jejichž bulharská národnost nebyla pochybnou (Jireček, Cesty 319). Naproti tomu přesvědčil se prof. Miletič, že v Bejarnautě (okr. Razgradský) byli skuteční Arnauti (albanští po národnosti); tu nalezl ještě několik starých lidí, kteří svůj původní albanský jazyk znají. Podobně byli obyvatelé vsí Arnautlar (okr. Varnenský) a v Eskiarnautlar (okr. Provadijský) původu albanského. Ve vsi Arbanasi (okr. Trnovský) však bylo původní obyvatelstvo národnosti řecké. Při té příležitosti uvažuje p. Miletič též o katolických »Albáncích« ve vsi Kopilovcích v někdejším vévodství Čiprovském v severo-západním Bulharsku, kteří po povstání a stroskotání Čiprovců a Kopilovců (koncem r. 1688) se vystěhovali do Valašska a odtud do Sedmihradska a do Vingy v Banátě. Podle jejich výpovědí, úřadně zapsaných r. 1735. byli to Bulhaři z Kopilovec. Z těchto katolických Bulharů z Čiprovska pocházejí též slavné rodiny Kněževičův a Pejačevičův. Všichni považovali se od počátku za Bulhary. Proto soudí p. Miletič, že i zde zeměpisný název »Arnauti« byl příčinou, že považováni byli za Albánce (srv. výroky biskupa Deodata v Acta bulg. eccl., ed. Fermendžin, str. 91. 199), ve skutečnosti však že to byli makedonští Bulhaři, kteří v dávné době z okolí Kratovsko-Kumanovsko-Tetovského byli přišli.

Nemálo zajímavé jest nářečí oněch Silistrenských »Arnautů«, předně tím, že zachovalo hojně dokladů pro nosové dvojhlásky v slabikách kořenných. Prof. Miletič, uváděje všechny doklady, které zjistiti mohl, použil této příležitosti, aby vyložil též celou literaturu, která se týká novobulharských nosovek. Podle jeho mínění byl tento rhinesmus v nářečích jihomakedonských ještě před dvěma sty lety ve všeobecné platnosti. Pozoruhodná stránka v nosové výslovnosti těchto Arnautů je ta, že podobně jako při střídnici za ѣ nastává hlásková spodoba: m̀ànsu (мѧсо) vedle mènsi (3. sg. мѧситъ), prànda (1. sg. прѧдѫ) vedle prèndiš (2. sg. прѧдеши), p̀ànda (пѧдь) vedle pl. pèndi a pod. Srv. k tomu výslovnost: b'al, b'ala vedle bèli a pod. Takovou spodobu lze doložiti i v jiných makedonských nářečích. Z toho uzavírá prof. Miletič, že nynější jednotná střídnice e za stbulh. ѧ a ѣ v Makedonii je pozdější jev hláskový, který vlivem sever. nářečí se poznenáhlu rozšířil. Z ostatních hlásek poutají naší pozornost nejvíce pravidelná št a žd za praslov. tj, dj: svešta, maštecha, plaštam, saždi, ugaždam atd. Jiných střídnic není. Z toho opět možno prý souditi, že nynější makedonské střídnice k', g' jsou původu pozdějšího. Krátké výklady tvaroslovné a ně-

kolik ukázek, zaznamenaných ve vsi Ajdemiru, zakončují rozpravu prof. Miletiče, která jest opět výmluvným dokladem, jak vědeckým poznáním nářečí bulharských šťastně a úspěšně se objasňují záhady jazyka starobulharského, z něhož vznik svůj vzala stará církevní slovanština. *Fr. Pastrnek.*

Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Na svetlo daje Slovenska Matica v Ljubljani. II. zvezek. Uredil *L. Pintar.* 1900. 8°. 258 str.

V druhém svazku tohoto »Zborniku« (srv. Lfil. 1900, 155 až 156) nacházíme předně krátký životopis dra *Janka Pajka,* který byl gymn. professorem v Mariboru, Brně a Vídni a slovinsko-německým spisovatelem, sepsaný od syna Milana Pajka (str. 1—25), dále sbírku lidových výrazů, též přísloví a hádanek od *F. Lužara* (str. 26—53), »základy meteorologie« od prof. dr. *S. Šubiče* (54—172), konečně »listy a zápisky z pozůstalosti Cafovy«, které podává prof. dr. *K. Štrekejl* (str. 173—258). Mezi nimi jest též šest listů Stanka Vraza (z let 1833—1841), dále tři listy Hankovy, první (český) z r. 1852, druhý (český) z r 1853 a třetí (německý) z r. 1859. V prvním listě jsou některé zprávy literární a zaznamenáno úmrtí Čelakovského slovy: »bohužel přidati musím že včera (t. j. 5. srpna 1852) v 7 hodin k večeru i Čelakovský skonal. Teprv 58 let mu bylo, a byl člověk dosti hřmotný. Šest sirotkův po něm zůstává — matka i macocha umřela před několika měsíci. Naše universita padá opět v ruce Němcův a sice cizozemcův. Hanuše odstranili — několik z ciziny povolali — a místo po Čelakovském dají nejspíše němci Schleicheru«. V druhém listě vykládá Hanka Cafovi z vydaného r. 1851 od Miklosiche rukopisu Supraslského. Jaké výše vědomosti Hankovy v staré círk. slovanštině na sklonku života dosáhly, ukazují tyto příklady. Supr. 119 čteme subst. fem. **бладь** fraus, mendacium; Hanka opravuje: »má býti **бладъ** adj., ne **ь**«. Takového adject. v staré círk. slovanštině není. Supr. 9 čteme **къ дрѧздѣ** in silva (loc. sing. od subst. **дрѧзга**); Hanka však vykládá: »**дрѧзда** (sic!) se nezdá býti insidiae, náš Lomnický má: ‚byť na ni dřezděli lidé‘ v smyslu něm. stieren, a to by se zde lépe hodilo«. Jungmann ve Slovníku čte však »dřežděli« nikoliv »dřezděli«, jak napsal zde Hanka. Jiného dokladu ostatně nenacházím. Supr. 423, 431, 432, 434 čteme adv. **иностань** continuo (neustále); Hanka dovoluje si takovou poznámku: »Za objasnění **иностанъ** (sic) Vám sem velice vděčen, neníť se co bezpečiti na autoritu Mikl(osichovu); my sme v dobrém mínění **иностанъ** (sic) přeložili monasticus!« Supr. 218 čteme **самьчиа санъ прѣдръжѧшта** praefecti dignitatem obtinentem; Hanka vysvětluje: »**самчии** (sic) masculinus«, maje patrně na mysli české slovo »samec«. Supr. 97 **токъ** jest area *ἅλων* (humno); Hanka vykládá: »**токъ** jest řešeto, síto, jak to okolo Pardubic

ještě jmenujou, vlastně ta částka, skrze niž obilí teče, druhá částka, na niž jest tok upevněn, jmenujou lub; a také že se řešetem točí, jmeno tok«. Těchto několik dokladů dostačí na důkaz, že Hankovy vědomosti v staré círk. slovanštině byly chatrné. V třetím (německy psaném) listě Hankově jsou jen některé zprávy o nově vydaných knihách, rázu více obchodního. Několik dalších listů z r. 1845 od různých osob psaných podává odpovědi na jazykové otázky Cafovy; tyto listy mají svou důležitost pro studium nářečí slovinských. *Fr. Pastrnek.*

Zgodovina slovenskega slovstva. IV. del. Tretji zvezek. (Konec.) Spisal prof. dr. *Karol Glaser.* Izdala in založila Matica slovenska v Ljubljani. (1900.) Strana 313—483 a XII stran předmluvy k celým dějinám z r. 1898.

V tomto (posledním) svazku dokončena literatura vychovatelská, dále následují články: IX. Časopisy a časopisectví. X. Právní a státní vědy. XI. Rozličnosti. XII. Bibliografie s Dodatky a opravami. Ku konci připojeny rejstříky nejen tohoto 4. svazku, nýbrž i celých »Dějin«. Jak již dříve (Lfil. 1900, 156) připomenuto, poskytují tyto »Dějiny slovinského písemnictví« prof. dra Glasera pevný bio- a bibliografický základ, jmenovitě o době nejnovější. *Fr. Pastrnek.*

Hlídka programů středních škol.

Jan Roubal: Dvě rukopisné bible české. Výroční zpráva c. k. vyšší školy realné v Pardubicích za škol. rok 1901.

V pojednání tomto podána popisná a literarně-historická část práce pojednávající o bibli Litoměřické a Kladrubské. V oddílu prvním, jehož předmětem je bible Litoměřická, vypsány jsou osudy rukopisu — o jeho původu p. spisovatel soudí s Fr. Černým, že nelze uznávati přímého působení Husova při spisování jeho, jak míní Jireček a s ním Vlček, nýbrž přestává na tom, že není jisto, čí pobídkou byla napsána bible, ani kdo na ni vedl náklad — promluveno o zevní stránce rkpu, uveden obsah i projeven souhlas s Jirečkem, že písař opisoval části v tom pořádku, jak mu přicházely do rukou, ne tak, jak jsou ve vulgatě, že neměl tedy před sebou celé bible české, a že tudíž bible Litoměřická je nejstarší úplná bible česká. Pravopis kromě gloss a přípisků pozdějších je celkem týž, jakého užívalo se v Čechách kolem r. 1400; konečně je zmínka o zkratkách. Část druhá pojednává o bibli Kladrubské, chované do r. 1790 v klášteře kladrubském, nyní v universitní knihovně v Praze. Popisuje se zevní stránka rukopisu, jenž vyniká krásnými arabe-

skami a inicialkami i má tedy i cenu po stránce umělecké; pořádek částí Písma sv. nehrubě se liší od seřazení jich ve Vulgatě; uveden obsah, incipit, uvedena některá připomenutí, jež vložena jsou do textu; sepsání položeno dle Dobrovského a Jungmanna do druhé polovice XV. věku; o písaři není známo nic než že uměl hebrejsky i latinsky, že znal různé překlady bible a že to byl asi nějaký mnich ve službě pana Bořka; pravopis je celkem dosti přesně diakritický. Ke konci pro srovnání podán text první kapitoly kuihy Jobovy z obou rukopisů. *O. Hujer.*

Drobné zprávy.

Dějin starověku od Ed. Meyera vydán právě svazek čtvrtý, jednající o době Perikleově a válce peloponneské (Geschichte des Alterthums von Eduard Meyer. Vierter Band. Das Perserreich und die Griechen. Drittes Buch: Athen (vom Frieden von 446 bis zur Capitulation Athens im Jahre 404 v. Chr.). Stuttgart und Berlin 1901, J. G. Cotta'sche Buchh. X a 666 str. Cena 12 mk.). Ponechávajíce si podrobnější referát na dobu příští, připomínáme jen, že spisovatel slibuje vydati v několika měsících svazek pátý, v němž probrány budou dějiny řecké do r. 355 př. Kr. Svazek ten bude též obsahovati rejstřík ke všem třem posledním svazkům.

Druhé vydání Hicksovy rukověti řeckých nápisů historických, jež uspořádal autor společně s G. F. Hillem (A manual of Greek historical inscriptions by E. L. Hicks and G. F. Hill. New and revised edition. Oxford, at the Clarendon press, 1901. XXXIV a 341 str. Cena 12 sh. 6 d.), lze nazvati rozmnoženým i zkráceným zároveň. Zkrácení jeví se nejpatrněji v tom, že úplně vypuštěna celá doba od r. 323—80 př. Kr., jíž ve vydání předešlém věnováno 128 stran; mimo to vynecháno osm méně důležitých nápisů z doby starší. Jakkoliv želeti jest toho, že dějiny řecké končí zde smrtí Alexandrovou, přece musíme býti oběma pořadatelům vděčni nejen za přibrání 41 nápisů nových, nýbrž hlavně za rozhojnění a přepracování poznámek, jakož i za pečlivý soupis příslušné literatury. Cenným přídavkem jest seznam archontů athenských od r. 500—321 př. Kr. s udáním pramenů. Rukověť Hicksova, jež může čestně závoditi s 2. vydáním Dittenbergerovy Sylloge inscriptionum Graecarum, zasluhuje tudíž i u nás všestranného povšimnutí.

Francouzská akademie nápisů a krásné literatury počíná s nemalým zdarem plniti úkol, za jehož uskutečnění již dlouho se přimlouvali francouzští epigrafikové: vydati totiž v příručním formátě a za levnou cenu nápisy řecké. Počátek učiněn nápisy řeckými, jež týkají se doby římské; mají býti vydány v 6 svazcích. Právě vyšlý první sešit I. svazku, uspořádaný od R. Cagnata (Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes. Auctoritate et impensis academiae inscriptionum et litterarum humaniorum collectae et editae. Tomus primus, fasc I. V Paříži, Leroux, 1901, 128 str. velkého formátu slovníkového. Cena 2 fr. 75 c.), obsahuje 390 nápisů z Britannie, Gallie, Hispanie, z Říma a částečně i z Latia. Většina převzata jest z Kaibelovy sbírky Inscriptiones Graecae Siciliae et Italiae (v Berlíně 1890); nápisy nově objevené jsou tu ovšem doplněny. Veškeré zkratky jsou vypsány úplně a mimo to připojen stručný výklad věcný. Bylo by žádoucno,

aby tato sbírka měla větší štěstí než Ruggierova Sylloge epigraphica orbis Romani, kteráž za osm let, co vychází, nedokončila ještě ani jediného svazku.

Jan Kirchner, známý svými pečlivými ukazateli ke CIA, vydal právě první svazek díla, jež bude velmi cennou, ba nezbytnou pomůckou všem, kdož za jakýmkoli účelem rychle se poučiti chtějí, co známo dosud o jednotlivých občanech attických. Jeho Prosopographia Attica (Volumen prius. Berolini, typis et impensis Georgii Reimeri 1091, VIII a 603 str. formátu slovníkového. Cena 24 mk.), sestavená dle osvědčeného díla »Prosopographia imperii Romani«, podává v abecedním pořádku seznam veškerých občanů attických od VIII.—I. stol. př. Kr. s připojením všech zpráv, jež o nich se dochovaly. Svazek první jde od *A*—*K* a obsahuje 8959 čísel. Jsou tu ovšem většinou lidé málo vynikající, s nimiž jen příležitostně na nápisech nebo v památkách literárních se setkáváme, avšak právě proto jest důležito, míti zaznamenáno vše, co o nich vůbec víme. Že o mužích, kteří v dějinách nebo v literatuře se proslavili, pojednáno podrobně, netřeba, tuším, výslovně připomínati. Nejprve podány doklady nápisné i literární, týkající se jména, po té probrán život jejich v pořádku chronologickém a ke konci připomenuto, zda zachovány jejich sochy. Místa starých autorů vypsána jen tehdáž, jsou-li obzvlášť důležitá, jinak udán pouze jejich obsah. Příslušná literatura moderní zaznamenána s velikou svědomitostí. Zvláštní chvály zasluhují přehledně sestavené rodokmeny. Autor slibuje, že k svazku druhému připojí dva dodatky, totiž seznam všech demotů a seznam athenských archontů. Nepochybujeme, že toto pracné a neobyčejně spolehlivé dílo usnadní další bádání a stane se příčinou nových objevů.

Dlouho ohlašovaná řecká čítanka od Wilamowitze, jež má způsobiti v Německu značný převrat ve vyučování jazyku řeckému, právě vyšla (Griechisches Lesebuch v. U. v. Willamowitz-Moellendorf, I. Text. II. Erläuterungen, ve 4 polosvazcích. V Berlíně, u Weidmannů 1902, XI a 402, 270 str. Cena 9 mk 40 pf.).

Vyšel I. ročník »Věstníku slovanské filologie a slovanských starožitností«, který s podporou c. k. ministerstva kultu a vyučování, petrohradské a české akademie věd vydávají prof. L. Niederle, F. Pastrnek, J. Polívka a J. Zubatý (262 str. 8°). Tento první ročník podává úplnou bibliografii za r. 1900 v tomto pořádku: I. Časopisy odborné a souborné publikace učených společností. Spisy bibliografické. Příspěvky k dějinám slovanské filologie, biografie, nekrology, korrespondence. II. Jazykozpyt: obecný, indoevropský, slovanský. III. Historie literatur slovanských do konce XVIII. stol. IV. Národopis: Všeobecné úvahy. Srovnávací studie o látkách pověstí lidových i o poesii lidové. Mythologie. Obecně slovanský národopis. Ethnologicko-statistické popisy zemí slovanských. Anthropologie Ethnografie jednotlivých slovanských národů. V. Starožitnosti. VI. Filologie baltská: Baltské kmeny vůbec. Litvané. Lotyši. Prusové Jmenný ukazatel. Rejstřík věcný. »Věstník slovanské filologie a starožitností slovanských« nastoupil na místo »Věstníku slovanských starožitností«, který prof. L. Niederle dříve vydával. Cena I. sv. ustanovena na 7 K. V komissi Fr. Řivnáče v Praze.

Panu J. L. Čapkovi a sl. redakci ČMF odpovím v příštím čísle.

Josef Král.

VÝTAH
z výroční zprávy Jednoty českých filologů v Praze
za správní rok 1900—1901.

I. Zpráva jednatelská.

Ve výboru Jednoty českých filologů ve správním roce 1900—1901 byli pp.: univ. prof. Dr. Frant. Pastrnek, starosta; prof. Dr. Fr. Groh, místostarosta; prof. Karel Himer, pokladník; prof. Vojt. Viravský, správce skladu; posl. fil. Oldřich Hujer, jednatel; posl fil. Ladislav Fiala a Ant. Profous, knihovníci; posl. fil. Jos. Vlček, administrátor; posl fil. Jos. Čapek účetní; posl. fil. Ferd. Vaněk, pořadatel přednášek a posl. fil. Al. Mazánek, zapisovatel. Před prázdninami, odcházejíce z Prahy, vystoupili z výboru oba knihovníci, i povoláni na místo jejich náhradníci koll. Fr. Novotný a Jan Pelíšek.

Schůzí výborových bylo v uplynulém roce 8, valná hromada jedna. Vědecké schůze konány 4. Přednášeli v nich pp.: prof. Vavř. Dušek pojednal ve dvou přednáškách o nejstarších částech starověkých Athen, doc. dr. Vlad. Novák o fysikálních methodách zkoušení lidského hlasu (s demonstracemi) a kand. prof. Prok. Haškovec o novém rukopise Rokycanově.

Nákladem svým vydala Jednota XXVIII. ročník Listů filologických redakcí prof. Drů. J. Gebauera, Fr. Groha, Jos. Krále, Fr. Pastrnka a Jar. Vlčka, 11.—13. sešit Vlčkových Dějin české literatury a Čítanku pro první třídu škol středních od Fr. V. Vykoukala, jež schválena výnosem vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 16. března 1901 č. 6922.

Výměna Listů filologických umluvena letos za Časopis moravského musea zemského v Brně, za publikace Matice srbské v Nov. Sadu a Slavjanskago blagotvoritelnago obščestva v Petrohradě.

Úmrtím ztratila Jednota zakládajícího člena škol. radu prof. Ig. B. Maška.

Výbor děkuje všem, kdož Jednotu čes. filologů a snahy její jakkoli podporovali, zejména vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci na vydávání Listů filologických, sl. městské

radě na Král. Vinohradech, sl. občanské záložně v Karlíně, sl. záložnám na Malé Straně a ve Vysokém Mýtě, jakož i nejmenovanému dárci za peněžité příspěvky k účelům spolkovým, redakci Listů filologických za obětavé a nezištné řízení našeho časopisu, velesl. dekanatu a slov. p. c. k. dvor. radovi prof. dru. Strouhalovi propůjčení místností k vědeckým schůzím, dárcům knih a redakcím oněch denních listů, které laskavě uveřejňovaly zprávy spolkové.

Oldřich Hujer,
t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září roku 1901.)

Jmění základní	357	K	92	h
Niederlův fond (Časopisné jmění) .	1921	»	47	»
Jmění vydajné	733	»	66	»
Úhrnem	3013	K	05	h

K. Himer,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

(Počítáno do 30. září 1901)

Časopisného odvedeno	203	K	—	h
Vydajného po odečtení účtů odvedeno	80	»	28	»
Dohromady . . .	283	K	28	h

Jos. Čapek,
t. č. účetní.

IV. Zpráva správce skladu.

Na skladě a v kommissi jsou tyto spisy Jednotou vydané:

1.	Sophoclis Aiax ed. Král,	náklad 3000	ex.	1511;	prodáno	60 ex.
2.	Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (2. vyd.) . . .	náklad 2000	»	—;	»	34 »
3.	Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (3. vyd.) . . .	náklad 3000	»	2596;	»	226 »
4.	Sophoclis Antigona ed. Král (2. vyd.)	náklad 3000	»	1086;	»	97 »
5.	Ciceronis or. pro S. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (2. vyd.)	náklad 2000	»	1000;	»	159 »
6.	Sofokleova Antigona s pozn. od Krále (2. vyd.) . . .	náklad 3000	»	2307;	»	25 »

7.	Sofokleův Aias s pozn. od Krále . . . . náklad 1500	ex. 595;	prodáno	40 ex.
8.	Demosthenes od Kastnera, text (2. vyd.) . . . . . . náklad 2000	» 382;	»	177 »
9.	Demosthenes od Kastnera, poznámky (2. vyd.) . . náklad 2000	» 1157;	»	103 »
10.	Rissova Cvič. kniha (2. vyd.) » 2000	» —;	»	8 »
11.	» » » (3. ») » 1000	» 470;	»	177 »
12.	Legenda o sv. Dorotě, vyd. Gebauer	14;	»	— »
13.	Sborník prací fil. . . náklad 520	» 67;	»	11 »
14.	Králova Rhythmika . » 600	» 292;	»	11 »
15.	Gebauer, O nové obraně RK » 1000	» 740;	»	— »
16.	Vlčkovy Dějiny čes. lit. I, 1. » 2000	» 709;	»	43 »
17.	Sládkovy Dějiny řecké lit. » 520	» 229;	»	33 »
18.	Vykoukalova Čítanka I. » 5000	» 4211;	»	489 »

19. Listů filologických

Roč.	I.	12	ex.,	ubylo o	20 ex.
»	II.	133	»	»	19 »
»	III.	124	»	»	19 »
»	IV.	18	»	»	20 »
»	V.	59	»	»	12 »
»	VI.	116	»	»	21 »
»	VII.	123	»	»	27 »
»	VIII.	18	»	»	23 »
»	IX.	70	»	»	21 »
»	X.	78	»	»	21 »
»	XI.	80	»	»	23 »
»	XII.	84	»	»	23 »
»	XIII.	17	»	»	22 »
»	XIV.	137	»	»	21 »
»	XV.	27	»	»	19 »
»	XVI.	49	»	»	23 »
»	XVII.	82	»	»	24 »
»	XVIII.	46	»	»	24 »
»	XIX.	50	»	»	24 »
»	XX.	35	»	»	23 »
»	XXI.	61	»	»	10 »
»	XXII.	44	»	»	8 »
»	XXIII.	36	»	»	2 »
»	XXIV.	85	»	»	12 »
»	XXV.	49	»	»	1 »
»	XXVI.	88	»	»	— »
»	XXVII.	8	»	»	— »

20. Literatury Vlčkovy jednotlivých sešitů:

1.	sešitu	prodáno	20 ex.
2.	»	»	17 »
3.	»	»	17 »
4.	»	»	16 »
5.	»	»	20 »
6.	»	»	24 »
7.	»	»	68 »
8.	»	»	83 »
9. a 10.	»	»	411 »
11.	»	»	153 »

Vojt. Viravský,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů mimo členy činné bylo	415	(loni 402)
2. Prostřednictvím knihkupců odbírali	44	(» 44)
3. Činní členové na universitě	79	(» 73)
4. Výměnou nebo zdarma posíláno	70	(» 67)
Celkem	608	(loni 586)

Jos. Vlček,
t. č. administrátor.

VI. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni čísel	Přibylo	Letos celkem
A	607	5	612
B	578	3	581
C	437	19	456
D	90	7	97
E	1035	59	1094
F	632	4	636
Celkem	3379	97	3476

Frant. Novotný,
t. č. knihovník odborů ABF.

Jan Pelíšek,
t. č. knihovník odborů CDE.

VII. Zpráva zapisovatelská.

V roce 1900—1901 měla Jednota českých filologů 6 členů čestných, 208 zakládajících, 2 přispívající a 79 činných; úhrnem 295 členů.

Alois Mazánek,
t. č. zapisovatel.

Několik slov

k otázce pana dvor. rady prof. J. Kvíčaly, redaktora Českého musea filologického, o panu dr. Václ. Flajšhansovi.

Na obálce 6. sešitu svého časopisu 1901 píše pan prof. Kvíčala mimo jiné, že pan dr. Flajšhans před několika lety byl ode mne »velmi příznivě posuzován«, prý »až příliš příznivě«, a táže se, má-li tomu nyní uvěřiti, že týž dr. Flajšhans po 5—6leté práci, kterou pan prof. Kvíčala velice velebí, je »*takovým ignorantem, za jakého jej kritika Listů filologických vydává*«.

V první, indikativní části těchto slov pana prof. Kvíčaly jsem jmenován výslovně a veřejně; ale i část jejich druhá, interrogativní, týká se mne také, poněvadž jsem spoluredaktor Listů filologických a za příslušné kusy jejich obsahu spoluzodpověden. Mám tedy právo, pověděti k té věci, co je potřebí. *A poněvadž by z týchže slov pana prof. Kvíčaly ve veřejnosti snadno mohlo vzniknouti mylné zdání, jako bych snahy a práce vědecké druhdy stranicky a nespravedlivě posuzoval*, proto uvalena jest na mne i povinnost, abych se ozval.

I.

Co se týká míněných panem prof. Kvíčalou kritiků v Listech filol., tu vím, že vytýkají panu Fl—vi nesprávnosti ty a ty, počtem mnohé a dílem velmi hrubé. Ovšem každá taková výtka vytýká neznalost jisté jednotlivosti; ale nenalézám, že by kritikové v Listech filol. pana Flajšhanse proto vydávali za »ignoranta«. Objasním to příkladem. Prof. Zubatý — píši to s jeho vědomím a svolením — probral »Indoevropská (sic) badání« pana prof. Kvíčaly a chystal se podati z nich hojnou sbírku chyb jeho drobných i hrubých; kdyby tak byl učinil, pan dr. Flajšhans zajisté by byl nenapsal, že prof. Zubatý pana prof. Kvíčalu vydává za »ignoranta«; a proto mám za to, že také pan prof. Kvíčala v podobném případě páně Flajšhansově tohoto výrazu užil nemístně.

Co pak se mne týká, tedy má pan prof. Kvíčala pravdu, že jsem kdysi soudil o panu Flajšhansovi »velmi příznivě«, »až příliš příznivě«. Poznal jsem jeho neobyčejnou paměť, jeho bohaté vědomosti a jeho neunavnou pilnost. Také v jeho rozvážnost měl jsem důvěru. Když se mi časem něco naskytlo, co o něm svědčilo nepříznivě — bylo toho něco již před r. 1896 —, sčítal jsem to na vrub nezkušené mladosti. Zkrátka, měl jsem o panu Flajšhansovi mínění velmi příznivé, tak příznivé, že jsem ho i vybízel, aby pomýšlel na habilitaci.

Ale z nenadání přišly dva jeho skutky, které mou důvěru v jeho rozvážnost a v solidnost jeho úsudku zvrátily.

První z nich není rázu dosti vědeckého; proto nehodlám se zde o něm šířiti a pravím jen tolik, že pan dr. Flajšhans, jemuž jsem plně důvěřoval a s nímž jsem do té chvíle měl otevřeně úmysl nejlepší — dovésti jej na kathedru universitní —, přispěl ku pokusu, kterým jsem já ve svém jednání úředním měl býti oklamán.

Skutek pak druhý páně Flajšhansův jest veřejně znám, ale jenom zhruba; proto povím o něm několik slov a vytknu zvláště, na čem zde záleží.

Pan dr. Flajšhans nevěřil v pravost RKého (Rukopisu Královédvorského) a rozpravu toho smyslu podal kdysi v březnu 1896 prof. Masarykovi pro »Naši Dobu«. Brzo, velmi brzo po tom napsal obranu téhož RKého a podal ji před 13 dubnem 1896 prof. Ant. Truhlářovi pro ČČMusea. Obě tyto práce páně Flajšhansovy byly by málem zároveň vyšly a obecenstvo bylo by svým očím nevěřilo vidouc, kterak týž pan dr. Flajšhans stejnou chvíli ukazuje v »Naší Době« nepravost, a v ČČMus. pravost RKého. Že se tak nestalo, nebylo zásluhou páně Flajšhansovou, nýbrž zvláštní dobrou vůlí prof. Masaryka.

Přesvědčení *A* může se — třeba v době kratičké — změniti v přesvědčení *non-A*, vyjde-li na jevo nějaké novum, které je té změně dostatečným důvodem. Takového nova pan dr. Flajšhans však neměl, nýbrž — vymyslil a vyvolil si nový způsob argumentace. Totiž: »*postavil se na stanovisko pravosti*« (cituji jeho vlastní slova z ČČMus. 1896, 213); jsa na tomto stanovišti viděl, že »*odchylky v RKém musí se dáti vyložiti*« (tamt.); a vzal si »*právo, požadavky příliš přísné zmírniti ve svůj prospěch*« (t. 198).

Tak frivolně, jako zde p. Flajšhans, nepochlubil se ještě žádný konvertita, jak lehce se dostal od svého přesvědčení staršího *A* ku přesvědčení novému, opačnému *non-A*! Tak frivolně nevyložil ještě nikdo, jak snadný je přechod od kteréhokoliv *A* k *non-A*; podle receptu p. Flajšhansova pouhá hračka:

opusť své stanoviště dosavadní *A*;
postav se na stanoviště *non-A*;

jsa na tom stanovišti vidíš, že se Ti výklad věcí závadných ve prospěch *non-A* podařiti musí;

kdyby se Ti ten výklad přece dařiti nechtěl, tedy zmírni si příliš přísné požadavky kritiky ve prospěch svůj;

a pak braň, braň *non-A*, braň par force, neboť obrana podařiti se musí!

A tak bránil také pan dr. Flajšhans RKého. Bránil s takovým nedbáním logiky, jaké se ve výkladech seriosních nikde nedopouští. Doklady toho výmluvné jsou na každé stránce jeho obrany, a dokladem hlavním jest jeho obrana ve svém celku. Bránil — a napsal rozpravu, která je v literatuře naší velice žalostným příkladem kleslého úsudku odbornického. —

A výsledek té obrany? Pan dr. Flajšhans sám (v ČČMus. 1896 str. 206) vyslovuje, že RKý i po jeho obraně zůstává památkou »*pochybnou*«, a jinde (v Písemnictví I, 44) jmenuje jej památkou »*spornou*« — sám tedy má RKý za podezřelý! Kdyby bylo soudní jednání o nějaké bankovce a kdyby obhájce její řekl:

bankovku, o kterou jde a kterou nám podává notorický padělatel bankovek, uznával jsem sám z dobrých příčin za padělanou;

ale vymyslil a vyvolil jsem si způsob, jak by se přece obrániti dala;

postavil jsem se totiž na stanovisko, že je to bankovka pravá;

když jsem na tom stanovisku stál, *musily* se mi její odchylky dáti vyložiti;

argumentací přísnou se to nechtělo dařiti;

proto *zmírnil jsem požadavky* přísné kritiky;

a nalezl jsem, že bankovka je — podezřelá.....

kdyby, pravím, obhájce bankovky na veřejném soudě takto promluvil, tedy by zajisté soudce neuznal, že bankovka je pravá, a zajisté nikdo z přítomných, ani sám pan obhájce, nechtěl by bankovku takto hájenou vzíti za pravou! A proto je také effektivním výsledkem obrany páně Flajšhansovy poznání, že RKý je padělek. Bankovky a rukopisy jsou ve skutečnosti jenom pravé nebo padělané, tertium non datur; — »podezřelé«, »pochybné« nebo »sporné« existují pouze v theorii, dokud se kdo nemůže rozhodnouti a říci *A* nebo *non-A*; — když tedy vystoupí obhájce, který *se postavil na stanovisko pravosti* RKého, obhájce přesvědčený, že se odchylky Rkého *musí* dáti vyložiti, a k tomu odhodlaný, *zmírniti požadavky kritické*, když obhájce takový brání a brání ... a na konec řekne, že bráněný RKý je — »pochybný, sporný«, tedy jsou tato jeho slova jenom eufemismus;

kdo k eufemismu nemá příčiny, řekne bez obalu, že RKý i podle tohoto nového způsobu obrany je padělek*).

Ale na výsledku, jejž měla obrana páně Flajšhansova pro RKý, zde nezáleží; nýbrž záleží na tom, jakým se tu objevil páně Flajšhansův vědecký úsudek: objevil se jiný, než za jaký jsem jej dotud měl, totiž nedůkladný, vrátký, ano neopravdový, slovem nesolidní. Poznání této nesolidnosti bylo pro mne nenadálé novum, po němž můj soud o panu Fl—ovi nemohl nadále zůstati velmi příznivý, nýbrž přiměřeně se změnil: vím a uznávám také nyní, že pan Dr. Fl. má neobyčejnou pamět; uznávám jeho bohaté vědomosti; a vidím, že také bývalá jeho pilnost a pracovní síla neochabuje, nýbrž až »úžasnou« se jeví; ale důvěru v jeho vědeckou solidnost jsem ztratil — on sám ji vyvrátil.

II.

Že jsem svůj soud o kvalitě pana dra. Flajšhanse změnil, věděli a viděli mnozí. Zde pak na veřejný podnět, daný panem prof. Kvíčalou, vyznávám to veřejně a vykládám otevřeně; vyznávám a vykládám, proč a jakou měrou jsem svůj soud změnil.

Ale stejnou dobou, jako já, změnil soud svůj o p. Fl-ovi také pan prof. Kvíčala. Cítil jsem se povinen, vyložiti změnu svou, a proto si dovoluji ukázati také na změnu jeho. Za svědky vedu fakta:

Pan Flajšhans předložil Č. Akademii 17. února 1893 rozpravu »Dissimilace v češtině« se žádostí, aby byla uveřejněna v Rozpravách III. třídy (v. Věstník Č. Akademie 1893 str. 84). Referent pro to ustanovený navrhoval dne 6. června 1893 zamítnutí; návrh ten majoritou III. třídy přijat a hlasoval pro zamítnutí žádosti p. Fl—ovy také p. prof. Kvíčala.

Dne 15. května 1893 předložil p. Flajšhans s týmž účelem rozpravu »Počátky literární činnosti Dobrovského« (Věstník České Akad. 1893, 270); referent byl ustanoven, o výsledku vím však jen tolik, že práce dosud přijata nebyla.

---

*) V Písemnictví I, 44 praví pan dr. Flajšhans:
»ale zbývá stále ještě spousta nevyvrácených (námitek) a k nim »přibývají stále nové a nové . . , a dokud námitky tyto vyvráceny »nebudou, zůstává RKý památkou spornou«.
Ale přes tuto »spoustu« námitek nevyvrácených a přes jiné stále přibývající nové a nové klade p. Flajšhans v témže svém spise RKý do »doby staré«, »na místo, na které se svým rázem hlásí« ČČMus. 1897, 558, a to mu pochvaluje pan Redaktor ČČMus. (t. j. p prof. Ant. Truhlář) na místě právě udaném. Je to skutek zrovna tak chvalitebný, jako kdyby někdo nějakou bankovku uznával otevřeně za »spornou«, ale přece ji kladl mezi pravé, poněvadž »se svým rázem mezi ně hlásí«. Země, kde by zásada panem Redaktorem ČČMus. chválená obecně platila, byla by pravým eldoradem pro padělatele rukopisů a bankovek.

Téhož dne 15. května 1893 podal pan Flajšhans žádost za badatelské stipendium 200 zl. (Věstník Č. Akad. 1893, 270); o žádosti té jednáno dne 11. července 1893 a byla majoritou zamítnuta; mluvil a hlasoval proti ní také p. prof. Kvíčala.

Dne 5. října 1893 podal p. Flajšhans žádost čtvrtou, za podporu podle § 2. lit. b Stanov (Věstník Č Akad. 1893, 334); bylo o ní jednáno dne 22. prosince 1893, a byla rovněž zamítnuta*).

Roku 1894 vyvracel pan dr. Fl. mínění, že by kterési výrazy v staročeských textech byly ze staré slovenštiny (Listy filol. 1894, 372 sl.); a pan prof. Kvíčala, ačkoli věc ležela za hranicemi jeho kompetence, výklady ty zamítal.

A konečně vyslovil p. prof. Kvíčala svůj soud o panu Flajšhansovi v ČMF. 1895, 241, v úhrnných slovích, že prý ho »posud nelze pokládati za badatele, nýbrž jen za spisovatele«.

Až dotud byl tedy soud pana prof. Kvíčaly o panu Flajšhansovi nepříznivý, rozhodně nepříznivý; příznivým stal se až r. 1896, když páně Fl—ova obrana RKého byla vyšla. Vysvítá to z toho, co pan prof. Kvíčala k té obraně napsal (Česk. mus. filol. 1896, 227 sl.), a dále z toho, jak se od té chvíle v III. třídě Č. Akademie k četným žádostem páně Fl-ovým zachoval. Uvozuji za svědky opět fakta, pokračování:

pan dr. Flajšhans podal 18. května žádost za stipendium dialektologické (Věstník Č. Akad. 1896, str. 347); a dostal 200 zl. (tamtéž str. 392), i hlasoval tu 25. června 1896 pro vyplnění jeho žádosti také pan prof. Kvíčala**);

dne 17. listopadu 1896 podal žádost za podporu na cestu do Švédska a Ruska (Věstník Č. Akad. 1896, str. 549); a dne

---

*) Nepravím, že by v těchto zamítnutích bylo něco nesprávného nebo nespravedlivého se strany majority III. třídy ČAkad.; nýbrž jde mi jen o to, abych ukázal, že čelný její člen p. prof. Kvíčala v případech nahoře uvedených pana Flajšhanse nikdy se nezastal, a to zajisté jen proto, že měl o něm mínění nepříznivé.

**) Pro doporučení této žádosti hlasoval jsem v kommissi v červnu 1896 také já. Nepravím to, abych se honosil, nýbrž abych čelil možné námitce, jakobych snad jiným jisté hlasování vytýkal a sám si je dovoloval. Nevytýkám nikomu, že hlasoval tak nebo onak, nýbrž jde mi zase jen o doklady, že pan prof. Kvíčala — jenž dotud všecky žádosti páně Flajšhansovy, o kterých se v III. tř. ČAkad. jednalo a rozhodovalo, zamítal — od té chvíle naopak pro všecko hlasoval, co p. Flajšhans žádal.

Ke stipendiu dialektologickému, o kterém nahoře je řeč, dlužno ještě dále připomenouti, že pan Flajšhans jím byl zavázán, jistý dialekt český prozkoumati, a podle Věstníku ČAkad. 1896 str. 273 »sebraný a zpracovaný materiál« měl býti předložen do konce května 1897; poptával jsem se na to v říjnu t. r. v kanceláři ČAkad., ale tu se nenalezlo nic, ani »sebraný a zpracovaný materiál«, ani co jiného.

30. října uděleno mu na to 800 zl.*) (tamtéž str. 462), i hlasoval pro vyplnění této jeho žádosti opět také pan professor Kvíčala;

dne 15. května 1897 podal žádost za stipendium dialektologické (Věstník Č. Akad. 1897, str. 325), a dne 28. května »usneseno jednohlasně« uděliti mu na to 150 zl. (tamtéž str. 324), i hlasoval pro vyplnění této jeho žádosti opět také pan prof. Kvíčala**);

dne 26. ledna 1898 podal žádost za podporu na další vydávání svého »Písemnictví« (Věstník Č.Akad. 1898 str. 154); a dne 17. června 1898 povoleno mu na »badání v oboru staršího písemnictví českého« podpora 200 zl. (tamt. str. 420), a přimlouval se za vyplnění této jeho žádosti i hlasoval pro ni opět také pan prof. Kvíčala;

dne 27. června 1899 podal žádost za podporu na studie při dokončení svého »Písemnictví« (Věstník ČAkad. 1899 str. 432); a dne 27. června 1899 uděleno mu na to 200 zl.***) (tamt. str. 369), a přimlouval se za vyplnění této jeho žádosti i hlasoval pro ni také pan prof. Kvíčala;

dne 15. května 1900 podal žádost za stipendium na studia literárně historická (Věstník ČAkad. str. 363), a dne 22 června 1900 uděleno mu na to 200 zl. (tamt. str. 418), a hlasoval pro vyplnění této jeho žádosti opět také pan prof. Kvíčala,

A konečně jsou svědectvím a patří sem také slova, která pan prof. Kvíčala r. 1901 o panu dr. Fl-ovi na obálce nahoře zpomenuté napsal, že totiž pan dr. Fl. »v době pěti nebo šesti posledních let nejen pilnost téměř bezpříkladnou a pracovní sílu úžasnou, nýbrž také badatelské nadání veliké na jevo dal a svou rovněž tak rozsáhlou jako záslužnou činností vědeckou uznání všech nepředpojatých posuzovatelů si získal«.

Tato fakta svědčí výmluvně, že pan prof. Kvíčala před několika lety soudil o panu Flajšhansovi velmi nepříznivě, — a nyní od několika let že o něm soudí velmi příznivě; dokazují, že svůj soud o panu dr. Flajšhansovi změnil také on, nikoli jen já. Ale jest ovšem rozdíl mezi našimi změnami: pan prof. Kvíčala se k panu Fl-ovi choval nepříznivě, dokud já jsem v něho zvláštní naděje pro vědu skládal, a zahrnuje jej svou přízní od té doby, kdy já jsem důvěru v jeho vědeckou solidnost ztratil. Bodem obratu jest u nás u obou jeho obrana RKého z r. 1896.

---

*) t. j. *panu Flajšhansovi udělena podpora 800 zl. dříve* (již 30. října 1896), *než o ni podal žádost* (17. listop. 1896). Upozorňuji na to, jenom abych ukázal, jak *nejen příznivě, ale i ku podivu rychle* se od té jisté chvíle žádosti páně Flajšhansovy v III. třídě ČAkad. vyřizují, kdežto žádosti jiné dlouho a dlouho na vyřízení čekávají.

**) Také s tímto stipendiem byl spojen jistý úkol; byl-li vykonán, nevím.

***) t. j. podpora panu Flajšhansovi *udělena téhož dne, kdy o ni požádal.*

Ta působila docela jinak na pana prof. Kvíčalu, než na mne. Mně se nelíbila, neboť mi ukazovala, jak je pan dr. Flajšhans vědecky vrátký; panu prof. Kvíčalovi naproti tomu se zalíbila, a tomu se nikdo nedivil, neboť jest obecně známo, že pan prof. Kvíčala sám několik let před panem dr. Flajšhansem svůj úsudek o RKém taktéž změnil, — similis simili gaudet.

III.

Panu prof. Kvíčalovi je pan dr. Flajšhans čím dále tím chvalitebnější. Já pak od té doby, co jsem poznal jeho nesolidnost, jenom někdy některé práce jeho si všímám; a i v tom mále, co z jeho úžasné plodnosti zahlédnu, nalézám nové a nové doklady nesolidnosti.

Kritiky, vytištěné v Listech filol., vytýkají jich řadu bohužel dosti velikou.

Krom toho přečetl jsem si drobnost páně Fl-ovu, referát (v ČČMus. 1897, 278 sl.) o Štítného »Řečech besedních«, vydaných od M Hattaly. Vydání toto podává text namnoze chybný*); nemá ani náležitého úvodu literárního atd., a při tomto nedostatku podle příslušných pravidel nemělo ani býti propuštěno; je to vydání, které potřebám a požadavkům kritického filologa nikterak nevyhovuje, jak to náležitými důvody dokázal prof. V. Lacina v List. filol. 1899, 215—218. A toto chatrné vydání pan dr. Flajšhans béře »s tím větší radostí do rukou« a chyby jeho, pocházející tu z notoricky nedostatečné prof. Hattalovy znalosti jazyka staročeského, tu z nedostatečné jeho dbalosti a pozornosti, — chyby ty pan Flajšhans dílem zamlčuje, dílem zmýlením sazečovým a jinak co nejbenevolentněji odbývá! To je — nejmírněji řečeno — referát nesolidní.

Konečně jsem četl také, co pan dr. Fl. 1901 napsal o 1. seš. mého Stčesk. slovníku v Osvětě a v Česk. mus. filol., ono pozorněji, toto jen zběžně. Co jsem zde nalézal, z toho uvedu jen jeden poučný příklad. Pan Fl. vytýká, že mi v řečeném sešitě scházejí dvě slova, jež se vyskytují v archiváliích Kolínských, totiž: *bezrohý*, doložené v Kol DD. 262ᵇ (Osv. 31 str. 444), a *bielý (groš)*, doložené v KolČČ 335ᵇ (tamt. 445). Otázka: odkud má a jak dostal p Flajšhans doklady právě uvedené z KolDD. a KolČČ.? Podle toho, co o věci vím, může je míti jenom z mých zásob a vzal si je z mých zásob. Pro vysvětlení třeba pověděti toto: z archiválií Kolínských excerpoval pro grammatiku a slovník jediný nebožtík M. Opatrný: excerpoval dílem pro sebe, dílem pro mne; když r. 1891 zemřel, dostala se mi jeho excerpta všecka; bylo jich veliké množství, a veliká

*) Tu je zvláště charakteristická chyba hned v prvních slovích, která v originále zní: *Z daru božieho...*; pan prof Hattala vytiskl za to: *Daru božieho...*, — zapomněl, že iniciálka *Z* se má čísti také!

část jich byla pro mne zbytečná, poněvadž jsem za ně měl již doklady jiné; proto požádal jsem pana Flajšhanse, aby vybral a do mého lístkového slovníku vřadil, co se hodilo, zbytečné pak duplikáty aby kladl stranou a směl je třeba sobě nechávati; pan Fl. vykonal tu práci asi r. 1892; ale odložil stranou také doklady pro *bezruký a bielý* (*groš*), nechal je sobě, a ví odtud, že tam a tam existují; odložil je však neprávem, neboť já jsem jiných dokladů starých pro řečená slova neměl a dosud nemám, doklady ty nebyly tedy pro mne zbytečné, a pan Flajšhans neměl jich klásti stranou a nechávati sobě; učinil tak přece, a tím chybil; — a z této chyby své dělá nyní výčitku mně!*). —

Nesolidnost, pro kterou jsem se od pana dr. Flajšhanse odvrátil, jeví se jako vlastnost jeho habituální; proráží jako trade-marka i na těch jeho pracích, které chtí býti vážné; netvrdím, že by všecko, co v posledních letech napsal (neznám ani všeho), bylo nesolidní, ale vidím, že prací jeho nelze s důvěrou bráti do rukou a že je potřebí při každé a krok za krokem se přesvědčovati, je-li solidní a důvěry hodna; pomoc mohla by přijíti jen od pana dr. Flajšhanse samého, od přísné autokritiky; ale k té jest málo čáky.

Tolik uznal jsem za dobré pověděti veřejně k veřejné otázce pana prof. Kvíčaly. Opozdil jsem se trochu, neměl jsem dříve kdy.

O feriích 1901. *J. Gebauer.*

---

*) Toto napsal jsem pro vysvětlení, nikoli jako polemiku proti příslušné výtce pana dr. Flajšhanse.

Polemisovati s ním nebudu; jednak že mám práce jiné, zajisté mnohem důležitější, a jednak že mi s kritikem té kvality jednati není možno. Okolnost, vyložená v Listech filol. 1896, 378, donutila mne před pěti lety polemisovati s jeho obranou RKého; bylo mi odporné, rozebírati ty jeho motané argumentace, kterými se mu odchylky RKého »musily dáti vyložiti«, a vyvraceti je klidně, bez projevu oprávněné vnitřní nechuti. Učiniv tehdáž zadost této nemilé povinnosti nepolemisoval jsem s p. dr. Flajšhansem nikdy více, ačkoli k tomu zavdával příčin dost a dost, — nepolemisuji s ním ani nyní, — a nebudu polemisovati ani příště; a to z důvodů, které jsem právě uvedl. Ani těm, kteří panu Flajšhansovi applaudují a kteří jej s ou přízní zahrnují od té doby, co se obrátil proti mně, nebudu po vůli a nesestoupím do areny s jejich miláčkem. Chovám dopis zvěčnělého prof. Miklosiche z r. 1878, kdež mi praví: »Gestatten Sie einem alten Practicus, Ihnen einen Rath zu geben. Lassen Sie sich auf litterarischen Zank nicht ein; horum hominum commenta delet dies; arbeiten Sie rüstig fort; was Sie finden, bleibt, das Ge........verhallt.« A jiný z r. 1888, ve kterém píše: »Es thut mir aufrichtig leid, dass Sie sich den Blödsinn.. zu Herzen nehmen. Sie sind zu was Besserem auf der Welt. Glauben Sie, dass es anderen unter gleichen Verhältnissen anders ergangen ist? Trösten Sie sich..; schon die nächste Zukunft gehört Ihnen.« Tato slova »vlažného Slovana« čítám si — přiznávám se k tomu veřejně — opět a opět a čerpám z nich posilu, když jistí lidé a mezi nimi třeba »vlastenci uznaní a osvědčení« o to usilují, aby mi práci mou ztížili anebo dokonce péro z ruky vyrazili.

Odpověď p. dra. Václ. Flajšhanse.

Pan zemský advokát JUDr. J. Podlipný poslal mi přípis dd. 3/12 01 a spolu s ním dvě přílohy od svého klienta p. dr. V. Flajšhanse, jež tuto otiskuji. *J. Gebauer.*

Slavná redakce!

Vzhledem k tomu, že jste přinesli v posledním čísle »Několik slov« p. dv. rady Gebauera, v nichž obsažen jest silný a neoprávněný útok osobní proti mně, doufám, že jako list vědecký přinesete nestranně také těchto několik řádek »objasnění«.

Objasnění.

P. dv. rada Gebauer mimo některé věci starší, z části sem nenáležité a z části již dříve vyvrácené, o nichž jedná v prvých dvou částech svých »Několika slov« a o nichž já právě proto se nešířím, uvádí v poslední (III.) části (str. 7—8) jako nové doklady mé nesolidnosti toto:

1. Prý kritiky v Listech filologických »vytýkají jich řadu bohužel dosti velikou«; slušelo by dodati, že jsem se proti kritikám těm bránil (»Odpověď« v ČMF 1900, »Tři kritiky« 1901) a že se kritik sám musil v Listech přiznati, že mnoho těch ‚nesolidností' vytýkal mi nesprávně a že nejednal objektivně.

2. Prý referat o Hattalově vydání Štítného »je — nejmírněji řečeno — referat nesolidní« proto, že chyby vydání jednak zamlčuje, jednak co nejbenevolentněji odbývá. Odpovídám, že zrovna takový ‚nesolidní' referat uveřejnil p. dv. rada Gebauer v Listech filol. VI. o Jagićově vydání kodexu Zografského, ačkoli chyby tohoto vydání velmi hojné vypočetl Jos. Kolář ve Věstníku kr. č. spol. nauk 1879; že zrovna takový ‚nesolidní' referat uveřejnil p. dr. Jakubec o staročeském Slovníku p. dv. rady

v Naší Době, 1901, VIII. 620, v němž píše, že stč. listiny, rkpy a tisky »jsou zde podány celým svým fondem jazykovým«, ačkoli z mého referatu (dřívějšího) v Osvětě již se ukazuje, že toto tvrzení není správné.

3. O podezření, že jsem doklady pro slova »bezrohý« a »bílý (groš)« si neprávem osvojil a pak svou chybu p. dv. radovi přičítám, nechci ani ztráceti slov. Je naprosto nesprávné — dokazuji tak ve zvláštní opravě — a má-li vskutku p. dv. rada mínění, že z excerpt Opatrného nesmím já užiti ničeho, neměl mi jich v r. 1891 dávati. Týmž arci právem musil by se zase p. dv. rada zříci všech excerpt mých, jež ve Slovníku uvádí a cituje.

22. listopadu 1901. *V. Flajšhans.*

Oprava.

Slavná redakce!

V posledním čísle »Listů filologických« (XXVIII, 1901, seš. V., str. 7—8) tvrdí p. dv. rada Gebauer, že mohu míti doklady pro ‚bezrohý‘ a ‚bílý (groš)‘ jenom z jeho zásob a že jsem si je vzal z jeho zásob, totiž z archiválií kolínských, jež excerpoval pro grammatiku a slovník jediný nebožtík M. Opatrný. Dále uvádí p. dv. r. do slova: »ale odložil stranou také doklady pro ‚bezruký‘ (patrně správně: ‚bezrohý‘) a ‚bielý (groš)‘, nechal je sobě« atd., »odložil je však neprávem« etc.

Pravda není, že doklady pro »bezrohý« a »bílý (groš)« mohu míti jenom ze zásob p. dv. r. Gebauera; není pravda, že jsem si je vzal z jeho zásob; není dále pravda, že jsem odložil při řadění do Slovníka doklady pro ‚bezrohý‘ a ‚bílý‘ (groš); proto není ani pravda, že jsem si doklady ty nechal, dokonce není pravda, že jsem je odložil neprávem; není také pravda, že jsem tím chybil a není konečně pravda, že z chyby své dělám nyní výčitku p. dv. r. Gebauerovi.

Pravda jest tato: Dle vlastního prohlášení p. dv. r. Gebauera v List. fil. 1891, 400 zůstala po p. Opatrném excerpt »značná část« pro Slovník p. dv. rady. V těchto excerptech nebylo dokladů pro ‚bezrohý‘ a ‚bílý‘ (groš), já pak zařadil tato excerpta 1891—1892 v bytě, v přítomnosti a pod dozorem p. dv. rady do jeho Slovníka. Pokud se našly při tom duplikáty, nevzal jsem jich, nýbrž duplikáty nalezené (nepotřebná excerpta) házel p. dv. rada sám do koše. Mimo excerpta do Slovníka byla však v zůstalosti Opatrného excerpta pro grammatiku (a jiná makulatura). Tato mi p. dv. rada daroval, jak vychází z citovaného prohlášení (Lfil. 1891, 400): »ostatek přijal k sobě p. V. Flajšhans, aby z toho pro vědu naši vytěžil, co bude lze.« V tomto »ostatku« žádných excerpt slovníkových nebylo; pravda jest, že mně p. dv. r. da-

roval tyto makulatury s odůvodněním, že nemá na to místa a že je to pro něho bezcenné. A v těchto excerptech z r. 1569 a 1628 nalezl jsem doklady pro bezrohý a bílý (groš), v excerptech také z archivalií Kol A, B atd., jež p. dv. rada již před r. 1891 pro Slovník od p. Opatrného obdržel (v. Gebauer, Staročeské sklonění kmenů—i, 1891, str. 5 pozn.).

1. prosince 1901. *Dr. V. Flajšhans.*

*

K tomu já podepsaný připojuji tento

konec.

Měl jsem příčinu, na svém místě vyloženou, abych napsal *„Několik slov k otázce pana dvor. rady prof. Kvíčaly o panu dr. V. Flajšhansovi“*, připojených k V. sešitu Listů filologických 1901.

Tu na jednom místě dal jsem se vésti pramenem a lexikální povahou páně Flajšhansových dokladů *bezrohý* a *bielý* (*groš*) a vyslovil jsem, že pan dr. Flajšhans má tyto doklady z excerpt, která jsem z pozůstalosti p. M. Opatrného dostal, a že je neprávem vyloučil z materiálu, jejž z té pozůstalosti do mého Slovníku zařazoval a jehož části zbytečné si nechávati směl. Pan dr. Flajšhans přiznává, že doklady vytčené má skutečně z excerpt M. Opatrného a kdysi mých; ale opravuje ostatní část mého výkladu a já *„Opravu“* zde nahoře otiskuji.

Otiskuji také páně Flajšhansova úvodní slova *»Slavné redakci“* atd. a jeho *„Objasnění“*; pod čarou*) doplňuji a vysvětluji jednu drobnost; **a na konec odpovídám**, co následuje.

*

*) Na str. 5—6 »Několika slov« napsal jsem, že pan dr. Flajšhans dne 17. listop. 1896 podal žádost za podporu na cestu do Švédska a Ruska, a dne 30. října téhož roku že mu bylo na to (III. třídou Č. Akademie) uděleno 800 zl. Tak napsal jsem podle Věstníku České Akademie 1896, kdež je to na str. 549 a 462 tak udáno; sám jsem ve schůzi dne 30. října 1896 nebyl a jiné zprávy jsem o ní neměl. V poznámce upozornil jsem, jak ku podivu rychle se v III. třídě Č. Akad. žádosti páně Flajšhansovy vyřizují, tuto že přišlo vyřízení dokonce dříve, než žádost byla podána. Pan dr. Flajšhans tvrdí v Nár. Listech 19. listop. t. r., to že bylo kdesi úředně opraveno, a pan prof. Kvíčala v »Odpovědi« při ČMF. 1901, str. 9 oznamuje, že se tak stalo v »Čase« 1897. Pan prof. Kvíčala píše také, že jsem »vysvětlení podané zajisté znal«, a — ku podivu! — já jsem ho zajisté neznal. Pátral jsem tedy v kanceláři Č Akademie a tu poznal jsem, že chronologická nesrovnalost, která při této podpoře se jeví, má se takto rozluštiti: žádost páně Flajšhansova za podporu byla v III. třídě Č. Akademie dříve vyřízena, a teprve potom v kanceláři Č. Akademie praesentována a zapsána. Pravidlem jest ovšem postup opačný a ustoupiti od pravidla nebylo zde příčiny nijaké.

Pan dr. Flajšhans píše, že v mých »Několika slovích« »obsažen jest silný a neoprávněný osobní útok« proti němu. Nepraví, co v mých »Několika slovích« pokládá za útok osobní, zda-li všecko, či jen některou jich část. Vyslovuji domněnku, že míní jen některou část, tu, které se týká jeho »Oprava« a která podle jeho »Oznámení« v Nár. Listech 19. listop. t. r. prý »vrcholí v tvrzení«, že on, pan dr. Fl., mně »to a ono odcizil«. Odpovídám, že v mých »Několika slovích« tvrzení takového není; pravímť tam výslovně, že pan dr. Flajšhans doklady vyřazené »směl třeba sobě nechávati«.

Má-li však pan dr. Flajšhans na mysli něco jiného, t. j. pokládá-li za »útok osobní« některou jinou část mých »Několika slov« anebo snad obsah jejich všecek, tedy odpovídám a prohlašuji, že se od r. 1896 ničeho více nevaruji, než dotknutí jeho osoby. Dokázal jsem to skutkem dne 30. května 1896, když jsem na místě úředním činil oznámení o pokuse, kterým jsem ve svém jednání úředním měl býti oklamán; tu stál jsem jen o to, aby neplecha byla stavena, a výslovně jsem žádal, aby p. dr. Václav Flajšhans úředně udán a stíhán nebyl. Od té pak doby do letoška ignoroval jsem pana dr. Flajšhanse a mlčel jsem, i když jsem míval příčinu ho odmítati. A byl bych mlčel dále a pořád, kdyby pan dvorní rada prof. Kvíčala — jak to na začátku »Něk. slov« vykládám — nebyl na mne uvalil povinnost vystoupiti a pověděti veřejně, co bylo potřebí. —

*

V *„Objasnění“* píše p. dr. Flajšhans, že v oddíle I. a II. svých »Něk. slov« uvádím »některé věci starší, z části sem nenáležité a z části již dříve vyvrácené«, a o těch že se on, pan dr. Fl., proto nešíří.

V oddíle I. mých »Několika slov« jsou věci dvě, totiž:

1. že pan dr. Flajšhans, jemuž jsem plně důvěřoval a s nímž jsem do té chvíle měl úmysl nejlepší — dovésti jej na kathedru universitní —, přispěl ku pokusu, kterým jsem já ve svém jednání úředním měl býti oklamán; a

2. že ukazoval nepravost a hned potom pravost Rukopisu Královédvorského a že se i pochlubil, jak hravě se dostal od nepravosti ku pravosti: »postavil se na stanovisko pravosti« (cituji jeho vlastní slova); jsa na tomto stanovišti viděl, že »odchylky v RKém musí se dáti vyložiti«; a vzal si »právo, požadavky příliš přísné zmírniti ve svůj prospěch«; —

v oddíle pak II. jest opět řada věcí svědčících, že soud pana dvor rady Kvíčaly o panu dr. Fl-ovi před jeho obranou RKého byl nepříznivý, rozhodně nepříznivý, a příznivým že se stal teprv od této obrany.

Že by z těchto věcí — mého oddílu I. a II. — bylo něco »již dříve vyvráceno«, o tom nevím.

Že by pak něco z nich do naší kontroverse nenáleželo a že by pan dr. Flajšhans proto o nich se šířiti neměl, toho nijak nedokáže.

Pravdu ovšem má pan dr. Flajšhans, že jsou tu »některé věci starší«: jeho nepravost-pravost RKého je stará 5 roků, a jeho příspěvku k pokusu nahoře sub 1. uvedenému je již 6 let. Ale na tom nic nezáleží; věci tyto budou ještě starší, postárnou stejným krokem s panem dr. Flajšhansem; nikdy však nevytratí se z nich význam, pro který jsem je v »Několika slovích« uvedl, a se jménem pana dr. Flajšhanse budou vždycky svázány.

*

Pan dr. Fl. v »Objasnění« dále sub 1. ukazuje na své obrany proti kritikám Listů filol.; ale i po těch obranách zbývá bilance pro něho velmi nepříznivá.

Potom sub 2. myslí, že můj referát v Listech filol. 1879 o Jagićovu vydání *evangelia Zografského* jest analogon k jeho nejmírněji řečeno nesolidnímu referátu o Hattalovu vydání *Štítného*. To není pravda, poněvadž to pravda býti nemůže; a pravda to býti nemůže, poněvadž v Jagićovu Zografu není chyb takových, jaké jsou v Hattalovu Štítném, jež pan dr. Fl. dílem zamlčuje, dílem zmýlením sazečovým a jinak co nejbenevolentněji odbývá. Pan dr. Fl. dal se svésti kritikou p. Jos. Koláře o Jagićovu Zografu; kdyby tu kritiku byl kontroloval, byl by se přesvědčil, že je nesprávná a že odmítnutí, kterého se jí od Jagiće v Archivu 4, 535 dostalo, je docela spravedlivé. — O referátu pana dr. Jakubce nemohu mluviti, poněvadž se týká mého Slovníku.

Sub 3. myslí pan dr. Fl, že mu snad nedovoluji, aby co z excerpt M. Opatrného a kdysi mých citoval. Dovoluji, vysvítá to z mého prohlášení v Listech filol. 1891, 400, které sám cituje. Že bych však já se měl zříci kterýchsi excerpt páně Flajšhansových, není pravda, poněvadž jsem tato excerpta nejen dostal, nýbrž za ně panu Fl-ovi také jistou remuneraci dal. Mimochodem řečeno, poznávám také v těchto excerptech přes tu chvíli, jak málo jsou spolehlivá. Pan dr. Flajšhans v Naší Době I. (1896) v referátu o mé Histor. Mluvnici III, 1 postihl, že doklady jiných kontroluji a »procezuji«*); jsem nucen tak činiti také v Slovníku stč., když se setkávám s excerpty zejména páně Fl-ovými, jako jsou na př. (připomínám jen něco, nač jsem v době poslední přicházel): »diví mužík *canuus*«, místo ***Faunus***;

*) V ŽKlem. 115, 19 je w ſynech, t. j. lok. plur. substantiva *sien*, *siň*, = in atriis; pan Flajšhans vyložil to kdysi chybně jako lok. plur. subst. *syn*; upozornil jsem na tuto chybu v Histor. Mluv. III., 1 str. 232; pan dr. Fl. všiml si tohoto — anebo snad některého podobného případu jiného — a konstatoval, že doklady »procezuji«.

»dosazenye adeptio« pod heslem »*dosazenie*«, místo »*dosaženie*«; »dymy pronda« pod heslem »*dým*«, místo »*dýměj*«. Errare humanum est.

Dne 15. prosince 1901. *J. Gebauer.*

Když jsem dopisoval »*Konec*« hledící k p. dr. V. Flajšhansovi, vyšla při seš. IV—V *Českého musea filologického* 1901

„Odpověď" p. dv. r. prof. Kvíčaly

na mých »*Několik slov*« (dd. 7. pros. 1901). I musím ještě také k ní přihlédnouti; ovšem jen k obsahu věcnému — invektiv (»smělost«, »opovážlivost« atd.) nechám stranou.

Tu pak především konstatuji, že »Odpověď« toho, co v »Několika slovích« k panu dv. r. J. Kvíčalovi hledí, nijak se nedotýká. Já v »Něk. slovích«

I. na veřejný podnět, daný panem dv. r. Kvíčalou, veřejně vyznávám a vykládám, proč a jakou měrou jsem svůj soud o panu dr. Fl-ovi změnil; a pak

II. ukazuji, že stejnou dobou, jako já, změnil svůj soud o panu dr. Fl-ovi také pan dv. r. Kvíčala, a dokazuji to řadou fakt. —

Na to, co jsem napsal sub I., neodpovídá »Odpověď« ani slovíčkem; mám tedy za to, že pan dv. r. Kvíčala béře obsah oddílu I. mých »Něk. slov« mlčky na vědomost.

A také z fakt, která sub II. uvodím na důkaz, že také pan dv. r. Kvíčala svůj soud o panu dr. Fl-ovi změnil — ovšem že ne v tom směru, jako já, nýbrž v opačném — nepopírá »Odpověď« ani jedinkého a dává mi tedy také v této věci za pravdu.

Podle toho měla by »Odpověď« býti krátká; asi taková:

ad I. — *vzato na vědomost*, a

ad II. — *Gebauer má pravdu.*

Ale »Odpověď« je nad očekávání dlouhá (20 str. 8°), a to se stalo tím, že se šíří o desaterých věcech jiných, které sem nikterak nepatří.

Několik toho příkladů.

*

»Odpověď« (str. 1) oznamuje, že mi »Král. č. společnost nauk« r. 1887 jednohlasným usnesením 10 členů (pp. proff. Hattaly, Kvíčaly a 8 jiných) vyslovila *politování*. Stalo se to v kruté době sporu Rukopisového. Pokládám si za čest, býti členem Společnosti, kde vládl duch Dobrovského, Jungmannův,

Palackého, Šafaříkův. Od toho ducha nastala za sporu Rukopisového odchylka; odchylka, jak jsem viděl, jen částečná a jenom na chvíli, proto jsem ze Společnosti nevystoupil a přestal jsem na odpovědi, vytištěné v Athenaeum V, 122—123. — Ale namítá se otázka: Co s tím zde? Jak přichází tato věc do odpovědi na mých »Něk. slov«? Tato otázka měla by se zde dále při každém odstavci jako refrain opakovati a »neodolatelně« působiti; ale upouštím od toho, pro krátkost. —

*

Pan dv. r. Kvíčala vytýká mi v »Odpovědi« dále (str. 4 sl.) nevděčnost, ano nepřátelství; ale nepraví, co jsem mu na stejnou jeho výtku již odpověděl 1891 v Athenaeum VIII, 222 sl.

Píše, že rychlé mé povýšení z extraordináře za ordináře 1881, bez návrhu se strany naší fakulty, způsobil on. Nepochybuji, že se jakožto říšský poslanec a referent českého klubu o věcech universitních také o mé jmenování staral; ale s jiné strany vím, že tu velice vážil *projev filosofické fakulty Berlínské*, která 1880, podávajíc svému ministerstvu návrh o nástupci po prof. Jagićovi, uznala a vyslovila, že bych se výborně hodil za řádného professora slavistiky na universitě Berlínské, kdyby má vědecká činnost podle úkolu mně předepsaného nebyla příliš speciálně k českému jazyku a české literatuře obrácena. Tento projev fakulty Berlínské oznámen ministerstvu našemu dříve, než pan prof. Kvíčala přišel na říšskou radu, a nahradil navržení, které by jinak bylo mělo přijíti od fakulty Pražské; a tento projev zasloužil jsem si přece já sám, svými pracemi *).

*

Z nevděčnosti jsem na pohled usvědčen svými vlastními dopisy, které pan dv. r. Kvíčala otiskuje, nevím po kolikáté. Odpověděl jsem na to kdysi (v Athenaeum l. c., 1891) a svolil jsem, aby pan prof. Kvíčala všecky mé listy uveřejnil, co jich má. Umínil jsem si, že práva svého, otiskovati zase listy jeho, neužiji. Nyní však vidím, že je to boj nerovný, když pan dv. r. Kvíčala listů mých užívá, a já listů jeho nikoli. Proto cítím se nucen, ustoupiti od svého předsevzetí a sáhnouti rovněž k dopisům jeho — třeba že se mi nitro proti tomu vzpírá —, a otiskuji tento passus jeho listu ze dne 12. července 1885:

*) Zdá-li se někomu, že mluvím neskromně, nečiň mi proto výtky; proti tendenci, kterou je prodchnuta »Odpověď«, mám zajisté právo, mluviti o věcech náležitými výrazy vlastními — a více, než toto právo dovoluje, nečiním nic. Tato poznámka platí také o místech doleji následujících, kde mluvím o cenách a podporách.

»Velectěný pane kollego, měl jsem příležitost Vám v některých věcech nápomocen býti, a bylo mně to vždy srdečným a upřímným potěšením; avšak **všechny služby ty,** které jsem já Vám prokázal, **daleko byste překonal přispěním v této záležitosti.**« (Co zde tištěno tučně, je v originále podtrženo.)

Nuže, já jsem panu prof. Kvíčalovi v této záležitosti přispěl a *tím jsem* podle vlastního jeho odhadu »*daleko překonal všechny služby*« jeho.

*

Pan dv. r. v »Odpovědi« (str. 5 sl.) míní, že mu vytýkám jeho hlasování pro dr. Flajšhanse nebo proti němu. Nevytýkám nikomu nic, ani hlasování pro ani hlasování proti (pravím to výslovně a dvakrát po sobě v »Několika slovích« na str. 5, pod čarou), nýbrž jen konstatuji, že p. prof. Kvíčala před r. 1896 hlasoval vždycky *proti* p. dr. Fl-ovi, a potom vždycky *pro* něho. A jen o konstatování této skutečnosti mi šlo, poněvadž je svědectvím, že svůj soud o panu dr. Fl-ovi změnil jsem nejen já, nýbrž také pan dv. r. Kvíčala.

*

»Odpověď« praví (str. 7), že pan dr. Fl. za dialektické stipendium 1896 přinesl a podal »výtěžky z evangelia Olomúckého«; ale to nebyl úkol s tímto stipendiem spojený. — Druhé páně Fl-ovo dialektologické stipendium, z r. 1897, mělo úkol podobný, jako předešlé; pravím v »Něk. slovích«, že nevím, byl-li vykonán, a »Odpověď« oznamuje, že pan třídní sekretář předložil rukopis páně Fl-ův z r. 1897 ve schůzi dne *8. listopadu 1901*, po vyjití mých »Něk. slov«.

*

Prý jsem v kanceláři Č. Akademie nahlížel do úředních spisů, když jsem sbíral materiál proti III. třídě (Odp. str. 9). Odpovídám: prohlížel jsem protokolly III. třídy, nikoli abych sbíral materiál proti třídě, nýbrž abych si zjistil, že pan dv. r. Kvíčala v jistých seděních byl přítomen a že o žádostech páně Fl-ových hlasoval tak a tak, t. j. před r. 1896 vždy odmítavě, a od toho roku vždy příznivě.

*

Dále oznamuje »Odpověď« (str. 11), že jsem dostal od III. třídy Č. Akademie »tyto peněžité částky« . . ., dohromady prý 2930 zl. čili 5860 K. Při tom mýlí se a počítá mi honorář za Slovník dvojnásobný (béře koruny za zlaté, a tyto

pak opět převádí na koruny), a nepraví, že jsem poslední podporu 1000 zl. na Historickou Mluvnici III, 2 (1898) dostal, když jsem se byl vzdal honoráře autorského (bez této mé oběti bylo by se vydání mělo odložiti k době pozdější). — Já pak konstatuji zase, že III. třída Č. Akademie *na spisy páně Kvíčalovy vydala mnohem více* než na mé, více než dvakrát tolik! —

*

Pan dv. r. Kvíčala chce míti pokoj, aby mohl vědecky pracovati (Odp. str. 12). Téhož přál jsem a přeji si také já a proto četných provokací si ani nevšímám; odpovídám jen tehdy, když povaha věci mě k tomu nutí.

*

Potom podává »Odpověď« (str. 12 sl.) obšírný výklad o jednání, které se skončilo první podporou mé Histor. Mluvnici (600 zl., r. 1896). Tu dovídám se některých věcí, o kterých jsem dosud nevěděl: referenti, pp. proff. Hattala a Kvíčala, měli pochybnosti formální; věc se vlekla skoro celý rok; přišla tedy »*urgence se strany praesidia Č. Akademie*«. Prý »každý čtenář se snadno dovtípí, že *původcem této urgence*« jsem byl já; a já o tomto svém původcovství pranic nevím! —

*

Upozornění na úsudek Jagićův, prý nesprávný a urážející (Odp str. 17), netýká se mne.

*

Měl jsem smlouvu s Tempským dd. 9. ledna 1889 (před zřízením Č. Akad.), a podle té prý jsem »nemohl a nesměl žádati«, aby Č. Akademie o vydání mé Histor. Mluvnice se postarala (Odp. 18). — Odpovídám: smlouva týkala se *a)* Mluvnice školní a *b)* Mluvnice Historické; z *a)* kynul zisk, z *b)* bylo očekávati ztrátu; tato eventuální ztráta měla se krýti oním ziskem; ze smlouvy *b)* byl by mne nakladatel r. 1895 zajisté hned propustil, kdybych mu to byl chtěl nabídnouti*).

*

*) Od velikonoc 1894 do velikonoc 1895 odbyto Histor. Mluv. I. jen asi 25 nebo nejvýše 30 exemplářů. Byl to první rok po vydání té knihy, kdy podle zkušenosti odbyt měl býti největší Vyhlídky na odbyt v letech příštích byly tedy hodně smutné a nakladatel, jemuž se z vydaných 3500 zl. po roce jenom asi 250 zl. vrátilo, zajisté by mne r. 1895 byl rád ze smlouvy o Hist. Ml. propustil. Ale věc mimo nadání nakladatelovo v letech následujících se polepšila tak, že Hist. Mluvnice jest aktivní.

Prý jsem dostal »podporu z Ruska« (Odp. str. 19). Opravuji to: *dostal jsem od cís. Akademie věd v Petrohradě plnou cenu Kotljarevského* (»cena« je něco jiného a více, než »podpora«); a dostal jsem ji po obšírném referátu akademika Šachmatova (Otčetъ o prisuždenii premij prof. Kotljarevskago vъ 1898 g., str. 17—105), ukončeném těmito slovy:

»Korunování Historické Mluvnice českého jazyka, složené »Janem Gebauerem, plnou cenou Kotljarevského bude úplně »zaslouženou pozorností k dílu, kterým se mohou honositi »netoliko Čechové, nýbrž také všichni ostatní Slované.«

»Odpověď« praví tutéž: (Gebauerovi dostala se) »podpora z Ruska, *kdež také ucházel se o podporu*« (Odp. str. 17, slova zde kursivní jsou tam v závorkách). To je zase nedobře stilisováno: já jsem se neucházel o podporu, nýbrž žádal jsem za cenu Kotljarevského (»cena« je něco jiného atd., ut supra); žádost tuto jsem podal, když jsem byl k tomu s příslušného místa vybídnut; a samo to vybídnutí bylo a jest mi vyznamenáním*). —

*

Prý jsem také dostal »podporu Svatoboru« (Odp. str. 19). Zase opravuji: dostal jsem ze Svatoboru nikoli *podporu*, nýbrž *cenu* Čermákovu (»cena« jest něco jiného atd., ut supra); a cenu tu přisoudila mé Historické Mluvnici porota, která k tomu byla kompetentní**). —

*

Prý »veliký úžas« vzbudila ta okolnost, že mých »Několik slov« vyšlo právě v den 80tých narozenin prof. M. Hattaly, mého prý »dobrodince« (Odp. str. 19). Tu jsem opravdu nevinen! Dal jsem rukopis do tisku v říjnu 1901, nevím kterého dne; tiskárna a knihař pracovali, jak pracovali, bez jakékoli mé direktivy; ale vis maior, Náhoda to nastrojila tak, že »Několik slov« vyšlo zrovna 4. listop. 1901. —

*

Na konci »Odpovědi« (str. 20) jsou tyto věci, pro mne noviny: panu dv. r. Kvíčalovi bylo prý sděleno, že mých »Několik slov« bylo použito k obvinění III. třídy Č. Akad. »také u úřadů politických«; polemika má byla »prý« se strany neznámé zaslána »i c. k. místodržitelství, c. k. ministerstvu vyučování a také některým německým poslancům«, »snad také s překladem německým«! Jací jsou ti lidé! Řeknou »prý« a

---

*) Viz poznámku na str 7, která platí také zde.
**) Viz poznámku touž, platí také zde.

»snad« a »snad« a »prý«, a pan dv. r. Kvíčala nemůže pak říci nic jistého! Povím tedy jistotu sám: vydal jsem »Několik slov« veřejně a tedy pro každého, kdo si jich chce všimnouti; podal jsem několik zvláštních otisků některým členům Č. Akademie, některým professorům české university a několika osobním přátelům a známým; o překladě německém nevím nic, a nemám nic proti tomu, jestliže jej někdo pořídil.

Dne 23. prosince 1901. *J. Gebauer.*

Připojuji ještě toto

oznámení.

Pan dr. V. Flajšhans zaslal mi dne 15. prosince 1901 dopis takto znící:

Velevážený p. professore!

Dovoluji si Vt žádati za ústní rozmluvu; prosil bych, možná-li, buď dnes či zítra nebo pozítří večer po 7 hod. Do té doby jsem vázán školními povinnostmi.

Je-li libo, račte si přibrati kteréhokoli svědka či svědky; mně osobně by byli nejmilejší pp. red. Groh a Vlček. Nebudu dlouho zdržovati, také nemíním této rozmluvy snad užiti k osobním invektivám; věc ta se týká jen Vtina interessu.

Tato rozmluva jest nutna právě v těchto třech dnech; račte mne uvědomiti o svém rozhodnutí buď písemně (Čelakovského 4 n.) nebo ústně skrze Jiříčka (jak to činí p. Dr. Král); jsem v pondělí i v úterý ráno i odpůldne v gymnasiu.

Prose za prominutí, že Vt olupuji o drahocenný čas, a upozorňuje zároveň, že ve středu bylo by již pozdě, jsem Vtem

v nejhlubší úctě oddaný

15./XII./1. V. Flajšhans.

Na tento dopis pan zemský advokát JUDr. Václav Bouček za mého souhlasu pozval na týž den o 7. hodině večerní pana Dra Flajšhanse do své kanceláře k rozmluvě se mnou a požádal k ní též navržené svědky Dr. Fr. Groha a Dr. Jarosl. Vlčka (spoluredaktory Listů filologických). U přítomnosti všech tuto jmenovaných pan Dr. Václ. Flajšhans pravil mimo jiné*):

*) Podle protokollu, jenž o té rozmluvě byl napsán ráno dne 16. pros. 1901. Výňatek z tohoto protokollu, nahoře dále následující, podali mi podpisy svými opatřený pp JUDr. Václav Bouček, prof. dr. Fr. Groh a prof. dr. Jaroslav Vlček.

Přiznávám se, že jsem chybil, zejména že jsem křivdil panu dvornímu radovi Gebauerovi; musím říci: pater, peccavi! ....

Ale není všecko ode mne, co vytištěno s mým jménem. Kritika v Osvětě (o Stčesk. slovníku) je má celá, ale v Museu Filologickém Kvíčala mou kritiku seškrtal a změnil, až mi to není vhod ...

Atd.

Dne 3. ledna 1902.

J. Gebauer.

V PRAZE 1902.

Tiskem České grafické společnosti „Unie“. — Nákladem vlastním.

